ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 1
JEUDI
1er AVRIL
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.030
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.030

ՀԱՒԱՍԱՐԱԿՇՌՈՒԱԾ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

29 ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՈՐՈՆՑ ՋՈՐՍԸ ՊԵՏԱԿԱՆ

Էտուար Պալատիւր, ըստ իր խոստումին, արագ շարժեցաւ եւ Մարտ 30-ի երեկոյեան իսկ կառավարական իր ցանկը առաջարկեց Հանրապետութեան Նախագահին: Քիչ ետք, ժամը 19.40-ին, Էլիզէի ընդհ. քարտուղարը դրան առջեւ կը կարդար հետեւեալ ցանկը, սկսելով այն չորս նախարարներէն որոնք պետական նախարարի կոչումն ալ ունին. —

Սիմոնն Վէյլ. — Ընկերային հարցեր, Առողջապահութիւն, Քաղաք:
Շառլ Փասքուա. — Ներքին եւ Հողամասի կարգաւորում:
Փիէր Մէհէնըրի. — Արդարութիւն:
Ֆր. Լէոթար. — Պաշտպանութիւն:

ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ

Ալէն Ժիւփէ. — Արտաքին:
Ֆր. Պայրու. — Լուսաւորութիւն:
Էտ. Ալֆանտէրի. — Տնտեսութիւն:
Ժ. Լոնկէ. — Ճարտարարուեստ, Թղթատար եւ հեռահաղորդակցութիւններ եւ Արտաքին առեւտուր:
Պ. Պոսոն. — Սարքաւորում, Փոխադրութիւն, Զբօսաշրջիկութիւն:
Ալէն Մատըլէն. — Ձեռնարկութիւններ, տնտեսական զարգացում:
Միշէլ Ժիրօ. — Աշխատանք, գործ եւ արհեստի կազմութիւն:
Ժ. Թուպոն. — Մշակոյթ եւ Ֆրանսախօսութիւն:
Նիքոլա Սարքոզի. — Պիւտճէ, կառավարութեան բանբեր:
Ժան Փիւէշ. — Գիւղատնտեսութիւն եւ ձկնորսութիւն:
Ֆր. Ֆիյոն. — Բարձրագոյն ուսում եւ հետազօտութիւն:
Միշէլ Պարնիէ. — Շրջապատ:
Անտրէ Ռոսինօ. — Պետական պաշտօնէութիւն:
Հէրվէ տը Շառէթ. — Բնակարան:
Միշէլ Ռուսէն. — Գործակցութիւն:
Տոմինիք Փէրպէն. — Անդրծովեան նահանգ եւ անդրծովեան հողամաս:
Միշէլլ Ալիօ — Մարի. — Երիտասարդութիւն եւ մարզական:
Ալէն Քարինեոն. — Հաղորդակցութիւն:
Ֆիլիփ Մէաթր. — Նախկին ռազմիկ եւ պատերազմի զոհ,

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ

Փասքալ Քլէման. — Յարաբերութիւններ Ազգ. Ժողովին հետ:
Ռոժէ Ռոմանի. — Յարաբերութիւններ Ծերակոյտին հետ եւ Ներգաղթողներ:
Ֆիլիփ Տուաթ — Պլազի. — Առողջապահութիւն:
Լիւսէթ Միշօ — Շըվրի. — Մարդասիրական գործունէութիւն եւ մարդկային իրաւունք:
Տանիէլ Հէօֆէլ. — Հողամասի կարգաւորում եւ տեղական հաւաքականութիւններ:
Ալէն Լամասուր. — Եւրոպական հարցեր:

Հաւասարակշռուած դահլիճ մը 29 նախարարներէ բաղկացած, սեղմ, ինչպէս ըսած էր Պալատիւր եւ առաջին անգամ ըլլալով ոչ մէկ ենթանախարար (սըքրէթէր տէթա) եւ ուր Տիրաքի կուսակցութիւնը (Էռ — Փէ — Էռ) 13 նախարար ունի եւ Իւ — Տէ — Էֆ-ը՝ (ներառեալ կեդրոնը) 16: Ջորս «կեդրոն»ներն են Տիկին Սիմոնն Վէյլ եւ Փիէռ Մեհէնըրի, ինչպէս նաեւ Է. Ալֆանտէրի եւ Պ. Պոսոն: Կառավարութեան մէջ կան հիներ, համակեցութեան փորձառուներ (ինչպէս Փասքուա, 1986-էն 88) եւ բոլորովին նորեր:

Պալատիւր եւ իր խմբակը ժամանակ չունին կորսնցնելիք: Արագ եւ լաւ պէտք է աշխատին, եթէ նոյնիսկ անմիջական ոչ մէկ հրաշք կրնան գործել:

Այս կարծիքն ունի նաեւ Փաթրիք Տէվէճեան որ հարցազրոյցի մը մէջ («Ֆիկառօ», Մարտ 31) կը շեշտէ որ պարտին (իմա՝ մեծամասնութիւնը) պահել հանրային կարծիքին նեցուկը: Պէտք չէ գործեն նոյն սխալները (86 — 88):

«ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ ՕՍՄԱՆՑԻ ՄԸ»

Կը խորագրէ, Թուրք մամուլը, Է. Պալատիւրի վարչապետութեան լուրը: Բաւական մանրամասնօրէն կը ներկայացուի Պալատիւրի ընտանիքին ծագումը եւ վարչապետին քաղաքական մարդու անցեալը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 26-ին, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Բաբգէն Արարքցեան ընդունած է Ֆրանսայէն բժիշկներու — որոնց մէջ նաեւ Ֆրանսահայեր — այն խումբը որ մէկ շաբթուան այցելութեամբ Երեւան կ'այցելէր Քրէթէյլի «Հանրի Մոնտոր» եւ Երեւանի «Էրեբունի» բժշկական կեդրոններու համագործակցութեան հարցերու ուսումնասիրման համար: ԻՄԱՖ-ը հետը Հայաստան տարած է շուրջ 1.5 թոն դեղօրայք եւ բժշկական սարքաւորում:

**

ՆԱՒԹԻ ՎԱՌԱՐԱՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Միացեալ — Նահանգներու կառավարութեան եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի միացեալ նախաձեռնութեամբ նաւթի 12 հազար վառարաններ կը ղրկուին Հայաստան, որոնք պիտի բաշխուին երեք տարեկանէն վար զաւակներու տէր ընտանիքներուն:

**

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ

Կառավարութիւնը որոշած է հաստատել երկու տարեկանէն վար զաւակներու տէր գործազուրկ մայրերուն ամսական նպաստ վճարելու օրէնքը: Այդ նպաստը կը սահմանուի գործազրկութեան մասին տրուած տեղեկութեանց հիման վրայ:

**

ԼՂՀ-Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

«Սնարք» գործակալութեան համաձայն, ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէին (ՊՊԿ) Հայաստանի յատուկ ներկայացուցիչ նշանակած է Ալպէր Ղազարեանը: Անոր պարտականութիւններուն մաս կը կազմէ ՊՊԿ-ն տեղեակ պահել Հայաստանի եւ աշխարհի իրադարձութիւններէն, ինչպէս նաեւ Լ. Ղարաբաղի իրավիճակը տեղեկացնել Հայաստանին եւ արտասահմանեան երկիրներուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ՁՈՀԵՐ ՀԱԴՐՈՒԹ ԵՒ ԲԵՐԴ

Մարտ 31-ին, Երեւանէն առած մեր լուրերուն համաձայն ընդհանուր ձեւով, ծանր դէպքեր չկային: Նախորդ օրը միայն Ազրպէյճանցիք գրադ հրթիռներ արձակած էին Հադրութի վրայ (Ղարաբաղ) եւ երեք մեռեալ եւ մէկ վիրաւոր կար:

Տաւուշի շրջանն ալ (սահմանամերձ) կրակ բացուած էր Տաւուշ - Բերդ ճամբէն զացող կառքի մը վրայ եւ մեռած էին 2 հոգի:

Զինեալ բաւական կուտակում կայ Ազերիներու կողմէ Մարտակերտ քաղաքի շուրջ:

**

ՀԻՆԳ ԲԵՌՆԱԿԱՌՔԵՐ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մարտ 31-ին, Էքիլիպր կազմակերպութեան կողմէ հինգ բեռնակառքեր ճամբայ կ'ելլէին դէպի Հայաստան, 125 թոն ուտեստեղէնով եւ դեղօրայքով: Կարելիութեան սահմաններուն մէջ, 50 թոնը Ղարաբաղի սահմանուած է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՀԱՒԱՆԱԿԱՆ Է

Բարեկամական խաղի մը ընթացքին, Նիոնի մէջ, Վալանսի Հ. Մ.-ը հաւասար մնացած է (3 — 3) իր ախոյենական խմբակին առաջատար Մարթիկի հետ:

Այս շաբաթ իրիկուն, աւելի լուրջ խաղ մը. Վալանս պիտի հիւրընկալէ Փէրփինեանի խումբը՝ որմէ պարտուած էր երթ մրցման՝ 2 — 0: Կարելի է յուսալ որ Հ. Մ.-ը, իր համակիրներուն առջեւ, պիտի կրնայ մոռցնել իր այդ անտեղի պարտութիւնը:

Ֆրանսայի 4-րդ դասակարգի առաջնութեան ի հաշիւ Վալանսի պահեստին պիտի մրցի Թոնոնի խումբին հետ՝ որ չունի այլեւս քանի մը տարիներ առաջ իր ունեցած մակարդակը, երբ կը պայքարէր արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ:

Լիկի ախոյենութեան համար, Վալանս (3) պիտի խաղայ Կիրակի, Սէն Մարթէն տ'Էրի մէջ, Կրընոպլի կից:

Նոյնպէս լիկի առաջնութեան մասնակից, բայց աստիճան մը վար, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն — Տէսինն պիտի երթայ Թ'ոնոն մրցելու համար տեղւոյն երկրորդ խումբին դէմ՝ որուն յաղթած էր Տէսինի մէջ՝ 1 — 0: Դժուար պիտի ըլլայ անկասկած վերանորոգել այդ յաջողութիւնը:

**

ԻՍԻ՝ ՀԱՒԱՍԱՐ ԶՕՐԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿԻՑԻ ՄԸ ՀԵՏ

Իսիի Հ. Մ.-ը միշտ առաջատար է լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ, հակառակ որ չէ կրցած յաղթել Ռասինկի (2 — 2): Իրաւ է որ իր մրցակիցը խմբակին ուժեղագոյններէն մէկն է եւ ան ալ յաւակնորդ է վերելքի, ինչպէս Հ. Մ.-ը:

Երրորդ յաւակնորդ մը, Սարսէլ, պար—

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Ներքին նախարարին բիրտ միջամտութիւնը հեռատեսիլի աշխատակիցներուն, մեծ դժգոհութեան պատճառ եղած է ու ընդդիմադիր Ազգ. անկախութեան կուսակցութիւնը նախագահ Էլչիպէյի դէմ բողոքի ցոյց մը կազմակերպած է. կուսակցապետը Մէմէտով ըսած է թէ եթէ ցուցարարներու դէմ զէնք գործածուի, ատիկա քաղաքացիական պատերազմի սկիզբ մը կրնայ դառնալ: Մէմէտով խստիւ քննադատած է նաեւ կառավարութիւնը, ըսելով թէ անոր ապիկար գործունէութիւնը երկիրը անդունդին եզերքը հասցուցած է եւ թէ բանակին ու ոստիկանութեան մէջ մեծ է թիւը այն ուժերուն որոնք տրամադիր են ընդդիմութեան շարքերը անցնելու:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ պաշտօնական թիւը 3 միլիոնը անցաւ: Վերջին ամսուան մէջ, 31.400 նոր գործազուրկներով, ընդհանուր թիւը 3 միլիոն 24 հազարի հասած է:

ՊՈՍՆԻՈՅ մէկ դատարանը երկու երիտասարդ Սերպեր մահուան դատապարտեց, այն ամբաստանութեամբ թէ բազմաթիւ ոճիրներ եւ բռնաբարումներ գործած են Սարայեւօ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ զինուորական ոստիկանութիւնը նոր յայտնեց որ Մարտ 22-ին Քսար — Էլ — Պուխարիի զօրանոցին վրայ գործուած յարձակումէն 41 հոգի մեռած է, որոնց 18-ը՝ զինուորական:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ ժողովրդական ճակատի պարագլուխը՝ Սանճաք Սաֆարով եւ իր հրամանատարներէն մէկը՝ Ֆայզուլի Սայդով սպաննուած են կռիւի մը ընթացքին, որ զիրենք դէմ առ դէմ հանած էր, աւջի իրիկուն, Կուրղան-Տիւպէ: Նախկին բանտարկեալ, որը 7 տարեկանին, Սաֆարով միայն 50 տարեկանին ազատ արձակուած էր, ուզբուական թուականներուն եւ ծանօթ էր որպէս ազգայնական պետ մը որ անողոք է իր հակառակորդներուն նկատմամբ:

ԿԻԶԷԻ երեք մեծ բուրգերէն մէկն էր որ ահաբեկչական արարքի մը թիրախն էր Մարտ 30-ին: Պայթումը պատահած է Քեֆրէն բուրգի մեռելասենեակը երկու հոգի վիրաւորելով: Վնասները մեծ չեն, բայց ծանր հարուած մը կը բերեն զբօսաշրջիկութեան որ գլխաւոր ճարտարարուեստն է երկրին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ օտարատեացութիւնը եւ հակահրէութիւնը բաւական զարկ առած են վերջերս, ամէն ձեւով արինաքամ երկրի մը մէջ: Ծանուցումն մը, լոյս տեսած ժողովրդական թերթի մը բնակարան փնտռողներուն սիւնակին մէջ, շատ յատկանշական է. «Երիտասարդ ոչ ոճրագործ ազգութենէ, բնակարան մը կը փնտռէ»: Թեկնածուն ըսել կ'ուզէ որ ոչ Վրացի է, ոչ Չէչէն, ոչ ալ Ազերի, այսինքն այն «Կովկասցիներէն» որոնք ըստ տարածուած կարծիքի մը երկրին միակ աւազակները կամ մաֆիոզներն են: Թերթեր ալ այլ բան չեն ըսեր. — «Սիոնիսթօ - կովկասեան մաֆիան, դո՛ւրս Մոսկուայէն»:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, ինչպէս ամէն տարի, բաշխուեցան սինեմայի Օսքարները: Քաթրին Տընէօվ որ լաւագոյն դերասանուհիներու զուտի ցանկին վրայ էր, չստացաւ մրցանակը որ շնորհուեցաւ Էմմա Թոմսընի (Ռըքթուռ ա Հօուարտս Էնտ): Կրնայ մխիթարուիլ սակայն, քանի այն ֆիլմը որու համար արժանացած էր այդ ընտրութեան՝ Ինտոշինը, լաւագոյն օտար ֆիլմը նկատուեցաւ:

ՊՐԱԶԻԼՑԻՆԵՐԸ Ապրիլ 21-ին, հանրաքուէով պիտի վճռեն թէ կ'ուզե՞ն Հանրապետութիւնը պահել թէ 400 տարի ետք միապետութիւնը վերահաստատել: Հանրաքուէով ընտրուած իրենց առաջին նախագահին՝ Ֆերնանտօ Քոլորի պաշտօնազրկումէն ետք, կաշառակերութեան համար, Պրազիլցիներու 20%-ը տրամադիր է թագաւոր մը ունենալու, բայց արդէն 15 յաւակնորդ կայ…:

ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆ ՄԸ ՈՐՊԷՍ ԼՌՈՒԹԵԱՆ ԲԵԿԱՆԻՉ

Հայաստանեան մամուլի թիւերը Մարտի սկիզբէն ի վեր պարբերաբար սիւնակներ կը յատկացնեն «Գծուծիւն» բարեսիրական կազմակերպութեան նախագահ եւ երեսփոխան Խաչիկ Ստամբոլցեանի հրաժարականին: Ան Մարտ 1-ին յայտարարած է թէ կը հրաժարի երեսփոխանի լիազօրութիւններէն: Թերթերու այս թղթականին յաջորդած թիւերը Խ. Ստամբոլցեանի ուղղուած հարցումներով, հարցազրոյցներով ու մեկնաբանութիւններով լայնօրէն կ'արձագանգեն անոր հրաժարումի պարագաներուն: Դիւրին ենթադրելի է թէ տրուած արձագանգը համեմատական է Խ. Ստամբոլցեանի անձին, հրաժարականին ընկերացուցած ամբաստանութիւններուն ու անոնց բուական զարմանալի բնոյթին հետ:

Խ. Ստամբոլցեան «Ղարաբաղ» Կոմիտէի այն անդամն է որուն անունը յայտնի դարձաւ զանգուածներուն, Մեծամօրի ատոմակայանին փակումին համար ձեռնարկած բուռն պայքարով, 1988-ի սկիզբէն երբ տակաւին երեսփոխան չէր ընտրուած: Բնապահական մտահոգութիւններէ ծայր առած, կամ այդպէս ցոյց տրուած քաղաքական շարժումին մէջ կանուխէն ծանօթ անուն մը ըլլալու հանգամանքն էր վստահաբար պատճառը որ նոյն տարուան Նոյեմբերին երեսփոխան կ'ընտրուէր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին: Այսուհանդերձ, Ղարաբաղ Կոմիտէի միւս անդամներուն հետ կը ձերբակալուէր երկրաշարժի վաղորդայնին ու ազատ կ'արձակուէր 1989 Մայիսին: Նոյն ամսուան մէջ Գերագոյն Խորհուրդը կը ճանչնար ՀՀՇ-ն եւ չորս յանձնախումբեր կը կազմուէին որոնցմէ մէկն էր Աղէտի գօտիինը: Յաջորդ տարուան Սեպտեմբերին Խ. Ստամբոլցեան նախագահ կը դառնար Աղէտի գօտիի եւ գաղթականներու յանձնախումբին:

Հրաժարականի լուրին ընկերացող բացատրութիւններ որոնց մէջ տիրապետող է ամբաստանութեան շեշտը, լոյս տեսած են նախ Մարտ 6-ի «Ազգ» եւ «Հայք» թերթերուն մէջ. ան կ'ամբաստանէ ՀՀՇ-ի ընտրացանկով Խորհրդարան մուտք գործած այն երեսփոխանները որոնք «փոխեցին իրենց կուսակցական շապիկները՝ դարձան Դաշնակցական, Ռամկավար, ԱԺՄ-ական»: Ասոր կը հետեւին աւելի լուրջ ամբաստանութիւններ որոնք կ'առնչուին Հայաստանի քաղաքական ներկայ կեանքին ծանրակշիռ տուեալներուն. ան կը գանգատի որ Խորհրդարանը պէտք եղած մտեցումը չէ ցուցաբերած աղէտի գօտիի հարցերուն. օրինակ, չորս քըւէարկութենէ ետք չէ ընդունուած խնդրոյ առարկայ շրջանին համար Ռուսաստանի մօտ սառած մնացած 7,5 միլիոն ռուբլիի գումարը Հայաստան փոխադրելու նիւթը, Ընթացք չէ տրուած նաեւ նախկին պետական նախարար Ռ. Զիփթալարեանի եւ գլխաւոր դատախազ Ա. Գէորգեանի դէմ հարցապնդումի ձեռնարկելու իր առաջարկին: Առաջինը «մեծ անօրինականութիւններ է արել եւ այժմ գտնւում է արտասահմանում»: Ան կ'ամբաստանէ նաեւ Ֆինանսներու նախկին նախարար Ջանիկ Ջանոյեանը որ «թաքցրել է թէ աղէտի գօտու հաշւով որքան տարադրամ է կուտակուած, իսկ յետոյ միայն յայտնաբերուել է ֆինանսական կոպիտ խախտումներ եւ խոշոր չափերի հասնող չարաշահումներ»:

Խաչիկ Ստամբոլցեանի մեղադրանքին մէջ կ'իյնայ նաեւ թէ «աղէտի գօտու յատկացուած տարադրամը օգտագործուել է այլ նպատակներով, իսկ իր առաջարկին՝ ստեղծել աղէտի գօտու հարցերի նախարարութիւն, ոչ մի վարչապետ չի աջակցել, որովհետեւ կառավարութիւնում միշտ մտավախութիւն է եղել թէ կը բացայայտուին իրենց կատարած անօրինականութիւնները»:

Այս ծանրակշիռ ամբաստանութիւններուն դրական կողմը պէտք է նկատել այն որ Խ. Ստամբոլցեանի յայտարարութիւնները առիթ կ'ըլլան հայաստանեան մամուլին մէջ ապխտակի վրայ սեւով գրելու պետական մակարդակով կատարուած անօրինականութիւններու մասին, ինչպէս հոս պարագան է Ռ. Զիփթալարեանի որ «այսօր Հայաստանում չէ, փախել է Ամերիկա»: Պէտք չէ յուսահատիլ ուրեմն ու շարունակել սպասել նախկին այլ նախարարի մը՝ Ե. Ստեփանեանի եւս օրակարգի նիւթ... ըլլալուն, կամ «անհետ կորածներ»ու ցուցակին անցած երկու միլիոն չիլինկի պէս անհետացածներու մասին հըրապարակայնութեան շունչի մը: Անհրաժեշտ է որ չյուսահատելու մտադրութիւնը տոկայ Խ. Ստամբոլցեանի հետեւեալ ամբաստանութեան եւս. «մեր պատգամաւորների մի մասը սերտաճել է մաֆիայի հետ, կապեր ունեն եւ իրենց պատգամաւորական մանդատը օգտագործում են իրենց անձնական շահերի համար»:

Ամբաստանութիւններու բաժինէն անդին, ինչ կը վերաբերի Խ. Ստամբոլցեանի հրաժարականին, ան կը մեկնի տառապանքային դարձուածքէ մը որ կ'ըսէ «երանի անոր որ ամբարիշտներու խորհուրդին մէջ չի մնար, մեղաւորներու ճամբուն չի հետեւիր» եւայլն. ապա կորսուած գումարներու ճակատագիրը պարզելու հարցին մէջ երբ կ'ըսէ թէ Աղէտի գօտիի նախագահ չէ այլեւս ու չի կրնար այդ ուղղութեամբ բանի մը ձեռնարկել, բուական բան կը կորսնցնէ արդարանալի ըլլալու հանգամանքէն:

Աղէտի գօտին այլ նպատակի ծառայած գումարներու կամ մաֆիայի հետ սերտաճած երեսփոխաններու յայտնութենէն շատ առաջ արդէն կ'աղաղակէր անխուծութեան մատնուածի ամբողջ դայրոյթով ու անզօրութեամբ: Երեւանի փողոցային աւետարին սեղանիկներուն վրայ 1991-ի աշունէն տեղ գրաւած խալական ուտեստեղէններու ներկայութիւնը ծուռ բաներու յայտարարներն էին. այդ կամ նման երեւոյթներէ մինչեւ 2 միլիոն չիլինկ այնքան ալ երկար չէ ճամբան...: Ցեռոյ կայ նաեւ բուն աղէտի գօտիին մէջ — նիւթականը մէկդի — պարզ կազմակերպչական համակարգի մը բացակայութիւնը, ինչ կը վերաբերի օժանդակութիւններու բաշխումի մարզին, երկրաշարժէն շուրջ հինգ տարի ետք: Ժամանակաշրջան որուն ընթացքին Խ. Ստամբոլցեան նախագահն էր Աղէտի գօտիին ու գաղթականներու յանձնախումբին: Եւ բուական վստահութիւն ու յարգանք վայելող նախագահ:

Լռջութեան պակաս մըն ալ դուրս կուգայ ատոմակայանի մասին ըսուածներէն: Երբ խնդրին մասնագէտներ միաձայնութեամբ կը ժխտեն հաւանական վըտանգներու սպառնալիքը, «ատոմակայանով մենք կարող ենք կորցնել մեր հայրենիքը» կամ ցոյցերու պատմական օրերէն մնացած նման արտայայտութիւններ, յատկապէս ցուրտին մէջ անցած երկրորդ ձմեռէ մը ետք, նոյնիսկ չեն յուզեր զգացականին լարերը:

Նիւթին մասին ընթերցումը ընդլայնելու տրամադրութիւնը մարդ եթէ տանի մինչեւ «Ազգ»ի Մարտ 17-ի թիւը, հոն առաջին էջին առաջին սիւնակին վրայ կը գտնէ Գերագոյն Խորհուրդի քարտուղար Վարագդատ Աւոյեանի արժեւորումը նոյն հարցին մասին: Բուական խորհրդածութիւն կը թելադրէ անոր այն նշումը թէ «Պր. Ստամբոլցեանը աղէտի գօտու համար հանգանակած ֆինանսական միջոցների օգտագործումը վերահսկող յանձնաժողովի անդամներից մէկն է»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԿՆՔՈՒՄՆ ՈՒ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄԸ

ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ
Վարչական Գիտութիւնների թեկնածու
Հիմնադիր անդամ
Հայաստանի Զարգացման Միջազգային Միութեան

Արդէն տեսած էինք թէ ինչպէս բաժնուած է միջազգային համաձայնագիր եւ դաշինք կնքելու իրաւասութիւնը Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներու օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւններու միջեւ (1): Պետական կառոյցներու միջեւ հաւասարակշռութիւնը չափանիշ է որ ցոյց կուտայ խնդրոյ առարկայ Պետութեան իրաւական եւ ժողովրդավարական սկզբունքներու վրայ հիմնուած ըլլալու հանգամանքը:

Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան նախագիծը ի միջի այլոց կ'անդրադառնայ միջազգային փաստաթուղթերու բանակցութիւններու ղեկավարման, քննարկման, ստորագրման եւ վաւերացման հարցերուն: Մեր կարգին, անհրաժեշտ կը գտնենք գանոնք մանրամասնութեամբ վերլուծել՝ նախատեսելու համար Պետական կառոյցներու գործունէութեան հնարաւոր խոչընդոտները եւ երեւան հանելու համար հաւանական մոռացումները կամ անտեսումները:

Բայց նախքան այդ, հարկադրուած կը զգանք կատարել լեզուական ճշգումներ: Ներկայացուած նախագիծին մէջ եւ ոչ մէկ տեղ չէ յիշուած «դաշինք» եւ «միջազգային համաձայնագիր» արտայայտութիւնները: Օգտագործուած է «միջազգային պայմանագիր» դարձուածքը որ, մեր կարծիքով, ունի առեւտրական, տնտեսական, եւ ո՛չ քաղաքական նշանակութիւն: Մէկ անգամ կը հանդիպինք «համաձայնագիր» բառին, որ Սահմանադրութեան նախագիծին մէջ ունի տընտեսական գործածութիւն (տե՛ս՝ 45-րդ յօդուածին վեցերորդ պարբերութիւնը):

Ստուգաբանօրէն «traité»-ին հայերէն համապատասխան բառը գոյութիւն ունի: «Դաշինք» կամ «դաշնագիր» բառերն են որոնք կը համապատասխանեն Ֆրանսերէն «traité» բառին եւ անհրաժեշտ է զանոնք գործածել Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ՝ առաջքը առնելու համար կարելի շփոթի եւ սխալ մեկնաբանութեան: Կարելի է առարկել որ «միջազգային պայմանագիր» (բառացիօրէն՝ «contrat international») դարձուածքը Սահմանադրութեան մէջ օգտագործուած է «դաշինք» հասկացողութեամբ: Այս եզրակացութեան կը յանգինք երբ կարդանք նախագիծին Ֆրանսերէն Թարգմանութիւնը: Բայց անընդունելի է Սահմանադրութեան պէս հիմնական եւ էական փաստաթուղթի պարագային լեզուական նման թերութիւն եւ մակերեսային մօտեցում: Հարկ է յստակացումներ կատարել:

Մէկ այլ լեզուական ճշգում կը վերաբերի յաճախ կրկնուող «օրէնքով սահմանուած դէպքերում վաւերացնում է» նախադասութեան մեկնաբանութեան: Հարց պէտք է տալ թէ արդեօ՞ք Ազգային Խորհուրդը (2) կրնայ նաեւ չվաւերացնել խնդրոյ առարկայ դաշնագիրը կամ միջազգային համաձայնագիրը եւ կամ յետաձգել անոնց քննարկումը: Եթէ պատասխանը դրական է, ապա Սահմանադրութեան չարադրումը խարուսիկ է:

Այլապէս կարիք չկայ կրկնելու «օրէնքով սահմանուած դէպքում» նախադասութիւնը: Կը բաւէ Սահմանադրութեան մէջ աւելցնել յաւելեալ յօդուած ուր թուարկուած ըլլան այն բոլոր բնագաւառները որոնք կը մտնեն օրէնսդիր մարմնին իրաւասութիւններուն ծիրէն ներս:

Այս ընդհանուր մեկնաբանութիւնները կատարելէ ետք կրնանք անցնիլ Սահմանադրութեան մէջ միջազգային փաստաթուղթերու վերաբերող տրամադրութիւններու քննարկման: Այդ կապակցութեամբ, այս գրութեան մէջ պիտի օգտագործենք «դաշնագիր» եւ «միջազգային համաձայնագիր» դարձուածքները եւ պիտի մերժենք Սահմանադրութեան նախագիծին մէջ գործածուած ««միջազգային պայմանագիր»ը, վստահ ըլլալով որ մեր ընտրութիւնը կը համապատասխանէ Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը պատրաստողներու եւ դրի առնողներուն ճիշդ միտումին:

Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան Նախագիծին մէջ չորս պարբերութիւններ կ'անդրադառնան դաշնագիր եւ միջազգային համաձայնագիր կնքելու եւ վաւերացնելու հարցերուն: Անոնք են՝ առաջին գլխուն չորրորդ յօդուածին երրորդ պարբերութիւնը, երրորդ գլխուն 45-րդ յօդուածին վեցերորդ պարբերութիւնը, չորրորդ գլխուն 56-րդ յօդուածին տասներորդ պարբերութիւնը եւ վերջապէս վեցերորդ գլխուն 78-րդ յօդուածին առաջին պարբերութիւնը: Առաջին հերթին պիտի տեսնենք թէ ո՞վ դաշնագիր կամ միջազգային համաձայնագիր կը ստորագրէ եւ ովքեր զանոնք կը վաւերացնեն: Ցետոյ պիտի ուսումնասիրենք կնքուած միջազգային փաստաթուղթերուն Հայաստանէն ներս իրաւական հետեւանքներն ու ազդեցութիւնները, նախքան որ քննենք անոնց տրամադրութիւններուն սահմանադրութեան վերահսկումը:

Ա. – Չորրորդ գլխուն 56-րդ յօդուածին տասներորդ պարբերութիւնը կը յայտարարէ թէ Հ.Հ.-եան նախագահը «իրականացնում է արտաքին յարաբերութիւնների ընդհանուր ղեկավարումը, կնքում է Հ.Հ.-եան միջազգային պայմանագրերը եւ օրէնքով նախատեսուած դէպքերում դրանք ներկայացնում Ա. Խորհուրդի վաւերացմանը»:

Սահմանադրութեան նախագիծին այս պարբերութեան առաջին նախադասութիւնը կը հաստատէ միջազգային իրաւական կարգերը: Միջազգային յարաբերութիւններու թատերաբեմին վրայ ընդունուած է որ երկրին գործադիր իշխանութեան պետը վարէ միջազգային բանակցութիւնները եւ ստորագրէ դաշնագիրը: Այսպէս Ֆրանսայի, Միացեալ – Նահանգներու, Եգիպտոսի, Հարաւային Քորէայի նախագահները իսկ Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Սպանիոյ, Իսրայէլի, Հնդկաստանի վարչապետներն են որ կը ստորագրեն դաշնագիր: Այս երկիրներուն արտաքին գործոց նախարարները կամ լիազօրուած նախարարներ կրնան ստորագրել միայն միջազգային համաձայնագրեր (եւ ո՛չ դաշնագրեր) (3), պայմանաւ որ բանակցութիւններու հոլովոյթէն տեղեակ պահեն գործադիր իշխանութեան պետը:

Այս կապակցութեամբ, Սահմանադրութեան նախագիծին ընթերցումէն կը յանգինք երկու եզրակացութիւններու յանգի՝

(ա) – Նախ, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահն է միջազգային յարաբերութիւններու միակ դերակատարը: Միայն Հանրապետութեան Նախագահն է որ կը վարէ բանակցութիւնները եւ կը ստորագրէ դաշնագիրը: Ըստ Սահմանադրութեան 56-րդ յօդուածին, ոչ մէկ նախարար – ոչ իսկ Արտաքին Գործոց նախարարը – կամ այլ լիազօրուած ներկայացուցիչ իրաւունք ունի միջազգային համաձայնագիր կնքելու: Նոյնպէս, Հանրապետութեան նախագահը միակ պետական անձնաւորութիւնն է որ իրաւունք ունի Ա. կնքուած փաստաթուղթը յանձնել Ա. Խորհուրդին, վաւերացման համար:

Սակայն այս տրամադրութիւնը կը հակասէ 45-րդ յօդուածին վեցերորդ պարբերութեան տրամադրութեան, ուր կը կարդանք՝ Ա. Խորհուրդը կը վաւերացնէ «Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի եւ կառավարութեան կնքած միջազգային պայմանագրերը» (շեշտը մեր կողմէ): Եթէ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահէն զատ ուրիշ անձ, կամ եթէ Հանրապետութեան նախագահին կողմէ նշանակուած եւ լիազօրուած անձնաւորութիւն իրաւասու է միջազգային փաստաթուղթ ստորագրելու, ապա Սահմանադրութեան 56-րդ յօդուածը պէտք է այդ մեկնաբանութիւններու առաջքը առնելու համար յստակօրէն յիշեցնէ: Հակասող մեկնաբանութիւններու առաջքը առնելու համար յուսաբանութիւններ անհրաժեշտ են (4):

(բ) Օրէնսդիր իշխանութիւնը կը վաւերացնէ միայն այն միջազգային փաստաթուղթերը զորս Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը կը փոխանցէ Ա. Խորհուրդին եթէ օրէնքը այդ նախատեսէ: Այս դրոյթը աւելի մանրամասնութեամբ արծարծուած է 45-րդ յօդուածին մէջ զոր պիտի վերլուծենք յաջորդող տողերուն մէջ:

Բ. – Երեք հարցեր արծարծուած են Ի

րորդ գլխուն 45-րդ յօդուածին վեցերորդ պարբերութեան մէջ՝

- միջազգային փաստաթուղթերու վաւերացում (ա),
- տնտեսական բնոյթի փաստաթուղթերու կնքման վերահսկողութիւն (բ),
- կնքուած փաստաթուղթերու ջնջում (գ):

(ա) --) Ըստ Սահմանադրութեան նախագծին, Ա. Խորհուրդը «օրէնքով սահմանուած դէպքերում վաւերացնում է Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի եւ կառավարութեան կնքած միջազգային պայմանագրերը»: Ուրեմն, Սահմանադրութեան նախագիծը կը պարտադրէ Ա. Խորհուրդին որ ան քուէարկէ «միջազգային փաստաթուղթերու մասին օրէնք» ուր թուարկուած պէտք է ըլլան այն բնագաւառները որոնց վերաբերեալ կնքուած միջազգային փաստաթուղթեր ստիպողաբար պէտք է յանձնուին Ա. Խորհուրդի վաւերացման: Եթէ Ա. Խորհուրդին քուէարկած օրէնքը հաստատէ որ բոլոր կնքուած միջազգային փաստաթուղթերը անխտիր իր վաւերացման պէտք է յանձնել, այն ատեն գործադիր իշխանութիւնը ոչ մէկ դաշնագիր կամ միջազգային համաձայնագիր կրնայ գործադրել առանց Ա. Խորհուրդի վաւերացման: Կամ ընդհակառակն, Ա. Խորհուրդը կրնայ քուէարկել օրէնք ուր միայն մի քանի կամ անկարեւոր բնագաւառներու վերաբերեալ միջազգային փաստաթուղթերը յանձնուին Ա. Խորհուրդի վաւերացման: Այս պարագային Ա. Խորհուրդին վաւերացումը կը դառնայ բացառութիւն եւ գործադիր իշխանութիւնը ազատօրէն իր ցանկացած փաստաթուղթը կը կնքէ ցանկացած Պետութեան հետ առանց Հայաստանի ժողովուրդին ներկայացուցիչներուն առջեւ պատասխանատուութեան:

Այս իրողութիւնը, ըստ որուն ոչ թէ Սահմանադրութիւնը այլ Ա. Խորհուրդն է որ օրէնքով կը սահմանէ այն բնագաւառները որոնց վերաբերող կնքուած միջազգային փաստաթուղթը պէտք է յանձնուի Ա. Խորհուրդի վաւերացման, լուրջ եւ վտանգաւոր քաղաքական հետեւանքներ կրնայ ունենալ:

Ինչպէս գիտենք, խորհրդարանական ընտրութիւններէն ետք կայացած Ա. Խորհուրդի նոր մեծամասնութիւնը իրաւունք ունի եւ կրնայ վերանայիլ, փոխել կամ ջնջել նախկին մեծամասնութեան քուէարկած միջազգային փաստաթուղթերու մասին օրէնքը: Այս ձեւով, այն դաշնագիրը կամ միջազգային համաձայնագիրը որ անցեալին կը վաւերացուէր Ա. Խորհուրդին կողմէ, կարելի է որ ապագային, խորհրդարանին մէջ նոր մեծամասնութեան կազմութեան հետեւանքով, գործադրութեան դրուի Հանրապետութեան նախագահին ստորագրութեամբ, առանց Ա. Խորհուրդի վաւերացման:

Այլ հնարաւորութիւններ շատ են: Օրինակի համար, Սահմանադրութեան նախագիծին 56-րդ յօդուածին չորրորդ պարբերութիւնը կը նախատեսէ որ Հանրապետութեան Նախագահը կրնայ մերժել Ա. Խորհուրդին քուէարկած որեւէ օրէնք, ի միջի այլոց միջազգային փաստաթուղթերու մասին օրէնքը եւ այս վերջինին մէջ փոփոխութիւններ մտցնելով առաջարկել Ա. Խորհուրդին երկրորդ քուէարկութիւն: Եթէ Ա. Խորհուրդին պարզ մեծամասնութիւնը կողմնակից է Հանրապետութեան Նախագահին, կամ համոզուի անոր առաջարկներուն, ապա Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ առաջարկուած օրէնքին շարադրումը մեծ հաւանականութեամբ կը դառնայ միջազգային փաստաթուղթերու մասին օրէնք:

Ենթադրենք մէկ այլ հնարաւորութիւն: Լայն ժողովրդականութիւն վայելող նորընտիր Հանրապետութեան Նախագահը, յենլով ձեռք բերած հեղինակութեան վրայ, կրնայ ճնշում բանեցնել եւ պարտադրել Ա. Խորհուրդին որ այս վերջինը փոխէ միջազգային փաստաթուղթերու մասին օրէնքը, ըստ Նախագահին ներշնչումներուն: Նման պարագաներու տակ Ազգ. Խորհուրդին մերժումը քաղաքական տագնապ կը յառաջացնէ: Դէմ կանգնելու այս վերաբերմունքը նորընտիր Նախագահին կողմէ պիտի մեկնաբանուի իբր Ա. Խորհուրդի մերժումը ժողովուրդին ցանկութեան՝ արտայայտուած Հանրապետութեան Նախագահին ընտրութեամբ: Բարոյական ճնշումի տակ գտնուելով, օրէնսդիր իշխանութիւնը ստիպուած պիտի ըլլայ ընդառաջել նորընտիր եւ ժողովուրդին մեծամասնութեան վստահութիւնը վայելող Նախագահին փափաքներուն:

Ենթադրենք վերջին հնարաւորութիւն: Եթէ միջազգային փաստաթուղթերու մասին օրէնքի նախագիծը քննարկութեան մէջ է, բայց ինչ – ինչ պատճառներով անոր քուէարկութիւնը կ'ուշանայ, կը յետաձգուի կամ, երբ քուէարկուած օրէնքը տակաւին անգործադրելի է որովհետեւ Հանրապետութեան Նախագահին ստորագրութիւնը չի կրեր (5), յառաջ կու գայ օրէնքի պարապութիւն: Նման պայմաններու տակ, Հանրապետութեան Նախագահը կրնայ առիթէն օգտուելով ստորագրել բանակցութեան ընթացքի մը մէջ գտնուող դաշնագիր, որու վաւերացումը ըստ քննարկուած կամ տակաւին չվաւերացուած օրէնքին կը պահանջէ խորհրդարանական քուէարկութիւն: Դէպքերու բերումով օրէնքի բացակայութիւնը թոյլ կու տայ որ Հանրապետութեան Նախագահը կնքէ դաշնագիր յաւերժ խուսափելով Ա. Խորհուրդի վաւերացումէն:

Վերեւ արծարծուած քաղաքական դժուարութիւններուն գլխաւոր պատճառը Սահմանադրութեան Նախագիծին ստեղծած պետական կառոյցներու թերի գործունէութեան մէջ կը գտնուի: Բայց չէ՞ որ Սահմանադրութեան գոյութեան հիմնական նպատակն է կանխել այս տեսակ քաղաքական հակամարտութիւնները: Նախ եւ առաջ, Սահմանադրութիւնը պէտք է երկիրը օժտէ այնպիսի պետական կառոյցներով որոնց գործունէութիւնը ապահովէ հաւասարակշռութիւն, կայունութիւն եւ տեւողութիւն: Եթէ իւրաքանչիւր Ա. Խորհուրդի նորակազմ մեծամասնութեան առթիւ փոխուին երկրին ղեկավարման կարգերն ու կանոնները, այդ երկրին կառավարութիւնը, եւ ընդհանրապէս պետական իշխանութիւնները, կը դատապարտուին անշարժութեան: Երկրորդ, շարք մը հիմնական հարցերու լուծման ընդհանուր միջոցները, որոնք սահմանադրական բնոյթ կը կրեն, պէտք է փոխանցել ոչ թէ օրէնսդիր իշխանութեան, ծանրաբեռնելով անոր գործունէութիւնը, այլ պէտք է որ Սահմանադրութիւնը ինքնին լուծէ զանոնք: Ա. Խորհուրդը իր ամբողջ ջանքը եւ ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնէ երկիրը յուզող ժամանակակից եւ հրատապ ընկերային, քաղաքական եւ տնտեսական խնդիրներուն վրայ: Ան պէտք է արագ լուծումներ որոնէ եւ ոչ թէ նախկին խորհրդարանական մեծամասնութիւններուն քուէարկած օրէնքները վերանայելով ժամավաճառ ըլլայ:

Միջազգային փաստաթուղթերու հարցը կարելի է շատ դիւրութեամբ լուծել Սահմանադրութեան միջոցաւ: Նախընտրելի պիտի ըլլար նոյնինքն Սահմանադրութեան մէջ թուարկել այն բնագաւառները որոնց վերաբերեալ դաշնագրերը եւ միջազգային համաձայնագրերը կը վաւերացուին Ա. Խորհուրդին կողմէ եւ մնացեալ երկրորդական բնոյթ ունեցող բնագաւառները թողուլ գործադիր իշխանութեան իրաւասութիւններուն ծիրին մէջ: Յիշեցնենք որ այդպիսին է Ֆրանսայի պարագան: Արդարեւ Ֆրանսայի Սահմանադրութիւնը կարեւորագոյն բնագաւառներու մէջ կնքուած դաշնագրերու վաւերացումը կը յանձնէ Ֆրանսայի օրէնսդիր իշխանութեան: Այսպէս, ըստ Ֆրանսայի Սահմանադրութեան 53--րդ յօդուածին առաջին պարբերութեան՝ «Խաղաղութեան դաշնագրերը, առեւտուրի դաշնագրերը, միջազգային կազմակերպութիւններու անդամակցելու, պետութեան Փինանսները զբաղեցնող, ներքին օրէնսդրութեան նորմերն ու տրամադրութիւնները փոխող, անհատներու անձնագրային վիճակին վերաբերող, հողային անջատման, փոխանակման եւ կցման վերաբերող դաշնագրերն ու միջազգային համաձայնագրերը չեն կրնար կնքուիլ կամ վաւերացուիլ առանց օրէնքի» (6):

Մեր կարծիքով կարելի է, եւ յոյժ թելադրելի, ներշնչուիլ Ֆրանսայի Սահմանադրութեան 53--րդ յօդուածէն եւ նմանօրինակ բովանդակութեամբ յօդուած աւելցնել Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան:

(Մնացեալը յաջորդով)

1. -- Տես՝ նոյն հեղինակին «Ո՞վ է միջազգային դաշինք կնքելու եւ զայն վաւերացնելու իրաւասու մարմինը», «Յառաջ», 1992, Օգոստոս 21:

2. -- Սահմանադրութեան նախագիծը Հայաստանի Հանրապետութեան ապագայ օրէնսդիր իշխանութեան կու տայ «Ազգային խորհուրդ» անուանումը, ինչ որ գնահատելի ընտրութիւն է:

3. -- Դաշնագրի եւ միջազգային համաձայնագրի միջեւ այս որոշութիւնը յաւելեալ պատճառաբանութիւն է որպէսզի այս երկու տիպի փաստաթուղթերը յիշուին եւ զանազանուին Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան մէջ:

4. -- Օրինակի համար, նմանօրինակ յստակացում կատարուած է ինքնին ֆրանսական Սահմանադրութեան 52--րդ յօդուածին մէջ՝ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը պէտք է «տեղեակ պահուի այն բոլոր բանակցութիւններէն որոնք կը յանգին միջազգային համաձայնագրի ստորագրման...»:

5. -- Ըստ Սահմանադրութեան նախագիծին 56--րդ յօդուածին չորրորդ պարբերութեան, Հանրապետութեան նախագահը 15 օր ունի ստորագրելու, այսինքն գործադրելի դարձնելու համար Ա. Խորհուրդի քուէարկած օրէնքը:

6. -- Իրականութեան մէջ Ֆրանսայի օրէնսդիր իշխանութիւնը դաշնագրին կամ միջազգային համաձայնագրին գրութիւնը չի վաւերացներ այլ կը քուէարկէ օրէնք ուր ան կը յայտարարէ արտօնել կամ մերժել միջազգային փաստաթուղթին կնքումը կամ վաւերացումը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Վիկտոր Համբարձումեան, որ շուրջ 50 տարի է կը գլխաւորէ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան, մօտ ատենէն կու տայ իր հրաժարականը: Ակադեմիայի լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն ան այդ քայլին կը դիմէ հանրապետական պաշտօնական կառոյցներու ազդեցութեան տակ, ըստ որոնց գոհացուցիչ չէ Ակադեմիային գործունէութիւնը: Իրեն առաջարկուած կ'ըլլայ ցմահ պատուոյ նախագահի պաշտօնը:

**

235 ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Արդարադատութեան Նախարարութեան լրատու միջոցներու արձանագրութեան Վարչութեան խորհրդատու Եդուարդ Մեհրաբեան «Նոյեան Տապան» գործակալութեան յայտնած է թէ Հայաստան գոյութիւն ունին 235 թերթ, ամսագիր եւ այլ լրատուական միջոցներ, սակայն որոշ թերթեր ներկայիս լոյս չեն տեսներ ծանօթ պատճառներով: Ինչ կը վերաբերի Հայաստանի փոքրամասնութեանց մամուլին՝ Քիւրտերը եւ Եզդիները ունին մէկական թերթ:

ԴԷՊԻ ՍԷՆ-ՏԸՆԻ ՊԱԶԻԼԻՔ

ԱՐՓԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Փետրուար 10

Առաւօտեան լոյսը դեռ չբացուած ժամը 5·30-ին, մոմի լոյսի տակ, սենեակս յանձնում եմ հիւրանոցի պատասխանատուին: Ստանում է բանալին ու իր նուէրը եւ կրկին ներս է մտնում իր սենեակը քնելու: Մարում եմ փոքրիկ մոմն ու ըսպասում մեքենային: Ժամը 6·30-ին օդակայանում ենք: Օդակայանում օտարականներից մէկի պայուսակն ստուգելիս երրորդ կարգի մի կարպետի համար արհեստական ստուգատես վիճակ է ստեղծւում: Գոյքի տէրը հիմնուելով հանրայայտ օրէնքներին մերժում է՝ թէ տեղից շարժուել եւ թէ կարպետը պայուսակից հանել: Նա հաստատակամ պահանջում է, որ օրինաւոր մաքսազէտ գայ: Վերջապէս իբրեւ թէ «Գերագոյն հրամանով օրինաւոր մաքսազէտ»-ը գալիս է ստուգելու: Նրան ես հէնց սկզբից էլ անկիւնում կանգնած տեսել եմ: Նախ վիճում ու բողոքում է՝ ասելով. «Շնորհակալ ենք, որ գալիս էք մեզ օգնելու բայց ի՞նչ է ամէն մի օգնողի մեր երկիրը դատարկենք ու անոր նուէր անենք...»:

Ճիշդ մի վայրկեան յետոյ մի ուրիշը մօտենում է օտարականին, ներողութիւն է խնդրում, դիմում է ինձ ու ասում. «Խնդրեմ թարգմանէք. թող ներողամիտ գտնուեն. կարող էք անցնէք: Դուք պէտք չի բացէք ձեր ծանրոցները»:

Ծանրոցներն ու բեռներն անցկացնելուց յետոյ, բոլոր ճամբորդներն օդանաւ մըտնելու համար սպասում են մինչեւ ժամը 10·30: Օդանաւը թռչում է 11·15-ին եւ մէկ ժամ յետոյ իջնում է Սոչի քերոզինի համար: Յայտարարուած է մէկ ժամ. բայց սպասում ենք չորս ժամ: Էներգետիկայի եւ վառելիքի նախարարը ներկայ է օդանաւում: Բողոքում է օդաչուին եւ գռեհիկ պատասխան է ստանում: «Քիչ են տուել, ստուգում ենք թէ ինչո՞ւ են քիչ տուել»: Մի քանի ուրիշ բողոքողներ էլ կան: Անցուդարձը միանգամայն անօրէն է: Պարզ է, որ նրանք քերոզինի ստուգման համար չեն սպասում: Ինչ որ այլ սակարկութիւններ են տեղի ունենում:

Օդանաւն դեռ օդ չբարձրացած, երեք ժամ սպասելուց յետոյ, ճաշ են բաժանում: Ճամբորդների հարցերին պատասխանում են՝ «Իրաւունք չունենք գետնի վրայ բաժանել. բայց սոված էք կը բերենք»: Երբ բերում են՝ ճաշը բառի բուն իմաստով նեխած է: Բողոքողներուն առաջարկւում է «Գրաւոր գրէք Ջաւէնին Լոս-Անճըլըս եւ «Սպէրաթուր»-ին Փարիզ: Նրանք են դրամ ստացողները: Մենք միայն պաշտօնեաներ ենք: Մեզ մարդու տեղ դնող չկայ: Մինչեւ անգամ ստիպուած ենք ծանր ծանրոցները վերեւ բարձրացնել»:

Թռիչքի ընթացքում ջուր անգամ չըկայ: Որեւէ փոքրիկ երեխայ եւ կամ տարեց մէկը մէկ բաժակ ջուր անգամ չի կարող խնդրել: Քիչ յետոյ այդ «անսպասատային թռիչք»-ի ընթացքում մի քանի բաժակ լիքը ջուր է տարւում օդաչուի համար: Հարցում է ուղղւում թէ «Ջուրն ինչպէ՞ս գտնուեց». պատասխանում է «Իրենց հետ են բերել»:

Այս թռիչքի համար բոլոր ճամբորդներն էլ յայտարարուած գումարն վճարել են նախապէս:

Թռիչքը Փարիզ է հասնում երեկոյեան ժամը 16·30-ին: Ժամանակը բաւարար չէ միւս թռիչքի տեխնիկական ստուգումների եւ ապահովութեան համար: Բնականաբար այս երեկոյ եւս ժամը 18-ին Երեւան մեկնելու համար օդակայան անցնող ճամբորդները պիտի «հիւրասիրուեն» Սոֆիթէլ հիւրանոցում:

Հինգշաբթի, Փետրուար 11

Ամբողջ օրը շփոթուած վիճակում եմ: Կարծես թէ մի ուրիշ մոլորակից եմ եկել: Երեք շաբաթուայ ցնցիչ տպաւորութիւններից յետոյ դժուարանում եմ ինձ համակերպել Փարիզի շրջապատին: Ամէն ինչ անիրական է թւում:

Սէն Տընի Պազիլիք տանող մեթրոյի գծի վրայ՝ Շան դ'Էլիզէ կայանում, կըրկին հանդիպում եմ ուրուականի տիպար ունեցող միեւնոյն կնոջը: Աստիճաններից դէպի կայանի միջանցքն իջնելիս արեւելաեւրոպական մի լեզուով (չեմ կարողանում ճշդել լեզուն, երբեմն ռուսերէն, երբեմն լեհերէն եւ երբեմն էլ կարծես սլաւական մի այլ լեզու լինի) բարձրաձայն արտայայտութիւններ է անում ու դադարներ տալիս:

Ձայնն յստակօրէն բեմական է ու մշակուած. շեշտերը որոշակի, դադարները տեղին ու տիրական: Նկատելի է, որ ճշմարտապէս բեմական որոշ կրթութեան տէր մէկն է. Ի՞նչ է ասում, ի՞նչ է արտայայտում. անհասկանալի է: Բոլորն էլ լսում ու լուռ են: Ոչ ոք չի մօտենում հարցում ուղղելու:

Երեւի բոլորի կարծիքով էլ «հիւանդ է»: Երեք շաբաթուայ ընթացքում տեսածս վիճակներն, ամենալաւագոյն կերպով ինձ համար, պարզաբանել են այս կնոջ էութիւնը: Որ երկրից էլ, որ լինի նա այժմ մի բան պարզ է ինձ՝ մեր դարու «մարդկային» կոչուող անմարդկային վերաբերմունքների խտացուած մտացածին խորհրդանիշն է նա...

Գնացքն գնում է դէպի Սէն-Տընի Պազիլիք: Քթիցս կրկին արիւն է բացւում: Երկար ժամանակ կանգ չի առնում...

(Շար. 20 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

տուած է Քոլմօ – Թավէրնիէն (3 – 1), ինչ որ գոհունակութիւն պէտք է պատճառած ըլլայ Իսիի խանդավառ համակիրներուն :

Վալ – տը – Մառնի մէջ, հաւասարութիւն Ալֆորվիլի Հ. Մ.–ին եւ Ռոտիկաններու ակումբին միջեւ՝ 1 – 1 : Հ. Մ.–ը պիտի ջանայ յառաջիկայ շաբաթներու ընթացքին, բարուքել իր դիրքը՝ որ ներկայիս չի թոյլատրեր իրեն վերելքի յոյսեր պահելու :

⁂

«ԱՐԾԻԻ» ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Քաղաքերական արդիւնքներ Մարսէյլի շրջանին մէջ. Սէն – Թ'Անթուանի Հ. Մ.–ը յաջողած է վերադառնալ Քանըէն առանց պարտութեան՝ 1 – 1, ինչ որ դիւրին չէ եղած :

Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ յաղթած է Ժէմընոզի՝ 2 – 0, յաջողութիւն մը՝ որ կարեւոր էր հեռանալու համար դասաւորումին վտանգաւոր տեղերէն :

Արծիւ 6–րդ է ներկայիս, բայց բոլորովին ազատած չէ տակաւին : Անախորժ անակնկալներ կարելի են միշտ մնացեալ վեց մրցումներուն ընթացքին : Յառաջիկայ Կիրակի, պայքար Քոնսոլայի դաշտին վրայ : Երթ մրցման Արծիւ յաղթական 3 – 0 :

Լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն–Թ'Անթուան պիտի հիւրընկալէ Տրակինեանի խումբը, մրցակիցներու միջեւ լաւագոյններէն մէկը. Հ. Մ.–ը պարտուած էր աշնան՝ 3 – 1 :

Սէն – Թ'Անթուանի պահեստին՝ որ կրած է նոր պարտութիւն մը Քորնուի առջեւ՝ 4 – 0, պիտի երթայ, առանց մեծ յոյսերու, Կրանտ – Պասթիտ՝ ուրկէ ալ պարտուած էր՝ 1 – 2 :

Մտնելով Ապրիլ ամսուան մէջ, զանազան ախոյենութիւնները կը մօտենան իրենց աւարտին եւ յառաջիկայ խաղերը, ինչ կը վերաբերի հայանուն ակումբներուն, Մարսէյլի շրջան կամ ուրիշ տեղեր, պիտի ըլլան վճռական եւ կրքոտ եւ անկասկած, խաղավարներուն դժուարութիւններ պիտի չպակսին :

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Ապրիլ 3, ժամը 16·30–ին կիրակնամուտի ժամերգութիւն կը կատարուի որու ընթացքին խորանին վարագոյրը կը բացուի :

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ժորժ Կառվարենցի կսկծալի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գաւէզեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Արամ Աւետիսեանի մահուան 18–րդ տարելիցին ի յիշատակ Տիկին Մաալէն Փափազեան 1100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

⁂

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիրան - Ժորժ Կառվարենցի թարմ յիշատակին :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Արսէն Տէր – Զաքարեան 500 Ֆր. :

⁂

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Կարապետ Պալեան 500 ֆրանք :

ANTENNE 2

Կիրակի, Ապրիլ 4, ժամը 9·30–ին «Այնճար, հայկական քաղաք Լիբանանի ծոցը» :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ հետեւեալ նուիրատուներուն, որոնք 3500–ական ֆրանքի նուիրատուութեամբ Եկեղեցին զարդարեցին 12 գեղեցիկ նստարաններով, իրենց ննջեցելոց յիշատակին. –

Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Ժամկոչեան, Տէր եւ Տիկին Արա Շիրինեան, Տէր եւ Տիկին Գալուստ Զատիկեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մանճըլըք, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Սողիկեան, Գէորգ եւ Ժիրայր Նիկողոսեան Եղբայրներ, Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Արտաշէս Զատիկեան, Պր. Կարպիս Նիկողոսեան, Տիկին Մայտա Ալեանաք, Տիկին Սիլվա Սերոբեան, Պէրպէրեան եղբայրներ :

SAISON 93 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU
le Jeudi 29 Avril à 20 h 30

100ème CONCERT QUATRA

Concert de Gala du XXIe Anniversaire

Concertos de P. I. TCHAÏKOVSKI

A l'occasion du centenaire de sa mort (1840-1893)

JEAN TER-MERGUERIAN
Concerto pour Violon et Orchestre

SUREN BAGRATUNI
Variations Rococo pour Violoncelle et Orchestre

VARDAN MAMIKONIAN
Concerto N °1 pour Piano et Orchestre

L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIE
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

Prix des places : 200 F. — 130 F. — 100 F. — Etudiants 50 F.
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

–ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ–

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 4
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·30–ին :
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10·30–ին :

Կը պատարագէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԼԳԱՆԴԵԱՆ

Դռնբացէք ժամը 16–ին :

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը	8·30–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :
Դռնբացէք ժամը	16–ին :

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը	10·45–ին :
Դռնբացէք ժամը	17·30–ին :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը	10–ին :
Պատարագ ժամը	10·30–ին :

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն ժամը	8·45–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Կը նախագահէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Դռնբացէք ժամը 16–ին :

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Ժամերգութիւն ժամը	9–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :
Դռնբացէք ժամը	17–ին :

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ ժամը 10·30–ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԻԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Դռնբացէք ժամը 17–ին :

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն ժամը	8·30–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :
Դռնբացէք ժամը	16–ին :

Կը պատարագէ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՈՆ

Պատարագ ժամը 10–ին :
Կը պատարագէ՝
ՄՈՎՍԷՍ ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Դռնբացէք ժամը 16–ին :

Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ

Ժամերգութիւն ժամը	8·30–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :
Դռնբացէք ժամը	16–ին :

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն ժամը	8·30–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :
Դռնբացէք ժամը	16·30–ին :

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն ժամը	8·30–ին :
Պատարագ ժամը	10–ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Դռնբացէք ժամը 17–ին :
Երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը :

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌՔ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՕԺԱՆԴԱԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Ապրիլ 11, Զատկի տօնին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ՝ տեղի պիտի ունենայ վաճառք Զատկական խմորեղէններու – Չէօրէքի - եւ գունաւոր հաւկիթներու :

Ձեր առեւտուրը կատարեցէք ի նպաստ Եկեղեցւոյ՝ զարդարելով զատկական ձեր սեղանները հայկական բարիքներով :

ՏԻԿՆԱՆՑ ՕԺԱՆԴԱԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CROIX BLEUE
Centre de Vacances

La Croix Bleue des Arméniens de France organise deux séjours à son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura) pour les *enfants de 7 à 13 ans.*

1er séjour : du 8 juillet au 1er Août
2ème séjour : du 2 au 29 Août

prix : pension pour un enfant 3 000 F
pension pour deux enfants 5 500 F
pension pour trois enfants 8 000 F
voyage (pour Paris et sa région) : 400 F

Pour les inscriptions veuillez vous adresser au bureau de la section de la CBAF la plus proche de votre domicile ou au bureau du Conseil d'Administration au — 17, rue Bleue, 75009 Paris.

⁂

Inscription à la Colonie de Bellefontaine Croix Bleue d'Alfortville, section Hélen Puzant
— le samedi 3 avril à compter de 16h pour le mois de juillet
— le samedi 15 mai à compter de 16h pour le mois d'août.

Ces inscriptions auront lieu à la Maison de la Culture - 9, rue de Madrid, Alfortville.

«24 AVRIL» JOURNÉE DE LA CAUSE ARMÉNIENNE

- Pour rappeler le génocide de 1915.
- Pour agir contre le blocus et soutenir le Karabagh.
- Pour sanctionner l'Azerbaïdjan et la Turquie.

La Coordination des Organisations politiques arméniennes de France (Hentchak, Daschnak, Ramgavar) appelle tous les Arméniens de France à une:
MANIFESTATION NATIONALE
le 24 Avril
à PARIS, LYON, VALENCE et MARSEILLE
Les programmes des manifestations seront communiqués ultérieurement.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 2
VENDREDI
2 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.031 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.031

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԼԸՎԱՆԹԷՆՆԵՐԸ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԻՆ ՏԵՍԱՆԿԻՒՆԷՆ

Մարտ 31-ի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին մէջ Հատի Ուլուէնկին «Արդի ժամանակներ» խորագրուած սիւնակի մը մէջ կ'անդրադառնայ Էտուար Պալատիւրի դերդաստանին անցեալին ու Թուրքիոյին անցեալը մոռնալու անոր հակումին:

Ըսել եաք թէ Պալատիւր ընտանիքը Իզմիրի լըվանթէններուն մաս կը կազմէր, կը գրէ.

«Թերեւս Ֆրանսայի վարչապետին իր անցեալը չյիշելու փափաքը «լըվանթէն» բառին ժխտական ոլորտին առընչուած է: Որովհետեւ արեւմտեան բոլոր լեզուներուն մէջ այս որակումը գրեթէ միշտ որոշ վարկաբեկումի մը հոմանիշը եղած է: Որովհետեւ այն Եւրոպացիները որոնք հաստատուած էին մեր կայսրութեան գըլխաւորաբար ծովափնեայ քաղաքներն ու ընդհանրապէս արեւմտեան Միջերկրականեան շրջանը, միշտ արհամարհուած էին մայրցամաքի բնակիչներէն:

Անոնք նոյնացած են խաբեբայ այն առեւտրականներու մտապատկերին հետ որոնք չկարենալով յաջողիլ իրենց երկրին մէջ, կ'երթային խաբելու արեւելքի ամանակները:

Անկասկած, այս մտապատկերը կը պարունակէ նախանձի որոշ զգացում մը: Այդ նախանձը իր արտայայտութիւնը կը գտնէ «լըվանթէն» որակումով որ շինուած է մեկնելով «լըվան» (Արեւելք) բառէն ու կը նշանակէ արեւելքցի:

Այս առումով, «լըվանթէն»ը որ արեւելքի մէջ արեւմուտքցի նկատուած է, արեւմուտքի մէջ մնացած է միշտ արեւելքցի: Միշտ գտնուած է երկու լարի միջեւ:

Այսուհանդերձ «լըվանթէն»ին ժխտական պատկերը ամէնէն աւելի իմաստ ունի Արեւելքցիին համար: Որովհետեւ գլխաւորաբար մեր «անոյշ ջուրի ֆրէնք»ները, դարերով ներկայացուցիչները եղած են քաղքենիութեան մը որ այդ անունով չէ կոչուած բնաւ: Փակ ու մեկուսի իրենց աշխարհին մէջ, ջանքը չեն ունեցած ամբողջանալու իրենց ապրած ընկերութեան հետ. նման «առատաձեռնութեան» ժամանակ չեն գտած:

Շնորհիւ իրենց հայրենիքին անցագրին, ուր ոտք կոխած չեն երբեք, նաւահանգստեան մեր քաղաքներուն մէջ ամենայն յանձնապաստանութեամբ ծաւալած են իրենց իշխանութիւնը: Անոնք, ինչպէս կ'ըսէ լըվանթէն Ճիովաննի Սքոնեամիլլօ, «դուրս մնացած են իրենց դարէն ու պատմական հոլովոյթէն»:

Այս պատճառով, Հանրապետութեան շրջանին, անոնք երկընտրանքի մը առջեւ գտնուած են. կամ իրենց ապրած հողերուն հետ ամբողջանալով դարձած են երկրին իսկական քաղաքացիները, կամ հաւաքելով իրենց ունեցածը, մեկնած են այս վայրերէն:

Անոնց գաղթը, անկասկած, պատճառ եղած է որ զրկուինք կայսրութեան ժառանգութիւն մշակութային հարուստ կուտակումէն: Աղքատացած է բազմազգ մեր ոլորտը:

Սակայն ազգային պետութեան հիմնումն ալ առիթ չէ տուած որ ձուածեղ պատրաստենք, առանց հաւկիթ կոտրելու»:

ԲԱՔՈՒ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՍՈՒՐ ՏԱԳՆԱՊ

ԱՐՑԱԽ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ Կ'ԱՄՐԱՊՆԴԵՆ ԻՐԵՆՑ ԴԻՐՔԵՐԸ

Քաղաքական կացութիւնը բաւական ծանր է Ազրպէյճան եւ Ապրիլ 1-ին, «Լիպերասիոն» կը խորագրէր նոյնիսկ «Քաղաքական տագնապը կը շեշտուի Բաքուի մէջ»: Մարտ 30-ին, Ներքին նախարարը՝ Իսկենտէր Համիտով իր հրաժարականը ներկայացուցած էր որպէսզի «դեր ունեցած չըլլայ» յաջորդ օրուան, Մարտ 31-ին կազմակերպուած ցոյցին մէջ: Ցոյցը կազմակերպած էր ընդդիմութեան պարագլուխը՝ Է. Մամետով (տես՝ «Յառաջ», Մարտ 31): Էլչիպէյ, Մարտ 31-ին հրահանգած է որ ջնջուին զինուորներու բոլոր արձակուրդները եւ ազգային բանակ կանչուին 18-էն 25 տարեկան բոլոր երիտասարդները: Յայտարարած է նաեւ թէ պիտի սաստկանան դասալիքներու դէմ պատիժները, ինչ որ, կը գրէ «Լիպերասիոն»ի թղթակիցը, կը փաստէ որ զինուորներու բարոյականը շատ ցած է, մինչ հայկական յարձակումը կը ծաւալի Քելբաջարի շուրջ (ըստ Բաքուի աղբիւրներուն, հայկական ուժերը 12 գիւղեր գրաւած կ'ըլլան):

Վերջին պահուն, նախատեսուած ցոյցը ջնջուեր էր, կը գրէ «Լիպերասիոն» հիմնուելով Բաքուէն առած լուրերուն վրայ: Ջնջումը որոշուած կ'ըլլայ իբրեւ հետեւանք Էլչիպէյ – Մեմետով հանդիպումի մը, որու ընթացքին Էլչիպէյ խոստացած է երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ կազմակերպել: Ընդդիմութեան գլխաւոր թիրախն է Ներքին նախարարը իր կոպիտ վերաբերումին համար լրագրողներու նկատմամբ եւ այն չահագործումին զոր կ'ընէ զինուորական դժուարութիւններուն պահպանողական պետական հարուած մը պատրաստելու համար: Իշխանութեան գլուխ գալէն 10 ամիս ետք, Էլչիպէյ դէմ յանդիման է շատ ծանր տագնապի մը «աւելի ծանր քան Հայաստանի տագնապը» կը գրէ Պերնար Քոհէն, աւելցնելով որ Նախագահ Տէր-Պետրոսեանի հեղինակութիւնը խնդրոյ առարկայ է ընդդիմութեան կողմէ, երկրին տնտեսական աղէտալի կացութեան պատճառով:

Մոսկուայի ազրպէյճանական ներկայացուցչութիւնը ամբաստանած է Հայաստանը որ «ցեղային մաքրագործումի» դիմած է Քելբաջարի շրջագօտիին մէջ, ուր ըստ իրեն, 60 հազար ազերի կամ քիւրտ շրջափակուած են հայկական ուժերու կողմէ: Ազերի միլիցիոներ ալ որոնք յառաջացած էին դէպի հիւսիս վերագրաւելու համար Լաչինի միջանցքը, կտրուած են յեանեալ ուժերէն:

Այս առընչութեամբ, «Արմէնփրէս» (որ շաբաթ մըն է վերսկսած է իր հաղորդումները) հետեւեալ մանրամասնութիւնները կու տար Մարտ 31-ին. ազրպէյճանական կազմաւորումները, Լաչինի միջանցքի հրթիռա-հրետանային ուժգին ռմբակոծութենէն ետք, Քելպաջարի կողմէն գրահամեքենաներու եւ թանկերու մասնակցութեամբ փորձած են կտրել Լ. Ղարաբաղը արտաքին աշխարհին կապող միակ ճամբան: Իրիկունը, Ղարաբաղի ինքնապաշտպանական ջոկատները կասեցուցած են հակառակորդի յառաջխաղացումը:

**

ՀԱՊ-ի բանակի միջնորդութեամբ Մարտ 30-ին, Կայանի (Իջեւան) մէջ, Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի ներկայացուցիչներու հանդիպում մը տեղի ունեցած է, որու ներկայ եղած է նախաձեռնարկ խորհուրդի նախագահ պահեստի – հրամանատար՝ Նիկոլա Շապալին: Ընդունուած է միացեալ հաղորդագրութիւն, ինչպէս նաեւ յայտարարութիւն, ուր կոչ ուղղուած է երկու Հանրապետութեանց ղեկավարներուն, Խորհրդարաններուն եւ քաղաքացիներուն, որպէսզի անմիջական հրադադարի մը համար միջոցներ ձեռք առնուին, շրջափակումը ջնջուի, պատանդներու եւ գերիներու փոխանակման ձեռնարկուի նաեւ սահմանամերձ գօտիները գիւղատնտեսական աշխատանքներու ապահովութիւնը երաշխաւորուի:

**

Մարտ 30-ին, Գիւմրիի մօտերը տեղի ունեցած են Հայաստան գտնուող ռուսական զօրքերու ռազմափորձերը, որոնց ներկայ եղած է Ռուսաստանի կովկասեան զօրքերու հրամանատար Ֆէոդոր Ռէյտ: Ներկայ եղած են նաեւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Մանուկեան, նախարարութեան եւ բանակի գըլխաւոր ղեկավարներ:

**

Ա. Ֆ. Փ.-ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Փաթրիք Քամենքա բաւական մանրամասն հաղորդագրութիւն մը կու տայ, խորագրուած՝ «Le blocus fait le bonheur de la mafia», *ուր խորապէս վրդովեցուցիչ տեղեկութիւններ կու տայ: Նոր չեն անշուշտ, բայց, այնքան անընդունելի են որ չեն կրնար նոյն զայրոյթը չպատճառել ամէն անգամ:*

Ան կը նկարագրէ Երեւանի կարգ մը խանութներու ճոխութիւնը: Ամէն բան կը գտնուի, հոգ չէ թէ շատ սուղ: Վառելանիւթը կը գնուի ... Ազրպէյճանէն եւ կը ծախուի 6000 ռուբլի 20 լիթրը (ինչո՞ւ կ'ուզէք որ Հայաստանի մաֆիան ուզէ որ շրջափակումը վերնայ): Կը նկարագրէ Մաֆիա *անունը կրող ճաշարանը (այս անունին պարագային, գոնէ կարելի է տեղին գործածել մեր այնքան՝ սիրելի՝* անճախրընթացը*), ուր քանի մը հազար ռուբլիով առատ եւ համեղ ճաշեր կան մինչ քիչ անդին ծերուկ մը խեղճուկրակ ձեռնասայլ մը կը քշէ, մէջը քանի մը փայտի կտոր ժողված որպէսզի տունը, քիչ մը տաքնայ: Քաղաքացի մը կը բացատրէ լրագրողին. – «Մաֆիա չէ,* գործի մարդիկ են, *աժան կը գնեն, սուղ կը ծախեն»:*

Այս յանկերգը ծանօթ է, նաեւ այն միւսը, որ ոչինչով կ'արդարացնէ Հայաստանի պարագան եւ սա է՝ բոլոր Հանրապետութիւնները նոյն վիճակին մէջ են եւ ո՞վ կ'ըլլայ մեղաւորը՝ 70 տարուան եւայլն, եւայլն: Բայց, երբ ինչպէս կ'ըսէ լրագրողը, անոնք կը գործեն հանգիստ հանգիստ («sans être inquiétés») *պարզ է որ ի՛նչ ըսել կ'ուզէ եւ մանաւա՛նդ ի՛նչ կը նշանակէ:*

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼԱՏԻՒՐ նախքան Ուրբաթ օրուան Նախարարաց Խորհուրդի նիստը Էլիզէ, հաւաքած էր իր 29 նախարարները եւ տուած հարկ եղած հրահանգները: Կը նախատեսէ 20 միլիառ ֆրանքի խնայողութիւն մը պետական ծախքերու: Մաթինեոնի ընդունելութիւններու ծախքերը 20% պիտի զեղչուին, 10% նախարարութեանց գրասենեակներուն, 30% նաեւ Կլամէն (նախարարական օդանաւային յարաբերութիւններ): Նախարարապետը կը յանձնարարէ առաւելագոյն չափով օգտագործել օդանաւային ընթացիկ գիծերը, նոր կահք չգնել, մախումներ չընել եւայլն, եւայլն: Երբ, յիշուի թէ ընկերվարական նախարարները ամէն մէկ տեղափոխութեան ատեն թռաններ կ'օգտագործէին, թերեւս յանդինք այն եզրակացութեան որ ձախը (la gauche-caviar) *տնտեսական (եւ անձնական գետնի վրայ ալ) աջ քաղաքականութիւն մը վարեց, ուրեմն աջին կը մնայ՝ ձախ քաղաքականութիւն վարել...: Ուրբաթ օրուան համար, Ազգ. Ժողովի նախագահութեան աթոռին, ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ եւ ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ երկուական թեկնածու ունէին: Մարտ 31-ին, կատարուեցաւ նաեւ նախարարութեանց փոխանցումը: Ամէնէն յատկանշանն էր Տիկին Վէյլի պարագան, քանի որ երեք նախարար կը փոխարինէ...:*

ՌՈՔԱՐ ԵՒ ՄՕՌՈՒԱ ընկերվարական ընդհ. ժողով մը կ'առաջարկեն, Յուլիսի առաջին օրերուն համար, վերակազմելու նպատակաւ կուսակցութիւնը: Կը մնայ, անշուշտ, Լօրան Ֆապիուսի հաւանութիւնն ունենալ: Գալով Ազգ. Ժողովի մէջ ընկերվարական խորհրդարանական խումբին նախագահութեան, արդէն իսկ մրցակցութիւնները բազմաթիւ էին: «Լիպերասիոն» դիտել կու տայ թէ որքան խումբերը փոքր ըլլան այնքան կը բազմանան կոչումները...: Մարտ 31-ին, արդէն 7 թեկնածուներ կային՝ Սեկոլէն Ռուայալ (Տըլորի հոսանք), Անրի Էմմանուէլի (Ժոսփէն), Պ. Տըրոզիէ (Մօռուա), Շ. Ժոսրէն (Ռոքար), Ճէք Լանկ (Ֆապիուս), Փ. Քիլէս (Լօրան): Բայց, սակարկութիւնները վերջնական բնոյթ չէին ստացած եւ անկարելի չէր որ մէկը միւսին միանար:

ՍՊՐԵՆԻՋԱՅԻ (արեւելեան Պոսնիա) մահմետականներու ՄԱԿ-ի կողմէ պարպումի գործողութեան ընթացքին, հրմըշտուքէն 6 հոգի մեռած է (2-ը՝ մանուկ): Այս միջադէպերու իբրեւ հետեւանք Սըրպենիչայի իշխանութիւնները որոշած են առկախել պարպումը, գտնելով որ ան կ'օգտագործուի «ցեղային մաքրագործումի» համար: Ի դէպ, ինչպէս ցեղասպանութեան որակումը տեղի անտեղի չահագործուեցաւ իր «ծնունդէն» (1948) ի վեր, կարգը, հիմա, եկած է «ցեղային մաքրագործումին»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ.Մ.Ը.Մ. - ՖՐԱՆՍ ԿԸ ՀԻՒՐԸՆԿԱԼԷ ՆԱՆԹԷՌԸ

Հ.Մ.Ը.Մ. - Ֆրանսի ֆութպոլի զոյգ խումբերը (առաջին եւ պահեստի) այս Կիրակի, Ապրիլ 4-ին ճակատագրական հանդիպումներ կ'ունենան խմբակի զօրաւորներէն Ս.Վ.Փ. - Նանթէռի դէմ:

Հ.Մ.Ը.Մ. - Ֆրանսի Ա. կազմը խաղացած 12 մրցումներէն շահած է եօթը, հաւասարութեամբ աւարտած՝ 4-ը, եւ մէկ պարտութիւն կրած է. ներկայիս ան կը գրաւէ 0 - տը - Սէնի ախոյեանութեան Ա. տեղը, առանձին, ունենալով երկու կէտերու տարբերութիւն իրեն յաջորդող Թեհրանէն եւ Նանթէռէն: Հ.Մ.Ը.Մ. - Ֆրանսի տղաքը ընդամէնը նշանակած են 27 կոլ եւ ստացած՝ 13:

Իսկ պահեստիներու խումբը խաղացած է նոյնպէս 12 մրցում, որոնցմէ շահած է վեցը, երկու հաւասարութիւն ձեռք ձգած եւ չորս ալ պարտութիւն կրած է, նշանակելով 33 կոլ, որոնց դէմ ստացած է 20, ապահովելով դասաւորման Բ. տեղը:

Յառաջիկայ Կիրակիի մրցումը, ըստ խաղացուցակին, պէտք է տեղի ունենար

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտ 13-ին, Տիթրոյիթի մօտ՝ Միչիկընի Համալսարանին մէջ տեղի ունեցաւ փոքր գիտաժողով մը՝ Սփիւռքահայութեան մասին։ Դասախօսներն էին, – Մօտ Մանուէլ (Հրեայ կին մը՝ որ իր աւարտաճառի նիւթ ընտրած է Ֆրանսայի Հրեայ եւ Հայ գաղութները), Վինսընթ Լիմա, Սուզըն Փաթթի – Զիլինկիրեան (Լոնտոնէն), Խաչիկ Թէօլէօլեան, Եուրի Մկրտումեան (Երեւանի Համալսարանէն) եւ Սերգէյ Արութիւնով։ Պիտի արժէր անդրադառնալ բոլոր անոնց զեկուցումներուն։ Սակայն այս յօդուածը կ'ուզեմ յատկացնել միայն այն տեղեկագրական բնոյթ ունեցող նիւթին՝ որ կորիզն էր փրոֆ. Արութիւնովի ելոյթին։

Փրոֆ. Արութիւնով, ծնունդով Թիֆլիսահայ, այժմ՝ (նախկին Խորհրդային Միութեան) Գիտութիւններու Ակադեմիային Ազգագրական եւ Մարդաբանական բաժնի կովկասեան ենթաբաժանումի վարիչն է, յայտնօրէն հմուտ եւ փորձառու գիտնական մը։ Շատ հետաքրքրութիւն յառաջացուց իր դասախօսութիւնը, քանզի կը խօսէր Հիւսիսային Կովկասի այն շրջաններու մասին՝ որոնց հանդէպ որոշ անտարբերութիւն մը եւ անգիտութիւն մը ցուցաբերած են Հայաստանի գիտական կառոյցները։ Կը ներկայացնեմ անոր բերած տուեալներն ու բացատրութիւնները, ամփոփ ձեւով։

Ռուսիոյ Սփիւռքը (որ այլեւս չի պարփակեր, օրինակ, Ուկրանիոյ հայութիւնը) 800·000 անձէ կը բաղկանայ, ըստ Արութիւնով, եւ անոնց մէկ ստուար հատուածը Հիւսիսային Կովկասի մէջ կը բնակի։ Կարելի չէ սակա՛յս ճշգրիտ թիւեր տալ ամէն շրջանի համար, քանզի վերջին հնգամեակին անդադար գաղթ կայ, – 1988-էն 1992, Ազրպէյճանէն, Հայաստանէն, Վրաստանէն եւ Աբխազիայէն 60 հազար գաղթական – ապաստանեալներ, այդ շրջաններէն մեկնող Ռուսերու կողքին եկած հաստատուած են Հիւսիսային Կովկաս, մինչ հոն ապրողներէն ոմանք մեկնած են ուրիշ կողմեր։ Բայց եւ այնպէս, հակառակ ճշգրտութեան յանդգնելու դժուարութեան, փրոֆեսոր Արութիւնով տուաւ շատ մանրամասն տեղեկութիւններ։

Նախ հակիրճ խօսեցաւ Ռոստովի շրջանի մասին։ Ռոստով (ռուսերէն՝ Ռոստով – Նա–Դոնու, Դոն Գետի Ռոստով) Հիւսիսային Կովկասի արեւմտեան ծայրամասի մեծ քաղաքն է, Ուկրանիոյ եւ Ղրիմի սահմանին մօտ։ 1778-ին, Ղրիմի Թրքական իշխանութենէն արտագաղթող 12 հազար Հայեր (գիւղացիներ եւ արհեստաւոր մարդիկ)՝ Ռոստովի մօտ հիմնած են Նոր Նախիջեւան գիւղաքաղաքը եւ հինգ գիւղեր։ 19-րդ դարու ընթացքին այս շրջանը եղած է կա՛մ ծննդավայր, կա՛մ ալ մշակութային գործունէութեան բեղուն դաշտ, բազմաթիւ հայ մտաւորականներու (Նալպանտեան, Պատկանեան, աւելցնենք՝ Սիմոն Վրացեան «Խ. Թ.»)։ 1904-ին քաղաքն ու գիւղերը միասին ունէին 52·000 հայ բնակիչ։ Բ. աշխարհամարտէն ետք Ռոստովը ընդարձակուեցաւ, եւ այսօր իր արուարձան կը ներառնէ Նոր Նախիջեւանը՝ ուր կը բնակին 85 հազար Հայեր (նոյն թիւը, որ կայ Պուրճ Համուտի մէջ, Խ. Թ.)։

Ռոստովէն հարաւ եւ հարաւ – արեւելք գտնուող շրջաններուն մէջ է որ եկած են հաստատուելու բաւական գաղթականներ, եւ ուր խայտաբղէտ հայութիւն մը կայ, ինչպէս նաեւ եղած է անցեալին։ Ռոստովէն 150 քմ. հարաւ – արեւելք, Սթավրոպոլի երկրամասը (վարչական շրջանը) ունէր 55 հազար Հայ, 1989-ին, սակայն հիմա հոն հաստատուած է գաղթականներու զանգուած մը, թերեւս 10 հազար անձ, ցրուած շրջանի քաղաքներուն մէջ։ Սթավրոպոլի շրջանէն աւելի հայաշատ է Կրասնոդարի նահանգը՝ որ կը գտնուի Սեւ Ծովու արեւելեան ափին, Ռոստովէն ուղղակի հարաւ։ 190 – 200 հազար Հայ կայ հոն, ըստ փրոֆեսոր Արութիւնովի, որոնց մէկ երրորդը կը բնակի գիւղերու մէջ եւ հոն հաստատուած է 19-րդ դարէն ի վեր (նման Համշէնցիներուն, որոնք Օսմանեան կայսրութենէն գաղթած են Աբխազիա)։ Այս շրջանին մէջ հայ եւ ռուս կապերը անցեալին շատ լաւ եղած են, սակայն ներկայիս, կը վատթարանան, 2 պատճառով։ Նախ՝ նոր գաղթող Հայերու զանգուած մը, թերեւս 20 – 25 հազար հոգի, որոնք յաճախ առեւտուրով կը զբաղին, այսպէս – կոչուած «կոոպերատիւ» – համագործակցական միութիւններու կառոյցներու ընդմէջէն, որոնց գլխաւոր գործընկերներն են պաշտօնական ու անպաշտօն «մաֆիա»ները։ Պարզ Ռուսը արդէն միշտ չէ սիրած «սպեկուլացիա»ով (չահատակութեամբ) զբաղող Անդրկովկասցին (ըլլա՛յ ան Հայ, Վրացի կամ Բաքուցի Թուրք), սակայն հիմա չեչտուած է այդ զգացումը եւ կը սեւեռի՝ գաղթական հայութեան վրայ, որուն մէկ մասը հազիւ մազապուրծ փրկուած, անմեղ ապաստանեալներէ կը բաղկանայ, բայց կան նաեւ ուրիշներ՝ որոնք իրենց ապօրինի գործունէութիւնն ու դրամագլուխը փոխադրած են Անդրկովկասէն՝ Հիւսիսային Կովկաս։

Փրոֆէսոր Արութիւնով ընդգծեց նաեւ որ Հիւսիսային Կովկասի մէջ ընդհանրապէս, Կրասնոդարի եւ Սթավրոպոլի մէջ՝ յատկապէս, Կոզակները մեծ համայնք են, եւ անոնց մէջ չեչտուած է «ազգամոլութիւն» մը, որուն զոհերէն են նաեւ Հայերը։ Կոզակներու մասին հետաքրքրքրական տեղեկութիւններ փոխանցեց ան, ընդգծելով անոնց սկզբնական տարրերու կազմաւորման ընթացքը, երբ ռուս անօրէն տարրին միացան ամէն տեսակի փախստականներ (լեհ, ուկրանացի, ղրիմեան Թաթարներ, նաեւ ... Հայեր), կազմաւորուեցան իբր տեսակ մը ձիաւորներու զօրաբաժին, որոնց ներքին դրութիւնը ցեղախմբային բնոյթ ունէր դրեթէ, եւ տարբե՛ր էր ռուս ժողովուրդէն, թէեւ ցարական ռեժիմի հաւատարիմ շուներն (ու երբեմն վոհմակներն) էին անոնք։ Ահա այս կոզակները, որոնք ժամանակի ընթացքին Դոնի շրջանէն անցած են Հիւսիսային Կովկաս, ներկայիս հայ գաղթականները ընտրած են իբր թիրախ իրենց վայրագութեանց։ Մէկ կողմէն՝ անոնց գործած անիրաւութիւնները, միւս կողմէ՝ Հայազգի խարերաներու «վաճառականական» գործունէութիւնը, դէշ վիճակ կը ստեղծեն շրջանի մը մէջ ուր այդքան մե՛ծ է հայութեան թիւը, մօտ՝ 200·000 անձ, ինչպէս բռնեցաւ։

Կրասնոդարի երկրամասին մէջ կը պարփակուի կովկասեան Չէրքէզներու յատուկ երեք ինքնավար մարզերէն առաջինը՝ «Ադըղեական» վարչական շրջանը, որուն բնակչութեան մաս կը կազմեն բազմաթիւ Ռուսեր, 100·000-է աւելի Չէրքէզներ եւ մի քանի հազար Հայեր, որոնք նախա–ռուսական շրջանէն ի վեր հոն հաստատուած են, 16-րդ դարուն արդէն համայնք կը կազմէին։ Չէրքէզախօս եւ ռուսախօս ըլլալով հանդերձ, անոնք պահած են հայկական հայրանուններ, իրենք – զիրենք կը համարին հայ – քրիստոնեայ, եւ նախընտրաբար իրարու հետ կ'ամուսնանան։ Անշուշտ խորհրդային տիրապետութեան շրջանին բոլորովին անտեսուած էին, Հայաստանի Պետութեան եւ Էջմիածնի կողմէ։

Կրասնոդարէն հարաւ – արեւելք եւ Սթավրոպոլէն հարաւ կը տարածուի չէրքէզական երկրորդ երկրամաս մը, «Կարաչայ – Չէրքէզական» ինքնավար մարզը, ուր թերեւս 20 հազար Հայ կայ (հետաքրքրական է որ «Հայկական Սովետական Հանրագիտարան»ի 1979-ի տպագրութեան հինգերորդ հատորը կը թուէ մարզի բնակչութեան մաս կազմող բազմաթիւ ազգեր, սակայն ո՛չ Հայեր)։ Այս մարզէն արեւելք կը գտնուի «Կաբարդինա – բալկարական» երկրամասը, ուր նորէն բնիկները Չէրքէզներ են, սակայն կան նաեւ բազմաթիւ Ռուսեր, ապա նաեւ՝ Հայեր, որոնց թիւը կրնայ մինչեւ 20 հազար հասնիլ։ Ռուսախօս են։

Այս շրջաններուն մէջ բաւական լաւ դիրքերու տէր են Հայերը։ Ադըղեական ինքնավար մարզին մէջ, օրինակ՝ երեք հայ երեսփոխաններ կարեւոր դեր խաղացած են շրջանին մէջ, քանի որ Ռուսերու եւ Չէրքէզներու պայքարներու ընթացքին, անոնց երեք քուէները շրջանի ներկայացուցչական Խորհուրդին մէջ վճռական դեր խաղացին, յօգուտ Չէրքէզներու։ Ընդհանրապէս, ըստ փրոֆէսորը, չէրքէզ – հայ կապերը լաւ են, սակայն ապագան կը մնայ անորոշ, քանզի նախորոք իսլամ Չէրքէզները կրնան հակառուս եւ հակա – քրիստոնեայ գործունէութիւն որդեգրել ապագային, թէեւ ցարդ չեն բռած այդ։

Հիւսիսային Կովկասի ցարդ նշեալ շրջաններու, մանաւա՛նդ չէրքէզեան ինքնավար մարզերու աւանդական հայ բնակչութիւնը ընդհանրապէս դժգոհ է նոր հասնող հայ ապաստանեալներէն, ըստ փրոֆէսոր Արութիւնովի, որ նշեց թէ անսովոր ոչինչ կայ նման երեւոյթի մէջ։ Յաճախ կը պատահի որ փոքրամասնութիւն մը (հայ, հրեայ, եւայլն) մերժողական դիրք բռնէ նորահաս արենակիցներու դէմ։ «Չէրքէզահայ» բնակչութիւնը չախորժիր անդրկովկասահայերու կենցաղէն, վարուելակերպէն, արժէքներէն, եւայլն։ Կարելի չէ գուշակել, ըսաւ ան, թէ ինչքա՞ն պիտի փոխուի վիճակը, Աբխազիոյ վերջին դէպքերու պատճառաւ։ Ընդգծեց որ իր տեղեկութիւնները հաւաքած էր 1991 – 1992-ին, մինչ 1992-ի աշունէն ի վեր, վրացական – աբխազական կռիւներու պատճառաւ թերեւս մինչեւ 90·000 աբխազահայ ապաստանած է Կարաչայ – չէրքէզական, Սթավրոպոլական եւ Կրասնոդարական շրջաններուն մէջ։ (Այլ խօսքով, եթէ 1988-էն 1992-ի ամառ 60·000 հայ ապաստանեալ կար այս շրջաններուն մէջ, այժմ մօտ 150 հազար է անոնց թիւը, Խ. Թ.)։

Այս տեղեկութիւնները փոխանցելէ ետք, փրոֆէսոր Արութիւնով մի քանի խօսք ըրաւ նաեւ մօտակայ ուրիշ շրջաններու մասին։ Նախ՝ Օսէթիայի ակնարկեց։ Նշեց որ Հիւսիսային Օսէթիան (որ այսօր Ռուսիոյ մաս կը կազմէ) եւ հարաւայինը (որ Վրաստանի մէկ ինքնավար մարզն է) ունին բաւական ստուար հայութիւն, մի քանի տասնեակ հազար գոնէ։ Անցեալին, անոնք վրացախօս եղած են, ներկայիս՝ մեծամասնութիւնը ռուսախօս դարձած է։ Հայութեան մէկ եզակի հատուածը եղած են անոնք։ 1890-ական թուականներուն, երբ ցարական կառավարութիւնը զինուորական մեծ ճամբայ մը շինեց՝ Ռուսիոյ Կովկաս փոխադրելու համար զօրք ու զինամթերք, այս ճամբուն եզրին ստեղծուեցան գիւղեր, աւաններ, գիշերելու վայրեր, խմիչքի կրպակներ եւայլն, ու Թիֆլիսէն հոն եկան հաստատուեցան բազմաթիւ Հայեր։ Անոնց սերունդէն սերած է Օսէթիոյ հայութեան մեծ մասը։

Վերջապէս, փրոֆէսոր Արութիւնով ըսաւ որ մի քանի տասնեակ հազար հայութիւն կայ Չէչէնիոյ կամ Չէչէն – Ինկուշէթական Հանրապետութեան մէջ, որ հիմա տէ փաքթօ անկախ պետութիւն է, քանզի ռուս զօրքը մեկնած է եւ վարչական մեքենան Չէչէններու ձեռքն է։ Հոն, ժողովուրդին մէջ, շատ զօրաւոր է հակաքրիստոնեայ զգացումը։ Չեն սիրեր Ռուսերը, կ'ատեն Վրացիները, չէչէն կամաւորներ (իսլամ) Աբխազներու կողքին կամաւոր կը կռուին Վրացիներու դէմ։ Փաստօրէն «հայատեաց» չեն, սակայն իսլամացող զանգուած մը կայ որուն մէջ հակահայ խլրտումներն ալ կը սկսին։ Պետութիւնը, ընդհակառակն կը փափաքի պահել իր հայ հպատակները, քանզի հիմա, Ռուսերու հեռացումով, արհեստավարժ խաւի պէտքը կը զգացուի աւելի, եւ այդ խաւին մէջ կարեւոր են Հայերը։ Նոյնիսկ Պետութիւնը կազմած է «Էթնիքական Հաշտութեան Խորհուրդ» մը, որուն նախագահը Հայ մըն է։ Բայց եւ այնպէս, հոս ու նաեւ Տաղըստանի մէջ, ուր 10 – 15 հազար Հայ կայ, ապագան անորոշ է, քանզի կան երեք պայքարներ, – Ազրպէյճանի եւ Ղարաբաղի միջեւ, Վրացիներու եւ Աբխազներու միջեւ, Ռուսերու եւ Հիւսիսային Կովկասի իսլամ ազգերուն ու փոքրամասնութիւններուն միջեւ։ Առաջինի պարագային, երբ զգացումները հրահրուին, Հայերը կը տուժեն, քանզի Արցախը Հայ է, իսկ Չէչէնն ու Չէրքէզը իսլամ։ Երկրորդի պարագային, նոյնիսկ եթէ կան Աբխազահայեր, որոնք Վրացիներէն դժգոհ են, տարբերութիւն չըներ, Հիւսիսային Կովկասի իսլամ զանգուածը գոնէ (ո՛չ ընտրանին) Հայն ու Վրացին կը համարի քրիստոնեայ, ուրեմն՝ հակառակորդ։ Երրորդի պարագային, երբ հայ – չէրքէզ կապերը լաւ են, Կոզակներն են (Ռուսերու մէջ յատուկ խաւը) որ կը հակառակին Հայութեան։ Բարդ վիճակ, դժուար ապագայ։

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԿՆՔՈՒՄՆ ՈՒ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄԸ

ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ
Վարչական Գիտութիւններու թեկնածու
Հիմնադիր անդամ
Հայաստանի Զարգացման Միջազգային Միութեան

(Բ. եւ վերջին մաս)

(բ) Ըստ 45-րդ յօդուածին վեցերորդ պարբերութեան երկրորդ նախադասութեան, հետեւեալ միջազգային փաստաթուղթերու կնքումը կ'ենթարկուի Ա. Խորհուրդի վերահսկողութեան՝

- օտար Պետութիւններուն տրուած փոխառութիւնները,
- օտար Պետութիւններուն տնտեսական եւ այլ օգնութեան տրամադրումը,
- օտար Պետութիւններէ փոխառութիւններն ու վարկերը։

Կը նկատենք որ Ա. Խորհուրդի վերահսկողութիւնը կը վերաբերի միայն տնտեսական բովանդակութիւն ունեցող փաստաթուղթերուն։ Հետեւաբար, քաղաքական բնոյթ ունեցող կամ խաղաղութեան վերաբերող միջազգային փաստաթուղթերը կարելի չէ վերահսկել բացի եթէ Ա. Խորհուրդին քուէարկած օրէնքը զայն հաստատէ։

Այլապէս, վերահսկելու իրաւունքը Ա. Խորհուրդին թոյլ կուտայ որ ան մօտէն հետեւի տնտեսական բովանդակութիւն ունեցող միջազգային փաստաթուղթերուն բանակցութեան եւ կնքման։ Ա. Խորհուրդը կը ստուգէ տնտեսական միջազգային փաստաթուղթերուն պարունակած տրամադրութիւններուն բովանդակութիւնը, էութիւնը եւ հետեւանքները։ Այլ խօսքով, վերահսկողութիւնը իրաւունք կուտայ որ Ա. Խորհուրդը մասնակցի միջազգային բանակցութիւններուն եւ, ինչու չէ, անհամաձայնութեան պարագային մերժէ կամ արգիլէ տնտեսական փաստաթուղթին կնքումը։

Աւելցնենք որ քննարկուած պարբերութեան մէջ դաշնագրին կամ միջազգային համաձայնագրին տրամադրութիւններուն գործադրման վերահսկողութեան մասին ոչինչ չէ յիշատակուած։ Սակայն գիտենք որ ֆինանսական որեւէ գործողութիւն, նոյնիսկ եթէ այդ միջազգային փաստաթուղթի արդիւնք է, կը կատարուի Ա. Խորհուրդին կողմէ քուէարկուած Պետական պիւտճէին յատկացումներով։ Իսկ Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան նախագիծը, 45-րդ յօդուածին չորրորդ պարբերութեան մէջ կը հաստատէ Ա. Խորհուրդին վերահսկողութեան իրաւունքը «պիւտճէի կատարման ընթացքի նկատմամբ» (ընդգծումը մեր կողմէ)։ Ուրեմն, պիւտճէին կատարման վերահսկողութեան ընդմէջէն Ա. Խորհուրդը վերահսկողութիւն կը կայացնէ նաեւ միջազգային փաստաթուղթերու ֆինանսական գործողութիւններուն գործադրման վրայ, ինչ որ օրէնսդիր իշխանութեան բնական իրաւունքն է։

Յիշեցնենք նաեւ որ գործադրման վերահսկողութիւնը կ'ենթադրէ հետեւեալ իրաւունքները՝

– ստուգել որ տրամադրութիւններուն գործադրումը կը համապատասխանէ միջազգային փաստաթուղթին հոգիին եւ իմաստին,
– երեւան հանել պատահական անօրինութիւնները,
– պատժել պատասխանատուները եւ պարտադրել սխալներուն սրբագրումը։

Սահմանադրութեան նախագիծին 48-րդ յօդուածը հարցապնդելու լայն իրաւասութիւններ կուտայ Ա. Խորհուրդին որոնք կ'արտօնեն որ այս վերջինը կատարէ իր վերահսկողութիւնը առանց արտակարգ

խոչընդոտներու: Շնորհիւ հարցապնդելու իրաւունքին Ա. Խորհուրդը կրնայ իրականացնել գործադիր իշխանութեան վրայ իր վերահսկողութեան առաքելութիւնը:

Գ. – Վեցերորդ պարբերութեան վերջին նախադասութիւնը կը վերաբերի դաշնագրի եւ միջազգային համաձայնագրի ջնջման՝ Ա. Խորհուրդը «չեղեալ է յայտարարում իր կողմից վաւերացուած Հայաստանի Հանրապետութեան միջազգային պայմանագրերը»: Երկու նկատողութիւններ կարելի է կատարել:

Նախ եւ առաջ Ա. Խորհուրդը իրաւասու է չեղեալ յայտարարել միայն ա՛յն միջազգային փաստաթուղթերը զորս ան նախապէս վաւերացուցած էր: Այս տրամադրութիւնը համաձայն է Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան նախագիծի ոգիին՝ եթէ Ա. Խորհուրդը միայն որոշ բնագաւառներու մէջ ստորագրուած փաստաթուղթեր վաւերացնելու իրաւունք ունի. նոյն բնագաւառներէն դուրս ան միջամտելու իրաւասութիւն չունի. հետեւաբար ան չի կրնար նաեւ զանոնք ջնջել: Նոյնիսկ եթէ յառաջիկայ խորհրդարանական մեծամասնութիւնը փոխէ միջազգային փաստաթուղթերու վաւերացման մասին օրէնքը, այն դաշնագիրը կամ միջազգային համաձայնագիրը որ նախապէս կնքուած էր առանց իր վաւերացման, չի կրնար չեղեալ յայտարարուիլ Ա. Խորհուրդին կողմէ: Կ'ենթադրենք որ խորհրդային շրջանին Խորհրդային Միութեան կնքած կարգ մը դաշնագրերը եւ միջազգային համաձայնագրերը, մասնաւորաբար խաղաղութեան նոյն եւ Պետական սահմաններուն վերաբերող միջազգային փաստաթուղթերը, կ'ենթարկուին նոյն պարբերութեան տրամադրութիւններուն:

Երկրորդ նկատողութիւնը կը վերաբերի Ա. Խորհուրդի վաւերացուցած դաշնագրերու կամ միջազգային համաձայնագրերուն: Սահմանադրութեան նախագիծը կը նախատեսէ որ Ա. Խորհուրդը կրնայ զանոնք չեղեալ յայտարարել – հաստատում որ կը հակասէ միջազգային իրաւունքի եւ յարաբերութիւններու նորմերուն: Երկկողմանի կամ բազմակողմանի միջազգային փաստաթուղթերը միակողմանի եւ կամայական ձեւով կարելի չէ չեղեալ յայտարարել: Նման փաստաթուղթեր չեղեալ կը յայտարարուին միայն երբ անոնց մէջ թուարկած յանձնառութիւններուն գործադրութիւնը արդէն աւարտած է, կամ երբ կողմերը համաձայնաբար չկարողանան կամ մերժեն գործադրել զանոնք, կամ եթէ միջազգային փաստաթուղթին կնքումը կամ վաւերացումը անօրինական ձեւով կատարուած է, կամ երբ փաստաթուղթին պարբերութիւնները այլեւս անցաւոր են եւ կամ երբ կնքուած եւ վաւերացուած փաստաթուղթը կրկին երկկողմանի թէ բազմակողմանի բանակցութիւններու առարկայ դառնայ: Եթէ ոչ, նման միակողմանի արարք կը նկատուի նախապէս ստանձնուած յանձնառութեան դրժում, կ'աղաւաղէ Պետութեան միջազգային համբաւն ու վստահելիութիւնը եւ զայն կը մեկուսացնէ միջազգային յարաբերութիւններու թատերաբեմէն:

Ստորեւ պիտի տեսնենք որ Հայաստանի Սահմանադրութեան հեղինակներուն նպատակն է յարգել միջազգային իրաւական կանոններն ու սովորութիւնները:

Գ. – Սահմանադրութեան նախագիծին չորրորդ յօդուածին երրորդ պարբերութիւնը կը յայտարարէ՝

«Միջազգային պայմանագրերը, որոնց մասնակիցն է Հայաստանի Հանրապետութիւնը, երկրի ներքին իրաւունքի մասն են կազմում: Եթէ ներքին իրաւունքի նորմերը հակասում են Հայաստան Հանրապետութեան միջազգային պայմանագրի նորմերին, ապա գործում են միջազգային պայմանագրի նորմերը»:

Արդարեւ ընդունուած միջազգային կանոն է որ դաշնագիրը եւ միջազգային համաձայնագիրը փոխարինեն երկրէն ներս բանող իրաւական նորմերը – այսինքն հրամանագրերը, կարգադրութիւնները եւ օրէնքները – եթէ եւ երբ այս վերջինները հակասեն Հայաստանի Հանրապետութեան կնքած միջազգային փաստաթուղթերու նորմերուն:

Միջազգային յարաբերութիւնները կարգաւորող այս սկզբունքներուն ներկայութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան մէջ ցոյց կու տայ Հայաստանի ցանկութիւնը՝ մասնակցելու միջազգային յարաբերութիւններուն եւ անոնց իրաւական կանոններուն ենթարկուելու պատրաստակամութիւնը: Իսկ անոր տեղադրումը Սահմանադրութեան առաջին գլխուն մէջ կը փաստէ անոր յատկացուած կարեւորութիւնը:

Սակայն այստեղ կը ծագի աւելի ծանր հետեւանքներ ունեցող հարց: Եթէ միջազգային փաստաթուղթերուն եւ ներքին իրաւական նորմերուն հարցը այսպէսով լուծուած է Սահմանադրութեան կողմէ, կը մնայ միջազգային փաստաթուղթին եւ Հայաստանի Սահմանադրութեան յարաբերական ուժին հարցը: Ի՞նչ կը պատահի եթէ դաշնագիրը կամ միջազգային համաձայնագիրը սահմանադրական ուժ ունեցող տրամադրութիւններ կամ հակասահմանադրական տրամադրութիւններ պարունակէր:

Միջազգային իրաւունքի կիրառումը երկու հնարաւորութիւններ կը նախատեսէ՝

ա – Միջազգային փաստաթուղթին սահմանադրական ուժ պարունակող տրամադրութիւնները կը փոխարինեն Հայաստանի Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները: Այս պարագային միջազգային փաստաթուղթը իրաւագէտօրէն Հայաստանի Սահմանադրութենէն աւելի բարձր արժէք կ'ունենայ (1): Նման յարաբերութիւն վտանգաւոր հետեւանքներ կրնայ յառաջացնել հետեւեալ երկու պարագաներուն:

● Նախ եւ առաջ, եթէ կնքուած միջազգային փաստաթուղթին սահմանադրական ուժ ունեցող տրամադրութիւնները հակասահմանադրական են եւ որովհետեւ կնքուած փաստաթուղթին տրամադրութիւնները կը փոխարինեն Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները, Հայաստանի Սահմանադրութենէն ներս հակասահմանադրական տրամադրութիւններ մուտք կը գործեն: Այս վերջինները կրնան հիմնովին խախտել երկրին պետական կառոյցներուն գործունէութեան ոլորտը եւ անոնց միջեւ գոյութիւն ունեցող հաւասարակշռութիւնը:

● Երկրորդ, կնքուած կամ վաւերացուած միջազգային փաստաթուղթին սահմանադրական ուժ ունեցող տրամադրութիւնները, նոյնիսկ եթէ հակասահմանադրական չըլլան, կրնան հակառակիլ Հայաստանի ժողովուրդին ներշնչումներուն եւ իտէալին: Դարձեալ, միջազգային փաստաթուղթերու ընդմէջէն Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ կը մտնեն տրամադրութիւններ որոնք կ'ոտնակոխեն հայ ժողովուրդին ցանկութիւնը:

Երկու պարագաներուն ալ Հայաստանի Սահմանադրութեան տրամադրութիւններուն փոխարինումը դաշնագրին կամ միջազգային համաձայնագրին պարունակած սահմանադրական ուժ ունեցող տրամադրութիւններով Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ կատարելու քօղարկուած եւ շրջանցուած միջոց է, ինչ որ անընդունելի է ժողովրդավարական կառոյցներով օժտուիլ փափաքող Պետութեան համար: Սահմանադրութիւնը ամբողջ հայութեան կողմէ որդեգրուած գերագոյն օրէնք է զոր պէտք է պաշտպանել նման կամայական քայլերու դէմ: Սահմանադրական երաշխիքներ անհրաժեշտ են որոնք կը պաշտպանեն Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը դաշնագրերու եւ միջազգային համաձայնագրերու հակասահմանադրական տրամադրութիւններուն դէմ:

Այստեղ հարկ է կրկնակի շեշտել որ Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան նախագիծը կը մերժէ միջազգային փաստաթուղթին տալ Հայաստանի Սահմանադրութենէն աւելի բարձր իրաւական արժէք: Վերջին գլուխին (Դ) մէջ պիտի տեսնենք որ Սահմանադրութեան նախագիծին մէջ նախատեսուած են միջոցներ պաշտպանելու համար Հայաստանի Սահմանադրութիւնը սահմանադրական տրամադրութիւններ պարունակող միջազգային փաստաթուղթերու դէմ:

բ – Երկրորդ հնարաւորութիւնը կ'ենթադրէ որ Հայաստանի Սահմանադրութիւնը գերադաս է Հայաստանի վաւերացուցած դաշնագրին եւ միջազգային համաձայնագրին: Այս պարագային, երբ կնքուած միջազգային փաստաթուղթը հակասահմանադրական տրամադրութիւններ պարունակէ, փաստաթուղթը հակասահմանադրական կը հռչակուի եւ չեղեալ կը յայտարարուի: Այս լուծումը, որ որդեգրուած է Հայաստանի Սահմանադրութեան նախագիծին կողմէ, կ'ենթադրէ որ իրաւասութիւն ունեցող պետական կառոյցը քննարկէ միջազգային փաստաթուղթը, եւ հակասահմանադրական տրամադրութիւններու ներկայութեան պարագային, փաստաթուղթը հակասահմանադրական հռչակէ:

Յաջորդ բաժնին մէջ պիտի ուսումնասիրենք գոյութիւն ունեցող սահմանադրական մեքանիզմները որոնք Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը կը պաշտպանեն վնասակար եւ վտանգաւոր դաշնագրերու եւ միջազգային համաձայնագրերու դէմ:

Դ – Սահմանադրութեան նախագիծին 78-րդ յօդուածին առաջին պարբերութիւնը կը վերաբերի Սահմանադրական Դատարանին: Այս վերջինը կը ստուգէ պետական իշխանութիւններու որոշումներուն, կանոնագիրներուն եւ օրէնքներուն համաձայնութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան կնքած կամ վաւերացուցած դաշնագիրներուն կամ միջազգային համաձայնագիրներուն հետ: Եթէ ներքին իրաւական նորմերը հակասեն միջազգային փաստաթուղթերուն, այն պարագային ներքին նորմերը կը ջնջուին եւ կը փոխարինուին, ինչպէս կը նախատեսէր չորրորդ յօդուածին երրորդ պարբերութիւնը:

Առաջին հայեացքով կրնայինք եզրակացնել որ Սահմանադրութեան նախագիծին 78-րդ յօդուածը չի մտահոգուիր կնքուած կամ վաւերացուած միջազգային փաստաթուղթերուն սահմանադրականութեան քննարկումով եւ որ այս թոյլ կու տայ որ հակասահմանադրական տրամադրութիւններ մտնեն Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ, Հանրապետութեան նախագահին կամ Ազգ. Խորհուրդին պարզ ցանկութեամբ:

Սակայն մեր ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնել նոյն 78-րդ յօդուածին հետեւեալ նախադասութեան վրայ. Սահմանադրական Դատարանը «քննութեան է առնում··· պետական իշխանութեան տարբեր մարմինների կողմից ընդունուած նորմատիւային կամ նորմատիւային բնոյթ ունեցող ակտերի կամ դրանց դրոյթների Սահմանադրութեանը···»: Այլ խօսքով, Սահմանադրական Դատարանը կը ստուգէ գործադիր եւ օրէնսդիր մարմիններուն իրաւական ակտերու սահմանադրականութիւնը: Աւելին, նորմատիւային կամ նորմատիւային բնոյթ ունեցող ակտեր են նաեւ դաշնագրերը եւ միջազգային համաձայնագրերը: Հետեւաբար, Սահմանադրական Դատարանը կը ստուգէ նաեւ ա՛յն միջազգային փաստաթուղթերուն սահմանադրականութիւնը որոնց տրամադրութիւնները կը փոխեն կամ կը հակասեն Հայաստանի Սահմանադրութեան, պայմանաւ որ պետական իշխանութիւններէն մէկը –Ա. Խորհուրդը կամ գործադիր իշխանութեան պետը (2)– առաջարկէ նման քննութիւն:

Գոյութիւն ունի երկրորդ երաշխիք որ կ'արգիլէ առանց վերահսկողութեան հակասահմանադրական տրամադրութիւններու մուտք գործելը Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ:

Նախապէս տեսած էինք որ համաձայն Սահմանադրութեան նախագիծին չորրորդ յօդուածին երրորդ պարբերութեան, միջազգային փաստաթուղթերուն տրամադրութիւնները կը փոխարինեն հակասող ներքին իրաւունքի նորմերը: Նման դաշնագրի կամ միջազգային համաձայնագրի կնքումը եւ վաւերացումը օրինական են եւ կը համաձայնին Հայաստանի Սահմանադրութեան եթէ անոնք Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ չեն յառաջացնեն: Այն դաշնագրերը կամ միջազգային համաձայնագրերը որոնք Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ կը բերեն հակասահմանադրական ակտեր են որովհետեւ կը հակասեն Սահմանադրութեան նախագիծին 84-րդ յօդուածին: Այս վերջինը կը յայտարարէ որ Սահմանադրութեան «մէջ փոփոխութիւններ կատարւում են Հայաստանի Հանրապետութեան հանրաքուէի միջոցով»: Այլ խօսքով, կարելի չէ, եւ ոչ մէկ այլ ձեւով, Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ բերել առանց Հայաստանի ժողովուրդին մասնակցութեան, արտայայտուած միայն հանրաքուէի միջոցաւ: Ուրեմն, կնքուած որեւէ դաշնագիր կամ միջազգային համաձայնագիր որ կը պարունակէ սահմանադրական ուժ ունեցող տրամադրութիւն եւ կը փոխէ Հայաստանի Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները, հակասահմանադրական է որովհետեւ կը բռնաբարէ Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան նախագիծին 84-րդ յօդուածը:

Ի՞նչ կը պատահէր եթէ կնքուած միջազգային փաստաթուղթին սահմանադրական ուժ ունեցող տրամադրութիւնները համաձայնէին Հայաստանի ժողովուրդին ցանկութեան: Փաստաթուղթը կը մնայ հակասահմանադրական: Սակայն գոյութիւն ունի Սահմանադրութեան կողմէ նախատեսուած լուծում: Պետական իշխանութիւններուն –գործադիր թէ օրէնսդիր– կը մնայ հանրաքուէ կազմակերպել եւ առաջարկել Սահմանադրութեան խնդրոյ առարկայ յօդուածին կամ պարբերութեան նոր տարբերակը: Հանրաքուէին դրական արդիւնքը, այսինքն Հայաստանի ժողովուրդին մեծամասնութեան յօժարութիւնը փոխելու Սահմանադրութեան տրամադրութիւնը, թոյլ կու տայ կնքել ապա վաւերացնել Հայաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ մտցնող դաշնագիրը կամ միջազգային համաձայնագիրը:

Հակառակ անոր որ այս երաշխիքները նախատեսուած են Սահմանադրութեան նախագիծին մէջ, անոնց գործադրումը պայմանաւորուած է օրէնսդիր կամ գործադիր իշխանութեան կողմէ Սահմանադրական Դատարան դիմումին: Այլ խօսքով, այս վերջինը դաշնագրին կամ միջազգային համաձայնագրին տրամադրութիւններուն սահմանադրականութիւնը կը քննարկէ միայն երբ եւ պայմանաւ որ Ա. Խորհուրդը կամ գործադիր իշխանութիւնը այդ առաջարկէ: Ուրեմն Սահմանադրական Դատարանը ինքնաբերաբար չի քններկեր միջազգային փաստաթուղթերու տրամադրութիւնները: Նախընտրելի պիտի ըլլար որ Սահմանադրական Դատարանը պարտադիր քննարկէր բոլոր միջազգային փաստաթուղթերու սահմանադրականութիւնը, առանց սպասելու որ պետական իշխանութիւններէն մէկը դիմէր այդ կապակցութեամբ, կա՛մ ալ, իրաւունք տալ Ազգ. Խորհուրդին փոքրամասնութեան առաջարկել Սահմանադրական Դատարանին քննել խնդրոյ առարկայ միջազգային փաստաթուղթին սահմանադրականութիւնը:

**

Մեր վերլուծումը սահմանափակեցինք միջազգային փաստաթուղթերու վերաբերող յօդուածներու եւ մերժեցինք Սահմանադրութեան նախագիծը մեկնաբանել իր ամբողջութեան մէջ: Վերեւ յայտնաբերուած թերութիւններուն կողքին, Սահմանադրութեան նախագիծին մէջ կան այլ պղտոր, հակասական եւ «ժողովրդավարականօրէն» անընդունելի տրամադրութիւններ: Կը մնան կէտեր որոնք գործնական գետնի վրայ կը դժուարացնեն Ա. Խորհուրդին իրաւասութիւններուն լրիւ ստանձնումը: Անընդունելի են նաեւ այն տրամադրութիւնները որոնք գործադիր իշխանութեան իրաւասութիւններուն պատկանող բնագաւառները կը կեդրոնացնեն Հանրապետութեան նախագահին ձեռքերուն մէջ:

Նման միջամտութիւններ եւ կեդրոնացում թոյլ չեն տար ժողովրդավարական Պետութեան կառուցումը եւ պետական իշխանութիւնները կը դատապարտեն անշարժութեան: Մեր կարծիքով Ա. Խորհուրդին գործունէութիւնը կաշկանդող տրամադրութիւնները պէտք է վերնան կամ նուազին: Միաժամանակ, պէտք չէ մոռնալ որ խորհրդարանական վարչակարգի հաստատումը երկիրը կ'առաջնորդէ քաղաքական անկայունութեան եւ պետական կառոյցներու իրաւասութիւններուն շփոթին: Գործադիր իշխանութիւնը պէտք է պահէ գործելու անհրաժեշտ որոշ ազատութիւններ եւ նախաձեռնելու իրաւունք:

Հակառակ այս բոլորին, մեր վերլուծումէն ի յայտ եկաւ որ Ա. Խորհուրդը ունի լայն իրաւասութիւններ: Միջամտելու լայն բնագաւառներ տրուած են օրէնքին: Աւելին, Ա. Խորհուրդը բացարձակապէս անկաշկանդ է եւ առանց որեւէ արտաքին միջամտութեան կը կատարէ վերահսկելու եւ հարցապնդելու իր առաքելութիւնները: Ժողովրդավարութիւն հաստատելու նախապայման այս իրաւասութիւնները, որոնք բնականօրէն կը պատկանին օրէնսդիր իշխանութեան, Սահմանադրութեան կողմէ յանձնուած են Ա. Խորհուրդին: Այս վերջինին կը մնայ զանոնք ստանձնել եւ գործածել՝ հաստատելու համար իր պաշտօնը եւ դերը:

(1) Հաւաստիացնելու համար ընթերցողները, շեշտենք որ այս չէ եղած Սահմանադրութեան հեղինակներուն ընտրութիւնը:

(2) Այս հարցով Սահմանադրութեան գրութիւնը պղտոր է: 78-րդ յօդուածը կը տեղեկացնէ որ Սահմանադրական Դատարանը քննարկելու կը սկսի հիմնուելով «պետական իշխանութեան մարմինների ··· (կողմէ) յարուցուած առաջարկութիւնների» վրայ: Յստակ չէ թէ որ՞ անձը կրնայ առաջարկել, եւ թէ ի՞նչ են առաջարկութեան իրաւական հետեւանքները:

(Շար. Ա. էջէն)

Նանթէռի մէջ, սակայն այս վերջինը երթի մրցումը փորփէով կորսնցուցած ըլլալուն, դատապարտուած է խաղալու Հ.Մ.Ը.Մ. - Ֆրանսի դաշտին վրայ, որ սակայն տրամադրելի չէ այդ օրը: Ուրեմն խումբին պատասխանատուները որոշած են հայաշատ այլ արուարձանի մը մէջ կամ մօտերը դաշտ մը ճարել, եւ յաջողած են ապահովել Ալֆորվիլի մօտերը՝ Շուազի-Սիւտի Փառք տէ Սփորի դաշտերէն մէկը, Ալֆորվիլի եւ շրջանի մարզասէր Հայութեան նեցուկը վայելելու ակնկալութեամբ:

Կը մնայ յուսալ որ յոյսերը ի դերեւ չելլեն եւ մեծ թիւով Հայեր գան քաջալերել հայկական խումբը, որուն բոլոր մարզիկները, առանց բացառութեան Հայեր են. երեւոյթ մը որ հետզհետէ հազուադէպ կը դառնայ ֆրանսահայ ֆութպոլին մէջ...:

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

CONFÉRENCE

L'AMICALE ARMENIENNE
DE MONTPELLIER ET SA REGION
vous invite à la conférence-débat donnée

par
M. KAREN YOUZBASHIAN
Député au Parlement d'Arménie
Vice-Président de la Commission
Arménie-France

sur
«La Situation Actuelle En Armenie
Et Les Perspectives De La
Cooperation Franco-Armenienne»

le Jeudi 8 Avril à 20 heures 45
à la salle Pétrarque — 2, place Pétrarque
Montpellier

Cette conférence est placée
sous la présidence d'honneur de
M. Michel HENRY
Philosophe et écrivain
Elle sera animée par *M. Remy LOURY,*
Journaliste à «Midi Libre»

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Մարի Թուփայեանի մահուան առթիւ՝ Օր. Նոյեմի Սիւզմէճեան եւ Տիկին Եւգինէ Մնայեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արտաշ Խժտահարեան 200 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Պաշրպլւյիւքեան, Պր. Փօլ Գասպարեան, Տիկին Գոհարիկ Գիւբէլեան, Պր. Ալեքսան Ալեքսանեան 500-ական Ֆր., Տիկին Հայկուհի Զալըքեան 200 Ֆր.:

Պ. Փօլ Բարսեղեան 1000 Ֆր. Հայկազեան դպրոցին:

Եկեղեցիին. -- Պ. Աւետիս Վանէսեան 3000 Ֆր., Պ. Հօշուրեան 1000 Ֆր., Օր. Անժէլ Աղապալեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Զալըքեան 500 Ֆր., Պր. Տիրան Պէյեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գասպաքճեան 200 Ֆր.:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ Հայաստանի օգնութեան հետեւեալ նուէրները.-

Պ. Լեւոն Օգանեան 100 Ֆր., Տիկին Մաւի Ծառուկեան 240 Ֆր., Պ. Ժան Մանուկեան 150 Ֆր., Տիկին Ժիլպէռ Ինճիարեան 1000 Ֆր., Տիկին Անթառամ Տեփանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մօրիս Թիւրմոն 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ճերճեան 400 Ֆր., Պ. Մկրտիչ Հէքիմեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր-Մինասեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Համբարձումեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Օհաննէսեան 300 Ֆր., Տիկին Լիւսիէնն Զատիկեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրանեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գույումճեան 120 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ասլանեան 500 Ֆր., Պ. Ռոժէ Օհանեան 200 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիրան - Ժորժ Կառվարենցի հոգեհանգստեան առթիւ Շիրինեան - Տակուեան ընտանիքը 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Արփիկ Միսաքեան 500 Ֆր. կը նուիրէ Ազգային փուռ լ'Առմէնիի (ստանալ «Յառաջ»էն):

BAIL A CEDER

BAIL A CEDER FACE AU MARCHE DU PRE

Loyer mensuel : 700 F.

Visite le Samedi matin avant 12 heures

LUCIEN LUSBARONIAN
h o r l o g e r
2, rue Danton, 93310 Le Pré St. Gervais

FRANCE - CULTURE

Երկուշաբթի, Ապրիլ 5, ժամը 12.45-էն 13.30-ի յայտագրին ընթացքին՝ հայկական գիրքերու մասին:

CROIX BLEUE

La Croix Bleue des Arméniens de France recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (Jura), pour la période de Juillet-Août 1993 :

— *deux directeurs diplômés*
— *deux adjoints de direction*
— *deux assistants sanitaires : étudiant en médecine* (3ème année validée) *assistant social, ou infirmier diplômé d'Etat*
— *des hommes d'entretien, ayant le permis de conduire*
— *des moniteurs diplômés du BAFA*
— *des cuisiniers et aides cuisiniers* (réponse avant le 30 mars)

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :

Croix Bleue des Arméniens de France
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ՊԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան
պարտէզներուն մէջ
ՅՈՒՆԻՍ 13-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Այտա Կառվարենց,
Տիկին Նուարդ Կառվարենց,
Տէր եւ Տիկին Շարթ, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Շառլ Ազնաւուր եւ զաւակները,
Սեդա եւ Սամ Սթօքֆիչ եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վէնսան Տարաքճեան
շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր մասնակից եղան իրենց սուգին

ԺՈՐԺ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ-Ի

դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ
Կիրակի, Ապրիլ 4

Պատարագ ժամը 11-ին:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Անդաստան:
ժամը 16-ին -- Դռնբացէք:

CROIX BLEUE
Centre de Vacances

La Croix Bleue des Arméniens de France organise deux séjours à son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura) pour les *enfants de 7 à 13 ans.*

1er séjour : du 8 juillet au 1er Août

2ème séjour : du 2 au 29 Août

prix : pension pour un enfant 3 000 F
pension pour deux enfants 5 500 F
pension pour trois enfants 8 000 F

voyage (pour Paris et sa région) : 400 F

Pour les inscriptions veuillez vous adresser au bureau de la section de la CBAF la plus proche de votre domicile ou au bureau du Conseil d'Administration au — 17, rue Bleue, 75009 Paris.

Inscription à la Colonie de Bellefontaine Croix Bleue d'Alfortville, section Hélen Puzant
— le samedi 3 avril à compter de 16h pour le mois de juillet
— le samedi 15 mai à compter de 16h pour le mois d'août.

Ces inscriptions auront lieu à la Maison de la Culture - 9, rue de Madrid, Alfortville.

-ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ-

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 4
ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.30-ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿ. ՇԱՔԱՐԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10.45-ին:
Դռնբացէք ժամը 17.30-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 10-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Ժամերգութիւն ժամը 9.30-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Դռնբացէք ժամը 16-ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6,
Ցիշատակ տասն կուսանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 4.30-ին:
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 7,
Աւետումն Ս. Աստուածնի
Պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6,
Ցիշատակ տասն կուսանաց,
Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 6-ին:

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. : 42 61 51 13
Fax : 42 61 94 53

37, rue Hanrabedoutian
EREVAN 10
Tél. : 52 85 48
Fax : 52 54 48

48, cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. : 78 60 13 66
Fax : 78 60 92 26

ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 3

SAMEDI
3 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.032 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.032

ՔԵԼԲԱՋԱՐԻ ՇՐՋԱՊԱՏՈՒՄԷՆ ԵՏՔ ԱՆԳԱՐԱ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ»

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բաքու միշտ կ'ամբաստանէ Հայերը «ցեղային մաքրագործում»ի եւ «ցեղասպանութեան» մեղքերով, ու բողոք կը բարձրացնէ ամէն կողմէ, բայց առայժմ միայն Թուրքիան է որ հակազդեցութիւն ունեցած է եւ զօրավիգ է իրեն:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութեան բանբերը «անպատասխանատու կեցուածք» որակած է Հայաստանի այս վերջին յառաջխաղացումը: «Կը սպասենք Հայաստանէն, կ'ըսէ նախարարութեան բանբերը, որ դադրեցնէ իր յարձակումները առանց նախապայմանի եւ անմիջապէս քաշէ իր ուժերը այն հողամասերէն զորս գրաւած է Ադրբեջանի մէջ: Այս վերջին յարձակումները կը սպառնան շրջանի կայունութեան»: Ըստ Թուրքիոյ, Հայաստան այս անպատասխանատու նախաձեռնութիւնը առած է, մինչ կը շարունակուէին խօսակցութիւնները շահակից կողմերու միջեւ եւ յաջողութիւններ ձեռք բերուած էին Մինսկի ժողովին առընչութեամբ: Այս վերջին յարձակումները մտահոգիչ են եւ կը հաստատեն այն փաստը ըստ որուն Հայաստան խաղաղ լուծում չուզեր:

**

Ապրիլ 2-ին, Ուրբաթ առտու, Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն Քելպաջարի շրջկեդրոնը Հայերու ձեռքը չէր, բայց, շրջապատող բոլոր գիւղերը գրաւած էին, միայն ճամբաներ թողլով, որպէսզի Ազերիները կարենան պարպել խաղաղ բնակչութիւնը:

Ճշդենք նաեւ որ 60 հազար բնակիչ չկայ այդտեղ ինչպէս արեւմտեան մեդիաները կ'ըսեն, այլ 12-15 հազար է միայն: Ռազմական գետնի վրայ, հայկ. ուժերու այս յառաջխաղացումով Հայաստանի կը միանայ տէ ֆաքթօ (եթէ ոչ՝ տէ եուռէ) Ղարաբաղը: Կացութիւնը անշուշտ, կը մտահոգէ Թուրքիայէն աւելի՝ Ատրպէյճանը, ուր Էլչիպէյ նոր յայտարարութիւն մը ըրած է խոր մտահոգութիւն յայտնելով: Խոստացած է որ ընտրութիւններ կ'ըլլան աշնան: Բացատրած է նաեւ դրացի Պետութեանց հետ յարաբերութիւնները, ի մասնաւորի Թուրքիոյ հետ, այս վերջին պարագան նկատելով «բնական տենչանք»:

**

Ըստ Ռատիօ - Ֆրանս Էնթէրնասիոնալի (Ապրիլ 2) բազմաթիւ Ազերիներ գերի ինկած են հայկական ուժերու ձեռքը:

**

Ապրիլ 1 թուականով Արմէնփրէս հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տար վերջին իրադարձութեանց առընչութեամբ:

Ղարաբաղի մամուլի եւ լրատուութեան բաժնի ղեկավարը՝ Մարսէլ Պետրոսեան «հայկական կողմի նոր յարձակման առթիւ» Ատրպէյճանի պետական լրատուութեան գործակալութեան տարածած յայտարարութիւնը «ակնյայտ զեղծարարութիւն» որակեց: Իրականութեան մէջ, ատրպէյճանական ուժերը ձգտելով ամէն գնով փակել Լաչինի մարդասիրական միջանցքը, այսինքն Ղարաբաղը կտրել արտաքին աշխարհէն, ստիպեցին հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերուն վճռական գործողութիւններու ձեռնարկել, Ստեփանակերտի պարէնի եւ ժողովրդական տնտեսութեան միւս բեռներու առաքումը ապահովելու համար: Այդ նպատակով, ձեռնարկեցին ատրպէյճանական ռազմական կայանները, ատրպէյճանական բանակի զինեալ ուժերու եւ զրահակառքերու կուտակումները Ղարաբաղի սահմանակից Քելպաջարի շրջանը չէզոքացնելու վճռական քայլերու:

Ապրիլ 1-ին, առաւօտէն իսկ, Քելպաջարի տարածքէն գրադ հրթիռներու թիրախ եղած են Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջանը եւ Հայաստանի Վարդենիսի շրջանի բնակավայրերը: Մարտ 30-ին, ծանր յարձակում ալ կը գործուէր Լաչինի շրջանը, զրահակառքերով եւ թըռաններով: Հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը հակազդած էին, ապա հակայարձակման անցած: Ապրիլ 1-ին, հայկ. ուժերու ձեռքն էին Քելպաջարէն Լաչին տանող բոլոր ճամբաները: Ռումբեր ինկած են, սակայն, Մարտունի, Շեխեր եւ Կարմիր Շուկայ, Հադրութի Դուդուկչի եւ Խծիլլու գիւղերը: Վիրաւորներ կան եւ նիւթական վնասներ:

Մարտ 31-ին, Ղարաբաղի պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահը՝ Ռոպէր Քոչարեան յայտարարութիւն մը ըրած է ուր կ'ըսէ ի մէջ այլոց.- «Մարտ 27-ին, Ղարաբաղի պաշտպանութեան պետական Կոմիտէն Հանրապետութեան զինուած ուժերուն հրամայեց ատրպէյճանական բանակի վերսկսած գրոհներէն Լ. Ղարաբաղի ժողովուրդը եւ սահմաններու պաշտպանութիւնը ապահովելու համար ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցներուն: Մարտ 20-էն, Ատրպէյճան սաստկացուցած էր պատերազմը հաստատելով հարցի լուծում որոնելու իր քաղաքականութիւնը: ... Գործելով օրինաւոր ինքնապաշտպանութեան շրջագծին մէջ, Ղարաբաղի բանակը յարձակողները դուրս շըպրտած է իր սահմաններէն եւ պէտք է հաստատ ըլլայ որ ատրպէյճանական բանակը յետագային մեր Հանրապետութեան արեւելեան սահմաններու աւերման պատճառ չըլլար: ... Դաշտային հրամանատարները հաղորդած են նաեւ որ անցեալ տարի Լ. Ղարաբաղի հիւսիսային մասին գրաւման ընթացքին Մարտակերտի գիւղերէն Ատրպէյճանցիներու կողմէ կողոպտուած տնային իրերու մեծ մասը յայտնաբերուած է այդ տարածքին մէջ»:

**

Մարտ 31-ի երեկոյեան Իջեւանի եւ Կրասնոսելսկի սահմանագծին վրայ, ատրպէյճանական զինեալ ջոկատները հրետանիէ եւ հրասայլերէ կրակ բացած են, պատճառ դառնալով Կիրանց գիւղէն 2 բնակիչի մահուան. իսկ Կրասնոսելսկի Վահան գիւղին մէջ սահմանապահ մը վիրաւորուած է: Ապրիլ 1-ի կէսօրին հայ մարտիկները լռեցուցած են ատրպէյճանական բոլոր կրակակէտերը:

**

ՀԱՅԵՒԻՐԱՆԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԸ

Ապրիլ 1-ին տեղի ունեցած է հայեւիրանական կապերու համակարգումի յանձնաժողովին նիստը կառավարութեան անդամներու, Իրանի գործվարին ու հանրային կազմակերպութիւններէ ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ: Քննարկուած են երկկողմանի յարաբերութիւններու ընթացքը, Իրանի վրայով Հայաստան պարէն հասցնելու եւ Իրանի հետ գիտական, կրթական, մշակութային եւ մարզական կապերու վերաբերող հարցեր:

ՄԱՄՈՒԼ

«Հիւրրիյէթ»ի Ապրիլ 2-ի թիւին մէջ կ'ըսուի թէ Ռուսաստանի Արտաքին նախարարը Կոզիրեւ երկու օրուան պաշտօնական այցելութեան մը ընթացքին Թեհրանի մէջ Իրանի իր պաշտօնակիցին հետ ծանրացած է Ղարաբաղի հարցին վրայ. երկու նախարարներուն կողմէ ստորագրուած է համաձայնագիր մը որ Ռուսաստանի արտօնութիւն կու տայ Կասպից Ծովու Աստրախան նաւահանգիստէն Իրանի վրայով քարիւղի օժանդակութիւն կատարելու Հայաստանի:

Նոյն թերթը կը գրէ նաեւ թէ Քելպաջարի վրայ կատարուած հայկական յարձակումներուն պատճառով Ատրպէյճան Թուրքիոյ, Միացեալ - Նահանգներու, Ռուսաստանի, Իրանի եւ ՄԱԿ-ի միջամտութեան խնդրանք ներկայացուցած է: Էլչիպէյի արտաքին հարցերու խորհրդականը յայտնած է թէ եթէ յարձակումներուն վերջ տալու համար միջոցներու չձեռնարկուի, Կովկասի, արեւելեան Եւրոպայի ու Միջին - Արեւելքի խաղաղութիւնը պիտի վտանգուի:

**

Նոր օրաթերթը՝ Լը Ժուռ Ապրիլ 1-ի իր թիւին մէջ, կարճ կ'անդրադառնայ Հայաստանի, արձագանգելով Ա.Ֆ.Փ.-ի հեռագրին, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի մաֆիային երջանիկ օրերուն (տես. «Յառաջ», Ապրիլ 2): Աւելի երկար յօդուած մը նուիրուած է Ատրպէյճանի «քաոսին»: Ֆրանք Կայտ կը վերլուծէ «Հայաստանի դէմ պատերազմ մղող Ատրպէյճանի վիճակը» զոր շատ սեւ կը ներկայացնէ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱԶԸ, ՔԱՐԻՒՂԸ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԸ

Դուրսէն պարտադրուած ու ներսէն արտադրուած մռայլոտ էջերու յաջորդականութեան մէջ, լոյսի կաթիլ մը պիտի ըլլար Հայաստանի ընդերքին կազ ու քարիւղ պարունակելու լուրը. չեղաւ: «Բայց»...եր, «սակայննեւայնպէս»...ներ, «այսուհանդերձ»ներ աղօտ նշոյլ մը ձգեցին անկէ որ միշտ կրնայ իմաստ ունենալ եթէ մարդ լաւատեսութեան բաւական ամուր խարիսխի մը տէր է:

Լուրը եթէ չկրցաւ ուրախացնել, զարմանքի ու անոր հետ զաւեշտի փոքր փակագիծ մը ընծայեց Հայաստանի մամուլին ընթերցողներուն, որպէս պատճառած յուսախաբութեան հատուցում:

Հայաստանի մամուլէն Հ.Յ.Դ.-ի պաշտօնաթերթ «Երկիր»ը Մարտ 16-ին առաջին էջին ճակատը խորագրած է «320 միլիոն բարել նաւթ եւ 3 տրիլիոն խոր. մեթր գազ Հայաստանի ընդերքում»: Լուրը կը տրուի Գալիֆորնիայի ընդերքի բաժնին աղբիւրով, «Հայլուր» ստորագրութեամբ: Որքան կրցայ դատել, լուրին առաջին հրապարակումն էր ատիկա հայաստանեան մամուլին մէջ, քանի որ նոյն օրուան ոչ «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը, ոչ «Ազգ»ը, ոչ «Հայաստան»ը ոչ ալ յաջորդ օրուան «Հայք» շաբաթաթերթը այդ մասին ակնարկութիւն ունէին:

Յաջորդ օրը միայն լուրը անուղղակի արձագանգ կը գտնէր «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ ... հերքուելու համար: «"Երկիր"ի հաղորդման առընչութեամբ» խորագրուած Ա. էջի վեց տողնոց տեղեկատուութեամբ կ'ըսուէր որ «"Նոյյան տապան" գործակալութեան թղթակիցը նոյն նիւթին մասին դիմած է «կառավարութեան լրատուական ծառայութեան պետ Վ. Մանոյեանին, խնդրելով մեկնաբանել «Երկիր» թերթի հաղորդումը»: Այս վերջինս ալ կը յայտնէ թէ «ներկայումս ոչ մի լուրջ հիմք չկայ նման եզրակացութիւններ անելու համար»:

Հարցը, հակառակ անոր որ արդէն լուրը Մարտ 16-ի օրն իսկ հասած էր Սփիւռք, փակուած պիտի նկատուէր Վ. Մանոյեանի հերքումով եթէ երկու օր ետքը, Մարտ 19-ի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը կրկին տեղ չտար անոր... այս անգամ Ա. էջի խորագիր դարձնելու համար Ուժանիւթի նախկին նախարար Սեպուհ Թաշճեանի «Հայաստանում կան նաւթի եւ գազի պաշարներ» յայտարարութիւնը:

Լուրին ստեղծած տեղատուութեան - մակընթացութեան մէջ բաւական յստակօրէն տեսանելի է «Երկիր»ի հեղինակութիւններ արհամարհող փոթկոտութիւնը. հաւանօրէն, լուրին հրապարակումը նախատեսուած չէր տակաւին Մարտ 16-ի համար, իսկ Հ.Յ.Դ.-ի պաշտօնաթերթը վճռած էր ամէն գնով ինք ըլլալ նման զգայացունց լուրի մը առաջին աղբիւրը:

Կ'արժէ՞ր անոր անսաստումը պատժելու համար հերքել լուրը, երբ երկու օր ետք հեղինակաւոր դէմք մը նոյն սիւնակներուն մէջ զայն պիտի հաստատէր յաւելեալ տեղեկատուութեամբ հանդերձ: Կարելի չէ՞ր աւելի նախանձախնդիր ըլլալ մամուլի անունի մը հանդէպ, անոր խնայելով ինքնահակասումի նման դիրք, երբ մանաւանդ այդ անունը կը պատկանի Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի պաշտօնաթերթին...: Ի վերջոյ, անհնար է կացութենէն ելք փորձել, ըսելով թէ կազը եւ քարիւղը յայտնուեցան Մարտ 17-ի կէսօրէ ետք ... անշուշտ, եթէ ըլլար ելք փնտռելու տրամադրութիւն:

Թ. ԱՐՓԻ

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (181) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. —

Il faut lire ce livre d'urgence — Y. TERNON

Վերջին մտածումին հէքեաթը — (Թարգ.) Է. ՀԻԼՍԷՆՐԱԹ

Փորթուգալական նամականի — (Թարգ.) Ա. ԱԼԻՔԵԱՆ

Poèmes — CH. DOBZYNSKI

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ արտօնութիւն տուաւ ՕԹԱՆ-ի (Ատլանտեան Ուխտ) վար առնել այն սերպ օդանաւերը որոնք կը բռնաբարեն Պոսնիա - Հերցեկովինի օդային սահմանները:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ երկու ոստիկաններ սպաննուած են, Ապրիլ 1-ին, զինեալ յարձակումէ մը իրենց կառքին վրայ: Ապահովութեան ուժերը սպաննած են յարձակողներէն 3-ը որոնք Տեւ - Սոլի կը պատկանէին եւ որոնք ապաստանած էին Պոլսոյ ասիական ափը՝ Քըզըլթօփրաք:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ կը շարունակեն փրկութեան լաստեր վնտռել, վերահաստատելու համար իրենց վարկը, բայց հարուածը այնքան ծանր էր որ դեռ ցնցուած կը մնան: Լօրան Ֆապիւս կ'ուզէ «դուռ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՆԱԽԱՐԱՐ ՏԻԿԻՆ ՆԵԼԼԻ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Եւ որտեղի՞ց են խրամատ բերել
կիթառն այս զնգուն»
ԳԱԳԻԿ ԲԵԳԼԱՐԵԱՆ

Ղարաբաղի երգի – պարի խումբը որ այդ անունին կապուած մեր պատկերացումներուն մէջ կրակին ու մահին քով տեղ տուաւ կեանքին, բնական զարմանալի երեւոյթ էր մեզմէ շատերուն համար: Ղարաբաղէն կրնային գալ, կուգային մարտնչումներուն հետ զոհերու, քանդումներու, գաղթականներու մասին լուրեր. պատերազմը լեցուցած էր միւս բոլոր մարզերը: Եւ առնուած տարածքներու լուրերուն ու բանակցութիւններու ընդունելի ելքի մը կը սպասէինք, մոռցած թէ Ղարաբաղը կը պայքարէր, բայց նաեւ կ՚ապրէր: Այս մասին առաջին յուշարարը եղան երգի – պարի փումբին 22 երիտասարդները ու ապա Ղարաբաղի Մշակոյթի նախարարուհին՝ Տիկին Նելլի Ոսկանեան որ կ՚ընկերանար անոնց:

Մարտ 29-ին «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ տեղի ունեցած մեր զրոյցը նորէն ալ չսկսաւ երգին կամ պարին անդրադարձով. մտքերու մէջ ծանր կշռողը քաղաքական ոլորտն էր. վերջերս հասած էին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան համար մղուած ընտրապայքարին, բախումներուն լուրերը, ու կը չարունակէր պարապ մնալ այդ աթոռը: Նելլի Ոսկանեան ամենապարզ նիւթի մը մասին խօսողի հանդարտութեամբ բացատրեց թէ «իրադրութիւնը համապատասխանում է կռուող երկրի մեր ներկային: Ամէն մարդ ամէն բան մեկնաբանում է իր կերպով: Եթէ լինէր խաղաղ վիճակ, ո՞ր երկրում կը լինէր այդքան երկար ընտրապայքար»:

Յետոյ ան ծանօթացուց Ղարաբաղի իշխանութեան կառոյցը. «Գերագոյն խորհուրդը որոշեց կազմել պետական պաշտպանութեան կոմիտէ լայն իրաւասութիւններով, որպէսզի կարողանայ կռուին զուգահեռ ստեղծել պայմաններ որ Արցախը ապրի»: *Այս կոմիտէն ալ իր կարգին Սեպտեմբերին ստեղծած էր նախարարութիւններ ու չորս կոմիտէներ. այսօր Ղարաբաղ ունի Ֆինանսներու (Սպարտակ Թեւոսեան), Գիւղատնտեսութեան (Ասմօ Ծատրեան), Ներքին գործոց (Արմէն Իսագուլեան) եւ Ժողովրդական կրթութեան, գիտութեան, մշակոյթի ու մարզական նախարարութիւններ:* «Ամէն մէկի առջեւ դրուած են բաւականին մեծ հարցեր, կարճ ժամանակի մէջ լուծելու համար: Գիւղատնտեսութեան նախարարը պիտի կազմակերպէր աշնանացանը: Ինձ նշանակեցին Սեպտեմբերի 18-ին եւ ասացին Հոկտեմբերի 1-ին պէտք է դպրոցները բացուեն: 12 օրուան ընթացքում, պատերազմող երկրի մէջ պէտք էր կազմակերպել դպրոցական կեանքը: Եւ Հոկտեմբերի 1-ին բացուեցին Ղարաբաղի համարեա բոլոր դպրոցները» *կը բացատրէ Ն. Ոսկանեան:*

Ինք ծնած է 1952-ին Բաքու. ուսանած է ռուսական դպրոցի մէջ. 1971-ին ղարաբաղցի իր ծնողքը կը վերադառնայ Ստեփանակերտ: Բաքուի մէջ նկարչութիւն կ՚ուսանի, ապա կ՚աւարտէ Ստեփանակերտի մանկավարժական հիմնարկը, իսկ ընկերաբանութեան ուսում կ՚առնէ Ռոստովի մէջ: Ունի երկու մանչ զաւակ որոնցմէ մէկը զինուոր է արդէն, իսկ միւսը տակաւին ուսանող:

Տալէ ետք այս ամփոփ տեղեկութիւնները, Նախարարուհին «ինձ համար էական կը բաւարարի»*ով մը կը վերադառնայ դպրոցական կառոյցի լուրերուն:* «Վերամուտին վերջին բացուածները Շուշիի շրջանի Բերդաձոր գիւղի դպրոցներն էին. հիմա մօտաւորապէս 80 երեխայ են սովորում»:

– Դժուարութիւն չունեցա՞ք ուսուցիչ գտնելու բոլորին համար:

– Ստեփանակերտի համալսարանի ուսուցիչներից ուղարկեցինք Բերդաձոր: Ուսանողներն ալ վարժընթացի շրջանը պիտի անցընեն այն դպրոցների մէջ ուր մասնագէտ ուսուցիչներ չկան:

Շուշի քաղաքում բացել ենք երաժշտական դպրոց: Դժուարութեամբ Հայաստանից բերեցինք դաշնամուրներ: Բացել ենք նաեւ երկու դպրոց. մէկը միջնակարգ, միւսը վարժարան տաղանդաւոր երեխաների համար տարբեր ճիւղերով:

Վերածնունդ է կատարւում մեր ժողովրդի հետ. մենք որ տարիներ հայերէն խօսելու պայմանները չունէինք, լծուել ենք սովորելու:

Դպրոցական ծաղկած կեանքին զուգահեռ, արդէն տեղեկացած էինք թէ գործունէութեան սկսած էր Ստեփանակերտի Վ. Փափազեան թատրոնը ու Փետրուար 9-ին ներկայացուած էր «Աղջիկը փեսացու է փնտռում» խաղը:

– Պատերազմին ի՞նչպէս կ՚արընչուի մշակոյթի ոլորտը:

– Կազմակերպում ենք խումբեր որոնք զինուորների համար ելոյթ կ՚ունենան բաց դաշտում ու զինուորները յուզումից լացում են որ իրենց յիշողներ կան: Երբ նրանց հարցնում ենք թէ ի՛նչ տանենք յաջորդով, ոչ հագուստ են ուզում, ոչ ուտելիք. ուզում են մի երաժիշտ, կամ այսինչ երաժշտութիւնը: Բոլորս, աշխատանքից յետոյ եւ Շաբաթ, Կիրակի օրերին շալվարներով, սապոգներով գնում ենք մեր զինուորների մօտ. երգում ենք նրանց համար, խօսում ենք հետները...: Նրանց մէջ կինէր ունենք, ընտանիքի մայրեր, աշխատողներ որոնք զէնքը ձեռքին կռւում են:

Արցախի Գրողների Միութեան կեդրոնատեղիին հետ նոյն յարկում ենք ու կը գործակցենք: Երբ կը գնանք զինուորների առաջ ելոյթ ունենալու, գրողներից մէկը անպայման կը գայ մեզ հետ:

– Արցախի մշակոյթը կը յաջողի՞ Հայաստանէն դուրս հայութեան հետ կապեր հաստատել:

– Երգի – պարի համոյթը երբ հրաւիրուեց Ֆրանսիա, առաջին անգամ էր որ Արցախի արուեստը Արցախի սահմաններից դուրս կը գար:

Իսկ Նոյեմբերին, նկարիչ Արշակի գործերի ցուցահանդէսը բացեցինք. ժողովուրդը այնքան ոգեւորուեց տեսնելով որ աշխարհի միւս ծայրից մի նկարիչ չվախեցաւ ու իր նկարները բերեց Ղարաբաղ երբ կային ղարաբաղցի նկարիչներ որոնք մտածում էին իրենց նկարները Հայաստան փոխադրել:

– Պատերազմական իրավիճակին մէջ կեանքի բնականոն պայմաններ ստեղծելու գործին ի՞նչ մասնակցութիւն կը բերէ Մշակոյթի Նախարարութիւնը:

– Երբ դպրոցները բացուեցին, տետրերի մեծ նեղութիւն կար. տետրեր չկային երեխաների համար որպէսզի մէկական բաշխէինք իւրաքանչիւրին: Խորհրդակցեցինք Գրողների Միութեան նախագահ Վարդան Յակոբեանի հետ ու որոշեցինք փոխանակ Հայաստանից խնդրելու, թուղթ ճարել, տետրեր սարքել: Եռեւի կողքի վրայ տպագրել ենք Արցախի փառերգի բառերը, նոթերը եւ զինանշանը: Տետրերի մի մասն էլ ուղարկեցինք Հայաստան:

Եթէ կայ հարց եւ մարդ ուզի լուծել այն, խանգարող ոչ մի բան չկայ. եթէ ուզենաս պատճառներ փնտռել, էնքան շատ պատճառ կը գտնես որ...:

Երբ դպրոցները բացում էինք, ծնողներ հարց տուեցին թէ ապահովու՞մ ենք երեխաների կեանքը: Ես էլ ասացի որ երբ թուրքը ռմբակոծում է, իրենց տանը ապահովութիւն ունե՞ն: Առաջին օրը եկան տասը երեխայ, յետոյ օրից օր շատացան:

Յետոյ, Նոր տարուայ առիթով Արցախի բոլոր երեխաների համար բաւականին մեծ նուէրի ծրարներ պատրաստեցինք ու ապահովեցինք որ բոլորն էլ տօնածառ ունենան:

**

Հայաստան ու Արցախ կատարած վերջին ճամբորդութենէն դարձին բժիշկ Քէփէնէկեան մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին երբ յայտնած էր թէ հակառակ պատերազմական պայմաններու Արցախի առօրեան աւելի բնականոն էր, զարմացած էինք: Համոզիչ գլխաւոր փաստը եղաւ Արցախի երգի – պարի խումբին Ներկայութիւնը Փարիզի մէջ, ապա լսել թէ ումբերու, հրթիռներու կրակին տակ մարդիկ կրնան Հայաստանէն Արցախ դաշնակ փոխադրելու մասին մտածել ու իրականացնել այդ մտածումը որպէսզի Շուշիի երաժշտական դպրոցի աշակերտները ունենան պէտք եղածը:

Տիկին Ն. Ոսկանեան խօսեցաւ նաեւ Շուշիի աւրնչուած հեռանկարներու մասին. նախարարութիւնը որոշած է քաղաքը իր նախկին համբաւին վայել, վերածել հայկական մշակութային կեդրոնի. արդէն առօր մէկ նախաքայլը չէ՞ հազիւ հինգ հազարնոց բնակչութեան համար երաժշտական դպրոցի մը բացումը, Հայաստանէն բերուած դաշնակով:

Արցախեան հրաշքին մէկ ապացոյցն ալ այն չորս փոքրիկ հատորները եղան, որոնք լոյս տեսած են Ստեփանակերտի «Արցախ» հրատարակչութենէն 1992-ին եւ 1993-ին: Երեքը խմբած են բանաստեղծութիւններ որոնք գրուած են խրամատներու մտերմութեան մէջ. չորրորդը արձակ գրութիւններու հաւաքածոյ մըն է: Երիտասարդ հեղինակներուն չորսն ալ զինուորական համազգեստով են կողքերուն ներսը զետեղուած իրենց նկարներուն մէջ: Անոնք կը կոչուին Ռոբերտ Եսայեան («Տարածութիւն եւ Հոգի» – 1992), Սպարտակ Յակոբեան («Արեւծի կածը» արձակներ – 1992), Գագիկ Բեգլարեան («Սէրը Խրամատում» – 1993) եւ Կոմիտաս Յակոբեան («Գոյութեան պատրանք» – 1993):

Այս վերջինէն են հետեւեալ տողերը.

... Դեռ պիտի աղօթենք,
հայրենիք իմ,
դեռ պիտի աղօթենք
մեր ծերացող հաւատի մէջ խրուած
փուշը հանելու համար,
ու պիտի մաքառենք
եղեռնաշունչ օրուայ երախում,
որ դարերի հետ
կարողանաս խօսել
լեզուով քո նախատակների...:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԵՐԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Հեղինակներ՝ ՌԷՄՈՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ
ՓՕԼ ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Առաջին բաժինը կ՚ընդգրկէ 7 գլուխներ, հետեւեալ ենթաբաժանումներով՝

Ա – Քաղաքական եւ եկեղեցական հիմնարկները:

Բ – Հայ ազգային իշխանութիւններու քաղաքականութիւնը (1891 - 1914):

Գ – Մարդկային եւ հողային գրաւարկները:

Դ – Մարդահամարական տուեալներ եւ հողային բաժանումներ:

Ե – Տնտեսութիւն եւ ընկերութիւն:

Զ – Հայկական Վերածնունդը:

Է – Կաթողիկէ եւ բողոքական համայնքները:

Երկրորդ բաժինը ունի ընդհանուր վերնագիր մը «Մարդիկ եւ իրենց հողը», բաժնուած վեց գլուխներու, որոնք իրենց կարգին ունին ենթաբաժանումներ նուիրուած՝ ընդգրկած նահանգին դանադան գաւառներուն:

Ա – Մայրաքաղաքը եւ իր արուարձանները:

Բ – Եգէական ծովափը:

Գ – Սեւ ծովու ափերը:

Դ – Անատոլիա:

Ե – Կիլիկիա:

Զ – Հայկական բարձրաւանդակ:

Առաջին ակնարկով ընտիր հատոր մը. ծաւալով, թուղթի եւ տպագրութեան ոճով, էջաւորումով եւ մանաւանդ բովանդակած նիւթերով:

Հեղինակներուն առաջադրանքը, ներկայացուած նախաբանին մէջ, է տալ երկու բաժինով, համայնապատկերը հայ ազգային իշխանութիւններու տարած աշխատանքներուն ի նպաստ Հայկական Դատին. պատրաստելով վիճակագրութիւններ զանազան մարզերու մէջ (ազգագրական, եկեղեցական եւ ուսումնական) եւ օսմանեան եւ երիտասարդ թուրք իշխանութիւններուն տարած ծրագրուած հայաջինջ քաղաքականութեան մասին՝ փաստաթուղթեր եւ վկայութիւններ համախմբել հատորի մը մէջ:

Միայն հիմնական հատուածներուն հրապարակ ակնարկ մը նետելով եւ հեղինակներու տարած աշխատանքին գիտական մօտեցումը նկատելով, ամէն էջի մէջ, հաստատ համոզումը կը գոյանայ թէ կը գտնուինք ակադեմական աշխատանքի մը առջեւ որ իսկապէս պահանջած պէտք է ըլլայ երկար տարիներու պրպտումներ:

Ուշադիր եւ մանրամասն թերթատելով այս պատկառելի հատորը, կը զգաք թէ որքան մանրազնին աշխատանք կատարուած է հեղինակներուն կողմէ. դիւաններէն եւ անհատական հաւաքածոներէն դուրս բերուած նկարներ, մոռացութեան մատնուած եւ դժուարամատչելի գիրքերու մէջբերումներ, եւ այս ամէնը հրամցուած նահանգ առ նահանգ, գաւառ առ գաւառ, քաղաք առ քաղաք, անսպառ շտեմարան մը ազգագրական գիտելիքներու, ուր սակայն կը պակսի մատենագիտական ընդհանուր ցանկ մը, յիշատակուած աղբիւրներուն, եւ լուսանկարներուն վրայ մանրացուցական գիրերով տրուածները անբաւարար են գիտական նման լուրջ հրատարակութեան մը համար, մանաւանդ որ չէ ճշդուած թէ այդ հրատարակութիւնները որո՞ւն պատուէրով գրուած են, որովհետեւ պէտք չէ խորհիլ որ այդ գիրքերուն եւ տեղեկատուներուն հեղինակները ամէն անգամ անմեղ «գրասէրներ» էին կամ առարկայական մօտեցում ունեցող գիտնականներ, այլ յաճախ օսմանեան կառավարութենէն վարձուած անձեր, որպէսզի պետական տեսակէտը ներկայացուին օտար գրիչով. այս է պարագան, օրինակի համար, Վիթալ Գինէի (որ ստէպ կը մէջբերուի հատորին մէջ որպէս վստահելի աղբիւր) որուն մասին մեծ կասկածներով կը խօսի Պօղոս Նուպար Փաշան:

Հուսկ, կարելի էր գուցէ տեղին օգտագործել նաեւ «Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի օրացոյցները» որոնց մէջ այնքան օգտակար վիճակագրական տուեալներ կան, Եղեռնը կանխող հայ կեանքէն, մանաւանդ 1901 - 1902 տարեթիւերն մէջ, որ ամբողջութեամբ արտատպուած է լուսապատճէնով, 1985-ի «Հայ Ընտանիք»ի բացառիկին մէջ:

Նոյնպէս, որպէս հայկական տեսանկիւն, կարելի էր 925 լուսանկարչական վերարտադրութիւններուն կողքին, 25 հատ ալ առնուազն Թիֆլիսի «Խաթարալա»յէն արտատպել բացառիկ սրամտութիւն ցուցաբերող քաղաքական երգիծանկարներէն, որոնք նոյնպէս մեծ քանակութեամբ արտատպուած են «Հայ Ընտանիք»ի վերոյիշեալ բացառիկին մէջ, եւ ծանօթ՝ գլխաւոր հեղինակ Յ. Գէորգեանին:

Բան մը որ սակայն երբեք պէտք չէ գրուէր, առնուազն գրաբարով, «Յիշատակարան»ն է որ դրուած է հատորին վերջին էջին վրայ:

Յիշատակարան-ի գաղափարը ինքնին ինքնատիպ է մանաւանդ գիրքերը սիրող եւ անոնցմով շրջապատուած Գէորգեանին համար, սակայն աններելի կը գտնեմ գրաբարը այս աստիճան նահատակել, քերականօրէն եւ ուղղագրութեամբ, հատորի մը վերջաւորութեան, որուն բովանդակութիւնը ամբողջութեամբ նուիրուած է արդէն հայ ժողովուրդի, մարդկային, աշխարհագրական, թուական, կրթական, եկեղեցական նահատակութեան...:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊՁՏԻԿԵԱՆ

Տպագրութիւնը աւարտած է 1992, Հոկ. 28, Մարսէյլ:

Հրատարակիչ Արհիս՝ (Արուեստի եւ Պատմութեան հրատարակութիւններ):

Ծաւալ (24 × 34), կազմուած 605 էջեր է:

Կը պարունակէ՝
925 լուսանկարչական փաստաթուղթ,
30 աշխարհագրական քարտէս,
3000 ստուգուած տեղանուններ,
7000 ցանկուած անուններ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

«Մարդասիրական Արուեստ»ը կամ Վաչէին գանձը

Կիրքը յաճախ կը սահմանուի որպէս անուղղելին. ինչպէս՝ խաղամոլութիւնը, թմրամոլութիւնը, սիրայինը: Տատեր կ'ապրին Հայաստանի կիրքը: Անոնք հինգ տարիէ ի վեր գրաւուած են Հայաստանով. այդպէս է 1988-էն ի վեր երբ ծագում առաւ ժողովրդավար շարժումը որուն կարճ միջոցէ մը հետեւեցաւ սարսափելի երկրաշարժը: Բոլոր այդ «Հայաստանի խենթերը» այսօր կը հրաւիրենք Վաչէին ցուցահանդէսին: Ոչ մէկ կասկած. անոնք հրաւիրուած են նորոգելու իրենց զգացումներն ու մտածումները, վերապրելու եւ վերագտնելու ապրուածը. «այո՛, աւելի էր տեսածս այդպէս զգացած էի»:

Ցուցադրուած գործերը կը պատկանին այն պահուն երբ միթոսը որով կը սնանէր Սփիւռքը, կը վերածուի իրականութեան. անփայլ իրականութիւն մըն է ան, մերկ որ հմայիչ է ու ցաւոտ նոյն ատեն. ան տակաւին մեկնաբանուած չէ որպէս պատմութիւն կամ որպէս նոր միթոս:

Ցուցադրելու որոշումէն ետք Վաչէ մեծ արագութեամբ աշխատեցաւ, կարծէք ձեռք անցընելու համար էականը. «ցուցահանդէսին գաղափարը ծնաւ այս ձըմեռ պահու մը երբ ամէն մարդ կը զգար թէ օժանդակութիւն անհրաժեշտ է: Չեմ գիտեր թէ ինչ պատահեցաւ ինծի, բայց այս ցուցահանդէսին անհրաժեշտութիւնը ինծի ներկայացաւ որպէս պատասխան մը ստեղծուած կացութեան, որպէս օժանդակութեան մասնակցութիւն մը: Մեծ արագութեամբ աշխատեցայ. այնքան որ չեմ կրնար երեւակայել: Յետոյ, մարդ երբ գաղափար մը ունի, պէտք է շուտով իրագործէ զայն, եթէ ոչ ան կը բարձրանայ, կը կնճռոտի»:

Սակայն ստեղծագործութենէն առաջ կայ հաւաքելու, ընկալելու արարքը: Երկու անգամ 1989-ին Հայաստան գացի, կարճ ժամանակով: Բայց հետքերը խոր էին: Դպրոցականի տետրակներ, տախտակի կամ մետաղի կտորներ, տին թերթեր պատի թուղթերու պատառներ հաւաքեցի: Մոսկուայի մաքսատունը կասկածամտութեամբ հարցուցին թէ ինչ կ'ուզէի ընել այդ ամբողջով: Մեծ խնամքով պահեցի այդ հաւաքածներս: Մինչ այդ երկու, երեք անգամ տեղափոխուեցայ. միշտ հետս տարի զանոնք: Ինծի համար գանձի մը համազօր էին: Օր մը, պէտք եղաւ ... մարդ ցանուցիր առարկաներ կը հաւաքէ, կը միրէ զանոնք ու աւելի բան մը կ'արտայայտէ...: Յետոյ, ատոնք նոր բաներու պէս չեն. նիւթեր են որոնք ապրած են: Կեանք կայ անոնց մէջ: Եւ կարեւոր էր աւելի, որպէսզի ուզածս արտայայտէի, պէտք էր ձրի ըլլային ատոնք: Կան նաեւ քանի մը տեսարաններ զորս ես լուսանըկարեցի եւ մարդու ցոյց տալ չեմ ուզեր. կիսափուլ տուներ, «տոմիկ»ի մը ներքնամաս...:

Ցուցահանդէսը երկու շրջանով վկայութիւն մըն է. երկրաշարժը եւ այս ձմեռուան շրջափակումը: Վկայութիւն մը որ կերպընկալ արուեստներու մտածական միջոցը կը գործածէ: Հոն կը գտնուին առարկաներ, գոյներ, հայաստանեան տըպաւորութիւններ. այն պարզութիւնը երբեմն այնքա՜ն ազնուական, մճիտ ու անշպար: Շրջափակումի անձկութիւնը, հզօրութեան անձկութիւնը եւ պակասը, [illegible]ութեան անձկութիւնը եւ անոր դէմը ոչ զօրաւոր աշխարհ մը որ կը փակուի իր շահերուն վրայ: «Օդային կամո՞ւրջ». ո՞վ արգելք եղաւ որ նորածինները ցուրտէն մեռնին այս ձմեռ: Երկու գործեր պատրաստուած են ձայներիզի եւ տեսերիզի կտորներով որոնք զօդուած են պաստառին, այն տպաւորութիւնը տալով որ բրտութիւնը արգելք է ձայներու եւ պատկերներու շրջանառութեան, ստեղծելու համար ապատեղեկատուական եւ լռութեան բռնակալութիւնը:

Ընտրուած թեման – մարդասիրական օժանդակութիւնը – չգոյութեան, բացակայութեան տարբերակներու շարքի մը ծնունդ տուաւ: Ոչ մէկ հետք կայ հոն կաթի տուփէ մը կամ մաքարոնիի ծրարէ մը: Մարդասիրական օժանդակութի՞ւն. աւելի հազուադէպ անձրեւներու կը նըմանի որոնք անմիջապէս կը ներծծուին ցամքած հողէն, առանց անոր օգուտ մը տալու:

Ուրիշ գործ մը Երեւանի գաղթականներուն մասին մտածելու կը մղէ. Երեւանը «աս պահուս անոնց վերջին ապաստանն է»: Գիշերային Երեւանն է ու հոն կան ափ մը բանալիներ. «կրնաս զանոնք առնել, տեղափոխել. տեղ մը ամրացուած չեն»:

Ինչո՞ւ արդեօք Վաչէ կը ջանայ զգացումները շօշափելի դարձնել: Ինչո՞ւ այնքան դժուարին խորասուզում մը կը պարտադրէ ինքն իրեն, ծնունդ տալու համար իր քոլաժներուն: «Աշխատանքի այս շըրջանը կը նմանի մղձաւանջի մը զոր մարդ չի կրնար պատմել երբ կ'արթննայ: Գիտեմ, այս ցուցահանդէսը կաթիլ մը ջուրի համազօր է, բայց ուզածս դէպի առաջ քայլ մը առնել էր. հոգ չէ թէ միայն քայլ մը ըլլար ան»: Այս աշխատանքը կը զանցէ Հայաստանի շրջանակը, կ'արընչուի մերժումին, լքումին եւ չգոյութիւններու որոնք համաշխարհային են:

Աւարտենք այն գործով որ խորագրուած է «Խօսուն ժամացոյց»: Խաւաքարտէ ժամացոյց մըն է ան որուն նմանները կը գըտնուին դպրոցներու մէջ, ժամը սորվեցնելու համար երախաներուն: Ո՛չ մեքենական, ոչ ելեկտրոնիկ սարքաւորում ունի: Կանգ առած է, ցոյց կուտայ անսասան ժամանակը երկրաշարժի պահուն կամ օգնութեան որ չի հասնիր: «Սակայն կարելի է ձեռքով դարձնել սլաքները, օգնել որ բանի, ձեռք մը տալով դուրսէն...»:

ԼԻԼԻԱՆ ՏԱՐՕՆԵԱՆ

Galerie Les Cent,
8, rue de Jouy, Paris 4e
Expo-vente en faveur des orphelins d'Arménie;
du 30 mars au 10 avril, du mardi au samedi de 14h à 18h30.

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵԼՑԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ռուսաստանի քաղաքական կեանքի վերջին փոթորկումները առատ նիւթ կը հայթայթեն միջազգային մամուլին: Նիւ-Եորքի Ուալ Սթրիթ Ճըրնըլը վերլուծելով կացութիւնը, հակառակ լուրջ ընդդիմութեան, միակ հզօր մարդը կը նկատէ Նախագահ Ելցինը:

Ան վերջապէս որոշեց վերջ դնել համայնավարութեան մնացորդներուն. իրեն համար պատմական առաքելութիւն մըն է ազատ շուկայի ստեղծումը: Մինչդեռ իր տեղը կորբաչովեան պաշտօնատար մը երբեք հանրաքուէի դիմել պիտի չհամարձակէր: Բայց Ելցին լաւ գիտէր թէ մեծ ճարտարարուեստապետներու հետ համաձայնութիւն մը տնտեսական բարեշրջումը պիտի անդամալուծէր: Ինք համոզուած է որ այդ մարդիկը որոնք իրենք զիրենք որպէս գործնական տիպարներ կը ներկայացնեն, իրականութեան մէջ կը մարմնաւորեն համայնավարական մտայնութիւնը: Ելցինի քայլը կը մատնէ իր նպատակը. Ռուսաստան կամ կապերը պիտի խզէ անցեալի ղեկավարելի տնտեսութեան հետ, կամ կորստեան պիտի մատնուի մխրճուելով անոր մէջ:

Թերթը հանրաքուէի դիմելու Ելցինի որոշումը ժողովրդավարութեան յանձնառութիւն կը նկատէ: Սխալած են բոլոր անոնք որոնք միայն բռնակալութեան հակում մը կը տեսնէին Ելցինի ընթացքին մէջ: Քլինթըն հրապարակաւ զօրավիգ կանգնելով ռուս նախագահին կառավարութեան, կեցուածքի փոփոխութեան մը նախանշանը տուաւ:

Ելցինի վերջին քայլով անվաւեր կը յայտարարուի նաեւ այն համոզումը թէ Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը կ'ամփոփուէր Ռուսլան Խասբուլատովի գլխաւորած պահպանողականներու թեւին հետ պայքարի երեւոյթին մէջ: Անվաւեր յայտարարուելու պատճառը այն է որ Ելցին հանրաքուէի որոշումով խորհրդարանէն դուրս բերած է պայքարը: Իրականութեան մէջ Խասբուլատով ոչ կողմնակից ունի, ոչ ալ մշակուած ծրագիր. յատուկ նեցուկ ալ չի վայելեր որեւէ խումբի կողմէ: Պահպանողականները իրենց հակաելցին մարտավարութիւնը հիմնած էին խորհրդարանական խաղերու վրայ. ներկայիս, հանրաքուէի որոշումը ճակատումը կը փոխադրէ հանրային բեմին վրայ, պահպանողականներու «զէնքեր»ը անգործածելի դարձնելով:

Այս կէտերը անշուշտ հաշուի առնուած են Ելցինի կողմէ. ան քարոզչութեան ընթացքին պիտի օգտագործէ հաւանաբար այն պարագան որ իր հակառակորդները ոչ ընդունելի ծրագիր ունին ոչ ալ իսկական ղեկավար մը որ կշիռ ունենար իր դիմացը: Անոնց հիմնաքարերը անցեալէն մնացածներն են իսկապէս, ինչպէս կը վկայէ այն քուէարկումը որ վերջերս տեղի ունեցած է, խորհրդարանին մէջ Ռուսաստանի դաշնակցութեան պետական զինանշանին վերեւ պահելու համար «պրոլետարնե՛ր, բոլոր երկիրներու, միացէ՛ք» արձանագրութիւնը:

Եթէ Ռուսաստանի մէջ հանրաքուէն ընկալուի որպէս ընտրութիւն մը Ելցինի ու քաոսային կացութեան շարունակականութեան միջեւ, ընտրողները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ իրենց քուէները պիտի տան ի նպաստ նախագահին: Շատ հաւանական է որ զինուորականներն ալ պիտի պահեն չմիջամտելու կեցուածքը: Այնպէս կը թուի թէ զինուորական իշխանութիւնը ամէն բանէ առաջ կը ցանկայ իրագործուած տեսնել երկրին մէկ կայուն վիճակ մը ու խուսափիլ քաղաքական ամէն յանձնառութենէ: Պէտք է նըկատի ունենալ թէ ռուսական զօրքին ներկայի բաւական խոցելի պայմաններն ալ հաւանաբար դեր ունին այս կեցուածքին մէջ: Հանրային կարծիքը նախկին վարկը ընծայելէ կը խուսափի բանակի մը որուն մասին կը տեղեկանայ օրինակ, թէ ծովայինները հեռաւոր ափերու վրայ անօթի, ծարաւ մնացած են: Կարճ խօսքով, Ռուսաստանի զինուորական մարզն ալ տագնապի շրջան մը կը բոլորէ: Այս պայմաններուն մէջ, հաւանական չէ որ բանակը նախաձեռնէ լուծում մը պարտադրելու արարքին: Պահպանողական Ընդդիմութիւնը պէտք է ապացուցանէ թէ կրնայ այլընտրական լուծումներ ներկայացնել: Պէտք է անյապաղ նաեւ ղեկավար մը ընտրեն ու որպէս Ելցինի մըրցակից ներկայացնեն:

Հակառակ անցեալապաշտ անէքթոտներու, հազուադէպ են անոնք որոնք տխուր անցեալին կարօտով կ'ապրին: Թերեւս ամէնէն տարածուն ժողովուրդին անփութութեան երեւոյթն է քաղաքական անցուդարձերուն հանդէպ: Ու որպէսզի անոնք մղուին քուէարկելու, Ելցին հանրաքուէին մէջ տեղ տուած է նաեւ ծայր աստիճան ժողովրդական կէտի մը. հոն երաշխիք տրուած է որ պիտի հատուցուին դրամահոսքի իրենց խնայողութեան պատճառած վնասները:

Ամերիկեան թերթը որպէս եզրակացութիւն կ'ըսէ թէ Ելցինի ընթացքը անիշխանականութեան ճամբան փակելու ջանքն կը մեկնի. մարդկութեան պատմութեան մէջ շատ յաճախադէպ չէ որ ղեկավար մը անիշխանութենէն խուսափելու համար դիմէ քուէատուփերուն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԳԱՐՈՒՆ» ՄԱՆԿԱ-ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Մարսէյլի հայ գաղութը գարնանամուտը դիմաւորեց Գարուն մանկա-պատանեկան երգչախումբի համերգով:

Մարտ 21, Կիրակի, ժամը՝ 15.30-ին Մարսէյլի Օտիթորիոմ Ֆրանս Փիանօ սրահը արդէն իսկ լեցուած էր խուռներամ համակիրներով, որոնք կուգային ունկնդրել անգամ մը եւս Գարուն երգչախումբը որ կը լրացնէր իր 8-րդ տարին: Երգչախումբի հիմնադիր տնօրէնուհին՝ Տիկին Ժիւլիէթ Երլմազեան եւ ղեկավար՝ Պր. Խաչիկ Երլմազեան Գարունի հիմնադրութեան առաջին օրէն իսկ, նպատակ ունեցած էին, մատղաշ ուղեղներէ ներս մուծել երաժշտական հոգին ի մասնաւորի հայեցի դրոշմով:

Երբ օրուան յայտագիրը կանոնաւոր յաջորդականութեամբ կ'ընթանար մեզ ունկնդրել տալով Թէրզեանէն, Յարութիւնեանէն, Պետրոսեանէն, Կոմիտասէն, Կանաչեանէն եւ ինչպէս նաեւ օտար յօրինողներէն՝ Շոփէն, Շուման, Շուպէրթէն կտորներ, փաստացիօրէն կը վայելէինք Գարուն երգչախումբի յամառ աշխատանքի արդասիքը:

Գնահատելի են այդ բոլոր պարման-պարմանուհիները մի առ մի որոնք բացառիկ ճշգրտութեամբ, համաչափ եւ ախորժալի դասաւորումով ապացուցանեցին իրենց գեղարուեստական մակարդակը բազմաձայն խմբերգներով եւ մենակատարութիւններով: Անշուշտ այդ կը պարտէին Գարունէն ներս իրենց ստացած խաղերգութեան (սոլֆէժ) եւ երաժշտական գիտելիքներու, յառաջդիմելով տարուէ տարի, քայլ առ քայլ:

Անոնցմէ շատեր կը տիրապետեն նուագարանի մը, սակայն հոս ի մասնաւորի շեշտը դնել կ'ուզենք երեք նուագածուներու վրայ որոնք հակառակ իրենց երիտասարդ տարիքին ապագայ կը խոստանան: Գարուն երգչախումբի տնօրէնութիւնը եւ անձնակազմը գիտակցաբար, կը ջանայ այդ արժանիքները այսօրուընէ իսկ ի վերեւ հանել ծանօթացնելով գաղութին եւ տալով առիթը այդ գաղութին որ գիտնայ տիրանալ իր արժանիքներուն...

Այդ երիտասարդներէն մին է Նիքոլա Մազմանեանը 17 տարեկան: Ինք նուագեց Շոփէնէն Սոնաթ օփիւս 35-ը արժանանալով բուռն ծափահարութիւններու, որոնք աւելի յետոյ կրկնապատկուեցան երբ Նիքոլա կ'ընկերանար 17 տարեկան ջութակահարուհի Տելֆին Տէր-Աւետիսեանի, մեզ հրապուրելով Սարազաթի Ռոմանցա Անտալուզով: Տելֆին Տէր-Աւետիսեան արդէն իսկ ջութակի հանդէպ ունեցած իր հմտութեան ապացոյցը տըւած է շահելով Փարիզի ազգային բարձրագոյն Երաժշտանոցի քննութիւնները, ուր կ'աշակերտէ երկու տարիէ ի վեր:

Իսկ երրորդը՝ 9-ամեայ Սաթենիկ Խուրտոյեանը, որ հիացական բացականչութիւններու արժանացաւ ունկնդիրներու կողմէ, հրամցնելով Մոցարթի – Քոնչերթօ սօլ Մաժէօր-ը, երբ իր փոքրիկ մատերով, արուեստագէտի ներհունով հնչեցուց ջութակի լարերը:

Յայտագրին մէջ լայն տեղ տրուած էր մեր արուեստի տիտան՝ Կոմիտասի յօրինումներուն, որովհետեւ Գարունի տնօրէնութիւնը բծախնդրօրէն կը ծանրանայ այն գաղափարին վրայ թէ՝ Կոմիտասի հոգին թափանցել կարելի է մանկութենէն սկսեալ...

Համերգի յատկանշական երգերէն մին եղաւ միջազգային երաժիշտ Շումանի – Համարձակ Հեծեալը – հայերէն լեզուով: Բաւականին դժուար յօրինում մը ուր երգչախումբը գերազանցեց ինքզինքը ստեղծելով մեծ խանդավառութիւն:

Օրուան յայտագիրը վերջ գտաւ յոտընկայս ունկնդրուած Ազգային Փառերգով:

Մանուկները պարգեւատրուեցան ներկաներու բուռն ծափահարութիւններով եւ տնօրէնութեան կողմէ նուիրուած ծաղիկներով: Ինչպէս նաեւ ծնողներու կողմէ տրուած ծաղկեփունջերով գնահատուեցաւ Երլմազեան ամոլը եւ իրենց կողքին գործակցող Մայտա Կարապետեանը եւ Վարդուհի Մինասեանը, տարուած ժրաջան աշխատանքի գնահատանքով:

Ոգեւորուած հեռացանք սրահէն, մաղթելով հայօրէն աւելի յաջող հանդիպումներ:

Արուեստի հուրը խթան ըլլայ ձեր մէջ:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

(Շար. Ա. էջէն)

եւ պատասխան բանալ», Փոփըրէն կը պահանջէ որ բառի թէ «սխալած ենք եւ ինչո՞ւ»: Ժիւլիէն Տրէ յայտարարած է ձայնասփիւռի կայանէ մը որ ընկերվարական կուսակցութիւնը անպայման բոլորովին ընկղմած չէր, կրնար ալ աւելի խոր՝ իլ. «Ձախի քուէարկողները նոր գլուխներ կ՚ուզեն, կ՚ըսէ, Ֆապիուսները, ատոնք, անոնք, խաղերը, ձանձրացած են, որովհետեւ ձախը՝ այդ չէ»:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ արդիւնքները քուէներու կորուստին հետ, պիւտճէի կարեւոր խնդիրներ ալ պիտի ստեղծեն Ընկերվարական կուսակցութեան: Պետութիւնը իւրաքանչիւր երեսփոխանի համար 412.337 ֆրանքի տարեկան գումար մը կը վճարէ կուսակցութիւններու. 282–ի փոխարէն 53 ընտրեալներով Ընկերվարական կուսակցութիւնը կը կորսնցնէ շուրջ 87 միլիոն ֆրանք. Էռ-Փէ-Էռ–ի յառաջացումը 52 միլիոնէն կը բարձրանայ 102 միլիոնի, Իւ-Տէ-Էֆ-ինը 54–էն 88 միլիոնի. իսկ Համայնավարները պիտի գոհանան 9.5 միլիոնով, փոխան 11-ի:

ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ խնայողութեան ծրագիրը պետական ծախքերու մարզին մէջ առիթ կուտայ երգիծաբաններու սրամիտ ծաղրանկարներով զարդարելու մամուլի էջերը: Յաջողագոյններէն են, ինչպէս յաճախ Փլանթիւ («Լը Մոնտ») եւ Ֆէզան («Ֆիկառօ»): Առաջինը կը ներկայացնէր Լէոթարը (Պաշտպանութեան Նախարար) հրթիռի մը վրայ տեղաւորուած որ Մաթինեօն կուգայ եւ Պալատիւր որ կը հրահանգէ. – «Լէոթար, բարի կ՚ըլլաք հեծանիւ գործածել»: Ֆէզան Միթերանը կը ներկայացնէ որու Պալատիւր կը հրահանգէ. – «Վե՛րջ մեծածախս վեհաժողովներուն: Տարին միայն մէկ Սոլիւթրէ («Յառաջ»՝ Նախագահին Հռովպալատեան լեռնային պտոյտը) Նախորդ տարուան նոյն կօշիկներով (ներբանները նորոգուած) եւ կարգ-ժամկոն մէկ սանտուիչ որ պէտք է բաժնուի Հանէնի հետ»: Նոր նախարարապետը 30%-ի խնայողութիւն կը պահանջէ ԿԼԱՄ–ի (օդանաւային նախարարական կայլերու խումբ) որ շատ սուղի կը նստի: Ստեղծուած էր Տը Կոլի կողմէ, բայց, վերջերս մանաւանդ, նախարարութիւնները չարաչար օգտագործած են, նաեւ իրենց անձնական ճամբորդութիւններուն համար: ԿԼԱՄ–ը վեց օդանաւ եւ երեք թռան ունի: Ամէնէն չքեղներն ու հանգստաւէտներն են 2 Ֆալքոն 900 (ութ տեղ) նախընտրաբար նախագահին տրամադրութեան տակ եւ չորս Միսթէր 50: Պաշտպանութեան Նախարարութեան պիւտճէին մաս կը կազմէ եւ շատ սուղ է, կը համապատասխանէ թըռիչքի ժամերուն (ժամը՝ 15 հազար Ֆր.): Կ՚ըսուի թէ նախարարութիւնները բաւական պարտքեր ունին Պաշտպանութեան նախարարութեան, վերջին հաշուեցոյցերը չեն վճարած: Յատկանշական է որ Պալատիւրի յանձնարարութիւնները առաջին մտիկ չընողը եղած է նոյնինքն Պաշտպանութեան նախարարը՝ Լէոթար որ Միսթէր 20 մը օգտագործած է Ապրիլ 1–ին Ֆրէժիւս երթալ գալու համար...:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ հայրը՝ Պարսելոնայի կոմսը մեռաւ 79 տարեկանին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան: Երբեք չէ թագաւորած: Ջաւակն էր Ալֆոնս ԺԳ.–ի:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԳՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգելի ծնողքներուն, թէ Կայանի (Պէլֆոնթէն) Յուլիս ամսուան արձանագրութիւնները սկսած են: Հետաքրքրուողները մանաւոր տեղեկութեան համար կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. –

Լ. Թուլթեան. – 78 – 88 – 92 – 51
Հ. Ֆաքրիքեան. – 78 – 23 – 54 – 00

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ Հայաստանի օգնութեան հետեւեալ գումարները. –

Տիկին Էլիզապէթ Խուպեան, Տէր եւ Տիկին Ֆրէտ Սերգումեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Շարլ Նազգաշեան 300, Ժոզէֆ Անտրիէօ 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց սիրելի եղբօր՝ Տիրան – Ժորժ Կառավարեանցի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Շարժ 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6,
Յիշատակ տասը կուսանաց:
Երեկոյեան ժամերգութիւն
ժամը 4.30–ին:

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 7,
Մանուկներու հաղորդութիւն
ժամը 9–ին:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ԵՒ ՃԱՇ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ գեղարուեստական երեկոյթ մը ընթրիքով, Ապրիլ 16, Ուրբաթ օր, ժամը ճիշդ 19.30–ին, Եան'ց Ակումբին մէջ
5, avenue Reille, Paris 14e
Մասնակցութեամբ՝
Սարգիս Պօղոսեանի
(արտասանութիւն)
եւ
Սիբիլ Տէր – Գրիգորեանի
(դասական կիթառ)
Ընթրիք՝ ժամը 19.30-ին:
Ճաշագին՝ 150 Ֆր.:
Ընթրիքէն յետոյ պարանցիկ երեկոյթ՝ երիտասարդներու համար ժամը 22–էն սկսեալ:
Մուտք՝ 30 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու եւ տեղեկութեան համար հեռաձայնել՝
43 08 12 06 թիւին
ՄԻՆՉԵՒ ԱՊՐԻԼ 13

Ս. ԹՈՎՄԱՍ ՅՈՒՇԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6,
Յիշատակ տասն կուսանաց
Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 4.30–ին:
Չորեքշաբթի, Ապրիլ 7,
Աւետումն Ս. Աստուածնի
Պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ – ՎԱԼԱՆՍ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6,
Յիշատակ տասն կուսանաց,
Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 6–ին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Սոնա Պօյաճեան որ Հայաստանէն գաղթած է շուրջ 7 – 8 տարի առաջ:
Հեռաձայնել՝ Համբարձում Սահակեանի
47 – 05 – 45 – 25
Poste 235

ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Նախկին բաքուցի, ներկայիս երեւանաբնակ Ալեքսանդր Օվանէսով (ծնած 1962) կը փնտռէ իր ազգականները՝ Ալեքսանդր Սուրէնի Պանդեանցը (60 – 70 տարեկան) ու որդին՝ Ժան կամ Ժագը (35 – 44 տարեկան): Վերջին շրջանին Նիս կ՚ապրէին, Սուրէնը հոն ապրած եւ հոն ալ մեռած է:
Ալ. Օվանէսովի հասցէն է.
Երեւան
Զարթախ, Շիրակի 2 ա
սենեակ 119

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ԼԷԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊՈՒԼԼՈՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1983 Դեկտեմբեր 29-ի իր կտակով Պ. Նափօլէօն Պուլլուքեան, մահկանացուն կնքած Լիոնի մէջ, 1984 Ապրիլ 12-ին, իր ժառանգական հարստութիւնը յատկացուցած է կազմելու՝

«ԼԷԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊՈՒԼԼՈՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ»ը Ֆրանսայի Հիմնարկին հովանիին տակ, յօգուտ հետեւեալ նպատակներուն՝

– Քաջալերել բժշկական հետազօտութիւնը, ի մասնաւորի քաղցկեղի շուրջ.
– Մասնակցիլ էջմիածնական Հայաստանեայց Եկեղեցիին ընկերային եւ իրերօգնութեան ձեռնարկներուն.
– Քաջալերել երիտասարդ արուեստագէտները ըստ Հիմնարկի Վարչութեան որոշումներուն.

Վարչական քարտուղարութիւն մը կը գործէ՝
FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Secrétariat Administratif / La Malmaison
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

որ ապարանքը եղած էր Տէր եւ Տիկին Պուլլուքեանի եւ որ կրնայ օգտագործուիլ ցուցահանդէսներու, ժողովներու, համախորհրդակցութիւններու, մշակութային եւ երաժշտական հաւաքոյթներու եւ յաջորդաբար հաստատելու դուռ հայկական մատենադարան, եւայլն:

Պիտի ձեռնարկուի Հիմնարկին հասոյթներուն նոր մէկ յատկացումին յօգուտ որեւէ ընկերակցութեան որ կրնայ նպաստ ակնկալել ըստ Հիմնարկին վերոյիշեալ նպատակներուն:

Առ այդ, դիմումները պէտք է յղել Հիմնարկին Քարտուղարութեան՝ մինչեւ 1993 Ապրիլ 30-ի պայմանաժամը:

Յատկացումները պիտի հրապարակուին յետագային:

Ի Դիմաց՝
ԼԷԱ ԵՒ ՆԱՓՕԼԷՕՆ ՊՈՒԼԼՈՒՔԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՓՐՕՖ. ՓԻԷՌ ՄԱՌԻՈՆ

– ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ –

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 8
ՅԻՇԱՏԱԿ ԸՆԹՐԵԱՑ
ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8–ին:
Կարգ Ապաշխարողաց եւ Ընթրեաց
Պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Ոտնլուայ յետ միջօրէի ժամը 4–ին:
Խաւարում երեկոյեան ժամը 19.30–ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ժամերգութիւն ժամը 9–ին:
Կարգ ապաշխարողաց եւ ընթրեաց
Պատարագ ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 16–ին:
Խաւարում ժամը 19.30–ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ
Պատարագ ժամը 10.15–ին:
Ոտնլուայ ժամը 16.30–ին:
Խաւարում ժամը 20.15–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ
Ոտնլուայ ժամը 16–ին:
Խաւարում ժամը 19.30–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ
Ժամերգութիւն ժամը 9.30–ին:
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 16.30–ին:
Խաւարում ժամը 19.30–ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ
Ժամերգութիւն ժամը 9–ին:
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ
Ոտնլուայ ժամը 16–ին:
Կարգ չարչարանաց ժամը 19.30–ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ ՎԱԼԱՆՍ
Հաղորդութեան պատարագ ժամը 12–ին:
Ոտնլուայ ժամը 18–ին:
Խաւարում ժամը 20.30–ին:

ՇԱՐՎԻԼԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 17–ին:
Խաւարում ժամը 19.30–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ
Ժամերգութիւն ժամը 8.30–ին:
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 16–ին:
Խաւարում ժամը 19.30–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՆ
Ժամերգութիւն ժամը 8.30–ին:
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 17–ին:
Խաւարում ժամը 19–ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Մանուկներու հաղորդութիւն
ժամը 9–ին:
Ընթրեաց պատարագ ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 17–ին:
Խաւարում ժամը 20–ին:

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ
Ժամերգութիւն ժամը 8.30–ին:
Պատարագ ժամը 10–ին,
մանուկներու հաղորդութիւն:
Ոտնլուայ ժամը 17–ին:
Խաւարում ժամը 20–ին:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ
Ոտնլուայ ժամը 17.30–ին:
Խաւարում ժամը 20–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ
Յիշատակ ընթրեաց ժամը 10–ին:
Ոտնլուայ ժամը 16.30–ին:
Խաւարում ժամը 19.15–ին:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 6
MARDI
6 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.034 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 18.034

ՔԵԼԲԱՋԱՐԻ ԳՐԱՒՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

–ՄԵՐ ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՊԱՌԱԾ Է, Կ'ԸՍԷ ՏԷՄԻՐԷԼ

ՆՈՐ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԴԷՊԻ ՖԻԶՈՒԼԻ՞

Ուրբաթ, Ապրիլ 2-էն, ժամէ ժամ կացութիւնը կը փոխուէր Քելբաջարի շրջանը: Նոյն իրիկունը նախ կը յայտարարուէր Պաքուի կողմէ թէ քաղաքը ինկած է եւ քիչ ետք կը հերքուէր հայկական եւ ազրպէյճանական աղբիւրներու կողմէ: Շաբաթ, Ապրիլ 3-ին, սակայն, լուրը կը հաստատուէր եւ Փարիզի մէջ, ձայնասփիւռէն զատ «Լը Մոնտ» նոյն օրուան (թուագրուած Ապրիլ 4 / 5) իր թիւով եւ արձագանգելով Լ. Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան ուժերու սպայակոյտի յայտարարութեան, կը հաղորդէր որ Քելբաջարը գրաւուած է: Դէմ դնելու համար հայկական «յարձակման» Էլչիպէյ արտակարգ վիճակ կը հռչակէր 60 օրուան համար եւ իր հրովարտակը կը վաւերացուէր Խորհրդարանին կողմէ: Արտակարգ վիճակը, բացի համապատասխան միջոցներէ, կ'ընդգրկէ նաեւ լուսարդելք դրութիւնը: Ազրպէյճանի նախագահը դիմած է նաեւ ՄԱԿ-ի, Ելցինի, Քլինթընի շեշտելով որ Քելբաջարի շրջանի 60 հազար բնակիչները «բնաջնջումի վտանգին տակ են»:

Ուրեմն, ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, շրջապատուելէն ետք, Քելբաջար (որ կը գտնուի Հայաստանի Վարդենիսի շրջանի եւ Ղարաբաղի Մարտակերտի շրջանի միջեւ Ազրպէյճանի մէջ) ինկած էր հայկական ուժերու ձեռքը: Այս առընչութեամբ հայկական ուժերու հրամանատարը՝ Սերժ Սարգսեան կը ճշդէր որ Հայերու նպատակը չէ հողամասեր նուաճել, այլ՝ չէզոքացնել կրակակէտերը եւ կայանները ուրկէ կը ռմբակոծուին Հայաստանի գիւղերը: Նոյն հաստատումը ըրած է միջազգային Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչներուն, որոնք Ստեփանակերտ կը գտնուին:

Այս դէպքերու առընչութեամբ Հայաստանի նախագահը, Ապրիլ 2-ին, ուղերձ մը ղրկած է Ղարաբաղի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի Նախագահ՝ Ռոպէր Քոչարեանի ուր իր մտահոգութիւնը կը յայտնէ պատերազմի սաստկացման առթիւ: Կը շեշտէ, ի մէջ այլոց. – «Հայաստանի ղեկավարութիւնը կը գտնէ որ այս կացութիւնը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ այն յառաջդիմութիւնը որ երեւցաւ խաղաղութեան բանակցութիւններուն մէջ Սէ – Էս – Սէ – Ը-ի շրջագծին մէջ»: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կոչ կ'ընէ պատերազմիկ կողմերուն որ անմիջապէս դադրեցնեն զինուորական գործողութիւնները եւ նորոգեն բանակցութիւններու սեղանը: Կ'աւելցնէ. – «Հայաստան կը հաստատէ իր կամքը օժանդակելու անմիջական հրադադարի մը առանց նախապայմանի եւ Ղարաբաղի հարցին քաղաքական լուծումի մը որոնումին, Մինսկի ժողովին»:

Ռոպէր Քոչարեան պատասխանած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ ապահովութիւն տուած որ իրենք միշտ կողմնակից են բանակցութիւններու, բայց, Ազրպէյճանն է որ կը ձգձգէ: Ղարաբաղ միշտ տրամադիր է բանակցութեանց եւ հրադադարի:

Պաքու մեծ աղմուկ կը հանէ, անշուշտ, եւ կը դիմէ ամէն կողմ: Առ այժմ առաջին արձագանգողը եղած է Թուրքիա: Սիւլէյման Տէմիրէլ սպառնական ոճով արտայայտուած է, շեշտելով «մեր համբերութիւնը սպառած է» եւ «մոլեռանդութեամբ» ամբաստանելով Հայերը: Վարչապետը մնայուն յարաբերութեան մէջ է Էլչիպէյի հետ, իսկ Արտաքին Նախարարը՝ Չէթին դիմած է ամերիկացի եւ ռուս իր պաշտօնակիցներուն որպէսզի դադրեցնել տան հայկական յարձակումը: Թուրքիա նաեւ արգիլեց այլեւս իր հողամասէն անցքը մարդասիրական օժանդակութիւն հասցնելու համար Հայաստան:

Տէմիրէլ Պուրսայի մէջ հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրած է հայկական յարձակումներուն առընչութեամբ.

«Թուրքիա լայնախոհ երկիր մըն է ու ամէն առիթով ցոյց տուած է ատիկա: Ուղղակի մոլեռանդութիւն է մարդիկը վտարել այն հողերէն ուր ապրած են 500 տարիէ ի վեր:

... Հայաստան որ անկախութիւն հռչակեց, այսօր արիւնահեղութիւն կը կատարէ. ատով ոչինչ ձեռք կը ձգուի: Դժբախտաբար, չհասկցան այս կէտը: Մեր քաղաքականութիւնը թշնամութեան վրայ հիմնուած չէ: Արեւելքի ու արեւմուտքի երկիրներուն եղբայրութեան կոչ կ'ուղղենք: Թուրք պետութիւնը մեծ է ու ոչ ոք կրնայ զայն պարտութեան մատնել: Մեր համբերութիւնը սխալ մեկնաբանողներ գտնուեցան ու գրգռեցին: Թուրք պետութիւնը մեծութեան փառքով կը ճշդէ իր կեցուածքը: Հայաստանի մէջ սով կը տիրէր: Իրենց հաց ղրկեցինք: Իսկ հայկական Պետութիւնը մեր այս բարիքը սխալ ըմբռնեց: Եթէ կարճ ժամանակի մէջ ազերի ժողովուրդին հայկական յարձակումներուն վերջ չտրուի, պէտք է յստակ ըլլայ թէ մեր համբերութիւնն ալ սպառած է»:

Տէմիրէլ պատասխանելով Էլչիպէյի կողմէ Թուրքիոյ ներկայացուած ուղղութիւններու խնդրանքին, Քելբաջարի պաշարուած ազերի բնակչութիւնը տեղափոխելու համար, ըսած է. – «Ճիշդ է որ այդ խնդրանքը ներկայացուեցաւ, սակայն հոսկէ հոն միջոցը այնքան մեծ է որ ուղղաթիռներ չեն կրնար կտրել զայն. յետոյ չկայ նաեւ երկիր որուն վրայով անցք կարելի ըլլայ: Այսինքն գործնական առաջարկ մը չէ»:

Ուրիշ հարցումի մը թէ Թուրքիա որեւէ ձեռնարկ կատարա՞ծ է ՄԱԿ-ի մօտ, Թուրքիոյ վարչապետը պատասխանած է. – «Նախ Ազրպէյճան դիմում պիտի կատարէ որպէսզի Թուրքիա զօրավիգ կանգնի անոր»:

Քելբաջարի դէպքերուն առթիւ արտայայտուած է նաեւ Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահը. ան դէպի միջին ասիական թրքական հանրապետութիւններ շրջապտոյտին առաջին հանգրուանին, դէպի Տաշքենդ թռչող օդանաւին մէջ ըսած է. – «Պէտք է մեր ուժը ցոյց տանք: Կիպրոսի ցամաքահանումը ի՞նչպէս կատարեցինք. հոն ալ մարդ չէր ուզած որ զէնք գործածենք, չէ՞: Զինեալ միջամտութիւնը եթէ յետագային աւելի ծանրակշիռ բնոյթ պիտի ունենայ, լաւ է որ հիմակուընէ որոշ բաներ կատարուին: Երանի թէ կարենայինք բաներ մը ընել այս կէտին հասնելէ առաջ»:

Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէ նաեւ թէ Քելբաջարի գրաւումէն ետք Ելցին համաձայնած է Թուրքիոյ վարչապետին ու ըսած թէ Թուրքիա պէտք չէ զինուորական միջամտութիւն կատարէ եւ թէ հարցը պէտք է խաղաղ լուծումի մը յանգի:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, թրքական կառավարութեան դիւանագիտական ջանքերուն զուգահեռ, թրքական օդուժի ջեթեր սահմանագծին վրայ թռիչքներ սկսած են կատարել:

Երկուշաբթի –Ապրիլ 5– առտու, Պաքուէն հասած լուրերու արձագանգելով կարգ մը թերթեր (Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ, Քօթիտիէն տը Փարի) կը յայտնէին նաեւ թէ Քելբաջարէն ետք, հայկական ուժերը յարձակումի մը անցած էին Ֆիզուլիի ուղղութեամբ (Ղարաբաղի հարաւ – արեւելք), Կիրակի օր: Հերըլտ կը ճշդէ «Հանրապետութեան հարաւը, բանուկ քաղաք մը», Հայերը, արդէն, «գրաւած» կ'ըլլան ազրպէյճանական հողամասին մէկ տասներորդը, ըստ Իթար – Թաս գործակալութեան:

Ազրպէյճանական աղբիւրներու համաձայն Քելբաջարի կռիւները 200 մեռեալի (150-ը՝ ոչ-զինուորական) պատճառ եղած է եւ քանի մը տասնեակ հազարաւոր բնակիչներու տեղահանման: Ազրպէյճանական աղբիւրները նաեւ կ'ամբաստանեն Ռուսերը որ զինուորական ծաւալուն մասնակցութիւն բերած են հայկական ուժերու կողքին: Արդէն, Շաբաթ օր, Իւմանիթէ Քելբաջարի գրաւման լուրը կը խորագրէր.– «Les troupes arméniennes et russes envahissent Kelbadjar» ու կու տար մանրամասնութիւններ, ըսելով թէ Ռուսերը ռազմական Մի - 24 թռաններով, Միկ - 21 հալածիչներով եւ Միկ - 25-երով կը մասնակցին յարձակման: Ապրիլ 5-ին, դեռ կ'աւելնար 10 հրասայլ եւ բազմաթիւ միաւորներ լեռնագնաց զինուորներու (chasseurs-alpins?): Մոսկուա կը հերքէ: 7-րդ բանակի 127-րդ զօրաբաժնի հրամանատարութիւնը կը ճշդէ.– «ռուսական ուժերը միտք չունին միջամուխ ըլլալու Ազրպէյճանի դէմ կռիւներուն»:

Քելբաջարի գրաւումով, կը նկատեն լրագրողները, երկրորդ գօտի մը կը բացուի Ղարաբաղը Հայաստանին միացնող: Միշտ Պաքուի համաձայն, 15 հազար Ազերիներ կը մնան Քելբաջար: 40 հազար արդէն տեղահանուած են: Ազրպէյճան սկսած է զինուորական նոր միաւորներ կազմել, ներառեալ՝ կիներով ու ճակատ ղրկել:

Ալ-Հայաթ (Ապրիլ 5) կը յիշէ որ Ռուսիա եւ Հայաստան փոխադարձ պաշտպանութեան համաձայնագիր ունին: Ռուսական հեռատեսիլի թիւ 2 կայանը ներկայացուցած է խօսակցութիւն մը ռուսական 127-րդ զօրաբաժնին հրամանատարութեան մէկ անդամին հետ, որ հերքած է իր մասնակցութիւնը (ինչպէս վերը ըսինք) ու ճշդած որ՝ «7-րդ բանակը ներկայ է Հայաստան մինչեւ 1995, ըստ հայեւռուս համաձայնութեան եւ պաշտօնն է պաշտպանել նախկին խորհրդային սահմանները, այսինքն՝ Հայաստան - Թուրքիա»:

ՄԱՄՈՒԼ

Ապրիլ 3-ին եւ մանաւա՛նդ 5-ին, թերթերը բաւական տեղ կու տային հայկական յարձակման որ Ֆիկառօ-ի թղթակիցին համար (Կզաւիէ Կօթիէ) կրնայ սուղի նստիլ Հայաստանի, դիւանագիտական գետնի վրայ: Կը գրէ.– «...Զինուորական յաղթանակ մը որու դիւանագիտական գինը կրնայ վճարել Երեւան»: Թերթին երկու խորագրերն ալ արդէն յատկանշական են.– «L'Arménie tentée par l'escalade», «Avec la prise de Kelbadjar, les sécessionnistes arméniens poussent l'offensive au-delà de leur enclave»:

Ինթէրնէշընըլ Հերըլտը կը գրէ թէ Հայաստանի Խորհրդարանի Ղարաբաղի յանձնախումբին նախագահը՝ Սէյրան Բաղդասարեան մամուլի թղթակիցներու ըսած է որ ղարաբաղեան ուժերը յարձակման անցած են որովհետեւ Ազրպէյճան Քելբաջարը կը գործածէր որպէս կայան՝ ռմբակոծելու համար Ղարաբաղը եւ Հայաստանի գիւղերը: Լիպերասիոն կու տայ բոլոր մանրամասնութիւնները ու կ'ըսէ թէ այս յարձակումը «կը ջնջէ, արդարեւ, պատկերը Հայաստանի, խեղճ, զոհ տնտեսական տագնապի, որ Արեւմուտքի տնտեսական օգնութիւնը կ'աղերսէ»:

Թեհրանի ազերի դեսպանն ալ յայտարարած է.– «Այլեւս, Հայաստանի կողմէ ընդհանուր պատերազմ մըն է Ազրպէյճանի դէմ» ու դիմած Իրանի որ դադրեցնել տայ «հայկական յարձակումը»:

Ամէնէն -կամ միակ- հայանպաստ խորագիրը կը պատկանի Քօթիտիէն տը Փարիի՝ «Les Arméniens à la reconquête du Karabagh», մինչ բոլոր միւս թերթերը աւելի կը շեշտեն հայկ. «յարձակումը»:

Երեւանէն, կրցանք ճշդել, Երկուշաբթի առտու (Ապրիլ 5) որ սխալ է Ազրպէյճանցիներու տուած թիւերը զոհերու մասին: Յարդ կարելի չէր եղած ճշդել բուն թիւը, բայց, խաղաղ բնակչութիւնը շատ չէ տուժած: Շատեր թռաններով փոխադրուած են Ղարաբաղ, նոյնիսկ ազերի յղի կին մը զաւակը բերած է Ստեփանակերտ: Ֆիզուլիի վրայ ալ յարձակում չկայ, այլ ինքնապաշտպանութիւն ընդդէմ ազերի նոր յարձակումներու:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ

ՖԱԲԻՈՒՍ ՃԱՄԲՈՒ ԿԸ ԴՐՈՒԻ ՌՈՔԱՐ ՂԵԿԸ ՁԵՌՔ Կ'ԱՌՆԷ

Ոչ ոք կրնայ ուրախանալ ի տես ընկերվարական կուսակցութեան պարզած տըխուր պատկերին: Ջախջախիչ պարտութիւնը աննախընթաց տագնապ մը ստեղծած էր ընտրութիւններուն Բ. շրջանին վաղորդայնին իսկ եւ Ապրիլ 3-ի իրիկունը, փլաւ ինչ որ դեռ կը ջանար ոտքի մնալ: Հաշուեցոյցը վճարեց ան որ խորքին մէջ գործուած սխալներուն եւ մեղքերուն միակ պատասխանատուն չէր: Արդարեւ, Լօրան Ֆապիուս կառավարական պատասխանատուութիւն չունէր, ընտրութիւններուն ալ գլուխը փրկած էր եւ իր տեղը կը գրաւէ, այլ հանգամանքով ան որ մեծագոյն պարտեալն էր ընտրութիւններուն՝ Միշէլ Ռոքար: Հակասական է անշուշտ, բայց, նման պարտութենէ մը ետք, Ֆապիուս ալ պիտի գիտնար քաշուիլ: Հարկ է մեկնիլ դիտնալ վերնտրուելու համար: Ինչո՞ւ հոս հասաւ ընկերվարական կուսակցութիւնը, թերեւս Շըվէնըմանն է որ կարճ պատասխանով մը կը յաջողի ամփոփել ամէն ինչ՝ «յանցանքը եղաւ ընկերվարութիւն չկիրարկել»: Ընկերվարական կուսակցութիւնը, ճիշդ կամ սխալ, ժօրէսէն ի վեր պահպանն ու խորհրդանիշն էր հանրապետական կարգ մը արժէքներու եւ բարոյականի: Ո՞ր ընկերվարականը կրնայ այսօր մարմնաւորել այդ արժէքները եւ ուրեմն, ինչպէս ըսաւ Սեկէն, պարտութեան արժանի էին:

Ամէն ինչ կը սկսէր, Շաբաթ առտու, Ապրիլ 3, Մէզոն տը լա Շիմի, ուր կը հաւաքուէր կուսակցութեան տնօրէն ժողովը: Ամէնէն առաջ, Լ. Ժոսփէն կը յայտարարէր թէ կը քաշուի տնօրէն կոմիտէէն: Քիչ ետք, Ռոքար խօսք առնելով կը մաղթէ որ կուսակցութիւնը զօրավիգ ըլլայ նախագահական իր թեկնածութեան: Կը հրապարակէ Մօռուայի հետ պատրաս–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԱՅՍ ԵՒ ՄՆԱՑԵԱԼ ՕՐԵՐԻՆ ԵՆՔ...

ԿԱՆԱՉ ԱՐԵԱՆ ԴՐԱՄԱՀԱՒԱՔ

... Ու այն օրին ենք որ ... ա՛յս օրին ենք: Ու մնացեալ օրերին էլ կը լինենք: Անտես ու աններկայ այն օրերին, որոնք չեն էլ պատկերացնում թէ ի՞նչ օրը պիտի ընկնեն մեր ձեռին: Մենք որ ի բնուստ բնաւէր եւ բնապահ ենք եղել: Եւ ուրիշ այլ գրաւում չենք ունեցել մեր ծաղկահովիտ — լեռնաստան աշխարհում: Ասում էինք աշխարհը մեզնից երես է թեքել — քի՞չ էր — մենք էլ մեր ունեցած մի բուռ աշխարհից երես թեքեցինք ու տարիներով աւանդուածի պարզ երեսից: Ու այնքան ողորմելիօրէն ու անվայել, մեզ՝ անյատուկ: Մենք այսպիսինք չե՞նք եղել: Չե՞նք թաքցրել ու միայն հիմա ենք բացայայտաբար ներկայացել մեզ: Հիմա այս «ծառատունկ» մելոդրաման՝ մարաթոնով: Դրամահաւաքով: Երեխաների ողջ տարին չսերտած դասերի հանդէպ աչք փակելով ու հիմա նրանց ծառազարդարի տանելով: Ծառատնկումի: Հետաքրքիր է, ամէն մէկը իր սղոցած, կացնահարած մէկի տեղակ, քանի՞սն է տնկելու: Ջեռքերի դողն ու սարսուռն հերիքելո՞ւ է: Հողից ի սպառ կտրուելու — օտարուելու միակ նախանշանն է՝ վայրենաբարոյ ծառահատումը: Ո՞վ հասաւ, ո՞վ հասցրեց — օտարեց մարդուն՝ հողից: Էլ երբեւէ կը լինի՞ աներեր, վստահական քայլք հողի վրայ: Պետութիւն — իշխանութիւնները անգիտօրէն (?) չփութացին, ժողովուրդն աճապարեց: Ցեառյ երկուսն են թանկ վճարելու: Ճշգիւ՝ վերջինս վերջի՞ն անգամ, ո՛չ: Այս ուղղութեամբ չարժուելու բնաւ «ձեռք» այլ ուղղութեամբ էլ ունակ կը լինի գործել: Զսյսյտարարուած պատերազմն այսպէս է լինում: Մի քանի ծառ՝ ի պէտս տաքութեան, Ողջ մնացեալ կեանքի հոգեկան ցրտահարումն «ապահովելով»: Ու կացնահարուած ծառերը չարախնդացին. իրենց չգոյութեան կողքին նոր չիւերն անցանկալի էին, սատուածաւանհաճ. վկայ՝ յորդառատ ձիւնը: Մնաց չարունակուող դրամահաւաքը: Մահապատժից խուսափելու համար ընդանուածի հարազատին դրամ է տալիս, արեան դրամ, սպանող — չարագործը որն անընդունելի է նոյնիսկ ... միջատի կողմից: Մարդն ընդունում է: Աւելի քան ողբերգական է ... դրամահաւաքը՝ փոխանցումային — դրամատնային. անփոխանցում — կանխիկ: Ծառերի արեան դրամը: Դրամահաւաք՝ պետութիւն կոչուածի թողտուութեամբ (անզօրութեամբ): Ի վերջոյ, հնարաւոր չէ՞ր մանրել՝ ըմբռնումով: Սա վերջի սկիզբն է: Ապազգայնացման, ապաբարոյացման: Ու հողն է երերում: Ու ես էլ եմ երերում՝ չատերից մէկը ուղեղով արտաքսուածներից: Ու գոյանում է մի նոր վիճակ՝ Ինքնասփիւռք:

ԻՆՔՆԱՍՓԻՒՌՔ

Այս գոյավիճակի սարսափելիութեան գիտակցումը չկայ: Ու այն իր հասունացումի մէջ աւելի քան վտանգալից է: Այս վիճակն — սոսկ արտաքին — անխորամուխ տպաւորութեամբ կարելի է ստեղծել դրսից, հրամայաբար: Բայց այն — գոնէ այժմ, ըստ եղած անպայմանականութիւնների — ստեղծւում է ներսից եւ ներսում: Ազգային առողջ բանականութեան ի սպառ բացակայութեանը: Դոյզն ինչ եղածի բացառումը: Ասել է թէ ... «կարող» ուժերի ներգրաւումը հայաստանեան, մանաւանդ, արտաքին — առանց այդ էլ կնճռայարոյց — քաղաքականութեան մէջ: Դրսեկ, իրենց երբէք եւ բնաւ չարդարացրած, — եթէ կ'ուզէք նաեւ վարկարեկ — ուժերի առկայութիւնը քաղաքական — տնտեսական կեանքում: Թեթեւ ու «աճապարալից» ձեռքի ժեստով աւելի քան պատասխանատու պաշտօնների նշանակումը: Եւ բնականաբար պիտի ստեղծուի քաղաքական որոշակի եղանակ: Տոն ու տոնայնութիւն պահպանելն ամենեւին էլ դժուար չէ: Մանաւանդ պատերազմական (դուզահեռ՝ պացիֆիստական) մշտակայ վիճակ: Ու այս համընդհանուր քաղաքական վայրիվերոյ տեղատուութիւններում՝ կուսակցական — չափազանց անհանդուրժ — հակամարտութիւններ: Մանր ու մեծ հարցեր, որոնց արծարծումն ու լուծումն, անշուշտ, որոշակի ժամանակ պահանջում է: Ազգային ինքնապահպան գիտակցումն ունեցող երկրի համար պահանջելու է, այլ, աւելի հանգիստ, անյախուռն քաղաքական, ընկերա — տնտեսական «գետնի վրայ»: Եւ միայն: Այս գիտակցումն, անշուշտ, կայ: Բայց կան նաեւ անգիտակցողներ: Ու տասնեակ տարիների սփիւռքեան քաղաքական բարքերը ... տեղափոխուեցին ժողովրդավարական Հայաստան: Սփիւռքի ջլատումի — թեւականօրէն, այժմ էլ չարունակելի — դասերը սերտելի եղան եւ են՝ Հայաստանում: Ու Հայաստանը սփիւռքացումի ծիրի մէջ է: Այսինքն՝ ինքնասփռումի: Իր ներսում: Ու ծրագրի հեղինակները ... Գոլները չեն: Ամենեւին: Միշտ հակառակն է պատահել կատարուել աշխարհում. ազգերի, ժողովուրդների երազանքն է եղել ինքնահաստատուել պատմական հայրենիքում: Մենք մշտաբար տրամաբանազերծի կողմնակից ու ջատագով լինելով՝ ինքնասփռուելու նկրտումներ ենք դրսեւորում: Վկան՝ վիթխարի չափերի հասնող արտագաղթը. հողը հեծեծում է եւ տակաւին մեզ անլսելի: Անկախ Հայաստանի «շնորհիւ» ու «կամօք» միայն արտագաղթումն այսպէս «թեւաւեց»: Ուրիշ ոչ մէկ վարչակարգի ժամանակ: Արտագաղթը կտրուկ դադարեցնելու պետական որոշո՞ւմ՝ դեմոկրատական երկրում մարդկային իրաւունքների սահմանափակո՞ւմ: Ճշգիւ՝ սահմանազատում. ամէն ինչի սահմանազատում:

ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՈՒՄ

Երեւոյթներ կան որոնք սահմանազատման անհրաժեշտութիւն չունեն: Բայց կան երեւոյթներ որ բառային ստուգաբանութեան ենթարկելով իսկ, կարելի է ... անզէն աչօք տեսնել: Եթէ ի հարկէ ցանկութիւն կայ: Զորօրինակ, Արմաւիրին մերձ — սահմանամերձ — Թուրքահայեաց տարածքը: Չէ՞ին տեսել ժամանակին — տեղական իշխանութիւնները եւ ոչ միայն տեղական — որ հարեւան պետութեան սահման է ու «գլխի» չէ՞ին ընկել որ առնուազն անտրամաբանական ու մանաւանդ՝ վտանգալից է ... սեփականաշնորհել սահմանամերձ (վերստին կրկնենք՝ Թուրքահայեաց) հողերը: Նկատե՞լ էին: Գուցէ ելել էին «չկան մշտական թշնամիներ, կան մշտական շահեր» սկզբունքից եւ սեփականաշնորհել ... սահմանային աշխոյժ առեւտրի (իմա՝ մաքսանենգութեան) հեռանկարը խստիւ փայփայելով: Եւ այս ամէնը ի լուր ամենեքեան չէր հաղորդուի, եթէ նախագահի հրամանագրով ժամանակին այնտեղ արտակարգ դրութիւն չյայտարարուէր: Ինչքա՜ն չյայտարարելու բաներ կային որ յայտարարուեցին: Իշխանութիւններրի անխոհեմութի՞ւն, անձեռնհասութի՞ւն, թէ իրաւունքների չարաշահում, պանցում:

ՋԱՆՑՈՒՄ

Հիմա ամէն ինչ զանց է առնւում. ամենաթողութիւն ամենեքեան: Ու չգիտես էլ մինչեւ ե՛րբ: Բայց առ այժմ այս օրին ենք ու մնացեալ օրերին էլ պիտի լինենք, եթէ, ի հարկէ թոյլատրուի (ինքներս մեզ թոյլատրենք) ապրել այդ օրերը որոնք ոչ թէ անխուսափելիօրէն ու անհրապոյր են, այլ նեարդահիւծ — անապրելի՝ իշխանական պարզունակ փաստարկներով, անելի վիճակի ողջ մեղքային բարդ բարդումները անհասցէ ցիրուցանելով: Իսկ Սատամ Հիւսէյնը ինչո՞ւ պիտի պատասխան տայ այս պետութեան չկայացման — կամայացման համար: Չի՛ տայ: Ու ... կը խուսափի պատասխանատուութիւնի՞ց ...: Այն ինչ Հայաստանում չի աճել տասնամեակներով ու մանաւանդ հիմա ընդհանրապէս չի աճում: Եւ ի սպառ կացնահարուած է ծառերի հանգոյն, որ արուեց այն օրերին ու ... մնացեալ օրերին էլ կը չարունակուի: Կը չարունակի մեր ներսի կացնահարը, սղոցաւորը, մեզնից անկախ, անկախ Հայաստանում ...:

ԻՐԱԶԵԿ

ՀԻՆ ՍԱՏԱՆԱՆԵՐՈՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բաւական հմտութիւն ու երեւակայութիւն պէտք է արեւմուտքցիի մը համար հասկնալու թէ ինչ ըսել կ'ուզէ ռուսական մամուլին մէջ լոյս տեսած ծանուցում մը որ շարադրուած է հետեւեալ ձեւով. «ոչ ռճրապարտ ազգութեամբ երիտասարդ մը բնակարան կը փնտռէ»: Ատիկա կը նշանակէ թէ այդ երիտասարդը ոչ Վրացի է, ոչ Չէչէն, ոչ ալ Ազերի. այսինքն չի պատկանիր այն «Կովկասցիներուն» որոնք տարածուած կարծիքին համաձայն, երկրին միակ կանկսթէրներն ու մաֆիոզիներն են: Մոսկուայի քաղաքապետը իր բնութական թռուցիկներուն վրայ որոնք ցրուած են ժողովուրդին, առաջին տողէն ազդարարած էր. «Սիոնա — կովկասեան մաֆիան դո՛ւրս Մոսկուայէն»: Բազմաթիւ թերթեր ծաղրանկարներ ու յօդուածներ կը հրատարակեն որոնք բացայայտօրէն հակասեմիտ են ու ցեղապաշտական բնոյթ կը կրեն. այսուհանդերձ, օրէնքի այս մասին տրամադրութիւնները չեն կիրարկուիր: Առանց օրէնքի, կանոնի երկրին մէջ հաստատուած դրամատիրութիւն մը պատճառ է որ երիտասարդութիւնը «Հրէական մաքսանենգութիւն» նրկատէ քիչ կամ չատ օրինաւոր առեւտրական ամէն գործունէութիւն: Այս պայմաններուն մէջ ռուս որոշ մտաւորականներ հետզհետէ աւելի ազգայնական դիրքերէ կը յայտնուին ու Մոսկուայի քաղաքական տագնապին մէջ ու դէմ կ'ելլեն Ելցինի տնտեսական բարեփոխումներուն զորս կը նկատեն Արեւմուտքի խորամանկութիւնը տկարացնելու համար «Մեծն Ռուսաստան»ը. այս տեսակէտին գլխաւոր պաշտպաններէն է փոխ — նախագահ Ալ. Ռուցկոյ:

Խորհրդային չրջանի այլախոհներուն մօտ գաղափարական այս հակումը տարիէ մը ի վեր բաւական չեշտուած է: Վիպասան Լիմոնով ճաշակելէ ետք Նիւ — Եորքի ու Փարիզի աշխարհիկ կեանքը, աճապարանք կը հնչեցնէ սպառնալիքի ենթակայ սլաւականութեան համար: Ալ. Զինովիեւ կը յայտարարէ թէ Ելցին կը դաւաճանէ երկրին, ինչպէս Գորբաչով ու կ'երազէ աւանդական Ռուսաստանը զոր երգած են «ժողովրդական» որակուած գրողներ: Վլադիմիր Սոլուխին Լենինի կենսագրութիւն մը հրատարակած է ուր կը չեշտէ անոր հրէական ծագումը. այս թէզը չատ նորոյթ է Մոսկուայի մտաւորական շրջանակներուն մէջ ուր այս ծագումին կը վերագրուի Խորհրդային Միութիւնը քայքայելու նպատակը:

Համաշխարհային համբաւի տէր ուսուցիչ Իկոր Շաֆարեւիչ եւս մաս կը կազմէ «նոր սլաւասէր»ներու խումբին: Ծանրանալով մտաւորականութեան Արեւմուտքին հանդէպ սնուցած ստորակայութեան բարդոյթին ու անկէ ներմուծուած փիլիսոփայական կաղապարները կրկնօրինակելու փութկոտութեան վրայ, ուսողագէտը բոլշեւիկութեան մէջ կը տեսնէ ապառուսացած մտաւորականներու «փոքր խմբակ»ին տարած պայքարին մէկ տարբերակը որուն թիրախը «մեծ ժողովուրդն» էր, Ռուսաստանը եւ անոր ազգային արժէքները: Շաֆարեւիչի «Ռուսատեացութիւնը» հատորը որ 1989-էն գաղտնօրէն շրջանառութեան մէջ դրուած է նախկին Խորհրդային Միութեան մէջ, լոյս տեսած է ֆրանսերէն թարգմանութեամբ: Հեղինակը որ ինքալ հրէական ծագում ունի, վէճերու նիւթ կ'ըլլայ ու կ'ամբաստանուի հակասեմականութեամբ: Իր պաշտպանած գաղափարները «միջազգային հրէական դաւադրութեան» կը կապուին, սակայն միշտ ուշադիր է հակառուս ուժերը միմիայն Հրեաներով չսահմանափակելու: Հեղինակը կը չեշտէ օրինակ, որ համաձայն չէ այն կարծիքին թէ Հրեաներն էին Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան հեղինակները ու առոր մէջ խառնուած էր ռուս ժողովուրդին հանդէպ հրեայ մտաւորականներու արհամարհանքը: Ռուսաստանի ներկային մէջ ուր Արեւմուտքէն թելադրուած տնտեսական բարեփոխումները որոնք ընկերային փոքրամասնութեան մը կողմէ կը կիրարկուին, ծայրայեղ ազգայնականներու կողմէ Ստալինի ձեռնարկած «ցեղասպանութեան յաւերժացում»ը կը նկատուին ու ռուսական առանձնայատկութեան այս պանծացումը քաղաքական չատ գործնական արդիւնքներու կը յանգի: Իսկ Արեւմուտքի մէջ անոնք կը զարմացնեն ու որոշ չափով մըն ալ մտահոգութիւն կը պատճառեն:

Այս է նաեւ Շաֆարեւիչի գիրքին պարագան, որուն կողքին վրայ կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Ռուսաստանի դէմ կիրքերը բորբոքած է բազմազգ մտաւորականներու «փոքր խումբ»ի մը որոնք չարաչուք ժառանգորդներն են այն Դեւեբուն որոնց միտքը յղացաւ պատմութեան ամէնէն սարսափելի ցեղասպանութիւնը (66 միլիոն զոհերով):

Հրատարակիչներուն համաձայն, գիրքը ոչ մէկ հարց յարուցած է ո՛չ բաշխողներուն, ոչ ալ ստացողներու մօտ: Հոն տեղ տրուած է հեղինակին հետ երկու զրոյցի, իր փորձագրութեան ու նամակի մը որ ստորագրուած է 73 ռուս գրողներու կողմէ, խորագրուած՝ «Ռուսաստանը անիծողներուն»: Շաֆարեւիչ հոն կը մատնանշէ բոլոր անոնք որոնք ծայր պիտի տան «նոր ու վերջին աղէտի մը որմէ ետք հաւանօրէն մեր ժողովուրդէն ոչինչ պիտի մնայ»:

Գրողներու նամակը կը խօսի հակառուս դաւի մը տեսութեան մասին. դաւ որ կը կոչուի «սիոնական». «խորհրդային մամուլին մէջ, սիոնականները ու անոնց համակիրները կը քօղարկեն սիոնականութեան ոճրային երեսակը ...: Նման "հակապատմական" ու խնամքով ծրագրուած գաղափարականացում մը փորձուած միջոցն է "գերազանց ազգ"ի մը, գերազոյն ցեղի մը գաղափարը կազմաւորելու համար" կ'ըսեն ռուս գրագէտները:

Շաֆարեւիչ սկիզբէն կը պատասխանէ իր քննադատներուն, որոնք հրէական հարցին մասին վստառողջ հակազդեցութիւն ցոյց պիտի տան. ան կ'ըսէ. «այս հարցը, չատ ուրիշներու չարքին որոնք թաքու նկատուած են, պէտք է հրապարակայնութեան նիւթ դառնան ու վիճարկուին»: Աւելի անդին, ամենայն հանդարտութեամբ կը բացատրէ թէ լաւ պիտի ըլլայ ռուսական համալսարաններու մէջ սահմանափակել Հրեաներու թիւը: Հետաքրքրական է որ Ֆրանսայի մէջ ուր ցեղային ատելութիւնը օրէնքով արգիլուած է, նման հատոր մը լոյս կը տեսնէ ու կը ցրուի առանց խնդիր յարուցանելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՇՆՈՐՀՈՒՄ

Նախագահական հրամանագրով Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեանին շնորհուած է արտակարգ եւ լիազօր դեսպանի դիւանագիտական աստիճան:

**

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄԸ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆԻՆ

Վերակառուցման եւ Զարգացման Եւրոպական Դրամատունը Մարտ 23-ի իր նիստին որոշած է 57,4 միլիոն տոլար յատկացնել Հրազդանի ելեկտրակայանի 5-րդ ենթաբաժանման շինութեան աշխատանքներուն:

**

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՄԱՆ

Մարտ 26-ին, Լրագրողի Տան մէջ Նախագահ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան ներկայ եղած է «13» թատրոն — ստուդիոյի բեմադրած Մ. Պչաքճեանի «Անկարելի Կաբելին» թատերգութեան ներկայացումին: Թատրոնի եւ «Հայաստան — Արթ» Մշակութային Միութեան անդամներուն հետ քննարկուած են երիտասարդ արուեստագէտները յուզող հարցերը: Ներկայացման ներկայ եղած է նաեւ Մշակոյթի Նախարար՝ Յակոբ Մովսէս:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԵՒ ԱՐՑԱԽԷՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ԻՐԱՆԻ ՄԷՋ

Փետրուար 17-էն ի վեր Իրանի հայ գաղութին հոգածութեան ներքեւ կը գտնուին Արցախէն եւ Հայաստանէն 209 մանուկներ, որոնցմէ 18-ը աղէտի գօտիէն որբեր են, իսկ մնացեալը՝ զոհ գացած մարտիկներու զաւակներ: Իրանի Հայութիւնը կը հոգայ անոնց ուսման, բժշկական հսկողութեան, պտոյտներու եւ ժամանցի բոլոր ծախքերը: Երախաները կը վերադառնան Մայիսի կէսերուն:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԵՐԳԻ - ՊԱՐԻ ԱԶԳ. ՀԱՄՈՅԹԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Վերջին տարիներուն յաճախակի առիթը կը ներկայանայ Հայաստանեան խումբեր դիտելու կամ ունկնդրելու փարիզեան բեմերուն վրայ. սակայն առաջին անգամն էր որ Ղարաբաղէն խումբ մը կուգար, բերելով պարեր ու երգեր: Անոնց Փարիզի առաջին ելոյթը տեղի ունեցաւ Մարտ 27, Շաբաթ երեկոյ «Կիմէ» սրահին մէջ, խանդավառ բազմութեան մը ներկայութեան:

Ֆրանսահայ Մշակ. Միութեան կողմէ Գ. Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան մասնակցութեամբ հրաւիրուած խումբը կը բաղկանար 22 երիտասարդ – երիտասարդուհիներէ ու չորս նուագողներ – քեմանչա, դհոլ, զուռնայ, աքորտէոն – նուագածուներու խմբակէ մը:

Երեկոյթը բացաւ Մշակութային Միութեան Նախագահը Ժ. Սարեան, արտայայտելով երջանկութիւն ու հպարտութիւն, քանի որ Ղարաբաղ հակառակ պատերազմական ներկայի մը, կրցած էր պարելու, երգելու արուեստը պահել իսկ զանոնք արտասահման հրաւիրելու առաջնութիւնը վայելած էր իր գլխաւորած միութիւնը: Ժ. Սարեան ողջունեց նաեւ Ղարաբաղի Մշակոյթի Նախարարուհի Նելլի Ոսկանեանի ներկայութիւնը որ ընկերացած էր խումբին:

Պարերու մէջ ուրոյն մարմնչող ափ մը ժողովուրդին կենսունակութիւնն ու ներուժը կը ցոլացնէին ու անոր աւանդապահութիւնը կ՚ուրադծէին խիկկի պարով մը օրինակ, ասկէ զատ յատկանշական էին «Արախ հանդիպում» զուգապարը (Թաթիանա Միրզոյեան եւ Ռաուլ Բարայեան), «Լեռնականներու պար»ը:

Խումբին պարերը կ՚ընդմիջուէին Նայիրուհի Ալավերտեանի երգերով, Հենրիկ Առստամեանի քէմանչայով, Մկրտիչ Վանոյեանի դուդուկով: Հաւանաբար, շատեր պիտի նախընտրէին որ խանդավառելու նպատակին ուղղուած ելոյթներու զոնէ մէկ մասին փոխարէն, աւելի լայն տեղ տրուէր, օրինակ Հենրիկ Առստամեանի քէմանչային:

Ղարաբաղի երգի – պարի համոյթը կազմուած է 1958-ին, երգահան Տելեմաք Տէր – Աւետիսեանի կողմէ: Անոր կազմութիւնը կարեւոր պակաս մը կը լրացնէ շրջանի մը երբ ազերի իշխանութիւնը հայկական երգ ու պարի ոչ մէկ բարձրագոյն կեդրոն կ՚արտօնէր որ գոյութիւն ունենայ Ղարաբաղի մէջ: Ներկայիս խումբին գեղարուեստական ղեկավարն է Աշոտ Բաբայեան: Անոնք ելոյթ ունեցած են Մոսկուայի, Կիեւի, Մինսկի, Ալմա – Աթայի, Ս. Պետերբուրգ, Թիֆլիսի մէջ, եւայլն:

Խումբին Ֆրանսայի շրջապտոյտը ինչպէս ծանուցումները կ՚ըսեն, Փարիզէն զատ շրջաններէն կ՚ընդգրկէ Մարսէյլը, Վալանսը, Վիլէօրպանը եւ Սէն - Շամոնը:

Այս առթիւ պատրաստուած է նաեւ գրքոյկ մը, որ կը պարունակէ խումբին մասին ամփոփ տեղեկութիւններ, կուտայ ելոյթներու յայտագիրը, մենակատարներու եւ ղեկավարներու անուններ եւայլն: Լաւ պիտի ըլլար որ էջի մը վրայ տրուած ըլլային խումբին բոլոր մասնակիցներուն անունները որպէս Ղարաբաղի արուեստը մինչեւ Փարիզ բերած անդրանիկ համոյթին կազմը:

Այս նախընթացով Սփիւռքի չերտ մը ապացոյցը ունեցաւ թէ հայկականը բնօրրան ունի նաեւ Ղարաբաղը որ թշնամիին դէմ մաքառելէ զատ ու անոր զուգահեռ, գիտէ նաեւ երգել ու պարել: Անոնց ըստեղծած ա՛յս խանդավառութիւնը մաղթելի է որ շարունակուի յաջորդական օրինակներով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ռէտ Լայըն պանդոկին մէջ Հ. Օ. Մ.-ի արեւմտեան Ամերիկայի Շրջանային Վարչութիւնը հանդիպում – ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր, Մարտ 18-ին, ի պատիւ Էլէնա Պոնէրի: Բացումը կատարած է Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհի՝ Տիկին Անի Զալեան, խօսք առած է տոքթ. Վարդիթեր Յովհաննէսեան, կինը ծանօթ պատմաբան Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի, որ վերջերս եղած է Հայաստան ու Արցախ ու իր բըժշկական ծառայութիւնները ի սպաս դրած է: Հուսկ խօսած է Էլէնա Պոնէր որ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք, յիշած է Սախարովի խօսքերը Ղարաբաղի մասին՝ «Ազրպէյճանի համար հեղինակութեան եւ ազդեցութեան հարց է, մինչդեռ Հայաստանի համար կենաց մահու հարց է»:

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Մարտ 11-ին իր մահկանացուն կնքած է տոքթոր Վարդգէս Նահապետեան: Ծնած էր 1917-ին Քերմանշահ (Իրան) եւ բարձրագոյն ուսումը կատարած Թեհրանի համալսարանի բժշկական ճիւղը: Յետագային անցած է Ամերիկա եւ մասնագիտացած Հարվարտի համալսարանը, ապա՝ վերադարձած Թեհրան: Իր ամբողջ կեանքի ընթացքին նուիրումով ծառայած է իրանահայ համայնքին, անդամ եղած է Թեհրանի Հայոց թեմական խորհուրդին, նաեւ ատենապետ: Կանուխէն անդամակցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն:

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Ամերիկայի Հայկական Մատենադարանի եւ Թանգարանի սրահին մէջ, Մարտ 16-ին դասախօսութիւն մը տուած է Հայաստանէն բանաստեղծ եւ դասախօս՝ Արտեմ Յարութիւնեան, Թ. Մ. Մ.-ի հրաւէրով: Դասախօսութեան նիւթն էր «Հայաստանի մտաւորականներու եւ գրողներու վիճակը այսօր»: Երեկոյթին բացումը կատարած է Թ. Մ. Մ.-ի տեղական վարչութեան ատենապետ՝ Նորայր Խըլոբեան, ներկայացնելով նաեւ օրուան դասախօսը եւ տալով անոր կենսագրականը: Ա. Յարութիւնեան շեշտած է իր խօսքին մէջ որ կարելի չէ լքել Արցախը ոչ ալ զիջումներ ընել, այդ պիտի նշանակէր կոտորածի մատնել ժողովուրդը, կորսնցնել Զանգեզուրն ու Հայաստանը: Ճիշդ է, ըսած է դասախօսը, որ գրողները նոր գործեր չեն ստեղծագործեր որոնք արտացոլացնեն ներկայ տագնապը եւ աւելցուցած որ պատճառները բազմաթիւ են: Դժբախտաբար իրականութիւնն այն է որ այսօր արուեստի բոլոր մարզերուն մէջ, – գրականութիւն, նկարչութիւն, երաժշտութիւն – նոր շունչ մը իր բիւրեղացած արտայայտութիւնը չէ գտած:

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Փետրուար 26-ին երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Հ. Մ. Ը. Միութեան Լոս – Անճըլըսի մասնաճիւղին 25-ամեակին: Երեկոն բացուած է Հ. Մ. Ը. Միութեան Լոս – Անճըլըսի սկաուտներու դրօշակի արարողութեամբ: Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի օրհնութենէն ետք, խօսք առած է արեւմտեան Շրջանային Վարչութեան ատենապետ՝ եղբ. Արմէն Աբրահամեան, օրուան գլխաւոր բանախօսն էր Լոս – Անճըլըսի մասնաճիւղի փոխ – ատենապետ՝ Կարօ Խաչէնճեան որ հակիրճ պատմականը փրած է մասնաճիւղին 25-ամեակին: Խօսք առած են նաեւ Սարգիս Արեւեան, Վարդգէս Ալահայտոյեան, Գօգօ Պալեան, Յակոբ Օվայեան, Թորոս Բարսեղեան, Պարգեւ Շիրինեան: Շնորհաւորական գիրեր կարդացուած են:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Մարտ 21-ին, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Միհրան Փափազեան եւ Լաւալի Հ. Յ. Դ. Սարգիս Զէյթլեան կոմիտէներու նախաձեռնութեամբ նուիրուած փետրուարեան ապստամբութեան 72-րդ եւ արցախեան շարժումին 5-րդ տարեդարձներուն: Բացման խօսքը արտասանած է Վարդգէս Քիւփէլեան, խօսք առած է Վրէժ – Արմէն Արթինեան, ապա օրուան բանախօսը՝ Թաթուլ Փափազեան ծանրացած է գլխաւորաբար Արցախի ներկայ վիճակին վրայ:

ՓՈՒՆԹԱ ՏԷԼ ԼՍԹԷԻ (Ուրուկուէյ) մէջ, Յունուար 23-ին առաջին ցուցադրութիւնը տեղի ունեցած է Անրի Վէրնէօյլի (Աշոտ Մալաքեան) «Մայրիկ» ֆիլմին, անձնաւորութիւններու, լրագրողներու եւ բազմաթիւ հանդիսականներու ներկայութեան: Բացումը կատարած է Գարլոս Մարգարեան որ բացատրած է այս ցուցադրութեան դրդապատճառները եւ ձեռնարկին հիմնական նպատակը՝ «Հայաստան» հիմնադրամին միջոցաւ օժանդակութիւն հասցնել Ղարաբաղի:

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ ԵՈՒ – ՍԻ – ԷԼ – ԷՅ համալսարանի Աքէրման սրահին մէջ, Մարտ 7-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի ամերիկեան համալսարանին նուիրուած ձեռնարկ մը՝ «Նոր սկիզբ մը նոր սերունդին համար» թէմայով: Բացման խօսքերը արտասանած են ձեռնարկին կազմակերպիչ յանձնախումբին փոխ – նախագահուհիները՝ Ֆլորա Տունայեան եւ Սալլի Թիւֆէնքեան: Խօսք առած են նաեւ համալսարանին խնամակալ մարմնի ատենապետուհին՝ Մէրիարթ Խաչիկեան, Հայաստանի համալսարանին վարչութեան ատենապետ՝ տոքթոր Ուիլլըմ Ֆրէյզըր, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի նախագահուհի՝ Լուիզ Սիմոն – Մանուկեան, Հայաստանի բարձրագոյն Ուսմանց նախարար Տոքթոր Վարդգէս Գնունի, ուսանող՝ Դաւիթ Յակոբեան եւ նախագահ Միհրան Աղպապեան:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Տիրամայր Նարեկի Հայ կաթողիկէ վարժարանին մէջ, Փետրուար 17-ին ոգեկոչուած է Վարդանանց յիշատակը: Աշակերտները իրենք, զանազան ելոյթներով հայերէն եւ ֆրանսերէն, տուած են հերոսամարտին պատմականը:

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

1915-ի գարնան երբ երիտթուրքերու կառավարութիւնը սկսաւ հայ ժողովուրդի ցեղասպանութիւնը Օսմանեան կայսրութեան մէջ, Հայերու ինքնապաշտպանական կարգ մը կռիւներ տեղի ունեցան Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ մէջ: Առաջինը զէնքի դիմեց Վանի – Վասպուրականի հայ բնակչութիւնը, ցուցաբերելով անօրինակ հերոսութիւն եւ կազմակերպուածութիւն:

Դեռ 1914-ի Օգոստոսի վերջերուն Վանի կուսակալ նշանակելով իր դաժանութիւններով ծանօթ Ճեվտէթ պէյը, երիտթուրքերը հրահանգեցին անոր կոտորել ու ոչնչացնել Վան քաղաքի եւ ամբողջ վիլայէթի հայ բնակչութիւնը: Ճեվտէթ պէյը խտացուց հալածանքները Հայերու նկատմամբ եւ շարք մը գաւառներու մէջ ձեռնամուխ եղաւ անոնց կոտորածներուն: 1915 Ապրիլի սկիզբներուն ան արդէն պաշարած էր Վանը եւ այնպէս օղակած յատկապէս Այգեստանը, որ «Թռչունն անգամ չէր կրնար անցնիլ...»:

Հայերը ամէն կերպ փորձեցին մեղմել իրավիճակը, բայց ապարդիւն: Իրենց համար հարցը արդէն պարզ էր. կամ պէտք է լուռ ու հնազանդ բնաջնջուէին, կամ պայքարէին ու պահպանէին իրենց գոյութիւնը: Ուրիշ ելք չկար եւ անոնք ընտրեցին վերջինը: Ինքնապաշտպանութեան գործը կը ղեկավարէին տարբեր կուսակցութիւններու ու հոսանքներու ներկայացուցիչներ՝ Արամ Մանուկեան, Արմենակ Եկարեան, Գաբրիէլ Սեմերճեան, Կայծակ Առաքել, Բուլղարացի Գրիգոր, Հրանտ Գալիկեան, Փանոս Թերլեմէզեան:

Ապրիլ 5-ին կը կազմուի «Վասպուրականի հայ ինքնապաշտպանութեան զինուորական մարմին», որու կից շուտով կը ստեղծուին ենթակայ ստորաբաժանումները՝ տեղեկատու դիւան, հաշուառման խումբ, զինապաշխ մարմին: Հերոսամարտի ընթացքին կը կազմուին նաեւ հայթայթիչ, պարենաւորման, կարմիր խաչի, զէնքերու մթերման ու մատակարարման խումբերը, Վասպուրականի հայ կանանց Միութիւնը, Ոստիկանական վարչութիւնը, քաղաքապետարանը, դատարանը եւայլն: Այս բոլորին ստեղծումը կ՚աւարտի հերոսամարտի «երրորդ օրը...», այսինքն՝ մինչեւ Ապրիլ 10:

Թշնամիին դէմ պայքարի դուրս եկան Վանի ամբողջ հայութիւնը՝ ծերերն ու երիտասարդները, պատանիներն ու երախաները, տղամարդիկ ու կիները, ձեռնարկատէրերն ու բանուորները, արհեստաւորներն ու առեւտրականները, մտաւորականներն ու պաշտօնեաները: Փանոս Թերլեմէզեան կը գրէ. – «Վանի հայութիւնը ... համոզուեցաւ որ Թուրք կառավարութիւնը վճռած է ամբողջովին բնաջնջել մեր ցեղը: Ուրեմն կռիւը անխուսափելի դարձաւ»: Ան «չուզեց իր վիզը դնել Թրքական եաթաղանի դիմաց եւ վճռեց կռուիլ: Որովհետեւ հերոսական կեանքը թէ՛ պատուաւոր եւ թէ՛ պարտաւորիչ էր»: Վանեցիները կը գործէին «պեղ կանգնի, գերան կը կտրուի» համոզումով: «Այդ գերան կտրող գիւղը, այսինքն՝ ժողովուրդը, առանց բացառութեան կռուի էր ելած»:

Այլ առիթով մը Փանոս Թերլեմէզեան կը նշէ որ հերոսամարտը «բացարձակ ժողովրդական պատերազմ էր», զոր «այս ու այն կուսակցութեան եւ անհատներու վերագրելը հիմնովին թիւրիմացութիւն մըն է. ամէնքն իրենց բաժին աշխատանքն ունեցան եւ ուս - ուսի կռուեցան: Պատիւ այդ անընկճելի ժողովուրդին, որ Հայու պատիւն ու մեր կեանքն ազատեց»:

Ի՞նչ ուժեր ունէին կռուող կողմերը: Վանի բնակիչները հիմնականին մէջ արհեստաւորներ ու առեւտրականներ էին: Ձեռնարկատէրերն ու բանուորները դեռ փոքրաթիւ էին: Կային աւելի սակաւաթիւ մտաւորականներ, պաշտօնեաներ, հողատէրեր եւ այլ զբաղմունքի մարդիկ: Պատերազմի նախօրեակին քաղաքը ունէր մօտ 41 հազար բնակիչ, որոնց 23 հազարը հայ, իսկ 18 հազարը մահմետական: Վանը կը բաժնուէր երկու մասի: Մէկը կը կոչուէր Քաղաքամէջ, իսկ միւսը՝ Այգեստան: Անոնք իրարմէ հինգ – վեց քիլոմեթր հեռու էին եւ այդ տարածութեան մէջ կ՚ապրէին մահմետականներ, մեծ մասով Թուրքեր: Այգեստանը ունէր քսան հազար, իսկ Քաղաքամէջը՝ երեք հազար Հայ: Ընդհանուր բնակչութիւնը առաջինին մէջ կը կազմէր 37 հազար, երկրորդին՝ 4 հազար հոգի:

Ճեվտէթ պէյը ունէր 6 հազար զինուոր կանոնաւոր զօրքէն, հինգ – վեց հազար համիտիէկան քրտեր եւ այլ ուժեր. 12 լեռնային ու ծանր հրանօթ, բազմաթիւ հրացաններ ու փամփուշտներ: Իսկ Հայերն ունէին 800 զինուոր, որոնց 400-ը հրացաններով, իսկ մնացած 400-ը մավզեր – ատրճանակներով: Երբ Թիմարէն, Հայոց Ձորէն եւ այլ վայրերէն Հայերը կոտորածներէ փրկուելով նահանջեցին դէպի Վան, զինուորներու թիւը աւելցաւ, հասնելով 1053-ի: Աւելցաւ նաեւ հրացաններու եւ ատրճանակներու թիւը, կազմելով համապատասխանաբար 505 եւ 549: Այսուամենայնիւ թշնամի ուժերու համեմատութեամբ անոնք աննշան էին: Անբաւարար էր նաեւ Հայերու փամփուշտներու պաշարը: Անոնք ունէին 74824 հրացանի եւ 39089 ատրճանակի փամփուշտ:

Ահա այսպէս խիստ անհաւասար ուժերով պիտի բախէին հակառակորդները, մէկը կոտորելու, բնաջնջելու մտադրութեամբ, իսկ միւսը դիմադրելու, գոյատեւելու եւ ապրելու հաստատ վճռակամութեամբ:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

տած բանաձեւը որ անմիջական ընդհանուր ժողով կը նախատեսէ, մինչ Ֆապիիւս կ'ուզէ աշնան սպասել: Ու բաժակը կը յորդի: Ֆապիիւս կը մերժէ միակ պատասխանատուն ըլլալ ու Ռոքարտիէններու երեսին կը նետէ «Եթէ պարտուած ըլլայի ընտրութիւններուն, ի վիճակի պիտի չըլլայի ինքզինքս գործս չարունակելու»: Անկարելի է: Վէճերը, սակարկութիւնները, մրցակցութիւնները կը տեւեն մինչեւ իրիկուն: Ժամը 21·30-ին, Ֆապիիւս եւ իր ընկերները փոքրամասնութեան մէջ կը մնան ու դուռը քաշելով կը մեկնին:

Ի՞նչ պատահած էր: Մինչ Ֆապիիւս եւ ընկերները պատրաստ էին այլեւս քուէարկելու Ռոքար – Մոռուա բանաձեւը, այս վերջինները կը հրաժարէին իրենց ծրագրէն ու կը քուէարկէին Տոմինիք Սթրօս – Քահնի բանաձեւը որ կը նախատեսէր «առժամեայ ղեկավարութեան մը անմիջական հաստատումը»: Խորքին մէջ դեռ ուրիշ բանաձեւեր ալ կան, ընդհանուր թիւը վեց է, հոսանքները բազմացած են: Տխուր է պատկերը, աւելի քան՝ Ռէննի համագումարին: Ներկայիս, ուրեմն, Ռոքար կը նախագահէ ժամանակաւոր ղեկավարութեան մը որ կոչուած է նոր շունչ մը բերել կուսակցութեան: Բայց, այս վերջինը, այլեւս մեռած է եւ զանազան պարագլուխներու իրարու երեսի նետած մեղադրանքները ալ աւելի կը մթագնեն պարզուած պատկերը: «Փուչ», «մակոյ» եւ նման որակումներով կ'արտայայտուին Ֆապիիւս եւ իր շրջապատը:

Չի խօսուիր ուրիշ պատասխանատուի մը մասին որ, անկասկած, իր մեծ բաժինն ունի այսօրուան կացութեան մէջ եւ որ բազմած է Էլիզէ: Ան՝ որ օր մը, Էփինէի մէջ, ծնունդ տուաւ ընկերվարական նոր կուսակցութեան մը եւ որ այսօր գայն կը թաղէ:

ՊԱԼԱՏԻՒՐ՝ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆ

Մարտ 31-ի մեր թիւին մէջ, անդրադառնալով Խտ. Պալատիւրի հայկական ծագումին, յիշած էինք նաեւ թէ իր եղբօր՝ Ռոպէր Պալատիւրի յուղարկաւորութիւնը կատարուած էր Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մէջ: Մեր ընթերցողուհիներէն մէկը, որ այդ շրջանին Մարսէյլի Մայր Եկեղեցին դտնուած է ղիտել տուաւ մեզի թէ սխալ է :Dont Acte: Ճշդենք սակայն թէ մեր տեղեկութիւնը հիմնուած էր մահազդութեան մը վրայ լոյս տեսած Մարսէյլի «Le Méridional» օրաթերթի 1990, Յունուար 20-ին թիւին մէջ եւ ուր գրուած է, ի մէջ այլոց. – «Les obsèques du colonel Robert Balladur seront célébrées ce samedi à 15h30, en l'église arménienne du Prado, en présence de Mr. Edouard Balladur»:

Այս՝ փաստելու համար մեր «bonne foi»ն ինչպէս կ'ըսուի: Եւ այս մահազդութիւնն ալ պատճառ եղեր է արդէն որ բազմաթիւ ծաղկեպսակներ ղրկուին Ավընիւ տիւ Փրատոյի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին: Կը հաստատուի որ սխալ էր եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուած էր Սէն – Ժինիէի Եկեղեցին:

**

Կը խորհէինք որ այս նիւթին մասին վերջակէտ մը դրած էինք, երբ կ'ըսէինք որ Պալատիւրի ծագումին հարցը իր հարցն է եւ անտեղի է պնդել ու յամառիլ: Բայց, չարաթավերջի կարգ մը թերթեր պատճառ եղան որ նիւթը չսպառի: Անդրադառնանք «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»ին որ կը պատրաստէ իր ընթերցողները այս տողերով՝ «ահաւասիկ ինչ որ երբեք չէք կարդացած նախարարապետի մը երիտասարդութեան մասին, 5-էն 20 տարեկան»: Կուտայ սա մանրամասնութիւնները. – «1934-ին, Պալատիւրները կը հասնին Մարսէյլ Թուրքիայէն փախող Հայերով լեցուն նաւով մը: Իզմիր, հայրը Օսմանեան դրամատունը կը վարէր: Նախնիքներէն մէկը՝ նմանուէլ Իզմիրի Արքեպիսկոպոսարանին տեղապահն էր: Պալատիւրները Արեւելք հաստատուած են երեք դարէ ի վեր, նպաստաւորուելով փրանսական եւ թրքական զոյգ քաղաքացիութիւններէն եւ ազատ առեւտուր ընելու առանձնաշնորհէն: 1922-ին, Թուրքերը կրակի կուտան Իզմիրը, կը յարձակին Հայ բնակչութեան վրայ: 1929-ին, միջազգային տագնապը կը տկարացնէ Օսմանեան դրամատունը: «Անհանդուրժելի էր կ'ըսէ Անթուանէթ Պալատիւր, էտուարի եղբօր կինը: ... Աթաթիւրք թելադրած էր կէսրայրիս որ թրք. քաղաքացիութիւնը ընտրէ: Փիէր պատասխանեց՝ Ֆրանսացի եմ, մեկնեցան»: Իզմիր շատ բան կը լքեն, հարստութիւն, հանգստաւէտ կեանք, սովորութիւններ եւ արմատներ: Նաւուն մէջ, սեղմուած այս բոլոր Հայերուն միջեւ որ կը խուժեն դէպի Մարսէյլ, քանի մը նամպրուկ եւ քանի մը գորգ տարած են: ... Այդ շրջանէն կը ծնի վէճ մը. – Պալատիւրները Հա՞յ են: Ո՛չ, կը պատասխանէ էտուարի ընտանիքը, առաջ դնելով հեռաւոր եւ փրովանսալ ծագումներ: Հին փրանսերէնի մէջ, անունը եկած կ'ըլլայ «Պալատուար»էն, որակումը պարի մը, որ կը պարուի ամէն Յունուար 1-ին եւ Մայիս 1-ին եւ արգիլուած Զաքարեայ Պապին կողմէ»:

Կայ սակայն աւելի «համով» մանրամասնութիւններ գորս կուտայ «Մաչ». – «Բան մը կայ, կը խոստովանի որ զինք կը զայրացնէ իր ընտանիքին հայկական ծագումներուն մասին գրուած սխալներն են: Երկարօրէն կը բացատրէ իր տոհմագրութիւնը. – ՅՄեծ – ծնողներէս ութի վրայ եօթը մարսէյլցի, փրովանսօ, քորս, պուրկինեոն, ալզասցի կամ զուիցերացի են»:

Ուրկէ՞ եկած է արդեօք ութերորդը...:

Բայց, ինչպէս ըսինք, բոլորովին անտեղի է Հայերուն կողմէ անպայման պահանջել որ մարդը ընդունի հայկական ծագում մը: Զուգեր: Այդպէս թող ըլլայ: Թերեւս կը նախընտրէ Թուրքերուն նկարագրութիւնը Լըվանթէններու մասին («Յառաջ», Ապրիլ 2):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՑԻՆ - ՔԼԻՆԹԸՆ երկօրեայ հանդիպումը Գանատայի Վանքուվըր քաղաքին մէջ, խիստ արդիւնաւոր կը նկատուի: Ամերիկայի նախագահը իր բացայայտ զօրակցութիւնը արտայայտած է Ելցինի, հակառակ իր քաղաքացիներուն 80%-ին դժկամութեան, 1,6 միլիառ տոլարի օժանդակութիւն մը խոստանալով 1993 տարուան համար: Ան, այսուհանդերձ, հարկաւոր նկատած է որ Ռուսաստանի բարեշրջումներուն իրենց նիւթական օժանդակութիւնը բերեն ճարտարարուեստականացած միւս երկիրները

ՌԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Կեդրոնական վարչութիւնը խոր մտահոգութեամբ կ'արձանագրէ թէ Ապրիլ 2-ին, Երեւանի մէջ, մշակոյթի գործիչներու հետ իր հանդիպումէն անմիջապէս ետք, ցուցադրական եղանակով եւ անհիմն ամբաստանութեամբ ձերբակալուած եւ մէկուկէս ժամ արգելափակուած մնալէ ետք ազատ արձակուած է ՀՌԱԿ հանրապետական վարչութեան նախագահ ընկ. Ռուբէն Միրզախանեանը:

ՀՌԱԿ Բ. Պատգամաւորական Ժողովի նախօրեակին, Հայաստանի Հանրապետութեան Ներքին Գործերու Նախարարութեան մէկ ստորաբաժանումին կողմէ կազմակերպուած այս տխուր եւ դատապարտելի բեմադրութիւնը կը նկատենք ոչ միայն մարդկային իրաւունքներու բացայայտ ոտնահարում, այլեւ ու մանաւանդ ՀՌԱԿ Պատգամաւորական Ժողովը խանգարելու փորձ:

Քաղաքական բազմակարծութիւնն ու սահմանադրական տրամադրութիւններու համաձայն վարուող ընդդիմութիւնը ճնշելու այս կարգի սադրանքներ լրջօրէն կը վտանգեն ազատական ռամկավարութեան ամրապնդումը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ: Նոյնպէս, Հ. Հ.-ի միջազգային վարկի ամրապնդման եւ թիկունք ապահովելու գլխաւոր երաշխիքը կը հանդիսանայ դէպի ռամկավարացում գացող անոր ներքին գործընթացը, որուն սատարողները կը հանդիսանան ՌԱԿ-ն ու ՀՌԱԿ-ը: Հետեւաբար, նման կամայական արարքներ լրջօրէն կը վնասեն այդ վարկին, համապատասխան ծանր հետեւանքներով:

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը դատապարտելով կատարուածը, բուռն բողոք կ'արձանագրէ Հայաստանի հանրապետութեան գերագոյն իշխանութեանց մօտ, գլխաւորութեամբ Նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, ապա կը պահանջէ, որ այս անմարդկային արարքին պատասխանատուները չուտով յայտնուին եւ հրապարակաւ ենթարկուին ծանր պատժամիջոցներու, որպէս օրինակ այսպիսի արարքներ ծրագրողներուն եւ կանխարգիլում ազատական ռամկավարութեան սկզբունքներու ոտնահարման ամէն ճիգի:

Ռ. Ա. Կ.
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 3, 1993

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՃՇԴՈՒՄ. –

Կրընոպլէն կը խնդրուի ճշդել որ վերջերս մահացողն է Տիկին Էօժէն Իւլրիշ, քոյրը՝ Տիկին Վարդանոյշ Օնպաշեանի (Թիւրիմացութիւն մը ծագած էր Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան ցաւակցութեան ազդին հետեւանքով եւ այդ պատճառաւ եղած նուէրներու՝ «Յառաջ», Մարտ 26 եւ 31):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 7,
Աւետումն Ս. Աստուածածնի
Պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

Աւագ Հինգշաբթի. –

Ոտնլուայ ժամը	17·30-ին:
Պատարագ ժամը	18·30-ին:
Խաւարում ժամը	20·30-ին:

Աւագ Ուրբաթ. –

Թափօր Թաղման ժամը	18-ին:

HOME ARMENIEN de St.-Raphaël

—MESSE—

Le lundi 12 Avril à 10 heures
Messe de Pâques, célébrée par
Monseigneur DARON GEREJIAN
en la chapelle Saint-Jean.
Une réception suivra.
Participation par personne : 100 F.

CONCERT

le Mercredi 7 Avril de 19h à 20h
Musique arménienne
à l'Ecole Nationale de Musique
Place Chamfort — 26000 VALENCE
*«DE LA TRADITION
A LA MUSIQUE CONTEMPORAINE»*
au programme :
ISSAN AL JAMMAL
Ensemble ARTSAKH
Chorale ARDACHÈS
(direction *Astrid Séropian*)
S. BEDROSSIAN — N. ROBERT
Orchestre à cordes du Conservatiore
dirigé par J.-P. Perraud
Oeuvres de :
Komitas — Sarxian —
Babadjanian — Basil

–ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ–

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 9

ՅԻՇԱՏԱԿ ՉԱՐՉԱՐԱՆԱՑ ԵՒ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երեկոյեան ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման ժամը 5-ին:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման ժամը 5-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն եւ Թափօր Թաղման ժամը 17-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Թաղումը ժամը 17-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Թաղում ժամը 17-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Թաղում ժամը 17-ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ ՎԱԼԱՆՍ

Թաղում ժամը 18-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Թաղում ժամը 17-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն եւ Թաղման կարգ ժամը 17-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Թաղում ժամը 17-ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Թաղում ժամը 17-ին:

ԲՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Թաղում ժամը 17-ին:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն ժամը 18-ին:
Թաղում ժամը 19-ին:

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Ժամերգութիւն ժամը 16-ին:
Թաղում ժամը 16·30-ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ինդագինի հետեւեալ նուէրները.

Տէր եւ Տիկին Էտուար Պալեան 1500, Տիկին Սիրանոյշ Թաժոյեան 200, Տիկին Վարդուկեան 200, Պ. Ժագ Դաւիթեան 200, Պ. Յակոբ Քալէթան 500, Օր. Լորանս Փաբան 60, Պ. Ժան-Փօլ Պէս 100, Պ. Մկրտիչ Հէքիմեան 200, Տէր եւ Տիկին Սերժ Ալթունեան 150, Տէր եւ Տիկին Րէյմոն Ներսէսեան 150, Տէր եւ Տիկին Լօրան Շահօ 200, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կէտիկեան 100, Պ. Կարապետ Դանիէլեան 200 Ֆր., Պ. Ռուբէն Ապոյեանց 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վերտոյեան 500, Մի Ոմն 100, Պ. Կարպիս Յակոբեան 500, Տիկին Աստղիկ Պրաուն 100, Պ. Հայկ Քիրէմիթճեան 200, Տիկին Սոնիա Մասէն – Տակիլճեան 450, Տիկին Մատըլէն Միքայէլեան 500, Տիկին Անթուանէթ Շէօրէր 200, Տիկին Անահիտ Սարաֆեան 1000, Տէր եւ Տիկին Գոնսթան 150, Տէր եւ Տիկին Արթին Ագեան 250, Պ. Զալմանեան 200, Պ. Գրիգոր Շահինեան 500, Օր. Սոնիա Կիւմիւշեան 1000, Տիկին Վէզնէյեան 100, Պ. Հրաչեայ Անդրէասեան 120 Ֆր.:

(Շար.)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 7
MERCREDI
7 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· — Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ·

68ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18·035
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.035

ԿԱՋԱՄՈՒՂԻ ՆՈՐ ՊԱՅԹՈՒՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՓԱԿԷ ՕԴԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԴԷՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՄԱԿ-Ի ԿԸ ԴԻՄԷ

Ապրիլ 6, Երեքշաբթի առտու ժամը 4-ին, անգամ մը եւս պայթում մը տեղի ունեցաւ Մարնէուլիի կազամուղին վրայ։ Այլեւս «սովորական» դարձած արարք մըն է եւ հետեւանքներն ալ ծանօթ են։ Հետաքրքրական է նկատել թէ պայթումը կը պատահէր ճիշդ այն օրը, երբ Հայաստանէն կառավարական կարեւոր պատուիրակութիւն մը կը պատրաստուէր Թիֆլիս երթալու։ Արդարեւ, Երեքշաբթի առտու, Ապրիլ 6-ին, հակառակ պայթումին, պատուիրակութիւնը կը մեկնէր Թիֆլիս, գլխաւորութեամբ փոխ-վարչապետ՝ Վիգէն Չիտէչեանի։ Իրեն կ'ընկերանան Արտաքին Նախարարը եւ Ապահովութեան Պետական Կոմիտէի Նախագահը։ Այս այցելութիւնը նախատեսուած էր նպատակ ունենալով համատեղ գործակցութեան համաձայնութիւն մը գոյացնել, կազամուղի ապահովութեան համար։ Պայթումը կը կատարուի միշտ նոյն շրջանը, Մարնէուլի, այս անգամ շուրջ 20 քիլոմեթր Հայաստանի սահմանէն։ Հայաստան կը զրկուի կազի այն փոքր քանակէն զոր կը ստանար։

- Թուրքիա որոշեց փակել օդային իր սահմանները Հայաստան երթուղարձ ընող բոլոր օդանաւերուն (կը վերաբերի գլխաւորաբար Երեւան – Դամասկոս գիծին)։

- Ադրբէջանի Նախագահը կրկին կը պնդէ որ հայկական զօրքերու հետ կը կռուին Ռուսեր եւ վարձկան զինուորներ։ Նմանապէս կ'ըսէ նաեւ թէ կ'ուզէ գիտնալ Ռուսաստանի կառավարութեան դիրքը, գիտենք, կ'ըսէ կարգ մը ուժերու դիրքը, զոր կ'ուզենք բացայայտել։ Դիմած է Ապահովութեան Խորհուրդի Նախագահին՝ Մարքէր (Փաքիստան) որպէսզի անմիջական ժողով գումարուի եւ Հայաստանը դատապարտուի իր «յարձակումին» համար։ Թուրքիա յայտարարած է որ պիտի երկրորդէ այս դիմումին։ Նոյն ատեն, Հայաստանի ՄԱԿ-ի մօտ դեսպանը՝ Ա· Արզումանեան յայտարարած է որ կը դարձեալ Ադրբէջանի նման ամբաստանութիւններէն, քանի ծանօթ է որ Ադրբէջանն նախայարձակ է եւ մանաւանդ Մարտ 23-էն ի վեր ռազմական կուտակումները ծաւալած էին։

Նոյնն է պարագան Ֆիզուլիի, ուր հայկական յարձակում չկայ, այլ ջանք կը թափուի հոն մղել ազերի ուժերը եւ չէզոքացնել նաեւ Ֆիզուլին, որ ռազմական կայան կը ծառայէ ռմբակոծելու համար Ղարաբաղը, գլխաւորաբար՝ Հադրութ, Եղիլու, Դուղուկչի, ինչպէս նաեւ Մարտունիի շրջանի Կարմիր Շուկայ, Շեխեր գիւղերը։

- Բաքու կ'ամբաստանէ հայկական ուժերը որ յարձակում մը գործած կ'ըլլան 60 ազերի բնակիչ փոխադրող երկու հանրակառքերու վրայ եւ սպաննած փախստականները։

- Պարսկական հեռատեսիլը Արտաքին Նախարարութեան հաղորդագրութիւն մը սփռած է, ուր կը պահանջուի որ հայկ· ուժերը քաշուին գրաւեալ հողամասերէն։ Նախարարութիւնը համոզուած կը մնայ որ միայն լուծում մը կրնայ վերջ տալ Հայաստան – Ադրբէջան կռիւներուն, բանակցութեան ճամբով, որպէսզի արդար խաղաղութեան մը յանգին։ Պարսկաստան շատ մտահոգ է պատերազմի սաստկացումէն եւ խաղաղ բնակիչներու մահէն։ Ներկայիս կիրարկուող միջոցները եւ բիրտ ուժի գործածութիւնը երկու երկիրներու ապագային համար լաւ չեն։ Նախարարութիւնը կոչ կ'ընէ որ յարգուին միջազգային համաձայնութիւնները, պետութիւններու դերիշխանութիւնը։ Անոնց հողային անձեռնմխելիութիւնը եւ սահմաններու յարգանքը հիմնական պայմաններ են խաղաղ համակեցութեան։

«Ալ – Հայաթ» որ Ապրիլ 6-ի իր թիւով կուտար պարսկական տեսակէտին վերաբերող վերոյիշեալ լուրերը, կ'ըսէր նաեւ թէ Էլչիպէյի դրասենեակը հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է ուր վերջին պարտութիւնները կը բացատրէ սա ձեւով· – Զօրքը եւ զինամթերքը ատենին չեն հասեր ռազմաճակատ։ Միւս կողմէ ընդդիմադիր «Անկախութիւն» կուսակցութիւնը հոն առած է նորութիւններու իր պահանջը, կոչ ուղղելով որ բոլոր ուժերը համախմբուին Հայերու դէմ։

Երեւանի ամերիկեան դեսպանատունը դիմած է Նախագահ Տէր – Պետրոսեանի, դատապարտելով հայկական յարձակումները եւ խնդրելով Հայաստանէն որ իր ազդեցութիւնը բանեցնէ Ղարաբաղի վրայ։

Օրերս Երեւան կը գտնուէր ամերիկացի խորհրդարանականներու պատուիրակութիւն մը գլխաւորութեամբ Ռիչըրտ Լիմանի եւ առջի օր իրենց ի պատիւ տրուած ճաշի մը ընթացքին խօսք առնելով, Ֆրանսայի դեսպանուհին Տիկին տը Հարթինկ դիտել տուած է որ որեւէ հայկական յարձակում չկայ։ Ղարաբաղ իր շահերը կը պաշտպանէ եւ իր ժողովուրդին կեանքը կ'ուզէ ապահովել։

ՄԱՄՈՒԼ

Ապրիլ 5-ի պելժիական երկու օրաթերթեր՝ «Լը Սուար» եւ «Լիպր – Պելժիք» բաւական լայն տեղ կուտային վերջին իրադարձութեանց։ «Լը Սուար» կը խորագրէր՝ «Դառն յաջողութիւն Հայաստանի համար», մեկնելով այն տեսակէտէն որ զինուորական այս անուրանալի յաղթանակը դիւանագիտական վերիվայրումներու նախաքայլ է։ Մասնաւոր նորութիւն մը չըսեր, այլ կ'արձագանգէ ընդհանուր լուրերուն։ Առանձին կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ որ «իր քարերը կը տեղաւորէ շրջանին մէջ» ու խօզալի շրջապտոյտին, Պալքաններէն ետք, որ, ըստ Անգարայի սահմանուած է «վերարժեւորելու եւ ամրապնդելու Թուրքիոյ կապերը Ադրիականէն Չինաստանի պարիսպը գտնուող թրքական աշխարհին հետ»։

«Լիպր – Պելժիք»ի մէջ, Բորիս Թումանով կը վերլուծէ կացութիւնը եւ կ'ըսէ որ Քելպաջարի գործողութիւնը քաղաքական նպատակ ալ ունէր, ստիպել Բաքուն որ բանակցութեան նստի։ Ըստ այս գրութեան, Ղարաբաղի Խորհրդարանը դիմած կ'ըլլայ Ադրբէջանի Խորհրդարանին, նախքան յարձակումը, զայն հրաւիրելով անմիջական հրադադարի մը եւ ուղղակի շփումներու։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Թուրք մամուլը թէ՛ լրատուական, թէ՛ մեկնաբանութիւններու, յօդուածներու բաժիններուն մէջ բաւական լայն տեղ կը յատկացնէ հայկական վերջին յառաջխաղացքին։ Գրեթէ բոլոր թերթերը ուշադրութիւն կը դրաւեն այն պարագային վրայ, որ Հայաստան մինչ անօթի ու ցուրտէն սառած երկրի մը պատկերը կուտայ Արեւմուտքին ու օժանդակութեան կոչեր կ'ուղղէ, միւս կողմէն ամէնէն արդիական զէնքերով կը պատերազմի Ադրբէջանի դէմ։

«Հիւրրիյէթ»ի Ապրիլ 5-ի թիւին մէջ դիւանագիտական տեսանկիւնէն լուրջ մեկնաբանութիւն մը կը կատարէ Սէտաթ Էրկին, նկատի ունենալով Կովկասի տագնապը· ան հայկական վերջին յաջողութիւնները բացայայտ ապացոյց կը նկատէ Ռուսաստանի օժանդակութեան, յատկապէս շեշտելով այն պարագան որ վերջին բախումներուն Հայերը առաջին անգամ ըլլալով օդանաւեր եւ ուղղաթիռներ գործածած են։ Ան կը գրէ·

«Ռազմադաշտի վերջին զարգացումները լոյսերն են լուրջ բախումի մը որուն կը մասնուին Կովկասի մէջ Թուրքիա եւ Ռուսաստան։ Այս վերջինը իր կեցուածքով ցոյց տուաւ թէ քայլ առ քայլ կը յառաջանայ դէպի Կովկասը կրկին իր ազդեցութեան գօտիին ենթարկելու նպատակին։ Մոսկուա մէկ կողմէն Վրաստանի մէջ Շեւարնածէի ղեկավարութիւնը կը դժուարացնէ, միւս կողմէն Ադրբէջանի մէջ Էլչիպէյի իշխանութիւնը ճնշումի տակ կը պահէ, ջանալով հաւասարութիւն մը հաստատել որուն սանձերը իր ձեռքը գտնուին։

Հայաստան այս հաշիւներուն մէջ կը յայտնուի որպէս Կրեմլինի բնական դաշնակիցը։ Այն երեւոյթը թէ Ռուսաստան վերջին բախումներուն բացէ ի բաց Հայաստանի օժանդակած է, արդիւնքը կը նկատուի այս հաշիւներուն»։

Նոյն թերթը կը գրէ թէ անցեալ տարի ուկրանական Խարքով քաղաքին մէջ սեփական ընկերութեան մը կողմէ զէնքի շուկայ մը բացուած էր ուրկէ Հայաստան լայնօրէն բաւարարեց իր կարիքները։ Հայ առեւտրականներ գնեցին և ուղղակի ռազմաճակատ ղրկեցին կորիզային զէնքերէ զատ օդանաւեր, ընդծովեաներ (!) ու արդիական հրասայլեր։ Հայաստան ոչ իսկ նեղութիւն կը կրէ այս թէքնիքը գործածելու կարող մասնագէտներ գտնելու գործին մէջ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 1-ի դէմ 3 կէտով յաղթեց Փերփինեանի։ Այժմ Վալանս 6-րդ է դասաւորման մէջ 32 կէտով։ Գլուխն է միշտ Մարթիկ 37 կէտով։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱԿ-ի գաղթականաց բարձր - գրասենեակը որոշեց պարպել Սրեպրենիչայի 10 հազար մահմետական բնակիչները։ Պոսնիոյ մէջ, այս աննախընթաց գործողութիւնը իր ծաւալով, պէտք է իրագործուի երկու շաբաթներու ընթացքին։ Ամէն օր, քսան բեռնատար կառքեր պէտք է Սրեպրենիչա երթան, 800 հոգի պարպելու համար, մանաւանդ հիւանդներ, վիրաւորներ, կիներ, մանուկներ, դէպի Թուզլա, 90 քիլոմեթր դէպի հիւսիս – արեւմուտք։ Պոսնիոյ Սերպերը իրենց հաւանութիւնը տուած են, բայց, դեռ հրացանաձգութիւններ կան։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան ներսը հաշուեյարդարը կը սկսի ծաւալ առնել, քանի Լ· Ֆապիուս բնաւ միտք չունի

(Շար·ը Դ· էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՊԻԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Արմէնփրէս»ի Մարտ 24-ի հաղորդումներէն մէկը կը տեղեկացնէր թէ նոյն օրը Հայաստանի Արտաքին նախարար Վ· Փափազեան իր աշխատասենեակին մէջ Մշակոյթի նախարար Յակոբ Մովսէսին յանձնած է Մ· Սարեանի «Հմայեակ Մելիք – Ադամիրեանի դիմանկարը» եւ Յ· Կոջոյեանի «Կարենեան» կտաւները։ Լուրը կ'ըսէր տակաւին թէ «արուեստի այդ գլուխ գործոցները մաքսանենգ ճանապարհով դուրս էին տարուել հանրապետութիւնից եւ առգրաւուելով Սիրիայում, Մարտի 18-ին յանձնուել էին Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախարարութեանը»։

Չորս տողնոց լուրը յիշեցուց ինծի Հայաստանի հեռատեսիլի մէկ յայտագրին առթած փայթակղութիւնը դիտողներու շրջանակին։ Պատմած էին թէ ոստիկանական «յաջողութիւն»ներու յատկացուած ժամու մը, «բացայայտուած չարագործութիւն»ներու կարգին, որպէս պախարակումի առարկայ, ցոյց տրուած էր երիտասարդ հայր մը որ անօթի մնացած իր նորածինին եղչերուն դէմ նարահատ՝ մանկապարտէզէ մը տուփ մը կաթի փոշի գողցեր էր։

Եւ որովհետեւ խնդրոյ առարկայ «չարագործ»ը ո'չ նախկին նախարար էր, ո'չ «մտաւորականութեան» պաշտպան «բարեկէր բանաստեղծ» եւ ոչ իսկ ծանօթութիւն կամ որեւէ կապ ունէր վերի ոլորտին հետ որուն միջամտութեամբ պիտի կարենար նոյնիսկ երբեք պայուսակ ամերիկեան տոլար հանել երկրէն, անարգ գողի խարանէն չէր ազատած։

Վերադառնալով «մաքսանենգ ճանապարհով դուրս տարուած»ներէ վերադարձուածին մասին վերոյիշեալ լուրին որ բացառիկ մտահոգութեան կ'արժանանայ մինչեւ Սփիւռք հասցուելու, բարեբախտաբար, բացառութեան սահմանին մէջ կը մնայ· ան նոյն ատեն կը մատնէ այդ մարզին մէջ բացառիկ ապիկարի մը ներկայութիւնը – ճիշդ ինչպէս կաթի գողը – որպէս գըլխաւոր դերակատար։

Ի՞նչ պիտի պատահէր հապա, յատկապէս Հայաստանի ներկայ պայմաններով, եթէ մեծ ըլլար այդ կարգի ձախաւերներու թիւը։ Վ· Փափազեան ո՛վ գիտէ քանի՛ նախարարի հետ քանի՛ նման հանդիպում պիտի ունենար իր աշխատասենեակին մէջ, պարտաւորուելով մէկդի ձգել Արտաքին նախարարութեան այնքան էական հարցերը···։

Թ· ԱՐՓԻ

ԱՆԿԱՊ ՔԱՂՈՒԱԾՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԷՆ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ» ԳՐԱԽԱՆՈՒԹԸ ԴԱՐՁԵԼ Է ՎՐԱՑԱԿԱՆ

Վրաստանի մայրաքաղաքի մետրոյի կայարաններից մէկը տարիներ առաջ կոչւում էր 26 կոմիսարների: Այժմ, երբ այդ կայարանում իջնելիս լսում ես Հաւլաբար հնադոյն անուանումը, ակամայ հաճելի սարսուռ ես զգում: Սակայն, երբ շրջում եմ հայկական այդ թաղամասում, յօդս են ցնդում ոգեւորութիւնն ու խաբուսիկ զգացողութիւնը, քանզի ամէն քայլափոխի զգացւում է, որ այնտեղ անընդհատ նուազում է հայկականը յիշեցնող ամէն ինչ:

Հայկական գրախանութը մինչեւ վերջին տարիները լի էր բազմատեսակ հարուստ գրականութեամբ: Յետոյ այն կիսով չափ դարձաւ վրացական, իսկ այժմ գրախանութում չկայ ոչ մի հայերէն գիրք:

Վրաց վաճառողները պատճառաբանում են, որ վերջին ժամանակներս Երեւանից գրքեր չեն ստացւում: Իսկ իմ այն հարցին, թէ որտեղ են նախկինում ստացած հարիւրաւոր անուն գրքերը, եւ միթէ բոլորը վաճառուել են, նրանք խուսափողական պատասխան տուեցին: Միայն Պետրոս Ադամեանի անուան հայկական թատրոնի պատուհաններից մէկում հաստափոր գրքեր էին դրուած: Գրավաճառ Ռոբերտի հետ զրոյցս ծանր էր ու վրդովեցուցիչ: Այնքան ջերմ էր նրա վերաբերմունքը, որ անյարմար զգացի հարցնել ազգանունը: Երեւանում լոյս տեսած ռուսերէն եւ մի քանի հայերէն գրքեր էին վաճառւում եւ «Հայութիւն» թերթը:

«Միակ հայատառ թերթը "Հայութիւն"ն է, որ պարբերաբար ստանում ենք Հայաստանից: Իսկ գրքերի մասին խօսք լինել չի կարող, ասաց Ռոբերտը: Եթէ այսպէս շարունակուի, յոյսի այս փոքրիկ պատուհանն էլ շուտով կը փակուի»:

Ի դէպ, Նաւթլուղի բազմաթիւ կրպակներից ոչ մէկում հայատառ ոչինչ չի վաճառւում, նոյնիսկ «Վրաստան» հանրապետական թերթը:

Ցաւօք, չկարողացայ տեսնել Վրաստանի Հայկական Բարեգործական Միութեան նախագահ, «Վրաստան» թերթի խմբագիր Վան Բայբուրդեանին: Սակայն միութեան անդամներից տեղեկացայ, որ Հայաստանի մայրաքաղաքում իրօք մոռացել են մօտ 300 հազար Թիֆլիսահայերի գոյութեան մասին: Մի ժամանակ այնքան մեծաքանակ էր Երեւանից ստացուած գրականութիւնը, որ Հաւլաբարից բացի Ռուսթաւելու պողոտայի գրախանութներում նոյնպէս բաժին էր յատկացուած դրաց համար: Իսկ այսօր փաստօրէն ողջ քաղաքում չկայ հայատառ գրքեր ու թերթեր վաճառող որեւէ կրպակ կամ խանութ:

Ի՞նչ են մտածում այդ մասին Վրաստանի կառավարութեան ազգասիրական բարձրակոչ կարգխօսների շնորհիւ փափուկ աթոռներ զբաղեցրած պաշտօնեաները, ո՞վ է իրաւունք տուել այդ գործերի համար աշխատավարձ ստացողներին անտարբերութեան ճահիճներում խեղդելու Թիֆլիսահայերի բարի աւանդոյթներ ունեցող կապերը մայր կոչուած հայրենիքի հետ: Գուցէ այստե՞ղ էլ Թուրքերն ու շրջափակողներն են մեղաւոր:

ՄԱՆՈՒԷԼ ՄԻԿՈՅԵԱՆ

«ԱԶԳ» - Մարտ 10

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՍԱՐԵԱՆ, ՄԻՆԱՍ, ԿՈՋՈՅԵԱՆ ԵՒ ԴԵՂՕՐԱՅՔ Է «ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄ»

Հաւաստի աղբիւրներից տեղեկացանք, որ Միջնաւոր Արեւելք, յատկապէս Սուրիա ուղեւորուող մեր հայրենակիցներից շատերը այնտեղ դեղօրայքի աշխոյժ առեւտուր են անում՝ փալաս-փուլուսի համար կոպեկներ ձեռք բերելու նպատակով: Մաքսային վարչութեան աչքից պարբերաբար «սպրդում» են նման մարդիկ, որոնց տարածը պատերազմող երկրից իր կարեւորութեամբ չի զիջում փամփուշտին: Թէ ինչ միջոցներով ու խողովակներով է օգնութեամբ ստացուած դեղօրայքը յայտնւում արտասահմանում՝ մնում է միայն կռահել: Զարհուրելին այն է, որ այդ խողովակները գործում են անխափան: Ըստ Սուրիայից հասած հաւաստի լուրերի, այնտեղ են յայտնուել նաեւ Սարեանի, Մինասի, Կոջոյեանի մի քանի կտաւներ: Այս «հանելուկի» պատասխանը գուցէ տայ մաքսային վարչութեան՝ այսօր անցկացուող մամլոյ ասուլիսը:

«ԵՐԿԻՐ» - Մարտ 18

Ե. ԱԲԳԱՐԵԱՆԸ ՀԱՒԱՏՈՒՄ Է ԻՐ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑՆԵՐԻՆ

1992 եւ 1993 թ. անցած ամիսների ընթացքում մաքսային վարչութեան կողմից արձանագրուել է մաքսանենգութեան շուրջ 130 փաստ, առգրաւուել է 13 քկ. ոսկի, մօտ 7 քկ. արծաթ, պատմամշակութային արժէք ներկայացնող 44 զորգ, 45 հազար չիչ ապօրինի արտահանուող հայկական կոնեակ, մեծ քանակութեամբ նկարներ, գունաւոր մետաղ եւ այլն: Այդ մասին երէկ կայացած բրիֆինկում նշեց ՀՀ մաքսային վարչութեան պետի տեղակալ Գ. Մելքումեանը:

Նշուեց նաեւ, որ մաքսային ծառայութեան երեք աշխատողներ կալանքի են վերցուած: Քանի որ մաքսային վարչութիւնում ընդհանուր հաշուով կայ 248 աշխատող, ապա կարելի էր ենթադրել, որ մաքսային միւս 245 աշխատակիցները կամ աւելի անթերի ու ազնիւ են աշխատում, կամ էլ... դեռ ցանցը չեն ընկել: Պրն. Մելքումեանը շատ խորօրինակ կարծիք յայտնեց, թէ՝ ով է ասում, թէ բոլոր 248-ն էլ պէտք է կալանուած լինեն:

Մաքսային ծառայութեան մասին խօսակցութիւնները Պրն. Աբգարեանը համարեց անհեթեթութիւն: «Ես հաւատում եմ իմ աշխատակիցներին, նրանց ազնըւութեանը»: Իսկ ժողովո՞ւրդը...

Գ. Ն.

«ԱԶԳ» - Մարտ 19

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ «ՖԻԴԱՅԻՆԵՐ»

Այժմ զինուորական հագուստով, երբեմն նաեւ զէնքով, մարդկանց կարելի է տեսնել սեղանիկաւորներին պաշտպանելու «դիրքերում», պենզին վաճառելիս, տոլարը ռուբլու վերածելիս... ամէնուր: Հասարակութեան համբերութիւնը չարաչահւում է, եւ ստացւում է շատ տգեղ մի պատկեր, երբ ժողովուրդն իր զզուանքը զինուորական համազգեստ հագած այդ կասկածելիների պատճառով ստիճանաբար տարածում է ընդհանրապէս նըման հագուստ կրողների վրայ՝ առանց խորամուխ լինելու, թէ նոյն համազգեստով տղաներն իրենց անդորրի համար բառացիօրէն արիւն են թափում: Սրա հետեւանքներն էլ կարող են կործանարար լինել, լրջօրէն խոչընդոտել ազգային բանակի կայացմանը: Քանի դեռ չահարկւում է երկիրը պահողի անունը, դժուար է ժողովրդից լուրջ աջակցութիւն ակնկալել: Ի տարբերութիւն խանութների, սեղանիկների... տէր երեւանեան «ֆիդայիների», շատ զինուորականներ անգամ վիրաւորուելուց յետոյ որեւէ արտօնութիւնից չեն օգտւում: Հանդիպեցի մի սպայի, որը մի քանի ամիս հիւանդանոցներում ապարդիւն դեգերելուց եւ մեծ ծախսեր անելուց յետոյ վերադարձել է զօրամաս՝ յոյսը դնելով Աստծոյ վրայ, թէ օրերից մի օր կ՚աշխատի իր աջ ձեռքը, եւ ինքը սահման կը մեկնի: Այսպիսիները Պետութիւնից իրենց հերոսութեան համար խանութ կամ «ցեխ» չեն ուզում, այլ հասարակ մի բան՝ զինուորական հոսպիտալ, ուր մարտական վէրքերից որեւէ բան հասկացող մասնագէտ բժիշկներ հաւաքուած լինեն, իսկ իրենք էլ ստիպուած չլինեն Հայաստան մտած դեղօրայքը սեղանիկներից հարիւրապատիկ թանկ գնելու: Նաեւ այստեղ է, որ Պետութիւնը պիտի գոնէ յիշեցնի իր գոյութեան մասին: Եթէ անգամ մեր Պետութեան տնտեսական քաղաքականութիւնը բոլշեւիկեան-մայթաշուկայական է, միեւնոյն է՝ ապահովել է պէտք, որ մայթերից հաւաքուեն գոնէ զինուորական համազգեստները, որոնց պակասից դժգոհում են իրօ՛ք կռուող զինուորականները:

ՄԻՔԱՅԷԼ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

«ԱՐ» - Մարտ 1/7

ՎՐԻԺԱՌՈՒՆ

...Շա՜տ է լացել այս ջահել տիկինը՝ Անահիտ Թամրազեանը: Եւ ամուսնու չիրմին երդուել. «Ե՛ս, ես ի՛նքս պիտի առնեմ քո եւ քո ընկերների վրէժը»: Երդուել՝ եւ ամիս անց իրօք միացել է ազատամարտիկների մեր բանակին:

... Կոնդենսատորների գործարանում էր աշխատում: Մօտեցել էր տնօրէնին ու թէ՝ «մարտադաշտ եմ ուզում գնալ, այն էլ՝ տանկային վաշտում»: Յաջորդ օրը, լսելով, որ կանանց ջոկատ է ստեղծըւում, անդամագրուել է: Շուշիում որոշ ժամանակ «դասընթացների» է մասնակցել: Զէնքի մի քանի տեսակների հետ վարուելուն է տիրապետել ու նաեւ սանհրահանգչուհու մասնագիտութեանը: Եւ 8-րդ գումարտակի 5-րդ վաշտի կազմում Լաչինի միջանցքի պաշտպանական դիրքերն է գնացել: Առաջին անգամ մարտ[…] մէջ է մտել Շոլանի մատոյցներում: Յե[…] տոյ՝ Ֆինդայի, Ախնաղբի եւ այլ ո[…] ղութիւններում է առաջ շարժուել: Որպէ[…] նշանառու:

- Առաջ էինք գնում՝ առանց ետ նայ[…] լու, -- պատմում է: - Սկզբում մտածում էի՝ ես ինչպէ՛ս կարող եմ մարդ սպան[…] նել. չէ՞ որ մայր եմ... Բայց երբ […] շում էի Սլաւային, մեր միւս անմեղ զո[…] հերին... Գիշերը՝ ժամը 4-ին, գրաւ[…] ենք բարձունքը: Բայց թշնամին նորի[…] կրակի տակ է առել մեզ: Վիրաւորնե[…] ունէինք: Նրանց թիկունք տեղափոխե[…] էր պէտք: Ես եւ վաշտի երեք տղանե[…] մնացինք դիրքում: Շարունակեցինք կր[…] ւել: Մինչեւ բոլոր վիրաւորներին տեղա[…] փոխեցին: Յետոյ թշնամուն լաւ ջարդ[…] տուեցինք: Տղաներն ասում են՝ այդ օր[…] ութ Ազերու չանսատակ եմ արել: Զգ[…] տեմ, չեմ հաշուել...

Մի մարտի ժամանակ էր աւատմա[…] ցած էի դրել եւ ընկերների՝ Վարդուհու[…], Մարգարիտի, Եւգենիայի, Կարինէի[…], միւսների հետ չորս զոհուածների ու ին[…] վիրաւորների կրակի գծից դուրս եմ բե[…] րել:

- Ուզում եմ Մարտակերտի շրջան գն[…] նալ՝ չեն համաձայնում: Ասում են՝ այ[…] տեղ էլ պակաս կարեւոր չէ...

Յետոյ էլ աւելացնում է. «Ես իմ վրէ[…] ժառութիւնն աւարտած կը համարեմ այ[…] ժամանակ, երբ մեր հողը լրիւ ազատա[…] գրուի եւ Արցախն ու Արցախցիները կա[…] րողանան ազատ շունչ քաշել»:

Դ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ԱՐՑԱԽ» - Մարտ 4

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՉ ՈՔ ԿԸ ԼՔԷ

Այս իրիկուն, խմբագրատունէ վերադարձիս, երբ մտածեցի օրուան անցուդարձերուն մասին, յանկարծ յիշեցի երբեմնի այն երէց գրասէր բարեկամներս, որոնք պարբերաբար խմբագրատուն կուգային ու կը զրուցէին մեզի հետ: Իրենց համար, նաեւ մեզի, արարողութիւն մըն էր այդ, հանդիպութիւն մը, որուն անտարակոյս անոնք կը պատրաստուէին օրեր առաջուց: Կուգային ու կը նստէին մեր դիմաց, քանի մը փափկավարական նախադասութիւններէ վերջ տակաւ կը բանային մեր մշակոյթին ու մեր գրականութեան նկատմամբ իրենց պաշտամունքին ծրարը եւ հոնկէ ապրումներ դուրս բերել կը սկսէին մաս առ մաս: Եթէ գրող էին, անոնք իրենց գրպանը կ՚ունենային նոր գրութիւն մը, յօդուած մը կամ բանաստեղծութիւն մը, զոր սեղանին վրայ կը դնէին երկիւղածօրէն, տեսակ մը հպարտ երկչոտութեամբ: Եթէ գրող չէին, այլ պարզապէս ընթերցող, այլ պարզապէս հայ մշակոյթի երկրպագու, այն ատեն կը խօսէին թերթին մէջ երեւցած սա կամ նա յօդուածին ու լուրին մասին, կարծիքներ կը յայտնէին, անոնց մասին իրենց մտածումները կ՚արտայայտէին, երբեմն նոր բաներ կը սորվեցնէին մեզի: Իրենց բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ մենք անպայման կը գտնէինք անխարդախ ու դիտակից գնահատանք մը, նոյնիսկ երբ քննադատութիւն մը ունէին ընելիք: Իրենց հետ մեր հանդիպումները մէկմէկ քննութիւն էին մեզի համար, նաեւ մէկմէկ անդրադարձում, թէ մեր ձայնը անարձագանգ չէր մնացած, թէ մեր աշխատանքը ինկած էր բերրի հողի վրայ եւ թէ այդ աշխատանքը անպայման պտուղ մը կուտար այսպիսի հոգիներու պարտէզէն ներս: Անոնց իւրաքանչիւր այցելութիւնը վայելք մըն էր մեզի համար, վարպետի մը ձեռքը սեղմելու հպարտութիւն մը, վարպետէ մը քաջալերուելու թանկագին առիթ մը: Անոնք անպայման բանով մը կը յուզէին զիս, բանով մը քիչ մը եւս կը սիրցնէին ինծի մեր հիանալի ժողովուրդը եւ ես այդ հանդիպումներէն շատերը կ՚արձանագրէի սրտիս ու տետրակիս մէջ, որպէսզի նոր ներշնչումներ քաղեմ այս թանկագին հանդիպումներէն:

Այսօր այլեւս խմբագրատունէն ներս չեն մտներ այդպիսի պաշտելի մարդիկ, որովհետեւ անոնք մէկ առ մէկ մեկնեցան: Մեկնեցան՝ քանի մեկնելու կարգը իրենց եկաւ: Անոնցմէ ո՛չ մէկը մեզի մնաք բարով մը կրցաւ ըսել մեկնելէ առաջ, ո՛չ մէկը հրաժեշտի վերջին ու գիտակից այցելութիւն մը կրցաւ տալ: Ամէն անգամ որ անոնցմէ մէկը մեկնեցաւ, ես տխրօրէն ջանացի միայն յիշել թէ ե՞րբ վերջին անգամ սեղմած էի անոր ձեռքը, ե՞րբ վերջին անգամ ընդունած էի անոր այցելութիւնը: Այսօր անոնք չկան մեր շուրջ, որովհետեւ մենք ալ այլեւս այնքան երիտասարդ չենք, որպէսզի երէցներով կարենայինք շրջապատուիլ: Միայն երէցներ ունենալու, երէց վարպետներ ունենալու համար չէ՞ր արժեր որ գոնէ քսան տարի մը երիտասարդանայինք հրաշքով ու ետ կանչէինք զանոնք այս աշխարհէն ներս:

Այսօր որքան լաւ հասկցած եմ, որ մարդուս համար մեծ երջանկութիւն է երէցներ ունենալ իր շուրջ: Անտարակոյս, մենք բոլորս ունինք մեր ժամանակակիցները, մեր տարեկիցները, նաեւ երիտասարդներ, որոնց հետ կը բաժնենք նոյն ապրումները, նոյն ճաշակներն ու մտահոգութիւնները: Բայց անոնցմէ ո՛չ մէկը կրնայ մեզի տալ այն ինչ որ կուտար երէց մը: Երէցը ականատես էր այն աշխարհին զոր մենք չենք տեսած: Երէցին թոքերուն մէջ կար շունչ մը, որ մթնոլորտին մէջ ծփացած է երբ մենք չկայինք տակաւին: Անոր ականջներուն մէջ տակաւին կը հնչէին ձայներ, զորս մենք չէինք կրնար լսած ըլլալ: Երէցները մէկմէկ կամուրջ էին մեզի նախորդող ժամանակին եւ մեր ժամանակին միջեւ: Ո՞ր հասակակիցը, ո՞ր ժամանակակիցը մեզի համար կրնայ դառնալ այդպիսի կամուրջ մը:

Այս իրիկուն մտածեցի քանի մը այդ երէցներուն մասին, որոնց բացակայութիւնը կը զգամ կոտտացող ցաւի մը նման: Յիշեցի անոնց անունները, աչքերուս առջեւ կենդանացուցի անոնց դէմքերը: Ի՜նչ լաւ, որ գոնէ տակաւին ականջներուս մէջ կ՚արձագանգէին անոնց ձայները, որ տակաւին ձեռքիս վրայ կը զգայի անոնց ձեռքէն մնացած ջերմութիւն մը: Տխրօրէն մտածեցի, որ հիմա կարգը թերեւս մեզի եկած էր անոնց եւ մեր յաջորդներուն միջեւ կամուրջ մը դառնալու: Բայց կա՞ն, մնացա՞ծ են արդեօք մեր շուրջ աւելի երիտասարդներ, որոնք մեզմէ պիտի պահանջէին որ իրենց արձագանգներ փոխանցէինք մեր տեսածներէն, մեր լսածներէն, մեր շնչածներէն:

Հիները լքեցին մեզ եւ կարծես առանձին ենք այլեւս: Բայց լքեցի՞ն անոնք մեզ: Իրենց յօժար կամքո՞վ է որ հեռացան ցին:

Օր մը երկու բարեկամներ կը խօսէին իրարու հետ: Մէկը հարցուց միւսին.

– Ուրեմն լքեց քեզ, այո՞:

Միւսը պատասխանեց.

– Ո՛չ մէկը ուրիշը կը լքէ: Մարդիկ պարզապէս օր մը կ՚երթան:

Ռ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 78-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ»). --

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը բոլորեց իր ստեղծման 70-ամեակը: Եզակի երեւոյթ մըն է, Սփիւռքի ծանօթ պայմաններուն մէջ, հայրենակցական միութեան մը երկարակեցութեան այս օրինակը: Գնահատելի են շղթային բոլոր օղակները որոնք երէկէն այսօր անշեղ հաւատարմութեամբ, անխախտ համոզումներով, ծննդավայրի սեփական բարքերու հայրենաբաղձութեամբ, միշտ նորոգուած խանդավառութեամբ պահեցին Խրիմեան Հայրիկի հողին պատմութիւնը եւ մանաւանդ իրենց բոլոր ապրումները փոխանցեցին յաջորդ սերունդին:

Այսպէս հիմնադիրներէն, առհաւիրաններէն մնացած են միայն Աւտոյեան եղբայրները՝ Միսաք եւ Սիմոն, սակայն յաջորդները կը թեթեւցնեն անոնց ուսերուն վրայ կշռող տարիներու բեռը:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահը լեցուն էր, Մարտ 28-ին, Հերոսամարտի 78-րդ տարեդարձի առթիւ: Տօնախմբութիւնը կը վայելէր հովանաւորութիւնը Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեանին՝ Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի համար եւ նախագահութիւնը Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրբաշեաններուն, հրաւիրուած Փարիզէն: Սեղաններուն շուրջ ներկայ էին Երեւանէն հիւրաբար Մարսէյլ գտնուող անձնաւորութիւններ: Ծանօթ արուեստագէտ, Հայաստանի շարժարուեստի մեծերէն՝ Ֆրունզէ Տովլաթեան եւ Բիւրականի աստղադիտարանի գիտնականներէն՝ Արտաշէս Պետրոսեան:

Իսկուհի Կրասեան Միութեան վարչութեան անունով արտասանեց բարի գալուստի խօսքեր եւ ապա ձեռնարկը վարեց Ժաք Աւտոյեան:

Հացկերոյթի գեղարուեստական բաժինը, երաժշտութիւն և երգ, ապահովեց Հայաստանէն Մարսէյլ գտնուող «Մելոման» նուագախումբը յիշեցնելով երեւանեան ճաշարաններու յատուկ մթնոլորտը: Նուագախումբը սկսաւ իր ելոյթը «Մեր Հայրենիք»ով զոր ներկաները յոտնկայս ունկնդրեցին:

Ալեքսանդր Պապայեան՝ Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան նախագահը ջերմ խօսքերով շնորհակալութիւն յայտնեց օրուան հիւրերուն եւ ներկայ բազմութեան ըսելով՝ «առանց ձեզի ոչինչ կրնանք ընել»: Յիշեցուց թէ անցեալ տարուան տօնակատարութեան հասոյթը յատկացուեցաւ Ղարաբաղին ու կարդաց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահին, 1992 Ապրիլ 2-ի թուակիր նամակը.

«Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վարչութեանը

խորին շնորհակալութեամբ յայտնում ենք որ ստացուեց ձեր վարչութեան կողմից Պր. Գրասեանի միջոցով ուղարկուած 10.020 (տասը հազար ֆրանկ) տոլարի օգնութիւնը:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան իշխանութիւնները դրամը օգտագործելու են նորաստեղծ Հանրապետութեան կարիքները հոգալու համար»:

Ա. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Ապա Ալեքսանդր Պապայեան յայտարարեց թէ օրուան հասոյթը, այս անգամ, կը յատկացուի «Հայաստան համահայկական հիմնադրամ»ին եւ կարդաց նուիրատուներու ցանկ մը որոնք յաջորդեցին ինքնաբուխ նուէրներ: Ընդհանուր գումարը բարձրացաւ 30 հազար ֆրանքի: Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը իր գանձէն կ'աւելցնէ վերոյիշեալ գումարին վրայ 10 հազար ֆրանք եւ նոյնպէս 10 հազար ֆրանք կը յատկացնէ հայրենաբնակ տարեց Վանեցիներու ֆոնտին:

Օրուան նախագահը՝ Կարպիս Ջրբաշեան որ ծնած է Մարսէյլ, բայց Վանեցիներուն ամէնէն Վանեցին է, յայտնեց իր գոհունակութիւնը գտնուելու իր մեծ ընտանիքին մէջ: Վայրկեան մը լռութիւն խնդրեց Վասպուրականի հերոսամարտի նահատակներուն եւ ընդհանրապէս առյաւէտ բաժնուած հայրենակիցներու յիշատակին: Ապա, ըսաւ թէ ճառախօսելու փորձառութիւն չունենալով աւելի պիտի զրուցէ: Սակայն, Կարպիս Ջրբաշեան երկուքն ալ ըրաւ: Հանդիսաւոր կերպով շեշտեց Վասպուրականի Հերոսամարտի պատմական նշանակութիւնը, որ լուսաւոր շերտ մը բանալով 1915-ին հայ ժողովուրդի մթագնած հորիզոնին վրայ, եղաւ չափանիշ մարտական ոգիի եւ դիմադրական կորովի արտայայտութեան, վերադարձնելով ազգային արժանապատուութիւնը, ցոյց տալով թէ միասնականութիւնը յաղթանակի մեծագոյն զէնքն է, Վասպուրականի օրինակը իր պսակումը գտնելով մայիսեան կռիւներուն մէջ: Յետոյ, Կարպիս Ջրբաշեան աւելի մտերիմ ոճով ընդգծեց մնայուն ջահերու, այսինքն հին սերունդի արժանիքները եւ վերյիշեց Սիմոն Աւտոյեանի գրի առած տպաւորութիւնները Հայաստանի մէջ կառուցուած Վասպուրականի հերոսամարտի նուիրուած յուշարձանի բացման առթիւ, եւ յատկապէս հետեւեալ «հրաշալի» տողը՝ «...ներկայ եղան Վանեցիներ եւ Հայեր» (այս թղթակցութիւնը ատենին լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ): Օրուան նախագահը բացատրելէ եւ օրինակներ բերելէ յետոյ թէ ցնորքներ, երազներ կան միջազգային աշխարհի մէջ որոնք կ'իրագործուին ժամանակին հետ, իր խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «Թող ապրի Վասպուրականը. փառք Հայաստանին. գալ տարի Վան»:

Այս ոգեւորիչ շունչէն յետոյ միայն «Տըլէ Եաման»ը կրնար հնչել: Նուագախումբին երգիչը մեկնաբանեց երկու առաջին տուները եւ ապա Սիմոն Աւտոյեան շարունակեց, ի գոհունակութիւն բոլորին, իր հարազատ ոճով եւ խլեց «Հայերուն եւ Վանեցիներուն» ծափահարութիւններն ու ջերմ համակրանքը: Ընթերցողներ թող գիտնան 84 տարեկան է Սիմոն Աւտոյեան:

Թորոս Թորանեանը, սուրիահայ մտաւորական, խօսք առնելով պատմեց 1970-ին կատարած իր ճամբորդութիւնը Վան եւ փոխանցեց իր ունեցած ապրումները: Տուաւ կարգ մը տեղեկութիւններ եւ թիւեր Հալէպի հայ դպրոցներու ցանցին մասին, շեշտեց կրթական գործին եւ հայեցի դաստիարակութեան կարեւորութիւնը: Ապա, ջատագովեց Վանը եւ Վանեցիները: Շեշտը դրաւ միասնականութեան վրայ որպէս յաջողութեան գլխաւոր գրաւական: Ֆրանսական երեսփոխանական ընտրութիւններուն ակնարկելով եւ ապա ընդլայնելով Հայաստանի այսօրուան քաղաքական իրավիճակին, ըսաւ թէ ընդդիմադիր ուժեղ ճակատ մը միշտ անհրաժեշտ է ամէն ժողովրդավարութեան մէջ:

Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան իր փակման խօսքին մէջ նախ ընդգծեց օրուան հարուստ մթնոլորտը: Ըսաւ թէ մեր ժողովուրդը միշտ մտքի, հոգիի եւ հաւատքի զէնքերով զրահուած գործածած է նաեւ նիւթական զէնքը պաշտպանելու համար իր հօրենական ժառանգները: Կոչ ըրաւ միշտ արթուն մնալ գործով եւ միասնական ճիգերով սատարել մեր հայրենիքի վերելքին:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱՒԹԻ ԵՒ ԿԱԶԻ ՅԱՏՈՒԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Հանրապետութեան տարածքին նաւթի եւ կազի յայտնաբերման աշխատանքները Միացեալ -- Նահանգներէն յատկապէս եկած երկրաբաններուն ներկայացնելու, ինչպէս նաեւ տարբեր գերատեսչութիւններու միջեւ աշխատանքները համակարգելու նպատակով ստեղծուած է յատուկ յանձնախումբ մը, որ կը գլխաւորէ Ուժանիւթի եւ Վառելիքի փոխ -- նախարար Կարէն Գալստեան:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան կեդրոնատեղին, Շաբաթ, Մարտ 20-ին, գրական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Վարդ Շիկահերի «Մխիթարեանի պարտէզէն» հատորին: Հաւաքոյթին նախագահած է Գարեգին Պատրիարք: Մ. Ս. Միութեան վարչութեան երիտասարդ ատենապետը՝ Երուանդ Խօզնըլմազ բացումը կատարած է եւ ողջունած հատորին երեւումը: Հանդիսավարը եղած է Տիկին Ժագլին Էրմէն որ ներկայացուցած է Վարդ Շիկահերը, տալով անոր կենսագրական գիծերը եւ ծանրանալով անոր վաստակին վրայ, իբրեւ հայ լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ: Օրուան առաջին ատենախօսը եղած է Հ. Յակոբոս Զօփուրեան որ կարդացած է Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան Միաբանութեան աբբահօր՝ Հ. Պօղոս Վ. Գոճանեանի շնորհաւորական գիրը: Երկրորդ խօսողը եղած է փրոֆէսէօր Վէնսան Սէյյայի որ անդրադարձած է Շիկահերի վերջին գրքին եւ Մխիթարեանի մասին անոր բերած վկայութեան: Յաջորդ խօսողը եղած է «Մարմարա»ի խմբագրապետը՝ Ռոպէր Հատտէճեան որ առաւելաբար ծանրացած է դպրոցին վրայ որ կը մնայ, մինչ ուսուցիչները եւ աշակերտները կը փոխուին ու այս մեկնակէտէն ողջունած է Վարդ Շիկահերը, որպէս երախտաւոր աշակերտ որ կը յիշէ ու կը յուշէ անցեալի կարեւոր դրուագները: Կարդացուած են Շիկահերի գրքէն էջեր: Արտասանած է Սիլվա Կոմիկեան: Հուսկ բեմ ելած է մեծարեալը իր շնորհակալութեան խօսքը ըսելու: Հաւաքոյթը փակուած է Պատրիարքին ելոյթով:

**

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Եունայթըտ Քոմմընըթի Չըրչ»ի դահլիճին մէջ, Մարտ 6-ին գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Պարոյր Սեւակի «Անլռելի զանգակատուն» պոէմի 35-ամեակին: Ներկայացումը մեծ յաջողութիւն արձանագրած է:

**

ՊՈՒՔՐԷՇԻ մէջ, Դեկտեմբեր 14-ին, իր մահկանացուն կնքած է Կարապետ Յարութիւնեան, ղեկավարը տեղւոյն Եկեղեցւոյ երգչախումբին: Ծնած էր 1906-ին Պուլկարիոյ Ռուսչուք քաղաքը եւ 1927-ին Պուքրէշ փոխադրուած է իր ընտանիքին հետ: Աւարտած է տեղւոյն երաժշտանոցին մանկավարժական բաժինը: 1937-էն 1951 ղեկավարած է Կոմիտաս երգչախումբը: Բծախնդիր եւ խիստ, ողբացեալը մեծ վաստակի տէր էր: Մինչեւ վերջ ղեկավարած է Հայոց Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Ապրիլ 5-ին Զինուորական մարմինը յղեց երկու կոչ, մէկը՝ Այգեստանի Հայերուն, ուր ըսուած էր. «Մեր նախապատ թշնամիի անհանդուրժելի պահանջներուն տեղի տալը անկարելի ըլլալով եւ մանաւանդ դառն փաստերով համոզուած ըլլալով, որ ան իր հայաջինջ դիւային ծրագիրը անպայման իրագործել կ'ուզէ, ուստի, հակառակ մեր խաղաղասիրական ջանքերուն եւ զգացումներուն. պարտաւորուեցանք ակամայ կռուի ասպարէզ դուրս գալ, պաշտպանելու համար մեր ազգային գոյութիւնը, չխնայելով մեր արեան վերջին կաթիլը»:

Կոչերէն միւսը ուղղուած էր Այգեստանի Թուրքերուն եւ կը կրէր «Թուրք հայրենակիցներ» վերնագիրը: Հոն կ'ըսուէր որ արիւնռուշտ կուսակալը կ'ուզէ կռուեցնել մեզ եւ քաղաքը լողացնել Վանեցիներու արեան մէջ: Գիտցէք որ ան օտար մարդ է, այսօր կայ, վաղը՝ չկայ: Իսկ մենք եւ դուք Վանի մշտական բնակիչներ ենք, ապրած ենք անվրդով, բարի դրացնութեամբ եւ կ'ապրինք խաղաղ: Եթէ դուք մտիկ ընէք կուսակալին, «երկու ազգերուն միջեւ ահարկու անդունդ մը բանալուն օգնած կ'ըլլաք»: Ուստի զանց առէք Ճէվտէթ Պէյի գործակալներուն քարոզները, մի՛ իյնաք անոր լարած թակարդը: Եղած են ժամանակներ, ուր մենք օգնած ենք ձեզի, այժմ դուք, գոնէ ձեր չէզոքութեամբ, օժանդակեցէք մեզի: Այդ կոչին նշանակութիւնն այն եղաւ որ Վանի Թուրքերը չմասնակցեցան կռիւներուն:

Ապրիլ 6-ի գիշերը Զինուորական մարմինը խորհրդակցութեան հրաւիրեց կռուող ուժերու բոլոր ղեկավարները եւ գօտեպնդեց զանոնք օրհասական պայքարի համար: Ոգեւորիչ էր յատկապէս Գրիգոր Պուլկարացիի ճառը: «Ընկերնե՛ր, -- կ'ըսէր ան -- հասած է պահը, որ մենք վերջնական հաշուեյարդար կատարենք մեր դարաւոր թշնամիին հետ...: Մեր առջեւ կանգնած է մեր թշնամին որ անհամեմատ ուժեղ է մեզմէ, բայց իրեն կը պակսի այն բարոյական ուժը որ մենք ունինք. այդ՝ մեր մեռնելու պատրաստակամութիւնն է: Մեզի համար ուրեմն այս կռիւը մէկ նշանաբան պիտի ունենայ -- մեռնիլ միայն մեր դիրքերու վրայ: Քաջութեամբ պիտի կռուինք եւ մեր մահը սուղ նստեցնենք թշնամիին: Մեր ընտանիքի պատիւը կը պահանջէ մեզմէ որ թշնամին մեր դիակներուն վրայէն անցնելէ յետոյ մեր օճախները ոտք դնէ ... յաւագոյն է սեփական մահը տեսնել, քան սիրելիներու խողխողումներն ու անպատուութիւնը ... եթէ ամէն մէկ զինուոր հաւատարիմ մնայ իր նշանաբանին, աներկբայ եղէք, որ յաղթութիւնը մեզի կը մնայ»:

Ապրիլ 7-ի վաղ առաւօտուն երկու հայուհիներ Շուշանցէն կ'իջնէին Այգեստան: Թուրք զինուորներ փորձեցին առեւանգել զանոնք: Հայերը նետուեցան իրենց դիրքերէն ուզելով փրկել կիները: Թուրքերը կրակեցին եւ սպաննեցին ազատարարները: Հայերը պատասխանեցին փոխադարձ կրակով: «Ահա այդպէս ըսկսաւ Վանի դիւցազնական կռիւը», -- կը գրէ Փանոս Թերլեմէզեան: Մարտը սկսաւ բոլոր դիրքերէն գրեթէ միաժամանակ: Կ'որոտային թշնամիին թնդանօթները, կ'աւերէին հայկական դիրքերը, խաղաղ բնակիչներու տուներն ու այգիները, կը սուլէին անոնց հրացաններու գնդակները, ամէն տեղ սարսափ ու մահ սփռելով: Ականատեսը կը գրէր. -- «անհնար է փողոցէն անցնիլ: Ամէն քայլափոխ կապուած է մեծ վտանգի հետ: Ոչ միայն հրացանի գնդակները կը սողան անվերջ, այլեւ թնդանօթներու հարուածները որոտալով կը պայթին բարտիներու գլխուն եւ կը ցրուին փողոցի երկայնքի ու լայնքի վրայ»: Որոշ տեղեր թշնամի հրացաններու գնդակները կը թափէին կարկուտի նման եւ ծուխն ու վառօդի հոտը կը լեցնէին հայկական դիրքերը: Բայց Հայերը կանգնած էին իրենց դիրքերուն վրայ կայուն ու անսասան եւ կը պատասխանէին թշնամիին պատշաճ հակահարուածներով: Կռուի սկիզբին խուճապի մատնուեցան միայն կիներն ու երեխաները, որոշ տեղեր նոյնիսկ լաց ու կոծ բարձրացնելով: Սակայն շուտով անոնք ընտելացան առօրեային ու սկսան գործօն մասնակցութիւն բերել հերոսամարտին:

Ահեղ մարտերը կը ծաւալէին ամբողջ օրը եւ նոր ուժով կը բորբոքէին գիշերը: Ապրիլ 8-ին Հայերը կը յաջողին հրդեհել անգլիական հիւպատոսութեան շէնքը, ուր ամրացած էին Թուրք ժանտարմներն ու զինուորները եւ լրջօրէն կը նեղէին դիրենք: Այդ ամրոցին ոչնչացումէն յետոյ «հայ տասնեակ մը դիրքեր որոշ չափով ազատ շունչ կը քաշեն»: Զինուորական մարմինը կը ստեղծէ «պատուոյ խաչ» շքանշան եւ կը պարգեւատրէ քաջերը: Ապա կոչ կ'ուղղէ «խնայել փամփուշտները», քանզի պաշարը քիչ է, իսկ ապագան՝ անորոշ:

Ապրիլ 9 -- 10-ին ամրաշէն բանուորները, Գրիգոր Պուլկարացիի մտայղացումով եւ գլխաւորութեամբ, կատարեցին նոր սխրագործութիւն մը, հրդեհեցին Համուտ աղայի զօրանոցը, ուր հաստատուած անվրէպ կրակող չերքէզները անդադար սարսափի տակ կը պահէին Հայերը: Ապա անոնք գնդակոծեցին զօրանոցէն փախչող զինուորները:

Ճէվտէթ պէյը կը կատղի: Ան կը յայտարարէ թէ ինքնապաշտպանները «պիտի առնեն իրենց արժանի պատիժը», «պիտի ճզմուին», պիտի ոչնչանան Թուրք ջոկատներու կողմէ, ինչպէս Շատախի մէջ, պիտի շարունակուին անոնց դէմ յարձակումներն ու ռմբակոծումները, մինչեւ որ յանձնեն իրենց զէնքերը եւ յայտնեն բացարձակ հնազանդութիւն:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

ձեռնածալ նստելու: Իր աթոռը տուաւ Ռոքարի, բայց սկսած է աշխատանք տանիլ հակայարձակման անցնելու համար: Առժամեայ ղեկավարութիւնը 11 անդամներէ բաղկացած է եւ այժմէն իսկ պիտի պատրաստէ Յուլիսի ընդհ. ժողովը: Ֆապիուսի եւ Միթերանի անմիջական շրջապատին ռազմավարութիւնը կը կայանայ «Փուչ»ի եւ «Նախագահական մղձաւանջ»ի մասին խօսելու եւ կոչեր ընելու մէջ Տըլորի, դէմ դնելու համար Ռոքարի: Այս վերջինը եւ իր շրջապատը չատ մտահոգ չեն թուիր:

ԺՈՒԼԻՕ ԱՆՏՐԷՕԹԹԻ օրէ օր աւելի կը մխրճուի Իտալիոյ քաղաքական շրջանակներու դայթակղեցուցիչ պատմութիւններու մէջ։ Դէմօ — Քրիսթիանի կուսակցութեան ամէնէն կարկառուն դէմքը (7 անգամ նախարարապետ) մաֆիայի հետ գործակցութեան մեղադրանքէն ետք, այս անգամ ալ կաշառակերութեան հարցով հետապնդումի տակ է Միլանոյի արդարադատութեան կողմէ: Իտալիոյ դայթակղութիւնը, ցարդ, 150 խորհրդարանականի կը վերաբերի, չորս նախարարներ արդէն քաշուած են եւ ընկերվարական կուսակցութեան պետն ալ՝ Պրունօ Քըրաքսի հրաժարած է:

ՖԻԼԻՓ ՀԱՊԷՐ, «Ֆիկառօ»-ի քաղաքական ուսումնասիրութեան տնօրէն, դասախօս Քաղաքական Գիտութեանց վարժարանը, մեռած գտնուած է փարիզեան իր բնակարանին մէջ: 34 տարեկան, անցեալ Սեպտեմբերին ամուսնացած էր Շիրաքի աղջկան՝ Կլօտ Շիրաքի հետ: Ապրիլ 6-ին, ոչ մէկ բացատրութիւն կը տրուէր մահուան պարագաներուն մասին, կը հերքուէր սակայն թէ անձնասպան եղած ըլլայ: Երբ մարմինը գտնուած է, արդէն 24 ժամ է որ մեռած էր:

1993-ի «ՄՈԼԻԷՌՆԵՐԸ» բաշխուեցան Փարիզի Շաթըլէ թատրոնին մէջ, Ապրիլ 5-ին։ Էտվիճ Ֆէօյէռ արժանացաւ գոյգ մրցանակներու՝ լաւագոյն դերասանուհիի եւ պատուոյ Մոլիէռին: Պետական թատրոնի լաւագոյն թատերգութիւնը նկատուեցաւ Քոմէտի Ֆրանսէզի Սերվա ամոքողան, լաւագոյն դերասանը՝ Միշէլ Օմոն (Մաքպէթ), լաւագոյն բեմադիրը՝ Լօրան Թէրզիէֆ (Թան քոնթր Թան), լաւագոյն գործը՝ Թան քոնթր Թան, եւայլն, եւայլն:

ASCENSION

4 JOURS EN NORMANDIE
AU CENTRE DE VACANCES
DE LA
CROIX ROUGE ARMENIENNE
Les 20, 21 ,22 et 23 Mai

Départ de l'autocar :

Jeudi matin
— ALFORTVILLE
Place Carnot à 8 h
— ISSY-LES-MOULINEAUX
Eglise Arménienne à 8 h 30
— GARE SAINT LAZARE
25, rue de Rome, Paris à 9 h

Participation aux frais :

Voyage + Séjour de 4 jours en pension complète + Excursions Deauville, Mont Saint Michel etc.........680 F.

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 7 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements téléphoner à :
NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69

A partir du 4 Juillet téléphoner au *Centre de Vacances* 16 — 31 21 77 63

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ճապուրեան ընտանիքը ի յիշատակ իրենց հօր՝ Արթին Ճապուրեանի եւ իր 1500 քաջարի հայ ընկերներու նահատակութեան (աքսորուած, 1915 Ծաղկազարդի օրը Մարաշէն եւ նահատակուած Ուրֆա, Ապրիլին) հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Զատկուան օրը ժամը 10.30-ին Սէն — Շամոնի հայ մատրան մէջ:

Ի գիտութիւն անոնց յիշատակը յարգող բարեկամներուն եւ հայրենակիցներուն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն — Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգելի ծնողքներուն, թէ Կայանի (Պէլֆոնթէն) Յուլիս ամսուան արձանագրութիւնները սկսած են։ Հետաքրքրուողները մանաւոր տեղեկութեան համար կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. —

Լ. Թումլեան. — 78 — 88 — 92 — 51
Հ. Ֆաքրիքեան. — 78 — 23 — 54 — 00

LA
GALERIE LES CENT
présente

VATCHÉ :

«ART HUMANITAIRE»

Peinture-collages sur le thème
de l'aide humanitaire à l'Arménie

du 30 mars au 10 avril

(Expo-vente au profit des orphelins)

8, rue de Jouy, 75004 Paris
Tél. : 42 77 30 00
du mardi au samedi de 14h à 18h30
M° Saint Paul / Pont-Marie

CROIX BLEUE
Centre de Vacances

La Croix Bleue des Arméniens de France organise deux séjours à son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura) pour les *enfants de 7 à 13 ans.*

1er séjour : du 8 juillet au 1er Août
2ème séjour : du 2 au 29 Août

prix : pension pour un enfant	3 000 F
pension pour deux enfants	5 500 F
pension pour trois enfants	8 000 F
voyage (pour Paris et sa région) :	400 F

Pour les inscriptions veuillez vous adresser au bureau de la section de la CBAF la plus proche de votre domicile ou au bureau du Conseil d'Administration au — 17, rue Bleue, 75009 Paris.

Inscription à la Colonie de Bellefontaine Croix Bleue d'Alfortville, section Hélen Puzant
— le samedi 3 avril à compter de 16h pour le mois de juillet
— le samedi 15 mai à compter de 16h pour le mois d'août.

Ces inscriptions auront lieu à la Maison de la Culture - 9, rue de Madrid, Alfortville.

Tebrotzassère

Le Collège Tebrotzassère rappelle qu'il est habilité à percevoir la TAXE D'APPRENTISSAGE.

Toutes sociétés, après avoir versé la Taxe d'Apprentissage auprès d'une Chambre de Commerce et qui rencontreraient des difficultés, sont priées de prendre immédiatement contact avec le Collège au : 43. 81. 01. 72.

ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՖՕՐՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախ ենք յայտնելու Սփիւռքահայ Գործարար Մարդոց որ Հայ Գործարարներու Ֆօրումին տարեկան Ընդհանուր Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Երեւան, 1993 Մայիս 27-էն մինչեւ Յունիս 2:

Նկատի ունենալով որ Հ.Գ.Ֆ.-ն կը վայելէ Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութեան հովանաւորութիւնը, Պր. Արմէն Եղիազարեան, Տնտեսութեան Նախարար, միասնաբար Ֆօրումիս վարչական կազմին հետ, սիրով կը հրաւիրեն Սփիւռքահայ բոլոր գործարար եւ ճարտարարուեստի տէր մարդիկ մասնակցելու համար այս հաւաքին։

Մեծ թիւով ձեր մասնակցութիւնը այս կարեւոր համաժողովին, կ'երաշխաւորէ անոր հետապնդած նպատակը՝ Հայաստանի տնտեսական բարելաւումն ու բարգաւաճումը:

Մեր Հայրենիքը կարիքն ունի հայրենակիցներու աջակցութեան՝ դրամագլուխներու ներդրումներով, թէքնոլոժիի փոխանցումով ինչպէս նաեւ Սփիւռքի մէջ ձեռք բերուած թանկարժէք փորձառութեան եւ մասնագիտութեան:

Հաւաքուի՛նք Երեւան եւ փորձենք գտնել յարմարագոյն միջոցներ թէ ինչպէ՞ս կարելի է անհատապէս կամ հաւաքաբար բարելաւել մեր Հայրենիքի տնտեսական մակարդակը ի շահ բոլորիս:

Համաժողովի երկօրեայ ծրագիրով նախատեսուած են Ֆօրումի կատարած աշխատանքներու մասին զեկուցումներ եւ քննարկումներ, անհատական գործնական հանդիպումներ Հայաստանի Գործարարներու հետ, ինչպէս նաեւ Մայիս 28-ի անկախութեան օրուան տօնախմբութիւններուն մասնակցութիւն, այցելութիւն Ս. Էջմիածին եւ մշակութային ծրագիր:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝ Հ. Գ. Ֆ.
124, rue de Verdun, 92816 Puteaux Cedex
FRANCE
Tél. : 45 06 23 23; Fax : 45 06 09 10

ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՖՕՐՈՒՄ
Կեդրոնական Գործադիր Մարմին

HOME ARMENIEN
de St.-Raphaël

— MESSE —

Le lundi 12 Avril à 10 heures Messe de Pâques, célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN en la chapelle Saint-Jean.

Une réception suivra.

Participation par personne : 100 F.

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՎԱՃԱՌՔ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՕԺԱՆԴԱԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Ապրիլ 11, Զատկի տօնին առթիւ, Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ՝ տեղի պիտի ունենայ վաճառք Զատկական խմորեղէններու — Չէօրէքի - եւ գունաւոր հաւկիթներու:

Ձեր առեւտուրը կատարեցէք ի նըպաստ Եկեղեցւոյ՝ զարդարելով զատկական ձեր սեղանները հայկական բարիքներով։

ՏԻԿՆԱՆՑ ՕԺԱՆԴԱԿ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան
պարտէզներուն մէջ
ՅՈՒՆԻՍ 13-ԻՆ

— ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ —

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 10
ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԶԱՏԿԻ, ԽԹՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին,
Կը պատարագէ՝
ՆԱՐԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՔԱՐԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 17-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ճրագալոյց ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն ժամը 16-ին:
Ընթերցուածք ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17-ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ ՎԱԼԱՆՍ

Ժամերգութիւն եւ
խթման արարողութիւն ժամը 17-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ ժամը 16.30-ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին:
Կը պատարագէ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՕՆ

Ժամերգութիւն ժամը 16.30-ին:
Պատարագ ժամը 17.30-ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ընթերցուածք ժամը 17.30-ին:
Պատարագ ժամը 18.30-ին:

ՓՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ճրագալոյց ժամը 17-ին:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն ժամը 17-ին:
Ընթերցուածք ժամը 18-ին:
Պատարագ ժամը 18.30-ին:

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Պատարագ ժամը 17-ին:

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Ժամերգութիւն —
Ընթերցուածք ժամը 16-ին:
Պատարագ ժամը 17-ին:

ASSOCIATION NAREG

— ENGHIEN —

LA TROUPE DE DANSE NAREG S'AGRANDIT !

Jeunes Arméniens qui aimez la danse traditionnelle arménienne, venez partager votre arménité dans une ambiance dynamique et motivante.

Répétitions : Lundi soir ou mercredi selon âges et niveaux

Renseignements : Faites le premier pas et appelez Myriam au 48. 41. 49. 37.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 8
JEUDI
8 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 18.036

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

68e ANNÉE — N° 18.036

ԺՔՆԵՒԻ ԺՈՂՈՎԸ ԸՆԴՀԱՏՈՒԱԾ

ՄԱԿ-Ը Կ'ՈՒԶԷ ՈՐ ՀԱՅԿ. ՈՒԺԵՐԸ ՔԱՇՈՒԻՆ ՔԵԼԲԱՋԱՐԷՆ

Ազրպէյճանի դիմումը Ապահովութեան Խորհուրդին (որուն հերթական նախագահութիւնը ներկայիս կը վարէ Փաքիստանի պատուիրակը՝ Ճամշիտ Մարքէր) անմիջական նիստ գումարելու համար շատ արագ արձագանգ գտաւ, ինչ որ սովորութիւն չէր այլ պարագաներու: Ծանօթ է որ բազմաթիւ այլ դիմումներու պարագային, երբ Ջարդեր կը գործուէին, Ապահովութեան Խորհուրդի 15 անդամները երկար սակարկութիւններէ ետք է որ նիստի որոշում կը բարեհաճէին տալ: Այս անգամ որոշումը շատ արագ տրուած է եւ նիստը գումարուած է Ապրիլ 6-ին, Երեքշաբթի օր, Ֆրանսական ժամով՝ 21.30-ին: Չորեքշաբթի առտու (Ապրիլ 7) կարելի չէր տակաւին ձեռք ձգել այդ նիստին քուէարկուած բանաձեւը, քանի ժամերու տարբերութիւնը, այդ առնչութեամբ, չի նպաստեր: Ըստ կարգ մը աղբիւրներու Ապահովութեան Խորհուրդը բանաձեւ մը քուէարկած կ'ըլլայ պահանջելով որ հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը քաշուին Քելբաջարէն: Ի դէպ, Ապահովութեան Խորհուրդի դաքուներուն մէջ, տասնամեակներէ ի վեր նման բանաձեւերը դիզուած են: Անոնցմէ մէկը կը վերաբերի Թուրքիոյ որ 1974-էն ի վեր պէտք է պարպէ Կիպրոսի իր գրաւած հողերը եւ ուրեմն նախընտրելի է իրեն համար, որ այս նիւթին շուրջ շատ ձայն չբարձրացնէ, պէմոլ մը դնէ, փոխանակ սպառնալիքներու դիմելու: Ուրիշ բանաձեւ ալ կայ Իսրայէլի համար, նոյն պահանջներով: Թող հատ մըն ալ աւելնայ մեր շնորհիւ:

Մինչ ընդառաջելով Ազրպէյճանի դիմումին, ընդհատուած է ՍԷ — ԷՍ — ՍԷ — Ը-ի տեղեկատուութեան ժողովը որ տեղի կ'ունենար Ժընեւ, մասնակցութեամբ Հայաստանէ եւ Ազրպէյճանէ զատ, Ռուսաստանի, Թուրքիոյ եւ Միացեալ - Նահանգներու: Այս ժողովին պիտի յաջորդէր Հռոմի մէջ ուրիշ ժողով մը, որուն մնայուն անունն է՝ Մինսկի նախապատրաստական ժողով: Այս ժողովին պատասխանատուն՝ Ռաֆայէլլի ալ արտայայտած է նոյն միտքերը:

Տեղւոյն վրայ, Ազրպէյճանցիք բաւական աղմուկ կը հանեն Ֆիզուլիի մասին, թիք տեղեկութիւններ տալով: Ապրիլ 6-ին, «Արմէնփրէս» կը հաղորդէր որ կացութիւնը շատ սուր էր Ղարաբաղի արեւելեան եւ հարաւային սահմանները:

Առաւօտէն, Ազերիները յարձակման անցած էին Մարտունիի շրջանի Կարմիր Շուկայի ուղղութեամբ: Ինքնապաշտպանութեան ուժերը ետ մղած են հակառակորդը, 2 մեռեալ կայ եւ 2 վիրաւոր հայ պատամարտիկներու կողմը, նաեւ մէկ բնակիչ մեռած է, ուրիշ մըն ալ վիրաւորուած: Ապրիլ 5-ի գիշերը, օդային ռմբակոծութեան ենթարկուած են Հադրութը եւ շրջանի Խծիլու գիւղը, նաեւ Մարտունիի շրջկեդրոնը եւ Մաճկալաշէն գիւղը: Կին մը մեռած է:

Ինչ որ կը պատահի Ֆիզուլիի շրջանը, շատ տրամաբանական գործողութիւն մըն է, պաշտպանելու համար Ղարաբաղի խաղաղ բնակչութիւնը, Ֆիզուլիէն եւ մերձաւոր գիւղերու կրակակէտերէն տեւականօրէն արձակուած ռումբերու եւ հրթիռներու դէմ: Այս առնչութեամբ է որ հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը գրաւած են երկու կրակակէտեր:

Քելբաջարի շրջանը, հայկական ուժերը կրցած են նաեւ գրաւել Իստիսու քաղաքը:

Ապրիլ 7-ի առաւօտը, Երեւանէն մեր առած լուրերը մասնաւոր նորութիւն մը չէին բերեր: Կացութեան պայթումը ծանրակշիռ կացութիւն ստեղծած էր անշուշտ: Վարչապետ Հ. Բագրատեան Մոսկուա մեկնած էր տնտեսական հանդիպումներ ունենալու համար:

ՄԱՄՈՒԼ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 7

Բաւական լայն տեղ տուող օրաթերթերն էին՝ «Ֆիկառօ», «Իւմանիթէ» եւ «Քոթիտիէն տը Փարի», քիչ հեռու ալ «Լա Լիպր Պելժիք»: Զուգադիպութեամբ, «Ֆիկառօ» եւ «Իւմանիթէ» գրեթէ նոյն խորագիրները գործածած են, հակառակ անոր որ իրարու շատ մօտիկ չեն, երկուքն ալ «offensive arménienne»ը շեշտելով:

«Ֆիկառօ»ի թղթակցութիւնը ստորագրած է Մոսկուայէն Փիէր Պոսեւ, որ նախ եւ առաջ կը հաստատէ որ ուզուի կամ չուզուի պատերազմը այլեւս կը մղուի «ազերի բնակչութեան հողին վրայ» (բաւական հետաքրքրական բացատրութիւն մը, քանի չըսեր՝ Ազրպէյճանի հողին վրայ):

Սերժ Սարգսեան պնդած է որ միակ նպատակն է թուլցնել ազերի օղակը Ղարաբաղի շուրջ, ոչ մէկ մտադրութիւն կայ Ազրպէյճանի հողերը կցելու: Թերթը, սակայն, հետաքրքրական բաներ կ'ըսէ ինչ կը վերաբերի հայ «ռազմագիտական ծրագրերու» որոնք վեց ամիս առաջ սկսած կ'ըլլան ըստ «Սեգոդնիա» շաբաթաթերթի զինուորական քրոնիկագիր՝ Պաւել Ֆելկընհաուըրի եւ մկրտուած՝ «Երկրորդ գօտի»: Գործողութիւնը պատրաստած կ'ըլլայ հայկական սպայակոյտի պետը՝ Նորատ Տէր - Գրիգորեան, խորհրդային ցամաքային բանակի հրամանատարի նախկին կցորդ (Աֆղանիստանի գործողութեանց մասնակցած): «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» ալ այլ ծրագրեր կը ներկայացնէ: Մէկը՝ Աղդամի եւ Տէրտէրի շրջանը եւ ուրիշ մը, հաւանաբար ամէնէն կարեւորը ռազմագիտական գետնի վրայ, կ'ըսէ Պոսեւ, նախատեսելի է Ազրպէյճանի հիւսիս - արեւմուտքը՝ Թաուզ - Ղազախ - Աղստաֆա եռանկիւնին մէջ: Հայկական նման յաջողութիւն մը պիտի կտրէր Ազրպէյճանի եւ Վրաստանի միջեւ հաղորդակցութիւնը եւ կրնայ արգելք հանդիսանալ ազրպէյջանական քարիւղի արտածման, ցամաքային ճամբով: Լրագրողը կը նկատէ որ զինուորական այս յաջողութիւնները կ'ամրապնդեն Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի դիրքը եւ ճիշդ հակառակ ազդեցութիւնը կը գործեն Էլչիպէյի վրայ, որու «փրկութիւնը» միայն դուրսէն կրնայ գալ, այսինքն՝ Թուրքիայէն: Այս վերջնոյն «իրարանցումները» կը ձգտին գլխաւորաբար ցարկ տալ բանակցութեան գործընթացին որ ջղայնացուցիչ դանդաղութեամբ կ'ընթանայ: Զինուորական որեւէ գործողութիւն հաւանական չէ, այն չափով որ բեմ կրնայ հանել դերակատար մը, զոր ոչ ոք կ'ուզէ՝ Ռուսաստան:

«Իւմանիթէ» ընթացիկ լուրերէն զատ, ուր, ըստ Բաքուի, «Հայերու գործած ցեղային մաքրագործումին» մասին ալ խօսք կայ, համայնավար պաշտօնաթերթը դիտել կուտայ որ Խորհրդային Միութիւնն ալ, իր առենին, չէր յաջողած վերջ տալ պատերազմի մը որ հազարաւոր մեռեալներու պատճառ եղած էր, բայց, Խորհրդային Միութեան անհետացումը աւելցուց միջազգային միջամտութիւններ: Թուրքիա Բաքուի կողքին է, ինչ որ կրնայ միայն արթնցնել Երեւանի մէջ, 1915-ի ցեղասպանութեան ցաւոտ յիշատակը: «Քոթիտիէն տը Փարի» կ'անդրադառնար նաեւ Արտաքին նախարար՝ Վահան Փափազեանի Դամասկոս կատարած յայտարարութեան: Ան կ'ամբաստանէ Ազրպէյճանը որ «ահաբեկչութեան» ձեռնարկած է Ղարաբաղի եւ Հայաստանի դէմ: Ղարաբաղի ուժերը հողային հեռանկարներ չունին, կը պաշտպանեն իրենց բնակչութիւնները: Ի դէպ, վերջերս շատ կրկնուեցաւ որ հայկական ուժերը գրաւած են Ազրպէյճանի հողային տարածքի 10%-ը: Այս «գնահատումը» Բաքուէն կուգայ եւ կը վերաբերի տարածքի մը որ կ'ընդգրկէ Ղարաբաղը (զոր Հայերը «գրաւած» կ'ըլլան յագուրդ տալով իրենց հողային ախորժակներուն...): Յիշենք որ Ազրպէյճան 86.600 ք. քմ. է, Ղարաբաղն ալ՝ 5100:

Մամուլի այլ արձագանգներ՝ յաջորդով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱԿ-Ը ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Չորեքշաբթի առտու, թերթը մամուլի յանձնած պահուն, տեղեկացանք որ Ապահովութեան Խորհուրդը մերժած է Թրքական բանաձեւի նախագիծը ուր կը պահանջուի «դատապարտել Ազրպէյճանի ուղղուած Հայաստանի յարձակումը»: Միաժամանակ մտահոգութիւն կը յայտնէ Ղարաբաղի շրջանի մարտերու սաստկացման առթիւ: Հայկական եւ ազրպէյճանական կողմերէն կը պահանջէ՝ «անյապաղ դադրեցնել բոլոր մարտական գործողութիւնները որոնք սպառնալիք կը ներկայացնեն շրջանի խաղաղութեան եւ ապահովութեան եւ զինուորական կազմաւորումները դուրս հանել ռազմական գործողութիւններու հետեւանքով գրաւուած շրջաններէն»: Ապահովութեան Խորհուրդը կոչ կ'ընէ կողմերուն անմիջապէս դադրեցնել կրակը եւ ձեռնարկել հաշտութեան բանակցութիւններու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԱՏԻՒՐ առաջին առթիւ ընդունեցաւ գիւղատնտեսներու ներկայացուցիչները եւ ձկնորսները, որոնց ոչ մէկ խոստում ըրած է ոչ ալ բացայայտ կերպով ըսած թէ ի՞նչ ծրագիրներ ունի: Այս մեթոտը գոհացում տուած է սակայն, գոնէ ժամանակ շահելու համար:

ԲՈՐԻՍ ԵԼՑԻՆԻ դիւանագիտական մէկ կաֆը նեղ կացութեան մատնած է Միացեալ - Նահանգներու նախագահը: Արդարեւ, պաշտօնական ճաշի մը ընթացքին, Ելցին նօթեր արձանագրած է, ռուսերէն, որպէսզի «չմոռնայ» թէ Քլինթըն ի՛նչ ըսած է իրեն, գլուխ գլխի, ու թղթիկները հոն ալ մոռցած է եւ ձեռքն անցած է լրագրողի մը, տեղական հեռատեսիլի թղթակից: Ի՞նչ ըսեր է Քլինթըն Ելցինի, բաւական ճախող բաներ Ճափոնցիներու մասին. — «Երբ, Ճափոն այո՛ կ'ըսէ, յաճախ՝ ոչ կը նշանակէ: Կենսական է որ Ճափոն այդպէս չվարուի մեզի հետ»: Պարզ է որ բաւական աղմուկ ծագած է եւ Արտաքին նախարար՝ Քրիսթոֆըր հեռաձայնին կառչած է որ Ճափոնցիներու «սիրտը առնէ»:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՍՆԱՆԿԱՑԱԾ Է...»

Թրքական օրաթերթերը առաջին էջի ուշագրաւ խորագիրներով կը շարունակեն գլխաւոր նիւթ նկատել հայեւազրպէյճանական բախումները: Քելբաջարի անկումը եւ Թրքական կառավարութեան չէզոք նկատուած կեցուածքը ընդդիմադիր ճակատին բուռն քննադատութիւններուն պատճառ կ'ըլլայ: Ինչպէս Հանրապետութեան նախագահ Թ. Էօզալ, ընդդիմադիր ղեկավարներ կողմնակից կը թուին ուժի գործադրութեան Հայաստանի հանդէպ: Իսկ վարչապետ Տէմիրէլ Սպայակոյտի նախագահին եւ արեւմտեան երկիրներու ղեկավարներուն հետ հեռաձայնի խօսակցութիւններ ունենալէ ետք, պատասխանելով «Թուրքիա կրնա՞յ զինուորական միջամտութիւն կատարել Հայաստանի դէմ» հարցումին, ըսած է. «Ի վերջոյ Հայաստան ՄԱԿ-ի անդամ երկիր է: Թուրքիա փափաքեցաւ որ այս կնճիռը առանց զէնքի կարգադրուի: Այնքան դիւրին հարցեր չեն Թուրքիոյ զէնքի դիմելու պարագաները: Ասկէ զատ, նման քայլի մը համար հարկաւոր է խորհրդարանի որոշում ունենալ: Ամբողջ հարցը հոն է թէ կարելի կ'ըլլա՞յ արդեօք խնդիրը դիւանագիտական ճանապարհով կարգադրել: Կարեւորը այն է որ վերջ տրուի արիւնահեղութեան»:

Տէմիրէլ ակնարկելով Ֆրանսայի եւ Միացեալ - Նահանգներու Հայաստանի տուած նեցուկին, շարունակած է: «Մենք թշնամութիւն ընել չենք ուզեր, սակայն մեծ ճնշումի ենթակայ ենք: Ամբողջ աշխարհը տակաւին չէ կրցած գնահատել մեր արժէքը: Արտաքին գործոց նախարարութիւնը չյանձնարարեց որ շփման մտնեմ Միացեալ - Նահանգներու եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան հետ»: Այս արտայայտութիւնը Անգարայի դիւանագիտական շրջանակներուն կողմէ մեկնաբանուած է հետեւեալ ձեւով. Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութիւնը այդ երկու երկիրներուն Արտաքին նախարարութիւններուն հետ կապ հաստատած ու նշմարած է որ ներկայ հանգրուանին Քլինթըն եւ Միթերան պիտի չկարենան բացայայտ նեցուկ կանգնիլ Թուրքիոյ առաջարկներուն:

Հարցին մասին Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահ զօրավար Կիւրէշի յայտարարութիւններն ալ կը հետեւին Տէմիրէլի ուղղութեան. ան ըսած է թէ զիրենք կը յուզէ Հայաստանի ծաւալումը որուն արդիւնքը պիտի ըլլայ Իրանի հետ աւելի ընդարձակ սահմանակից գօտի մը, ինչ որ շատ վտանգաւոր է Թուրքիոյ համար: Ըսելէ ետք թէ որոշ ուժեր փոխադրուած են Թուրքեւհայ սահմանագծին երկայնքին, գրեթէ կը կրկնէ Տէմիրէլի տեսակէտը, զինուորական միջամտութեան մը հաւանականութեան մասին, ըսելով.— «Անշուշտ, ամէնէն կարեւորը հարցին դիւանագիտական ճամբով կարգադրութիւնն է: Արդէն Ազրպէյճանի հետ երկկողմանի կամ պաշտպանական համաձայնագիր չունինք: Այսինքն, իրաւական տեսակէտով չունինք միջամտելու իրաւունք»:

Զօրավարը ուղերձ մըն ալ յղած է նախագահ Էլչիպէյի, ուր կ'ըսէ. «Դուք մեզ գտէք ու պիտի յաջողիք: Հայկական յարձակումը փոքր յաջողութիւն մըն է: Կը հաւատամ թէ ազրպէյճանցի քաջարի զին-

(Տար.ը Դ. էջ)

ՍԻՒՆԻՔ - ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՆՈՐ ՏԷՐԸ ԿԱՄ ԲՌՆԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՍՈՒՄՈՎ

Վազգէն Սարգսեան Հայաստանի պաշտպանութեան նախկին նախարարն էր. այդ պաշտօնը Վազգէն Մանուկեանի յանձնուելէ միջոց մը ետք, ինք Պետական Նախարարի կարգավիճակով Զանգեզուրի Նահանգապետի պաշտօն վարել սկսաւ, ինչպէս արդէն Մարտ 12-ին, Փարիզի Ելոյթին ընթացքին տեղեկացուցած էր Հայաստանի Նախագահը (տե՛ս «Յառաջ», Մարտ 17):

Զանգեզուրը Արցախէն ետք ամէնէն աւելի մտահոգութիւն պատճառող հայկական տարածքն է այսօր. Հայաստանի աքիլլէսեան կրունկը, որ խոցելի հողամաս է թէ՛ թշնամիին յարձակումներուն բաց աշխարհագրական իր դիրքով եւ թէ որպէս ադրբէջանական ծաւալական ախորժակներ գրգռող շրջան: Որքա՛ն սիրտհատումներ ու վախեր պատճառեցին ու կը պատճառեն Գորիսի, Կապանի սահմանամերձ գիւղերուն վրայ կատարուած ռմբակոծութիւնները ու որքան ցաւ՝ անոնց զոհ դարձած շինականներ, մանուկներ, կիներ: Այս պատճառով, սփոփանքի շունչ մը առինք երբ նախագահը յայտնեց թէ այդ շրջանը նահանգապետ մը կ'ունենար: Մանաւանդ առիկա կը զուգադիպէր ժամանակի մը որ քաղաքական կիրքերու տեղ բախումի թատերաբեմ դարձուցած էր չքնաղ այդ անկիւնը:

Զանգեզուրի մասին մտահոգութիւններու տէրերը հետաքրքրութեամբ կարդացած պէտք է ըլլան Վ. Սարգսեանի մամուլի ասուլիսին արձագանգները: Մարտ 20-ին տեղի ունեցած ասուլիսին ան ըսած է նախ թէ «Սիւնիք – Զանգեզուր» պետական ծրագիրը պատրաստութեան ընթացքին մէջ է ու պէտք է ընդգրկէ երկար ժամանակի հեռանկարներ:

Մարտ 23-ի «Հայաստան» եւ «Ար» թերթերուն մէջ տեղ գտած տեղեկատուութիւնը կ'ըսէ թէ գործակցելու համաձայնութիւն գոյացած է արդէն երեք նախարարութիւններու հետ ինչ որ առիթ պիտի տայ ճամբու շինութեան, հաղորդակցութեան եւ տնտեսական մարզի աշխատանքները կատարելու:

Վ. Սարգսեանի խօսքերուն մէջ յատկանշական են իշխանութիւն բանեցնելու մասին ըսածները. Պետական Նախարարը «հսկելու է ծրագրի անշեղ իրականացմանը», իսկ ատոր համար կը շեշտէ Վ. Սարգսեան. - «Ես չեմ թաքցնում որ որպէս պետնախարար ընձեռուած հնարաւորութիւնների սահմաններում իշխանութիւն եմ բանեցնելու: ... Ցանկալի է հասնել այն վիճակին որ Սիւնիք – Զանգեզուրում իշխի օրէնքների դիկտատուրան». ապա կ'աւելցնէ. «Ես այս բառից չեմ վախենում»:

Այս արտայայտութիւնը որ որեւէ այլ ընթածիրի մէջ արտառոցութեան հոմանիշ պիտի նկատուէր, վստահաբար, գոհունակութեանը արժանացած է Հայաստանի ներկային մօտէն կամ հեռուէն ծանօթ ամէն ուղղամիտ Հայու: Զէ՞ որ նախարարը ինք եւս չի ծածկեր ու կ'ըսէ. - «Ես անընական եմ համարում այն անիշխանութիւնը որ այսօր տիրում է պատերազմող տարածաշրջանում»: Ան հարկաւոր կը նկատէ որ շրջանին մէջ պատերազմի յատուկ կարգ ու կանոն տիրէ ու մանաւանդ, թափով աշխատին իրաւապահ մարմինները: Խօսելով պատերազմին մասին, Վ. Սարգսեան միակ կարելին կը նկատէ սպաներու եւ կամաւորներու միաձուլումը: Ան կը նշէ նաեւ թէ իր եւ բազմաթիւ դէտերու կարծիքով, ամէնէն կայուն, ամէնէն կոկիկ ու ամէնէն ամուրը Ղարաբաղի բանակն է:

Մինչեւ այսօր Հայաստանի թէ՛ քաղաքական եւ թէ զինուորական ոլորտներուն կողմէ արհամարհուած, ուշադրութենէ վրիպած մարզ մըն ալ կ'արժանանայ Վ. Սարգսեանի ուշադրութեան: Ան կարեւոր կը նկատէ զօրամիաւորումներու հետ կատարուող աշխատանքը գաղափարական գետնի վրայ, ըսելով. – «ընդհանրապէս գաղափարախօսական այս համահանրապետական սովի պայմաններում բանակը գոնէ պէտք գաղափարախօսական առումով, քիչ թէ շատ սնուի»:

Անցեալի արժէքները տապալած, լողունգները ջնջած Հայաստանը, ոչ – պատերազմական ոլորտին մէջ, կարելի՞ է ըսել թէ կատարած է գաղափարական – դաստիարակչական աշխատանք մը, երբ ամէն չափանիշ ու կանոն կորսնցուցած ժողովուրդ մը կը գտնուէր անկախութիւնը անիշխանականութեան հետ շփոթելու վտանգին առջեւ: Հայաստանի ներկայ պատկերը, այդ շփոթին լայն հունին մատնանշումով, անհրաժեշտ պատասխանը կուտայ հարցումին: Ու ատոր բնական հետեւանքը չէ՞ արդէն «դիկտատուրա» բառին այնքան հանդստութեամբ գործածութիւնը:

Գալով հեռանկարներու, անոնք կը պարփակեն «տնտեսական, քաղաքական, իրաւական եւ պաշտպանական միջոցառումների մի համալիր, որն ընդգրկում է թէ Իրան – Հայաստան կապմուղի, թէ Մեղրիի ջրամբարի, թէ պաշտպանական ճարտարագիտական կառոյցների շինարարութիւնը»: Ասոնցմէ Իրան – Մեղրի կամուրջը 150 քիլոմեթր երկարութիւն պիտի ունենայ եւ արժէ 1 միլիառ ռուբլի. 1993-ի ընթացքին պէտք է 600 միլիոն ռուբլիի աշխատանք կատարուի:

Որքան կը յատնուի Վ. Սարգսեանի մամուլի ասուլիսին տեղեկատուութենէն, եթէ անոր առաջադրանքները ծրագիրներու հանգրուանին յատուկ փայլուն արտայայտութիւններ ըլլալով չմնան ու նաեւ իրագործուին, սիրտհատումի պատճառ մը պիտի չքանայ Հայաստանի ներկային մօտէն կամ հեռուէն հետաքրքրուածներու համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆԳԼՈՒՀԻ ՎԻԼԻԱՆԸ

Փետրուարեան մառախլապատ օր: Ի՞նչը ծածկած է հզօր արեւը: Կը պտըտիմ Մանչեսթըրի փողոցներուն մէջ: Այս որքա՛ն ճաշարան: Ամբողջ քաղաքը կշտացնելու չափ ճաշարաններ: Մանաւանդ արաբական, չինական, հնդկական, փաքիստանեան ճաշարաններ:

Կը մտածեմ – այս քաղաքին տանտիկինները եփելու արուեստը մոռցա՞ծ են արդեօք:

Երկինքը պայծառանալու նշաններ ցոյց չի տար: Կ'անցնիմ փողոցէ փողոց: Մեկուսի, ճամբու մը վրայ, տխուր յիշատակի մը նման կանգնած է Հայոց Եկեղեցին: Ովքե՛ր արդեօք չեն անցած այս ճամբէն, որ այցելուն կը տանի դէպի Հայոց Եկեղեցին: Այո, անպատճառ Արփիարեանը շարական մը մրմնջացեր է այստեղ: Անպայման, մեր լեռներուն արծիւը տաւառնաթեւ իր թռիչքներէն ետք շարական մը մրմնջացեր է այս եկեղեցիին կամարներուն տակ:

Կը քալեմ ու կ'ըսեմ մտովի - երեք քառորդ դար առաջ արդեօք ո՞ր ճամբէն քալած է Անդրանիկը: Սա հսկայ դպրոցը իր օրերուն գոյութիւն ունեցա՞ծ է արդեօք: Արդեօք որեւէ տեղ իմ քայլերս հպեցա՞ն զօրավարին ոտնահետքերուն եւ անխմանալի ուժ մը փոխանցուեցա՞ւ իմ բջիջներուս...

Այս հարցումը կ'ուղղեմ մէկ քանի ծանօթներու, որոնց հանդիպելու առիթը կ'ունենամ: Գաղութը պարպուած է կ'ըսեն: Հիները մեկնած են անվերադարձ, նորեր չկան, եղողներն ալ այս գաղութին անցեալին մասին հազիւ թէ ունին մատնոց մը լեցնող տեղեկութիւն:

Թեթեւ անձրեւ մը կը սկսի մաղուիլ: Օձիքս կը բարձրացնեմ ու երկու ձեռքերս գրպաններուս, կը քալեմ դէպի հիւրընկալիս տունը, որ քիչ մը դուրս է քաղաքէն:

Ցանկարծ կը յիշեմ Հալէպի ուսուցիչներէս մէկուն խօսքը, զոր լսած եմ երբ նախակրթարանի աշակերտ էի. – Տղաք, ձեր տափատներուն գրպանները ձեր ձեռքերուն համար չեն ... Անմիջապէս դուրս կը հանեմ ձեռքերս գրպաններէն կարծէք ուսուցիչս կէս դար հեռաւորութենէ մը Մանչեսթըր եկած ըլլար զիս պատժելու համար:

Ահա կը հասնիմ տուն: Ովասիս մը ինծի համար: Տուն մը ուր հայերէն գիրքեր կան, ուր հայերէն մտածող ընկեր մը ունիմ՝ Գաբրիէլը, որ ահա գլուխը հակած պատմագիտական հատորներու վրայ, այս հեռաւոր անկեան մէջ մեր պատմութեան հեռաստանները կը խորաչափէ եւ նոր իմաստ մը կուտայ մեր հին հասկացողութիւններուն, նորովի կը բացատրէ Տորք Անգեղը, շատակեր Շարան եւ այնքան լուծում չգտած երեւոյթներ:

Ընկերս գլուխը վեր առնելով կը յարէ – պատմութիւնը միշտ սխալ գրուած է ու պիտի շարունակուի սխալ գրուիլ: Քիչեր, շատ քիչեր մաքուր ձեռքով ու մաքուր հոգիով մօտեցած են հին օրերուն, ժայռերու եւ մագաղաթներու սրածայր երկաթով կամ թռչունի փետուրով պատմութիւնը արձանագրելու:

Այդ քիչերէն եղած է Մովսէս Խորենացին: Ո՛վ կարդալ սիրտը գիտէ ըսած է Թէքէեան: Ո՛վ կարդալ գիտէ Խորենացին կ'աւելցնեմ ես:

Ընկերս հարցական կը նայի դէմքիս: Պատասխանի կը սպասէ:

Եթէ, սիրելիս, կ'ըսեմ ընկերոջս, սա քաղաքին մէջ, այսօր, մեր աչքերուն առջեւ պատահած դէպքի մը ներկայ ըլլան քանի հոգի, քանի տեսակ բացատրութիւն կը տրուի մեր տեսածին: Հապա ինչպէ՞ս կ'ուզես, որ մէկ քանի հազարամեակ առաջ կատարուած դէպքերը ճիշդ մեկնաբանուին:

Պատասխանէս ետք, ընկերս ներկայ բացակայ մըն է դարձեալ: Գլուխը հակած է գիրքերու վրայ ու կը լողայ պատմութեան ծովերու խորութիւններուն մէջ:

Երանի խարակներու չհանդիպի, երանի չնչահեղձ չըլլայ, կամ չհանդիպի շնաձուկի մը:

Ցուսալի լողորդ է Գաբրիէլը: Զինք կը թողում իր խոհերու ալիքներուն մէջ:

Հիմա, Վիլլիանին հետ նստած ենք դէմ դիմաց: Այս Անգլուհին համակ ժպիտ է: Պահ մը հեռատեսիլի պաստառին կ'ուղղուին մեր աչքերը: Հոն, հրեշտականման մայր մը երեխաներու դաստիարակութեան մասին կը խօսի:

Ցանկարծ, Վիլլիանը հարց կուտայ ինծի հաստատուած մը ըսելէ ետք – լաւ կը յիշեմ, կ'ըսէ Անգլուհին, որ մայրս զիս գիրքերով չդաստիարակեց: Մայրս չունէր բարձրագոյն ուսում: Զիս մեծցուց այնպէս ինչպէս զինք մեծցուցած էր իր մայրը, այսինքն իմ մեծ մայրս: Ես բարձրագոյն ուսում ստացայ, հոգեբանութեան եւ մանկավարժութեան օրէնքներով զինեցի գիտակցութիւնս, բայց, այդ օրէնքներէն ոչ մէկը կրցայ օգտագործել զաւակներուս դաստիարակութեան խիստ կենսական գործին մէջ:

Ու յանկարծ, խօսքը ինծի ուղղելով. – Դուն որ մեծ հայր ես, դուն ինչպէ՞ս վարուեցար զաւակներուդ հետ, կ'ըսէ ան:

Վայրկեան մը կը տատամսիմ, ու տրտխուր ժպիտով մը կ'ըսեմ. – Երբ մեր առաջին զաւակին կը սպասէինք, նախ, ծայրէ ի ծայր կարդացինք հայ մեծագոյն հայագէտ Հրաչեայ Աճառեանին «Հայոց Անձնանուններու Բառարան»ը, մեր ծնելիք զաւակը հայ անունով կոչելու համար: Որոշեցինք, աղջիկ ըլլալու պարագային մեր առջինեկը կոչել Անի, իսկ մանչ ըլլալու պարագային՝ Արա:

Ցետոյ, սկսանք հեւ ի հեւ կարդալ ժամ ժադ Ռուսօ եւ Փեստալոցի, նաեւ Հիւնլըեան ու Պէրպէրեան, որպէսզի մեր զաւակները դաստիարակենք մեծերու թելադրանքին հետեւելով:

Եկան Անին ու Արան: Տարիները բազմապատկութեամբ յառաջացան: Մենք կրցանք միայն մէկ որոշում գործադրել ինչպէս հասկցաք – մեր զաւակները մեր ուզած անուններով օժտեցինք: Ո՞ւր գացին Ռուսօն ու Փեստալոցին, Հիւնլըեան ու հայր եւ որդի Պէրպէրեանները, չհասկցանք: Կեանքը առաւ մեզ իր դարձդարձ անիւներուն մէջ ու դարձուց իր ցանկացած ուղղութեամբ:

Լաւ, լաւ ըսաւ Վիլլիանը, ըստ երեւոյթին, եթէ շարունակէք խօսիլ, պիտի յուզուիք: Հասկցայ ձեզ: Եկէք իմ մէկ փորձառութենէս խօսիմ, որ կապ չունի մանուկներու դաստիարակութեան հետ:

– Պայծառ օր մըն էր: Կ'երթայինք Սկովտիա, մեր աղջիկին մօտ: Ճանապարհին, լիճի մը ափին կանգ առինք երկինքին իջած երկինքը դիտելու որ հայելիի պէս յստակ էր: Ահա այդ լիճի ափին նկատեցի ծառ մը որուն մէկ ճիւղը գրեթէ կոտրուած հակած էր վար, մարդու յօդախախտուած թեւին պէս:

Յուզումը զիս խեղդեց: Վազեցի դէպի ծառը խորհելով թէ կոտրուածը աղջիկիս թեւն է: Աչքերս լեցուեցան արտասուքով, պարզեցի ձեռքս դէպի այդ ճիւղը, բարձրացուցի, դրայ լաթի կտոր մը ու տեւապէս դարձնելով կտորածքը ամուր մը կապեցի ու նոր միայն հանդստացայ...

Վիլլիանին յուզումը փոխանցուեցաւ ինծի: Աչքերս փակեցի պահ մը ու մտածեցի – արդեօք այդ ծառը նման չէ՞ր ընկերոջս, որ այս հիանալի Անգլուհիին հետ ամուսնանալով երկու սիրուն աղջիկներու տէր դառնալէ ու երջանկանալէ ետք, զանոնք ամուսնացուց անգլիացի երիտասարդներու հետ, եւ հիմա, իր կոտրած թեւերով կը նայի իր ապագային, մինչ իր կոտրած այդ թեւերը կապող մը չկայ, կապող մը չկայ...

Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ, ընկերս որպէս վերջին ապաւէն, կառչած է Մովսէս Խորենացիին, կառչած է իր արմատներուն...

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ՃԱՆՉՑԱ՞Ք ԶԻՍ»

Երիտասարդ մը հանդիպեցաւ իր նախկին ուսուցչին: Հարցուց.

– Ճանչցա՞ք զիս:

Ուսուցիչը նայեցաւ տղուն աչքերուն մէջ, խնդաց եւ պատասխանեց.

– Ամէնէն լաւերը եւ ամէնէն գէշերը բնաւ չեմ կրնար մոռնալ:

Երիտասարդը այդ ամէնէն լաւերէ՞ն էր, կամ ամէնէն գէշերէ՞ն, կամ այս երկու դասակարգերէն ո՞չ մէկուն կը պատկանէր, ես չկրցայ հասկնալ, որովհետեւ չկրցայ լսել խօսակցութեան շարունակութիւնը: Բայց ուսուցչին նախադասութիւնը քանդակուեցաւ մտքիս մէջ եւ բաւական երկար ժամանակ մնացի այդ նախադասութեան ազդեցութեան տակ:

Ամէնէն լաւերը եւ ամէնէն գէշերը: Այսինքն երկու ծայրերը: Ծայրագոյնները: Անո՛նք են որ անմոռանալի կը մնան, անո՛նք են որ իրենց դրական կամ ժխտական հետքերը կը թողուն յիշողութիւններու մէջ: Հապա այն միւսնե՞րը, որոնք ո՛չ շատ լաւ են, ո՛չ ալ շատ գէշ, այսինքն կը գտնուին միջին կարգերու վրայ: Այս վերջինները չէ՞ն որ մեծամասնութիւն կը կազմեն դասարանի մը մէջ, կամ հաւաքականութեան մը մէջ: Այս միջինները հետք չե՞ն թողուր: Դատապարտուած են մոռցուելո՞ւ:

Այո՛, անոնք հետք չեն թողուր: Հետք չեն թողուր, որովհետեւ ծայրամաս չեն, որովհետեւ չեշտուած գոյն չունին, որովհետեւ իրենց արտակարգ տաղանդով հրապարտութիւն եւ երջանկութիւն չեն պատճառած իրենց ուսուցչին, կամ որովհետեւ իրենց բացառիկ անառակութեամբ և ժխտականութեամբ տառապալից գողգոթայ մը չեն սաեղծած իրենց ուսուցչին ալ:

Նոյն պարագան նախկին աշակերտի համար ի զօրու չէ՞ արդէն: Մարդիկ ընդհանրապէս իրենց ո՞ր ուսուցիչները կը յիշեն ամէնէն շատ, իրենց դասընկերներուն հետ ո՞ր ուսուցիչներուն մասին կը խօսին շատ յաճախ: Կը խօսին կա՛մ այն ուսուցիչներուն մասին, որոնք ամէնախիստ ուսուցիչները եղած են, որոնք ալ ու սարսափ պատճառած են իրենց աշակերտներուն, եւ կամ այն միւս ուսուցիչներուն մասին, որոնք իրենց թոյլ ու կակուղ բնաւորութեամբ չեն կրցած հակակշռել աշակերտները եւ միշտ ալ գետին պատրաստած են անոնց չարաճճիութիւններուն եւ անառակութիւններուն: Այս երկու ծայրագոյններուն միջեւ կայ անգոյն, բնականոն, պարտաճանաչ ուսուցիչներու բանակ մը: Բայց այս ուսուցիչները շատ քիչ կը յիշուին: Անոնց անունններն անգամ կը մոռցուին շուտով, անոնց դէմքերը շուտով կը թաղուին խաւարին ու մոռացութեան մէջ:

Մարդկային մեծ պատմութեան մէջ ալ միջինները լայն տեղ չունին: Պատմութեան հերոսները միայն ծայրագոյններն են: Միշտ ծայրագոյնները: Ծայր ըլլալ, գլուխ ըլլալ դրական ու յաջող գործի մը մէջ: Ծայր ըլլալ, գլուխ ըլլալ կործանումի ու մահուան մէջ: Երկիր մը փրկել, հայրենիք մը ստեղծել: Կամ, ընդհակառակն, երկիր մը փճացնել, հայրենիքի մը կորուստին պատճառ դառնալ: Բանի մը հազար հոգիի կեանքը փրկել կամ կեդրոնացման ճամբարի մը մէջ քանի մը հազար հոգի բնաջնջել: Մէկը օրհնութիւն կը ստանայ, միւսը անէծք: Բայց երկուքն ալ չեն մոռցուիր: Երկուքն ալ պատմութեան գրքին մէջ տեղ գրաւելով կ'անմահանան: Սերունդներու լեզուէն վար չեն իջներ:

Եթէ միջին մարդ ես, չըլլա՛յ որ տարիներ վերջ մէկու մը հարցնես.

– Զիս ճանչցա՞ք:

Այդ հարցումով դուն արդէն քու միջակութիւնդ, քու աննշանակութիւնդ, քու սովորականութիւնդ փաստած պիտի ըլլաս: Լռութիւն պահէ՛ ու անցիր, գնա: Աւելի լաւ չէ՞:

Բ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՊԵՐՃ ԶԵՅԹՈՒՆՑԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Առ հասարակ որպէս գրող, ֆրանսահայութեան շատ ծանօթ դէմք մը չէ Պերճ Զէյթունցեան: Պիտի ուզէինք ուրեմն սեղմ գիծերով նախ զինք ներկայացնել:

Ծնած 1938--ին Ալեքսանդրիա, 1947--ին ծնողներուն հետ կը ներգաղթէ Հայաստան: Փոքր տարիքէն գրելու հակում կը ցուցաբերէ, եւ իր առաջին գրական գործը, նորավէպ մը կը հրատարակուի երբ հազիւ 15 տարեկան, աշակերտ էր Երեւանի թիւ 63 միջնակարգ դպրոցին:

1957--ին 19 տարեկանին կը հրատարակէ նորավէպերու իր անդրանիկ հաւաքածոն «Իմ առաջին բարեկամը» խորագրով, որ Մոսկուայի երիտասարդ գրողներու մրցումին՝ կ'արժանանայ երկրորդ մրցանակի:

Վաթսունական թուականներուն Պերճ Զէյթունցեան տասնէ աւելի վէպեր կը հրատարակէ, որոնց մեծամասնութիւնը թարգմանուած է ռուսերէնի, գերմաներէնի, վրացերէնի, չեխերէնի, հունգարերէնի եւայլն:

1962 -- 66 թուականներուն ան կ'աշխատակցի Երեւանի «Հայֆիլմ» սթիւտիոներուն գրելով ֆիլմերու սենարիոներ: Անոնց մէջ յիշատակելի է «Երեւանեան օրերու խրոնիկան» 1964--ին դարձուած, որ խիստ գրաքննութեան ենթարկուեցաւ, ժապաւէնէն կորսուած մասերուն բնօրինակը (օրիժինալ) այրուեցաւ տանենի:

Պերճ Զէյթունցեան 1972--էն 1984 Հայաստանի Գրողներու Միութեան քարտուղարն է, դժուար եւ պատասխանատու պաշտօն, որ զինք կը պահէ «սալին եւ մուրճին մէջտեղ» ինչպէս կ'ըսէր Օրմանեան Պատրիարք:

1986--էն 1990, «Պիոներ» պարբերաթերթի խմբագրութիւնը վարելէ յետոյ 1991-ին Պ. Զէյթունցեան Մշակոյթի նախարար կը դառնայ Հայաստանի առաջին ոչ համայնավար դահլիճին, Վազգէն Մանուկեանի կառավարութեան մէջ:

Ան Մարսէյլ եկաւ որպէս հիւր «Գեղամ Պաղտասարեան Կեդրոնին», հաստատութեան հիմնադրութեան 20--ամեակի հանդիսութիւններուն մասնակցելու:

Մարտ 27, Շաբաթ, կէսօրէ վերջ Պերճ Զէյթունցեան այցելեց Գեղամ Պաղտասարեան Միօրեայ դպրոցը, եւ խօսելով աշակերտութեան բաւ. -- «Ես առ հասարակ ամէն տեսակի բռնակալութիւններու դէմ եմ, բացի մէկ հատէ. այդ մէկը հայերէն լեզուի տիկտատուրան է ամէն հայկական շրջանակի մէջ»: Իսկապէս մօքէ չհանելիք դաս մը, պատգամ մը ոչ միայն փոքրերուն, այլ նաեւ մեծերուն, քանի կը տեսնենք 50--60--70 տարեկան մարդիկ որոնք յաճախ կէս - կատար փռանսերէն կը կալածեն հայկական միութիւններէն ներս:

Բարեբաստիկ զուգադիպութեամբ մը, նոյն պահուն դպրոց այցելեց նաեւ սուրիահայ ծանօթ մտաւորական, տոքթոր Թորոս Թորանեան որ նոյնպէս իր բոցաշունչ խօսքը ուղղեց աշակերտութեան:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 20.30--ին հայերէն լեզու եւ մշակոյթի տարածման կեդրոնը, համագործակցութեամբ Մանկավարժական շրջանային կեդրոնի Centre régional de documentation pédagogique d'Aix-Marseille. այս վերջինին սրահին մէջ հանրային -- գրական երեկոյթ մը կազմակերպուած էր «Գրող մը մտատանջութեան մէջ» խորագրով:

Ուրախալի է ըսել որ նման հաւաքոյթի մը երկու հարիւրէ աւելի բազմութիւն կար, հաւաքոյթ ուր ոչ երգ -- արտասանութիւն, ոչ ալ դհոլ -- զուռնա կար, եւ որ սկսաւ հազիւ քառորդ ժամ ուշացումով, երկու ու կէս ժամ տեւելով:

Հաւաքոյթը իր ներկայութեամբ հովանաւորեց Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան:

Կրթական նահանգային տնօրէնին եւ Պ. Արդար Արզումանեանի բարի գալուստի եւ բացման խօսքերէն յետոյ, Էքս -- ան -- Փրովանսի համալսարանի փրոֆէսէօր՝ Ռոպէր Տէր -- Մերկերեան ամփոփ գիծերով ներկայացուց Պերճ Զէյթունցեան գրողը եւ իր գրական վաստակը: Ապա, ֆրանսական հեռատեսիլի l'Heure de Vérité-ի ձեւով տեղի ունեցաւ հարց -- պատասխան մաս մը զոր վարեց Պ. Սարգիս Խորոէքեան, ուր խօսք առին Տիկին Կէտիկեան, Պ.Պ. Վարուժան Արզումանեան, Լեւոն Քէչէճեան եւ տոքթոր Թորոս Թորանեան, եւ կրթական նահանգային տնօրէնը: Ամէն տեսակի նիւթեր շօշափող հարցերուն պատասխանեց Պերճ Զէյթունցեան, չեշտելով «ստելու եւ կեղծելու իրաւունք չունիմ»: Անմիջական թարգմանութիւնները ֆրանսերէնէ հայերէն կատարեց Ռոպէր Տէր -- Մերկերեան, իսկ հայերէն ֆրանսերէն Ս. Պօղոսեան:

Տեղի ունեցաւ նաեւ ներկաներու կողմէ (գրաւոր) ուղղուած հարցերու (ընդհանրապէս Հայաստանի ներկայ կացութեան վերաբերեալ) պատասխան:

Ներկաները ակամայ բաժնուեցան սրահէն, իր տեսակին մէջ եզակի այս երեկոյթէն:

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՀԱՅ -- ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ ԿԸ ՔՆՆՈՒԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վենետիկի Համալսարանի Եւրասիական Ուսումներու Բաժանմունքին կազմակերպութեամբ Մարտ 15 եւ 16 թուականներուն տեղի ունեցած է միջազգային գիտաժողով մը՝ «Պալքանացո՞ւմ, պալքանացումնե՞ր» ընդհանուր բնանիւթով: Զանազան զեկուցումներով քննարկուած են նախկին Եուկոսլաւիոյ, Ուկրանիոյ, Ռուսաստանի, Կովկասի ներկայ ազգամիջեան վիճակի բարդութիւնը, բաղկարարները, լարուածութիւնները, բախումները, լուծումի հեռանկարները: Կովկասի, յատկապէս Արցախի մասին հանդէս եկած է Հ. Լեւոն Զէքիեան հետեւեալ խորագրով՝ «Պալքանացման գործընթացներ, ապապալքանացման շաւիղներ: Հանդիտութիւններն ու առանձնայատկութիւնները տիպային իրավիճակի մը՝ Կովկաս»:

ԺԸ. ԴԱՐՈՒ ՎԵՆԵՏԻԿՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԸ

Վենետիկի «Սթուտիում» հրատարակչատունը, որ տարիներէ ի վեր կը հրատարակէ սկզբնական շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը Վենետիկի եկեղեցական պատմութեան նուիրուած հատորներու շարք մը, վերջերս լոյս ընծայած է ԺԸ. դարու նուիրուած հատորը: Հատորին մէջ ընդարձակ տեղ գրաւած են Մխիթար Աբբահօր Վենետիկ ժամանումը եւ Մխիթարեան Միաբանութեան գործունէութիւնը: Այս գլուխին հեղինակն է Հ. Լեւոն Զէքիեան:

Փետրուար 17--ի երեկոյեան, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցած է գիրքին ներկայացումը, Վենետիկի «Աթէնէօ Վենեթօ»յի դահլիճին մէջ: Խօսք առած է նաեւ Հ. Լեւոն Զէքիեանի, որ ընդգծած է Մխիթարի եւ Վենետիկի միջեւ փոխադարձ ներգործումներուն նշանակութիւնը, նկատելով զանոք իբր փոխադարձ համալրում եւ ճոխացում:

ԴԻՒԱՆ ՊՕ -- ԱՐԱՔՍ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

Հայաստանեան ՃՊԻՏ

ՄՏՔԵՐ
ԾԱՌԵՐԻ ԵՒ ԿՈՃՂԵՐԻ ԱՐԱՆՔՈՒՄ

Էկրաններից հանուեց «Սերոբի ծառը» կարճամետրաժ կինոնկարը: Անցեալ գիշեր անյայտ անձինք կտրեցին այն:

Դրա փոխարէն մշտապէս կը ցուցադրուի «Խնձորի այգին» կինոնկարը, մանաւանդ կացնահար այգու հատուածը:

Հրանտ Մաթեւոսեանի «Ծառերը» ժողովածուն կը վերահրատարակուի «բացատ» անունով: Դեռեւս յայտնի չէ Ազատակաւայի «Թաւուտում» պատմուածքի ճակատագիրը:

Հայերի թիմը յաղթեց փայտահատների միջազգային մրցոյթում: Նրանց այլեւս չեն թողում մեկնելու անտառաշատ երկիրներ:

Թռչունները վերադարձան Հայաստան եւ տեսան միայն կոճղեր: Հաւքերն ուրիշ տեղ չունելուց առաջ խնդրանքով դիմեցին ՀՀ Գերագոյն Խորհրդին՝ մեզ փախստականի կարգավիճակ տուէք եւ փոխհատուցէք մեր բների վնասը: Փախստականների հարցերով զբաղուող յանձնաժողովը նրանց պատասխանեց շատ տարածուած երգի մի քիչ փոխած տողով՝ կռունկ, ուստի կուգաս, այնտեղ էլ գնա, դու էիր պակաս:

Ինչ լաւ է, որ չկայ պատուիրան՝ ծառ մի կտրիր: Դա էլ կ'անտեսուէր: Ստիպուած ասուած պիտի բոլոր ծառերին անկէզ մորենու կարգավիճակ տար:

Հիմա առաւել յարգի է «կոճղի պէս ամուր մարդ» արտայայտութիւնը: Շատ անյարգի եւ հասցէատիրոջ համար վտանգաւոր է «չինարի պէս բոյ ունի» արտայայտութիւնը:

ԵԴՈՒԱՐԴ ՄԻԼԻՏՈՆԵԱՆ

ՍԿԶԲՈՒՆՔԱՅԻՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄ

Հայ մտաւորականների՝ վերջերս գրանցուած «Հակարէլ» միութիւնը մտադիր է պաշտօնապէս դիմել Աբուլֆազ Էլչիպէյին՝ պահանջելով Ադրբեջանի քաղաքացիութիւնից զրկել Աշոտ Բլէեանին:

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Սակայն Զինուորական մարմինը, արհամարհելով կուսակալի սպառնալիքներն ու յորդորանքները, արիաբար կը շարունակէր ղեկավարել հերոսամարտը: Ա. Եկարեան, Փ. Թերլեմէզեան, Գ. Պուլկարացի եւ ուրիշներ դիրքերու տարածքի տակ կ'անցնէին դիրքէ դիրք եւ կ'ոգեւորէին մարտիկները:

Ապրիլ 12 -- 13--ին մարտերը կը բորբոքէին նոր ուժով: Թշնամին, ստանալով համալրումներ, կը ռմբակոծէր անխնայ ու դաժան, քանդելով Հայկական ամրութիւնները, կ'աւերէր խաղաղ ու չէն տուները:

Ապրիլ 15--ին Զինուորական մարմինը նամակ ուղարկեց Կովկաս՝ ռուսական իշխանութիւններուն: Նկարագրելով իրավիճակը, ան կ'ըսէր. -- «Ամէն օր կը սպասենք ռուսական օգնութեան: Կը խնդրենք շտապել: Ցետոյ ուշ կ'ըլլայ»:

Ապրիլ 16--ին թշնամին աւելի սաստկացուց կրակը: Անոր թնդանօթները գրեթէ ամբողջ օրը կը հարուածէին Հայերու դիրքերն ու ամրոցները: Հակառակորդը «սալաւաթ» գոռալով մէկ քանի անգամ գրոհի նետուեցաւ: Սակայն ջարդուելով ետ շպրտուեցաւ: Ան գործի լծեց հեծելազօրքը, բայց Հայերը, սպաննելով անոնց զնդապետն ու քառասուն հեծեալները, անխախտ պահեցին իրենց դիրքերը:

Ճեւդէթ պէյը հերոսամարտի սկիզբին յայտարարած էր, որ երկու -- երեք օրէն կ'ամայացնէ Այգեստանը եւ կը բնաջնջէ բոլոր Հայերը, բայց արդէն անցեր էր 10 օր, չէր կրնար անգամ խախտել Հայերու դիրքերը, ընդհակառակն, ինքն էր տուժողը, տալով նորանոր զոհեր:

Ապրիլ 19--ին ան նոր յարձակումի անցաւ: Թէժ կռիւները շարունակուեցան նաեւ յաջորդ օրը: Իսկ Ապրիլ 21--ին այդ կռիւները հասան իրենց գագաթնակէտին: Անոնք, ինչպէս կ'արձանագրէր ականատեսը, «իրենց կատաղութեամբ ո՛չ նախընթաց ունէին եւ ո՛չ ալ այլեւս կրկնուեցան»: Թշնամին յաջողութեան հասնելու համար շատ ճիգ ու ջանք թափեց: Անոր թնդանօթները անընդհատ կ'որոտային, օրական 400 ռումբ արձակելով, իսկ զինուորները իւրաքանչիւր ժամու կ'արձակէին մինչեւ 10 հազար փամփուշտ: Որոշ տեղերու մէջ Թուրքերը դուրս կուգային իրենց դիրքերէն ու կը նետուէին սուինամարտի: Զկարենալով արդիւնքի հասնիլ, կուսակալն ու համախոհները երգումէն հրաւիրեցին գերմանացի զինուորական -- մասնագէտ: Բայց ան, գործադրելով իր ամբողջ շնորհքը, նոյնպէս ձեռնունայն եւ ստիպուած հեռացաւ Վանէն, յայտարարելով «ինքնապաշտպաններէն ես չէի սպասեր այդպիսի դիմադրութիւն»:

Եւ իրօք, Հայերու դիմադրութիւնը անյաղթահարելի էր, չտեսնուած էր: Անոնց ամրաշէն խումբերը, աշխատելով գիշեր ու ցերեկ, զարմանալի արագութեամբ ու ճարպիկութեամբ կը վերականգնէին կամ կը վերանորոգէին թշնամիին կողմէ աւերուած դիրքերը: Մարտիկները յաջող կրակոցներով գետին կը տապալէին երեւցող հակառակորդները կամ սուինամարտի բռնելով, կ'ոչնչացնէին զանոնք, հրկիզողները յանկարծակի կերպով կը յայտնուէին Թուրքերու թիկունքին եւ կ'այրէին անոնց շէնքերն ու ամրութիւնները:

Հերոսամարտը հերոսներու ծնունդ կուտար: Արամ Պօռօղանճեանը, արհամարհելով վտանգը, երեք անգամ բարձրացաւ սանդուխներու վրայ եւ զգալի վնաս պատճառեց թշնամիին: Ան ուզեց շարունակել այդ սխրագործութիւնը, բայց ինկաւ հակառակորդի գնդակէն: Մանդանցի Սահակը սպաննեց երեք զինուոր եւ թոյլ չտուաւ որ հակառակորդը տանի անոնց զէնքերը: Երբ մթնեց, ան սողալով մօտեցաւ ինկածներուն եւ բերաւ անոնց հրացաններն ու փամփուշտները:

Այր մարդոցմէ ետ չէին մնար կիները: 19--ամեայ Իսկուհի Համբարձումեան (Սեւօ) կրակի տակ կը թափանցէր թշնամիին թիկունքը, կը հետախուզէր ու տեղեկութիւններ կը բերէր, փամփուշտներ կը մատակարարէր, վէրքեր կը կապէր եւ ուտելիք կը հասցնէր: Երբ հետախուզութեան կ'երթար իր տարճանակը կուտար եղբօրը, որ թշնամիին ձեռքը չիյնայ: Յաճախ ան հրաշքով կը փրկուէր հակառակորդի գնդակներէն: Իր սխրագործութիւններու համար Սեւօն պարգեւատրուեցաւ «պատուոյ խաչ» շքանշանով: Անոր նման կը գործէին նաեւ ուրիշ Հայուհիներ:

Հերոսութիւն կը կատարէին նոյնիսկ պատանիներն ու երախաները: Անոնք արագօրէն կը նետուէին թշնամիին արձակած ռումբին վրայ, արհամարհելով մահը, կը վնասազերծէին զայն եւ կը յանձնէին զինագործներուն, որոնք վառօդը կ'օգտագործէին փամփուշտներ պատրաստելու համար: Երախաները պատերէն կը հաւաքէին թշնամիին հրացաններէն արձակուած գնդակները եւ կուտային նոյնպէս զինագործներուն, որոնք կ'օգտագործէին զանոնք դարձեալ փամփուշտներ պատրաստելու համար: Երբեմն պատանիներէն ոմանք կը կատարէին աւելի խիզախ գործեր: 14--ամեայ Արամը հրկիզեց ֆրանսական հիւպատոսարանի շէնքը, ուր խրամատաւորուած էին Թուրք զինուորները:

Հերոսամարտը կը պահանջէր նուիրուածութիւն, անձնազոհութիւն եւ զոհաբերութիւն: Եւ Վանեցիները սիրով կը կատարէին այդ բոլորը: Այգեստանի դիրքերէն մէկուն վրայ ինը հոգի կը կռուէին խիզախօրէն, վախնալով ոչ թէ մահէն, այլ փամփուշտներու սպառումէն: Թշնամին ռմբակոծեց եւ աւերեց անոնց դիրքը: Մարտիկները ոչ թէ նահանջեցին, այլ ինկան աւերակներու վրայ ու շարունակեցին կռիւը: Վեց օր անոնք անքուն ու անսնունդ կը մարտնչէին, մինչեւ որ Զինուորական մարմինը զանոնք փոխարինեց ուրիշներով:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

ուրը պիտի հասնի յաղթանակին» :

Գալով ընդդիմադիր ճակատին, ազգայնական ճակատի ու «Գորշ գայլեր»ու ղեկավար Թիւրքէշ գինեալ միջամտութեան ամէնէն խանդավառ պաշտպանը կը թուի ըլլալ : Իր հետեւորդները Ապրիլ 6-ին Պոլսոյ մէջ բողոքի զանազան ցոյցեր կազմակերպած են ազգայնամոլ ու հակահայ լոզունգներով ու պաստառներով : Անոնք գրուած են նաեւ թռուցիկներ ուր գրուած է թէ Պոլսոյ հայ գործի մարդոցմէ ու փոքրամասնութիւններէն հաւաքուած գումարներ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին միջոցով Հայաստանի ՀՅԴ կուսակցութեան կը փոխանցուին, եւ թէ «հաշիւ պիտի պահանջուի հայ փոքրամասնութենէն որ գործակից է Ղարաբաղի ոճրագործներուն» :

Ընդդիմադիր ղեկավար Պ. Էճէվիթ եւս խաւիւ քննադատած է Տէմիրէլի իշխանութիւնը, ըսելով. «Թուրքիոյ ղեկավարները, ստեղծուած պայմաններուն մէջ, միայն խօսքով ու Ազրիականէն Չինական պարիսպ երկարող թրքական աշխարհի մը երազներով կը ջանան կացութիւնը փրկել : Վարչապետը մէկ կողմէն կը յայտարարէ թէ մեր համբերութիւնը սպառած է, միւս կողմէ կ'ըսէ թէ չենք կրնար Ազրբէջանի օժանդակութեան փութալ : Այս պայմաններուն մէջ Թուրքիա չի՞ կրնար ըսել "եթէ յարձակումը կասեցնելու համար Երեւանի ուժը բաւարար չէ, Անգարայինը բաւարար կ'ըլլայ" : Առանց զինուորի մը կեանքը վտանգելու, միայն օդային ազդարարութեամբ մր Թուրքիա կրնայ հայկական յարձակումները մէկ օրէն կեցնել» :

Թուրք մամուլն ալ ընդհանրապէս կ'արտայայտէ ընդդիմութեան դիրքերէն : Ապրիլ 7-ի «Թէրճիւման»ին մէջ քաղաքական մեկնաբան Ֆահիր Արմաօղլու կատարուածը ուղղակի հոմանիշ կը նկատէ Ղարաբաղի կորուստին : Կ'ըսէ նաեւ թէ Թուրքիոյ ղարաբաղեան քաղաքականութիւնը սնանկացած է. գլխաւոր պատճառն ալ այն միամիտ հաւատքն է զոր սնուցած է Թուրքիա, Հայաստանի հետ լաւ յարաբերութիւններ մշակելով Ղարաբաղի հարցին լուծում բերելու հաշիւներով : Ան հարկաւոր կը նկատէ որ Թուրքիա ընդունի թէ «այնքան ատեն որ անկախ Թուրքիան ու եղբայր Ազրբէջանը գոյութիւն ունին, Թուրքիա կովկասեան իր քաղաքականութեան մէջ տեղ չի կրնար տալ Հայաստանի : Որովհետեւ Հայաստան Թուրքիոյ համար բացասական ազդակ մըն է, ինչպէս Ռուսաստանը» : Յօդուածագիրը ապարդիւն ձեռնարկ կը նկատէ Սեւ Ծովու տնտեսական համագործակցութեան ժողովն ալ, թելադրելով որ Թուրքիա կովկասեան իր քաղաքականութիւնը հիմնէ Ազրբէջանի ու Վրաստանի վրայ :

«Հիւրրիյէթ» (Ապրիլ 7) կը գրէ թէ թուրք կառավարութիւնը զայրացած է ազերի ղեկավարութեան որ հայկական յարձակումներու մարզին մէջ աշխոյժ քաղաքականութիւն չի վարեր ու ամէն բան Թուրքիայէն կ'ակնկալէ : Թրքական կառավարական շրջանակները զանգատած են որ Էլչիպէյ այլ երկիրներու ղեկավարներուն չէ կրցած բացատրել հայկական յարձակումներուն բնոյթը. զանգատի այլ պատճառ մըն ալ թրքական հանրապետութիւններուն միջեւ առողջ երկխօսութեան ու իրարու զօրավիգ կանգնելու տրամադրութեան բացակայութիւնն է :

Նոյն թերթը մեծ զարմանքով կ'անդրադառնայ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Պուտրոս Ղալիի յայտարարութեան ուր Հայաստանի չափ դատապարտուած է Ազրբէջանը. ան ըսած է. «Ապահովութեան Խորհուրդը լրջօրէն մտահոգ է Հայաստանի եւ Ազրբէջանի միջեւ թշնամութեան շեշտումէն եւ յատկապէս Քելբաջարի շրջանին մէջ կացութեան ծանրակշիռ բնոյթէն : Խորհուրդը կը պահանջէ որ անյապաղ վերջ տրուի այս կարգի թշնամութիւններու որոնք կը սպառնան շրջանի ապահովութեան ու խաղաղութեան : ... Խորհուրդը կոչ կ'ուղղէ որ արգելք չյարուցուի միջազգային մարդասիրական օժանդակութեան որ ուղղուած է թեթեւցնելու բախումներու զոհին բնակչութեան տառապանքը» : Այս վերջին պարբերութիւնը ակնարկութիւն կը նկատուի Ազրբէջանի եւ Թուրքիոյ որոնց առաջինը շրջափակումի ձեռնարկած է Հայաստանի դէմ, իսկ երկրորդը իր ցամաքային ու օդային ճամբաները փակած է Հայաստան ուղարկուած օժանդակութեան առջեւ :

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Ռոլան Աւետիսեան,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Փօլ Աւետիսեան եւ աղջիկները,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Աւետիսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Աւետիսեան եւ զաւակները,
Տիկին Քրիսթին Աւետիսեան եւ զաւակները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ նախնին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՇԽԷՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պօղոսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 5-ին, իր բնակարանը (Առնուվիլ) 78 տարեկանին :

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 9-ին, ժամը 11-ին Առնուվիլի Վարագայ Սուրբ Խաչ Եկեղեցին, 33 ռիւ Սէն - Ժիւսթ

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ այլ՝ նուէրներ Հայաստանի :

Ցաւակցութիւն՝ տոմարով :

Թաղումը տեղի կ'ունենայ ժամը 11.45ին Առնուվիլի գերեզմանատունը :

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել :

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Հայկ. միութիւններու Ֆորումը կը խնդրէ մեզմէ տեղեկացնել թէ Ապրիլ 3 թուակիր նամակով դիմած է Հայկ. Քաղաքական Կազմակերպութեանց Համակարգումին (Coordination des Organisations Politiques Arméniennes — COPA) առաջարկելով տիպլոկ մը հաստատել, համայնական քոնկրեսը մը ստեղծելու նպատակով Ֆրանսահայ գաղութը չահագրգռող հիմնական հարցերու շուրջ :

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
ԵՒ
ՃԱՇ

Փարիզի Խաւեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ գեղարուեստական երեկոյթ մը ընթրիքով, Ապրիլ 16, Ուրբաթ օր, ժամը ճիշդ 19.30-ին, Եան'ց Ակումբին մէջ

5, avenue Reille, Paris 14e

Մասնակցութեամբ՝
Սարգիս Պօղոսեանի
(արտասանութիւն)
եւ
Սիրիլ Տէր - Գրիգորեանի
(դասական կիթառ)

Ընթրիք՝ ժամը 19.30-ին :
Ճաշագին՝ 150 Ֆր. :
Ընթրիքէն յետոյ պարանցիկ երեկոյթ՝ երիտասարդներու համար ժամը 22-էն սկսեալ :
Մուտք՝ 30 Ֆր. :
Տեղերը ապահովելու եւ տեղեկութեան համար հեռաձայնել՝
43 08 12 06 թիւին
ՄԻՆՉԵՒ ԱՊՐԻԼ 13

VIENT DE PARAITRE

FILM-VIDEO
SATENIK
Mémoire du tapis d'Arménie
Un film de *Tavros Tachtentz*
Janvier 1993

Studio CVS, Andok avec le concours d'ESF (Entrepreneurs Sans Frontières, 45, rue Vivien, 95270 Luzarches, Tél. : 48 58 05 00).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

Շաբաթ, Ապրիլ 10
Ընթերցուածք ժամը 17-ին :
Ճրագալոյց ժամը 18-ին :
Կիրակի, Ապրիլ 11, Զատիկ :
Պատարագ ժամը 11-ին :
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿ. ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Երկուշաբթի, Մեռելոց :
Հոգեհանգիստ ժամը 11-ին :

ՎԻԷՆ

Կիրակի, Ապրիլ 11, ժամը 10-ին, Սէն-Թ'Անտրէ Լը Պա Եկեղեցւոյ մէջ՝

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Երգեցողութիւնը կը կատարէ գաղութիս դպրաց դասը :

Պատարագի աւարտին տեղի կ'ունենայ ներկուած հաւկիթներու եւ զատկական խմորեղէններու աւանդական օրհնութիւնը :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իւղագինի հետեւեալ նուէրները.

Տիկին Արփինէ Խաչատուրեան 100 Տիկին Կիւմիւշկէրտեան 100, Տիկին Սեդա Մէսճեան 300, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Միքայէլեան 200, Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Վրթանէսեան 100, Պ. Արարատ Մելտոնեան 200, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Բարսեղեան 500, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գարակիւլեան 500, Տէր եւ Տիկին Քիւրքճեան 600, Տիկին Մարկըրիթ Ալթունեան 100, Պ. Կարպիս Արապեան 200, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գալֆայեան 800, Սոսիէթէ Պալեան 1000, Տիկին Ե. Զագմագեան 200, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Ժիթոն 400, Տիկին Էլիզապէթ Պիգպիզեան 200, Տէր եւ Տիկին Թանիւս Տիգրանեան 500, Տիկին Վերան Քիւրքճեան 500, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Գըրմըզեան 300, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Գույումճեան 500, Պ. Մարտիկ Տախտեան 300, Պ. Կարապետ Թուլումճեան 300, Օր. Ռոզա Դարբինեան 200, Տէր եւ Տիկին Պ. Սողոմոնեանց 400, Պ. Դանիէլ Ֆալք 150, Օր. Մարի - Մատլէն Տէօվլէթեան 200, Տէր եւ Տիկին Արթօ Գույումճեան 200, Օր. Իզապէլ Գալֆայեան 150, Պ. Ահարոն Պօյաճեան 250, Տիկին Գայեանէ Գարոյեան 500, Օր. Ժագլին Քանարեան 300, Տիկին Վալանթին Տէմիրճի 100, Տիկին Հրիփսիմէ Մարկոսեան 100, Տիկին Եւգինէ Պօղոսեան 100, Րոմանի Հայկական Ընկերակցութիւն 200, Տիկին Արշալոյս Խանտանեան 200 եւ Պ. Րաֆֆի Աղապէկեան 1000 Ֆր. :

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հայաստանի եւ Արցախի օժանդակութեան ի նպաստ.-- Պ. Վենսան Օթէյ (Ռոթարի Քլէօպ, Մերինեաք) 3.244 Ֆր., Քրէասիոն Ժէսի, Պ. Գարեգին Յովսէփեան 2.000-ական Ֆր., Պ. Միշէլ Մաթեան 1.500 Ֆր., Պ. Կրեկոր Լէյլոզեան (Սէն Կրասիէն), Տիկին Նատին Լէյլոզեան (Ռիւէօյ-Մալմէզոն), Պ. Ժան Զաքարեան, Պ. Արա Արէլեան-Պօղոսեան, Պ. Ֆրէնկեան, Պ. Խաւար Մանուկեան, Պ. Երւանդ Մինասեան, Պ. Ժորժ Ալեքսանեան, Պ. Երուանդ Մարթայեան, Տիկին Նորա Տէր-Յակոբեան, Պ. Քափլան, Տէր եւ Տիկին Բենիամին Մաթոսեան, Տիկին Կօչկարեան 1.000-ական Ֆր., Պ. Լեւոն Քապաքճեան, Պ. Տիգրան Խեմթեմուրեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Սաղաթէլեան, Տիկին Արաքսի Գազանճեան, Պ. Արշաւիր Սերոբեան, Պ. Գաւէճեան, Տիկին Վիրժինի Արսլանեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մկրտիչեան, Տիկին Նիքոլ Եսայեան, Պ. Էրիք Ջրրաշեան, Պ. Ժերար Կիրակոսեան (Պրի-սիւր-Մառն), Պ. Ոսկեան Կէօնտէլէն, Տիկին Արաքսի Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Մարթայեան, Պ. Պետրոս Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Ժերար Օնոսեան, Պ. Ժերար Կիրակոսեան, Պ. Խանճեան, Տիկին Սաթենիկ Ճենտոյեան 500-ական Ֆր. :

(Շար.)

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ԶԱՏԻԿ

ԿԻՐԱԿԻ, ԱՊՐԻԼ 11

ՏՕՆ ՀՐԱՇԱՓԱՌ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամերգութիւն ժամը 8.15-ին :
Պատարագ ժամը 10.30-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 9.15-ին :
Պատարագ ժամը 10.45-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
Հոգեւոր Հովիւ
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ժամերգութիւն ժամը 10-ին :
Պատարագ ժամը 10.30-ին :

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Ժամերգութիւն ժամը 9.15-ին :
Պատարագ ժամը 10.30-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Ս. ՍԱՀԱԿ ՎԱԼԱՆՍ

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ ժամը 10.30-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՅ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :
Հայրապետական կոնդակ
եւ քարոզ ժամը 11.30-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ - Ս. ԳԷՈՐԳ

Պատարագ ժամը 10-ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Ժամերգութիւն ժամը 9.30-ին :
Պատարագ ժամը 10-ին :

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 9
VENDREDI
9 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.037 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.037

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՆ «ՀԱՅԿ. ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ»

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՀՐԱԴԱԴԱՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԲԱՅՑ «ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ» ՉԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՐ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱԿ-Ի ԴԵՍՊԱՆԸ ԻՐ ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՐՏԱՅԱՅՏԷ

ՖՐԱՆՍԱ ԽԱՂԱՂ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ՋԱՏԱԳՈՎ ԿԸ ՄՆԱՅ

Երէկ, վերջին պահուն, քանի մը տողով միայն արձագանգած էինք Ապահովութեան Խորհուրդին Ղարաբաղի վերաբերեալ բանաձեւին։ Ծանօթ է որ Խորհուրդը նիստ գումարած էր Ազրպէյճանի դիմումին վրայ, որուն զօրավիգ էր Թուրքիա։ Այս վերջինը ուզած էր որ անպայման դատապարտուի հայկական յարձակումը Ազրպէյճանի վրայ, ինչ որ մերժուեցաւ։

ՄԱԿ-Ի ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Ապահովութեան խորհուրդը մտահոգութիւն կը յայտնէ Հայաստանի հանրապետութեան եւ Ազրպէյճանի հանրապետութեան միջեւ յարաբերութիւններու վատթարացման եւ Լեռնային Ղարաբաղի կրկին մէջ թշնամական գործողութիւններու սաստկացման, եւ յատկապէս Ազրպէյճանի Քելբաջարի շրջանին մէջ հայկական տեղական ուժերու ներխուժման պատճառով։

Ապահովութեան խորհուրդը կը պահանջէ անմիջապէս դադրեցնել այդ բոլոր թշնամական գործողութիւնները որոնք կը սպառնան շրջանի խաղաղութեան եւ ապահովութեան եւ այդ ուժերը հեռացնել։

Այս առընչութեամբ, Ապահովութեան խորհուրդը վերահաստատելով շրջանի բոլոր Պետութիւններու գերիշխանութիւնը, տարածքային ամբողջականութիւնը եւ սահմաններու անձեռնմխելիութիւնը, իր զօրակցութիւնը կը յայտնէ Սէ - Էս - Սէ - Ըի խաղաղութեան գործընթացին։

Ապահովութեան խորհուրդը յոյս կը յայտնէ որ Մինսկի խումբին կողմէ վերջերս ձեռք ձգուած նախնական համաձայնութեան մօտ ատենէն կը յաջորդեն հրապարակի, դէտերու ժամանակացոյցի, քաղաքական յայտարարութեան նախագիծի մասին համաձայնագրեր եւ Մինսկի ժողովին անյապաղ գումարման որոշումը։

Ապահովութեան խորհուրդը ջերմօրէն կը խնդրէ շահակից կողմերէն որ անհրաժեշտ բոլոր միջոցներուն ձեռնարկեն Սէ - Էս - Սէ - Ըի շրջանակին մէջ խաղաղութեան գործընթացը յառաջ մղելու եւ խուսափելու բոլոր այն գործողութիւններէն որոնք կրնան խոչընդոտել խնդրին խաղաղ լուծումը։

Ապահովութեան խորհուրդը կը պահանջէ նաեւ որ շրջանին ազատ մուտքը եւ ի մասնաւորի կենիհին տարածքին բոլոր շրջանները ապահովուի մարդասիրական օժանդակութեան համար, որպէսզի բընակչութիւններու տառապանքները թեթեւնան։

Խորհուրդը կը խնդրէ ընդհ. քարտուղարէն, խորհրդակցութեամբ Սէ - Էս - Սէ - Ըի, որ հաստատէ դէպքերը, ինչպէս որ պէտք է եւ ստիպողաբար տեղեկագիր մը ներկայացնէ տեղւոյն վրայ եղած կացութեան արժեւորումով։

Այս բանաձեւին յատկանշական կէտերէն է նախ այն իրողութիւնը որ «հայկ. յարձակման» դատապարտում չկայ եւ կը չեշտուի Քելբաջարի յարձակումը հայկական տեղական ուժերու կողմէ։ Կը պահանջուի, բնական է, անմիջական հրադադար, բայց այդ անմիջականը չընկերանար ուժերու քաշուելուն։ Մնացեալը ընթացիկ բանաձեւերու սահմանը չանցնիր եւ ինչպէս ըսինք նման բանաձեւեր դիգուած են ՄԱԿ-ի դարակները։ Թուրքիոյ ՄԱԿ-ի մօտ դեսպանը՝ Մուսթաֆա Աքշին, մամուլի առջեւ արտայայտած է իր բարկութիւնը այս բանաձեւին առթիւ, չեշտելով թէ իր երկիրը «միտք չունի քաշուելու եւ թոյլ տալու որ Ազրպէյճան Պոսնիոյ ճակատագրին ենթարկուի» *եւ թէ* «պէտք եղածը պիտի ընէ որպէսզի չպատահի»։

Խորհուրդին առջեւ, Աքշին աւելի բացայայտ ձեւով արտայայտուեր է, կը գրէ Սոֆի Շիհապ «Լը Մոնտ», *յիշելով որ Եօզալ արդէն «չեշտը տուած էր» երբ կ'ըսէր՝ «պէտք է ակռայ ցուցնել» եւ Փարիզ ալ Թուրք դիւանագէտներ դիտել տուած են որ 1974-ին արդէն ոչ ոք լուրջի առած էր Թուրքիան նախքան Կիպրոս կատարած իր միջամտութիւնը։ Միջազգային հաւաքականութիւնը չի խորհիր որ այն նոյն* սենարիօն, *որ ցայսօր կը խոչընդոտէ Թուրք քաղաքականութիւնը կրնայ կրրկնուիլ, մանաւանդ որ Թուրքիա մերժեց Բաքուի դիմումը քանի մը Թռան տրամադրելու գաղթական փոխադրելու համար։ Ճիշդ է հանրային կարծիքին մօտ, մթնոլորտը լարուած է մանաւանդ որ կայ մրցակիցը՝ Իրան, որ դատապարտեց հայկական յարձակումը։*

Ապահովութեան Խորհուրդի բանաձեւումէն ետք, Ֆրանսա ալ մամուլի հանդիպումի մը ընթացքին ճշդեց իր դիրքը որ ծանօթ է։ Կրկնելէ ետք բանաձեւին պահանջները, Ֆրանսա քիչ մը աւելի կը չեշտէ մարդասիրական օգնութեան անհրաժեշտ բաշխումի ազատութիւնը ամբողջ Կովկասի մէջ, ու ինք ալ կը հրաւիրէ կողմերը անմիջական դադրեցման զինուորական բոլոր գործողութիւններուն։

Վերջին պահուն ստացած ըլլալով եւրոպական դիրքորոշման յայտարարութիւնը, կուտանք իր բնագրին լեզուով. –

DECLARATION SUR LE HAUT-KARABAGH

La Communauté et ses Etats membres sont gravement préoccupés par la nouvelle dégradation des relations entre la république d'Arménie et la république d'Azerbaïdjan à propos du conflit au Haut-Karabagh. La Communauté et ses Etats membres déplorent l'extension de la zone des combats à Kelbadjar et à la région de Fizouli. Ils engagent vivement le gouvernement arménien à user de son influence sur les forces du Haut-Karabagh pour qu'elles se retirent immédiatement du territoire azéri et qu'elles cessent les combats dans la région. Toutes les parties sont invitées à ne pas se retirer, en raison des récents événements, des négociations en cours dans le cadre du groupe de Minsk de la CSCE.

Bruxelles, le 7 Avril

**

Միացեալ – Նահանգները բացէ ի բաց կը դատապարտեն Հայերու յարձակումը։ Արտաքին Նախարար Քրիսթոֆըրն է որ յայտարարած է. – «Միացեալ – Նահանգներու կառավարութիւնը կը դատապարտէ այս յարձակումը» եւ այդ դատապարտումը նամակով մը փոխանցուած է Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, Ապրիլ 5-ին։ Նկատի կ'առնուի որ առաջին անգամն է որ Միացեալ – Նահանգները հրապարակաւ կը դատապարտեն Կովկասի կռիւներու երկու կողմերէն մէկը։ «Ինթէրնէշընըլ Հէրըլտ»ը *(Ապրիլ 8) կ'աւելցնէ որ Ամերիկա մեծ օգնութիւն կը հասցնէր Հայաստանի դէմ դնելու համար Ազրպէյճանի կիրարկած շրջափակումին։ Ի դէպ, ոչ մէկ Պետութիւն դատապարտեց այդ շրջափակումը, որ դէմ է միջազգային ամէնէն տարրական մարդկային իրաւունքներուն։*

Թերթերը շատ լայն տեղ կուտային Ապրիլ 8-ին, այս վերջին իրադարձութիւններուն։ «Լիպերասիոն» *կը նկարագրէ մանաւանդ գաղթականներու, փախըստականներու ողբերգական վիճակը հիմնուելով ՄԱԿ-ի գաղթականաց բարձր գրասենեակի պատուիրակութեան ականատեսի վկայութեանց վրայ։ Փախողները կը ջանան անցնիլ 3000 մեթր բարձրութիւն ունեցող Մուրով Տաղի ձիւնածածկ անցքերէն։ Ամէն օր 500 – 700 ազերի վերապրողներ, ուժաքամ կը ջանան ապաստան գտնել մարդասիրական կազմակերպութեանց մօտ։ Կիներն ու մանուկները բնաւ չեն դիմանար եւ անոնք որոնք կը յաջողին մինչեւ Դաշքեսան հասնիլ, ողորմելի պայմաններու մէջ են։ Օրը, նուազագոյն 150 հոգի կը մեռնի երբ կը ջանան լեռն անցնիլ։*

«Լը Մոնտ» *կ'արձագանգէր Սերժ Սարգըսեանի մէկ յայտարարութեան։ Ան ըսած կ'ըլլայ. – «Եթէ Ազրպէյճանցիք չհրաժարին ուժի գործածութենէն, կը ստիպուինք Ղուբաթլին գրաւել»։ Ստեփանակերտ գտնուող Ա.Ֆ.Փ.-ի մէկ թղթակիցը հաստատած է որ այրեր, կիներ եւ մանուկներ պատանդ կը պահուին Հայերու կողմէ եւ թէ այրերու դէմ գործուած արարքները կ'արդարացուին ազատ արձակուած հայ գերիներու նկատմամբ գործուած չարչարանքներով։*

«Քոթիտիէն տը Փարի» *շատ լայն տեղ կուտայ, ընդհանուր լրատուութեան կցելով մարտիկներու վկայութիւններ եւ յայտարարութիւններ։ Մարտունիի շրջանի կռուողներէն մէկն է Օլէկ Մանասեան որ կ'ըսէ. – «Ճակատամարտը կորսնցնե՞լ։ Իրաւունք չունինք։ Մեր գիւղերը մեր ետին են»։ Թերթը նկարագրութիւն մըն ալ կ'ընէ Քելբաջարի կռիւներու ընթացքին պատահած մահացու «թիւրիմացութեանց»։*

«Իւմանիթէ» *ալ կը ծանրանայ ազերի փախստականներու կացութեան վրայ եւ Էլչիպէյի օգնութեան կոչին Տէմիրէլի։ Առանձին պատմականը կ'ընէ Ղարաբաղի։*

Նոյն թուականը կրող արաբական «Ալ – Հայաթ»*ն ալ բաւական կը ծանրանայ այս վերջին իրադարձութեանց վրայ։ Մոսկուայի զինուորական մասնագէտները հայկական յաղթանակները կը վերագրեն հայկական զօրքերու բարձր պատրաստութեան։ Ըստ թերթին Մոսկուայի թղթակցին, Հայերը, Ապրիլ 6-ին, յարձակած կ'ըլլան Մուրով տաղ լեռնային անցքին վրայ, որ ռազմական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ։ Ազերիները կրցած են ետ մղել։ Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կը հերքէ թէ ռուս բանակը կամ զինուորներ կը մասնակցին պատերազմին, բայց զօրավար Վալէրի Բարկին կ'ընդունի որ «Ռուսերը կ'օգնեն Հայերուն որ բանակ կազմեն»։ Իրանի*

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒ ԷԼՉԻՊԷՅԻ ՓԱՓՈՒԿ ԴԻՐՔԸ

Ապրիլ 8-ի Թուրք մամուլը առաջին ակնարկով ուշագրաւ երեւոյթ մը կը պարզէ. Փարիզ հասնող 4 օրաթերթերէն միայն ազգայնամոլ հակումներու տէր «Թէրճիւման»*ն ու* «Թիւրքիյէ»*ն են որ կը շարունակեն առաջին էջի չեշտօրէն հակահայ խորագիրներով ու ազերի գաղթականներու լուսանկարներով եւլն. բացայայտ ջանքը մատնել հանրային կարծիքը հրահրելու հայեւազրպէյճանական բախումներու մասին։*

Կատարուած ընդարձակ տեղեկատուութեան մէջ ամէնէն ուշագրաւ կէտը Հանրապետութեան նախագահ Եօզալի եւ վարչապետ Տէմիրէլի նոր յայտարարութիւններն են։ Առաջինը որ միջին ասիական Թրքական Հանրապետութիւններու շրջապտոյտի մը ձեռնարկած է եւ որ առաջին օրէն թեր արտայայտուած է Թուրքիոյ կողմէ ուժի գործադրութեան, Կիրգիզստանի ճամբուն վրայ օդանաւին մէջ պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, ըսած է. «Ի՞նչ պիտի պատահի, ի վերջոյ, եթէ ռազմափորձեր կատարենք հայկական սահմանին վրայ ու այդ միջոցին մեր ռումբերէն երեքը հոն իյնան։ Ենթադրենք որ 2-3 ջոկատ դրկեցինք Նախիջեւան, պիտի գան ու զինեալ միջամտութեա՞ն դիմեն Թուրքիոյ դէմ։ Պոսնիայի մէջ ո՞ր մէկը կրցաւ միջամըտել»։

Իսկ Տէմիրէլ յիշեցնելով որ Լ. Տէր-Պետրոսեան վերջերս Ֆրանսա գտնուած էր, ըսած է թէ Ֆրանսայէն որոշ քաջալերանք գտած ըլլալու երեւոյթ մը կը պարզեն պատահարները։

Միացեալ - Նահանգներու Ներկայացուցիչներու ժողովէն Ռիչըրտ Լեհման քննադատած է Թուրք ղեկավարներու կեցուածքը եւ օդային տարածքը փակելու թրքական որոշումը։

Թրքական թերթերու համաձայն, հայկական զինական յաջողութիւնները աւելի թափ տուած են Ազրպէյճանի ներքին քաղաքական պայքարին ու պառակտումներուն, բաւական նեղ կացութեան մատնելով նախագահ Էլչիպէյը։ Անոր դըլխաւորած «Ժողովրդական Ճակատ»*ը չորս մասի բաժնուած է ու իւրաքանչիւրը կը պայքարի ձեռք անցընելու համար երկրին ղեկը։ Կ'ըսուի մինչեւ իսկ թէ Էլչիպէյը դժուար կացութեան մատնելու համար ընդդիմադիր խումբերը ռազմաճակատէն ետ կը քաշեն իրենց զինուորները։ Ազերի նախագահը հեռաձայնի խօսակցութեան մը ընթացքին ինք իսկ խոստովանած է Թուրք ղեկավարներու թէ եթէ միջոցներու չձեռնարկուի հայկական յարձակումներուն վերջ տալու համար, իր պաշտօնավարութեան շարունակութիւնը լրջօրէն կը դժուարանայ։ Թուրք քաղաքական շրջանակներ ալ ուշադրութեան կը յանձնեն այն պարագան որ եթէ դէպքերու ընթացքը ուղղութիւն չփոխէ, Ազրպէյճանի ընդդիմադիր ուժերը կրնան յաջողիլ Էլչիպէյը տապալել։*

Ազրպէյճանի Հանրապետութեան նախագահին մատնուած դժուարութեան մէկ ապացոյցը կը նկատուի այն նամակը զոր ղրկած է Թուրքիոյ վարչապետին, պարզելով հայկական յարձակումներով ստեղծուած ծանրակշիռ կացութիւնը. ան կը խնդրէ որ Տէմիրէլ «իր հեղինակութիւնն ու բոլոր կարելիութիւնները ի գործ դնէ յարձակումներուն վերջ տալու համար»։

ՓՈՒՌՆ ՏՈՄՍԻ

Ի՞ՆՉՊԷՍ… ՃԱՆԱՉԵԼ «ՁԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆ»… ԺՈԶԷՖ ՀԱՃԵԱՆԻ

«Վիրաւորել են մարդու, բարերարի, բանաստեղծի արժանապատուութիւնը» խըմբագրութիւններին յղուած այսպիսի տողերով ամիսներ շարունակ հեղեղուեց Հայաստանեան մամուլը: Մի շարք «երեւելի» մտաւորականներ փորձեցին իրենց այնքան «պաշտպանեալ» Ժոզէֆ Հաճեանին՝ մարդու, բանաստեղծի իրենց համար այնքան թանկ ու կրակ անձը պաշտպանել այդ գործչի դէմ (զարմանալիօրէն առաջին անգամ) «սանձազերծ» պետական ատորինութիւններից: Այսպէս, շաբաթը մէկ, ամիսը երկու շաբաթ գառնում ու վերստին վերադառնում էին «Հաճեանի գործ» յորջորջեալ գործին: Իսկ թէ իրականում ի՞նչ էր կատարուել, ոչ ոք ի զօրու չէր ամփոփ ու սպառիչ, վարկածալից գործն գոյգն — ինչ յատակորոշող տուեալներ հաղորդել: Մանաւանդ որ ըստ ՀՀ դատախազութեան որոշման առգրաւուած արուեստի ու նիւթական արժէքները պէտք է վերադարձուէին (?) տիրոջը: Այս որոշումը որքան տարօրինակ էր, նոյնքան եւ … անորոշ: Գուցէ տէրերին: Ո՞չ, ընաւ, ո՛չ: Տէրը միայն մէկն էր՝ Ժ. Հաճեանը՝ ծնեալ Սուրիա, որոշակի գրագմունքով: Ինքն էր մեն – մենակ «քրտինք թափել», խնամքով ցուցակել մաքսային յայտարարագրի մէջ թէ ինչ է բերում … Հայաստան: Բարի լեզուներն ասում են … Հայաստանից … անջատ, անյայտարարագիր տարուածն էր նոյնքան «մոռացութեամբ» բերում …:

Այս Հաճեանի այս բացայայտուած գործի հանդէպ եղած հետաքրքրութիւնը չէ՞ր արդեօք պատճառը որ Մաքսային վարչութեան պետ Երջանիկ Աբգարեանը … պրեֆինկ հրաւիրեց: Ճշգիւ՝ հրաւիրեալ լրագրողների, հասարակական – քաղաքական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների ուշադրութիւնը հրաւիրելով մի շատ տարօրինակ փաստի վրայ, յայտարարելով թէ Այվազովսկու երեք, Զաքուրինի մէկ նկարների բնօրինակ լինելու (ուշադրութիւն կարդացէք ընդգծումը) հանգամանքը տարակարծութիւններ է յարուցել մասնագէտ – բնօրինակագէտների շրջանում: Ուշադրութեան արժան փաստ: Արդէն վաղուց են խօսակցութիւններն այն մասին որ Հաճեանը այս – այն ճանապարհով, այս – այն անհատից վերցրել … եւ Հայաստանից տարել է դասական կերպարուեստի բազում գործեր եւ վերադարձրել … կրկնօրինակուածները: Այս խօսակցութիւնները որ գոնէ հիմա սոսկ խօսակցութիւնների տպաւորութիւն չեն թողնում, ինչ - ինչ առումներով լոյս են սփռում Հաճեանի անցած «ստեղծագործական» ուղու վրայ: Ճանապարհ որի չորս դին կանաչ լոյս են վառել ներկայիս հայ մշակոյթի անխտիր բոլոր երեւելիները: Ամենավերջին վկայութիւնը «Երկիր» պաշտօնաթերթում տպագրուած ու Հայաստանի մամուլի տարբեր անուններում նոյնակերպ թխուած պաշտպանականները: Ու չգիտենք էլ նրանց … թողտուութեամբ կ'արժանանա՞նք մի օր լսել ճշմարտութիւնը այն մասին, որ իրենք՝ այդ երեւելիները թիկնապահութիւն են արել … վտանգաւոր եւ առանձնապէս վտանգաւոր մի մաքսանենգի որը արժէքներ մաքսանենգելու, արտահանելու համար … բարերարութիւններ էր անում՝ ողորմածաբար կոպէկներ նետելով այն այն թերթի տպագրութիւնը եւս մէկ շաբաթով կամ երկու ամսով երկարաձգելու համար: Ու այդ թերթերն են հիմա հաճեանական ամպհովանի: Ի հարկէ՝ ոչ բոլորը:

Այսուհանդերձ, ինչպէս յիշեալ պրեֆինկի ժամանակ յայտարարել է Ե. Աբգարեան. «բայց լռում են 3 ոսկեայ, 2 արծաթեայ դրամների, 1 կանաչ գոյնի քարի մասին: Խօսքը Մակեդոնացու ժամանակի ու նրա պատկերով դրամների մասին է»: Այս ամէնը այսպէս է եղել: Եւ չափազանց հնարաւոր է որ այս պատմութեան անաւարտութիւնն … աւարտուի մոռացութեամբ, կամ ինչո՞ւ չէ … Հաճեանին Մաշտոցի յուշամետալի շնորհմամբ: Բայց յստակ է մէկ բան. ըրջանցուել է մի ողջ հանրապետութեան մաքսային օրէնքները: Կա՛յ յայտարարագիր որում չկայ նշուած այն ամէնը (եւ ընդհանրապէս ոչինչ չկայ նշուած) ինչ բերում է: Զգիտենք, ուրիշ ի՞նչ կերպ են մաքսանենգութիւն կատարում: Գուցէ Այվազովսկու մետրանոց կտաւները … գրպաններում թաքցնելո՞վ: Գուցէ հանրապետութեան դատախազութիւնը «հերթական» յանցակազմի բացակայութիւնն նկատի առնելո՞վ է առգրաւուածը վերադարձնելու որոշում կայացրել: Իսկ ինչո՞ւ այսօրինակ որոշում չկայացուեց Թուրքիա մեկնող այն կնոջ նկատմամբ որը շուրջ 1 քկ. ոսկի էր արտահանում: Չէ՞ որ նա էլ յայտարարագրի մէջ ոչինչ էր նշել: Հաճեանը նոյնպէս չէր նշել: Բայց հիմա ինքը կայ, բողոքում – սպառնում է: Այդ կինն անշուշտ՝ կալանուած: Իսկ Հաճեանի մօտ չյայտնաբերելու դէպքում … ի՞նչ պիտի անէր: Եւ ընդհանրապէս ի՞նչ պիտի անեն այն երեւելիները (բացի Հաճեանի ամերիկեան հրաւիրագիրերն ընդունելուց) եթէ Աստծոյ մի լուսաւոր օր բացայայտ դառնայ թէ ո՞վ է իրականում Վահրամ (խմա՝ Ժոզէֆ) Հաճեանը եւ ո՞ւմ են իրենք հովանաւորել եւ հովանաւորում: Իսկ գուցէ գիտե՞ն: Հազիւ թէ չիմանան: Թիկունքներին տասնամեակների ընկերվարական – համայնավարական մշակոյթի փորձ ունին: Ու այդ փորձառալից – փորձով են հիմա հարուստ ու համախոհ Հաճեանին:

ԻՐԱՋԵԿ

ՍԵՒՐԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Հալէպէն Վենետիկ ճամբուս վրայ, մի քանի օր կանգ առնել Սամուէլ Մուրատեան Վարժարան, Սեւրի մէջ, ուր անցեալին փոքր վաստակ մը ունեցած եմ որպէս դաստիարակ, միշտ հաճելի է յիշատակները սիրող անձի մը համար:

Օրը Զորեքշաբթի էր եւ վարժարանին բակը կառքերով լեցուն: Հայախօս երկսեռ փոքրիկներ՝ 3-էն 13 տարեկան մանկապարտէզի մուտքին կ'ընդունուէին Պր. Մանուէլի եւ երկու հայ ուսուցչուհիներու կողմէ: Որքա՜ն հաճելի էր տեսնել որ վերջին չորս – հինգ տարիներուն դըպրոցական մարզին մէջ, մեծ դժուարութիւններէ անցած, Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանին մէջ՝ դարձեալ աշակերտներու եռուզեռ մը կար մօտաւորապէս 60 – 65 հոգի որոնք շաբաթը երկու օր (Զորեքշաբթի եւ Շաբաթ) կուգային միայն հայերէն ընելու (լեզու, պատմութիւն, երգ եւ պար): Բնականաբար ինքնախաբէութիւն է կարծել որ երկշաբաթական այս ընթացքները կրնան փոխարինել «Մխիթարեան Երկրորդական Վարժարանը» որ անցեալին այնքան ընտիր սերունդ մը հասցուցած է եւ որուն փակումը վերջին տարիներուն, տնտեսական ծանր պատճառներու հետեւանքով, մեծ վրդովում յառաջացուցած, իրաւացիօրէն, ֆրանսահայ գաղութին մէջ:

Վարժարանին կալուածը, իր ամբողջութեամբ, մնացած է իր տեղը: Անոր մէկ մասը շինարարական ընկերութեան մը գիջելու եւ մնացեալին վրայ արդիական վարժարան մը եւ հայ մշակոյթի կեդրոն մը կառուցանելու ծրագիրը՝ կը թուի թէ ըստ պատասխանատուներուն, սառած է առ այժմ, սակայն շնորհիւ կանխապէս տեղի ունեցած պայմանագրութեան, վարժարանը այսօր զերծ է դրամական պարտքերէ, ունի իր անունով ընկերակցութիւն մը, կազմուած արհեստավարժ անձերէ, ճանչցուած պետութենէն, որ խելահասօրէն կը հսկէ վարժարանին իրաւունքներուն վրայ:

Միւս կողմէն՝ Մխիթարեան Միաբանութեան կեդրոնական իշխանութիւնը, ուսումնասիրելու վրայ է գործունէութեան նոր ճամբաներ, որուն կորիզը պիտի կազմէ դպրոցը՝ որպէս ուսումնարան, Անկախ Հայաստանի ընձեռելիք կարելիութենաց լոյսին տակ, ինչպէս նաեւ ֆրանսահայ գաղութին ազգային կարիքները նկատի առնելով:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍՏԻ ՓԱՌԱՏՕՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

ARMÉNIE

Images d'Ailleurs
Images d'Ici

MARSEILLE

Մարտ 10-էն 30, Պատկերի Միջերկրականեան Տունը (Maison Méditerranéenne de l'Image) աջակցութեամբ Հայկական Սփիւռքի Հետազօտութիւններու Կեդրոնի (Սէ - էՌ - Տէ - Ա) եւ Հայկական Լուսաբանական Միութեան (Ա. Ա. Ա.) ներկայացուց հայկական շարժարուեստի յետահայեաց մը աւելի քան քառասուն երկար եւ կարճ ժապաւէններով արտադրըւած 1926-էն 1992:

«Կալա»ի երեկոն տեղի ունեցաւ Մարտ 12-ին Օտէոն սրահին մէջ, ներկայութեամբ Մարսէյլի ծերակուտական – քաղաքապետ՝ Ռոպէր Վիկուռուի:

Հետաքրքիր բազմութիւն մը փութացած էր դիտելու Արտաւազդ Փէլէշեանի «Մենք» (1969) եւ «Եղանակները» (1975) ժապաւէնները ու Ռուբէն Գէորգեանցի «Բարի հետքը» (1980):

Առաջինին մէջ, ոչ ժամանակագրական կերպով Փէլէշեան կը պատմէ իր կեանքը, հայ մարդուն կեանքը որ կը ծնի, կ'աշխատի, մեծ գործերու կը ձեռնարկէ, կուլայ, կը խնդայ, կը պարէ, կը ջարդուի … եւ ճիչի մը արձագանգ յանկարծ կը պատռէ սարերու լռութիւնը՝ «մենք, մենք, մենք…»: Երկրորդին մէջ, Ա. Փէլէշեան կը նկարագրէ հայ հովիւներու առօրեան: Վիվալտիի երաժշտութիւնը կ'ընկերանայ այդ առօրեայի բոլոր տեսարաններուն: «Բարի հետքը» Ռուբէն Գէորգեանցի տասը վայրկեանոց կարճ ժապաւէն մըն է որ կը ներկայացնէ Երեւանի արուարձանի մը թիթեղէ տուներով թաղ մը, ուր ծերունի մը կը ձեւափոխէ անգոյն եւ առանց երեւակայութեան այս տեսարանը նկատելով եւ նկարագրելով պարզամիտ պատկերներ: Բացման հանդիսաւոր երեկոյթին ներկայ եղաւ Ռուբէն Գէորգեանց: Նաեւ սրահին մէջ էին Ժաք Քէպատեան եւ Ժաքի Ներսէսեան:

Հայկական շարժարուեստի ծանօթ անուններու իրագործումները արձանագրըւած էին փառատօնի յայտագրին: Ի մէջ այլոց, նշենք Համօ Բէկ-Նազարեանի՝ «Շոր եւ Շորշոր» անխօս ժապաւէնը (1926) եւ «Պեպօ»ն. Հենրիկ Մալեանի՝ «Եռանկիւն»ը եւ «Նահապետ»ը, Ռուբէն Գէորգեանցի՝ «Կզղիները» եւ «Հոգեհանգիստը» Ֆրունզէ Տովլաթեանի՝ «Բարեւ, ես եմ», «Երեւանեան օրերի խրոնիկս», «Մենաւոր ընկուզենին» եւ «Կարօտ» ժապաւէնները, Ադոմ Էկոյեանի՝ «Ծչղողը», Ժաք Քէպատեանի՝ «Հայկական յիշողութիւն» եւ «Առանց կարելի վերադարձի» ժապաւէնները: Եւ անշուշտ Ս. Փարաճանովի հանրածանօթ իրագործումները՝ «Կրակէ ձիեր»էն, «Սայաթ – Նովա»էն մինչեւ «Աշուղ Ղարիպ» (1988):

Այս յայտագրին մէջ կան կրկնութիւններ, ժապաւէններ որոնք քանիցս լուսարձակուած են, բայց նաեւ նոր արտադրութիւններ: Հայկական շարժարուեստը կը գտնուի այսօր իր պատմութեան վճռական հանգրուանի մը առջեւ: Ձերբազատուած Մոսկուայի հսկողութենէն կրնայ ազատ ընթացք տալ իր ստեղծագործական մտքին: Արգիլուած (թապու) նիւթերը այսօր կը բեմադրուին՝ ցեղասպանութիւնը, կրօնքը, հաւաքական յիշողութիւնը, Մոսկուայի եւ տեղական նախկին իշխանութիւններու ամբողջատիրական կարգերու ձաղկումը …: Ռուբէն Գէորգեանց «Կզղիները» (1987) ժապաւէնին մէջ ցոյց կուտայ խորհրդային վարչակարգի գործած աւերները մարդոց յարաբերութիւններուն վրայ, այն աստիճան որ ամէն ոք կ'առանձնանայ իր «Կղզի»ին մէջ: Նոյնպէս, Ֆրունզէ Տովլաթեանի վերջին իրագործումը (1990) «Կարօտ»ը այլապէս բացայայտ է այս տեսակէտէն: 1915-ի ջարդերէն յետոյ, Հայերը կը ցրուին սփիւռս աշխարհի եւ մաս մըն ալ կուգայ Հայաստան, յատկապէս Մշեցիներ որոնք անցնելով Արաքսը բնակութիւն կը հաստատեն սահմանամերձ գօտիին վրայ: Այդ մարդիկը միամիտ կերպով կը մտածեն թէ պիտի վերադառնան իրենց ծննդավայրը եւ կը յուսան թէ առաջիններէն կ'ըլլան: Բայց այդ ցանկութիւնը կը մնայ որպէս կարօտ հայրենի հողին: Եւ մէկ օր, 1937 տարին, երբ ամբողջատիրական վարչակարգը սարսափի տակ կը պահէր ժողովուրդը, հողի մարդ մը կ'որոշէ անտեսել օրէնքները եւ երթալ տեսնել իր օճախը, համբուրել իր ծնողաց գերեզմանը, իր կարօտն առնել ու վերադառնալ: Բէնջալէրին համար արգելք անմեղ է: Բայց այդպէս չըլլար: Կ'երթայ կ'անցնի թրքական սահմանը գաղտնօրէն: Կը հանդիպի Հայերու որոնք կ'ապրին Քիւրտերու հետ: Վերադարձին խորհրդային սահմանը հասնելուն կը ձերբակալուի, եւ կ'ենթարկուի ահաւոր չարչարանքներու: Կը նկատուի ղեկավար լրտես: Նոյն ատեն ընտանիքը կը ձերբակալուի եւ կը բանտարկուի: Ծեծ եւ տանջանքներէ ետք, գիտակցութիւնը կորսնցուցած մատիտը կը դնեն մատներուն մէջ ու կը «ստորագրէ» թուղթ մը որ կը հաստատէ իր լրտես ըլլալը: Կը դատապարտուի բանտարկութեան: Սիպերի ճանապարհին, գնացքին մէջ ան կը վերլուծէ ամբողջ կատարուածը եւ միայն մէկ ելք կը գտնէ, ինքնասպանութեամբ վերջ տալ իր կեանքին: Եւ գնացքին մէջ իր գօտիներով կը կազմէ պարան մը եւ ինքզինքը կը կախէ: Եւ բանտարկեալներէն մէկը արթննալով իր քունէն կը տեսնէ կախուած մարդը եւ ոչ կը զարմանայ եւ ոչ ալ կ'աղաղակէ, այլ կ'ըսէ՝ «երեւի ճիշդը դու ես»:

Խօսելով Հայաստանի շարժարուեստի այժմեան վիճակին մասին, Ֆ. Տովլաթեան կ'ըսէ. – «Դժուար օրեր է ապրում այսօր Հայաստանի շարժարուեստը: Պատճառները տարբեր են, բայց հիմնականում փինանսները են որ հիմա չկան: Արդէն 3-րդ տարին է որ նոր ֆիլմեր չեն արտադրուիր: Թէպէտ կան ծրագիրներ ու բոլոր սպասում են իրենց ճանապարհի սկիզբին: Եւ կ'աւելցնէ՝ իմ գալուս առաջ կառավարութիւնը եւ նախագահը հաւաքեցին մտաւորականութիւնը որպէսզի միացեալ ուժերով լուծեն բազմաթիւ հարցեր՝ գիտութեան, արուեստի, գրականութեան եւ այլ բնագաւառներում: Նոր վարչապետը յայտարարեց որ կառավարութիւնը կը յատկացնէ յիսուն միլիոն ռուբլի հայկական ֆիլմին որպէսզի դիմագրաւէ այսօրուան դժուարութիւնները: Փոխ-նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեան իր կողմէն խոստացած է հոգալ մէկ ժապաւէնի ծախսերը: Սրանք անշուշտ արմատական լուծումներ չեն: Բայց եւ այնպէս սա հնարաւորութիւն կու տայ, այս օրերու անցման շրջանին, Հայ ֆիլմը պահել եւ պահպանել սպասելով աւելի լաւ օրեր»:

Այս փառատօնի ծիրին մէջ նաեւ տեղի ունեցան երկու «քոլոք»ներ: Առաջինը Մարտ 13-ին, նուիրուած Հայաստանի եւ Սփիւռքի լուսաբանական արտադրութեան, մասնակցութեամբ՝ Ռուբէն Գէորգեանցի, Ժաք Քէպատեանի, Սերժ Աւետիքեանի, Գրիգոր Համէլի, Ժան-Գլօտ Քէպապճեանի եւ Ժան Ռատվանիի: Երկրորդը, Մարտ 27-ին, նուիրուած էր Հայաստանի պատմութեան եւ յիշողութեան եւ որուն մասնակցեցան՝ Ժան-Գլօտ Քէպապճեան, Էտի Սարգսեան, Էմիլ Թէմի, Ժան Քեհայեան եւ պատկերի միջերկրականեան Տունի տնօրէնուհին՝ Քաթրին Մանօ:

Հայկական շարժարուեստի այս յետահայեացը լայն տեղ գտաւ տեղական մամուլին մէջ եւ հետաքրքրեց շատ շատեր: Գեղեցիկ եւ բովանդակալից յայտագիր մը ցրուեցաւ հազարաւոր օրինակներով:

Յոյժ օգտակար ձեռնարկ մը հայկական շարժանկարի արուեստը ներկայացնելու եւ հորիզոններ բանալու Հայ ֆիլմի արուեստագէտներուն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱ՝ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ֆրանսայի ընտրութիւններուն առաջին շրջանի արդիւնքները, ինչպէս արտասահմանեան բազմաթիւ երկիրներու, ճափոնական մամուլն ալ կը մղէ սեւեռելու յետ ընտրական ֆրանսական քաղաքականութեան։ Ըսելէ ետք թէ արդիւնքները դիւրութեամբ նախատեսել կուտան աջակողմեան կառավարութիւն մը, որ ընկերվարական նախագահի մը իշխանութեան հետ հաւանօրէն տեղի պիտի տայ մեծ կամ փոքր կնճիռներու, նոյնիսկ անկարելի չի նկատեր որ Ֆրանսա անոնց պատճառով վեղչուած գտնէ իր ազդեցութեան գօտին միջազգային թատերաբեմին վրայ։

Ծանօթ է որ նախագահական պաշտօնավարութեան շրջանը կը լրանայ երկու տարիէն. ասիկա վստահաբար պիտի սաստկացնէ պայքարը աջին ու ձախին միջեւ ու պիտի մղէ ձախին շուրջ վերակազմաւորումի հոլովոյթի մը։

Բ. աշխարհամարտէն ի վեր Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութիւնը հիմնուած էր երկու գլխաւոր ուղղութիւններու վրայ. առաջինը կը միտէր հակակշռել գերմանական սպառնալիքը, Գերմանիան ներգրաւելով եւրոպական Համայնքին մէջ, իսկ երկրորդը անկախութեան պահպանումն էր թէ՛ Միացեալ Նահանգներու եւ թէ Խորհ. Միութեան դիմաց։ «Զլամարտի այս քաղաքականութիւն»ը իր առանձնաշնորհումը դարձնելով, նախագահ Միթերան միջազգային բեմին վրայ իր հզօրութենէն դերիվեր կշիռ մը եւ տեղ մը ապահոված է Ֆրանսայի։ Սակայն Գերմանիոյ միացումն ու Խորհ. Միութեան քայքայումը խախտեցին այս քաղաքականութեան հիմերը, խանգարելով նաեւ նախագահին վարած քաղաքականութեան ուղղութիւնը։

Եւրոպական միացումը իրականացնելու մտասեւեռումով նախագահ Միթերան իր իշխանութեան մնացեալ երկու տարիները պիտի գործածէ քաղաքական ու դրամական միութեան զարկ տալու գործին։ Այսուհանդերձ, անդամ երկիրներու տնտեսական համախոհութիւնը իրագործուած չէ ու Մաաստրիխթի համաձայնագրին գործադրութիւնը յետաձգուած է։ Իրականութեան մէջ, եւրոպական միութիւնը Գերմանիոյ հակադրելու նոր ռազմավարութիւն մըն է, բայց բաւարար չափով տեղ չէ տուած ընկերվարական դրութեան փլուզումին ու Արեւելեան Եւրոպային որ կը դիմէ դէպի ժողովրդավարութիւն ու շուկայի տնտեսութիւն։ Միթերան եթէ կրցաւ եւրոպական միութիւնը Ֆրանսայի նպաստաւոր ուղղութեամբ մը զարգացնել, պատճառը այն էր որ Գերմանիա ընդունած էր զիջումներ ընել։ Այսօր, երբ նախագահ Քոհլի իշխանութիւնն ալ տատանումներու մատնուած է, անկարելի չէ որ եւրոպական միութիւնը անելի մատնուի եթէ Փարիզ-Պոնն առանցքը տկարանայ։

Զլամարտին յաջորդած համաշխարհային հոլովոյթը Ֆրանսայի աննպաստ ուղղութիւն մը կ'առնէ։ Այսպէս, կարելի է որ երկիրը միջազգային քաղաքականութեան մէջ նուազ կշիռ ունենայ։ Ֆրանսայի երկրորդ համակեցութիւնը արդեօք անցքի շրջա՞ն մը պիտի ըլլայ նոր թափ մը պատրաստելու համար։ Հետաքրքրական պիտի ըլլայ տեսնել թէ աշխարհընկալումի ինչպիսի նոր ձեւ մը պիտի արտադրուի այս նոր վարչակարգէն ու ի՛նչ փոփոխութիւններով պիտի ներկայանայ ֆրանսական յետագայ ընթացքը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Մարտ 18-ի որոշումով տրամադրուած 209 միլիառ ռուբլի վարկը լաւագոյնս օգտագործելու նպատակով Ելմտական նախարար Լեւոն Բարխուդարեանի նախագահութեամբ պետական յանձնաժողով մը ստեղծուած է։

⁂

ԳՈՐԾՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հակառակ ուժանիւթի ծանօթ տագնապին, Արդիւնաբերութեան նախարարութեան համակարգի ձեռնարկութիւններէն աւելի քան 90-ը կը բանէին, Մարտ 29-ին։ Տարուայն սկիզբէն ի վեր, անոնք 9 միլիառ 853 միլիոն ռուբլիի արտադրութիւն ունեցած են։

⁂

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Վանաձորի թատերախումբը Ստեփանակերտի Վահրամ Փափազեան թատրոնին մէջ երկու անգամ ներկայացուցած է Մուրացանի «Ռուզան» թատերգութիւնը, որ Արցախի պատմութիւնը կը պատմէ։ Խումբը անկէ գիւղեր ալ ներկայացուցած է հեղինակին հայրենիք՝ Շուշիի Ղազանչեցոց Եկեղեցւոյ մէջ։

-ՌԱԿ- ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Եւրոպայի ամբողջ շրջանակը ցասումով եւ խոր ընդվզումով տեղեկացաւ մարդկային իրաւունքի այն ցնցիչ ու արատաւորող խախտումին որ տեղի ունեցած է Երեւանի Սայաթ Նովա փողոցին վրայ օր ցերեկով բազմաթիւ քաղաքացիներու ներկայութեան։

Առանց ընդհանուր դատախազութեան վճիռին ձերբակալուած են Հ.Ռ.Ա.Կ.-ի նախագահը, իրեն ընկերացող երիտասարդը եւ իր վարորդը։ Անոնց ձեռքերուն անցուցած են ձեռնակապեր որպէս թէ հասարակ ոճրագործներ եղած ըլլային ու ա՛յս նախաձեռնութեամբը Հայաստանի Հանրապետութեան ներքին գործերու 4-րդ վարչութեան պետին, իր տեղակալին եւ շուրջ տասնեակ մը ավտոմատաւորներու։ Կարծէք պատերազմի ճակատ հարթելու էին գացած Ներքին գործերու վարչութեան պատասխանատուները։ Այս բոլորը հասարակ ու շինծու ամբաստանութեամբ թէ Հ. Ռ. Ա. Կ.-ի նախագահը զէնք ունի իր կամ իր մեքենային վրայ։ Շինծու քանի մէկ ու կէս ժամ վերջ զուր փնտռտուքներէ յետոյ ազատ կ'արձակէին ձերբակալուածները, հանրութեան վրայ ծաղրվարեան ազդեցութիւն գործած ըլլալու հպարտութեամբ։

Ի՞նչ է դրդապատճառը Հայաստանը աշխարհի առջեւ անպատուող ու մարդկային իրաւունքներու խախտումով ինքզինք յանցապարտ ընող այս արարքին։ Ի՞նչպէս կը բացատրեն Հայաստան, պատասխանատու իշխանութիւնները այս խախտումը որ հին փշաքաղող յիշատակներ կ'արթնցնէ մարդոց մօտ։

Այսպէ՛ս, ամբողջ երկրին վարկը արատաւորող թեթեւութեա՞մբ պիտի վարուին Հայաստանի մէջ, ան ալ խորհրդարանական կուսակցութեան մը նախագահին հետ որ մինչեւ այսօր իշխանութեան նկատմամբ տրամաբանական ու չափաւորական վերաբերում ունեցած է միայն։ Իսկ ի՞նչ միջոցներու կը նախաձեռնէ ներքին գործոց նախարարութիւնը փողոցները ազատ շրջագայող զինեալ չարագործներու նկատմամբ. Տասը տարի պիտի սպասուի զանոնք կարգի բերելու համար։

Մեր զօրավիգը յայտնելով նախագահ Ռուբէն Միրզախանեանին լարուած ուշադրութեամբ պիտի սպասենք իշխանութեան բացատրութեան ու հակազդեցութեան։ Պիտի սպասենք որ համապատասխան պատասխանատուութեան ու վճիռի ենթարկուին այս վարկաբեկիչ արարքին հեղինակները։

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
Յ. ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 3

ԱՍԻԷ ԱՆԿԷ

ՃԱՓՈՆ ՄԻԼԻԱՌՏԻՐՈՋ ԵՐԱԶԸ

Կոյիչի Վաթանապէ ճափոն միլիառատէր մըն է որ Պեռլինի մէկ շաբաթաթերթին ծանուցում մը տուած է, դիմելով բոլոր անոնց որոնք Պեռլինի պատէն կտոր մը ունին ու կ'ուզեն զայն ծախել։ Միլիառատէրը կ'երազէ քանդուած պատը վերականգնել ճափոնի մէջ. պատրաստ է 340 ֆրանք վճարելու մնացորդներու քիլօկրամին։ Պատին վայրը տակաւին որոշուած չէ, իսկ ճափոնական մամուլը խըստիւ կը հակադրէ միլիոնատիրոջ փափաքին, հարց տալով թէ ինչ է անոր իսկական մղումը։

⁂

ՆՈՐ ՋԵՐՄԱՉԱՓ ՄԸ

Կոյրերու սպանական կազմակերպութիւնը կոյրերու համար ջերմաչափ մը հնարած է որ իր տեսակին առաջինն է աշխարհի մէջ։ Այս ջերմաչափը ունի բարձրախօս մը որ հիւանդ աչադուրկին կը յայտնէ մարմնին ջերմութեան աստիճանը։ Նոր այս ջերմաչափը շուկային վրայ կը ծախուի շուրջ 300 ֆրանքի։

⁂

ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱԳԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Մեռեալներու ազատ շրջագայութեան առիթ պիտի տրուի՞ Եւրոպայի տարածքին։ Ոչ, կը պատասխանէ «Ուալ Սթրիթ Ճըրնըլ»ը կարծիքները միակերպ չեն այս մասին. Իտալիա, օրինակ, կը պահանջէ որ փոխադրութեան դագաղները զոյգ ըլլան մէջ մէջի դրուած ու ածուխի նման ծծիչ նիւթով մը բաժնուած իրարմէ։ Ան տակաւին կ'ուզէ որ վկայագիր մը ընկերանայ մեռեալին, ուր նշուած ըլլայ թէ մահուան վայրին մէջ համաճարակ չկար։ Իսկ եւրոպական յանձնաժողովը կը մերժէ մեռեալները նկատել ապրանք կամ ապրող անձ։

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Փ. Թերլեմէզեան երբ դիրքերը կը շրջէր կը տեսնէ կրակի մօտ նստած երիտասարդ մը, որ սաստիկ հիւանդ էր։ Երբ Թերլեմէզեանը կ'առաջարկէ՝ գնա՛ քնացիր, այս դիրքը քու տեղդ ես կը մնամ հոս, ան կը հրաժարի, ըսելով՝ չէ տղաք, լաւ է հոս կռիւին մէջ սպաննուիմ, քան թէ տունը իմ անկողնիս մէջ մեռնիմ։

Հերոսամարտի մասնակիցներէն մէկը կը կռուէր իր միակ տղուն հետ միասին։ Տղան կը զոհուի իր աչքերուն առջեւ։ Հայրը որդիին դիակը կը դնէ մէկ կողմ եւ կը շարունակէ կռիւը։ «Ամբողջ 24 ժամ, – կը պատմէ Փ. Թերլեմէզեան–, առանց ուտելու, խմելու, դիրքին մէկ անկիւնը դարան մտած, ան կ'աշխատէր իր տղուն վրէժը լուծել»։

Մարտերու մէջ զոհուած Եղիայի մայրը այծ մը միայն ունէր։ Ան կը տանի իր այծը կռուողներու դիրքերը «կը կթէ եւ կ'աղաչէ որ ռազմիկները խմեն»։ Պառաւ կին մը պուլիկը մէկ ձեռքը թասը միւս, գինի կը հրամցնէր ռազմիկներուն, միաժամանակ տալով անոնց խորոված ձուկ։ Բեռնակիր Մուկուչը իր միակ անկողինը կը տանի խրամատները, որ «կռուողները փաթթուին ու տաքնան»։ Եւ այդպիսի օրինակներ շատ կարելի է բերել։

Հերոսամարտի ընթացքին եռանդուն կերպով դրսեւորուեցան ու ծաւալեցան Վանի հայութեան ստեղծագործական կարողութիւնները։ Մարդոց միտքը ուղղուած էր այն բանին, թէ ինչ միջոցներ հնարեն թշնամիին աւելի յաջող դիմադրելու, աւելի լաւ հարուածելու եւ ջախջախելու համար։ Պուլկարացի Գրիգորի մասնակցութեամբ ու եռանդուն ջանքերով Մարդար Ղարիբջանեանի դարբնոցին մէջ Ապրիլ 21-ին ձուլուեցաւ «հայկական թնդանօթը»։ Ճէվտէթ պէյը երբ լսեց անոր ձայնը, սարսափեցաւ, կարծելով թէ ռուսական զօրքերն արդէն մտած են Վան եւ ուր որ է կը յայտնուին իր առջեւ։ Այդ թնդանօթը թէեւ մեծ դեր չխաղաց, բայց, դարձաւ «Այգեստանի ռազմական ոգիի խորհրդանիշը», պայքարող ժողովուրդին կը ներշնչէր թէ՛ ոգեւորութիւն, թէ՛ յոյս»։

Վանի նշանաւոր փականագործ վարպետ Փանոսի արհեստանոցին մէջ անոր աշակերտները կը նորոգէին վնասուած զէնքերը։ Բայց չունենալով անոնք սկսան պատրաստել նաեւ փամփուշտներ՝ օրական 2000 հատ։ Հումքը կը բերէին քաղաքացիները։ Այգեստանի գրեթէ ամէն տուն «իր սեփական ինքնաեռը, ամանեղէնները, եւ այլ կարգի իրերը ինքնակամ կը բերէին նուիրելու «սուրբ գործ»ին։ Ոսկերիչներ ու փորագրիչներ Գ. Կիւմճիպաշեան, Հ. Կաքաւեան, Վ. Պալիկեան եւ Ռ. Տուտիկեան սկսան վառօդ պատրաստել եւ մատակարարել զինագործներուն։ Անոնց արհեստանոցին մէջ կ'աշխատէին յիսուն հոգի։ Հայերը ստեղծեցին նաեւ հրկիզող ու պայթեցնող սարք մը, զոր կոչեցին «Թուլումպա» մեքենայ։ Անով անոնք կ'այրէին ու կ'աւերէին հակառակորդի դիրքերը եւ ամրութիւնները։ Եռանդով կը գործէր յատկապէս Լեւ Կամսարը (Արամ Թովմասեան)։

Այգեստանի գրեթէ բոլոր ջրաղացները մնացեր էին թշնամիին ձեռքը։ Սակայն հայ վարպետները կարճ ժամանակամիջոցի մէջ վերանորոգեցին հիները եւ կառուցեցին նորերը եւ լուծեցին սնունդի հարցը։ Իրաւ է, ինքնապաշտպաններու սնունդը խիստ աղքատիկ էր՝ օրական հաց մը (150 – 200 կրամ), յաճախ նաեւ պակաս, բայց կանոնաւորուած ու կարգաւորուած էր։ Ամբողջ ամսուան մէջ գրեթէ չեղան չարաշահումներ կամ խախտումներ։ «Քաղաքի ամէն մէկ տուն – կը կը յուշագրէ Ե. Խալէեան, – ամէն մէկ ընտանիք սննդամթերք կ'ուղարկէր դիրքերը՝ իր հարազատներուն, անոնց մարտական ընկերներուն»։

Վանի նշանաւոր դպրոցներէն մէկուն Հայոց լեզուի ու պատմութեան դասատու Յովհաննէս Մկրտիչեան – Կիւլօղլեան հիմնեց «Ֆանֆար» նուագախումբը, որ հայրենասիրական ու ազատասիրական երգեր նուագելով կ'ոգեւորէր հայ մարտիկները դէպի կռիւ ու յաղթանակ։ «Վան-Տոսպ»ի թղթակից Մ. Տէր-Սահակեան կը գրէր. «Ամբողջ կռիւին ընթացքին՝ հայկական ֆանֆարը չեփորեց վրէժի, պատիւի եւ յաղթանակի ռազմերգեր։ Ամենածանր վտանգներու ժամանակ ան ռազմիկներու օգնութեան հասաւ, երիտասարդները յուզեց, մայրերուն աչքերէն արցունքներ քամեց եւ պահեց Հայուն ոգին անընկճելի, մինչեւ յաղթանակի վերջին օրը»։ Ճէվտէթ պէյը, չկարենալով թաքցնել իր բարկութիւնը, կը բացագանչէր. «անոնք իրենց երաժշտութեամբ գիս կը հասցնեն կատաղութեան»։

Ընդհանրապէս պէտք է նշել, որ Հայերու ստեղծագործական եռանդն ու ազատասիրական ձգտումները, թշնամիին յաղթելու բուռն ցանկութիւնը օրըստօրէ կը բորբոքէին ու կը ծաւալէին։ Գերմանացի ականատեսներէն մէկը ստիպուած էր խոստովանիլ. «Ի՞նչ կենսունակ մարդիկ են սա Հայերը. մենք քանդելով, անոնք շինելով, չկրցանք իրենց հասնիլ»։

Ապրիլ 21-ին Ճէվտէթ պէյի կազմակերպած վճռական եւ ուժեղ գրոհը նոյնպէս ձախողեցաւ։

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

Արտաքին նախարարը հեռաձայնած է Բաքուի իր պաշտօնակիցին եւ կրկնած իր առաջարկը ծաւալելու իրանեան օժանդակութիւնը: Պահանջած է որ Հայերը քաշուին գրաւուած հողամասերէն:

Ամերիկացի քոնկրէսականներու ընդունելութեան ընթացքին, Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան հերքած է այն լուրերը ըստ որոնց Հայաստան ռազմական օգնութիւն կը ցուցաբերէ Լ. Ղարաբաղի: Հայաստան միայն սննդամթերքով եւ ելեկտրականութեամբ նեցուկ կ'ըլլայ Արցախի, ըսած է նախագահը, աւելցնելով թէ հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը իրենց զինամթերքը ստացած են ռուսական բանակէն եւ գրաւած՝ թշնամիներէն: Ծըշդած է նաեւ թէ Բաքու եւ Անգարա փորձած են հարցը լուծել ուժի գործածութեամբ:

ԳՈՐԻՍ
ԵՕԹԸ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ
ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ

Գորիսի շրջանը կացութիւնը շատ լարուած է, Ազերիները գրադներ կ'արձակեն եւ Ապրիլ 7-ին, ռումբեր ինկած են դըպրոցին վրայ, եօթը մանուկներ վիրաւորուած են, երկուքը՝ ծանր: Ռումբեր նետուած են նաեւ Վարդենիսի շրջանի Ազիզլու գիւղի վրայ:

ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ԿԸ ՃՇԴԷ

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը՝ Վազգէն Մանուկեան Թղթակիցներուն յայտարարած է (Ապրիլ 7) որ Քելբաջարի գործողութիւնները իրականացած են Ղարաբաղի բանակի ուժերով եւ այդ անհրաժեշտ դարձած էր այն միակ պատճառով որ Ազերիները ամէն ջանք կը թափէին Լաչինի անցքը փակելու, այսինքն այն միակ ճամբան որ Արցախը կը կապէ արտաքին աշխարհին: Խօսելով Հակառակորդի հնարաւոր հակադդեցութիւններու մասին, Վ. Մանուկեան ըսած է. — «Կարծում եմ որ վերջին իրադարձութիւնները յօդս ցնդեցրին Ադրբեջանի հիմնախնդիրը ռազմական ճանապարհով լուծելու յոյսերը: Ճգնաժամից դուրս գալու ելքը միայն բանակցութիւնների սեղանի շուրջ նստելն է»:

ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂԸ ԽԻՍՏ ՌՃ ԿԸ ԳՈՐԾԱԾԷ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՀԵՏ

Մարմարա հետեւեալը կը գրէ Ապրիլ 7-ի իր թիւով. —

Պատրիարք Հօր հետ տեսակցելու համար Պատրիարքարան եկած է «Միլլիյէթ»ի աշխատակից Էրճիւմէնթ Իչլէր: Ժամ մը տեւած է տեսակցութիւնը, որու ընթացքին Թղթակիցը բաւական խիստ ոճով յայտնած է թէ թերթը ստացած է կարգ մը լրատուութիւններ, ըստ որոնց Պատրիարքարանը գաղտնօրէն օժանդակութիւններ կը կատարէ Հայաստանի, թէ գաղտնի հանգանակութիւն կը կատարուի Թրքահայերու միջեւ Հայաստանի օժանդակելու համար եւ թէ կարգ մը հայ գործարարներ զանազան միջոցներով օժանդակութիւն կը ղրկեն Հայաստանի:

Պատրիարքը խստիւ հերքած է այս անհիմն տարաձայնութիւնները եւ ըսած է որ Թուրքիոյ հայ համայնքը մէկ անգամ միայն օժանդակած է Հայաստանի, այդ ալ երկրաշարժի օրերուն եւ Պետութենէն ստացուած յատուկ արտօնութեամբ: Մինչեւ իսկ այդ օժանդակութեան երկրորդ մասը չէ ղրկուած, որովհետեւ Պետութենէն անհրաժեշտ արտօնութիւնը չէ ստացուած: Ատկէ ի վեր Թուրքիոյ հայ համայնքը որեւէ կերպով չէ օժանդակած Հայաստանի եւ չի ալ կրնար օժանդակել: Թուրքիոյ հայ համայնքը ատկէ վերջ ալ անհնազանդ չի գտնուիր Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի դէմ յայտարարուած արգելքին նկատմամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՏԱՆԻ ԶԱՑԻՐՑԻԻ մը «արկածալի» մահը Փարիզի 18-րդ Թաղամասի մէկ ոստիկանատան մէջ, բաւական ընդվզումի եւ բողոքի առիթ տուած է եւ Ապրիլ 7-ի իրիկուն, 17-ամեայ զոհին ընտանիքն, ընկերները ու հայրենակիցները ցոյց մը կազմակերպած էին նոյն Թաղամասի քաղաքապետարանին առջեւ: Ցոյցը միջադէպի վերածուած է, երբ 150 - 200 երիտասարդներ քարերով եւ շիշերով կոտրած են խանութներու ցուցափեղկերը եւ ապահովութեան ուժերն ալ միջամտած են արտասուաբեր ձեռնառումբերով: Վիրաւորներ կան, երկու լրագրող եւ մէկ ոստիկան: Հիւսիսային քաղաքի մը մէջ, նոյն առաւօտը մաղրեպցի երիտասարդ մըն է որ ծանրօրէն կը վիրաւորուէր ոստիկանի մը կողմէ: Այս յաջորդական դէպքերը նախարարական դժուար շրջանի մը նախօրեակին են Փասքուայի համար, որ ըսպառնացած է ծանր պատիժներու ենթարկել այն ոստիկանները որոնք ազատ - համարձակ կը գործեն:

ԵՐԵՒԱՆ ՓՈՍԹԱՅԻ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԱՊՐԻԼ 5/7)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԵՒ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի աննախադէպ շրջափակման ստեղծած իրավիճակը քննարկելու նպատակով, Ապրիլ 6-ին, Գերագոյն Խորհուրդն ու կառավարութիւնը միացեալ նիստ գումարած են: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը եւ վարչապետը զեկուցումներ կարդացած են: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ընդառաջելով 91 երեսփոխաններու պահանջին, որոշած է արտակարգ նիստ գումարել Ապրիլ 9-ին, «Հայաստանի ռազմական դրութեան մասին» օրինագիծը քննարկելու համար: Ժողովը հրապարակած է նաեւ հայ ժողովուրդին ուղղուած միացեալ դիմում մը, ուր յատկապէս կը շեշտուի Հայաստանը ղարաբաղեան կնճիռին մէջ ներքաշելու Ադրբեջանի ջանքերը, ինչպէս նաեւ այդ տրամադրութեան ըստեղծած ծանրակշիռ վիճակը եւ կոչ կ'ուղղուի տոկալու, դժուարութիւնները դիմագրաւելու եւ զօրավիգ կանգնելու Արցախի մեր եղբայրներուն արդար պայքարին:

Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆԻ
ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի Արտաքին նախարարի Ա. տեղակալ Ժ. Լիպարիտեան Ապրիլ 6-ին մամուլի ասուլիս մը տուած է, որու ընթացքին յայտարարած է թէ Հայաստան իր սահմաններէն դուրս ռազմական ոչ մէկ գործողութեան դիմած է. միայն միջոցներ ձեռք առնուած են սահմանամերձ շրջաններու ապահովութեան համար: Մեկնաբանելով վերջին օրերու դէպքերու զարգացումը, ան աւելցուցած է թէ ներկայ կացութեան միակ պատասխանատուն Ադրբեջանն է եւ թէ Հայաստանի կեցուածքը անփոփոխ է՝ առանց նախապայմանի հրադադար հռչակել եւ յետոյ բանակցութիւններու սկսիլ:

ԴԱՏԱԽԱԶՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՈՎ
ՀԱՃԵԱՆ ԱՆՊԱՐՏ

Սփիւռքահայ բանաստեղծ եւ հանրային գործիչ Վահրամ (Ժողէֆ) Հաճեանին վերադարձուած են այն իրերը (գեղանկարներ, զարդեղէն) որոնք Երեւանի մաքսատան մէջ անկէ գրաւուած էին վեցուկէս ամիս առաջ, երբ Փարիզէն Երեւան կը ժամանէր: Հայաստանի Դատախազութեան որոշումով մաքսատան գործողութիւնները համարուած են անօրինական:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԱՍՆՈՂ
ԿԱԶԻՆ ՀԱՐՑԸ

Մարտ 30-ին, Մինսկի մէջ տեղի ունեցած ՀԱՊ-ի փոխ-վարչապետներու խորհրդակցութեան, Հայաստանի փոխ-վարչապետ Վիգէն Չիտեչեան ներկայացուցած է զեկուցում մը, ուր կը դատապարտուին Ուզբեկստան, Ղազախստան եւ Վրաստան, որոնք չեն յարգեր պայմանագրութեամբ սահմանուած գիներն ու քանակը, ինչ կը վերաբերի Հայաստան ղրկուող կազին: Արդարեւ, Մարտ ամսուն Հայաստան սպասածին միայն 17%-ը ստացած է:

Տիկին Թէրէզ Մոնթեզանօ (ծնեալ՝ Ինճիճեան) եւ ամուսինը,

Երկանեան ընտանիքը (Հայաստան եւ Ֆրանսա)

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԻՆՃԻՃԵԱՆ-Ի
(ծնեալ՝ Երկանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 4-ին:

Madame Thérèse MONTESANO née INDJIDJIAN et son mari,

La famille YERGANIAN d'Arménie et de France

ont la douleur de vous faire part du décès de leur mère et tante

Mme HAMASPUR INDJIDJIAN
(*née Yérganian*)

survenu le 4 Avril 1993.

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. : 42 61 51 13
Fax : 42 61 94 53

37, rue Hanrabedoutian
EREVAN 10
Tél. : 52 85 48
Fax : 52 54 48

48, cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. : 78 60 13 66
Fax : 78 60 92 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

–ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ–

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԱՊՐԻԼ 12

Մ Ե Ռ Ե Լ Ո Ց

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ժամը 10-ին պատարագ որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱՂՏԸԵԱՆ

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ժամը 10-ին պատարագ եւ աւարտին՝ հոգեհանգիստ:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Պատարագ ժամը 10.30-ին եւ հոգեհանգիստ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Պատարագ ժամը 10-ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 11.30-ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Պատարագ ժամը 10-ին եւ հոգեհանգիստ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ ՎԱԼԱՆՍ

Պատարագ ժամը 10-ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

Նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս բարերար Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ Պախտուրեան եւ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր եւ Մարի Տէմիր եւ զաւակը՝ Լեւոն:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Պատարագ ժամը 10-ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 11.30-ին:

Կը պատարագէ՝

ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄԻՈՆ

Պատարագ ժամը 10-ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին, պատարագ ժամը 10, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ — Ս. ՅԱԿՈԲ

Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին:
Պատարագ ժամը 9.45-ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 11.10:

ԾԱՆՕԹ. — Գերեզմանօրհնէքի համար, Երկուշաբթի Տէր Հայրը ներկայ պիտի ըլլայ ժամը 3-էն սկսեալ Լը Գանէի գերեզմանատունը:

Ինչպէս նաեւ Երեքշաբթի ժամը 9-էն սկսեալ Սէն Լուիի գերեզմանատունը:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն ժամը 9, պատարագ ժամը 10, հոգեհանգիստ ժամը 12: Գերեզմանօրհնէք ժամը 14:

Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Պատարագ ժամը 10-ին, հոգեհանգիստ յաւարտ պատարագի:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 10-11
SAMEDI-DIMANCHE
10-11 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻԻ 18.038 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.038

ՍՈՉԻԻ ՄԷՋ

ՌՈՒՍԵՐՈՒ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՄԲ ՀՐԱԴԱԴԱՐ ՈՐՈՇՈՒԵՑԱՒ ՈՒՐԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 9, ԺԱՄԸ 12-ԷՆ

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ՓԱՐԻԶ

ԿԱՌԱՒԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒԶԵՐ ՎԵՐՍԿՍԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄՏՆԵԼ

Ապրիլ 8-ին, Դամասկոսէն Երեւան վերադարձի ճամբուն վրայ, Թրքական օդային տարածքը Հայաստանի դէմ փակելու որոշումէն պարտադրուած էջքով մը, Հայաստանի Արտաքին Նախարարը քանի մը ժամ անցուց Փարիզ: Այդ ընթացքին ան մամուլի ասուլիս մը տուաւ հիւրանոցի մը պանդոկին մէջ ուր հաւաքուած էին հայ, ֆրանս. եւ Թուրք մամուլի 35 -- 40 թղթակիցներ: Վ. Փափազեան կ՚ընկերանար Արտաքին փոխ -- Նախարար եւ նախագահի խորհրդական Ժ. Լիպարիտեան ու նախարարութեան Արեւմտեան երկիրներու բաժնի վարիչ Բաղալեան:

Նախարարը նախ անդրադարձաւ Քելպաջարի վերջին ծանօթ պատահարներուն որոնց ձեռնարկած էին Ղարաբաղի իշխանութիւնները, ձեռք ձգելու համար Հանրապետութեան բնակչութեան կեանքի ապահովութեան պայմանները: Աստով հանդերձ, անմիջապէս աւելցուց թէ Ղարաբաղ միշտ կողմնակից կը մնար խաղաղ լուծումի մը ու հողային ոչ մէկ պահանջք ունէր Ատրպէյճանէն:

Վ. Փափազեան միջազգային հակազդեցութիւններէն ամէնէն զարմանալին նկատեց Թուրքիոյ կողմէ ցոյց տրուածը, քանի որ Հայաստանի ժողովրդավար իշխանութիւնը ամէն բան ըրած էր բնական յարաբերութիւններու հաստատումին համար բայց Թուրքիա միշտ նախապայման ներկայացուցած էր Ղարաբաղի հարցին լուծումը, երբ կրնար իր ազդեցութիւնը գործադրել Ատրպէյճանի վրայ, խաղաղ լուծումի մը համար:

Դժբախտաբար, հարցումներու բաժնին մէջ ասուլիսը չարդարացուց իրեն գինը, քանի որ նախարարը ստիպուեցաւ խոստովանիլ թէ տեղեակ չըլլալով վերջին անցքերէն, չէր կրնար լրացուցիչ ու գոհացուցիչ պատասխան տալ Սոչիի մէջ ստորագրուած հրադադարի համաձայնութեան լուրին որ տրուած էր նոյն օրը Իթար-Թասս գործակալութեան կողմէ: Իսկ պատասխանելով Թուրք լրագրողի մը հարցումին, ան ըսաւ թէ Քելպաջարի շրջանին մէջ գինեալ գործողութեան վերջ կը տրուի այն ատեն միայն երբ Ղարաբաղի կամքի անկեղծ տրամադրութիւն նկարէ ատրպէյճանական կողմին մօտ, այսինքն՝ Ղարաբաղի եւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններուն վրայ ատրպէյճանական յարձակումները դադրին, շրջափակումները վերնան եւ Ատրպէյճան տրամադրութիւն յայտնէ հարցը խաղաղ ճամբով լուծելու:

Վահան Փափազեանի տեղեակ չըլլալը Սոչիի համաձայնութենէն պատճառ եղած է որ Ապրիլ 9-ի մամուլը այդ անտեղեակութիւնը (որ, ի դէպ, որեւէ ձեւով չարդարացուիր) վերածուի հերքումի: Արդարեւ փարիզեան օրաթերթերը Ուրբաթ առտու Իթար - Թասի հրադադարի լուրին կը կցէին Արտաքին Նախարարին հերքումը: Ժամանակագրական կարգով փորձենք պարզել դէպքերու ընթացքը: Հինգշաբթի իրիկուն, Ապրիլ 8-ին է որ ԹԱՍ կը հաղորդէր լուրը. Սոչիի մէջ, Ռուսաստանի Պաշտպանութեան Նախարար՝ զոր. Պաւէլ Գրաչով ընդառաջելով ատրպէյճանական դիմումին հանդիպում մը կազմակերպած էր Հայաստանի Պետական նախարար Վազգէն Սարգսեանի եւ Ատրպէյճանի պետական Նախարար՝ Պանախ Հիւսէյնովի հետ: Այս հանդիպումը թոյլ տուած է որ հրադադարի համաձայնութիւն մը գոյանայ Ուրբաթ, Ապրիլ 9, ժամը 12-էն:

Անշուշտ, ուզեցինք այս ամբողջը ստուգել Երեւանէն, մանաւանդ որ Արտաքին Նախարարին «հերքումը» շփոթութիւն ստեղծած էր:

Ճշդուեցաւ որ հրադադարի նման համաձայնութիւն մը գոյացած է, Ապրիլ 8-ին, Սոչի, առանց նախապայմանի: Կ՚ընդգծենք այս կէտը, որովհետեւ փարիզեան օրաթերթեր «Ֆիկառօ» կը գրէին նաեւ թէ «Հայերը կը նախատեսէին քաշուիլ Քելպաջարէն»: Այս հանդիպումին նախատեսուած է նաեւ որ երկու երկիրներու վարչապետները, Երեքշաբթի, Ապրիլ 13-ին տեսակցութիւն մը ունենան Մոսկուա ի ներկայութեան Ռուսաստանի վարչապետ՝ Չերնոմիրդինի: Արդ, Երեւանէն հաղորդուեցաւ մեզի թէ հաւանական չէ որ այդ նախատեսութիւնը իրագործուի, որովհետեւ Հայաստանի վարչապետը՝ Հրանտ Բագրատեան պարտադրաբար Հոլանտա պէտք է մեկնի, ինչպէս հինէն կարգադրուած էր, մասնակցելու միջազգային դրամատան ժողովին, ուր կարեւոր հարց կայ Հայաստանի համար, որ վարկեր բանալու կը վերաբերի,

Անդրադառնալով մամուլին, ըսենք թէ յատկանշան էր «Մոնտ»ի խորագիրը՝ «Թուրքիա կը հաստատէ որ քաղաքական լուծում կը մաղթէ»: Արդարեւ Սիւլէյման Տէմիրէլ ճշդած է որ «Թուրքիա չի կրնար զինուորական օժանդակութիւն մը նախատեսել, որովհետեւ ուրիշներ ալ նոյն ձեւով Հայաստանին պիտի օգնեն»:

Ուրիշ յատկանշական խորագիր մը ունէր «Քոթիտիէն տը Փարի» «Moscou brouille les cartes», ինչ որ այս ձեւով դրական չէ Ռուսաստանի միջնորդութեան նկատմամբ:

«ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԱՊՕՐԻՆԻ ԳԾՈՒԱԾ ԵՆ» Կ'ԸՍԷ ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Թրքական թերթերը եւ Ապրիլ 9-ին արաբական «Ալ -- Հայաթ»ը արձագանգ կուտան Պաշտպանութեան Նախարար՝ Վազգէն Մանուկեանի յայտարարութիւններուն: «Ալ -- Հայաթ» իր 8-րդ էջին վրայ կը խորագրէ նոյնիսկ՝ «Հայ նախարար մը կ՚ըսէ որ Ղարաբաղ գործնականապէս անկախացաւ»: Թերթը կ՚ըսէ թէ Հայերը հաւանաբար աւելցնեն իրենց պահանջները ու կը մէջբերէ Վ. Մանուկեանի խօսքերը. -- «Ղարաբաղ գործնականապէս անկախացաւ: Խորհրդային Միութեան ներքին սահմանները ապօրինի կերպով գծուած են եւ պէտք է զանոնք ճշդել: Երեւան բնաւ պիտի չընդունի որ Ղարաբաղ մաս կազմէ Ատրպէյճանի: Ղարաբաղի գոյութիւնը ո՛չ երաշխիքներով, ո՛չ ՄԱԿ-ի դէտերով, ոչ ալ այլ արտաքին միջոցներով կրնայ ապահովուիլ, այլ միայն իր սեփական ուժերով եւ պայքարի պատրաստ բանակով»: Ինչ կը վերաբերի թրքական միջամտութեան մը, Վ. Մանուկեան կ՚ըսէ թէ քաղաքական ներկայ պայմաններուն մէջ, նման միջամտութիւն մը բնաւ հաւանական չի նկատեր:

Երեւանէն, Ուրբաթ առտու մեր առած լուրերու կարգին էր նաեւ Վրաստանէն երկաթուղիի վերահաստատումը դէպի Հայաստան: Արդէն Հինգշաբթի իրիկունէ սկսած էր երթեւեկը շնորհիւ ժամանակաւոր կամուրջին որ առ այժմ պիտի փոխարինէ բուն կամուրջը, Սադախլօ, որ օդը հանուած էր վերջերս եւ ոչ մէկ կառախումբ կը հասնէր այլեւս: Հաւանական է որ երկու օրէն վերաշինուէր նաեւ կազատարի այն հատուածը որ կրկին (5-րդ անգամ ըլլալով) պայթած էր:

Ընդհ. ձեւով ամէն կողմ համեմատաբար հանդարտ էր: Ռումբեր ինկած էին սակայն Կապան (3 վիրաւոր կար):

ՄԱԿ-ի պատուիրակութիւն մը, Ապրիլ 8-ին, Բաքու հասած է, ուրկէ կը մեկնի Քելպաջար պատրաստելու համար 600 դէտերու ժամանումը: Անկէ պիտի անցնի Երեւան:

ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ ԽՈՀԵՄ ԲԱՑՑ ՅՈՒՍԱԴՐԻՉ ԾՐԱԳԻՐԸ

Վստահութեան քուէն կասկած չէր վերցըներ եւ է. Պալատիւր 540 քուէարկողի վրայ 457 ձայն ստացաւ, Հինգշաբթի, Ապրիլ 8-ին, մէկուկէս ժամ պարզելէ ետք իր ծրագիրը ընդհանուր քաղաքականութեան վրայ: Աջը գտած է իր «ախոյեանը» իսկ ձախը շատ քննադատելիք բան ալ չգտաւ, քանի Պալատիւրի խոհեմ ոճը, բայց ակնկալուած բարեփոխումներու ցանկը տրամաբանական ու յուսադրիչ էր: Նախարարապետը հինգ տարուան պէտք ունի վերականգնելու Ֆրանսան, բայց միայն երկու տարի համոզելու համար Ֆրանսացիները, որպէսզի նախագահական ընտրութիւններու արդիւնքը թոյլ տայ իրեն շարունակելու:

Պալտիւրի համար գլխաւոր հարցը գործազրկութիւնն է: Ցայտնեց թէ կառչած կը մնայ դրամին կայունութեան եւ եւրոպական դրութեան, ֆրանք -- մարք սակը պէտք է պահուի: Հարկ է ամրապնդել հանրապետական Պետութիւնը, վերականգնել տնտեսութիւնը զարկ տալու համար աշխատանքներու ստեղծման: Երեք սկզբունքներ պիտի առաջնորդեն իր գործունէութիւնը. -- վերանորոգում, հանդուրժողութիւն, համախմբում: Հարկ է վերանայիլ պատժական դատական ընթացքին վերջին փոփոխութիւնները: Բարեփոխումի պիտի ենթարկուի նաեւ դատական վերին Խորհուրդը, քաղաքացիութեան օրէնքը (օտարներու մուտքը եւ կեցութիւնը պէտք է խստօրէն ճշդուին), օրինագիծ մը ինքնավարութիւն պիտի տայ Ֆրանսայի Դրամատան: Նախարարապետը գործնական այլ կարգադրութիւններ ալ ներկայացուց, բայց ընդհանուր ձեւով լաւ տպաւորեց: «Լիպերասիոն»ի խմբագրականը այդ ուղղութեամբ շատ յատկանշական է: Ցիշելով նախարարապետին եզրափակիչ նախադասութիւնը՝ «Չվախնանք փորձաքարէն: Միասնաբար պիտի կառուցանենք ֆրանսական նոր տիպարը», Հեւվիկ կը գրէ թէ իր այդ նշանախօսքը շատ կը վայելէ իրեն, քանի ինք ալ տիպար մըն է: Անմեղադրելի էր դեռ չնաշանակուած: Ձծածկեց որ դժուարութիւնները մեծ են եւ զոհողութիւններն ալ անհրաժեշտ:

Ինչպէս ըսինք աջը ծափահարեց, իսկ ձախը ընդհանրապէս լռեց, բացի Սէկոլէն Ռուայալին որ անպայման քննադատելի բան մը կ՚ուզէր գտնել եւ դիտել տուաւ թէ «առանց ուրախութեան եւ առանց յոյսի ճառ մըն է» շատ շուտ մոռնալով որ եթէ ոչ ուրախութիւն, ոչ ալ յոյս մնացած է, հետեւանքն է 12 տարուան ընկերվարական կառավարութիւններու:

Ինչ որ կը մնայ ընել հիմա, շատ պարզ է՝ սպասել եւ տեսնել:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. ամէն:

«Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»:

Սիրելիներ Մեր,

Ամէն տարի գարնան, երբ ողջ բնութիւնը մեր աշխարհի, ապրում է զարթօնքը եւ ծաղկումը կեանքի ուժերի, մեր Սուրբ Եկեղեցին ու մեր հաւատաւոր ժողովուրդը, տօնախմբում են եւ փառաբանում Աստուածորդու՝ Յիսուսի Քրիստոսի յարութեան հրաշքը, որ «մահուամբ զմահ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Երեքշաբթի, Ապրիլ 13-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 14:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԷՕԶԱԼ-ՏԷՄԻՐԷԼ ՀԱԿԱԴՐՈՒԹԻ՞ՒՆ

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք մամուլը հայեւազերի բախումներուն մասին տեղեկատուութեան, մեկնաբանութեան սիւնակներու լայն տեղ տալէ զատ, բացայայտ կերպով կը պարզէ նաեւ Հանրապետութեան նախագահին ու վարչապետին գրեթէ հակոտնեայ կեցուածքները: Ինչպէս ծանօթ է, Էօզալ կողմնակից կը թուի ըլլալ միջամտութեան նման գործնական քայլերու. չի վարանիր ամէն առիթով ալ կրկնելու թէ կը մեկնի Կիպրոսի օրինակէն, ըսելով. «Կիպրոսի մէջ զէնքի դիմեցինք ու 19 տարի է որ հոն տեղաւորուած ենք, ո՞վ, ի՞նչ ըսաւ կամ ըրաւ»:

Իսկ Տէմիրէլ այն տպաւորութիւնը կը ձգէ որ հանգստութիւնը ունի այն պետական մարդուն որ նախապէս գիտէ թէ մինչեւ ո՛ր սահմանները կրնայ հասնիլ դէպքերու ընթացքը: Պատասխանելով լրագրողներու, ան ըսած է օրինակ, թէ մտահոգուելու պէտք չկայ, պատահարները իրենց ազդեցութեան տակ պիտի չառնեն Նախիջեւանն ալ եւ թէ այդ մասին ուրիշները կը մտածեն: «Ո՞վ են մըտածողները» հարցումին ալ պատասխանած է. «անոնք որոնք դէպքերը պիտի կրնային տարածել մինչեւ հոն»:

Ապրիլ 9-ի «Թէրճիւման»ը տեղ կու տայ Պոլսոյ Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեանի Զատիկի առիթով կատարուած գրաւոր յայտարարութեան, ուր ան Հայաստանի կոչ կ՚ուղղէ վերջ տալու յարձակումներուն: Յայտարարութեան մէջ ըսուած է որ «Թրքահայութիւնը իր ապագան կապած է Թուրքիոյ որուն հաւատարիմ քաղաքացին է»:

ԱՅԼ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Հակահայ ու բաւական թշնամական ոճով գրի առնուած էջերէ դուրս, Թրքա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՓԻՒՌՔԸ ՃԱԿԱՏ Է

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Յաճախ չէ որ Հայաստանեան մամուլ կ'անցնի ձեռքս, սակայն պարագայաբար, բարեկամներու շնորհիւ կապը կը պահեմ: Օրաթերթ թէ պարբերաթերթ՝ մեծագոյն տեղը տեղական ու ռազմական ճակատէ լուրերու կուտան, հասկնալի պատճառներով: Երբեմն՝ լուրջ գրութիւններ կ'երեւին, քաղաքական ու տնտեսական նիւթերու քննութեան նուիրուած (ցաւալի է որ կը հանդիպինք Սփիւռքահայերու գրութեանց որոնք, գործնապաշտ կամ այլ նկատումներով՝ չեն գործածեր արեւմտահայերէնը): Սակայն ամէն թիւի զուարթախոհ գրութիւն մը կայ, թեթեւ երգիծանք՝ ներկայ կեանքի արտասովոր պայմաններէն ներշնչուած եւ որ կը բարեխառնէ ընդհանուր մռայլութիւնը եւ լրագրական ոճին տափակութիւնը (կամ «հեռուստառադիոպետավարչութիւն» բառի նման այլանդակութիւնները): Առատ լուրեր Կովկասէն, Թուրքիայէն, մարզական աշխարհէն, Փիլհարմոնիայի մասին եւայլն:

Բայց ի զուր Սփիւռքի մասին լուրեր կը փնտռեմ: Տակաւին չեմ տեսած Սփիւռքեան թերթէ մը լուրջ յօդուածի մը ամբողջական արտատպումը կամ թարգմանութիւնը: Ալ չխօսինք Սփիւռքի կեանքէն շահեկան գրութիւններու մասին: Չկայ հետաքրքրութիւն (առաջ ալ նշմարեր էի թէ շատ հազուադէպ էր որ Հայաստանէն այցելու մը հետաքրքրուէր Սփիւռքի Հայոց կեանքով կամ հարցում հարցնէր թէ ինչպէ՞ս կ'ապրէինք մենք, ի՞նչ էին մեր խնդիրները կամ մտահոգութիւնները): Անոնց մամուլը կարդալով մարդ երբեք պիտի չգիտակցի թէ երեք միլիոն Հայ կ'ապրի Հայաստանի սահմաններէն դուրս, կը պայքարի ու կը յառաջդիմէ: Այս անտեսումը տարօրինակ է մանաւանդ անոր համար որ չկայ Սփիւռքեան մէկ հատ թերթ որ լայն տեղ չտայ իր էջերուն՝ Հայաստան աշխարհի լուրերուն՝ ակնարկներով եւ արտատպումներով:

Այս վիճակը երկու խորհրդածութիւն կը պարտադրէ մեր վրայ: Նախ այն որ թերթ մը, յատկապէս Հայ թերթ մը, ընկերային ծառայութեան կոչուած ձեռնարկ մըն է, լաւագոյն պարագային: Բացառութիւն չեն Հայաստանի եւ Սփիւռքի մամուլները որոնց կ'իյնայ աշխատիլ դէպի հայութեան երկու հատուածներու ստուգաճանական ծանօթացումը, իրարու մօտեցումը եւ համահայկական խղճի մը գիտակցումը: Սփիւռքի մամուլը չէ թերացած այս գործին մէջ, Հայաստանի թերթերը սակայն դեռ հոն չեն հասած, որքան որ գիտենք: Մեզի կը թուի թէ ատենն է որ Հայաստանի քաղաքացին հասկնայ ու ճանչնայ Սփիւռքահայ իր առօրեային մէջ, առ նուազն այն չափով որ իր կեանքը ծանօթ է մեզի:

Այսինքն՝ այն ամէնօրեայ պայքարը որ Սփիւռքահայ որոշ խաւ մը առ հասարակ ժողովուրդին գիտակից մասը, մտաւորականութիւնը եւ նաեւ օտարախօս Հայերէն շատեր կը մղեն յանուն Հայ ինքնութեան, Հայ Դատին, Հայ մշակոյթին, անցեալի հսկայ ժառանգութեան եւ Հայութեան գերագոյն շահերուն: Ահա երկու հարիւր տարիէ ի վեր արտասահման ապրող հայութիւնը իր մամուլով, դպրոցներով, կազմակերպութիւններով, եկեղեցիով, տպարաններով, միութիւններով եւ անհատական միջոցներով կենաց մահու պայքարի մէջ է այլասերումի ուժերուն դէմ: Այս իրողութեան շատ մօտ է նամակ մը՝ որ Եւրոպա բնակող Հայ օրիորդ մը գրած էր մեզի, քանի մը ամիս առաջ: Կուտանք հատուած մը այդ բոլորովին ինքնաբուխ գրութենէն. —

«...Մեր ոտքի տակի հողը թէ օտարի հող է եւ թէ տեղացիների համար մենք մնում ենք երկրորդ կամ երրորդ կարգի քաղաքացիներ: Աւելի քան 30 տարիէ ի վեր ապրում եմ այս երկրում, ուսումս ու կրթութիւնս հոս առած եմ, ճամբորդում եմ իրենց անցագրով բայց կամայ թէ ակամայ, մանաւանդ կառավարական շրջանակներում, յիշեցնում են ինձ իմ ոչ տեղացի լինելը եւ սա միշտ բացասական ազդեցութիւն է թողնում հոգեկանիս վրայ: Որքան ենք տառապել եւ դեռ պիտի տառապենք այս յառաջադէմ եւ ոչ յառաջադէմ օտար երկրներում մի տեղ հասնելու, համեստ մի կեանք դնելու, պատուով ու յարգանքով ապրելու համար: Ծնուել ու մեծանալ օտար երկրում, հոգեպէս քայքայուել, արեւելքից — արեւմուտք, երկրից — երկիր, քաղաքից — քաղաք քաշքշել, զանազան մշակոյթների համն ու հոտը ճաշակել, ամէն տեղ յարմարուել, քիչ ստանալ, շատ կորցնել, բայց այնուամենայնիւ փորձել Հայ մնալ, սա ցաւ է եւ յաճախ անասելի տառապանք. եւ դեռ կան ոմանք (պատասխանատու անձինք), որ ինձ նմաններին «նարինջ ուտող» կ'անուանեն...:

«...Մեր հայրենիքի այժմեայ անմխիթար վիճակն էլ միւս կողմից հոգիս է ճնշում: Սեւ փող սիրողի մտայնութիւն է զարգանում մեր ժողովրդի մէջ. անվերջ մուրալ ենք սկսել, աղերսել — լացել — գանգատուել. յուսահատուել ենք, յուսախաբուած ենք, քաջալերողներ չկան ոչ մի կողմում. սա փորձանք է մի ազգի, մի ժողովրդի համար: Արդեօ՞ք չպիտի մի բան անենք ժողովրդի հոգեկան անկումը շտկելու ուղղութեամբ:

Ե՞րբ պիտի մեր ձեռքերով եւ միայն մեր ձեռքերով եւ մեր խելքով միանգամար սկսենք հեռատեսօրէն մշակել մեր հողը, մեր երկիրը. ե՞րբ պիտի սկսենք իրար սիրել, իրար յարգել անկեղծօրէն, ազնուօրէն»:

Հերոսական ոչինչ՝ բարձրորակ Հայուհիին պատմածին մէջ սակայն Սփիւռքի հայութեան ամէնէն գիտակից խաւը նման ապրումներու թատերավայրն է, ճակատումի դաշտ՝ ուր լուռ բայց ներզօր մարտի բռնուած է ան բարոյական ապականումի ուժերուն դէմ, յանուն հայ մշակոյթի պահպանումին: Անհատ գրագէտներու, արուեստագէտներու դերը հայ մշակոյթի պաշտպանութեան մէջ դժուար է ցանկագրել: Իւրաքանչիւրը վէպի մը նիւթն է: Աւելի դժուար՝ «մանր մտաւորականութեան» կատարածը մանրամասնել: Պուրճ Համուտի Ազգային Վարժարանի մի ոմն հայերէնի անանուն, կեանքն ու հոգին մաշեցուցած վարժապետէն, Նիւ — Եորքի 80-ամեայ Թոշակաւոր Վանեցի տաղաչափէն որ երկու տարին անգամ մը հայրենասիրական սրտառուչ ոտանաւորներու հատոր մը կը հրատարակէ, Սիտնիի ալեւոր Ղարաբաղցիէն որ ամէն Կիրակի հայերէն գիրք կը շալկէ եկեղեցիին դարպասը կը տանի ծախելու աժան գինով՝ հակառակ եկեղեցւոյ խնամակալութեան վէթոյին, Լոս — Անճըլըսի տարեց, անհամբաւ բանահաւաքէն որ տարիներէ ի վեր հրատարակիչ մը փնտռէ եթէ ոչ տպելու՝ գէթ կարդալու համար Թրքերէն երգ հնարած հայ երաժիշտներու գործերուն հսկայ ձեռագիրը, աննշան միութիւններու քարտուղարներէն, անգտանելի մատենադարաններու անխօս, անխոնջ պահապաններէն մինչեւ արիւն — քրտինք մտած կուսակցական հերթապահները, նիհար անտրտունջ քահանաները, հազար դժուարութեամբ կեանքը հանող տպարանատէր ամոլը որ առանց ղրուշ մը պահանջելու գիրքդ կը տպէ՝ «դուն երբ որ կրնաս վճարէ» ըսելով, միութենական ու կրթական գործին մէջ աշխատող անվճար, հազար պաշտօնով ծանրաբեռն, յոգնած բայց դեռ չտրտնջող հարիւրաւոր մարդիկ, երկու հոգիով արժէքաւոր օրաթերթ հանող խմբագիրներ, ամբողջ մտաւորական խաւ մը որ առանց համակիր զանգուածներու եւ նեցուկ հանրութեան կամ պետական կառոյցներու՝ շալկած կը տանի իր ճակատագիրը՝ Սփիւռքի հայութիւնն է որ իր ազգային ինքնութեան շեշտը կը դնէ ժամանակին վրայ: Այս մարդիկն ու հազարաւոր ուրիշ եւ գործի կամաւորներ Արեւմտահայ մշակոյթի պատնէշները կը պաշտպանեն ահա 70 տարի կ'ընէ — պզտիկ իրագործում չէ ասիկա: Դաշնակցութիւնը առանձին, իր մամուլով, դպրոցներով, ազգային կառոյցներու եւ իրեն ուղեկից կազմակերպութիւններու (Հ. Օ. Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Միութիւն, Համազգային) իր հայթայթած կռուաններով, պատանիներ ու երիտասարդներ հայեցի ոգիով դաստիարակելու իր հսկայ ճիգով, Հայ Դատի հետապնդումին տրամադրած իր մարդկային ու նիւթական միջոցներով ու հիմա, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի պաշտպանութեան տրամադրած իր անշահախնդիր ուժերով՝ պետութեան մը գործը կը տեսնէ: Հնչակեան կուսակցութեան անկեղծ ճիգը՝ ողջ պահելու հերոսական աւանդ մը ու ծառայելու ազգին, Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան կարեւոր աշխատանքը հայ ընկերային ու մշակութային կեանքի ճոխացման մէջ՝ ակումբներով, մամուլով, միութիւններով, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի պատկառելի ներդրումը՝ հասնելու Հայաստանի եւ Սփիւռքի զանազան կարիքներուն, Ա. Մանուկեան հիմնադրամի տարած մշակութային ու մարդասիրական սքանչելի աշխատանքը (կը բաւէ տեսնել այդ ճիգին պատկերազարդ հրատարակած AGBU News պարբերաթերթին մէջ՝ համոզուելու համար այս գնահատումի ճշդութեան) — եւ դեռ ասիկա ամբողջ պատկերը չէ: Կան Մխիթարեան զոյգ միաբանութիւններն ու բարձր գնահատանքի արժանի իրենց վաստակը, Անթիլիասի Կաթողիկոսութեան, Երուսաղէմի Հայոց Վանքի միաբանութեան պայքարը ի շահ մեր ազգին ոգեկան յառաջացումին, հայագիտական ամպիոնները Պարսկաստան, Լիբանան, Իտալիա, Ֆրանսա, Միացեալ — Նահանգներ եւ հիմա՝ Հայաստանի հողին վրայ իսկ եւայլն, եւայլն — այս թուումը դեռ կ'երկարի...: Հսկայական ուժի ներդրում՝ որու հետ արդիւնաբեր կապեր պահելու համար Հայաստանի կառավարութեան դահլիճին մէջ առ նուազն մէկ նախարար պէտք կայ՝ Սփիւռքի նախարար: Սփիւռքը երկիր է:

Այսպէս է որ, Հայաստանի սահմաններէն ու Ղարաբաղէն մինչեւ Փարիզ ու Լոս — Անճըլըս հայութիւնը իր գոյութեան համար կը կռուի զանազան ձեւերով — զէնքով եւ արիւնով, մշակոյթով ու հաստատակամութեամբ, աղօթելով ու յամառութեամբ, նիւթական զոհողութեամբ ու լուռ տառապանքով: Տեղ տեղ ճակատը յստակ է, վտանգն ու հակառակորդները ծանօթ, գինն ու արդիւնքը անմիջապէս երեւելի, զոհողութիւնն ու հերոսութիւնը՝ բացայայտ: Ուրիշ տեղեր, Նիւ — Եորքէն Պէյրութ ու Թեհրան՝ այնքան ալ պարզ չէ: Երբեմն ընազդն է որ կը գործէ — ոչ թշնամին, ոչ քաջութեան որակը կամ աստիճանը, ոչ ալ արդիւնքին բնոյթը ստուգելի են: Միայն Դատը յստակ ու պայծառ է: Շահան Շահնուր, իր «Նահանջը Առանց Երգի» վէպին մէջ, այս մասին կ'արտայայտուէր Սուրէնին խօսքերով, ակնարկելով այլասերումին որ 30-ական Թուականներու ֆրանսահայ երիտասարդ սերունդի մը գիտակցութեան մէջ լուրջ վտանգի մը նկարագիրը ունէր:

«Ոչ թէ որովհետեւ այժմ պատերազմ կայ ու կռիւ, ոչ թէ որովհետեւ այժմ ճակատամարտ կայ ու կենսապայքար, այլ որովհետեւ բան մը կայ աւելի ճակատագրական, աւելի աններող, կայ բան մը ահեղ, անդիմադրելի, որ իր անունը կ'ոռնայ բոլոր քառուղիներէն. Նահանջն է ան, Նահանջը, Նահանջը Հայերուն: Կռիւը սրբազան բան է, ճակատամարտը երբեմն նոյնիսկ օգտակար. անոնցմէ ազգ մը դուրս կուգայ պարտուած կամ յաղթական, սակայն երկու պարագային ալ դուրս կուգայ: Բայց Նահանջը հոգիներու գլխի պտոյտ տուող զառիթափին վրայ [illegible] Նահանջը կը ջնջէ, կը ձուլէ, կ'անհետացնէ ամէն բան»:

Մարդ կրնայ տարակարծիք ըլլալ վիպասանին աշխարհահայեացքին հետ, կրնայ զայն պարտուողական կամ մարգարէական գտնել, սակայն ան շատ յստակ կը դնէ Սփիւռքի տագնապին բնոյթը — «դանդաղ, աննկատելի մաշումը բարոյական ու դիմադրական ուժին» որ, տասնամեակներու վրայով (եթէ չգիտակցուի ու առաջքը չառնուի) կործանումի կը տանի այնքան աներկրայ կերպով՝ որքան ռազմաճակատի վրայ պարտութիւն մը: Ամէն պատիւ եւ փառք քաջամարտիկ զինուորներուն որոնք իրենց կեանքի գնով կը պաշտպանեն հայութեան հայրենիքը, սակայն պարզ է որ իրենց շատ քիչ բան կը մնայ պաշտպանելիք եթէ բարոյական եւ ոգեկան ճակատը տեղի տայ եւ ջարդուի անոր պատնէշներուն ետին կռուողները: Մեր ազգային գերագոյն ու հեռադիր շահերու տեսանկիւնէն՝ մենք բոլորս մեր ազգին «զինուորեալ մանուկներն» ենք, եւ մենք ազգովին պիտի յաղթենք կամ պարտուինք: Այս իմաստով է որ Սփիւռքի ճակատը այնքան կարեւոր է՝ որքան այլ ճակատները: Այս ճշմարտութեան գիտակցութիւնը կը զօրացնէ մեր ժողովուրդին միասնականութիւնը եւ անոր պայքարի կամքը, թէ հոս Սփիւռքի մէջ եւ թէ Հայաստան: Եւ մամուլը կարեւոր դեր ունի այս գիտակցութիւնը տարածելու գործին մէջ:

Մարտ 25, 1993

Քիլլարա, Աւստրալիա

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄԻՍ ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ամբողջ Մարտ ամսուան ընթացքին Էքս-ան-Փրովանս քաղաքի կեդրոնը «Բուռ Միրապօ»յի ծայրը, ծանօթ փոքրիկ հրապարակի մը վրայ, «Օթէլ տիւ Փոէթ»ի կոկիկ սրահներուն մէջ, ազնուաբար տրամադրուած Կալօ ընկերութեան կողմէ, տեղի ունեցաւ Հայկական ամիս մը, կազմակերպութեամբ Էքս-ան-Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութեան եւ հովանաւորութեամբ քաղաքապետ՝ Ժ.-Ֆրանսուա Փիշըրալի, Հայաստանի Հանրապետութեան Առողջապահութեան նախարար՝ Արա Բաբլոյեանի եւ Երեւանի երախաներու պետական հիւանդանոցի տնօրէն՝ բժ. Ալպէր Խաչատրեանի: Ձեռնարկին հասոյթը կը յատկացուի Երեւանի երախաներու պետական հիւանդանոցին:

Պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ Մարտ 3-ին, ներկայութեամբ քաղաքապետի կցորդներ՝ Ալեքսանտր Մէտվէտուքի եւ Ժաք Ցակոբեանի: Միութեան նախագահը Արտաւազդ Համբարձումեան բացատրեց ձեռնարկին նպատակը՝ ծանօթացնել հայ մշակոյթի, արուեստի եւ արհեստաւորութեան զանազան երեւոյթներ եւ նոյն ատեն մարդասիրական արարք մը կատարել հանդէպ երախաներուն որոնք ամէնէն աւելի կարիքն ունին խնամքի եւ պաշտպանութեան:

Ընտրապայքարի շրջան ըլլալով թեկնածուներ եկած էին ձեռքեր սեղմելու համար: Անոնց մէջ Ֆրանսայի Արտաքին նախկին նախարարը Ժ. Պերնար Ռեմոն, ան որ 1987 Ապրիլ 22-ին, Խորհրդարանին մէջ պատասխանելով բերանացի հարցումի մը՝ կապակցութեամբ հայկական ցեղասպանութեան, ըրած էր հրաշալի դիտողը՝ «...En ce qui concerne la communauté arménienne, nous savons, que toute entière, elle commémore chaque année le 24 avril, les massacres dont elle a été victime en 1915 et qu'elle a vécu comme un génocide»...: Նոյնպէս, Վալերի Ժիսքար տ'Էսթէն կարճ այցելութիւն մը տուաւ Էքս-ան-Փրովանսի Իւ. Տէ. Էֆ. թեկնածուին բերած իր նեցուկին առիթով:

Սրահներուն մէջ զետեղուած էին Հայոց պատմութիւնը համառօտող ցուցատախտակներ, քարտէսներ, հայ մշակոյթի կարեւոր արտայայտութիւնները ներկայացնող փաստաթուղթեր եւ վաճառքի համար Հայաստանեան գորգեր, արհեստական արտադրութիւններ՝ մետաղէ եւ կաւէ իրեր, յուշանուէրներ՝ խաչքար, մանրանկար, կրծքանշան, սեղանի դրօշակ, փայտէ եւ տուֆէ խաչեր եւայլն...:

Նոյնպէս ցուցադրուեցան նկարիչ Արտուշ Գրիգորեանի իւղանկարներն ու ջրանկարները որոնք հետաքրքրութիւն արթնցուցին: Հայրենաբնակ երիտասարդ նկարիչը անծանօթ մը չէ. մի քանի ամիս առաջ իր գործերը ներկայացուած էր Մարսէյլի Սահակ Մեսրոպ մշակութային կեդրոնը եւ այդ առթիւ թղթակցութիւն մըն ալ լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ: Արտուշ Գրիգորեան ունի հայրենի բնանկարներ բայց նաեւ գործեր որոնք կը դրսեւորեն ներքին տագնապներ, որոնումներ մանաւանդ վերջին շրջանի իր ստեղծագործութիւնները: Արուեստագէտը ծնած է Լենինական:

Էքս-ան-Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութիւնը ցուցահանդէսին ծիրին մէջ կազմակերպեց հրապարակային երկու ձեռնարկներ: Մարտ 6-ին «Տոմէն տը Թուռնան»ի մէջ պարանցիկ երեկոյթ մը եւ Մարտ 11-ին դասախօսութիւն մը Ռոպէր Տէր-Մերկերեանի՝ հայերէնի փրոֆ. Էքս-ան-Փրովանսի դպրութեան

ՐԱԱ-ի

(ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ)

1992 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ՀԱՄԱՌՕՏ ԶԵԿՈՅՑՈՒՄԸ

Համաձայն կազմակերպութեան ծրագիր - կանոնագրի, տարուող աշխատանքները բաժանւում են երկու գլխաւոր մասերի․

1. — Հայ ճարտարապետութեան յուշարձանները այսօրուայ Հայաստանից սահմաններից դուրս՝ Արեւմտահայաստանում, Կիլիկիայում, Պարսկաստանում, Կովկասի տարածքում գիտարշաւների միջոցով գտնել՝ նկարել — չափագրել եւ յատուկ արխիւներում դասաւորել :

2. — Հաւաքուած այս նիւթերը, ՐԱԱ-ի գործակիցների օգնութեամբ ուսումնասիրել, եւ որպէս հրատարակութիւններ մատչելի դարձնել այն հայ եւ օտար հանրութեան :

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆ

Արեւմտահայաստանի գիտարշաւները, հակառակ բազմաթիւ դժուարութիւնների, ինչպէս մասնագէտ եւ կամաւոր մարդուժի պակասը, բարձր ծախսերը, երբեմն անբաւարար արդիւնքը, եւ վերջապէս Թուրքիայում անապահովութիւնն ու քաղաքական վտանգաւոր վիճակը, ՐԱԱ-ի համար մնում է որպէս առաջնահերթ աշխատանք :

1992-ին դէպի Արեւմտահայաստան երկու գիտարշաւ էին ծրագրուած, սակայն ճամբորդակիցներից մէկը վթարի ենթարկուելու պատճառով, այն յետաձգուեց 1993-ի ամրան :

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Միջնադարից սկսած, Կովկասից մինչեւ Սեւ ծովի հիւսիսային շրջանները, հայկական գաղթօջախներ են եղել, որոնց թողած ճարտարապետութիւնը կարօտ է մանրամասն ուսումնասիրութեան :

ՐԱԱ կազմակերպութիւնը, հայաստանաբնակ գործակիցների միջոցով, օգնում է հնարաւորութեան սահմաններում ուսումնասիրելու հայկական դարաւոր կառուցողական արուեստը Կովկասի ամբողջ տարածքում, մասնաւորաբար այն բոլորը որոնք պատմական Հայաստանի մաս են կազմում :

1992-ին չորս ուսումնասիրական արշաւներ են կատարուել ներկայիս Վրաստանի հարաւում գտնուող Մարնէուլիի եւ Բոլնիսի շրջանները :

Այս ճամբորդութիւնների ընթացքին, լուսանկարուել, արձանագրութիւնները վերծանուել, եւ չափագրուել են բազմաթիւ յուշարձաններ :

Աւարտուել է նախորդ տարուանից ըսկըսուած Մարնէուլիի շրջանը 308 միաւոր յուշարձանի հաշուառմամբ, իսկ Բոլնիսի շրջանում աշխատանքների շուրջ կէս մասը :

Այս երկու շրջաններն էլ պատմական Հայաստանի՝ Գուգարք նահանգի մաս էին կազմում, համապատասխան Մարնէուլիի շրջանը՝ Ձորոփոր, իսկ Բոլնիսը Բողնոփոր եւ մասամբ Քուեշափոր :

Հայկական ճարտարապետութեան խըտութիւնը խիստ մեծ է երկու շրջաններում էլ, եւ զարմանալի է որ մինչ այսօր մեր պետական հաստատութիւնների կողմից աչքաթող է արուել :

Հարկաւոր է նաեւ նշել, որ տարիներ շարունակ դժուարին՝ նոյնիսկ վտանգաւոր պայմաններում տարուող ուսումնասիրութիւնների համադրող պատասխանատուն, եւ ՐԱԱ-ի աշխատակից Պր. Սամուէլ Կարապետեանը ժամանակին աւարտել է Ադրբեջանի տարածքում՝ Կուռ գետի երկու ափերում գտնուող, հարիւրաւոր հայկական եկեղեցիների, տապանաքարերի ուսումնասիրութիւնը :

Արխիւներում հաւաքուած այս տուեալները, մշակոյթի եւ պատմութեան, ինչպէս նաեւ հայ դատի տեսանկիւնից, անգնահատելի արժէք են ներկայացնում :

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՈՒՐԻԱՅՈՒՄ

Հայկական Կիլիկիայի հարաւային մասը կազմող Քեսապի շրջանը, այսօր գտնըւում է Սուրիոյ տարածքում՝ Միջերկրականի ափին :

1992-ի ամրան Քեսապից սկսուեց եկեղեցիների եւ բնակելի քարաշէն տների չափագրութիւնը, նպատակ ունենալով հաւաքել եւ ուսումնասիրել Սուրիոյ տարածքում հայ համայնքներից ժառանգուած ճարտարապետութիւնը :

Ճարտարապետ Գէորգ Երամեանը հայ եկեղեցիների չափագրելու աշխատանքը սկսել է Եաղուպիէ Սուրբ Աննա Եկեղեցուց, իսկ Տիկին Մարուշ Երամեանը պատրաստում է շէնքերի համառօտ պատմականը :

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆՈՒՄ

Պարսկաստանի հիւսիսում՝ Ատրպատականում են գտնւում պատմական Հայաստանի գաւառները, ինչպէս Արտազ, Զարեւանդ եւ Պարսպատունիք : Բացի յիշուած գաւառներում, Պարսկաստանի տարբեր քաղաքներում եւ շրջաններում դարեր շարունակ գոյութիւն են ունեցել հայկական հոծ համայնքներ, ուր եւ ստեղծուել են ուրոյն մշակոյթներ, ինչպէս Համադան, Մաշհադ, Թաւրիզ, Նոր Ջուղա կամ Փերիա — Չարմհալի շրջանները ։

Համայնքների պատմութիւնը, կերտած ճարտարապետութիւնը, մշակոյթը, կենցաղ ու սովորութիւնները անբաժան մասն են մեր պատմութեան :

ՐԱԱ-ն մի քանի տարի է որ ձեռնարկել է գործին սրտացաւ անհատների օգնութեամբ եւ ունեցած հնարաւորութիւնների սահմանում, հաւաքելու հայ համայնքների ազգագրական և պատմական տուեալները :

1992-ին Թեհրանում, ՀՈՒՍԿ հաստատութեան մէջ եւս այս նպատակով մի միաւոր է կեանքի կոչուել :

ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՑ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻՆ

Եգիպտոսի Գահիրէում բնակուող երկու Հայուհիներ՝ եգիպտաբան Հուրիկ Սուրուզեան, եւ ճարտ. Նայիրի Համբիկեանը նախաձեռնել են եւ տարիներ աշխատանք են տանում եւ հովանաւորում երկրաշարժից վնասուած եկեղեցիներին :

1988 Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժից վնասուեցին 1571 յուշարձան, որոնցից 73-ը հիմնայատակ կործանուեցին, 347-ը կիսաքանդ վիճակի մէջ են, իսկ 1151-ը խիստ կերպով տուժած :

Հայկական եկեղեցիները ոչ միայն աղօթավայր են, այլ իրենց պատմութեամբ անցեալի վկան, եւ ներկայիս մշակոյթի կարեւոր սիւներից մէկը :

Երկու մասնագէտները երեք տարի ամրան ամիսներին աղէտի գօտում աշխատելով, 1989-ին ուսումնասիրեցին 13 վանք — համալիր, եւ 1990-ին 57 :

Յաջորդ տարուան հետազօտութեան արդիւնքը հայերէն եւ անգլերէնով ստուար զեկուցումն էր, որը տրամադրուեց հանրութեան, ինչպէս նաեւ կազմակերպուեցին սահիկների օգնութեամբ դասախօսութիւններ Մոնրէալ, Պոսթըն, Փարիզ, Հռոմ, Գահիրէ եւ Ալեքսանդրիա քաղաքներում, նպատակ ունենալով ներկայացնել ցաւալի վիճակը եւ նիւթական օժանդակութիւն հաւաքելով օգնել վնասուած եկեղեցիների նորոգութիւններին :

Հաւաքուած նուիրատուութիւնները՝ մեծ մասամբ Եգիպտոսի հայ համայնքից գոյացրին շուրջ 10 հազար տոլար, որը 1992-ին յանձնուեց Հայաստանի յուշարձանների պահպանման եւ օգտագործման վարչութեան, որը պիտի յատկացուի Աստուածընկալի վանքի վերաշինութեան :

Այս աշխատանքը պիտի սկսի 1993-ի գարնան :

ՐԱԱ-Ի ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Տպագրական աշխատանքների շարքին, ՐԱԱ-ի համար առաջնահերթ տեղ ունի միքրոֆիլմերի հատորների հրատարակութիւնը, որին մասնակից է եւ տրամադրում է աւելի քան քսան տարիների հաւաքած նիւթերը :

Հայ ճարտ. միքրոֆիլմերի անհրաժեշտ եւ շնորհակալ գործի պատասխանատուն, եւ մեկենասը փրոֆէսոր Վազգէն Բարսեղեանն է :

Միքրոֆիլմերի վերջին տպագրութիւնը, 7-րդ հատորն է :

Արցախ — Հայաստան — Նախիջեւան նաեւ Կարս նահանգի չորս քարտէզները, ինչպէս Ախալքալաք եւ Արցախ ցուցաթերթ հրատարակութիւնների առաջին համարները, նաեւ Գետաշէն գիւղաքաղաքի ճարտ. կոթողների գրքոյկը, Սամուէլ Կարապետեանի նախաձեռնութեամբ հրատարակուեցին Հայաստանում :

Թեհրանում հրատարակուեց Յովհաննէս Հախնազարեանի «Գողթան Գաւառ» ազգագրական պատմական գիրքը, որի նախաբանը կազմել էր Պր. Անդրանիկ Սարեանը :

Իտալիայում՝ հայկական ճարտարապետութեան մատենաշարից 21-րդ համարում, հրատարակուեց Արմէն Հախնազարեանի, Նոր Ջուղայի եկեղեցիների ուսումնասիրութիւնը :

ՐԱԱ-Ի ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ուրախ ենք տեղեկացնելու, որ 1992-ին ՐԱԱ-ն որպէս Մեսրոպ Մաշտոց Մատենադարանին առընթեր կազմակերպութիւն հաստատուեց Հայաստանում : Հինգ հոգուց բաղկացած ժամանակաւոր վարչութեան կողմից՝ Պր. Դաւիթ Քերթմենջեանը համադրում եւ կազմակերպում է ՐԱԱ-ի ընթացիկ աշխատանքները :

ՐԱԱ-ի պատասխանատու
ԱՐՄԷՆ ՀԱԽՆԱԶԱՐԵԱՆ

համալսարանը եւ լրագրող-գրագէտ Ժան Քէհայեանի մասնակցութեամբ, նիւթը ըլլալով «Հայաստանը՝ պատմութիւն եւ արժէքականութիւն» : Երկու նախաձեռնութիւններն ալ գտան քաջալերական յաջողութիւններ :

Հայկական այս ամիսը, Էքս - ան - Փրովանսի մէջ, լայն արձագանգ ունեցաւ տեղական մամուլին մօտ : Ոչ հայ այցելուները հետաքրքրութիւն ցոյց տուին Հայաստանի նկատմամբ : Շատ չատեր առաջին անգամ ըլլալով կը ծանօթանային հայ ժողովուրդի պատմութեան եւ անոր դարաւոր մշակոյթին :

Դիւրին գործ չէ ամբողջ ամիս մը բաց պահել ցուցասրահ մը եւ անոր տալ կեանք եւ երանգ առօրեայ ներկայութիւններով, զանազան տեսակի գործունէութիւններով, բացատրութիւններով, զրոյցներով եւ ի վերջոյ ժամանակ խլող եւ սպառիչ աշխատանքով : Գործը սակայն կատարուեցաւ խանդավառութեամբ, հաւատքով եւ նուիրումով Միութեան բոլոր անդամներուն կողմէ քանի նպատակը ազնիւ էր, արարքը վեհանձն :

Էքս - ան - Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութիւնը իր ընթացիկ գործունէութիւններու կողքին կը ծաւալէ հետեւողական աշխատանք Հայաստանի օգնութեան տեսակէտէն՝ կազմակերպելով գեղարուեստական խումբերու այցելութիւններ եւ ելոյթներ, ընդունելով բժշկական խնամքներու կարօտ երախաներ, ղրկելով ուտեստեղէն եւ ձեռնարկելով համակամութեան այլ գործողութիւններու :

Էքս - ան - Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութեան վարչութեան անդամներն են Արտաւազդ Համբարձումեան՝ նախագահ, Սեդա Սիմոնեան՝ փոխ-նախագահ, Գարլա Սաքքի՝ քարտուղար եւ Գլօտ Մաքինէճեան՝ գանձապահ : Հաւաքաբար գնահատելի են, ինչպէս նաեւ Միութեան բոլոր ու բոլոր անդամները :

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Անյաջողութեան մատնուած կուսակալը ինքնապաշտպանները նեղելու համար դիմեց այլ միջոցի․ Վանի շրջակայ գաւառներուն մէջ դեռ ողջ մնացած հազարաւոր հայ գիւղացիները բերեց լեցուց Այգեստան, նպատակ ունենալով առաջացնել սով ու համաճարակ : Ականատեսը այս առթիւ կը գրէ․ «Չկար աւելի զարհուրելի պատկեր, քան պատկերը այդ գաղթականութեան : Հայոց Ձորի, Արճակի, Թիմարի, Խոշաբի եւ Վանի արուարձաններուն մէջ լքուած թշուառութեան այդ բեկորները, Թուրքական ոստիկաններու յատուկ խնամքով, մէկիկ — մէկիկ եւ տասնեակներով, հաւաքուած էին եւ իբրեւ սովի ու համաճարակի միքրոպներ դէպի Այգեստան քշուած․․․» :

Սակայն կուսակալը դառնօրէն սխալեցաւ : Զինուորական մարմինը այդ բոլոր տարաբախտներն ընդունեց եւ իր սուղ միջոցներէն բաժին հանեց անոնց : Ապա եկուորները զետեղեց տարբեր խումբերու մէջ եւ աւելի խտացուց իր շարքերը : Հըրացանակիրներն ալ տեղաւորեց ռազմական դիրքերու մէջ, Արդիւնքը եղաւ այն, որ ինքնապաշտպաններն աւելի զօրացան :

Ապրիլ 28-ին թշնամին նոր գրոհ կազմակերպեց : Անոր հրանօթները, գնդացիրները վերսկսան ռմբակոծել ու կրակ թափել հայկական դիրքերու վրայ : Գըրաւելով Շուշանցն ու Վարագը, Թուրքերը փորձեցին ներխուժել Այգեստան : Անոնք կրցան քանդել քանի մը դիրքեր եւ մերկացնելով սուրերն ու սուինները, նետուեցան Հայերու վրայ :

Սակայն Հայերը հերոսաբար դիմադրեցին : Անոնք հրացաններով, երկաթներով, մահակներով ու քարերով ետ կը շպրտէին թշնամին, փախուստի կը մատնէին զայն : Կռիւը հետզհետէ կը տաքնար, դիրքերը, ձեռքէ ձեռք կ'անցնէին : Հայերը իւրաքանչիւր տուն ու փողոց վերածած էին ամրոցի, իսկ աւերուած դիրքերը կը վերականգնէին : Անոնք որոշած էին մեռնիլ, բայց չյանձնուիլ ատելի թշնամիին :

Ցամառ պայքարով Հայերը կրցան պահպանել իրենց դիրքերը : Թուրքերէն զոհուեցան 25 հոգի եւ նոյնքան ալ վիրաւորուեցան : Բայց Հայերու կորուստներն ալ նուազ չէին : Անոնց դիրքերն ու ամրութիւնները երբեք այդքան քանդուած ու աւերուած չէին եղած, ինչպէս այդ ժամանակ ։

Ապրիլ 29-ին թշնամին լռեց : Սակայն Հայերը զգաստ էին : Անոնք կ'ենթադրէին որ հակառակորդ բանակին մէջ բան մը կը կատարուի, կը սպասէին որ ան վերստին յարձակումի անցնի : Եւ իրօք, Մայիս 3-ին Ճէվտէթ պէյը վերսկսաւ թնդանօթաձգութիւնը : Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս հակառակորդը կրակը աւելի կ'ուժեղացնէր գիշերը, որովհետեւ կը վախնար որ Հայերը կրնան օգտագործել խաւարը եւ նոր դիրքեր նուաճել : Այդ ռմբակոծումներու հետեւանքով Թուրքերը սպաննեցին 30 անզէն այր, կին, մանուկ եւ վիրաւորեցին շատերը :

Բայց այդ մահապարտին վերջին ճիչն էր : Ռուսական զօրամասերն ու հայկական կամաւորական խումբերը, ջախջախելով Թուրքական ուժերը ռազմաճակատին վըրայ, արագօրէն կը յառաջանային դէպի Վան : Ուստի արիւնարբու կուսակալը հարկադրուեցաւ թողուլ քաղաքի պաշարումը ու փախչիլ :

Հայերը ցնծութեան մէջ էին : Անոնք կը զուարճանային ու կ'ուրախանային իրենց յաղթանակով, կը հրճուէին թշնամիին պարտութեամբ ու փախուստով : Զինուորները դուրս եկան դիրքերէն, այրեցին թշնամիին Թոփրաք — քալէ եւ Հաճի Պեքիրի զօրանոցները, որոնց բոցերը դառնալով Հայոց խիզախութեան ջահերը, կ'աւետէին իրենց յաղթանակը : Ապա մարտիկները գրաւեցին Ճէվտէթի որջը, ուր գտան Մայիս 3-ին իտալական հիւպատոսութեան գործակալ Դ. Սպորտոնիին ուղղուած անոր նամակը, ուր կը նշէր թէ «պատերազմական հարկադրութիւններու պատճառով քաղաքը կը թողում» :

Մայիս 5-ին Վան մտան Հայ կամաւորական խումբերը եւ ռուսական զօրամասերը՝ ընդհանուր հրամանատար Նիկոլաեւի ու Թ. Նազարբեկեանի գլխաւորութեամբ : Անրի Պարպիի վկայութեամբ, անոնք հասան ճիշդ ժամանակին, քանի որ ինքնապաշտպաններու ռազմամթերքն ու ռազմական պաշարը արդէն կը սպառէին :

(Շար. 5)

ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԶԱՏԿՈՒԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

(Շար. Ա. էջէն)

կոխեաց եւ յարութեամբ իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց»:

Յիսուսի հրաշալի յարութեան աւետիսը մեծագոյն պարգեւն է մարդկութեան ընծայուած, իբրեւ սկզբնաւորում եւ երաշխիք ննջեցեալների յարութեան ու հոգիների անմահութեան: Սա է քրիստոնէական մեծ լոյսը, որ նաեւ մեր Առաքելական Մայր Եկեղեցին իր աղօթքներով ու խորհրդակատարումներով բաշխում է մեր ժողովրդի զաւակներին ահա հազար ու եօթը հարիւր տարիներ շարունակ:

Ի՛նչ սքանչելի աւետիս, ի՛նչ անանց ուրախութիւն, ի՛նչ փրկարար յաղթութիւն ընդդէմ մահուան: Ինչ լաւ է որ մենք, Հայերս, քրիստոնեայ ազգ ենք:

Այո՛, մեր մարդկային ժամանակաւորութիւնից այն կողմ, Յիսուսի Յարութեան խորհուրդը մնում է անմահ երաշխիքը նաեւ մեր՝ մահկանացուներիս յարութեան, կամրջելով երկրային կեանքը գերեզմանից այն կողմ, դէպի յաւիտենական կեանք:

Սուրբ Զատկի տօնախմբումը ամէն տարի, մի սքանչելի առիթ է բոլորիս համար, խորհրդածելու մեր ապրած կեանքի իմաստի ու նպատակի մասին, խորհրդածելու մեր ազատագրման մասին մեղքի եւ չարիքի կապանքներից, խորհրդածելու մեր հոգիների գոյատեւման մասին մահուանից յետոյ եւ երազելու՝ ժառանգումը յաւերժական կեանքի, մի լուսաւոր հեռու աշխարհում:

Սուրբ Յովհաննէս աւետարանիչ վկայում է «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի Որ զբանն իմ լսէ եւ հաւատայ այնմ որ առաքեացն զիս՝ ընդունի զկեանսն յաւիտենականս. եւ ի դատաստան ոչ մտանէ, այլ փոխեցաւ ի մահուանէ ի կեանս»: (Յովհ. 5. 24) իսկ Պօղոս առաքեալ թէ «Այլ արդ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննջեցելոց» (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 20):

Մահը դառնում է նախերգանքը յաւիտենական կեանքի:

Յիսուսի յարութեան աւետիսով, մենք բոլորս ոգեշնչւում ենք, խաչափայտի վրայ Նրա զոհաբերութեան խորհուրդով եւ Նրա յաղթութեամբ ընդդէմ մահու: Ոգեշնչւում ենք նաեւ Նրա կենարար պատգամներով, որոնք մեր առաջ բացում են փրկարար ճանապարհը՝ ծառայելու բարի եւ արդար գործերի կենսագործմանը երկրային մեր կեանքում:

Յիսուսի պատգամները ազնուացնում են մեր մարդկային մտորումները եւ արարքները, իմաստ եւ բարոյական արժէք են տալիս մեր ձեռաց գործերին, ջերմացնում են մեր սրտերը, աճեցնում են մեր ուժերը՝ ի կատար ածելու համար մեր կեանքում այն ինչ բարի է, այն ինչ արդար է, այն ինչ մարդասէր է եւ խաղաղարար:

Ահա իտէալներ, ահա տենչանքներ որոնցով առաջնորդւում են եւ պայքարում՝ իրաւ քրիստոնեայ մարդիկ, իրականացնելու համար դրանք իրենց անհատական եւ ընկերային եւ ազգային կեանքում:

Յիշենք մի հին իմաստութիւն որ այժմէական է միշտ մարդկային աշխարհում՝

«այն ժամանակ երբ արդարութիւնը տանակոխ է լինում, այլեւս ոչինչ չի մնում, որ արժեւորուի մարդկային կեանքում»:

Հաւատաւոր հարազատ ժողովուրդ մեր, որ ի Հայաստան, որ յԱրցախ եւ որ ի բափիւռս աշխարհի, զատկական այս յուսաշող պահին, սուրբ պահենք աւետարանական այս պատգամները, դառնալու համար արժանի մեր Տիրոջ Յիսուսի հրաշալի յարութեան շնորհներին, մանաւանդ այս օրերին երբ մեր ողջ ժողովուրդը հերոսական մարտ է մղում ընդդէմ մահուան, ընդդէմ անիրաւութեան եւ ընդդէմ մեղապարտ ուժերի:

Այո՛ մեր հոգիները, մեր գիտակցութիւնը վկայում են, թէ Արցախի մեր եղբայրների եւ քոյրերի մարտը յանուն ազատութեան եւ արդարութեան, մահուամբ մահը յաղթելու եւ Նոր կեանքի լուսարացը նուաճելու մի սխրանք է աստուածատուր:

Մեր աղօթքները նրանց հետ են եւ յուսով ենք որ Աստուծոյ ողորմութեամբ մօտ ապագային կը յաղթանակի արդար դատաստանը ու վերջ կը գտնեն մեր ժողովուրդի տառապանքները, վերահաստատումովը մեր հայրենիքի անվտանգութեան եւ բարօրութեան եւ խաղաղութեան:

Թող բարին Աստուած, դատաւորը բարեգութ ու անոխակալ, օգնութեան հասնի մեր տառապեալ ազգին:

Իսկ այս լուսաշող պահին, մաղթում ենք սրտանց՝ մեր Հայրենի պետութեան ղեկավարներին ու բոլոր հասարակական գործիչներին եւ ողջ մեր ժողովուրդին՝ եղբայրական փոխադարձ սէր եւ միասնական հայրենաշէն ոգի, վերստին բոլորին յիշեցնելով մեր Մայր եկեղեցու մըշտական ազերը՝

«Միութիւն ի կարեւորս
Ազատութիւն յերկբայականս
Սէր յընդհանուրս»:

Այս երազանքներով ու սպասումներով Մենք դիմաւորում ենք այս տարի Սուրբ Զատիկը եւ բոլոր մեր հոգեւոր զաւակներին բաշխում մեր օրհնութիւնը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից:

Սէր եւ խաղաղութիւն յարուցեալ Փրկչին մեր Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ, ընդ ամենեսին. ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

(Շար. Ա. էջէն)

կան մամուլը տեղ կու տայ նաեւ լուրջ եւ հետաքրքրական վերլուծումներու. այսպէս են օրինակ, «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ Է. Պալճըի եւ «Զաման»ի մէջ Ֆ. Գորուի գրութիւնները որոնք արտատպուած են «Հիւրրիյէթ»ի Ապրիլ 7-ի թիւին մէջ:

Առաջինը կը թուէ այն ազդակները որոնց արդիւնք է հայկական կեցուածքը. առաջին ազդակը թէ՛ Արեւմուտքի, թէ՛ Արեւելքի նեցուկն է զոր կը վայելէ Հայաստան: Երկրորդը՝ 1991-ին Հայաստանի եւ Ռուսաստանի ստորագրած Տաշքենդի փոխադարձ ապահովութեան համաձայնագիրն է զոր ստորագրած են նաեւ Ուզբեկստան, Ղազախստան, Կիրգըզստան, Թիւրքմէնիստան, Տաճիկստան: Ազրպէյճան զայն չէ ստորագրած, ինչպէս Վրաստան:

Հետաքրքրական զուգադիպութիւն մըն է այն որ Վրաստան ալ կը պնդէ թէ ապրստամբ Աբխազներու կ'օգնեն ռուսական զօրաբաժիններ:

Արտաքին այս ազդակներու կարգին կայ նաեւ Ազրպէյճանի ներքին անկայուն կացութիւնը որ յանդգնութիւն ներշնչած է Հայերուն: Կ'ըսուի թէ «Ժողովրդական Ճակատ»ը որ համայնավար կուսակցութեան դէմ պայքար կը մղէ ու իշխանութեան գլուխ կը գտնուի, քսան խումբի բաժնուած է. տարաձայնութիւններ կան նաեւ թէ կարգ մը հրամանատարներ դէմ են Էլչիպէյի ու խռովութիւն կայ զինուորներու շարքերուն միջեւ:

Վերջին ազդակ մը կը նկատուի Տէմիրէլի վարած քաղաքականութիւնը որ կայուն չէ եւ չունի Հայերը ետ կեցնելու յատկութիւնը:

**

Երկրորդ գրութեան մէջ կը պախարակուի Հայաստանի նեցուկ Արեւմուտքի կեղծաւոր ընթացքը ու Թուրքիոյ խաղաղութիւն բերելու ջանքերը որոնք ապարդիւն մնացին: Անկէ ետք ուշադրութիւն կը հրաւիրուի Ուզբեկստանի անտարբերութեան վրայ որ Ազրպէյճանի նման նախկին խորհրդային Հանրապետութիւն մըն է: Ուզբեկ նախագահը որ Էօզալի հետ մամուլի ասուլիս մը սարքած է, բաւական նեղը դրուելէ ետք միայն ըսած է թէ կարելի չէ բարեացակամութեամբ դիտել Հայաստանի արարքը: Այս կացութիւնը հրել կուտայ Թուրք լրագրողին որ Թուրքիա առանձին պէտք է քայլերու ձեռնարկէ եւ թէ Թուրք Արտաքին նախարար Չէթինի տեւական հաղորդակցութիւնը Բաքուի հետ, այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ Թուրքիա անպայման բաներ մը պիտի ընէ: Այս ըսելով հանդերձ, Ֆ. Գորու կը շարունակէ. «Թուրքիա զինուորական նախազգուշութիւն մը կը մտածէ՞: Հ. Չէթին այս հարցումին յստակ պատասխան չունի: Սակայն, Հանրապետութեան նախագահը Էօզալ, "անպայման պէտք է բան մը ընել"ու թեզը կը պաշտպանէ: Ան, որոշ է որ կը մտածէ քայլեր որոնք Հայերու զղջալ պիտի տան իրենց ըրածներուն համար ու ետ պիտի կեցնեն ուրիշներու հողերուն յարձակելէ: Այսուհանդերձ, մամուլի ասուլիսէն ետք անգլիացի լրագրողի մը հետեւեալ հարցումը խնդրին էութիւնը կը մատնէ. ան հարց տուաւ. "Էօզալ ի՞նչ չափով կը ներկայացնէ Թուրքիոյ ղեկավարութիւնը"»:

Տիկին Թէրէզ Մոնթեզանօ (ծնեալ՝ Ինճիճեան) եւ ամուսինը,
Երկանեան ընտանիքը (Հայաստան եւ Ֆրանսա)
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ հօրաքրոջ՝
ՏԻԿԻՆ ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԻՆՃԻՃԵԱՆ-Ի
(ծնեալ՝ Երկանեան)
մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 4-ին:

Madame Thérèse MONTESANO née INDJIDJIAN et son mari,
La famille YERGANIAN d'Arménie et de France
ont la douleur de vous faire part du décès de leur mère et tante
Mme HAMASPUR INDJIDJIAN
(*née Yérganian*)
survenu le 4 Avril 1993.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Տիկին Ա. Խանտանեան 600 ֆրանք:

**

ՎԻՎԻԷ. — Պ. Պարգեւ Քերոլեան 400 ֆրանք:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Անցեալ Կիրակի օր, Շուազիի մէջ, Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս ախոյենութեան գծով խիստ կարեւոր մրցումը՝ Նանթէռի դէմ, շահեցաւ 2-1 արդիւնքով: Ներկայիս Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս դասաւորման գլուխն է 33 կէտով, իրեն կը յաջորդեն Թեհրան 31 եւ Շամփայն 28 կէտով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Մարի-Ժաննի Թասումեան, Ֆրետէրիք, Ներսէս եւ Ինկրիտ Թասումեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր եւ այլապէս մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ԺՈՐԺ — ԿԻՐԱԿՈՍ ԹԱՍՈՒՄԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Մահուան քառասունքի հոգեհանգիստը տեղի կ'ունենայ Երկուշաբթի, Ապրիլ 12-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

**

Այս առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Տիկին Թասումեան եւ զաւակները կը նուիրեն՝ 1000-ական Ֆր. «Յառաջ»ին, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ եւ Ազնաւուր փուռ լ'Արմէնիին:

Նոյն առիթով Վալանսէն՝ Տէր եւ Տիկին Ստեփանեան 400, Տէր եւ Տիկին Զորթեան 400, Տիկին Սիլվի Զորթեան 100, Տէր եւ Տիկին Արսլանեան 200, Տիկին Հոփսիմէ Քէչէճեան 200 Ֆր., եւ Փարիզէն՝ Ապուճեան եւ Պաղտիկեան ընտանիքները 300 Ֆր. կը նուիրեն Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ (ստանալ «Յառաջ»էն):

les 22 - 23 et 24 Avril à Paris

COLLOQUE
SUR
L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE

Sa théologie, son histoire, son présent

Organisé par :
La Fédération Protestante de France et l'Eglise Apostolique Arménienne

Jeudi 22 AVRIL - 20 h 45 - *Mairie du VIe*
CONFERENCE PUBLIQUE D'OUVERTURE
de Sa Sainteté
KAREKINE II
Catholicos de la Grande Maison de Cilicie
«LE CREDO DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE»

Vendredi 23 AVRIL - *Salle Nourhan Fringhian*, Eglise Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

8 conférences par *G. Dédéyan, T. Rév. Père N. Baboudjian, R. Père C. Renoux, B. Outtier, Mgr. M Krikorian, P Donabedian, Dr. A. Khazinedjian, Me S. Balian.*

21 heures : GRAND CONCERT PUBLIC au *Temple de l'Oratoire du Louvre*
Sous le haut patronage de
Monsieur JACQUES CHIRAC
Ancien Premier Ministre, Député-Maire de Paris
Chants liturgiques arméniens par la Chorale Sipan-Komitas
sous la direction de *Garbis Aprikian*

Samedi 24 AVRIL - *Salle Nourhan Fringhian*, Eglise Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste

2 conférences et synthèse
par *Mgr. Kude Nacachian, B. Chahbazian, Mgr. N. Zakarian, Rév. S. Sahagian, K. Torossian* 11h30 - 13h :
Célébration de la Sainte Messe et Requiem, en l'Eglise Saint Jean-Baptiste, à la mémoire des martyrs du génocide de 1915.

Inscriptions au Colloque :

200 F., compris rafraichissements-pauses, déjeuner du 23 Avril et entrée au concert (entrée concert seul 50 F.).. Chèques à libeller au nom de «l'Eglise Apostolique Arménienne—Colloque ». Formulaire d'inscription et réglement à adresser *avant le* 15 *Avril*, au Pasteur Samuel Sahagian, 58, rue Madame, 75006 Paris (Tél. : 45 48 13 50) ou à Kégham Torossian, Eglise Apostolique Arménienne, 15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris (Tél. : 43 59 67 03).

Un dépliant détaillé est à votre disposition sur simple demande.
(*Toutes les conférences seront en français*)..

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 14
MERCREDI
14 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.039 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 18.039

ՀՐԱԴԱԴԱՐ ՉԿԱՅ

ԲԱՔՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԿԱՆՉԷ ԻՐԱՆԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՏ ԿԸ ՄՂՈՒԻՆ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 13-ին Երեւանէն հեռաձայնով մեր առած լուրերու համաձայն համեմատական հանդարտութիւն մը կը տիրէր այլեւս, բայց Շաբաթ օր, Ապրիլ 10-ին, կացութիւնը չատ լարուած էր Կապանի շրջանը, ուր ադրբեջանական ուժերը բուռն յարձակումներու ձեռնարկած էին եւ մինչեւ իսկ հայկական տարածք մտած եւ գրաւած երկու գիւղեր՝ Սրաշէն եւ Ներքին Հանդ: Բաւական ուժով մարտերէ ետք, ադրբեջանական ուժեր ետ մղուած էին եւ գիւղերը վերադարձած էին իրենց բուն տիրոջ: Բնակչութիւնը նախապէս պարպած ըլլալով գիւղերը մարդկային վնաս չկար, բայց, նախքան իրենց քաշուիլը Ադրբեջանցիք քարուքանդ ըրած են երկու գիւղերը, տուները կրակի տուած:

Ռմբակոծութիւններ կատարուած են այլ շրջաններ, ինչպէս՝ Նոյեմբերեան (մէկ մեռեալ), Իջեւան (մէկ մեռեալ), Հադրութ:

**

Ինչ կը վերաբերի Մոսկուայի «ստորագրուած» հրադադարի համաձայնագրին որ բաւական շփոթութիւն ստեղծած էր Ուրբաթ օրուան (Ապրիլ 9) մամուլին մէջ, իբրեւ հետեւանք ԻԹԱՐ - ԹԱՍ-ի հեռագրալուրին եւ Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեանի հերքումին, կը հաստատուի որ արդարեւ ոչ մէկ հրադադար չէր ստորագրուած Մոսկուայի, նաեւ այն պարզ պատճառաւ որ Վազգէն Սարգսեան լիազօրութիւն չունէր նման յանձնառութիւն առնելու: Ճիշդ է որ Ելցին առաջարկած է միջնորդել եւ Երեւանն ալ ընդունած է նման միջնորդութիւն մը: Այս առընչութեամբ, Շաբաթավերջին Վ. Փափազեան հանդիպում մըն ալ ունեցած է Կոզիրեւի հետ, Մոսկուա: Հեռաձայնային խօսակցութիւններն ալ տեղի ունեցած են Ելցինի, Նազարբայեւի, Էլչիպէյի եւ Լ. Տէր - Պետրոսեանի միջեւ (ոչ ուղղակի Էլչիպէյ - Լեւոն Տէր - Պետրոսեան):

**

Բաքու Պարսկաստանի դիմած է որպէսզի օգնէ իրեն պաշտպանելու համար Ֆիզուլիի վրայ գործուած հայկական յարձակման դէմ: Թեհրանի աղերի դեսպանը «նիւթական եւ հոգեւոր օժանդակութիւն» կը խնդրէ իր ժողովուրդին համար, որպէսզի կարենայ ետ մղել հայկական յարձակումը: Երեւան ալ «կողմնակալութեամբ» ամբաստանած է Ապահովութեան Խորհուրդը որ կը պահանջէ հայկական ուժերու քաշուիլը, առանց երբեք դատապարտելու Բաքուի գործողութիւնները Ղարաբաղի դէմ:

գրուեցան նաեւ երկու կողմերը «հողային առաւելութիւններ» ձեռք ձգելու փորձութենէն նախքան բանակցութիւնները կամ նախապայմաններ դնել բանակցելու համար:

Նոյն օրը, «Լիպերասիոն»ն ալ կ'անդրադառնար Ղարաբաղի հարցին հաղորդելով թէ հայկական ուժերը գրաւած են Գովշաթլի գիւղը, զոր ռազմագիտական կէտ կը նկատուի Ֆիզուլիի մուտքին:

Ապրիլ 12-ին, «Քոթիտիէն տը Փարի» կը գրէր որ Հայերը կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացումը, ինչպէս կրնան հաստատել նաեւ տեղւոյն վրայ գտնուող լրագրողները: Այս կացութիւնը պատճառ է որ Բաքու փորձէ առաւելութիւններ քաղել միջազգային բեմին վրայ, սրբագրելու համար այն ժխտական տպաւորութիւնը զոր, ցարդ, կը ներկայացնէր: «Իւմանիթէ» ալ կարճ արձագանգ մը կուտար: Նոյն իրիկուան (Ապրիլ 13) «Մոնտ»ն ալ կ'անդրադառնար հայկական յառաջխաղացումին եւ այդ առթիւ նկատել կուտար որ հայկական ուժերը կ'անգիտանան ամերիկեան դատապարտումը եւ ՄԱԿ-ի պատուէրները: Հայերը կը կրկնեն որ Բաքուի պնդումները որ նախ Ղարաբաղը ապաքինուի, որեւէ բանակցութիւն ձախողութեան կը մղէ:

Ապրիլ 10-ի եւ 13-ի «Ալ - Հայաթ»ն ալ լայն տեղեկատուութիւն կը կատարէր Ղարաբաղի իրադարձութեանց մասին: Ռուսաստանի Արտաքին Նախարարութեան մէկ բանբերը ըսած է «Հայաթ»ի թղթակցին որ Ուաշինկթըն շատ մտահոգ է որ հարցը կրնայ միջազգայնանալ եւ խնդրած է Ռուսերէն որ աւելի ճնշում բանեցնեն լուծում մը գտնելու համար:

- Նիւ - Եորքի մէջ, իսլամական համագումարը (Ապրիլ 9-ին) դատապարտած է «հայկական վերջին յարձակումները»: Նիստին խօսք առած է Ադրբեջանի Արտաքին Նախարարը՝ Ղասիմով: Ապրիլ 13-ին, արաբական օրաթերթը իր առաջին էջին վրայ կը խորագրէր. - «Ռաֆսանճանի կը սպառնայ աւելի խիստ դիրք բռնել Ղարաբաղի պատերազմին դադրեցման համար»:

Ռաֆսանճանի ընդունած է Ադրբեջանի փոխ - Նախագահը՝ Պ. Հիւսէյնով եւ հաստատած այդ դիրքը: Հաղորդագրութիւն մըն ալ հրապարակած է յայտնելով թէ քանի՝ «կռիւները կը մօտենան մեր սահմաններուն, Իրան կը ստիպուի աւելի շօշափելի միջոցներ ձեռք առնել»: Իրան կողմնակից կը մնայ խաղաղ լուծման: «Որեւէ պետութեան մը հողերու գրաւումը ոչ մէկ ատեն լուծում հանդիսացած է» ըսած է նաեւ Ռաֆսանճանի: Թերթը կ'աւելցնէ որ աղերի ծագումով կարգ մը մոլլաներ ճնշում կը բանեցնեն Թեհրանի կառավարութեան վրայ:

**

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

«Միլլիյէթ»ի թղթակիցը, Ապրիլ 9-ին, լրացուցիչ տեղեկութիւններ ալ տուած է Գարեգին Պատրիարքի հետ իր տեսակցութեան մասին (տե՛ս՝ «Յառաջ», Ապրիլ 9). -

Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Պետրոս Գազանճեան պնդեց, թէ Ղարաբաղի դէպքերու ետին Հայերու մահու

(Շար.ը Դ. էջ)

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

Շաբաթավերջին ալ մամուլը անդրադարձաւ Ղարաբաղի իրադարձութեանց: Ժամանակագրական կերպով, տանք քանի մը արձագանգներ:

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 10

«Քոթիտիէն տը Փարի» կը գրէր թէ Մոսկուա իր միջնորդութիւնը կ'առաջարկէ, հաստատելով թէ անմիջական հրադադարն ալ Ելցինի պահանջն է եւ այդ պահանջը կ'ըլլայ թոյլ տալու համար որ լուրջ խօսակցութիւններ ըլլան խաղաղ լուծում մը գտնելու համար: Ելցին կը

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՒԵԼԻ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆ, ՔԱՆ ԼՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Հայեւազերի խնդիրը կը շարունակէ լայն տեղ գրաւել Թուրք մամուլին մէջ, սակայն անոր յատկացուած սիւնակներու մէջ առաւելաբար զգայացունց տպաւորութիւն ստեղծելու ջանքը ակներեւ է, քան՝ լուրջ տեղեկատուութիւնը: Ազգայնամոլ տրամադրութիւններ արտայայտող խորագիրներ, կը պատահի որ շատ առընչութիւն չունենան բնագրին հետ, բայց առաջին ակնարկով կը ստեղծեն բուռն տրամադրութիւններ, ինչ որ այնպէս կը թուի որ Թուրք մամուլի լայն մէկ մասին գլխաւոր նպատակն է:

Առաջին օրերու թափը կորսնցուցած ըլլալով հանդերձ, կը շարունակուի Էօզալ - Տէմիրէլ հակադրութիւնը. պէտք է ըսել որ մամուլին մէջ աւելի լայն տեղ կը գրաւէ առաջինին ձայնակցելու հակումը ու քիչ են խոհեմ, լուրջ դիրքերէ արտայայտուած մօտեցումները: Թուրք մամուլի շաբաթավերջի թիւերուն մէջ առաջինին յատկանշական օրինակ մըն է «Սապահ»ի մէջ «Հայաստան Թուրքիոյ համբերութեան հետ կը խաղայ» խորագրուած գրութիւնը ուր մէջբերուած է Ադրբեջանի Անգարայի դեսպանին հետեւեալ խօսքը. - «Եթէ նոյնիսկ չզարնես, բռունցքդ ցոյց պիտի տաս. Հայը ատկէ կը հասկնայ»:

Այսուհանդերձ, նոյն մամուլը կը գրէ նաեւ թէ ուժի ցուցադրութեան կողմնակից Էօզալի նախորդ արտայայտութիւնները զարմանքի ու բաւական ժխտական հակազդեցութեան պատճառ եղած են, թէ՛ Ռուսաստանի, թէ Միացեալ - Նահանգներու քաղաքական շրջանակներուն մէջ: Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին Նախարարութիւնը անհաւատալի ու զրգռիչ նկատած է Էօզալի արտայայտութիւնները, աւելցնելով որ իր խօսակիցը Թուրք վարչապետն ու Արտաքին Նախարարն է ու անոնք միայն կրնան հայեւադրբեջանական խնդրին լուծումին մասին խօսիլ: Ռուսաստանի Անգարայի դեսպանն ալ նման կեցուածք ցոյց տուած է, պատասխանելով «եթէ Թուրքիա զինուորական միջամտութիւն մը կատարէ, ի՞նչ դիրք կը բռնէ ձեր երկիրը» հարցումին. Զերնիշեւ ըսած է. - «Մենք վստահութիւն ունինք ամէնէն պատասխանատու թուրք ղեկավարներու արտայայտութիւններուն, որովհետեւ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը միշտ կրած է հեռատեսութեան եւ պատասխանատուութեան յատկանիշները. այս պատճառով աւելորդ կը նկատեմ ձեր հարցումին սա պահուն պատասխանել»:

Այս խրադրութեան մէջ Թուրք մամուլը տեղ կուտայ նաեւ Էօզալի Միջին Ասիոյ Թրքական հանրապետութիւններու շրջապտոյտին ունեցած մէկ արտայայտութեան, որպէս կերպով մը նախորդ յայտարարութիւններուն մէկ ժխտումը. ան ըսած է թէ իր երկիրը համաթրքական ախորժակներ չունի ու այդ նպատակը չեն հետապնդեր իր այցելութիւնները:

Ցատկապէս հաւասարակշռուած քրոնիկագիրներուն մօտ շեշտուած է այն համոզումը թէ Տէմիրէլի խոհեմութեան գլխաւոր պատճառը այն է որ Ռուսաստանի հետ դէմ յանդիման գալէ կը խուսափի, մանաւանդ զինեալ միջամտութեան մը պարագային: Նոյն կեցուածքը կ'արտայայտէ նաեւ նախկին Արտաքին Նախարար Վահիտ Հալէֆօղլու որ իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսած է. - «Պատերազմի մը սկսիլ դիւրին է միշտ, բայց աւարտելը՝ դժուար: Նախ պէտք է քաղաքական միջոցներու դիմել. Հայաստանը բանտարկել: Ի հարկին կարելի է հարկաւոր օժանդակութիւնը կատարել Ադրբեջանի, նոյնիսկ զինամթերք տալ. սակայն ուղղակի թրքական բանակի միջամտութիւն մը կրնայ այս հանգրուանին, խառնակել աշխարհը»:

Ապրիլ 10-ի «Հիւրրիյէթ»ը հրապարակած է Թուրքիոյ 3 մեծագոյն քաղաքներուն մէջ կատարուած հարցախոյզի մը արդիւնքն ալ, որուն համաձայն, Թուրք հանրային կարծիքը 41% համեմատութեամբ կողմնակից կը թուի Հայաստանի դէմ զինեալ միջամտութեան մը:

**

Հայաստանի Արտաքին նախարար Վ. Փափազեանի Ապրիլ 8-ի մամուլի ասուլիսին մասին ալ արձագանգները ժխտական են Թուրք մամուլին մէջ. ըսուած է որ ան տեղեակ չէր վերջին պատահարներէն ու համոզիչ պատասխաններ չըրաւ լրագրողներու հարցումներուն: Ուշադրութիւն կը հրաւիրուի այն պարագային ալ որ Ֆրանսա իր նեցուկը պլացաւ Հայերուն, քանի որ Ֆրանսայի ոչ մէկ քաղաքական դէմք իրեն հետ հանդիպում ունենալու տրամադրութիւն յայտնեց:

**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը արտակարգ վիճակ հռչակած է Բաքուի մէջ ուր կ'ըսուի թէ շատ լարուած է կացութիւնը: Ժամը 24-ի եւ 6-ի միջեւ փողոց ելլելու արգելք կը կիրարկուի, իսկ զինուորական տարիքի երիտասարդները անմիջապէս զօրակոչի ենթարկուելով ռազմաճակատ կը ղրկուին:

Իսկ դիւանագիտական գետնի վրայ, Արտաքին Նախարար Ղասիմով Նիւ - Եորք մեկնած է ՄԱԿ-ի եւ Նախագահ Քլինթընի շրջանակէն նեցուկ ունենալու ակնկալութեամբ:

**

ԱԼԻԵՒ ԿԸ ՔՆՆԱԴԱՏԷ ԲԱՔՈՒՆ

Նախիջեւանի Նախագահը Հ. Ալիեւ «Միլլիյէթ»ի տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին (Ապրիլ 12) յայտնելով թէ ի հարկին կրնան Թուրքիայէն զինուորական օժանդակութիւն խնդրել որպէս ինքնիշխանութիւն, ըսած է թէ ներկայիս նման հարց խնդրոյ առարկայ չէ, քանի որ ինք խօսած է Լ. Տէր - Պետրոսեանի ու Բ. Արարքցեանի հետ եւ համաձայնութիւն գոյացուցած:

Ալիեւ հայկական յաջողութիւնները կը բացատրէ անով որ Ադրբեջանցիները կռուիլ չեն գիտեր:

**

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թուրք մամուլը լրատուութեան ընթացքին տեղ կուտայ նաեւ Ղարաբաղի Ազգ. Պաշտպանութեան Կոմիտէի Նախագահ՝ Ռոպէր Քոչարեանի մէկ արտայայտութեան, որուն համաձայն ան պատրաստակամութիւն յայտնած է հրադադարի մասին ուղղակի բանակցութիւններ վարելու Ադրբեջանի հետ:

Իսկ «Միլլիյէթ»ի (Ապրիլ 12) թղթակիցը Երեւանի մէջ հանդիպում ունեցած է Ղարաբաղի Երեւանի ներկայացուցիչ Մանուէլ Սարգսեանի հետ որ ըսած է թէ ներկայի Ղարաբաղի հանրապետութեան ու խորհրդային շրջանի Ղարաբաղի ինքնավար մարզին սահմանները տարբեր են իրարմէ: Ան շարունակած է. - «Նախ պէտք է հրադադար հռչակուի: Մենք մեզ պետութիւն կը նկատենք ու անիմաստ է որ մեզմէ տարբեր որեւէ մէկը հարցը լուծելու գործունէութիւն տանի: Ղարաբաղի ժողովուրդը տեղեակ չէ թէ Ջէթին եւ Կոզիրեւ ինչ կ'ընեն: Այս պատճառով, մենք մեզ պատասխանատու չենք նկատեր որեւէ համաձայնութեան համար որուն մասնակից չենք եղած»:

ԽԻՂՃ – ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ – ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՌԱՆԿԻՒՆԸ

Հայաստանի հանդէպ հետաքրքրութիւն ցոյց տուողներէ շատ քիչեր տնտեսականէն ու պատերազմականէն զատ, կրնան սեւեռել նաեւ մշակութային կամ բարոյական մարզերու մատնուած ընթացքին. առաջին երկուքը այնքան ծանրակշիռ են որ ուրիշ բանի գրեթէ սիրտ ու ժամանակ չի մնար. արձագանգներն ալ մեծ մասով կը դառնան անոնց շուրջ: Փնտռուածը նախ պատերազմին վերաբերող լուրերն են, յետոյ ամբողջ ուշադրութիւնը կը գրաւուի տնտեսականէն: Երբեմն ասոնց քով ուշադրութիւն կը հրաւիրուի մշակոյթի գործիչներու դժուարին կացութեան վրայ, իսկ մնացեալը կը մնայ անտիրութեան կատարեալ պատկեր մը:

Այս մնացեալէն է «խղճի ազատութեան եւ կրօնական կազմակերպութիւններու մասին օրէնք»ին բերածը Հայաստան: Շուրջ մէկուկէս տարի առաջ ընդունուած այդ օրէնքը երկիրը վերածեց աղանդներու պարարտ հողի մը ուր անոնք աճեցան ու բազմացան: Ժողովրդավարութեան ու մարդկային իրաւանց յարգանքի մեկնակէտերը հսկողութեան բացակայութեան, անտարբերութեան ու ընդհանրապէս հաւատքի, կրօնքի մարդին մէջ բոլորովին անդէտ, բայց ծարաւի ժողովուրդի մը պայմաններով, յանդեցան երջանիկ խառնարանի մը: Մամուլը սկիզբի շրջանին պարբերաբար կ'արձագանգէր հեթանոսական տօնակատարութիւններու, քրիշնայականներու ներկայութեան, մորմոնականներու գործունէութեան որոնց մեծ մասը քողարկուած էր օժանդակութեան փխրուն ձեւով մը. ու այս բոլորը յանուն «խղճի ազատութեան» ապիկար տարազին: Գտնուեցան ահազանգ հնչեցնող նախանձախնդիր թերթեր կամ անհատներ ալ, սակայն չէ՞ որ ցանկալի ժողովրդավարութիւնը արգելք, սահմանափակում չէր ճանչնար...:

Այս մասին ամէնէն մեծ զարմանքը առթած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա., Փարիզի մամուլի ասուլիսին մասնակից ափ մը հայ լրագրողներու, անոնց մէկուն այս նիւթին մասին հարցումին պատասխանելով թէ ինք անշուշտ դրական չէր գտներ աղանդներու ծաւալումը. ժամանակաւոր երեւոյթ կը նկատէր զայն եւ նոյնիսկ ծիծաղելի կը գտնէր ... (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 26): Հայաստանի կարեւոր – անկարեւորին ու լուրջ – ծիծաղելիին շփոթուած սահմաններէն մէկն ալ այս մէկը նկատած ու անցած էինք երբ Հայաստանեան թերթերու տրցակէն Մարտի վերջին «Ազատամարտ»ը եկաւ ըսելու թէ հարցը ոչ ծիծաղելիի, ոչ ալ դիւրութեամբ մէկդի դրուելու բնոյթ ունէր:

Շաբաթաթերթը նիւթին յատկացուած էջի մը մէջ տեղ կուտայ նախ Արարատեան թեմի առաջնորդական փոխանորդին արժեւորումին. ան կը գանգատի օրէնքին անորոշութիւններէն որոնք ազատ գործելու առիթ կուտան աղանդաւոր ներկայացուցիչներու. ան ըսելէ ետք օրինակ, թէ մարդորսութիւնը թէեւ «օրէնքով պատժելի զանցանք կամ յանցագործութիւն» կը նկատուի, կ'աւելցնէ. «բայց յստակեցուած չէ թէ ո՛ր պարագային»: Կ'ըսէ նաեւ. «փաստեր կան, որ դաւանափոխութեան երեւոյթների պատճառով ընտանիքներ են քայքայուել»: Ան իր արտայայտութեան վերջին տողերուն մէջ զանց կ'առնէ խօսիլ «այն ազգային աւերի մասին, որի հետեւանքները ապագայում պիտի տեսնենք, երբ այսօրուայ երիտասարդը իր հոգւով, նկարագրով, ընկալումներով, արդէն աղճատուած պիտի լինի: Աւերը ոչ միայն եկեղեցական բնոյթի է, աւերը ազգային – մշակութային է»:

Նոյն էջին վրայ գրեթէ քառապատիկ ծաւալով տեղ տրուած է նաեւ Կրօնական գործերու պետական խորհուրդի նախագահ Լուտվիկ Խաչատրեանի մեկնաբանութեան. ան եւս կը գանգատի օրէնքին անորոշութիւններէն ու այս մարզին մատնուած անտարբերութենէն: Ապա կուտայ աղանդաւոր գործունէութեան ընթացիկ ձեւը. «Հայաստան են գալիս մեծ մասամբ Արեւմտեան - Եւրոպայից կամ Միացեալ – Նահանգներից մէկ – երկու հոգի (հիմա շատ հեշտ է Հայաստան գալը ցանկացած մէկի համար որովհետեւ ոչ մէկը չի էլ հետաքրքրւում թէ ով է գալիս, ինչու են գալիս), այստեղ ինչ – ինչ ձեւերով կապեր են հաստատում ... օգտուելով ժողովրդի կրօնական անգրագիտութիւնից, Աստուած – Քրիստոս բառերով գրաւում են, յաճախարարում ստեղծել համապատասխան կազմակերպութիւն՝ հաւաքելով օրէնքով նախատեսուած անհրաժեշտ քանակի ստորագրութիւններ, որպէսզի օրինականութեան տեսք տան»:

Լ. Խաչատրեան կը խօսի նման կազմակերպութեան մը մասին որ ինք զինք «Ճշմարտութեան Եկեղեցի է յորջորջում. սկզբնական ակունքները Միացեալ – Նահանգներում են, այնուհետեւ գիծը գալիս է Շուէտ, այդտեղից՝ Մերձբալթիկա»: Ասոր ներկայացուցիչները «առանց անհրաժեշտ օրինական տեսք տալու» բուռն գործունէութիւն կը ծաւալեն. քարոզչութիւն, յայտարարութիւններ, կ'ուզեն վարձել Մարզահամերգային համալիրը «նրանց գործողութիւնները անօրինական էին եւ մենք խնդիրներ ունեցանք նրանց ներկայացուցիչների հետ» կ'ըսէ խորհուրդին նախագահը: Եւ ինչ որ ամէնէն վարկաբեկիչն է ու զայրացընողը, «նրանց վերաբերմունքը, հետեւեալն էր՝ թքա՛ծ ձեր օրէնքների վրայ, եթէ դուք որեւէ բան մեզ արգելում էք, ուրեմն դուք հակաժողովրդավարական էք եւ մենք ամբողջ աշխարհով մէկ դա կը յայտարարենք»:

Լ. Խաչատրեան կը բացատրէ նաեւ այս թոյլտուութեան ու եկուորներու նման ամբարտաւանութեան կազմաւորումը. «դրսից ինչ որ կազմակերպութիւններ մեր մուրացիկի հոգեբանութիւնից ելնելով, մի քիչ կաթի փոշի, մի քիչ կարագ են բերում, տալիս նախարարութեանը, նախարարն էլ հիացած, ոգեւորուած՝ սկըսում է նրանց հետ գործակցել»:

Ան եւս ունի այն մտահոգութիւնը թէ «դրանք աւելի վտանգաւոր են, քան այդ կազատարի պայթիւնները, շրջափակումները, բոլորը միասին վերցրած: Այն սաղմերը որ հիմա են դրւում ու 15 տարի յետոյ ի յայտ կը գան, արդէն անշրջելի կը լինեն: ... Եթէ շատ ուշադիր չլինենք այս հարցերում, 10 – 20 տարի ետք կը ստանանք մի Հայաստան որի բընակչութիւնը բաժանուած կը լինի զանազան դաւանական խմբերի, որոնք միմիանց դէմ թշնամաբար տրամադրուած կը լինեն, յաւերժ Լիբանան կամ հիւսիսային Իրլանդա կը ստանանք»:

Այս հեռապատկերին վրայ եթէ գումարուի Լ. Խաչատրեանի արտայայտութեան վերջաբանը, բաւական յստակ կը դառնայ թէ «ծիծաղելի»ն շատոնց իր տեղը ձգած է ողբերգականին. ան կ'ըսէ. «յաճախ երբ փորփրում ենք մի քիչ, պարզւում է, այս կամ այն իրար չնմանուող կազմակերպութիւնները նոյն տեղից են գալիս: Հայաստանը գտնւում է որոշակի ուժերի ուշադրութեան ոլորտում: Այդ ուժերը նպատակ են դրել այստեղ ստեղծել բաժանումներ՝ կրօնական դաւանանքի վրայ, եւ այդ գործողութիւնների թելերը որոշակի ձեռքերում են»:

Հայաստան ժողովրդավար երկիր է ուր կը յարգուին խղճի, անխղճութեան, ծիծաղելու, լալու ... ամէն, ամէն տեսակի ազատութիւնները:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ՀԱԿԱՌԱԿՈՐԴԸ

Օր մը քանի մը ընկերներ կը վիճաբանէինք զանազան հարցերու մասին: Մասնաւորաբար նիւթի մը մասին տարակարծութիւններ ունէի ընկերներուս հետ եւ պաշտպանեցի իմ տեսակէտը: Կը թուի թէ շատ համոզիչ կերպով խօսած էի, որ բոլորն ալ ի վերջոյ ձայնակցեցան ինծի: Ընկերներէս մէկը ըսաւ ժպտելով.

– Գաղափարդ համոզիչ կերպով պաշտպանեցիր: Որքան լաւ է իր համոզումը այսքան լաւ պաշտպանել:

Խնդացի:

– Թերեւս լաւ է իր գաղափարը յաջողապէս պաշտպանել, պատասխանեցի: Բայց պէտք է գիտնանք որ շատ աւելի լաւ է այդ գաղափարին հակառակը կարենալ պաշտպանել: Մարդ իր գաղափարը լաւ կրնայ պաշտպանել, եւ այդ մէկը բնական է, բայց ամէն մարդ չի կրնար հակառակորդին գաղափարը պաշտպանել:

Ընկերներս հասկցա՞ն զիս, չեմ գիտեր: Բայց ես հինէն ի վեր հաւատացած եմ, որ մարդիկ պէտք է աւելի շատ պաշտպանել կարողանան դիմացինին գաղափարը, քան թէ իրենց իսկ գաղափարը: Գովելին ա՛յդ է, եւ ո՛չ թէ միւսը, այսինքն իր գաղափարը լաւ պաշտպանելու կարողութիւնը: Դիմացինին գաղափարը կարենալ պաշտպանել, կը նշանակէ կարենալ տեսնել դիմացի կողմին ալ ճիշդ եւ շիտակ կողմերը, քանի որ չկայ գաղափար մը, որ այսպէս կամ այնպէս, ճշմարտութեան նշոյլ մը չբովանդակէ: Ո՛չինչ ամբողջովին ճիշդ կամ ամբողջովին սխալ է եւ մարդիկ այնքան աւելի լաւ մտածող, այնքան աւելի լաւ վերլուծող են, որքան աւելի կրնան նաեւ դիմացինին գաղափարին նայիլ ճիշդ այն անաչառութեամբ, այն անկողմնակալութեամբ, այն հաւատքով, որով կը կարծեն թէ կը նային իրենց իսկ գաղափարներուն: Եւ անշուշտ չի բաւեր տեսնել դիմացինին ճիշդ ու շիտակ կողմերը, այլ պէտք է նաեւ համարձակութիւնն ու պարկեշտութիւնը ունենալ բարձրաձայն խօսելու այդ մասին: Այսպիսի համարձակութիւն մը թերեւս կրնայ տկարացնել մեր սեփական տեսակէտը, բայց ի՞նչ փոյթ: Եթէ կը հաւատանք որ հոն ալ ճշմարտութեան բաժին մը կայ, եթէ հոն ալ կայ կէտ մը զոր կարելի է կամ պէտք է պաշտպանել, այդ պարագային պարկեշտութիւնը մեզմէ կը պահանջէ որ ընդգծենք այդ կէտը: Ահաւասիկ ա՛յդ է որ կ'ընենք, երբ բարձրաձայն կը պաշտպանենք դիմացինին գաղափարը: Եւ կ'արժէ նշել, որ այս մէկը միայն պարկեշտութեան փաստ չէ, այլ նաեւ խորունկ վերլուծելու, հարցը իր բազմակողմանի տեսանկիւնէն կարենալ տեսնելու կարողութիւն մըն է: Այն անձը, որ իր դիմացինին, իր թշնամիին, իր հակառակորդին իրաւացի մէկ կէտը կրնայ տեսնել, այդ անձը ընկերութեան ամէնէն յարգի անդամն է:

Փաստաբանները այն մարդիկն են որոնք կրնան պաշտպանել թէ՛ ամբաստանողին, թէ՛ ամբաստանուողին իրաւունքները: Անոնք շատ հանգիստ կերպով կրնան անցնիլ այս կողմէն դէպի միւս կողմ, գտնելով իւրաքանչիւր կողմին պաշտպանելի կողմերը: Բայց փաստաբանին այս կարողութիւնը ո՛չ մէկ կապ ունի մեր վերեւ ըսածին հետ: Այդ կարողութիւնը ո՛չ փաստ է վերլուծելու ու հարցերը բազմակողմանի տեսանկիւններէ տեսնելու, ոչ ալ վեհանձնութեան ու պարկեշտութեան: Փաստաբանին պարտականութիւնն է իր փոխանորդեալը պաշտպանել ամէն գնով, կոյր գկուրայն, առանց նոյնիսկ հաւատալու անոր իրաւացիութեան: Փաստաբանը շատ անգամ կրնայ ըսել իր յաճախորդին. – «Տես, ես քեզ պիտի պաշտպանեմ, բայց շահելու բախտ չունիս, որովհետեւ անիրաւ ես, որովհետեւ իրաւացիութեանդ փաստը չունիս, որովհետեւ քու տեսակէտդ պաշտպանելի կողմ չունի»: Փաստաբանը այս պարագային իր պաշտպանեալը պիտի պաշտպանէ միայն ժամանակ շահելու համար, կամ այլ նըպատակներով: Մնաց որ փաստաբանը, դատավարութեան ընթացքին, եթէ դիմացինին փաստաբանն է, պիտի լռէ մեր կողմին իրաւացիութեան մասին, անտես պիտի անցնի մեզի ի նպաստ փաստերուն վրայէն: Ա՛յդ կը պահանջէ իր պաշտօնը: Իր շահը:

Մինչդեռ մեզի համար հակառակորդը պաշտպանելը առաքինութիւն է եւ ճիշդ վերլուծելու կարողութիւն է այն ատեն միայն, երբ մենք շահ չունինք զայն պաշտպանելու մէջ, նոյնիսկ երբ վնաս ունինք անոր մէջ:

Դատարանէն եթէ անցնինք դէպի գրականութիւն, պիտի տեսնենք որ դիմացինին լաւ ու իրաւացի կողմերը տեսնելու, դիմացինին մորթին մէջ կարենալ մտնելու կարողութիւնը անհրաժեշտ է գրագէտի մը համար ալ: Գրագէտը, որ կը խօսի հարիւրաւոր մարդոց անունով, որուն հերոսները իրարու դէմ կը ցցուին ամէն հարցի մէջ, որ մեզի կը ներկայացնէ ամէնէն հակադիր մտածումներուն մէկ կաթիլ, պարտի լաւ տեսնել իր իւրաքանչիւր հերոսին ներաշխարհը: Այն գրագէտը, որ միայն իր սեփական մտածումներէն կ'առաջնորդուի, համոզիչ չի կրնար ըլլալ եւ կը սիրուի միայն սահմանափակ ընթերցողներու, միայն իր համախոհներուն կողմէ:

Աշխարհի վրայ ամէն ինչ որքա՜ն պիտի դիւրանար, եթէ ամէն մարդ քաջութիւնն ու կարողութիւնը ունենար իր հակառակորդը պաշտպանելու: Ատիկա այնքան ալ դէշ ու վնասակար պիտի չըլլար մեզմէ իւրաքանչիւրին համար, որովհետեւ, ի վերջոյ, եթէ մենք մեր հակառակորդը պիտի պաշտպանէինք, մեր հակառակորդն ալ մեզ պիտի պաշտպանէր փոխադարձաբար:

Բ. Հ.

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԵԼԻ Կ'ԸԼԼԱ՞Յ

Մինչ եւրոպական դրամական միութեան մը բանակցութիւնները կը շարունակուին, Հասարակապետութեան անդամ երկիրներու կեդրոնական դրամատուները պէտք է սկսին աշխատիլ ապագայ դրամին վրայ:

Մաասթրիխթի դաշնագիրը կը նախատեսէ որ Եւրոպական դրամական հիմնարկը որ 1994-ի սկիզբը պիտի հիմնուի, հսկէ էքիւի պատրաստութեան: Իսկ դրամական միութիւնը պիտի սկսի թերեւս 1997-ին, կամ ամէնէն ուշ 1999 Յունուար 1-ին:

Այդ օրուան համար էքիւի թղթադրամները պատրաստելու համար, թղթադրամի եւրոպական բոլոր տպարանները պէտք է երկու տարի աշխատին, որպէսզի 16 միլիառ թղթադրամ շրջանառութեան դնել կարելի ըլլայ ու փոխարինուին ազգային դրամները: Սակայն տպելու սկսելէ առաջ, պէտք է որոշուին կարգ մը կէտեր. օրինակ, դիւրին չէ ըսել թէ քանի՞նոց թղթադրամներ հրապարակ պիտի հանուին: Երկրէ երկիր բաւական տարբերակուած են դրամական արժէքները: Կայ արձանագրութեան լեզուի հարցը. սկզբունքով, Հասարակապետութեան ինը լեզուներն ալ պէտք է տեղ գտնեն թղթադրամներուն վրայ: Ի՞նչպէս ընել:

Ծրագրողները զանազան առաջարկներ ունին. կարելի է համաեւրոպական դրամանիշ մը ստեղծել, կամ օրինակ ազգային դրամ տպել, վրան էքիւով արժէքը նշելով: Հրապարակին վրայ զանազան տեսակի դրամանիշեր պիտի գտնուի՞ն միշտ կամ լումայափոխները միշտ գոյութիւն պիտի ունենա՞ն:

Կասկած չկայ թէ ամէն պետութիւն պիտի պնդէ որպէսզի իր Լութերը կամ Շէյքսփիրը զետեղուի նոր թղթադրամներուն վրայ, իսկ ընտրուածները համաեւրոպական չափանիշով մեծեր պիտի ըլլան:

Ի՞նչ ընտրութիւն պէտք է կատարել թղթադրամի նախանիւթին համար: Պէտք է նոր դրամը թուղթէ՞ ըլլայ, թէ կերպընկալ նիւթէ: Երկրորդը աւելի տոկուն պիտի ըլլայ անշուշտ, բայց ոչ նոյնքան գրաւիչ:

Նոր դրամը աստիճանաբա՞ր պիտի շրջանառութեան դրուի, թէ մէկ անգամէն: Եթէ անցումը աստիճանաբար պիտի ըլլայ, խառնաշփոթութեան մեծ աղբիւր պիտի ըլլայ օրինաւոր երկու սակերու գոյութիւնը:

Կայ տակաւին մանրուք դրամներու հարցը. Մաասթրիխթի դաշնագիրը մանրուք էքիւի մասին ոչ մէկ տրամադրութիւն կը յայտնէ. իսկ Մեծն Բրիտանիոյ համար չորս տարի պէտք եղաւ, որպէսզի տասնորդականի վերածէ իր դրամը: Այսպէս, եթէ դաշնագրին դրամական օրացոյցը յարգուի, Եւրոպա անկարելի չէ որ առանց մանրուք դրամի գտնէ ինք զինք:

ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ ՄԸ

ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԳՈՐԾՈՒԱԾ ՈՃԻՐՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱԳԱՆ

ՇԻՔԱԿՕ. – Մարտ 31. –

Շիքակոյի տը Փօլ Համալսարանի աշխարհահռչակ իրաւագէտ ակադեմականը՝ փրոֆէսէօր Մ. Ս. Պասիունի երկար ժամանակէ ի վեր սպասուած իր վիթխարի իրաւաբանական հատորը այս օրերս հրատարակեց հեռեւեալ մակդիրով. Միջազգային քրէական օրէնսդրութեան մէջ մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրներու պարագան (Crimes against humanity in international criminal law): Իրաւաբանական այս ճիւղի մասնագէտներ այս գործը կը նկատեն առաջնակարգ ուսումնասիրական աշխատասիրութիւն մը ուր ընդգրկուած ենստուար թիւով իրաւաբանական փաստարկումներ:

Հատորին կարգ մը գլուխներուն, ինչպէս եւ ներածական առաջին գլուխին մէջ հեղինակը կ'արծարծէ Ա. Համաշխարհային պատերազմին գործադրուած Հայկական ցեղասպանութեան հարցը, ընդգծելով Դաշնակիցներու այն ճախողութիւնը, որով ոճիրին հեղինակները իրենց կողմէ դատական հետապնդումի չենթարկուեցան: Աւոր հետեւանքը, ըստ հեղինակին մեկնաբանութեանց, յետագայ ցեղասպանական խժդժութիւններու սանձարձակումը եղաւ, յատկապէս նացիներու գործադրած ոճիրը, որով Եւրոպայի Հրեաները բնաջնջուեցան:

Փրոֆէսէօր Պասիունի տը Փօլ Համալսարանի մէջ իրաւաբանութեան ամպիոնը կը վարէ եւ տնօրէնն է այդ հաստատութեան մէջ գործող Մարդկային Իրաւանց Հիմնարկին: Ան նաեւ նախագահն է Քրէական օրէնքներու հետամուտ միջազգային ընկերութեան, ինչպէս եւ նախագահը Ոճրագիտութեան բարձրագոյն ուսմանց միջազգային հիմնարկին: Ներկայիս իրաւագէտ – ակադեմականը ունի շատ պատասխանատու պաշտօն մը. Միացեալ Ազգերու Ապահովութեան Խորհուրդին որոշումով տեղի ունենալիք ցեղասպանութեան ոճիրի դատաստանին, (Պոսնիոյ մէջ եղած խժդժութիւններու կապակցութեամբ) պատրաստման գործողութիւններու վարիչն է ան:

Հայկական ցեղասպանութեան քննարկման առընչութեամբ փրոֆ. Պասիունի յաճախակի մէջբերումներ կ'ընէ փրոֆ. Տատրեանի այն գործէն՝ ուր այդ ցեղասպանութիւնը իրաւաբանական հունի մէջ վերլուծման ենթարկուած է: Սա այն գործն է, որ Եիյլ Համալսարանի իրաւաբանական կաճառի կողմէ խմբագրուած «Yale Journal of International Low» հանդէսին մէջ իբրեւ մենագրութիւն հետեւեալ մակդիրով հրատարակուեցաւ. Ցեղասպանութիւնը իբրեւ Ազգային եւ Միջազգային օրէնքի հարց: Ա. համաշխարհային պատերազմի ընթացքին գործադրուած հայկական ցեղասպանութիւնը եւ անոր իրաւական ընթացիկ նշանակութիւնը. լոյս տեսած է հանդէսին 1989-ի ամրան, հատոր 14, թիւ 2-ին մէջ:

Անդրադառնալով այս գործին, փրոֆ. Պասիունի կը գրէ. –

«Այս նիւթին շուրջ գոյութիւն ունեցող բոլոր հակասական եւ հակոտնեայ գործերու մէջ, ներառեալ շատ մը թրքական հրատարակութիւններ, որոնք կը ժխտեն, կ'արդարացնեն եւ կամ կը բացատրեն եղածը, Տատրեանի երկասիրութիւնը իրաւաբանական տեսակէտէ ամենահամոզիչն է. այսպէս վիճելի դարձած նիւթին շուրջ գոյութիւն ունեցող այլ բացատրականներու մէջէն ալ իրը՝ ամենամօտիկն է պատմական ճշգրտութեամբ (էջ՝ 169)»:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԻ

Փարիզի Նոթր Տամը այն պատմական յուշարձանն է որ առաւելագոյն թիւով զբօսաշրջիկ կ'ընդունի ամէն տարի (12 միլիոն հոգի): Այս տաճարին հարաւ-արեւմտեան ճակատին վրայ սկսած են վերանորոգումի աշխատանքներ կատարուիլ. ծրագրին ամբողջութիւնը պիտի աւարտի 2002 թուականին ու պետութիւնը այս նպատակով 100 միլիոն ֆրանքի պիւտճէ մը նախատեսած է: Ծախքերու 70%-ը պիտի յատկացուի արտաքին ճակատներու նորոգութեան:

Կոթական ճարտարապետութեան այս գլուխ գործոցին կառուցումը գրեթէ դար մը տեւած է (1163 – 1260): Այսօրուան ճակատը ԺԸ. դարու ճակատն է. ճիշդ է որ շէնքը միշտ ենթարկուած է վերանորոգումի, սակայն նիւթական միջոցներու անբաւարարութիւնը ստիպած է որ աւելի կարեւորութիւն տրուի ներքին աշխատանքներու եւ արտաքինը նոյն խնամքը չէ վայելած: ԺԸ. դարուն ապահովութեան պատճառներով կամարակապ մուտքերուն տակ գետեղուած զարդատարրերը վար առնուած են, իսկ 1789-ի յեղափոխութիւնը այլ լուրջ վնասներ պատճառած է. այդ շրջանին, արքաներու սրահին երեք մեթրնոց 28 արձանները վար առնուած են, հող չէ թէ անոնք կը մարմնաւորէին Հրէաստանի արքաները եւ ոչ թէ Ֆրանսայի...:

1832-ին միայն հանրային կարծիքը խակական հետաքրքրութիւն ցոյց տալ սկըսած է մայր տաճարին հանդէպ, ներշնչուելով անշուշտ Հիւկոյի գործէն: Ան «Նոթրը Տամ տը Փարի»ի մէջ կը գրէր. – «Դժուար է չհառաչել, չըմբոստանալ ի տես այն անհամար վնասներուն, քանդումներուն զորս նոյն ատեն պատճառած են ժամանակն ու մարդիկը, պատկառելի յուշարձանին...»: Գրագէտին գլխաւորութեամբ վերակառուցումի առժամեայ յանձնախումբ մը կը կազմուի որուն կ'անդամակցին Վինյի, Մոնթալամպէր եւ ինկրը: Կառավարութիւնը 1844-ին մըրցում կը յայտարարէ որուն յաղթականները կ'ըլլան Վիոլէ լը Տիւք եւ Լասիւս: Այս վերջինը եօթը տարի ետք կը մեռնի ու պատմութեան կը մնայ միայն առաջինին անունը: Ան բաւական ամբաստանութիւններու թիրախ եղած է չափազանց ազատութեամբ չարժելուն համար: Իսկ ինք պատասխանած է. «շէնք մը նորոգել, կը նշանակէ զայն ամբողջութեամբ նոր վիճակի մը մէջ դնել. վիճակ մը որ անոր համար երբեք գոյութիւն ունեցած չէ»: Անվիճելի գլխաւոր կէտը Վիոլէ լը Տիւքի աշխատանքին մէջ, որ 20 տարի կը տեւէ, այն որակն է որուն շնորհիւ յաջորդ նորոգութիւնը կատարուած է 1969-ին:

23 տարի ետք, այսօր, Նոթրը Տամի քարերը խղճալի վիճակի մէջ էին ջուրին ապականութեան, հովին, արեւուն, սառին, փոշիին եւ ինքնաշարժներու արտանետած կազին պատճառով: Ներկայի աշխատանքը կը ղեկավարէ պատմական յուշարձաններու գլխաւոր ճարտարապետ Պէնժամ Ֆոնքըրնի: Ան մեկնած է «ոչինչ աւելի, քան՝ ճիշդն ու օգտակարը» սկզբունքէն: Ուրեմն, որոշուած է միմիայն փոխել անհրաժեշտը ու առաւելագոյն չափով պահպանել տաճարին հարազատութիւնը:

Ամէնէն դժուարը քարի ընտրութեան հարցն է որ արդէն ներկայացած էր Վիոլէ լը Տիւքի օրով եւս: ԺԹ. դարուն տասնըմէկ տարբեր տեսակի նախանիւթ գործածուած էր: Վերջապէս որոշուած է դիմել Սէն Փիէռ Էկլը եւ Թրանյուայի քարահանքերուն: Կազմուած է նաեւ 25 քարակոփներու խումբ մը, երկու քանդակագործով որոնք տեղւոյն վրայ պիտի աշխատին, միշտ իրենց դէմ ունենալով բնօրինակը...:

ՔԱՂՀԱՆ

"ՌՋՆԻ"ի արամտութիւններէն

Դատախազը, իր խօսքը ուղղելով որոշ տարիքի տիկնոջ մը, կ'ըսէ.

- Ամուսնացա՞ծ էք:
- Այո, երկու անգամ:
- Քանի՞ տարեկան էք:
- 26:
- Էլի՞ երկու անգամ:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայաստանի դեսպանատան մէջ հանդիպում – հարցազրոյց մը տեղի ունեցած է եգիպտահայ մամուլին եւ եգիպտական դիւանագիտական ակադեմիայի հայրենի ութ ուսանողներու հետ, Մարտ 4-ին: Հանդիպումին բացման խօսքը արտասանած է Հայաստանի դեսպանը՝ տոքթ. Էտուար Նալպանտեան: Ապա, տեղի ունեցած է հարցազրոյց մը:

ԳԱՀԻՐԷԻ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան եւ Հ. Ա. Հ. Կոկանեան սրահը ընդունելութիւն մը կազմակերպած են, Մարտ 3-ին, Հ. Գ. Միութեան Թէքէեան սրահը ի պատիւ Օմար Շարիֆի, որ 1991ին, այնքան յաջողութեամբ մարմնաւորեց՝ «Մայրիկ»ի եւ «588 ռիւ Փարատի»ի մէջ Յակոբ Զաքարեանի դերը: Ողջոյնի խօսքը արտասանած է Վահանդն Տեփոյեան: Խօսք առած է նաեւ Օմար Շարիֆ, որ անդրադարձած է նաեւ հայ ժողովուրդի ապրած ողբերգութեան, երէկ եւ այսօր:

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մարտ 29-ին, երաժշտական յաջող երեկոյթ մը տեղի ունեցած է շնորհիւ Թաւջութակահար՝ Գարոլին Խօլչէրի: Յայտագրին մաս կը կազմէին Կուփօ, Պոքէրինի, Հէնտէլ, Վիվալտի, Ֆօրէ եւ Գ. Աղամեանի «Շիրակ»ը:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Վարժարանի Բաղդասարեան սրահին մէջ, Մարտ 28-ին, կազմակերպութեամբ վարժարանին ծնողական յանձնախումբին, տեղի ունեցած է հրապարակային դասախօսութիւն մը: Օրուան դասախօսը եղած է Վարդի Դանիէլեան – Գլութիկ նիւթ ունենալով՝ «Ո՞ր դպրոցը ընտրել զաւկիս համար»:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Վարժարանի Բաղդասարեան սրահին մէջ, Մարտ 26-ին տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը նախաձեռնութեամբ Համազգայինի գրական յանձնախումբին, որու կողմէ բացման խօսքը արտասանած է Տիրուկ Մանճիկեան: Օրուան դասախօսը եղած է փրոֆէսէօր Շաքէ Մինասեան, նիւթ ունենալով՝ «Խորհրդահայ գրականութեան քաղաքական սահմանները – Հայրենի գրականութիւն 1921 – 1988»:

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Մայիս 6-ին «Վասպուրականի հայ ինքնապաշտպանութեան զինուորական մարմին»ը կոչ յղեց հայ ժողովուրդին, ուր կ'ըսուէր. «ամսօրեայ պայքարը զոր մղեցինք փառքով ու պատուով, այսօր իր կատարելութեան մէջ կը վայելենք ահա մեր յաղթանակներով ... Մեր զինուորներու արի ու անսասան դիմադրութիւնը ... թշնամիին զգացնել տուաւ, որ մեր երակներուն մէջ չէ դադրած, կը հոսի տակաւին արիւնը ազատութեան ու կռիւի...: Այժմ կը փախչի այն թշնամին, որ հարիւրաւոր տարիներ մեզ թալանած, կողոպտած ու խաչած է ... Մեր հերոսական կռիւներով մենք արդէն հիմը դըրինք այն հոյակապ ազատութեան, զոր երազեցին մեր հանճարները ... որու համար երեսնամեայ կռիւներով միլիոնաւոր կեանքեր զոհաբերեցինք եւ որու առաջին արշալոյսը կը ծագի ահա բախտաւոր Վասպուրականի հպարտ լեռներու վըրայ...:

Այսօր ուրեմն տօնն է ոչ միայն մեր ամսօրեայ պայքարին եւ յաղթանակներուն, այլեւ նախատօնը հայկական ազատութեան՝ բոլոր բռնաւոր լուծերէն, բոլոր յօշոտող ճիրաններէն...»:

1915 Ապրիլին, Այգեստանէն անկախ ու կտրուած հերոսամարտ բռնկեցաւ նաեւ Վանի Քաղաքամէջը, որ քաղաքի ու Վիլայէթի վարչական կեդրոնն էր: Հոս տեղաւորուած էին պետական հիմնարկները՝ ոստիկանութիւնը, զօրանոցը, դատարանը, բանտը, փոստ – հեռագրատունը, Հայոց հոգեւոր առաջնորդարանը, ծխական դպրոցը, գրադարան – ընթերցարանը, շուկան եւայլն:

Քաղաքամէջի հերոսամարտը կը ղեկավարէին Շուշանեան վարժարանի տեսուչ՝ Հայկ Կոսոյեանը, խանութպան Դ. Սարգըսեանը, առեւտրական Լ. Դալաճեանը, պղնձագործ Յ. Ներկարարեանը (Ձարօ), հոգեւորական Եղնիկ Վրդ. Ներկարարեանը եւ ուրիշներ:

Ի տարբերութիւն Այգեստանի, ուր Հայերը հերոսամարտը կը վարէին համեմատաբար մեծ թիւով (23.000 հոգի), Քաղաքամէջը կռուողներու թիւը փոքր էր (3000 հոգի):

Քաղաքամէջի իրադարձութիւնները սկսան ու ծաւալեցան գրեթէ այնպէս, ինչպէս Այգեստանի մէջ: Ապրիլի սկիզբները Զինուորական մարմինը, նախքան ռազմական գործողութիւններու դիմելը, փորձեց բանակցութիւններ վարել Ճէվտէթի հետ, յոյս ունենալով որ թերեւս հնարաւոր ըլլայ խաղաղ եղանակներով պահել ու պահպանել Վան – Վասպուրականի Հայութիւնը: Այդ նպատակով Եղնիկ Վարդապետը գնաց անոր մօտ: Սակայն կուսակալը պատասխանեց խիստ ոճով եւ աւելցուց. - «Այս երկիրը կամ Հայուն պիտի մնայ եւ կամ Թուրքին, երկուքին միասին բնակիլը այլեւս անհնարին է»:

Ճէվտէթ պէյի այդ պատասխանէն յետոյ Զինուորական մարմինը վճռականապէս որոշեց ինքնապաշտպանութեան դիմել: Թրքական ահռելի ուժի դէմ ան ունէր 100 հրացան, 30 հազար փամփուշտով եւ 210 ատրճանակ՝ 30 հազար փամփուշտով, ընդամէնը 310 զէնք՝ 60 հազար փամփուշտով:

Ապրիլ 7-ի առաւօտուն թշնամին, յարձակումի անցնելով Այգեստանի վրայ, քանի մը ժամ յետոյ կռիւի սկսաւ նաեւ Քաղաքամէջի դէմ: Ան կը ձգտէր գրաւել հայկական դիրքերը, սակայն Հայերը արիաբար պաշտպանեցին զանոնք: Կատաղած հակառակորդը սկսաւ ռմբակոծել Քաղաքամէջի խաղաղ տուները: Բնակիչները նախ շուարեցան, նոյնիսկ խուճապի մատնուեցան. բայց շուտով «խօլական խոյանքով մը դուրս եկան կռիւի, դասակիր թշնամիին դէմ»: Հայերը ոչ միայն ետ շպրտեցին Թուրքերը, այլեւ փորձեցին գրաւել անոնց հիմնարկներէն մէկը: Այդ գործին մէջ գործօն դեր ունեցան նաեւ կիները. Քառասունամեայ Աղաւնի Վարդապետեանը, արհամարհելով մահը եւ բախտի կամքին թողլով իր վեց երախաները, առաջնորդեց հայ մարտիկները դէպի թշնամի դիրքերը, փորեց ու ճամբայ բացաւ անոնց համար, ոգեւորելով՝ «դէհ ձեզ մատաղ տղաներ, շուտ – շուտ»: Հերոսամարտի ղեկավար Յ. Կոսոյեան՝ յետագային կը գրէր. «Կռիւի ընթացքին Քաղաքամէջն ունեցաւ ուրիշ շատ աղաւնիներ, որոնք մինչեւ վերջ անդաժան մընացին մեզմէ, բաժնելով զրկանքն ու արիւնը»: Հայ ռազմիկները իրենց դիպուկ կրակոցներով գետին կը տապալէին թըշնամի զինուորները, կը սպաննէին թնդանօթաձիգներն ու կը լռեցնէին անոնց հրանօթները:

Ուշագրաւ եղաւ յատկապէս Աւետիս Վարդապետեան որ նոյնիսկ վիրաւորուելէ ետք չէր ուզեր ռազմադաշտը լքել: «Ա՜խ, հրացանս մի՛ առնէք – կ'ըսէր ան իր զինակիցներուն – բարձրացուցէ՛ք գլխս, կրակել կ'ուզեմ»: Եւ այդպէս անձնուրացօրէն կը կռուէին հերոսամարտի միւս մասնակիցները, որու հետեւանքով Հայերու շարքերուն մէջ «ոչ մէկ յուսաբեկութիւն» կը պատահէր:

Այնուամենայնիւ չարանենգ թշնամին կը ձգտէր յաջողութեան հասնիլ: Թուրք սպաները զինուորները կ'ոգեւորէին օսմանեան պետական ու զինուորական անցեալի գործիչներուն խիզախ արարքներով, բռնակալներու փառքով, կրօնական մոլեռանդութեամբ, «սալաւաթ» կը կանչէին ու դրոհի կը կանչէին, սակայն արդիւնք չէին առներ: Անոնք կը բախէին Հայոց աննկուն պատնէշներուն ու կը խորտակուէին: Կռիւի առաջին օրը հակառակորդներէն սպաննուեցան 60, վիրաւորուեցան 80 զինուոր, իսկ Հայերէն վիրաւորուեցան միայն 4 զինուորներ:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

կենաց մէկ պայքարը կայ: Գազանճեան ըսաւ. — «Ղարաբաղի ժողովուրդը ուտեստեղէն, վառելանիւթ եւ ելեկտրականութիւն չունի: Անիկա իրենց համար մահու կենաց պարտադիր կռիւ մըն է: Միայն թէ, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ միայն Ազրբէջանէ սնացուած լուրեր կը հրապարակուին, ժողովուրդը սխալ տեղեկութիւններով կարծիք կը կազմէ»: Գազանճեան Պատրիարք, որուն հետ խօսեցանք Պատրիարքարանի սենեակին մէջ, յայտնեց, թէ Զատկուան տօնակատարութիւնները սկսած են եւ կ'աղօթեն խաղաղութեան ի նպաստ: Պատերազմի մասին սապէս արտայայտեց իր տեսակէտները. —

«Անոնք, որոնք արբանեակային անթէններով օտար լուրերուն կը հետեւին, գիտեն: Պատերազմը Ազերիներու եւ Ղարաբաղցիներու միջեւ է, Հայաստանը այդ պատերազմին հետ կապ չունի: Ինչպէս որ Նախիջեւան ինքնավար է, Ղարաբաղն ալ ինքնավար է: Ղարաբաղցիները Հայ են, բայց հազար տարիէ ի վեր հոն կ'ապրին: Թ. դարուն Վանի մէջ կարճատեւ շրջան մը հայկական իշխանութիւն մը հիմնուեցաւ եւ այս իշխանութեան ութ իշխանները տեղաւորուեցան Ղարաբաղի մէջ: Իսկ Ազերիները Թուրք չեն: Համայնագիտարաններուն մէջ այսպէս գրուած է»: Պատրիարքը յայտնեց, թէ Ղարաբաղի հարցէն Գորպաչովն է պատասխանատուն: Խաղաղութեան համար պէտք է որ կողմերը սեղան նստին, ըսաւ Հայոց Պատրիարքը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ իր զատկուան պատգամին մէջ, շատ խիստ ոճով արտայայտուեցաւ ի տես աշխարհը խռովող դէպքերուն եւ ջարդերուն: «Ո՞վ պիտի կարենայ ըսել՝ չէի գիտեր» շեշտեց սրբազան քահանայապետը, անդրադառնալով «եղբայրասպան արիւնալի կռիւներուն որոնք կը ցնցեն Կովկասը եւ ի տես այն ահաւոր ողբերգութեան որ անողոք կերպով կը յաւերժանայ Պոսնիա — Հերցեկովինի մէջ»:

ԹՈՒՐՔՈՒՆԻ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ մէջ շատ ծանր բիրտ արարքներ տեղի ունեցան Շաբաթ, Ապրիլ 10-ին, հակառակ անոր որ ցոյցերը արգիլուած էին: Ծանօթ է որ ոստիկանական «ձախաւերութեանց» (պաւիտ) զոհ գացին երկու երիտասարդներ անցեալ շաբթու եւ հանդարտութեան կոչերը զորս զոհերու ընտանիքները ըրին ոչ մէկ արդիւնք տուին: Ճիշդ է որ նման պարագաներու մէջ գրգռութիւնները միշտ կրնան դեր խաղալ: Փարիզի 18-րդ թաղամասի, գլխաւորաբար քաղաքապետարանի շրջանի խանութները, կառքերը, վաճառատուները թալանի տրուեցան եւ ծանր բախումներ ալ տեղի ունեցան ապահովութեան ուժերուն հետ:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ մէջ, համայնավար պարագլուխին սպանութիւնը Ապրիլ 10-ին նախատեսելի բախումներու եւ ծանր դէպքերու պատճառ եղած է, որու հետեւանքով վեց մեռեալ կայ (4՝ սպիտակ): Սպաննուած սեւ համայնավար ղեկավարը ամէնէն ժողովրդական դէմքն էր երկրին Նելսըն Մանտելայէն ետք: Տը Քլէրքի եւ Մանտելայի հաշտութեան կոչերը շատ արդիւնք չեն տուած: Ցարդ միայն ծայրայեղ աջ խմբակ մը՝ «Համաշխարհային Ափրիքհէյտի Շարժում» պաշտօնապէս զօրավիգ է սպանութեան: Մարդասպանը՝ Եանուշ Վալուս ծագումով լեհ Հարաւ-Ափրիկեցի մըն է:

ՍՊԱՆԻՈՅ վարչապետը՝ Ֆելիփէ Կոնսալէս յայտարարեց որ կանխահաս ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան Յունիս 6-ին: Ընկերվարական պարագլուխը կ'ուզէ այս ձեւով հրապարակը յստակացնել դէմ դնելով ծանր քննադատութիւններու: 1982-էն ի վեր բացարձակ մեծամասնութիւն կը վայելէր Խորհրդարանը: Սպանիոյ մէջ ալ ծանր մեղադրանքներ կան կուսակցութեան դրամական աղբիւրներուն պատճառով եւ գործազրկութիւնն ալ 20% յաւելում կրած է:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ կառավարութիւնը հրաժարած է սրբագրութեան նախագիծէ մը որ կը ջնջէր կրօնքի արձանագրութեան պարտաւորութիւնը նոր անձնաթուղթերու վրայ, ի տես աջի մեծամասնութեան եւ ձախի ընդդիմութեան երեսփոխաններու հակառակութեան:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ նախկին նախագահը՝ Ռախման Նաբիեւ մեռած է, Կիրակի օր, Դուշամբէ: Ըստ ռուսական գործակալութեանց թղթակիցները զինք մեռած գտած են իր անկողնին մէջ, մինչ տեղւոյն Ապահովութեան Ազգ. Կոմիտէն (ՔԱ — ԿԷ — ՊԷ) կը հաստատէ որ բնական մահ է: Նաբիեւ համայնավար տեղւոյն կուսակցութեան պետն էր 1982-էն 1985 եւ հեռացուած էր Գորպաչովի օրով, ապա՝ կրկին ղեկը ձեռք առած է 1991-ին Մոսկուայի ձախողած պետական հարուածին ատեն: Այն ատեն բախումներ ծայր տուած էին իր կողմնակիցներուն եւ իսլամ — դեմոկրատ ընդդիմութեան միջեւ, վերջնապէս պաշտօնազրկուած էր 1991 Սեպտեմբերին:

ՅՈՅՆ ԿԻՊՐԱՑԻ զինուոր մը սպաննուած է Նիկոսիա, երկու գօտիները բաժնող կանաչ գիծին վրայ Թուրքերուն կողմէ, որոնք յետադային ներողութիւն խնդրած են: Թուրքերը ընդդիմացած էին որ յոյն Կիպրացիները զան տանելու երբ դեռ վիրաւոր վիճակի մէջ էր:

ՇԷՅԽ ՏԱՒՈՒԹ ԵԱԼՉԸՆՔԱՅԱ «Ժողովուրդին Աշխատանքի Կուսակցութեան» տեղւոյն բջիջին նախագահը սպաննուած է իր եղբօր հետ Քըզըլթեփէ անծանօթներու կողմէ: Քիւրտ պարագլուխի մը սպանութիւնը առաջինն է այն հրադադարէն ի վեր զոր որոշած էր, միակողմանի կերպով, Քիւրտերու Փ.Ք.Ք.-ն եւ զոր Թուրք իշխանութիւնները չէին ընդունած:

Ս. ՏԷՄԻՐԷԼ խոստացած է վերցնել արտակարգ վիճակը որ հաստատուած էր 1987-ին արեւելեան Թուրքիա, Ապրիլ 15-ին:

ՊՈԹՈՆ, Միշէլ Նուառի «անբաղձալի» փեսան, հինգ ամիս ետք իր առժամեայ ազատութիւնը գտաւ, բանտէն ելլելով 8 միլիոն Ֆր. երաշխաւորագին վճարելով:

«ՏԷՆԻ ՖԼԱՅԹ» մկրտուած գործողութեան մը ձեռնարկած են զինակիցները (ներառեալ առաջին անգամ ըլլալով գերմանական օդուժը) յարգել տալով ՄԱԿ-ի բանաձեւը Պոսնիոյ երկինքը պաշտպանելու համար: Մինչ այդ սակայն Սերպերը բուռն ռմբակոծութիւնները կատարած էին եւ 56 մեռեալ եւ 70 վիրաւոր կար:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԼՈՂ

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ԿԸ ՅԱՂԹԷ

Քրիսթոֆ Գալֆայեան Եւրոպայի լաւագոյններու շարքին մէջն է միշտ:

Լատինական երկիրներու միջեւ, Ֆլորանսի մէջ, տեղի ունեցած մրցաշարքին ընթացքին, Գալֆայեան դասուած է երկրորդ 100 մեթր ազատ լողի մէջ: Առաջին՝ պրազիլցի Պորճէս: Հետեւեալ օրը սակայն, 50 մեթրի վրայ, Պրազիլցին պարտուած է եւ մնացած է երկրորդ: Առաջին՝ Գալֆայեան 22"82: Գալֆայեանի ժամանակը 100 մեթրի վրայ՝ 50"59:

Գալֆայեան մասնակցած է նաեւ, Ֆրանսայի խումբին մէջ, 4×100 մեթր վազքին: Ֆրանսա դասուած երկրորդ. առաջին՝ Իտալիա:

Այս մրցաշարքին կը մասնակցէին Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ կողքին՝ Սպանիա, Պրազիլիա, Փորթուգալ եւ Արժանթին: Կային կարող մարզիկներ: Ընդհանուր դասաւորում, առաջին՝ Իտալիա, երկրորդ՝ Ֆրանսա եւ երրորդ՝ Սպանիա, եւայլն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 1 — 1 հաւասար արդիւնք արձանագրեց Ռոտէզի դէմ այս վերջնոյն դաշտին վրայ: Ներկայիս 6-րդ դիրքի վրայ է ընդհանուր դասաւորման, 33 կէտով: Գլուխն է միշտ Մարթիկ 38 կէտով:

Այրի Տիկին Արմենուհի Աղաճանեանց ինչպէս նաեւ Պետրոսեան, Փափազեան, Խարմանճեան, Հայրապետեան, Էմիրզեան եւ Քոչարեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ԲԺ. ՆԻՔՈԼԱ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆՑԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 12-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Ապրիլ 14, ժամը 16-ին Փարիզի Ս. Յովհ. — Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Աղաճանեանցի եւ ընտանիքին:

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ապրիլ 18, Կրկնազատիկ, յիշատակ բիւրաւոր նահատակաց մերոց համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմաց:

Ժամերգութիւն	ժամը 8·30-ին,
Պատարագ	ժամը 10-ին,
Հոգեհանգիստ	ժամը 12-ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Կիրակի, Ապրիլ 18:

Պատարագ	ժամը 10-ին:

ՁԱՏԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

ՏՐԱԿԻՆԻԱՆ

Կիրակի, Ապրիլ 18, ժամը 10-ին՝ Նոթր Տամ տը Փէօփլը եկեղեցւոյ մէջ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ԵՒ ՃԱՇ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ գեղարուեստական երեկոյթ մը ընթրիքով, Ապրիլ 16, Ուրբաթ օր, ժամը ճիշդ 19·30-ին, Եան'ց Ակումբին մէջ

5, avenue Reille, Paris 14e

Մասնակցութեամբ՝

Սարգիս Պօղոսեանի

(արտասանութիւն)

եւ

Սիրիլ Տէր — Գրիգորեանի

(դասական կիթառ)

Ընթրիք՝ ժամը 19·30-ին:

Ճաշագին՝ 150 Ֆր.:

Ընթրիքէն յետոյ պարանցիկ երեկոյթ՝ երիտասարդներու համար ժամը 22-էն սկսեալ:

Մուտք՝ 30 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու եւ տեղեկութեան համար հեռաձայնել՝

43 08 12 06 թիւին

ՄԻՆՉԵՒ ԱՊՐԻԼ 13

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միջոցաւ:

Տիկին Կիրակոսեանի (ծնեալ՝ Տօրոսեան) մահուան առթիւ. — Տէր եւ Տիկին Յ. Էսքիճեան 200 Ֆր., Օր. Վարդուհի Պօյաճեան 100 Ֆր., Տիկին Շնորհիկ Մուրքեան 100 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Թղթատարական անկանոնութեանց պատճառաւ նոր տեղեկացանք մեր սիրելի Տիրան Կառվարենցի անակնկալ մահուան գանձակիկիծ լուրին:

Այս ծանր կորուստին առթիւ՝ Հրանդ եւ Անահիտ Բամպակեան անցեալ օրերու յուշերով կը մասնակցին Կառվարենց ընտանիքի մեծ սուգին եւ խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնեն տարաբախտ Տիրանի մօր Տիկին Նուարդին, այրիին Տիկին Այտայի, քրոջը՝ Տիկին Մարիին եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն եւ փոխան ծաղկեպսակի 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման ֆոնտին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն-Ժէրմէի «Զ. Շանթ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. Նուարդ Քէօլէեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Տիրատուրեան 200 Ֆր., Արապեանի եւ Մանտոյեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Մանտոյեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Մանտոյեան 100 Ֆր., Շնորհք Պատրիարքի մահուան Գ. տարելիցին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Եազըր 200 Ֆր., Հռիփսիմէ Արուպեանի մահուան առթիւ՝ Պ. Րաֆֆի Քասիքեան 300 Ֆր., Պ. Ռընէ Արուպեան 100 Ֆր. (Հայաստանի համար):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հայաստանի եւ Արցախի օժանդակութեան ի նպաստ.— Տէր եւ Տիկին Փիէռ Փլուայէ 450 Ֆր., Պ. Սերժ Սալթիմիս 360 Ֆր., Տիկին Լուիզ Ղուկասեան, Պ. Փասքալ Կիրակոսեան 300-ական Ֆր., Պ. Ժան. Փասքալ Մարի 400 Ֆր., Պ. Զուլեան 300 Ֆր., Տընիզ Գուէճեան 300 Ֆր., Պ. Խեմթեմուրեան, Օր. Ալիս Ալյանաքեան 250-ական Ֆր., Պ. Ապաճեան, Տիկին Սօֆի Էմրաթեան, Տիկին Վերժինէ Պօղոսեան, Տիկին Եդուարդ Քերկոյեան, Պ. Րաֆֆի Յովսէփեան, Պ. Ժաք Մորօ, Տիկին Արաքսի Աճէմեան, Տիկին Անժէլ Նաճառեան, Պ. Նազարէթ Գուալսէս, Պ. Մանուէլ Մանուկեան, Տիկին Ալիս Զիտեմեան 200-ական ֆրանք, Արիստակէս Թեճիրեան (Սէն Սիր-սիւռ-Մէռ) 180 Ֆր., Տիկին Ժաքլին Էսփինաս 150 Ֆր., Պ. Աւանոզեան, Տիկին Մարկրիթ Լաւարտ, Պ. Այնթապլեան, Պ. Ժաք Սեմիրճեան, Պ. Հապեշեան, Պ. Պերթոն / Սաքոշէք, Պ. Ժաք Կալիպէռ, Պ. Կի Մոռշ, Տիկին Ֆերմանճեան 100-ական Ֆր., Պ. Պեռնար Սայրիմ 90 Ֆր.:

Շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր անոնց որոնք բազմաթիւ ծրարներով իրենց սրտաբուխ մասնակցութիւնը բերին, ինչպէս նաեւ նպարավաճառ Էնիզի (Իսի):

«24 AVRIL»
JOURNÉE DE LA CAUSE ARMÉNIENNE

- Pour rappeler le génocide de 1915.
- Pour agir contre le blocus et soutenir le Karabagh.
- Pour sanctionner l'Azerbaïdjan et la Turquie.

La Coordination des Organisations politiques arméniennes de France (Hentchak, Daschnak, Ramgavar) appelle tous les Arméniens de France à une:

MANIFESTATION NATIONALE
le 24 Avril
à PARIS, LYON, VALENCE et MARSEILLE

Les programmes des manifestations seront communiqués ultérieurement.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 15
JEUDI
15 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 18.040
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.040

ՀԱՊ-ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ ՄԻՆՍԿԻ ՄԷՋ

«ՄՈՆՏ»-Ի ՈՒՇԱԴՐԱՒ ՅՕԴՈՒԱԾԸ՝ «LA FUITE EN AVANT DES ARMÉNIENS»

ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻ ՎԵՐԱԲԱՑՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ՍԿՍԱԾ ԵՆ

Ապրիլ 14 Թուակիր «Լը Մոնտ» օրաթերթի մէջ խիստ շահեկան յօդուած մըստորագրած է Սոֆի Շիհապ, որ քաջ ծանօթ է Հայաստանի եւ անոր հարցերուն, մանաւանդ վերջին տարիներու: Առաջին տողէն արձագանգելով Վահան Փափազեանի խօսքերուն՝ «Կը խորհիմ որ խաղաղութիւնը այսօր աւելի մօտ է, քան՝ երէկ...», կը գտնէ որ այդ խօսքերը, մինչ հայկական ուժերու ամենալուրջ յարձակումը կը մղուի, առաջին ակնարկով թէ գրգռիչ եւ թէ ցնորական կը թուին: Պատմութիւնը, կ'ըսէ, հազուադէպօրէն տեսած է որ իր հողամասէն պարտուած մէկ կորսնցնողը բանակցութիւններու սեղանը փութայ: Ուրեմն, ներկայիս, հաւանական չի գտներ քանի Ազրպէյճանը հող կորսնցուց եւ նոր մեռեալներու եւ տասնեակ հազարաւոր աքսորեալներու գաղթականներու պարագան լայնօրէն դատապարտուեցաւ արտասահմանի մէջ: Ճիշդ է, Ազրպէյճան կրնայ բանակցութիւններու սեղանը չլքել, բայց, ուրիշներ ալ, նման պարագաներու մէջ, երբեմն ստիպուած եղած են երթալ. գալով միջազգային դատապարտումին (ի դէպ Թուրքիայէն զատ, միակ դատապարտողը Ամերիկան եղած է), այդպիսի դատապարտումներ նոր չեն, անոնց առջեւէն լաւ ծանօթներէն մէկն ալ Թուրքիան է, 1974-էն ի վեր եւ բնաւ ալ հոգը չէ: Սոֆի Շիհապ հարց կուտայ որ ինչո՞ւ Հայերը աչք առին այս քայլը որով կրնան կորսնցնել «համակրութեան այն դրամագլուխը զոր կը վայելեն միջազգային հասարակութեան մէջ» (ի դէպ, ցարդ այդ համակրութիւնը վայելելով ի՞նչ շահեցանք արդեօք...) ու կը գտնէ պատասխանը. -- «եւրոպական օրինակը հաստատեց որ ապարդիւն էր Հայերուն համար յուսալ ՄԱԿ-ի «կապոյտ սաղաւարտաւորներ» զորս Ազրպէյճան կը մերժէ եւ որոնց դերը պիտի ըլլար աւելի խաղաղութիւնը պարտադրել քան՝ դիտել»: Ցայտնելէ ետք թէ այս էր Լ. Տէր -- Պետրոսեանի ուզածը, կ'անցնի քաղաքական վերլուծումի եւ այս առնչութեամբ Վազգէն Մանուկեանի վերադարձին: Անոր առաջին աշխատանքն եղաւ բանակ մը ոտքի հանել Ղարաբաղ երթալով: Այն ատեն արդէն նպատակ կար ամրապնդել այդ գօտին (խմա՛ Լաչին), զայն ընդլայնելով գլխաւորաբար դէպի Քելպաջար: Ապրիլ 2-ին, Քելպաջար կ'իյնար, Ֆիզուլի եւ Ղուբաթլի վտանգուած են եւ Վազգէն Մանուկեան մամուլի ասուլիս մը կուտար, հռչակելով, ի մասնաւորի որ սահմաններու անձեռնմխելիութեան սկզբունքները «տեղին է Եւրոպայի համար ուր գծուեցան երկու աշխարհամարտերէն ետք, բայց, ոչ նախկին Խորհրդային Միութեան համար ուր Ստալինի մաքիավէլական քաղաքականութեան հետեւանքն են»:

Ցօդուածագիրը կ'ըսէ՝ կը նշանակէր Ղարաբաղի կցումը, այլ խօսքով կատարուած իրողութեան ճանաչումը գետնին վրայ: Ու կը գտնէ որ խնդրոյ առարկայ կը դառնար Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի ամբողջ քաղաքականութիւնը (Թուրքիոյ հետ մերձեցում եւայլն, եւայլն): Ի՞նչ լուծում պիտի գտնէր ՍԷ — ԷՍ — ՍԷ -- Ը-ի ժողովը Ղարաբաղի համար. — Պարզ մշակութայի՞ն ինքնավարութիւն մը, վարչակա՞ն ինքնավարութիւն մը թէ անկախութեան ճանաչումը: Մինչ այդ հրադադարը օրակարգի նիւթ է: Սոֆի Շիհապ կ'անդրադառնայ Մոսկուայի դերին՝ «նոյնքան խառնաշփոթ որքան ուժերը որոնք կը պայքարին իշխանութեան համար Ռուսաստան»: Հայաստան Անդրկովկասի միակ Հանրապետութիւնն է ուր ռուսական զօրք կայ ըստ համաձայնագրի մը: Վրաստանի մէջ ռուս եւ վրացի զինուորներու բանակցութիւնները ձախողեցան, Ազրպէյճան պահանջեց որ դարնան իսկ հեռանայ ռուսական վերջին զօրաժինը, ուրեմն Ազերիները համոզուած են որ Մոսկուա նպաստեց հայկական զինուորական յաջողութիւններուն:

**

Ապրիլ 14-ի «Իմանիթէ»ն ալ թղթակցութիւն մը հրատարակած է նուիրուած՝ «Քելպաջարի գաղթականներու մղձաւանջին» եւ որու հեղինակն է Ա. Ֆ. Փ.-ի յատուկ թղթակիցը: Կ'ըսէ թէ գերոյէն վար 15 էր եւ շատեր մեռած են: Ձիու վրայ կամ հետիոտն շատեր փորձած են անցնիլ Մռաւի լեռնանցքէն (3000 մեթր): Ընդհանուր թիւը 60 հազար կը նկատուի, որոնք փախած են ու թղթակիցը կը նկարագրէ անոնց վիճակը:

Նոյն օրուան «Քոթիտիէն տը Փարի»ն ալ կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ, որ «մեծ եղբօր» դեր կ'ուզէ խաղալ, բայց, չի զարմանար որ ան, ցարդ, միայն խօսքով դատապարտէ հայկական յարձակումը:

**

Թուրքիոյ փոխ — վարչապետը՝ Էրտալ Ինէօնիւ ազդարարութիւն մը ըրած է Հայաստանի որ «անմիջապէս դադրեցնէ Ազրպէյճանի դէմ իր յարձակումները»: Ան շեշտած է. -- «Անոնք որոնք այս յարձակումներուն կը դիմեն ուշ կամ կանուխ պիտի քաշուին եւ Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը պիտի պահպանուի: Իմ խօսքերս ազդարարութիւն մըն են: Հայաստանի շահն է անմիջապէս հրաժարիլ այս յարձակումներէն, հակառակ պարագային իր ժողովուրդը կ'առաջնորդէ անվերջանալի տառապանքներու»:

**

Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն համեմատական հանդարտութիւն կը տիրէ:

— Ապրիլ 12-էն 13, ռմբակոծութիւններ եղած են Գորիսի Տեղ գիւղի վրայ:

-- Հայաստանի կառավարութիւնը բողոքագիր ներկայացուցած է Բաքուի Կապանի շրջանի Սրաշէն, Շիկահող եւ Ներքին Հանդ ներխուժումներուն առթիւ:

-- ՀԱՊ-ի անդամ պետութեանց ղեկավարներու արտակարգ նիստ կը գումարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 16-ին, Մինսկ: Նախատեսուած է քննել քաղաքական եւ տնտեսական համագործակցութեան ընդլայնումի հեռանկարները:

Ծանօթ է որ ՀԱՊ-ի հերթական վեհաժողովը կը գումարուի Երեւան Ապրիլ 30-ին:

— Հայաստանի կառավարութեան որոշումով, Ապրիլ 12-ին սկսած են Մեծամօրի հիւլէակայանի վերաբացման համար տարուելիք աշխատանքները: Այս առնչութեամբ Հայաստանի շահակից նախարարութեանց յանձնարարութիւններ եղած են. Նաեւ այդ կապակցութեամբ Հայաստան ժամանող օտար մասնագէտներու հետ եղած հարցերը պէտք է հոգալ եւ մինչեւ Ապրիլ 20 Ռուսաստանի համապատասխան նախարարութեան եւ կազմակերպութիւններու հետ միջկառավարական պայմանագրի նախագիծը պատրաստել: Որոշումին գործադրութեան համար պատասխանատուն է Հայաստանի Պետական նախարար՝ Սեպուհ Թաշճեան:

**

— «Հայաստան» հիմնադրամի տեղւոյն մարմիններուն ու անոնց տարած աշխատանքին ծանօթանալու նպատակով, փոխ — նախագահ Գ. Ցարութիւնեան Ապրիլ 8-ին մեկնած է Հարաւային — Ամերիկա, իրեն կ'ընկերանայ Տիկին Մանուշակ Պետրոսեան:

**

Ապրիլ 8-ին, նախագահ Լ. Տէր — Պետրոսեան առանձին տեսակցութիւններ ունեցած է Ռուսաստանի, Ֆրանսայի, Չինաստանի դեսպաններուն եւ Միացեալ — Նահանգներու, Իրանի առժամեայ գործակալներուն հետ: Քննարկուած են Լ. Ղարաբաղի վերջին իրադարձութիւնները եւ այդ առնչութեամբ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի ըրած յայտարարութեան շուրջ կարծիքներու փոխանակում տեղի ունեցած է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՈՐՈ՞Ւ ՀՈԳ ՔԼԻՆԹԸՆԻ ՔԱՅՐՈՅԹԸ»

Ապրիլ 14-ի Թուրք մամուլէն Ղարաբաղի հարցին ամենալայն տեղը կուտայ «Միլլիյէթ» օրաթերթը: Անոր Երեւանի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցած է Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի մամուլի կցորդ Արամ Աբրահամեանի հետ որ կ'ըսէ թէ հայկական կողմը պատրաստ է առանց նախապայմանի բանակցութեան նստելու, սակայն եթէ նախապայմանի հարց պիտի ծագի, Ղարաբաղի Հայերն ալ կրնան իրենց պայմանները առաջարկել եւ օրինակ, պահանջել որ ետ քաշուին Մարտակերտի ազրպէյճանական ուժերը: Ա. Աբրահամեան պատասխանելով Ղարաբաղի պատկանելիութեան մասին հարցումի մը, կ'ըսէ. — «հիմա այդ վէճին ժամանակը չէ. ոչ Լ. Տէր -- Պետրոսեան, ոչ ալ ուրիշ մը կրնայ ըսել թէ այս հողը որու կը պատկանի»:

Աւելի հետաքրքրական է հարցազրոյցը որ թերթին Անգարայի թղթակիցը կատարած է Ռուսաստանի դեսպանին հետ. ան եւս ըսելէ ետք թէ կողմնակից են առանց նախապայմանի բանակցութեան, կ'ըսէ. -- «Ղարաբաղ Ադրբեջանի պատկանող հող է. ասկէ զատ, զօրավիգ ենք ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին նախագահին յայտարարութեան ուր կ'ըսուէր թէ բախումներու մասնակից երկիրներու ներքին ու արտաքին սահմանները անփոփոխելի են: Մեր կեցուածքը ծայր աստիճան վճռական է: Նոյնն է նաեւ հինգ մեծ պետութիւններու կեցուածքը»:

Այսուհանդերձ, երբ լրագրողը կը հարցնէ թէ ուրեմն իրենք կը պահանջե՞ն որ Հայաստան ետ քաշուի Լաչինէն, Քելբաջարէն, Շուշիէն ու Ղարաբաղէն, Չերնիշեւ կ'ըսէ թէ ներկայիս կարելի չէ յստակ գտնալ թէ ազրպէյճանական հողերուն վրայ Հայաստանի՞ թէ Ղարաբաղի Հայերը կը գտնուին: Ապա կ'աւելցնէ. -- «պէտք է ետ քաշուին բախումներու մասնակից բոլոր ուժերը: Հայկական ուժերը պէտք է քաշուին վերջին յարձակումներով գրաւուած շրջաններէն ու Ղարաբաղէն»:

Իսկ Թուրքիոյ կողմէ զինեալ միջամտութեան վէճերուն մասին հարցումին, Ռուսաստանի դեսպանը նախ քրքիջ մը կ'արձակէ, ապա կ'ըսէ. -- «երբ օրակարգի վրայ են զինեալ միջամտութեան մասին լուրջ հարցեր, բոլորս ալ պէտք է մեծ պատասխանատուութեամբ վարուինք. պատմութեան եւ մեծ պետութեան մեր փորձառութիւնները ատիկա կը թելադրեն: ... Գովեստով կ'ուզեմ արտայայտուիլ ձեր զինուորականներուն մասին. շատ լաւ գիտեն թէ ինչ կը նշանակէ պատերազմը: Ինչպէս զօրավար Կիւրեշ ըսաւ, զինեալ միջամտութիւն մը անկարելի է: Որովհետեւ այն պահուն որ նման միջամտութիւն մը օրակարգի նիւթ ըլլայ, կացութիւնը աւելի կը բարդանայ»:

**

Թերթը կը տեղեկացնէ թէ Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովը մերժած է այն առաջարկը որ ներկայացուած էր Թիւրքէշի Ազգայնական կուսակցութեան կողմէ եւ որ կը վերաբերէր հայկական յարձակումին դէմ զինեալ միջամտութեան մը: Ազգային Ժողովի նախագահութիւնը յայտնած է որ նման դիմում մը պէտք է կատարուի Նախարարներու Խորհուրդին կողմէ:

**

ԽՕՋԱԼ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը միջին ասիական իր շրջապտոյտը շարունակելով հասած է Բաքու: Զինք դիմաւորած է նախագահ Էլչիպէյ: Թուրք մամուլը փափուկ այցելութիւն մը կը նկատէ այս հանդիպումը, մանաւանդ այն պատճառով որ Թրքական միւս Հանրապետութիւնները, ինչպէս՝ Ղազախստան, Թիւրքմէնստան բաւական անտարբերութեամբ հակազդած են Ազրպէյճանի նեցուկ կանգնելու Էօզալի կոչերուն:

Կ'ենթադրուի որ Էօզալ Էլչիպէյի պիտի առաջարկէ հրադադար հաստատել, ապա իրականացնել Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի նախագահներու հանդիպում մը:

Թուրք Արտաքին նախարարն ալ նոյն կէտերուն վրայ ծանրացած է լրագրողներու հետ խօսակցութեան ընթացքին: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ պէտք է հրադադարը հակակշռելու դրութիւն մըն ալ հաստատուի ու փոխադարձ պոյքոթներուն վերջ տրուի: Ասոնցմէ ետք միայն կարելի կ'ըլլայ ձեռնարկել լուծումի կարգադրութիւններու որոնց մաս կը կազմեն նաեւ Ղարաբաղի յետագայ քաղաքական օրինավիճակը եւ մարդասիրական անցքի հարցը:

**

Նոյն շրջապտոյտին ընթացքին Էօզալ ամբաստանած է մամուլը որ սխալ արժեւորած է Հայաստանի մասին իր արտայայտութիւնները. ան ըսած է թէ՝ «Ղարաբաղի հարցը փակուած է: Թուրքիա այս հանգրուանէն ետք, ոչինչ ունի ընելիք»:

Ան անդրադառնալով նախագահ Քլինթընի փայրոյթին, իր նախորդ յայտարարութիւններուն առնչութեամբ, ըսած է. «Քլինթըն ուրկէ՞ լուր պիտի ունենար: Արդէն որո՞ւ հոգ թէ բարկացեր է կամ ոչ»:

**

ՂԱՍԻՄՈՎԻ ՇՓՈՒՄՆԵՐԸ

Ազրպէյճանի Արտաքին նախարար Ղասիմովի Միացեալ -- Նահանգներ կատարած այցելութենէն ետք Միացեալ — Նահանգներու Արտաքին նախարարութիւնը պաշ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՈՒՄԷՆ ՔԱՂԱՔԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲՆԱՒՈՐՈՒՄԸ

Հայ գաղթօճախները, որոնք Պալքաններու վրայ եւ յատկապէս Պուլկարիոյ մէջ կը ձեւաւորուին ԺԷ. դարու առաջին տասնամեակէն սկսեալ, միշտ ջանացած են իրենց գոյատեւման համար հիմք դնել ազգային եկեղեցին ու հայ դպրութեան՝ դպրոցներու շինութեան: Երբ կը քննենք մեր գաղութի անցեալի օրերը կը հաստատուի թէ՝ եկեղեցին միշտ առաջնութիւն մը ունեցած է այդ ուղղութեամբ և դպրոցը երեւան եկած է անկէ վերջ: Եւ յատկանշական է նաեւ այն պարագան, որ երկու այդ ազգային հիմնարկները գէթ մեզ մօտ միշտ միեւնոյն տեղամասին մէջ ամփոփուած են, ներկայանալով հոգեւոր – կրօնական ու դպրութեան կեդրոն մը, նպաստելու հայ բնակչութեան կրօնական ու կրթական պահանջներու գոհացման: Այս իրողութիւնը պարզորոշ կը դրսեւորւի հոծ հայ բնակչութեամբ պուլկարական քաղաքներուն մէջ, ինչպէս Թրքական տիրապետութեան ժամանակ, այնպէս եւ յետագային Փլովտիւ, Ռուսէ - Ռուսճուք, Վառնա, Փազարճիք, Սոֆիա եւայլն:

Այս ուղղութեամբ բացառութիւն չէր կազմեր նաեւ Շումէնի հայ գաղութը, որ կազմաւորուելէ յետոյ որպէս ազգային – կրօնական էթնիք – կրօնական համայնք, կը ձեռնարկէ իր սեփական եկեղեցիին շինութեան, իսկ աւելի ուշ նաեւ դպրոցի հիմնարկէքին, որպէսզի դիմաւորէ իր կրօնական, կրթական ու մշակութային կարիքները:

Գիտականօրէն հաստատուած է թէ հայ գաղթավայրերու երեւան գալը Պալքաններու, ներառեալ Պուլկարիոյ մէջ, Օսմանեան տիրակալութեան ժամանակ ԺԷ. դարուն, կապուած է հայ գանգուածներու արտագաղթին Փոքր Ասիայէն, Հայկական հողերէն ու այլ տեղերէ, առանց բացառելու Հայերու ներկայութիւնը այդ շրջանէն առաջ ալ: Արտագաղթը տեղի ունեցած է 1603 – 1608 Թուրք – պարսկական պատերազմին առնչութեամբ, Ճալալիներու խժդժութիւններուն ժամանակ եւ սովի ու համաճարակի հետեւանքով: Մասնակի արտագաղթի դիմողները թողած են իրենց օճախները եւ փնտռած աւելի հանդիստ ու խաղաղ պայմաններ, ազատ ապրուստ մը ապահովելու եւ ստեղծագործաբար ապրելու: Այդ պատճառով պուլկարական քաղաքներուն մէջ հեռաւոր անցեալին բնակութիւն կը հաստատեն Հայեր՝ Նախիջեւանէն՝ Շոռոթ, Կարբ եւ այլն քաղաքներէ, Արեւմտեան Հայաստանէն՝ Թոքաթ, Քեմախ եւ այլն, Ղրիմէն՝ Քաֆա, Լեհաստանէն՝ Քամենէց եւ այլն:

Շումէն՝ անցեալին ծանօթ նաեւ Շումլա, Շումլու, Շումլի անուններով, որ կը գործածեն նաեւ հայ ճանապարհորդներ, ինչպէս Հայր Մինաս Բժշկեան, սկզբնաւորումը պէտք է փնտռել ԺԷ. դարու առաջին մէկ – երկու տասնամեակներուն: Այս հաստատման հիմք կը ծառայէ վկայութիւն մը, որ կաթողիկէ քարոզչութեան ժամանակ պուլկար միսիոնէր Փէթէր Պոկտան թողած է իր շրջագայութեան ժամանակ Պուլկարիոյ տարածքին վրայ, նոյն դարու կէսերուն: Ան կը նշէ, որ 1640 թուին Շումէն այցելած ժամանակ քաղաքին մէջ եղած են 19 հայ ընտանիք շուրջ 40 Հայերով: Բայց անոնք իրենց եկեղեցին չունենալով, կրօնական ծէսերն ու արարողութիւնները յատուկ սենեակի մը մէջ կը կատարեն եղեր: Այս փաստը մեզի ենթադրել կու տայ, թէ հայ քահանան այդտեղ կրօնական իր պարտականութիւնները կատարած է, սակայն մեզի անյայտ կը մնայ անոր անունը: Ս. Փաչաճեան կը յիշէ քաղաքին մէջ 1736–էն քահանայագործած Տէր Դանիէլը, բայց հազիւ թէ Միքայէլ Սեբաստացիի 1775 Մարտ 2–ի նամակին մէջ հայ քահանայի մը մասին տեղեկութիւն տրուած անձը ըլլայ: Հայ Եկեղեցիին գոյութիւնը Շումէնի մէջ ուրիշ հայ ճանապարհորդներ ալ հաստատած են մատնանշելով նաեւ անոր անունը՝ «Սուրբ Աստուածածին», բայց տակաւին փաստեր չկան նաեւ այդ եկեղեցիին շինութեան տարին ճշդելու համար: Նոր քարակերտ եկեղեցին, որ նախկին փայտաշէն եկեղեցիի հրկիզումէն (1828 – 1829 ռուս – Թրքական պատերազմի ժամանակ) վերջ կառուցուած է, կը կրէ 1834 թուականը:

Այս համառօտ ակնարկը անցում մը պէտք է նկատել դէպի Շումէն քաղաքի հայ բնակչութեան կրթական կեանքի կազմաւորման: Մինչեւ ԺԹ. դարու ըսկըզբին երկրիս հայկական դպրոցներու մասին տեղեկութիւններ կը պակսին մեզի: Խաւարի ու անգիտութեան դարեր եղած են Թրքական տիրապետութեան տակ հեծող ժողովուրդներուն համար: Միայն արեւմտեան քաղաքակրթութեան ու ընտեսական ազդեցութեան տակ զարթնում մը նկատելի է նաեւ մշակութային – կըրթական կեանքի մէջ Օսմանեան Պետութեան մէջ եւ պուլկարահայ գաղութներէն ներս:

ԺԹ. դարու առաջին քառորդէն սկսած, յաջորդական կերպով երկրին տարբեր հայաշատ քաղաքներուն մէջ ծնունդ կ'առնեն կրթական օճախներ: Մինչեւ վերջերս կ'ենթադրուէր, որ Շումէնի մէջ հայկական վարժարան գոյութիւն ունեցած է նախքան 1853 թուականը, որ այլ հեղինակ մը կը ճշդէր 1834 թուականը, այսինքն այն տարին, երբ կը շինուի նոր քարաշէն եկեղեցին: Նշուած թուականը արդէն անհաւաստի է, քանի ձեռքի տակ ունինք անվիճելի փաստ մը, որ նոր լոյս կը սփռէ հարցի վերանայման ուղղութեամբ: Վաւերաթուղթը հայկական ձեռագիր մըն է, որ հանգուցեալ Ներսէս Գասապեան ուսումնասիրած է եւ հրապարակուած յատուկ գիրքի մը մէջ (1):

Ձեռագիրը թիւ 49 կը կրէ եւ վերնագրուած է (ըստ Ն. Գասապեանի). «Ծանօթութիւն զհիմնարկութենէ վարժարանս Շումլուու եւ զժամանակէ եւ զպատճառաց սորին»:

Ստորեւ հատուած մը 1. թղ. 1 բ. այս ձեռագրէն, որ 1826 թուականը կը կրէ. «...Արդ եւ յայսմ դարու, յամի Տեառն 1826 եւ Հայոց ՌՄՀԵ, ի Հայրապետութեան Աստուածաէջ Գահին Տեառն Եփրեմի (2), եւ ի պատրիարքութեան աստուածակոխ քաղաքին Տեառն Գաբրիէլի (3), եւ Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Տեառն Կարապետի (4) ածարանութեան բարունապետի, զարթոյց Աստուած զհոգի մտեսի Սիմոնեան ազնուազարմ աստուածասէր Ճանիկ ազգասէր ամիրայի Կոստանդնուպոլսեցւոյ՝ ի զարգացումն մանկանցս այսր քաղաքի (Շումլայի) յուսումն Աստուածաշունչ գրոց, եւ հայերէն խօսակցութեան...: Եւ ողորմութեամբ Տեառն Անդրանիկ Վարժապետն, որ եւ առաջնորդ եղեւ Տէր Աբրահամ Ծայրագոյն Վարդապետն Կոստանդնուպոլսեցի ընդ հոգեծին որդւոյն իւրոյ Տէր Յովհաննէս Վարդապետի...:

Բազմակէտերով բաց թողած պարբերութենէն կը հասկցուի, որ Ճանիկ Ամիրա Սիմոնեան կառավարական արքունի իշխանութեան կարգադրութեամբ Շումէն աքսորուած է, բայց փոխանակ վհատելու ամէն կերպ ջանացած է օգնել դպրոցի շինութեան:

Թղ. 2 ա. պարզ կերպով կը հաստատէ որ վարժարանի հիմնադրութեան համար խօսք կ'ըլլայ եւ այդ առթիւ կրօնական, եկեղեցական ու դպրոցական գիրքերու նուիրատուութեան համար կը մատնանշուի: Ահա այդ էջին բովանդակութիւնը.

«Ցանկ պատճառացն առ ի լոյս ածման վարժարանս ըստ անուանց եւ ըստ օժտաց իւրաքանչիւրոցն: Աբրահամ եւ Յովհաննէս Վարդապետք վախֆ արարին վարժատանս աղքատ մանկանց – 10 Նոր Կտակարան մեծ, 1 Նարեկ երկու էջով նոր 100 Քերականն»: Ձեռագրի յաջորդ թղ. 2 բ. էջին վրայ կը գտնենք նոր ցանկ մը գիրքերու ըստ անոնց խորագրին ու հեղինակին, այնպէս եւ նուիրատուին անունը. այսպէս՝

1. Պարսկերէն բառգիրք Պէզճեան Յարութիւն ամիրային: Մահտեսի Աբրահամ ամիրայն Ակնեցի – 1 Մեկնութիւն Մատթէոսի Աւետարանին արարեալ Յովհաննու Երզնկացւոյ, 1 Մեկնութիւն Ղուկասի Աւետարանին արարեալ Իգնատիոս Վարդապետի, 1 Մեկնութիւն Երկոտասան մարգարէիցն արարեալ Ներսէս Լամբրոնացւոյն, 1 Յաճախապատում սրբոյն Լուսաւորչին մերոյ, 1 Ընդհանրական Ներսէսի Շնորհալւոյն, Զգօն գիրք արարեալ Յակոբայ Մծբնացւոյն: Եւլն.:

Ինչ Ճանիկ ամիրա Սիմոնեան բազմաթիւ գիրքեր կը նուիրէ վարժարանին, որոնց ցանկը ուսումնասիրուած ձեռագրին տպուած օրինակին մէջ չէ զետեղուած: Որպէս ապացոյց նշենք ձեռագրի Թղ. 3 ա. էջը. Օրհնեալ Ճանիկ ամիրա: Ն. Գասապեան փակագծի մէջ կը գրէ հետեւեալը (կու տայ ցանկը նուիրուած բազմաթիւ գրքերու) եւայլն:

Շումէնի վարժարանի երկրորդ ուսուցիչը կը հանդիսանայ Սերոբէ Շումլուցին: Ան իր 18 տարեկան հասակին կը փոխարինէ իր հոգեւոր Հայր Աբրահամ Վարդապետը (որ 12 տարի ուսուցչութիւն ըրած է) եւ ուսուցիչ կը նշանակուի 1838 Յունիս 1–ին: Երկու տարի անց, 1840 Օգոստոս 19–ին ան կ'ուղեւորուի Կ. Պոլիս, վարժարանին նուիրուած տարբեր բնոյթի գիրքեր բերելու համար: Այս իրողութիւնը կը վկայէ թէ՝ Շումէնի հայ գաղութը սերտ կապեր ունեցած է Կ. Պոլսոյ հետ եւ վայելած տեղւոյն Հայերու ուշադրութիւնն ու օժանդակութիւնը: Ձեռագրին մէջ նշուած գիրքերու ցանկը դուրս մնացած է տպուած օրինակէն:

Շահեկանութիւն մը կը ներկայացնէ Թղ. 4–ը որուն համար յարմար նկատեցինք զայն ամբողջութեամբ ներկայացընել ստորեւ.

Թղ. 4 «Երկրորդ վարժապետ վարժարանիս մահտեսի Սերոբէ Շումլուցի: Ի վերին տեսչութեան հրամանէ անդրանիկ դաստիարակ վարժարանիս Աբրահամ Վարդապետ, հոգեւոր ծնողն իմ եւ ուսուցիչ, զկնի երկոտասնեան ամ կրթելոյ զմանկունս քաղաքիս, ձանձրացեալ ի ծանրաբեռն աշխատութենէ կրթութեան տհաս հասակաց ծերութեան աղագաւ, զնուաստութիւն մեր ունելով յառաջադէմ զարգացեալ յաշակերտաց իւրոց միջի ի գիտութեան եւ ի գեղեցիկն հայկաբանութեան, յառաջ արկեալ զմեզ տեղւոյս իշխանաց արժանաւոր լինել եւ բաւական ի դաստիարակութիւն եւ ի դասատուութիւն, միաբան հաճութեամբ կարգեցին զմեզ դասաց վարժարանիս, յամի 1838, Յունիս 1, եւ յամի հասակիս, 18: Իսկ ի 1840, Օգոստոս 19, ի գնալ հոգեծընողին իմում ի Պոլիս, միաբան ընդ իշխանաց տեղւոյս, ինձ աւանդեալ գըրեանք վարժարանիս վախֆ արեալք ի զանազան անձանց: Եւ աքսորոք. (կու տայ ցանկը իրեն յանձնուած երկերու):

Ցանկը չէ տպագրուած:

Ներսէս Գասապեան իր ծանօթագրութեան մէջ կը յիշէ, որ Թղ. 4–ի գրող ուսուցիչ Սերոբէ եղած է նաեւ օրինակող մէկէ աւելի գրչագրերու եւ ան ցոյց կու տայ թէ որոնք են անոնք, նշելով գրութեան տարեթիւը՝ 1834, 1835: Եթէ նըկատի առնենք, որ Սերոբի Շումլուցին 1838–ին ուսուցիչ կը կարգուի իր 18 տարեկան հասակին (տե՛ս՝ վերը ընդգծը Յ. Կ.) ուրեմն ան Գասապեանի յիշած ընդօրինակութիւնները կատարած է, երբ 14 – 15 տարեկան էր: Ասիկա ապացոյց է պատանի Սերոբէի օժտուածութեան. կը հաստատուի, թէ ան իրօք այդ հասակին գրած – ընդօրինակած է զանոնք, ուրիշ ձեռագիր մը (1838 Թ.) նկատի ունենալով (5):

Քննուած նիւթէն պարզորոշ կը դառնայ, որ Շումէնի հայութեան կրթական սկզբնաւորութեան, երբ արդէն կը գործէ դպրոցը, վստահօրէն եկեղեցիի կողքին, ան ապահովուած է դաստիարակութեան հարկաւոր գիրքերով՝ կրօնական – եկեղեցական բովանդակութեամբ եւ դասագիրքերով. անգամ մը եւս յիշենք 100 քերականութեան դասագիրքերը (6): Մեզի անծանօթ կը մնայ աշակերտութեան թիւը, ինչպէս եւ դպրոցին բնոյթը՝ երկսե՞ռ թէ միայն մանչերու յատուկ: Ինչ որ ալ ըլլայ, Շումէնի հայկական վարժարանը որ հաստատ թուագրութիւն ունի (1826), Պուլկարիոյ հայ գաղութին ամենահին կրթական օճախը կը հանդիսանայ: Մինչեւ վերջերս առաջնութիւն կը տրուէր Փլովտիւի հայ վարժարանին, նկատի ունենալով որ մինչեւ 1831 այստեղ ուսուցչութիւն ըրած կը համարուի Գրիգոր Երզընկացի, բայց տուեալներ կը պակսին վարժարանին աւելի կանուխ հիմնադրութեան թուականի մասին: Պաշտօնապէս, Փլովտիւի Ազգային Վարժարանին ծընընդեան տարեթիւը 1834–ը կ'ընդունուի:

Շումէնի հայ վարժարանին անուանակոչութիւնը «Վարդանեան» աւելի ուշ կը յայտնուի եւ մինչեւ անոր պարտադիր փակումը նախկին համայնավարական վարչակարգի իշխանութեան կողմէ 60–ական թուականներուն, տարբեր զարգացման ընթացք ունեցած է, վերիվայրումներ, յաջողութիւններ եւ այլն, անոնք մեր նիւթի շրջագծէն դուրս կը մընան եւ անոնց վրայ կանգ չենք առներ:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Փլովտիւ,

(1). – Ներսէս Գասապեան. ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ Ի ԲՈՒԼՂԱՐԻՍ. Վենետիկ, Ս. Ղազար. 198 մաս. 202 էջ: Ձեռագիր թիւ 49, էջ 106 – 107:

(2). – Տեառն Եփրեմ – Կաթողիկոս Ա. Ձորագեղցի՝ 1809 – 1831 – Էջմիածին:

(3). – Տեառն Գաբրիէլ Նիկոմիդացի՝ 1810 – 1840 Պատրիարք ի Երուսաղէմ:

(4). – Տեառն Կարապետ Պալաթցի՝ 1828 – 1831 Պատրիարք ի Կ. Պոլիս:

(5). – Ներսէս Գասապեան, յիշեալ ՑՈՒՑԱԿԻ յաւելուած բաժնին մէջ էջ 142 թիւ 19, կը գրէ: «Ներբողեան ասացեալ ի Սուրբ Խաչափայտն» ի հարց սրբոց բանից ծաղկաքաղ հաւաքմամբ: Ձեռագիր մը թուղթէ, տետրակի ձեւով: Գրուած է Շումէնի հոգեւոր հովիւ Կ. Պոլսեցի Աբրահամ վարդապետի կողմէ 1831–ին: Այս ձեռագիրին մէջ կայ եղեր նաեւ "Նորին Աբրահամու վարդապետ Կ. Պոլսեցւոյ հոգեւոր հովուի Շումէնու քաղաքի գիտութեայ աստուածահայր մարգարէէ եւ զՅակովբայ Տեառնեղբօրէ ասացեալ բանն ակաւ ի պատիւ տօնի նոցին". գրուած Սերովբէ մանկան ձեռօք (տառանցատումը Յ. Կ.) 1838 Մարտ 25–ին. Ն. Գասապեանի այս ձեռագիրը ներկայիս անյայտ է:

(6). – Ներսէս Գասապեան յիշեալ ՑՈՒՑԱԿԻ յաւելուած բաժնին մէջ էջ 142 թիւ 16, պարբերութեան տակ կը գրէ. «Ճարտասանութիւն Աբրայի» նուիրուած Սիմոնեան Ճանիկ Ամիրայի կողմէ Շումէնի ազգ. վարժարանին Ռ.Մ.Հ.Ե. – 1826 թուին: (Գիրք Արձանագրութեան վարժարանի Շումէնի, ձեռագիր): Նոյն էջին վրայ թիւ 17. *Տրամաբանութիւն Զուգայեցւոյն* (ընդգծումը Յ. Կ.), նուիրուած Սիմոնեան Ճանիկ Ամիրայէ Շումէնի Ազգային վարժարանին, Ռ.Մ.Հ.Ե. – 1826 թուին: Այժմ անյայտ: (Գիրք արձանագրութեան ... ձեռագիր):

«Գիրք Արձանագրութեան. ձեռքի տակ չունենալով կարելի չէ ցոյց տալ Սիմոնեան Ճանիկ Ամիրայի եւ ուրիշներու նուիրած այլ գիրքերը, բայց անկասկած, անոնց կարգին եղած են տարբեր դասագիրքեր, որով հնարաւոր է ենթադրել, որ Շումէնի վարժարանը որքան եկեղեցական, նոյնքան աշխարհական դիմագիծ ունեցած է, եթէ ոչ աւելին:

(7). – Պուլկարական առաջին աշխարհական դպրոցը հիմնուած է 1835 թուին Կաբրովօ քաղաքին մէջ, Վասիլ Ապրիլովի կողմէ եւ կոչուած անոր անունով՝ Ապրիլեան վարժարան: Մականունը Ապրիլ ամսուան հետ կարելի է կապել:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ Ի ՊԱՏԻՒ ՎԱՀԷ ՍԷԹԵԱՆԻ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի կազմակերպութեամբ եւ Ս. Աթոռոյս Հայրապետ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի բարձր նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ մեծարանքի հանդիսութիւն մը, նուիրուած ազգային կեանքի մէջ ծառայած տքնաջան մշակի մը՝ Վահէ Սէթեանին:

Արդարեւ, Ուրբաթ, Մարտ 26-ի երեկոյեան ժամը 7-ին, Անթիլիասի Կաթողիկոսարան ժամանեց Լիբանանի Խորհրդարանի Մշակութային նախարար Պ. Միշէլ Խուռէ եւ ողջունուեցաւ Հայրապետին կողմէ, Վեհարանի դահլիճին մէջ, ուր տեղի պիտի ունենար հանդիսութիւնը:

Նախարարին յաջորդեցին հայ նախարարներ եւ երեսփոխաններ՝ ՊՊ. Յակոբ Տէմիրճեան եւ Շահէ Պարսումեան, պետական երեսփոխաններ՝ Մէթր Խաչիկ Պապիկեան, Պ. Սուրէն Խանամիրեան, Մէթր Ժագ Ջուխատարեան, Պ. Անթուան Շատէր, նախկին երեսփոխան Տոքթ. Մելքոն Էպլիղաթեան եւ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ՝ Արամ Արք. Քէշիշեան, Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ պետ՝ Վեր. Յովհաննէս Կարճեան, պատուիրակութեան մը ընկերակցութեամբ, Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան անդամներ, «Համազգային»ի Կեդրոնական Վարչութեան անդամներ եւ սեղմ թիւով ազգայիններ, «Համազգային»ի ներկայացուցիչներ եւ Պ. Վահէ Սէթեանի ընտանիքի անդամներ եւ բարեկամներ:

Առաջին հերթին խօսք առաւ Գարեգին Բ. եւ բացատրեց կարեւորութիւնը մեծարանքի այս երեկոյթին՝ նուիրուած անձի մը, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիասի մէջ վերակազմակերպման սիւներէն մէկն է եղած եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ճամբով նաեւ ամբողջ Լիբանահայութեան համայնական կեանքի կազմակերպման աշխա-

տանքին մէջ ունեցած է իր կարեւոր դերը:

Ան ըսաւ. «Ես այսօր յատուկ ուրախութեամբ, հոգեկան գոհունակութեամբ եւ առ Աստուած շնորհակալութեան զգացումներով կ'ողջունեմ ձեզ բոլորդ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան այս կեդրոնավայրին՝ Վեհարանին մէջ: Յատուկ ուրախութիւնս կը յայտնեմ անոր համար որ այս հաւաքոյթը կազմակերպեցինք յանուն մեր Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան՝ մեր սիրոյ, յարգանքի եւ երախտագիտութեան արտայայտութիւնը ունենալու հանդէպ անձի մը, որ այս կաթողիկոսարանին մէջ էր, այս կաթողիկոսարանին հետ էր, երբ այս կաթողիկոսարանը դեռ իր այս ներկայ վիճակին մէջ չէր: Երբ տակաւին ոչ մէկ կարեւոր հաստատութիւն իր վերջնական ձեւը գտած էր այս Կաթողիկոսութեան մէջ, այս Կաթողիկոսութեան տարագրային, աքսորական վիճակէն կեդրոնական հաստատութիւն մը դառնալու հանգրուանին ճարտարապետներէն մէկն է այն անձը, զոր այսօր կ'ուզենք պատուել յանձին Գ. Վաչէ Սէթեանի:

Ես իմ սարկաւագութեանս օրերէն կը յիշեմ զինք, Դպրեվանքի ուսանողութեանս օրերէն, երբ ինքը կու գար Կաթողիկոսարան եւ կը զբաղէր թէ՛ ազգային-եկեղեցական եւ թէ՛ մշակութային ձեռնարկներով: Մեր Կաթողիկոսութիւնը իբրեւ եկեղեցական - ազգային կազմակերպութիւն ոտքի վրայ կանգնեցնելու, ցեղասպանութենէն ետքը, ցնցուած, տարբերուած Հայութեան յոյսի այս փարոսը կանգնելու գործին մէջ իր բազմարդիւն եւ երախտարժան բաժինը ունի Գ. Վաչէ Սէթեան:

Երբ տակաւին Կաթողիկոսութիւնը Կաթողիկոսով մը, եւ քանի մը վարդապետներով, մատի վրայ համրուող հոգեւորականներով, Կաթողիկոսութիւն էր, ան իր լայն բաժինը բերաւ այն հիմնական գործին, որով Կաթողիկոսութիւնը դարձաւ ազգային-եկեղեցական կառոյց, յատուկ կանոնագրութեամբ, 1940-ական թուականներէն ասդին: Այդ կանոնագրութեան մշակման ազգային-եկեղեցական մարմիններու կազմաւորման ընթացքին մէջ ինքը ունեցաւ իր որոշադրիչ դերը:

Ահաւասիկ տարիներ անցան եւ Կաթողիկոսարանը իր այդ վիճակէն հասաւ այսօրուան վիճակին, որուն բոլորդ ծանօթ էք, եւ ձեզմէ շատերը այս վիճակի ստեղծման մէջ ունեցած են, եւ կը շարունակեն ունենալ, իրենց յատուկ բաժինը:

Գ. Սէթեանը մեր եկեղեցւոյ եւ ազգի միանական արտայայտութեան ջատագովներէն, մեկնաբաններէն, պաշտպաններէն մէկն է: Եկեղեցին տեսած է իբրեւ հոգեւոր հաստատութիւն, բայց ո՛չ անջատաբար ազգային կառուցային արտայայտութենէն: Իր այդ ըմբռնումն է, որ ահաւասիկ հաւաքականօրէն կեանքի կոչուած է մեր եկեղեցւոյ դարաւոր աւանդութեանց իբրեւ պսակում եւ նորոգեալ արտայայտութիւն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան այս կառուցուածքին մէջէն: Անիկա այս Կաթողիկոսութեան առաքելութեան մէջ ունեցած է իր անմոռանալի եւ միշտ յիշելի ու յարգելի բաժինը: Ինծի չվիճակուեցաւ այն պատիւը որ ես ըլլայի զինք Կաթողիկոսարանիս պատուանշանով յարգելու կոչուած Կաթողիկոսը:

Այսօր սակայն, որպէս Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, երբ այս յարգանքը կ'ուզեմ ընծայել յանուն մեր Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան եւ մեր ամբողջ Միաբանութեան ու մեր Կաթողիկոսութեան բոլոր թեմերուն, կ'ուզեմ նաեւ առանձնապէս եւ շեշտակիօրէն յիշել այն մեծ դերը, զոր Վաչէ Սէթեանը ունեցաւ մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ մշակութային ծառայութեան եւ առաքելութեան որպէս ռահվիրաներէն մէկը թէ՛ Հալէպի մէջ եւ թէ՛ այստեղ՝ Լիբանանի մէջ: Այդ առաքելութիւնը արտայայտեց ինքը ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ Ընկերակցութեան միջոցաւ, ըլլալով անոր նախագահը, ատենապետը, սպասաւորը, ծրագրողը, աշխատողը եւ Նշան Փալանճեան Ճեմարանի «Համազգային»ի մշակութային առաքելութեան այլազան արտայայտութեանց, հրատարակչական գործի, տպագրական աշխատանքի եւ կազմակերպական այլազան երեսներու մէջ ան ունեցաւ իր առաջնէն հետք թողնող եւ շարունակութիւն ունեցող գործունէութեան դաշտը: Հետեւաբար, իր եկեղեցական-ազգային գործին բերած նպաստին համար մենք եկեղեցւոյ ու ազգային իշխանութեան անունով իրեն արտայայտած մեր յարգանքին մէջ կը միացնենք նաեւ իր մշակութային մեծ առաքելութիւնը ա-

առանց որուն ես դժուար պիտի կարենայի ըմբռնել այն շարք մը իրագործումները, որոնք եղան «Համազգային» մեծ ընտանիքին կողմէ: Լեւոն Շանթ ունեցաւ իր ղեկավարի մեծ դերը, ներշնչող դեր խաղաց Նիկոլ Աղբալեան, կազմակերպչական դեր ունեցան Գասպար Իփէկեան, Գառնիկ Գիւզալեան, Կարօ Սասունի եւ ուրիշներ. (Թոյլ տուէք ինծի այստեղ կանգ առնել ուրիշ անուններ չյիշելու համար). բայց այդ բոլորին մէջ յաճախ լուռ կերպով բայց աշխատունակ, գործնապաշտ, ծրագրային ոճով գործող կարեւոր դէմքերէն մէկը եղաւ Վաչէ Սէթեան: Ան ունի, ինչ որ ես կը սիրեմ կոչել, Գիրքի պաշտամունք: Գիրքին հանդէպ ունեցած սէրը եւ պաշտամունքը յաւիտենական արժէքներու հաւատքին արտայայտական եղանակներէն մէկն է:

Հետեւաբար, սիրելի՛ ազգայիններ, այսօր ես մեր յարգելի պետական նախարարներուն, պետական երեսփոխաններուն, հոգեւոր պետերուն, ազգային ժողովականութեան, մեր հոգեւորական Միաբանական դասին, «Համազգային»ի մեծ ընկերակցութեան ներկայացուցիչներուն եւ բոլորիդ ներկայութեան կ'ուզեմ այս վկայութիւնը բերել եւ կ'ուզեմ իրեն ըսել. «Հազա՜ր շնորհակալութիւն, սիրելի՛ Վաչէ, վարձքդ երբե՛ք պիտի չմոռցուի. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատմութեան մէջ քու անունդ ոսկեգիրով պիտի գրուի»:

Կ'ուզեմ մէկ բան միայն աւելցնել, որ քաղցր է ինծի համար, այն հայրենիքը որ քու պաշտամունքիդ առարկան եղաւ միշտ, նոյնիսկ այն օրերուն երբ այդ հայրենիքը շղթաներով էր կապուած, այդ հայրենիքը որ այսօր ազատ հայրենիք է, անկախ հայրենիք է, ի՜նչ գեղեցիկ զուգադիպութիւն, որ այսօր այդ հայրենիքէն ներկայացուցիչ ունինք մեր մէջ յանձին Գ. Լութֆիկ Խաչատրեանին՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Կրօնական Գործոց Պետական Խորհուրդի Նախագահին, որ պատահեցաւ որ մեր ազգային ժողովականութեան այս նստաշրջանին ինքն ալ մեր հիւրը եղաւ, մեր հրաւէրով եկաւ Կաթողիկոսարան եւ ներկայ գտնուեցաւ յարգանքի այս արտայայտութեան, բերելով հայրենիքի շունչը»:

Իր խօսքի աւարտին, Հայրապետը ֆրանսերէն լեզուով եւս խօսք մը արտասանեց, Մշակոյթի Նախարարին համար, ներկայացնելով այն երախտարժան գործը, զոր տարած է Գ. Վաչէ Սէթեան հայ ժողովուրդին եւ լիբանանեան հայրենիքին:

Գարեգին Բ.ի խօսքէն ետք, յատուկ խօսքով մը հանդէս եկաւ նախարար՝ Գ. Միշէլ Էտտէ. նախ գնահատանք եւ շնորհաւորութիւն յայտնեց ուղղուած Վաչէ Սէթեանին, լիբանանեան հայրենիքին անոր մատուցած ծառայութեանց համար: Յատուկ կերպով շեշտեց Լիբանանի հայ համայնքին եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան բերած անգնահատելի ծառայութիւնները լիբանանեան հայրենիքին: Պատմական տուեալներու վրայ հիմնուած՝ դրուատիքը ըրաւ հայ ժողովուրդի արժանիքներուն եւ Հայութեան քաղաքակրթական դերին:

Ապա, Լիբանանի Հանրապետութեան նախագահ՝ Էլիաս Հրաուիի անունով լիբանանեան օփիսիէ կարգի շքանշանով պատուեց օրուան մեծարեալը՝ Գ. Վաչէ Սէթեան:

Գ. Սէթեան յուզուած, շնորհակալութեան խօսք ուղղեց Հայրապետին եւ Նախարարին:

Տեղի ունեցաւ պատշաճ հիւրասիրութիւն, որու ընթացքին ներկաները առանձնապէս մօտենալով շնորհաւորեցին մեծարուած ժողովուրդի մշակը՝ Գ. Սէթեանը, եւ երկար ու առողջ կեանք մաղթեցին անոր:

ՎԱՆԱԿԱՆ

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ

Սուխումի մէջ (Վրաստանի Աբխազիոյ շրջան) ռմբակոծութեան մը զոհ գացած է Գրիգոր Մարտիկեան, եղբայրը Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Հայոց առաջնորդ՝ Տիրան Արք. Մարտիկեանի:

Ողբացեալը կ'աշխատէր Սուխումի մէկ պանդոկին մէջ:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ Տիրան Արքեպիսկոպոսի:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ», – ԱՊՐԻԼ 6 / 9)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ապրիլ 6–ին, Դամասկոսի մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի դեսպանատան պաշտօնական բացումը, որու ներկայ գտնուելու համար Սուրիա գացած էր հայկական պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեանի: Բացման արարողութեան Սուրիոյ կողմէն ներկայ եղած են Պետական Նախարար Վահիպ Ֆատէլ, Արտաքին փոխ – Նախարար Ռեսլան Ալլուշ, եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Նոյն օրը Հայաստանի եւ Սուրիոյ Արտաքին Նախարարները հանդիպում մը ունեցած են, որու ընթացքին արծարծուած է հայ – ազերի հակամարտութեան հարցը:

Միշտ Ապրիլ 6–ին, Սուրիոյ Նախագահ՝ Ասատ ընդունած է Հայաստանի պատուիրակութիւնը: Ընդունելութեան ներկայ եղած է նաեւ Սուրիոյ Արտաքին Նախարար Ֆարուք Ալ Շարաան:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՄԱՐՏԱԿԵՐՏ

Մարտակերտի շրջանէն Հայաստան բռնի գաղթածներու մեծամասնութիւնը իր հայրենի հողերը վերադառնալու փափաք յայտնած է: Հայաստանի կառավարութիւնը անոնց հայրենադարձին օժանդակելու համար շարք մը ընկերա – տնտեսական միջոցներ ձեռք առնել որոշած է: Այսպէս, անոնց կը տրամադրուի փոխադրամիջոցներ, կենսական մթերք եւ իւղ, ինչպէս նաեւ գիւղատնտեսական աշխատանքներու անհրաժեշտ սարքաւորում:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԵԼԻՔ ՎԱՐԿԸ

Համաշխարհային Դրամատան գործադիր տնօրէններու խորհուրդը 12 միլիոն տոլար սահմանած է այն առաջին վարկը, զոր վերակառուցման եւ զարգացման միջազգային Դրամատունը կը տրամադրէ Հայաստանին՝ բարեփոխումներու ընթացքին նպաստելու նպատակով:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Մարտ 31–ին Միացեալ – Նահանգներու միջազգային զարգացման գործակալութեան եւ Հայաստանի գիւղատնտեսութեան Նախարարութեան միջեւ ստորագրուած համաձայնագրին համաձայն, Միացեալ – Նահանգներ 1 միլիոն տոլար կը նուիրէ գիւղատնտեսութեան ծախքերը հոգալու, ինչպէս նաեւ սերմացու գնելու համար:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ապրիլ 7–ին Երեւանի մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուած է Չինաստանի դեսպանատան: Ներկայ եղած են նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, փոխ – Նախագահ Գ. Յարութիւնեան, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի Ա. տեղակալ Ա. Սահակեան, բարձրաստիճան այլ անձնաւորութիւններ:

ԱՌԵՒՏՈՒՐ ԻՐԱՆԻ ՀԵՏ

Հայաստանի կառավարութիւնը Ապրիլ 1–ի նիստին որոշած է Իրանի հետ կնքըւած առեւտրա–տնտեսական համաձայնագրի ոլորտին մէջ կազմակերպել սահմանամերձ առեւտուր:

ՄԱՀ ՅԱԿՈԲ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ

Հայաստան իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ ղեկավար – երաժիշտ Յակոբ Ոսկանեան, 69 տարեկանին: Ողբացեալը ծնած էր Թիֆլիս: 1947–ին աւարտած էր Մոսկուայի Երաժշտանոցի փնուորական ղեկավարութեան բաժանմունքը: 1958–էն եղած է Սպենտիարեան օփերայի ղեկավար:

ՄԱՄՈՒԼ

«QUOTIDIEN DE PARIS»

(8 Avril)

ՄԱՐՏԻԿ ՄԱՆԱՍԵԱՆԻ ՎՃՌԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Կորսնցնե՞լ պատերազմը. ատոր իրաւունք չունինք. մեր գիւղերը մեր ետին են»: Օլեգ Մանասեան անբեկանելի որոշումութիւն մը ցոյց կուտայ, անտարբեր՝ ազրպէջանական զրահներուն որոնք կ'իյնան մօտակայ պարտէզի մը վրայ:

Մարտունին՝ Ղարաբաղի արեւելեան կողմի բանալին, ազրպէջանական ուժերու մշտակայ ճնշումին ենթակայ է. անոնք կուտակուած են Ֆիզուլի եւ Աղդամ ուրկէ անդադար կը ռմբակոծեն հայկական դիրքերն ու գիւղերը: «Մենք՝ ներխուժողնե՞ր: ՄԱԿ–ը սխալած է Բաքուի իշխանութիւններուն պատճառով որոնք կ'ուզեն ենթակայութեան տակ պահել հայկական հող մը զոր իրենց նուիրած է Ստալին» կ'աւելցնէ ան, մինչ ազրպէջանական նոր յարձակողականի մը խուլ դոռոցը կը լսուի քանի մը քմ. անդիէն:

Երէկ, ժամը 6-ին, տասնեակ մը Հայեր, ազրպէջանական Ամիրանլար գիւղին շրջակայ բարձունքներէն սաստիկ թնդանօթաձգութիւն մը սկսան, մինչ հարիւրաւոր հետեւակներ յարձակման կ'անցնէին դէպի նոյն բարձունքները: Անոնց իրենց պաշարինը կորսնցնելու հայկական մօտակայ դիրքերու հարիւրաւոր մարտիկները կրակելու համար կը սպասեն որ չորս հրասայլերն ու հետեւակները իրենց կրակի սահմանը մտնեն:

Մարտունիի Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնատեղին դետնայարկի կիսախաւարին մէջ Շաֆի Բաքչեան ընկալուչները կը կպցնէ ականջներուն, ազերի զինուորականներու խօսակցութիւնները որսալու համար: 67 տարեկանին, ան չէ մոռցած գիտցած ազրպէջաներէնը որ պարտաւորիչ էր դպրոցը, մինչ հայերէնը արգիլուած նիւթ էր: Անոր արժէքաւոր թարգմանութիւններն ու լսածներուն վերծանումները կ'օգնեն հրամանատարներուն որ թշնամի ուժերուն դիրքերը ճշդեն:

ՄԱՐՏՈՒՆԻԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՆ ՈՒ ԾԵՐԵՐԸ

Մարտունիի երիտասարդներն ու ծերերը ճակատ մեկնած են միւսներուն նման, պաշտպանելու համար Ղարաբաղի արեւելեան այս շրջանը, համոզուած՝ որ եթէ «Թուրքերը», ինչպէս կը կոչեն իրենք Ազրպէջանցիները, անցնին անկէ, պատահելիքը կոտորածն է: Երկու ժամ ետք յարձակողները ետ կը դառնային:

Ղարաբաղցիներու բնաւ փոյթը չէ թէ Ազրպէջանցիները իրենց զօրակցութեամբ ամրաստանեն ռուս զինուորները: «Բաքու չի կրնար հանդուրժել մեզմէ պարտուելու գաղափարին ու ժողովուրդին զայրոյթը մեղմելու համար Ռուսերու մասին կը խօսի» կ'ըսէ Մարտունիի հրամանատարը:

Բացի ռուսական զինուորական տեղեկատուութեան բաժնի նախկին սպայէ մը, ոչ մէկ ռուս զինուորական կ'երեւի ռազմաճակատին վրայ կամ Ստեփանակերտի փողոցներուն մէջ:

«Ղարաբաղցի զինուորը գիտէ թէ եթէ թշնամին շղթան ճեղքէ, ան իր կնոջ ու զաւակներուն մահավճիռը կ'արձակէ» կ'ըսէ ջոկատավար մը. «Բարեբախտաբար Աստուած մեզի հետ է»:

(Շար. Ա. էջէն)

տօնական ցեկոյց մը հրապարակած է ուր կ՚ըսուի. – «Որոշուած է ճնշում բանեցընել Հայաստանի կառավարութեան վրայ, որպէսզի բախումները կանգ առնեն ու հայկական ուժերը Քելբաջարէն ետ քաշուին»։

Ղասիմով հերքած է այն լուրերը որոնց համաձայն Բաքու զինուորական օժանդակութեան դիմում կատարած է Թեհրանի։ Ան ըսած է թէ այդ լուրերը տրուած են ապրիլ ունենալով Մոսկուան։

Այս հերքումը բաւական զարմանալի կը թուի, որովհետեւ Թուրք մամուլը նոյնիսկ տեղ տուած էր վերոյիշեալ դիմումին որպէս պատասխան Իրանի առաջարկներուն. անոնք կը վերաբերէին ընդհանուր ուղղութեան մը որ կրօնական տիրապետութեամբ երկրի մը կ՚ուզէր վերածել Ազրբէջանը, պահանջելով որ ան Թուրքիոյ հետ մտերմութեան վերջ տայ ու աւելի մօտենայ Տաճիկստանի, երկրին մէջ կրօնական ուսուցման կեդրոններ բացուին, կրօնական հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի կայաններ հաստատուին, ամէն քաղաքի մէջ մզկիթներ կառուցուին, եւայլն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՅ զայթակղութիւնները օրէ օր աւելի մեծ ծաւալ կ՚առնեն։ Վերջին «նորութիւնը» այն եղաւ որ Անտրէոթթի (7 անգամ՝ նախարարապետ եւ 27 անգամ նախարար) մատ ունեցած է նախկին վարչապետ եւ դէմօ – քրիսթիանի պարագլուխ՝ Ալտօ Մորոյի սպանութեան մէջ։ Արդարեւ, մաֆիայի երկու «ապաշխարողներ»ու համաձայն, մաֆիան ծառայութիւն մը ըրած է Անտրէոթթիի, սպանելով Մորօն։ «Սթեֆանօ, դեռ չհասկըցար որ առաջին կարգի դէմօ – քրիսթիաններ չեն ուզեր որ Ալտօ Մորօն ազատ արձակուի»։ Մաֆիայի պետի մը այս խօսքերը ուրիշ պետի մը այն ատեն երբ Մորօ արգելափակուած է «Կարմիր Ջոկատ»ներուն կողմէ (1978, Ապրիլ) բաւական ծանր պիտի կշռէ Անտրէոթթիի թղթածրարին մէջ։ Դեռ այլ յայտնութիւններ ալ կան, նոյն տեսակի։ Անտրէոթթի զօրավար Տէլլա Քիէզայի սպանութեան մէջ ալ դեր ունեցած է։ Երկու պարագաներուն ալ Մաֆիան ուզած է ծառայել համէյսի քաղաքական մեծ դէմքի մը՝ ձուլիօ Անտրէոթթիի։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Ապրիլ 14-ին բացուեցաւ 1991 Օգոստոսի պետական ձախողած հարուածին գլխաւորներուն դատավարութիւնը. «12 միջակներ պատմութեան առջեւ» կը խորագրէ «Ֆիկառօ», աւելցնելով թէ անոնց շնորհիւ է որ Ելցին կրցաւ հեռացնել Գորբաչովը, բայց չկըցաւ այդ յաղթանակէն նպաստաւորուիլ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՔԱՌՈՐԴ ԱԽԱՐՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Հայաստանի բաժակի քառորդ աւարտականներուն երթի մրցումները տեղի ունեցան Ապրիլ 6-ին եւ տուին հետեւեալ արդիւնքները. –

Արարատ – Կոտայք	4 – 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Երեւան – Ցեմենդ	1 – 0
Հ.Մ.Մ. Ֆիմա – Շիրակ	0 – 0
Բանանց – Վան	4 – 0

Դարձի մրցումները տեղի կ՚ունենան Ապրիլ 21-ին։

Նշենք թէ այս բաժակին տիրողն է որ յաջորդ մարզաշրջանին Հայաստանը պիտի ներկայացնէ «Եւրոպայի Բաժակակիրներու Բաժակին», Երեւանի Հ.Մ.Ը.Մ.-ը դառնալով ախոյեան Անկախ Հայաստանի Ա. ախոյեանական խաղերուն, արդէն իրաւունքը ունեցած էր ներկայացնելու Հայաստանը «Եւրոպայի Ախոյեաններու Բաժակ»ին։

Շ. Ո.

ՊԱԼԱՏԻՒՐ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆ

Չէ վերջացած։ Ուրեմն անգամ մը եւս անդրադառնանք էտ. Պալատիւրի խնդրայարոյց կենսագրականին, որ արձագանգներ կը լեցնէ նաեւ ֆրանսական մամուլին մէջ։

Կը թուի որ այլեւս կարելի կը դառնայ վերջակէտ մը յանգիլ, շնորհիւ «Մոնտ»ի Թուրքիոյ թղթակցուհի՝ Նիքոլ Փոփի որ երկար «պատմական» մը կը ստորագրէ թերթին Ապրիլ 14-ի թիւին մէջ եւ որ ամէնէն հարազատն է, անկասկա՛ծ։

Կը հիմնուի Ռոպէր Պալատիւրի պատմածին վրայ։ Պալատիւրները Իզմիր կը հաստատուին 1737-ին։ Փախելով պարսկական հալածանքներէն, Անտրէ Պալատիւր եւ իր եղբայրը ինչպէս նաեւ քրիստոնեաներու խումբ մը դոմինիկեան հայրերու առաջնորդութեամբ կը թողուն Նախիջեւանի շրջանը, այն ատեն՝ Պարսկաստան, այսօր սեղմուած Հայաստանի, Պարսկաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ։ Երկու եղբայրներէն միայն մէկը կը հասնի Իզմիր, միւսը մեռած է ճամբու ընթացքին։ Անտրէ Պալատիւր կ՚ամուսնանայ եւ երկու մանչ զաւակ կ՚ունենայ։ Խոսւար Ժոզէֆի չառաւիղէն է, մինչ Ռոպէր միւս եղբօրը։ 50 տարի ընտանիքին հետքը կը կորսուի եւ կը վերագտնուի 1789-ին Սուլթան Սէլիմ Գ.ի ֆերմանի մը մէջ, որ արտօնութիւն կուտայ Պալատիւրներուն, ֆրանսացի քաղաքացի, առեւտուր ընել ազատօրէն։ Ենթադրութիւններ ընելէ առաջ, ընտանիքին ծագումին շուրջ, հարկ է, կը գրէ, Նիքոլ Փոփ, պարագաները դիտել Օսմանեան կայսրութեան շրջագիծին մէջ, ուր քաղաքացիութեան ըմբռնումը բոլորովին տարբեր էր այսօրուան մեր ըմբռնումէն։

Օսմանեան կայսրութիւնը կ՚ընդունէր մահմետականները եւ ոչ – մահմետականները։ Այս վերջինները չորս ազգութեանց բաժնուած էին. – Հայ, օրթոտոքս, հրեայ եւ լատին։ Հինէն հաստատուած օտարները ի վերջոյ կը ձուլուէին լատիններուն մէջ, զոր կը ներկայացնէր Հռոմի Եկեղեցին։

«Դարերու երկայնքին, հիմնական յատկանիշը կրօնքը եղաւ։ Կրօնական ընտրութիւնն է որ ազգային ինքնութիւնը կը ճշդէր» կը բացատրէ Միսիր տը Լիւզինեանօ, իտալացի լրվանթէն մը որ կ՚աշխատի Պրիւսէլի եւրոպական Յանձնախումբին մէջ եւ որ բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ գրած է Արեւելքի լըվանթէններու մասին։ Թէեւ կապ ունին արեւելքի քանի մը մեծ փրովանսալ ընտանիքներու հետ, բայց եւ այնպէս, կ՚ըսէ Տը Լիւզինեանօ, Պալատիւրները փրովանսալ ծագում չունին։ Ըստ իրեն, արեւելքէն եկած ընտանիքները ընդհանրապէս հայկական, նեստորական, մարոնի կամ մելքիթ ծագում ունէին։ Բայց, կաթոլիկէ դառնալով, կրցան լատին ազգութեան միաձուլուիլ։

Ցօղուածին մնացեալ մասը կը վերաբերի լրվանթէններու եւ Պալատիւրի ընտանիքին Իզմիր ապրող միակ ներկայացուցիչներուն։

«Քանար Անշէնէ»ն ալ շատ հետաքրքրական գտած է Թրքական «Հիւրրիյէթ» թերթին լրվանթէններուն նուիրած գրութիւնը Պալատիւրի ծագումին առթիւ (տե՛ս՝ «Յառաջ», Ապրիլ 2), զոր թարգմանաբար ներկայացուցած էր «Քուրիէ ինթարնասիոնալ»ը։ Ֆրանսական երգիծաթերթը կը շեշտէ որ «Հիւրրիյէթ» 700 հազար տպաքանակ ունի և հաւանական չէ գտնել որ Թուրքերուն կատարած նկարագրութիւնը ինչ կը վերաբերի լրվանթէններուն Պալատիւրի «խոշին» զայ...։

(Շար. 3 եւ վե՛րջ)

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
– Մարսէյլ –

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 23, ժամը 16-ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ Մարտիրոսեան ընտանիքին Տիկին Հռիփսիմէ Իւլթիշի (ծնեալ՝ Ճարաքեան) մահուան առթիւ, ներողութիւն խնդրելով նախապէս եղած թիւրիմացութեան համար։

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնէ.

Օր. Ժոզէֆին Խաչատուրեանի, Օր. Ժան Խաչատուրեանի, Պր. Ժան Խաչատուրեանի, Պր. Ժորժ Խաչատուրեանի, Այրի Տիկին Վեհանոյշ Էմիրխանեանի, Տէր եւ Տիկին Գամէրի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Սըթեքեանի եւ զաւակներուն իրենց հօր, եղբօր եւ քեռայրին՝ Անդրանիկ Խաչատուրեանի մահուան առթիւ։

ԼԻՈՆԻ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ 30ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք թէ, այս տարի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Օծման 30-ամեակն է։

Այս առթիւ եկեղեցական, Ազգ. Միութեան, Հոգաբարձութեան եւ երգչախումբի անդամներէն բաղկացած մասնաւոր յանձնախումբ մը պատրաստած է հանդիսութիւններու մէկ տարուան յայտագիր մը։

Օծման 30-ամեակի առաջին պաշտօնական տօնախմբութիւնը տեղի կ՚ունենայ, Կիրակի, Ապրիլ 18-ին։

Այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին, կը պատարագէ եւ օրուան հանդիսութեանց կը նախագահէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթ. Պատուիրակ Եւրոպայի Հայոց,
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնները ղեկավարութեամբ՝ Պ. Պէրպէրեանի։

Ցաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝
երանաշնորհ
ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
հոգւոյն ի հանգիստ։

Պատարագէն յետոյ Ազգ. Տան սրահին մէջ Հայր. Պատուիրակը հանդիպում մը կ՚ունենայ հաւատացեալներու հետ։

Օրուան տօնախմբութիւնը կը փակուի ի պատիւ Գիւտ Արք.ի կազմակերպուած հացկերոյթով մը «Լա Քուր տը Պէօֆ» ճաշարանին մէջ։

Ճաշին մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը։

Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

CROIX BLEUE
Centre de Vacances

La Croix Bleue des Arméniens de France organise deux séjours à son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura) pour les enfants de 7 à 13 ans.

1er séjour : du 8 juillet au 1er Août
2ème séjour : du 2 au 29 Août

prix : pension pour un enfant	3 000 F
pension pour deux enfants	5 500 F
pension pour trois enfants	8 000 F
voyage (pour Paris et sa région):	400 F

Pour les inscriptions veuillez vous adresser au bureau de la section de la CBAF la plus proche de votre domicile ou au bureau du Conseil d'Administration au — 17, rue Bleue, 75009 Paris.

Inscription à la Colonie de Bellefontaine Croix Bleue d'Alfortville, section Hélen Puzant
— le samedi 3 avril à compter de 16h pour le mois de juillet
— le samedi 15 mai à compter de 16h pour le mois d'août.
Ces inscriptions auront lieu à la Maison de la Culture - 9, rue de Madrid, Alfortville.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՎԱԼԱՆՍ. – Այրի Տիկին Պայծառ Մաղաքեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Յարութիւն Մաղաքեանի յիշատակին։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ապրիլ 18, Կրկնազատիկ, յիշատակ բիւրաւոր նահատակաց մերոց համաշխարհային Ա. եւ Բ. պատերազմաց։

Ժամերգութիւն	ժամը 8.30-ին,
Պատարագ	ժամը 10-ին,
Հոգեհանգիստ	ժամը 12-ին։

Ս. ՍԱՀԱԿ – ՎԱԼԱՆՍ

Կիրակի, Ապրիլ 18։

Պատարագ	ժամը 10-ին։

ԶԱՏԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՏՐԱԿԻՆԻԱՆ

Կիրակի, Ապրիլ 18, ժամը 10-ին՝ Նոթր Տամ տը Փէօփլը եկեղեցւոյ մէջ։

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

ORGANISE UNE SOIREE CULTURELLE EXCEPTIONNELLE

SOUVENIR ET ESPOIR

vendredi 23 avril à 20h30

en l'église Saint Nom de Jésus
91, rue Tête d'Or, angle rue Bugeaud
Lyon 6e

au programme :

Message des survivants du génocide, brève allocution en français
Monsieur Vaghinag Miskdjian
Message d'espoir en arménien et en français
deux élèves de l'école Papazian de Lyon
Chants populaires et patriotiques
la cantatrice Hermine Yeritzian de Paris
Poèmes en arménien
Ardachès Voskanian de Paris
Musiques populaires
l'ensemble instrumental Spitak
Poèmes en français
Sarkis Tcheumlekian
Khai
nouvelle tirée du livre «Sur le chemin de la Liberté» de Avédis Aharonian interprétée par l'Association théatrale du Regard, direction Georges Chapel, collaboration artistique Jean Hagopian Salvian

Le public est invité à communier à travers sa culture, avec son passé et son présent.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայաստանէն, առժամաբար Փարիզ գտնուող, Ռոմէօ Իսրայէլեան (մօրը անունը՝ Արփիկ Սահակեան, իր մօրը՝ Սոֆիա եւ հօրը՝ Ազաձան) կը փնտռէ իր մօրեղբայրը՝ Սահակ Սահակեան որ 1960 – 70-ական թուականներուն Պարսկաստանէն գաղթած է Գանատա։

Իրմէ կամ լուր ունեցողներէն կը խնդրուի գրել՝

Ռ. Իսրայէլեան
c/o Adjemian
152, rue Etienne Dolet
94140 Alfortville, FRANCE

Կը խնդրուի «Հորիզոն»էն եւ «Ապագայ»էն արտատպել։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 16
VENDREDI
16 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.041 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.041

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ԲԱՔՈՒ

ԷՕՉԱԼ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱԼ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԲԱՑ' ԷԼՉԻՊԷՅ ԶՈՒՋԵՐ

Շարունակելով իր հրջապտոյտը մահմետական Հանրապետութիւններուն մէջ, նախագահ Էօզալ Բաքու կը հասնէր Չորեքշաբթի օր, Ապրիլ 14-ին։ Նախքան Ազրպէյճան հասնիլը, Թուրքիոյ նախագահը, Աշխաբատի մէջ (Թիւրքմէնիստան) ըսած է որ իր նախորդ յայտարարութիւնները (Անգարա) սխալ հասկցուած են եւ թէ իր առաջարկները հայ-ազերի հարցին լուծման համար ի զօրու կրնան միայն եթէ ազգային միութիւն ըլլայ, ինչ որ չկայ։

Բաքուի մէջ, Էօզալ եւ Էլչիպէյ միասնաբար մամուլի ասուլիս մը տուած են եւ հոն ալ Էօզալ ըսած է. — «Հայաստանէն կը սպասենք որ քաշուի ադրբեջանական հողերէն եւ վերջ տայ պատերազմին։ Չենք կրնար այսօր համաձայն ըլլալ սահմաններու փոփոխութեան ուժի միջոցաւ։ Եթէ Հայաստան խաղաղ լուծում մը ընտրէ, առաջին օգտուողը իր ժողովուրդը կ'ըլլայ»։ «

Էօզալի համար Հայաստան «ժամանակաւրէպ մտայնութեամբ» մը ռազմական լուծում կը փնտռէ եւ եթէ աւելի խելացի համբայ մը չընտրէ, յուսախաբ պիտի ըլլայ։ Եթէ, կ'ըսէ Էօզալ, Հայաստանի կարգ մը շրջանակները կ'ուզեն Թուրքիոյ համբերութիւնը չափել, մեծ սխալ մը կը գործեն, (

Էօզալ, որու զանազան եւ յաջորդական յայտարարութիւնները բաւական անկայուն եւ հակասական են, ըսած է նոյնիսկ որ իր երկիրը կրնայ նախատեսել զինուորական զինակցութիւն մը Ազրբէջանի հետ, այն պարագային, երբ ձեռք առնուած միջոցները, վերջ տալու համար Հայերու եւ Ազերիներու կռիւներուն, ձախողին։ Ըստ երեւոյթին, Էլչիպէյ այնքան ալ խանդավառ չէ նման հեռանկարէ մը եւ անմիջապէս ճշդած է որ Ազրբէջան, ցարդ, նման դիմում չէ ըրած եւ թէ զինեալ արտաքին միջամտութիւն մը այլ հետեւանք չունենար, եթէ ոչ աւելի ծանրակշիռ դարձնել արդէն իսկ աղէտալի կացութիւն մը շրջանին մէջ։

Թուրքիոյ նախագահը ըսած է թէ ոչ մէկ փաստ ունի որ ռուսական 7-րդ բանակի զինուորներ մասնակցած ըլլան Քելբաջարի գրաւման, բայց նկատուեր է որ յարձակումէն առաջ, ռուս փոխադրական օդանաւերու քանակը դէպի Երեւան բաւական յաւելում կրած էր։

Էօզալի ի պատիւ ճաշ մըն ալ տրուած է եւ այն առթիւ ալ Էլչիպէյ ըսած է թէ Հայերուն դուրսէն օգնողներ կան, բայց, ինք վստահ է որ Ազերիները ետ պիտի առնեն իրենց կորսնցուցած հողերը։ Այս ճաշին ընթացքին, տրամադրութիւններն ալ բարձրացած են, «հերոսական» երգեր սկսած են հնչել եւ երբ «Սեւ ծովը կ'ալեկոծուէր»ը նուագած են, Էլչիպէյ ոտքի ելած է եւ ընկերացած նուագին, քիչ վերջ ալ իրեն միացած են Էօզալ եւ կինը։

**

Երեւանի մէջ, Արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Արամ Սարաֆեան յայտարարած է որ Թուրքիա չի համարձակիր միջամտել։ Ըսուած խօսքերը տեսակ մը «նախապատրաստական ոմբակոծութիւններ են» որու պիտի հետեւի դիւանագիտական նախաձեռնութիւն մը։

**

Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ, Ապրիլ 15-ի իր թիւին մէջ երկար յօդուած մը նուիրած է Հայկական վերջին յաջողութեանց եւ որու խորագիր ընտրած է. — «Հայկական շահերը կրնան պիւռոսեան յաղթանակ ըլլալ»։ Երկար վերլուծումներէ ետք, տեղ մը կ'ըսէ «Հայերը նախ վտանգն ունին կորսնցնելու իրենց ամէնէն զօրաւոր բարեկամը՝ Միացեալ-Նահանգները»։ Ցայսօր, ի՞նչ բերած էր արդեօք այդ «բարեկամութիւնը» Ղարաբաղի հարցին լուծման կապակցութեամբ...

ՄԵԾԱՄՕՐ

— Հայաստանի կառավարութիւնը հիւլէակայանի վերանորոգման առաջին աշխատանքները իրագործելու համար պահեստի ֆոնտէն կը յատկացնէ հինգ միլիառ ռուբլի։ Այս մասին յայտնած է «Ատոմտեխէնեռկոյի» տնօրէն Արտեմ Գալէչեանը։

**

Հայաստանի հիւլէակայանի իրավիճակը ուսումնասիրող ֆրանսական «Ֆրամաթոմ» ֆիրմայի քննութիւններու արդիւնքները դրական են, յայտարարած է Ուժանիւթի եւ Վառելանիւթի նախարարութեան վարչութեան պետը՝ Աշոտ Մարտիրոսեան։ Ֆրանսացի փորձագէտները կը գտնեն որ միանգամայն կարելի է կատարելագործել հիւլէակայանի գործունէութիւնը, մասնաւորապէս անոր երկրաշարժերու դիմանալու պարագան, ցայսօր ոչ մէկ թեքնիք արգելք բացայայտուած է այդ առընչութեամբ։

**

Այս նոյն հարցի կապակցութեամբ, «Ազգ» կը գրէ որ Սեպուհ Թաշճեան ըսած է թէ հիւլէակայանի վերանորոգման աշխատանքները կը տեւեն 18 ամիս եւ կ'արժեն 20 միլիառ ռուբլի եւ 20 միլիոն տոլար։ Այդ գումարին մէկ մասը կը հայթայթուի Հայաստանի սեփական պիւտճէէն, միւսը որպէս օժանդակութիւն կարելի է ստանալ Ռուսաստանէն։ Այս վերջինը շահագրգռուած է այս հարցով, որովհետեւ վառելանիւթ պէտք է վաճառէ Հայաստանի։ Ան չանտեսեր նաեւ արտասահմանեան երկիրներէն վարկի ձեւով օգնութիւնը։

Անդրադառնալով հիւլէակայանի ապահովութեան հարցին, Պետական նախարարը նշած է որ հիւլէակայանը կը վերաբացուի միայն անոր նախադեծային ապահովութիւնը, շարժերու առեն տոկունութիւն եւ շողարձակ չըլլալու պարագան ստուգելէ ետք։ Այդ աշխատանքներուն կը մասնակցին Ռուսաստանի ինչպէս նաեւ ամերիկացի, ֆրանսացի եւ հաւանաբար գերմանացի մասնագէտներ։ Ան հաստատած է նաեւ որ հիւլէակայանի վտանգաւոր բնոյթը ոչ մէկ հիմք ունի։ Ինչ կը վերաբերի թափօններուն, ըստ Պետական նախարարին, անոնք կը վերցնէ այն երկիրը որ պիտի վաճառէ միջուկային վառելիքը։

**

Ապրիլ 13-ին, Երեւան ժամանած է տարբեր Պետութիւններու տասը ներկայացուցիչներէ կազմուած ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի շրջանակին մէջ գործող միջազգային դէտերու խումբը։ Երեւան եկած են աԲքուէն եւ պիտի այցելեն Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները եւ ղարաբաղեան հակամարտութեան գօտին։ Խումբին մէջ կան ոչ միայն դիւանագէտներ, այլեւ զինուորականներ։ Խումբը կը գլխաւորէ Ֆինլանտիոյ փոխ-դեսպանը՝ Հէյկի Հաքոնէն։ Պատուիրակութիւնը ընդունած է Արտաքին նախարար՝ Վահան Փափազեան։

— Երեւան գտնուող ՄԱԿ-ի գրասենեակի փոխ-տնօրէնը՝ Ֆալիան Մակֆոնոն, կացութեան տեղեկանալու նպատակով, թռանով այցելած է Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները։

**

— Ապրիլ 13-ին, Հայաստանի Խորհրդարանը երկու դրական որոշումներ տուած է ինչ կը վերաբերի Հայաստանի մասնակցութեան ՀԱՊ-ի միջխորհրդարանական վեհաժողովին ինչպէս նաեւ Սեւ ծովեան պետութիւններու միջխորհրդարանական վեհաժողովին։

Այս առընչութեամբ, Ուրբաթ օր, Ապրիլ 16-ին, Խորհրդարանի նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան Ս. Պետերբուրգ կ'երթայ մասնակցելու միջխորհրդարանական ժողովին։ Նոյն օրը, Մինսկի մէջ ալ տեղի կ'ունենայ, ինչպէս գրեցինք երէկ, ՀԱՊ-ի վեհաժողովը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ կը շարունակէ ծանր մթնոլորտ մը ստեղծել Ֆրանսայի մէջ, ի մասնաւորի կարգ մը արուարձաններու, որոնք «բարդ» որակուելով կը քօղարկեն բուն կացութիւնը։ Բուրնէօվի մէջ է որ դրավաճառ մը մեռած է երկու երիտասարդներու կողմէ յարձակումի ենթարկուելէ ետք Ապրիլ 8-ին։ Քսան տարեկան երկու տղաքը գացած էին ծխիկ գնելու ու քիչ ետք կրկին եկած են ըսելով թէ չէին ունեցած իրենց ծխիկները ու շատ բիրտ կերպով հարուածներ տուած են յիսնամեայ վաճառորդին որ քանի մը օր մահաքունի մէջ մնալէ ետք, մեռած է։ Միւս կողմէ, 15 տարեկան երիտասարդ մըն ալ վիրաւորուած է ոստիկանի մը կողմէ, Շէյլուըր։ Մոթաք մըն է որ կը հետապնդէր պատանին գողցուած կառքի մը մէջ։ Ի վերջոյ, ոստիկանը կը կրակէր եւ տղան կռնակէն կը վիրաւորուէր։ Ընդհ. մթնոլորտը անախորժ է, քանի, մէկ կողմէ ժողովուրդը անապահով է եւ ջղագրգիռ կացութիւն մը ստեղծուած է որ աւելի ծանր բնոյթ կ'առնէ ոստիկաններու յաջորդական պաւիւռներով։ Կրակին վրայ քիչ մը իւղ ալ թափած է Հանրապետութեան նախագահը «իր վերապահութիւնները» յայտնելով Ներքին նախարար՝ Շ. Փասքուայի ձեռք առնելիք խիստ միջոցներուն նկատմամբ։

ԻՍՄԱՅԻԼԻԱՅԻ մէջ (Եգիպտոս) Մուպարաք եւ Ռապին հանդիպում մը ունեցած են եւ յանուն Իսրայէլի Ռապին ըսած է որ կ'ընդունի Պաղեստինցիներու հետ խօսակցութիւնները ՄԱԿ-ի թիւ 242 բանաձեւի հիման վրայ։ Յիշենք որ այս բանաձեւը (1967) կը վերաբերի խարայելեան ուժերու քաշուելուն գրաւեալ հողամասերէն, որու փոխարէն Իսրայէլ կը պահանջէ իր սահմաններուն ապահովութիւնը։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը կը շարունակէ իր պառակտումը հրապարակել։ Ամէն օր գրեթէ նոր շարժում մը կը ծնի որ կը միտի «փրկել» ողբացեալ ձախի մը տխուր պատկերը։ Այս անգամ «Քառրա»ներն են (40 տարեկանները) որոնք համախմբուած են շարժումը մկրտելով՝ «Պայքար յոյսի համար ձախ կողմը»։ Շարժումը կը բաղկանայ Ռոքարի կողմնակիցներէ, այսինքն՝ Ռոքարի ընդդիմադիրներէ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը կրկնապատկեց ղեկավարներու աշխատավարձերը, ի մասնաւորի Ելցինի որ այլեւս 136.800 ռուբլի պիտի ստանայ ամիսը (շուրջ՝ 1500 ֆրանք)։

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻսպանուած սեւ համայնավար պարագլուխին յիշատակին հանդէպ յարգանքի հանդիսութիւնը բուռն բախումներու տեղի տուած է, նոր մեռեալներ պատճառելով։ Մանտելա շատ ջանք թափած էր կիրքերը հանդարտեցնելու համար, բայց չէր յաջողած։ Բախումներու հետեւանքով 7 հոգի մեռած է եւ 240 վիրաւոր կայ։

ՊՈՍՆԻՈՅ կացութիւնը աւելի քան ողբերգական է եւ կը թուի որ միջազգային «ընդվզումը» խօսքի սահմանէն անդին ոչ

(Շար.ը Դ. էջ)

Liaisons Postales France-Arménie

LA POSTE
direction d'exploitation du courrier
département international

COMMUNIQUE

La présente note décrit le Protocole d'exploitation entre LA POSTE et le ministère des PTT de la République d'Arménie conduisant à l'établissement d'une liaison postale directe entre la France et l'Arménie.

Nous escomptons que l'établissement de cette liaison directe, ne passant plus en transit par Moscou, améliore de façon significative les échanges entre la France et l'Arménie et génère de ce fait un trafic important. La sureté et la qualité de service devront être assurés malgré les difficultés que rencontre La Poste d'Arménie, comme beaucoup d'entreprises arméniennes.

Même si les prestations effectuées vont donner lieu au paiement par LA POSTE de frais compensatoires, il n'est par totalement certain que ces sommes puissent permettre aux responsables locaux d'acheter l'essence nécessaire au fonctionnement du réseau postal. C'est pourquoi, un suivi précis de l'évolution du trafic, de la qualité de la liaison et de ses conditions précises d'exploitation devra permettre d'examiner si l'organisation prévue répond efficacement aux besoins commerciaux et privés.

De ce point de vue, l'implication personnelle du directeur général des postes de la république d'Arménie, Valery Seiranian, et du directeur de la Poste d'Erevan, Vahagn Vartanian démontre une très grande volonté d'offrir une prestation de qualité aux utilisateurs de LA POSTE.

Une prochaine mission est d'ailleurs programmée pour examiner avec les partenaires locaux les différents aspects du fonctionnement de l'organisation postale et résoudre rapidement les éventuelles difficultés de mise en œuvre.

Parallèlement à l'élaboration de ce protocole, cette mission a permis, grâce à la gentillesse et à l'efficacité de l'accueil de Mme l'ambassadeur de France en Arménie, d'organiser des cours de français pour cinq fonctionnaires de la poste d'Arménie. Ces cours ont débuté dès le 22 mars; le français est en effet la langue officielle de l'Union Postale Universelle, l'organisation internationale qui réglemente depuis 1875 les échanges postaux entre les 186 administrations postales..

(les détails du protocole dans notre prochain numéro)

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ետ ձեռք առնելով Աչոտ Աբրահամեանի «Համառօտ Ուրուագիծ Հայ Գաղթավայրերի Պատմութեան» հտ. Բ. Երեւան, 1967 գիրքը, կ'ուզենք քանի մը վայրկեան եւս խօսիլ «եւ ուրիշներ» կամ «եւայլն» արտայայտութեանց մասին: Արեւմտահայ գրական մշակոյթին այժմու կացութիւնը այնպէս է որ եթէ մատենագիտական բացեր չգոցուին հիմա՝ ալ շատ յոյս չի մնար որ այդ ամբողջացումներու ժամանակ գտնեն ապագայ բանասէրներ: Արտօնուա՞ծ է երեւակայել 2025 թուականի Հայաստան մը ուր հայ միտքը լիովին տէր կանգնի իր անցեալի ծանր աւանդին, խելք ու ճիգ տրամադրէ փորելու իր խոր արմատներուն շուրջ՝ հոն ուրկէ իր ոգեկան սնունդը կ'առնէ ան: Եթէ այո՝ ուրեմն տեղին է, գէթ մէկ անգամ, ամբողջացնելու ուրուագիծը սերունդի մը որ մեր լեզուին եւ քաղաքացիական գիտակցութեան զարգացման մէջ կարեւոր դեր խաղաց, 1840-ական թուականներուն: Ահա լիակատար ցանկը այն ուսանողներուն որոնք Ֆրանսա ղրկուեցան Պոլսոյ էսնաֆներու եւ ամիրաներու կըրթաթոշակներով՝ բարձրագոյն ուսում առնելու եւ ետ Պոլիս դառնալու՝ ազգային ծառայութեան տրամադրուելու ակընկալութեամբ:

1. — Առաջին խումբ, մեկնած 1843-ին:

Յ. Պալեան, Ն. Ռուսինեան, Յ. Պէյլէրեան եւ Յ. Արգումեան՝ բոլորն ալ բժըշկութիւն կ'ուսանին Փարիզ: Գ. Աղաթոն, Գ. Սթիմարաճեան եւ Ս. Ոսկան՝ դիւանագիտութեան ուսանող, Կրինեանի Երկրագործական համալսարանը: Յ. Տիփճեան կ'ուսանի քաղաքական գիտութիւններ, Ս. Սէրվէրեան՝ ճարտարապետութիւն մինչ Մ. Միւհէնտիսեան եւ Ն. Պալեան կ'ուսանին ճարտարագիտութիւն, բոլորն ալ Փարիզի համալսարանները: Ս. Սինանեան, որ Փարիզ եկած էր 1841-ին, դեղագործութիւն կ'ուսանի (այս երիտասարդը պիտի մեռնէր 1847-ին), եւ Գ. Տատեան որ գիտութեան ուսանող է — երկուքն ալ Փարիզ: Կայ երիտասարդ մը որ լուսանկարչութեան դասերու կը հետեւի, երկրորդ մը որ ոսկերչութիւն կ'ուսանի եւ ուսանողուհի մը որ կար կը սորվի — բոլորն ալ Փարիզ, սակայն անունները մեզի չեն հասած:

2. — Երկրորդ խումբ մեկնած 1844-ին:

Յ. Տատեան որ կը հետեւի ճարտարագիտութեան դասերու, Ն. Ռուբէնեանց եւ Յ. Մելքոնեան՝ որոնք երկուքն ալ բըժըշկական համալսարանը կը յաճախեն: Յ. Ամասեան երկրագործական համալսարանը կ'ուսանի մինչ Ա. Սախայեան նկարչութիւն կ'ուսանի—բոլորն ալ Փարիզ:

3. — Երրորդ խումբ, մեկնած 1848-ին:

Յ. Ա. Նեվրուզեան, Յ. Թիւյսիւզեան, Ե. Երամեան, Խ. Կիւմիւշեան եւ Կ. Իւթիւճեան՝ բոլորն ալ առեւտրական Բարձրագոյն Ուսմանց կը հետեւին: Պ. Մարկոսեան աստամնաբուժութեան կը հետեւի եւ Բ. Թորգոմեան՝ ուսողութեան Բարձրագոյն Ուսմանց վարժարանը: Ս. Պալեան եւ Յ. Վահանեան քիմիագիտութիւն կ'ուսանին: Վերջապէս, Մ. եւ Թ. Խորասանճեան եղբայրներն ու Գ. Մոզեան բժշկական համալսարանը կ'ուսանին: Բոլորն ալ Փարիզ:

Կիսատ տեղեկութիւններ ունինք միայն երկու ուսանողներու մասին որոնք, ըստ Ա. Աբրահամեանի գրքին, Փարիզ ուսանելու գացած են 1830-էն 1839-ի միջեւ — Պօղոս Շանշեան եւ Գասպար Գասպարեան:

Բոլորէն առանձին նկատի առնելու է Սերովբէ Վիչէնեանը, ճանչցուած իբրեւ Սէրվիչէն որ 1834-էն 1839 բժշկութիւն ուսած է Փարիզ, ապա անցած է Իտալիոյ Փիզա քաղաքի բժշկական համալսարանը մէկ տարի եւս մասնագիտանալու: Պոլիս վերադառնալով պետական բժշկական համալսարանը ոտքի հանած է, հոն դասախօսած է, 1849-ին հիմնած է ֆրանսերէն բժշկական առաջին թերթը օսմանեան կայսրութեան մէջ՝ «Gazette Médicale d'Orient» եղեր է Պոլսոյ Կայսերական Բժշկական Ընկերութեան հիմնադիրներէն եւ կարգուած է Սուլթանի պալատին բըժիշկը, եղած է Հայ Ազգային Գերագոյն Ժողովի անդամ եւ Ազգային Ուսումնական Խորհուրդի ատենապետ:

Այս հատորը ուշագրաւ է ոչ միայն իր թեքնիք կատարելութեամբ ու բովանդակութեան ճոխութեամբ՝ այլ նաեւ այն ոգիով որով զանազան մասնագէտները մօտեցած են իրենց նիւթին: Խտացումի եւ կրճատումի այսպիսի հատոր մը կըրնար շատ դիւրութեամբ ակադեմական անանձնականութեան կամ ժողովրդային դիւրամատչելիութեան մակարդակին ապաստանիլ: Հոս սակայն տարբեր տարազ որդեգրուած է — գործը թէ՛ հմտութեան եւ թէ ալ երեւակայութեան, թէ՛ դասատուի եւ թէ մտաւորականի արժանիքներ կրցած է միացնել: Եւ Հայութիւնը մեզ կը ներկայանայ ոչ այնքան իր ողբով ու ջարդերու պատմութեամբ՝ որքան իր տառապանքին հետ միասին՝ իր խոյանքով, իր տաղանդով եւ իր հպարտութեամբ: Այդ իմաստով է որ յատուկ բաժինը որ տրամադրուած է Երուսաղէմի գաղութին ու վանքի գանձերուն շատ նըշանակալից է (մեզի կը թուի թէ Վենետիկի Մխիթարեան Վանքն ալ կրնար առանձին գլուխ մը կազմել, իր վաստակին, իւրայատուկ բնոյթին եւ գանձերուն համար):

Պէտք կա՞յ դիտել տալու թէ ուսանողներու այս հսկայ թիւին մէջ չկայ մէկ հատ իսկ երիտասարդ որ մարդկային գիտութիւններու հետեւէր — պատմութիւն, գրականութիւն, արուեստի պատմութիւն, իմաստասիրութիւն, լրագրութիւն, բանասիրութիւն, ուսուցչութիւն եւ մանկավարժութիւն, հնագիտութիւն, դեղագիտութիւն: Պատճառը յստակ կը թուի մեզի — Պոլսոյ մեր ազգային իշխանութիւններուն համար, էսնաֆներէն մինչեւ փառապանծ ամիրաները՝ դրամ վաստկիլը, շուկային վրայ վարկ եւ անուն ունենալը, բարեկեցիկ կեանք մը ապահովելը բարձրագոյն ուսումի միակ նպատակն էր: Գրականութիւնն ու արուեստը փոր կը լեցնէ՞ն — «Դուն գնա մարդավարի գործ մը սորվէ տղաս, ինչուդ է պէտք որ գիր գրականութեան պէս պարապ բաներու հոգի մաշեցնես..., մենք քեզի մարդ պիտի ընենք, մարդ՝ որ դրամ լաւ շահիս եւ յարգուիս բոլորէն»: — Ինծի ըսին որ Փարիզ գրականութեան...

— Ատ ի՞նչ պօչ խօսք է, գրականութի՞ւնը ինչ է:

— Ես շատ կը սիրեմ բանաստեղծութիւնը, աղբարս...

— Ատիկա մոռցիր, մոռցիր հիմա, քեզի կը ղրկենք փոր որ մարդ ըլլաս, ոչ թէ գրպանը ծակին մէկը...:

Դժուար չէ երեւակայել սաանկ խօսակցութիւն մը, Գում Գափուի Պատրիարքարանի դահլիճին մէկ անկիւնը, սուրճի մը շուրջ՝ ամչկոտ եւ կեանքի արեւը չտեսած, խոնարհ երիտասարդին ու թիւթիւն հոտող, հազը վրան եւ անհամբեր քարտուղարի մը միջեւ, յամի Տեառն 1843, Յուլիս կէսօրէ ետք մը...:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐԲ ԵՐԿԻՐ ՈՒ ԵՐԿԻՆՔ ԿԸ ՀԱՄԲՈՒՐՈՒԻՆ ԻՐԱՐՈՒ ՀԵՏ

Գարեգին Յովսէփեանց Կաթողիկոս իր քարոզներէն մէկուն ընթացքին կը յիշէ հին հայկական ձեռագիր մը, որուն մէջ երկինքն ու երկիրը կը վիճաբանին իրարու հետ: Երկինքը կը պարծենայ մի առ մի թուելով իր գեղեցկութիւնները, արեգակը, լուսինը, աստղերը, առաքեալներու ու սուրբերու դասերը, հրեշտակները: Կը պարծենայ որ իր քով է Աստուծոյ Աթոռը: Իսկ երկիրը, իր կարգին, կը յիշեցնէ որ իր ծոցէն է որ կը բուսնին ամենագեղեցիկ ծաղիկները գոյնզգոյն, հիանալի մարգագետինները, պտղատու ծառերն ու խորհրդաւոր անտառները, լեռներն ու ձորերը, աղբիւրներն ու վըտակները: Այո, ճիշդ է որ Աստուծոյ Աթոռը երկինքն է, բայց առաքեալներն ալ երկրին ծնունդներն են եւ Աստուծոյ Որդին իսկ երկիր եկած է մարդոց մէջ ապրելու ու անոնց ճամբայ ցոյց տալու համար:

Այսպէս, երկինք ու երկիր, փոխադարձաբար իրենց առաւելութիւնները գովերգելէ ետք, վերջապէս կը հասկնան թէ երկուքն ալ ունին իրենց գեղեցիկ ու անզանցառելի կողմերը, կը հասկնան որ իրականութեան մէջ անոնք զիրար կը լըրացնեն, կը մօտենան իրարու ու իրարու հետ կը համբուրուին հորիզոններու գըծով:

Մէկը որ կանգնած է երկինքին ու երկրին դիմաց, դիւրաւ պիտի տեսնէ երկուքին ալ այդ գեղեցկութիւնները: Բայց երկինքին համար դժուար է տեսնել երկրին գեղեցկութիւնները, երկրին համար ալ նոյնպէս դիւրին չէ ընդունիլ որ երկինքը եւս ունի իր իւրայատուկ գեղեցկութիւնները:

Անտարակոյս երկրագունտին վրայ ու ամբողջ տիեզերքին մէջ ամենագեղեցիկը կրնայ օր մը իր դիմաց գտնել իրմէ ալ աւելի գեղեցիկը: Մարդուն միտքն ու երեւակայութիւնը տակաւին չէ կրցած հասկնալ եւ ճշդել թէ տիեզերքին մէջ ո՞րն է ամենագեղեցիկը: Կամ աւելի ճիշդ է ըսել, թէ մարդուն միտքն ու երեւակայութիւնը այլեւս հասկցած է թէ անկարելի է երեւակայել եւ տեսնել տիեզերքին ամենագեղեցիկը, որովհետեւ այդ ամենագեղեցիկը տակաւին չէ յայտնուած մեզի: Թերեւս ալ տակաւին չէ ստեղծըւած:

Ամէն անգամ որ շատ գեղեցիկ գործի մը դիմաց գտնուինք, կրնանք մտածել որ գտած ենք ամենագեղեցիկը եւ այլեւս անկէ աւելի գեղեցիկը չի կրնար գոյութիւն ունենալ, չի կրնար ստեղծուիլ: Բայց հինգ վայրկեան վերջ կրնանք դէմ յանդիման մնալ աւելի գեղեցիկին հետ: Այն ատեն կը յուսահատինք ու հարց կուտանք. ո՞ւր կանգ պիտի առնէ գեղեցիկին սահմանը, ե՞րբ պիտի հասնինք գեղեցկութեան վերջակէտին, ե՞րբ պիտի կարենանք ըսել որ անկէ աւելի գեղեցիկը չկայ:

Երբեք պիտի չկարենանք ըսել:

Բարեբախտաբար:

Բնութիւնը, որ թէ՛ իր ձեռքով, եւ թէ մարդու ձեռքով ստեղծուած գեղեցկութիւններուն ճարտարապետն է, կարծես երբեք պիտի չարտօնէ որ գեղեցիկը ունենայ իր գագաթնակէտը: Ամէն անգամ որ մենք «գեղեցկագոյն» մը պիտի ըստեղծենք, բնութիւնը յանկարծ պիտի ստեղծէ անկէ ալ աւելի գեղեցիկը եւ զայն հպարտօրէն պիտի շպրտէ մեր երեսին:

Գեղեցկութեան այս զգլխիչ առատութեան մէջ, հարցը այն է, թէ մենք որքա՞ն կը յաջողինք տեսնել այդ գեղեցկութիւնները, որքա՞ն կը յաջողինք այդ գեղեցիկները ընդունիլ իբրեւ գեղեցիկ: Հազարումէկ արգելքներ կարծես կը կուրցընեն մեզ, անզգամ կը դարձնեն մեր զգայարանները, կը բթացնեն մեր միտքը, թունաւոր նախանձով կը լեցնեն մեր սիրտերը, կը խլացնեն մեր ականջները, որպէսզի մենք չտեսնենք մեր դիմաց բարձրացող ինչ ինչ գեղեցկութիւններ: Իմ ունեցածս գեղեցիկ է, բայց պէտք է տեսնեմ որ հակառակորդս ալ ունի գեղեցիկ բաներ: Իմ ձայնս գեղեցիկ է, բայց դիմացինս ալ ունի գեղեցիկ ձայն մը: Կամ եթէ իմ ձայնս գեղեցիկ է, դիմացինս ալ փոխադարձաբար ունի ճարտար ձեռք մը: Եթէ ես խելացի եմ, դիմացինս ալ հեռատես է: Եթէ ես հարուստ եմ, դիմացինս ալ մարդասէր է:

Հայկական հին ձեռագիրը սա պատգամը մը կուտայ մեզի. երկինքը գեղեցիկ է, եւ երկիրն ալ գեղեցիկ է, բայց աւելի գեղեցիկ մը կը ծնի, եթէ երկիր ու երկինք ողջագուրուին իրարու հետ:

Ռ. Հ.

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԳՈԼՈՄՊՈՍ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼՑԻ ՉԷ՞Ր

Նոր հետազօտութեան մը արդիւնքներուն համաձայն, Գոլոմպոս փորթուգալեան գաղտնի գործակալութեան աշխատակից մըն էր եւ դէպի Ամերիկա իր ճամբորդութիւնը նպատակ ունէր մոլորեցնել Սպանացիները եւ ծառայել փորթուգալեան առեւտրական շահերուն:

Հետազօտութիւնը կ'ըսէ թէ 1492-ին Գոլոմպոս եւ ուրիշներ արդէն Ամերիկայի գոյութեան տեղեակ էին եւ գիտէին թէ ան պատուար մըն է դէպի Համեմ կղզիները առաջնորդող արեւմուտքի ծովային ճամբաներուն: Այս շատ շահաբեր առեւտուրը իրենց ձեռքը պահելու համար Փորթուգալ Գոլոմպոսը ղրկեց մոլորեցնելու Սպանացիները, կարծել տալով թէ դէպի Հնդկաստան առաջնորդող ճամբաները արեւմուտքի մէջ կը գտնուէին:

Այս վարկածը որ քանի տարուան հետազօտութեան արդիւնք է Գոլոմպոսի ծագումին մասին, կատարուած է Լիզպոնի համալսարանէն պատմագէտի մը կողմէ եւ լոյս տեսած հատորով մը, Մեծն Բրիտանիոյ մէջ:

Հեղինակը՝ տոքթոր Պարէթօ կը մերժէ թէ Գոլոմպոս Ճենովացի է. ոչ ոք լսած է անոր իտալերէն խօսիլը կամ գրելը: Միայն փորթուգալերէն եւ սպաներէն կը խօսէր: Իր անունը կրող միակ ժամանակակից անձը որ գտնուած է Ճենովայի դիւաններուն մէջ, թշուառ գործաւոր մը զաւակն է. ան ալ բաւական անհաւանական թեկնածու մըն է, բարձր զարգացումի տէր նաւարկող մը ըլլալու եւ յետագային փորթուգալցի ազնուականուհիի մը հետ ամուսնանալու համար:

Տոքթոր Պարէթօ վստահ է թէ լուծուած է Գոլոմպոսի ստորագրութեան գաղտնիքը: Ան երբեք պարզապէս իր անունը գրած չէ, այլ նախ բաւական բարդ սկզբնատառ մը գետեղած է անոր առջեւ: Ստորագրութիւնը կարելի է կարդալ ոչ միայն Քրիստափոր Գոլոմպոս, այլ նաեւ Սալվատոր, Ֆէրնանտէս, Զարքօ: Իսկ սկիզբի միատառը կարելի է նմանցնել Զ-ի, Ֆ-ի կամ Սէ: Անոր այս բարդ կառոյցն ալ Տոքթ. Պարէթօ կը նկատէ գաղտնի գործակալ ըլլալու յայտարար նշան: Ատով կը բացատրուի նաեւ այն երեւոյթը որ Գոլոմպոս 1492-ին իր ճամբորդութենէն վերադարձին, նախ Փորթուգալի թագաւորին կատարած է իր տեղեկութիւնը եւ յետոյ միայն Սպանիոյ արքունիքին: Ատով կրնայ բացատրուիլ այն պարագան որ Գոլոմպոս փորթուգալական անուններով կոչած է Անթիլեան կղզիները, առաջինը կոչելով «Սալվատոր» որ իր իսկական անունն է, երկրորդը՝ Գիւպա որ փորթուգալեան իր ծննդավայրին անունն է: Արդէն երկար ատենէ ի վեր պատմաբաններ կը պնդեն թէ Եւրոպացիներ Գոլոմպոսէն առաջ կատարած են նոյն ճամբորդութիւնը: Քարայիպեան կղզիներուն մէջ փորթուգալեան դրամներ տեսնուած էին Գոլոմպոսի առաջին ճամբորդութենէն առաջ: Իսկ տոքթոր Պարէթօ կը պաշտպանէ այն թեզը թէ Ամերիկայի գոյութիւնը 1492-ին ծանօթ էր Փորթուգալի, բայց ոչ Սպանիոյ:

Այս վարկածը Փորթուգալի եւ Ամերիկայի համալսարաններէն փրոֆէսորներու խմբակի մը նեցուկը կը վայելէ, բայց մերժուած է մասնագէտներու մեծամասնութեան կողմէ:

ՅՈՅՆ ԿԻՊՐԱՑԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳՆԱՑ

Ապրիլ 7, գիշերուան ժամը 11-ին, Սելանիկի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ առջեւէն յատուկ վարձուած փուլմանով Պուլկարիոյ Պուրկազ քաղաքը մեկնեցան, ուրկէ օդանաւով Հայաստան կ'անցնին յոյն կիպրացի 3 բժիշկներ, զորս կը գլխաւորէր մանկական վիրաբուժութեան մասնագէտ Թրակիոյ համալսարանի բժշկական վարժարանի դասախօսուհի՝ Տիկին Էլէնի Թէօթախարիւս։ Իրեն ընկերացող բժիշկները մասնագէտ վիրաբուժներ են Պ.Պ. Լէրնիս եւ Կակաս։ Հայաստանի Առողջապահութեան Նախարարութիւնը տեղեկանալով բժիշկներու ազնիւ այս տրամադրութեան՝ կամաւոր ծառայելու Հայաստանի առողջապահական ծրագրին, յատուկ հրաւէր ուղղեց Հայաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան Յունաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան մօտ ժամանակաւոր ներկայացուցչին՝ Պր. Կարապետ Գալֆայեանի միջոցաւ։ Պէտք եղած կարգադրութիւնները ըլլալէ վերջ, Պր. Ներկայացուցչի կողմէ յունական նախարարութիւններու մօտ եւ պուլկարական կառավարութեան մօտ, Սելանիկի հայ գաղութի կողմէ եւ յունական հաստատութիւններէ հանգանակուած գումարներով գնուած դեղօրայքը՝ որ կ'արժէ մօտ 3.000.000 տրախմի բացի մեծ քանակութեամբ տրամադրուած դեղերէ եւ վիրաբուժական մեծարժէք առարկաներէ փոխադրուած առանց որեւէ նիւթական եւ տուրքերու ծանրաբեռնումի դէպի Հայաստան։

Տեղին է նշել, թէ երկու կառավարութիւններու ներկայացուցիչներն ալ իրենց պատրաստակամութիւնները ցոյց տուին օգնելու մարդասիրական այս օժանդակութեան կարելի արագութեամբ փոխադրուելուն Հայաստան։

Յոյն կիպրացի բժիշկներու խումբը, գործակցաբար հայ բժիշկներու եւ հսկողութեամբը Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան պիտի իրագործէ աւելի քան 200 գործողութիւններ, որոնց համար պէտք եղած դեղօրայքը տարած է հետը, ինչպէս նաեւ առիթը պիտի ունենայ Հայաստանի բժիշկներուն ծանօթացնել գործադրուած նոր մեթոտները։ Յունական Է. Թ. 3 հեռատեսիլի կայանը եւ շատ մը այլ ռատիոկայաններ ղրկած էին իրենց թղթակիցներու անձնակազմը։ Շրջանիս յունական մամուլը լրատուական միջոցները անդրադարձան դէպի Հայաստան ուղղուած մարդասիրական այս առաքելութեան։

Բժիշկներու խումբին հետ Հայաստան վերադարձաւ Սելանիկի Ալեքսանդրապոլիսի եւ Աթէնքի մէջ փայլուն յաջողութիւններ ունենալէ ետք Երեւանի ԿՈՄԻՏԱՍ քառեակը, որ Համազգայինի Սելանիկի վարչութեան ջանքերով, Յունաստան հրաւիրուած էր Սելանիկի Միջազգային Տօնավաճառի Տնօրէնութեան կողմէ կազմակերպուած 21-րդ Միջազգային Երաժշտութեան Օրերու հանդիսութեանց մասնակցելու։

Հայաստան շարունակական օժանդակութիւն ուղարկման ծրագրի գործադրման ծիրէն ներս, մօտերս կը սպասուի Հայաստանի կառավարութեան կողմէ տրամադրուած օդանաւին, որուն պիտի բեռցուին մթերքներ եւ արեւու ճառագայթներով բանող ջուրի ջեռուցման սարքածներ, որոնք ձրի տրամադրուած են յոյն կիպրական մեծ ընկերութեան մը կողմէ։ Յունաստանի Շաքարի արտադրութեան պետական ընկերութիւնը, որուն նախագահին Պր. Մարինաքիսին եւ ընդհանուր տնօրէն Պր. Ֆուրնարաքիսին հետ տեսակցութիւն ունեցան Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան Յունաստանի ժամանակաւոր ներկայացուցիչը Պր. Կարապետ Գալֆաեան, Սելանիկի հոգեւոր հովիւ Գեղամ Վարդապետ Խաչերեան եւ Հ. Գ. Խաչի Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ Շրջանային Վարչութեան ատենապետուհի Տիկին Կիւլա Գասպարեան Հայաստան ուղարկուելու համար ապահովեցին 50 թոն շաքար խորհրդանշական գիներու նպաստաւորութեամբ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱԶԳ. ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի եւ Հինգշաբթի օրերուն, Մարտ 24-ին եւ 25-ին, Անթիլիասի մայրավանքին մէջ գումարուեցան Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան լիակատար նիստեր, որոնց մասնակցեցան Լիբանանէն դուրս ապրող վարչութեան անդամներ։

Այսպէս, Չորեքշաբթի ամբողջ օրուան ընթացքին տեղի ունեցան Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Քաղաքական Ժողովի նիստեր, որոնց մասնակցեցան Մեթր Խաչիկ Պապիկեան (Ատենապետ), Պ. Պ. Յոլակ Թիւթէլեան (Փոխ - Ատենապետ), Ոսկեբերան Արզումանեան (Ատենադպիր), Թաթուլ Օհանեան (Նոր Ջուղայէն, Պարսկաստան), Երուանդ Փամպուքեան, Անտրէ Թապուրեան, Յակոբ Պապիկեան եւ Տոքթոր Յարութիւն Գաբրիէլեան (Հալէպէն)։

Հինգշաբթի օր, առաւօտուն տեղի ունեցաւ Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան Կրօնական Ժողովի նիստը որուն մասնակցեցան Արտաւազդ Արք. Թրթռեան (Ատենապետ), Սուրէն Արք. Գաթարոյեան (Հալէպէն), Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, Արամ Արք. Քէշիշեան, Օշական Ծ. Վրդ. Չօլոյեան (Քուէյթէն), Վարուժան Ծ. Վրդ. Հերկելեան, Սեպուհ Ծ. Վարդապետ Սարգիսեան եւ Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գարուճեան (Ատենադպիր)։

Նոյն օրը կէսօրէ ետք տեղի ունեցաւ երկու մարմիններու միասնական նիստ, խառն ժողով։

Ժողովներուն չկրցան ներկայ գտնուիլ, բանաւոր պատճառներով, Թեհրանի թեմէն Արտակ Արք. Մանուկեան, Միացեալ - Նահանգներու երկու թեմերէն կրօնական ժողովի անդամներ՝ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան եւ Մեսրոպ Արք. Աշճեան, իսկ Քաղաքական Ժողովի անդամներ Պր. Վաչէ Մատէնլեան եւ Պր. Օննիկ Մարաշլեան։

Բոլոր ժողովներուն նախագահեց Սուրբ Աթոռոյս Հայրապետը՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս։

Քաղաքական եւ խառն ժողովներուն ներկայ գտնուեցաւ, դիտողի հանգամանքով, Հայաստանի Հանրապետութեան Կրօնական Գործոց Պետական Խորհուրդի նախագահ Պր. Լութֆիկ Խաչատրեան, որ Կաթողիկոսարան ժամանած էր որպէս հիւրը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան։

Բոլոր ժողովներու քննարկման եւ խորհրդակցութեան գլխաւոր առարկան եղան անցնող Նոյեմբերին Հալէպի մէջ գումարուած Ազգային Ընդհանուր Ժողովէն բխած հարցերու, կատարուած յանձնարարութիւններու, տրուած որոշումներու դասաւորումը եւ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան յառաջիկայ գործունէութեան ծրագրումը թէ՛ Կաթողիկոսարանի ներքին գործունէութեան զօրացման եւ թէ՛ Կաթողիկոսութեան յարաբերական գործունէութեանց առաւել զարգացման մարզերուն մէջ։

ԴԻՒԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻ

Մարտ 29, 1993
Անթիլիաս

LIVRES REÇUS

MOSCOU, SAINT-PETERSBOURG
(Guides Arthaud)

ALBERT ANDONIAN

Flammarion, Paris 1993.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԷՆԹ - ՔԱԹՐԻՆԶԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 27-ին տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի օրուան տօնակատարութիւնը Արագ Մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ։ Բացման խօսքը կատարած է Անժէլ Տէրտէրեան, օրուան գլխաւոր բանախօսն էր՝ Թամար Խաչերեան։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ ԻՒՔԱՄ համալսարանի նորակառոյց Փիէր Մէրքիւր սրահին մէջ, Մարտ 11-ին տեղի ունեցած է Սվետլանա Նաւասարդեանի եւ Ի Մուզիչի նուագախումբի համերգը կազմակերպութեամբ Համազգայինի Գանատայի Շրջ. վարչութեան եւ Ի Մուզիչի խումբին պատասխանատու մարմնին։ Յայտագրին արձանագրուած հեղինակներն էին Քորէլլի (քոնչերթօ 39, Ժ. Ս. Պախ, Լիսթ, Պէրկ։ Համերգը մեծ յաջողութիւն արձանագրած է։

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Մարտ 28-ին, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի օրուան տօնակատարութիւնը տեղի ունեցած է։ Օրուան հանդիսավար՝ Ալեքսան Մարտիրոսեանի բացման խօսքէն ետք, սրահ մուտք գործած են սկաուտական խումբեր նուագախումբի առաջնորդութեամբ, եւ տեղի ունեցած է դրօշներու բարձրացման արարողութիւնը։ Օրուան բանախօսը եղած է Պետրոս Պետրոսեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը։

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կաթողիկէ Միութիւնը ընդառաջելով Միացեալ - Նահանգներու եւ Գանատայի առաջնորդ՝ Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեանի կոչին, Հայաստանի օգնութեան քայլարշաւ մը կազմակերպած էր Կիրակի, Մարտ 28-ին, ժամը 13-ին, յաւարտ պատարագի։ 10 քիլոմեթրի վրայ, քայլարշաւը ճամբայ ելած է Ս. Խաչ Եկեղեցիէն շուրջ 150 հոգիի մասնակցութեամբ եւ կանգ առած է Հայ կաթողիկէ նորակառոյց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ առջեւ։ Խօսք առած է քայլարշաւի յանձնախումբի նախագահ՝ Ժան Աբրահամեան եւ հրաւիրուած հոգեւոր հովիւը՝ Հ. Եղիա Վարդապետ Գիրէջեան որ իր ուղերձը արտասանած է։

**

ՊՈԼՍՈՅ Կալըրի ՄՏ սրահին մէջ բացուած է մոսկուաբնակ ողբացեալ Ժաք Իհմալեանի գործերու ցուցադրութիւնը։ Ցուցահանդէսի բացման ներկայ եղած է իր զաւակը՝ Վաչէ Իհմալեան։

**

ՊՈԼՍՈՅ Ճէմալ Րէշիտ Պէյ համերգասրահին մէջ, Ապրիլ 1-ին, բացուած է Ժիլտա Սահակեանի գործերու ցուցահանդէսը։

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Կատաղի մարտերը շարունակուեցան նաեւ Ապրիլ 7-ի գիշերը։ Զինուորական մարմինը որոշեց հրկիզել հակառակորդի հիմնարկութիւնները, յատկապէս զօրանոցներն ու զինապահեստները։ Եւ քաջարի մարտիկները սկսան իրագործել այդ որոշումը։ Իր հերոսական արարքներով հռչակուեցաւ յատկապէս 16-ամեայ Արամ Կապարուկեանը, որ «զարմանալի անվախութեամբ» այրեց Ճիտէճեանի խանը, ուր դիրք բռներ էին Ճէվտէթ պէյի զինուորներն ու քրտերը, ապա՝ ոստիկանատունը, այնուհետեւ՝ կեդրոնական դատարանի շէնքը։ Կարապետ եւ Մարտիրոս Մուրատեանները հրկիզեցին փոստ-հեռագրատան շէնքը։ Թուրք հրոսակները այրեցան բոցերու մէջ, իսկ ով որ փորձեց ազատիլ փախչելով, ինկաւ Հայերու գնդակներէն։ Այդ նոյն գիշերուան ընթացքին հայ մարտիկները հրկիզեցին նաեւ Պանք Օթոմանի եւ կառավարչատան շէնքերը։ Այրեցաւ ու մոխիր դարձաւ Թուրք բռնապետութեան խորհրդանիշը՝ Օսմանեան պետական դրօշակը։ Այդպէսով, «Թշնամին, - կը գրէ Յ. Կոսոյեանը, - մէկ գիշերուան մէջ կորսնցուց իր ամէնէն ուժեղ դիրքերը»։ Ճէվտէթ պէյը ստիպուած էր խոստովանիլ որ «կառավարութեան Նամուսը քաղաքին մէջ կործանեցաւ»։

Հերոսամարտի երկրորդ օրը Հայերը պայթեցուցին պետական զինուորական պահեստը եւ թշնամիին շարք մը դիրքերը։ «Կրակէ գօտին, - կը շարունակէ Յ. Կոսոյեան, - բռնեց քաղաքին շուրջը կարմիր երիզով»։ Հարց դրուեցաւ այրել նաեւ կուսակալի որջը։ Այդ եւս կատարուեցաւ։ Թշնամին կը նահանջէր։ Հայերը գրաւեցին անոնց քանի հազար փութ ցորեն, 700 փութ ալիւր, Ռէժիի աղի շտեմարանները եւայլն։ Ըստ էութեան Հայերը տէր դարձեր էին ամբողջ Քաղաքամէջին։

Ուշագրաւ է, որ հակառակորդը, յենլով իր գերազանց ուժին վրայ, կը ձեռնարկէր անկազմակերպ գրոհներու, իսկ Հայերը, ցուցաբերելով համախմբում, կազմակերպութիւն, ազատագրուելու եւ ապրելու անսասան կամք, յաջողութեամբ կը հարուածէին ու կը ջախջախէին զայն։ Երբեմն հայ զինուորները մինակ կամ քանի մը հոգիով փախուստի կը մատնէին թշնամիին զինուորները, ցոյց տալով քաջութեան օրինակներ։

Ապրիլ 10-ին թշնամին սաստկացուց կրակը։ Սակայն Հայերը արիաբար կը դիմադրէին։ Այնուամենայնիւ թշնամին կը ճնշէր։ Մինչեւ գիշերուան ժամը մէկը ան կրցաւ Հայերէն գրաւել երկու դիրք, տալով տասնեակ զոհեր։

Ապրիլ 11-ին հակառակորդը նոր յարձակումի ձեռնարկեց, բայց եւ շպրտեցաւ։ Զինուորական մարմինը դիմեց մարտիկներուն, պահանջելով՝ ամրապնդել կարգապահութիւնը, ըլլալ աւելի կայուն ու խիզախ, խնայել թէ՛ կեանքը եւ թէ՛ փամփուշտը, չարձակել ոչ մէկ գնդակ՝ «առանց նպատակի»։ Որքան ալ այդ կարգադրութիւնը կը կատարուէր, բայց զէնքի ու փամփուշտի կարիքը մեծապէս կը զգացուէր։ Եւ առանձին անհատներ սխրագործութեամբ ձեռք կը ձգէին զանոնք։ 16-ամեայ Արմենակ Սարգսեան, կրակներու մէջ նետուելով բերաւ թշնամի զոհուած զինուորներու հրացաններն ու փամփուշտները։

Քաղաքամէջի Հայերը փորձեցին կապ հաստատել Այգեստանի հետ։ Տեսնելով որ սուրհանդակներով անհնար է, սկսան գետնուղի փորել։ Այս գործի մասնագէտ Բնա Սիմոն 10 օր աշխատեցաւ եւ քիչ մնացած էր որ հասնէր նպատակին, բայց թշնամիին պատահական արկը պայթելով արդէն պատրաստ գետնուղիին վրայ, խափանեց անոր ձեռնարկը։ Այնուամենայնիւ խիզախ մտայղացում էր այդ, անձնուրաց ու համարձակ կենսագործում։

Ապրիլ 17-ին Ճէվտէթ սաստկացուց ռմբակոծումները։ Բայց Հայերը կը շարունակէին արիաբար պաշտպանուիլ ու հակահարուածել հակառակորդը։ Մեծերու հետ միասին հերոսամարտին մէջ գործօն դեր կը խաղային նաեւ երախաներն ու պատանիները։ Ինչպէս Այգեստան, հոս եւս անոնք կը նետուէին թշնամիին նոր նետած ու դեռ չպայթած ռումբի վրայ, կը վնասազերծէին զայն ու կը տանէին զինագործներու մօտ, որոնք անոր վառօդէն փամփուշտներ կը պատրաստէին։ «Ո՜հ, - կը գրէ Յ. Կոսոյեան, - որքան արիութիւն ցոյց կուտային մեր այդ մատաղ հերոսները, թուշերը կարմիր, աչքերը կրակոտ, անհանգիստ կը հետեւէին ինկած գնդակներուն, որոնք օդի մէջ սեւ թռչունի մը պէս նկատելի՝ վար կ'իյնային»։ Հերոսամարտի մասնակիցները հիացումով կը նշէին 10 - 15 տարեկան պատանիներ Բագրէն Իսաջանեանի, Մարտիրոս Գէօլոչեանի, Յովհաննէս Ազգասէրեանի, Ասլան Ասլանեանի, Ծուռ Անուշի Մանչու՝ Ոստանիկի, Ուռուսի եւ ուրիշներու անունները։

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

մէկ բանի կը ծառայէ: Մարկարէթ Թաչըր յայտարարեց թէ աշխարհ մեղսակից է ջարդերուն: «Կ'ամչնամ Հաւաքականութեան համար ի տես Եւրոպայի սրտին վրայ անցած – դարձածին: Կարելի չէ անուցանել բնակիչները (Պոսնիոյ), ապա թողուլ որ ջարդուին»: Իրեն համար, միայն զօրավար Մորիյոնն է որ քաջութիւն ցոյց տուաւ, թէեւ ՄԱԿ-ի ուժերու այս ֆրանսացի հրամանատարին բուն դերը երկդիմի կը թուի եւ տարակարծութիւնները շատ են իր գործունէութեան շուրջ: Ոչ ոք խնդրոյ առարկայ կ'ընէ իր յանդուգն միջամտութիւնը եւ ինք ալ ոչինչ կը սպասէ, քանի կը խոստովանի իրատեսութեամբ՝ «միայն ապերախտութեան կը սպասեմ»: Տեղւոյն վրայ, Սերպերը կը սաստկացնեն իրենց յարձակումները Սըրեպրենիչայի վրայ եւ բնաւ ալ կարեւորութիւն չեն տար բոլոր դատապարտումներուն, ընդհակառակն ապարէզ կը կարդան աշխարհի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԷՐԻՔ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ԿԸ ՓԱՅԼԻ

Էրիք Ասատուրեան՝ որ երկու տարիէ ի վեր մաս կը կազմէ Լիլ քաղաքի խումբին, անցեալ Կիրակի մասնաւոր կերպով լրագրողներու ուշադրութիւնը գրաւած է: Առաջին անգամ ըլլալով, մտած է «Ֆրանս – Ֆութպոլ»ի լաւագոյն «11»ին մէջ: Է. Ասատուրեան երկու կոլ նշանակած է Լիոնի մէջ, տեղւոյն խումբին դէմ, ապահովելով իր ակումբին անակնկալ յաղթանակը:

Էրիք 27 տարեկան է. ծնած է Սէն – Մորիսի մէջ, Վալ – տը – Մառն: Հայ է միայն հօրը կողմէ՝ որ սերած է Էսքիշէհիրցի ընտանիքէ մը: Լիլէն առաջ, Էրիք Ասատուրեան կը խաղար Թուլուզի խումբին մէջ: Իր հայրն ալ ժամանակին խաղացած է ֆութպոլ, պահ մը Ալֆորվիլի Հ. Մ.-ին մէջ:

⁂

ՎԱԼԱՆՍ ԻՐ ՀԱՄԱԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵՒ

Շաբաթ իրիկուն, Վալանսի Հ. Մ.-ը պիտի խաղայ իր 30-րդ մրցումը, ի հաշիւ Ֆրանսայի արհեստավարժներու երկրորդ դասակարգի ախոյեանութեան: Անկէ յետոյ, մինչեւ աւարտը, կը մնան չորս հանդիպումներ:

Հակառակ որ Ռոտէզի մէջ գոհացած է հաւասարութեամբ մը (1 – 1), արդիւնք իր բերդապահին մէկ ճախաւերութեան, Վալանս գրեթէ վստահ է այլեւս որ պիտի մաս կազմէ 1993 – 1994 մրցաշրջանի 2-րդ դասակարգի ընդլայնուած ախոյեանութեան՝ որ պիտի ընդգրկէ 22 մասնակիցներ, համախմբուած:

Կրկնենք՝ գրեթէ, որովհետեւ ֆութպոլի մէջ անակնկալ ընկրկումներ կրնան պատահիլ, մանաւանդ գարնան: Այս շաբաթ իրիկուն, Վալանսի մէջ, իր մրցակիցը, Քրէթէյլ մեծ վտանգ մը չի ներկայացներ: Վերջինթեր է դասաւորումին վրայ: Հ. Մ.-ը կը պահէ իր դիրքը՝ 6-րդ: Քրէթէյլի մէջ, Հ. Մ.-ը յաղթած էր՝ 1 – 2:

Վալանսի պահեստին, 4-րդ դասակարգի ախոյեանութեան համար, կը հիւրընկալէ Ռոանի խումբը՝ որուն յաղթած էր երթ մրցման՝ 1 – 3. Նոր յաջողութիւն մը ակնկալելի է:

Անցեալ Կիրակի, Ռոն – Ալփ բաժակ, Վիլէօրպանի Ալժէրական ակումբ – Վալանս (2) 2 – 0:

⁂

Հ. Մ. Ը. Մ. ԿԸ ՇԱՀԻ

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսինի ժիւնիոր խումբը լուրջ յաջողութիւն մը արձանագրած է, շահելով Ֆրանշվիլի (Լիոնի կից) Զատկուան միջազգային մրցաշարքը՝ որ տեւած է երեք օր. կը մասնակցէին 24 խումբեր: Շարք մը պտղական մրցումներէ վերջ, Հ. Մ. Ը. Մ., աւարտականին, յաղթած է, 1 – 0, Թասէնի խումբին՝ որ անցեալ տարի շահած էր նոյն մրցաշարքը:

Այս յաջողութիւնը արժանի վարձատրութիւն մըն է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վարիչներուն՝ որոնք շարունակական աշխատանք մը կը տանին ի նպաստ ակումբին պատանեկան խումբերուն:

⁂

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Լիկի առաջնութեան խաղերը՝ որոնք ընդհատուած էին պատկական արձակուրդներուն առթիւ, կը վերսկսին Կիրակի:

Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին՝ որ, իր նախորդ մրցման, անակնկալ յաջողութիւն մը ձեռք բերած էր Թոնոնի մէջ (0 – 1), պիտի խաղայ Լա Տիւչէռի երկրորդ կազմին դէմ, Տէսինի դաշտին վրայ: Երթ մրցման՝ 2 – 2: Հ. Մ. Ը. Մ. լաւ ճամբու մէջ է պահելու համար իր տեղը լիկի ախոյեանութեան մէջ:

Վալանս (3), իր համակիրներուն առջեւ, կրնայ յաղթել Ռիորժի՝ որուն հետ հաւասար մնացած էր:

Մարսէյլի շրջան՝ Սէն – Թ'Անթուանի Հ. Մ.-ը պիտի ջանայ կրկնել, այս անգամ Վիթրոլի դաշտին վրայ, իր նախորդ յաղթանակը՝ 2 – 0, ինչ որ դիւրին չեղաւ իր:

Աւելի հաւանական է, Փրովանսի առաջնութեան մէջ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւի յաջողութիւնը, իր համակիրներուն առջեւ, Մէյլանի դէմ՝ որուն յաղթած էր՝ 4 – 6:

Վ. Ս.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Մարի Պէրպէրեան 100 ֆրանք:

⁂

ՎԻԷՆ. – Հայկազ Ցակոբեան 100 Ֆր.:

⁂

ԼԸ ԹՈԼՈՆԷ. – Տիկին Սիմա Հացպանեան 300 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Գառնիկ Տէրոյեան ի յիշատակ Սահակ, Աննա եւ Մարի Գաբրիէլեանի նաեւ Տուտու Պօղոսեանի կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

⁂

ՄԱՏՍԷՅԼ. – Տիկին Վերժին եւ Սոնիա Փիլիկեան կը նուիրեն 100 Ֆր. «Յառաջի բարգաւաճման Սահակ Թօփալեանի յիշատակին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շահան Պիւրթէ իր ամուսնոյն՝ փիէր Պիւրթէի թարմ յիշատակին 2000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Կիրակի, Ապրիլ 18:
Պատարագ ժամը 10-ին:

ԼԻՈՆԻ ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ 30ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք թէ, այս տարի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Օծման 30-ամեակն է:

Այս առթիւ եկեղեցական, Ազգ. Միութեան, Հոգաբարձութեան եւ երգչախումբի անդամներէն բաղկացած մասնաւոր յանձնախումբ մը պատրաստած է հանդիսութիւններու մէկ տարուան յայտագիր մը:

Օծման 30-ամեակի առաջին պաշտօնական տօնախմբութիւնը տեղի կ'ունենայ, Կիրակի, Ապրիլ 18-ին:

Այս առթիւ առաւօտեան ժամը 10-ին, կը պատարագէ եւ օրուան հանդիսութեանց կը նախագահէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթ. Պատուիրակ Եւրոպայի Հայոց,
Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնները ղեկավարութեամբ՝ Պ. Պէրպէրեանի:

Պատարագի ընթացքին կը կարդացուի ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ սրբատառ կոնդակը, նուիրուած՝ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ օծման 30-ամեակին:

Յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝ երանաշնորհ

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

հոգւոյն ի հանգիստ:

Պատարագէն յետոյ Ազգ. Տան սրահին մէջ Հայր. Պատուիրակը հանդիպում մը կ'ունենայ հաւատացեալներու հետ:

Օրուան տօնախմբութիւնը կը փակուի ի պատիւ Գիւտ Արք.ի կազմակերպուած հացկերոյթով մը «Լա Քուր տը Պէօֆ» ճաշարանին մէջ:

Ճաշին մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի դիմել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հեռաձայն. – 78 – 60 – 47 – 18

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

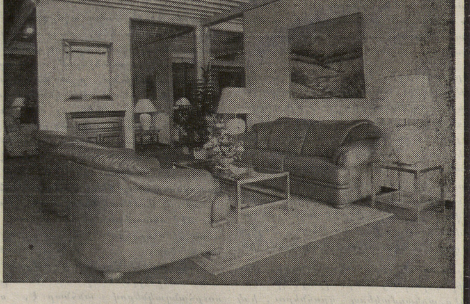
SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ASCENSION

4 JOURS EN NORMANDIE
AU CENTRE DE VACANCES
DE LA
CROIX ROUGE ARMENIENNE
Les 20, 21 ,22 et 23 Mai

Départ de l'autocar :

Jeudi matin
— ALFORTVILLE
Place Carnot à 8 h
— ISSY-LES-MOULINEAUX
Eglise Arménienne à 8 h 30
— GARE SAINT LAZARE
25, rue de Rome, Paris à 9 h

Participation aux frais :

Voyage + Séjour de 4 jours en pension complète + Excursions Deauville, Mont Saint Michel etc.........680 F.

⁂

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 7 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements téléphoner à :

NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69

A partir du 4 Juillet téléphoner au *Centre de Vacances* 16 — 31 21 77 63

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 18.042 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 68e ANNEE— N° 18.042

ԱՆԳԱՐԱ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ ՈՐ ԿԸ ԶԻՆԷ ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԸ

ՀԱԿԱՀԱՅ ՑՈՅՑԵՐ ԹԵՀՐԱՆԻ ՄԷՋ

ՄԱԿ-Ը ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ
ԹԷ ՈՉ ՄԷԿ ՓԱՍՏ ԿԱՅ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Վոլքան Վուրալ, Մոսկուայի նախկին դեսպանը որ այժմ Արտաքին Նախարարութեան բանբերն է բացէ ի բաց կը խոստովանի որ Թուրքիա զինեալ օգնութիւն բերած է Ատրպէյճանի։ Ըստ «Հիւրրիյէթ»ի այդ զինեալ օժանդակութեան առաջին ժամը Պաքու հասած է Զորեքշաբթի օր։ Այս առաջին հայթայթումը բաղկացած է հրթիռներէ, հրթիռարձակներէ եւ թեթեւ զինամթերքէ։ Վուրալ ճշդած է որ գործակցութեան եւ զօրակցութեան դաշինք մը ստորագրուած էր անցեալ տարի (Նոյեմբերին) Ատրպէյճանի եւ Թուրքիոյ միջեւ եւ ի մօտոյ պիտի վաւերացուի Խորհրդարանին կողմէ, ինչ որ աւելի «օրինաւոր» պիտի դարձնէ զինուորական օժանդակութիւնը։ Աւելցուցած է որ «Անգարա եւ Պաքու կը պահանջեն հայկական ուժերու նահանջը ատրպէյճանական գրաւեալ հողերէն։ Հայաստան պէտք է վերջ տայ այս արկածախնդրութեան որ յուսախաբութեամբ պիտի վերջանայ»։

Խօզալը ալ յայտարարութիւններ ըրած է Անգարա վերադարձին։ Շեշտած է. — «Թուրքիա պիտի շարունակէ բարոյական եւ նիւթական իր օժանդակութիւնը Ատրպէյճանի, բայց, անոր անունով պատերազմ չի կրնար ընել»։ Քիչ մըն ալ հեռու երթալով, Թուրքիոյ Նախագահը կը սպառնայ. — «Հայաստան դաս չէ քաղած Անատոլուի իր փորձերէն եւ կը մոռնայ իրեն տրուած պատիժը» (ակնարկը, անշուշտ, Առաջին աշխարհամարտին կը վերաբերի)։

Թրքական այս յայտարարութեանց կ'արձագանգէին «Քոթիտիէն տը Փարի» (լայն տեղ տալով), «Ֆիկառօ» եւ «Իւմանիթէ» (այս երկուքը աւելի կարճ) Ապրիլ 16-ի իրենց թիւերով։ Նոյն թուականը կրող «Մոնտ»ն ալ կ'անդրադառնար Խօզալի Պաքու կատարած կարգ մը յայտարարութեանց։ Կը յիշուէր որ Անգարայի մէջ, Չորեքշաբթի օր, Ս. Տէմիրէլ եւ Էրտալ Ինէօնիւ յայտարարած էին որ «չեն նախատեսեր զէնք ղրկել Ատրպէյճան» մինչ կը պարզուի որ զէնքերը այդ նոյն օրը հասած էին արդէն։ «Քոթիտիէն» երկարօրէն կը վերլուծէր վերջին իրադարձութիւնները, նաեւ Ռուսիոյ դերը եւ Քրիստոֆ Իւրպանովիչի յօդուածը բաւական հայանպաստ է այս տեսակէտով, այնքան առարկայական մօտեցում մը կը ցուցաբերէ Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ։ Ուրիշ թղթակցութիւն մը կը նկարագրէ Ազերիներու գաղթը Քելպաջարէն։

«Ֆիկառօ» Խօզալի յայտարարութեան արձագանգէն զատ, երկար յօդուած մը հրատարակած է Իսլամի դէմ Թուրքիոյ ցուցաբերած դիմադրութեան եւ ուր կը յիշուի որպէս եզրակացութիւն.— «ցորչափ Տիկին Մանուկեան Թուրքիոյ առաջին հարկատուն ըլլայ, 62 հազար իմամները եւ 10 հազար մուէզինները անապատի մէջ կը պոռան, կ'ըսէ պոլսեցի բարեկամ մը» կը դրէ Թիրէրի տէ Ժարտէն որ կը ճշդէ թէ Տիկին Մանուկեան Թուրք այն հարկատուն է որ առաւելագոյն տուրքերը կը վճարէ։ Ինք է տէրը Պոլսոյ ամենաշքեղ հանրատուներուն։

Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէ թէ թերթերու յայտարարութիւններով Թուրք կամաւորներ պիտի հաւաքուին որոնք զինավարժութեան կարճատեւ շրջանէ մը ետք պիտի ղրկուին Ատրպէյճան։ Նախաձեռնութիւնը պիտի ղեկավարուի Ատրպէյճանական Մշակոյթի Միութիւններուն կողմէ, որ դիմած են Թուրք կառավարութեան եւ Սպայակոյտին, անհրաժեշտ արտօնութիւնը ստանալու համար։ Առաջին հանգրուանին ծրագրուած է 500 հոգինոց խումբ մը ղրկել Պաքու։

**

ՄԱԿ-ի մէկ տեղեկագիրը կը հաստատէ որ ոչ մէկ փաստ գտնուած է որ Հայաստան մասնակցած ըլլայ Ատրպէյճանի վերջին կռիւներուն ըսած է Ճոն Մըրէ Պըրաուն, Անգարայի մէջ։ Ասիկա բաւական յուսախաբ ըրած է Թուրքիան։ Հայաստանի կառավարութիւնն ալ հերքած էր որ իր ուժերը մասնակցած ըլլան այդ գործողութիւններուն։

**

ՀԱԿԱՀԱՅ ՑՈՅՑ

Ապրիլ 13-ին, Թեհրանի համալսարանի բակին մէջ տեղի ունեցած է ատրպէյճանցի ուսանողներու հակահայկական հանրաժողով, մասնակցութեամբ 500 - 600 հոգիի։ Ցուցարարները փորձած են յարձակիլ Հայաստանի դեսպանատան վրայ, բայց, ոստիկանական ուժերը արգելք եղած են։ Յաջողած են միայն ապակիները փշրել։ Վահան Փափազեան հրաւիրած է Երեւանի Պարսիկ լիազօր ներկայացուցիչը եւ բացատրութիւններ պահանջած։ Ա. Սոպհանին հաւաստիացուցած է որ Իրանի իշխանութիւնները ամէն ինչ կ'ընեն դեսպանատան անձեռնմխելիութիւնը ապահովելու համար։

**

Ապրիլ 14-էն 15, ատրպէյճանական ուժերը բուռն հրետակոծութենէ ետք, փորձած են յարձակիլ Հադրութի շրջանի Խդիլլու գիւղի վրայ։ Հայկական ուժերը ետ մղած են, բայց երկուստեք մեռեալներ եւ վիրաւորներ կան։

**

ՀՐԱԴԱԴԱ՞Ր

Ապրիլ 16-ին, «Արմէնփրէս» կը հաղորդէր որ ի պատասխան Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման ուղղութեամբ Բ. Ելցինի նախաձեռնութեան, այսօր, ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան ուժերու հրամանատարութիւնը հրաման տուած է ատրպէյճանական բանակի հետ ԼՂՀ-ի զինուած ուժերու բախումի գիծի ամբողջ երկայնքին միակողմանի կարգով դադրեցնել ռազմական գործողութիւնները։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՕԹԸ մեծահարուստ պետութիւնները 43,4 միլիառ տոլար օժանդակութիւն շնորհեցին Ռուսաստանի։ Թոքիոյի իրենց ժողովի ընթացքին է որ առաւել ճարտարարուեստականացած երկիրները այս որոշումը տուին խանդավառելով Պորիս Ելցինը որ բաւական նեցուկներու կարիքն ունի Ապրիլ 25-ի իր հանրաքուէին համար։ «Արեւմուտքը, ըսաւ Ելցին, պատրաստ է այսօր մեզի օգնելու եւ ոչ միայն խօսքով ինչպէս եղաւ անցեալ տարի»։ Ալէն Ժիւփէ, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը, «յաջողութիւն եւ մեծ տարողութեամբ իրադարձութիւն» որակեց Եօթներու այս աննախընթաց որոշումը։ Ամերիկացի նախարարը դրդապատճառները բացատրած է շատ իրատես ձեւով. — «գթութեան գործ չէ։ Արարք մըն է որ Միացեալ — Նահանգներու շահերը կը ներկայացնէ։ Եթէ ռուսական բարեփոխումները ձախողին, ամերիկացի ճարտարարուեստի մեծերը շուկայ մը կը կորսնցնեն»։ Հակառակ այս լայն օժանդակութեան Եօթները նոյն անվերապահ ջերմութիւնը ցոյց չեն տար Ռուսաստանի հանդէպ։ Օրինակ Գերմանիա եւ Ֆրանսա աւելի վերապահ են քան Ամերիկացիները որոնք «ռուսական ջերմ»է բռնուած են, Ճափոններն ալ միայն Ուաշինկթընի ճնշումին տեղի տալով է որ յօժարած են այս օգնութեան։ Յիշենք որ Եօթներն են. — Գերմանիա, Միացեալ — Նահանգներ, Գանատա, Ֆրանսա, Մեծն-Բրիտանիա, Ճափոն, Իտալիա։

ԵԼՑԻՆ նուազեցուց իր փոխ — նախագահին առանձնաշնորհները։ Ալեքսանդր Ռուցկոյ - այլեւս գրահապատ կառքէ, թիկնապահներէն եւ անձնական բժիշկէն զրկուած է։ Միաժամանակ Ելցին նոր փոխ - վարչապետ մը նշանակեց յանձին Օլէգ Լոբովի (որ շրջան մը Հայաստանի համայնավար կուսակցական Կեդրոնական կոմիտէի Բ. քարտուղար եղած է, ինչ որ ատենին ընթացիկ երեւոյթ էր)։ 56 տարեկան, հին ապարաչիկ Լոբով շինարարութեան մեծ մասնագէտ մըն է եւ ներկայիս ալ ծանօթ է իր վերապահութիւնը շուկայի տնտեսութեան նկատմամբ։

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸՆ ԵՏՔ, Ծերակոյտին մէջ ալ էտ. Պալատիւր լայն մեծամասնութիւն մը գտաւ։ Թէր քուէարկեցին 223 ծերակուտական, դէմ՝ 15 համայնավարները, ընկերվարականները չմասնակցեցան քուէարկութեան։ Կառավարական ծրագիրը ներկայացնող ելոյթը աւելի ամփոփ էր (Ազգ. Ժողովի առջեւ իր արտասանած ճառը Ծերակոյտին մէջ կարդացած էր՝ Շառլ Փասքուա) եւ անոր մէջ այլ նորութիւններ կային։ Նախ, Պալատիւր շեշտեց թէ զօրավիգ է Ներքին Գետական Նախարար՝ Շ. Փասքուայի, որու՝ «արագընթաց, վճռական եւ հաւասարակշռուած հակազդեցութիւնը» իր ամբողջական հաւանութիւնը կը վայելէ։ Նախարարապետը համոզուած է որ՝ «երջանիկ արեւմտեան Եւրոպա մը չի կրնար գոյութիւն ունենալ առանց հանդարտած արեւելեան Եւրոպայի մը» ու կը պարզէ չորս կէտերէ բաղկացած իր ծրագիրը այդ ուղղութեամբ։ Պալատիւր յայտնեց թէ պիտի դադրին գերշուկաներ բանալու արտօնութիւնները։ Ներկայիս 887 գերշուկայ կայ Ֆրանսայի մէջ եւ 160 դիմում նորեր հաստատելու համար։ Պալատիւր կը պաշտպանէ փոքր առեւտրականները։

ԱՆՏՐԷՈԹԹԻ ամբողջովին կը հերքէ իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւնները։ Ըստ իրեն որեւէ կապ չէ ունեցած մաֆիային հետ։ Ծերակոյտի յանձնախումբին առջեւ որ պիտի վճռէ իր անձեռնմխելիութեան ջնջումը, ցկեանս ծերակուտականը ամէն ինչ ուրացաւ եւ դառնութեամբ արտայայտուեցաւ։ Ըստ իրեն այս ամբողջը դաւ մըն է։ Զինք տապալել կ'ուզեն, վրէժ լուծելու համար Դեմօ — քրիստոնեայ կուսակցութեան եւ այդ գիծով՝ Իտալիոյ միջազգային դերին։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ վիճակը օրէ օր կը ծանրանայ, մանաւանդ օրաթերթերու որոնց սպառումը զգալի նուազում մը արձանագրած է։ Միայն «Փարիզէն»ն է որ կը յաջողի փոքր յաւելում մը կրել, մինչ միւս բոլոր օրաթերթերը տագնապի մէջ են, ինչ որ շատ մտահոգիչ է։ Գըլխաւոր պատասխանատուն է, անշուշտ լրատեսողական մրցակցութիւնը եւ ընթերցումի նուազումը ընդհանուր ձեւով։

Liaisons Postales France-Arménie

LA POSTE
direction d'exploitation du courrier
département international

Protocole d'exploitation entre LA POSTE et le ministère des PTT de la République d'Arménie.

L'accord d'exploitation, signé le 17 mars 1993 par M. André Lorin, conseiller du président de LA POSTE, est l'aboutissement d'une mission au cours de laquelle il était accompagné de Jean-Luc Bermond, responsable de l'exploitation du courrier international et de Varoujan Gureghian, expert du GIA.

Ce voyage a fait suite à une première mission effectuée en avril 1992 par M. A. Lorin dans le cadre de la coopération entre les autorités postales des deux pays ainsi qu'à un voyage en France du directeur des Postes d'Arménie en juillet 1992.

Dans le domaine postal, le dossier entre la France et l'Arménie comporte quatre volets principaux : établissement d'une liaison postale directe entre la France et l'Arménie, réalisation d'un timbre-poste franco-arménien, coopération dans le domaine de la banque postale, et appui pour l'évolution du statut et l'organisation territoriale de la Poste.

Le premier point, l'établissemnt d'une liaison directe, a constitué l'essentiel des travaux de la mission effectuée du 11 au 17 mars à Erevan. Au cours des nombreuses réunions de travail avec les postiers arméniens, les procédures permettant la mise en place d'une liaison directe entre Paris et Erevan ont été étudiées en détail : traitement du courrier à l'aéroport, fonctionnement du centre de tri, procédures comptables, distribution, délais d'acheminement.

Deux réunions avec les autorités douanières ont permis de faire le point sur les procédures de dédouanement. Contrairement à la pratique antérieure, le dédouanement pourra se faire sans ouverture des colis à partir des documents C2/CP3. Bien entendu, le contrôle pour les objets interdits reste en vigueur : contrôle aux rayons X et ouverture des colis suspects.

SERVICES OFFERTS AU TITRE DU PROTOCOLE D'EXPLOITATION

Au terme du protocole d'exploitation, les deux entreprises postales s'engagent à assurer l'une pour l'autre les prestations de traitement du courrier.

PRODUITS CONCERNES

Cette liaison permettra l'envoi des produits-courrier internationaux, conformément aux règles habituelles (consultez votre bureau de poste ou votre conseiller courrier) dans les limites suivantes :

— *lettres et petits paquets de moins de 2 kilogrammes.*
— *colis postaux de moins de 10 kilogrammes.*

Dans un premier temps, les services additionnels seront limités à ceux en vigueur dans le cadre des échanges en transit par Moscou. Ils seront revus en collaboration avec les autorités postales d'Arménie au cours des prochains mois.

(suite page 4)

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Arménie -- il y a mille ans, Ani (Հայաստան, հազար տարի առաջ, Անի) -- ահա երկրորդ հատոր մը, իր ծաւալով բաւական նման առաջինին, այս ալ լոյս տեսած 1992-ին, Փարիզէն, սակայն իրականացած ուրիշ մասնագէտներու գործակցութեամբ եւ տարբեր պարագաներու ծընունդ:

Արդարեւ, այս շքեղ գիրքը լոյս տեսած է Փարիզի քաղաքապետ Ժագ Շիրաքի հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի Հայ Համայնքի եւ Անիի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարի հիմնադրութեան ի պատիւ սարքուած հանդիսութեան առթիւ: Ինչ որ գրած ենք նախկին հատորի մասին հայ-ֆրանսական ոգեկան ու պատմական կապերու մասին իր շատ պատշաճ բանաձեւումը կը գտնէ Փարիզի քաղաքապետի յօդուածին մէջ իսկ, որ կը կրէ «Հայ Կամաւորները» վերտառութիւնը: «Ֆրանսայի համար պատիւ մըն է որ իր հողին վրայ արեւմտեան Եւրոպայի ամէնէն հոծ հայ համայնքը կ'ապրի: Մենք, Ֆրանսացիներս, չենք մոռցած այն չարչարանքը որ հայ ժողովուրդին մարմինը, ինքնութիւնն ու աւանդութիւնները կրեցին պատմութեան ընթացքին: Քիչ ազգեր Հայերուն չափ տառապած են, բայց հակառակ ատոր անոնք քաջարար Ֆրանսայի եւ ժողովրդավար պետութիւններու կողքին գտնուեցան Առաջին եւ Երկրորդ աշխարհամարտերուն: ... Հայ եւ Ֆրանսացի ժողովուրդներու բարեկամութեան պատմութիւնը հիմնուած է հասարակաց արժէքներու հաւատքին եւ պաշտպանութեան վրայ -- ազատութեան, մարդկային արժանապատուութեան, անցեալի հաւատարմութեան եւ ապագան միասին կառուցելու կամքին վրայ»:

Բայց հատորին բուն արժանիքը այս աւուր պատշաճի խօսքերէն անդին է: Առաջինը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի գրած խօսքին մէջ է: Յիշելէ ետք 4-րդ դարու հայ իմաստասէր Պարոյր Հայկազնով սկսած բարեկամական կապը Հայաստանի եւ Ֆրանսայի միջեւ, Նախագահը կրկին կը շեշտէ հայութեան հաստատակամութիւնը յաղթելու ներկայ դժուարին կացութեան: «Հայ ժողովուրդը հոգեկան մեծ անդորրութեամբ կը դիմագրաւէ ներկայ ճգնաժամը, վստահ՝ թէ ան կարող է յաղթահարել այս նոր տագնապն ալ», -- կ'ըսէ իր խօսքին աւարտին: Ապա կը հետեւին լուրջ յօդուածներ Եւրոպայի ու յատկապէս Ֆրանսայի հայ ականաւոր մտաւորականներէն մէկ քանի հատին կողմէ ստորագրուած -- փրոֆէսէօր Շարլ Տէտէեան (շառաւիղ մը Իզմիրցի Տէտէեան գերդաստանէն որուն Հայկական Սովետական Հանրագիտարանը երկու սինակ տրամադրած է: Գրականութեան պատմութեան համար Տէտէեան անունը կապուած է 1853-ին Իզմիրի մէջ Տիգրան, Սարգիս, Կարապետ Տէտէեաններու հիմնած տպարանին հետ որ, գործակցաբար Իզմիրցի այլ հմուտ մտաւորականներու (Մ. Մամուրեան, Գ. Չիլինկիրեան, Գ. Մսերեան, Ս. Միրզայեան, Մ. Նուպարեան, Ս. Տէր-Գասպարեան) թարգմանական ներուժ գործունէութեան, տպեց, հրատարակեց ու ցրուեց ամբողջ արեւմտահայութեան մէջ եւրոպական ռոմանթիք եւ դասական գրականութեան շատ մը գլուխ-գործոցները: Ընդհանուր թիւը լոյս տեսած հատորներուն կ'անցնի 200-ը, տարածուած 40 տարիներու վրայ եւ որ վճռական դեր խաղաց Հայոց մէջ ընթերցասիրութիւնը տարածելու, եւրոպական վէպին ճաշակը բերելու եւ այդ սէրը զարգացնելու արեւմտահայ գրականութեան մէջ, եւ նաեւ իր անուղղակի ազդեցութիւնը ունեցաւ արեւմտահայ գրական լեզուն մաքրելու, կանոնաւորելու եւ ճոխացնելու գործին մէջ: Վենետիկի Մխիթարեաններու գործունէութենէն ետք՝ էն կարեւոր հրատարակչական ձեռնարկը՝ Տէտէեան եղբայրներու հիմնածն է: Կարելի է ըսել որ արեւմտահայ մշակոյթի զարգացման մէջ եզակի եղած է այս գերդաստանին ու անոր շուրջ խմբուած օժտեալ մտաւորականներու կատարած գործը: Իզմիրցիները չար բախտէն, ոչ մէկ տիրական գրական պատմաբան արտադրած է այդ փոքր բայց մշակութապէս գերազանց քաղաքը՝ որ նախէր գրէր իրենց քաղաքի պատմութիւնը: Պոլսեցիք բախտաւոր են որ ունեցան Յ. Ճ. Սիրունիի նման բացառիկ բանասէր մը, Ա. Ալպոյաճեանի, Հր. Ասատուրի կամ Թէոդիկի նման տքնաջան բանահաւաքներ. Վենետիկը ունեցաւ իր Հ. Մ. Ճանաչեանը: Բայց Իզմի՞րը -- Մ. Նուպարեանը կամ Մ. Մամուրեանը շատ լաւ կրնային ընել այդ գործը, բայց չըրին): Շարլ Տէտէեանին կը յաջորդեն ուրիշ հմուտ անուններ -- Ժէռար Տէտէեան, Գլօտ Մութաֆեան, Ժան-Միշէլ Թիէրի, Ժէռար Պետրոսեան, Ֆրանսուա Ֆէյթօ, Ժան-Մարի Գառզու, Հ. Միշէլ Ռիքէ եւ Ֆիլիփ Ռոպրիէօ զորս չենք ճանչնար, Ժան-Գլօտ Քէպապճեան, Գիյէման Լէրիտիս, Ժան-Փիէր Մահէ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Գրիգոր Պըլտեան, Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան (ներկայ է 1937-ին գրուած յօդուածով մը), Պէռնար Ութիէ եւ Հ. Լ. Զէքիեան:

Այս բոլոր անձերու գրութիւնները առաջ ակնարկներով կը վերլուծեն մեր պատմութեան կարեւոր հանգրուանները ինչպէս եւ Անիի եւ իր եկեղեցիներու պատմութիւնը: Բայց հատորին բուն շեշտը կ'իյնայ մեր պատմութեան վերջին հարիւրամեակին ու յատկապէս Ֆրանսահայ գաղութին ծագումին եւ բարգաւաճումին վրայ, դարասկիզբի գրող Տիգրան Երկաթէն մինչեւ ժամանակակից անձնաւորութիւններ Ազնաւուր, Գառզու եւ Արփիկ Միսաքեան անցնելով Շահան Շահնուրէն, Նարդունիէն, «Յառաջ»էն ու այդ սերունդի ցայտուն դէմքերէն: 40 էջերու մէջ արդէն խտացած են Լոյս Քաղաքի հայութեան կեանքին հիմնական տարրերը ու կը մնայ նստիլ ու 300 էջերու մէջ բանալ, բացատրել եւ յաւերժացնել մեր նոր ժամանակներու ամէնէն եռուն, բեղմնաւոր գաղութին մանրամասն պատմութիւնը: Ո՞վ պիտի ընէ:

Մինչ այդ սակայն, կրնանք դմայլիլ արուեստի այս գործին վրայ, մանաւանդ հոյակապ լուսանկարներուն՝ ուր կը վերակենդանանան Հայկական Փարիզի փառքի շրջանի քանի մը մեծ դէմքերն ու դէպքերը ինչպէս եւ մեր արուեստին որոշ գլուխ-գործոցները: Հատորին վերջին էջը կը պարունակէ հայ մշակոյթի մասին ֆրանսերէն լոյս տեսած գիրքերու շատ սեղմ մատենացանկ մը: Անկարելի է սակայն օրաթերթային յօդուածով մը փոխանցել հատորին մէջ խտացած ապրումը, մտածումի նրբութիւնները, գեղագիտական վայելքը՝ եւ արդար ըլլալ բոլոր աշխատակիցներու հանդէպ:

Մանաւանդ՝ գեղարուեստական բաժինը իրականացուցած արհեստավարժներուն եւ հրատարակիչներուն: Հատորը, որ պատիւ կը բերէ զայն յղացողներուն, հայութեան եւ նաեւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ին որու աջակցութեամբ տպուած է, տեսնելու եւ կարդալու է լիովին գնահատելու համար թէ՛ աշխատանքին տարակը եւ թէ ալ Ֆրանսահայութեան մշակութային բարձր մակարդակը թէ՛ անցեալին եւ թէ ալ մանաւանդ ներկային: Ֆրանսայի համար, քաղաքականութիւնն ու մշակոյթը անբաժանելի են ու այդ իմաստով՝ Անիի, հայութեան եւ Ֆրանսահայութեան նուիրուած այս հատորը քաղաքական «ակթ» մը, արարք մըն է, քաղաքական յաղթանակ մըն է նաեւ: Ֆրանսահայութիւնը այսօր կը ներկայանայ իբրեւ Սփիւռքի մշակութապէս ամէնէն մշակուած եւ ուրեմն քաղաքականապէս ամէնէն ազդեցիկ գաղութը (այս «գաղութ» արտայայտութիւնն ալ կամաց կամաց չքացնելու է մեր բառացանկէն որովհետեւ Սփիւռքի իրականութեան չի համապատասխաներ: Կարելի է Հայաստանի կառավարութեան համար, մենք դեռ «գաղութներ» ենք սակայն մեր «գաղթականի» հոգեբանութիւնը շատոնց մեռած է ու մեր նոր սերունդները լիովին թէ՛ հայ եւ թէ ալ բնիկ կը զգան ինքզինքնին) եւ եթէ օր մը պէտք ըլլայ Սփիւռքեան հանրապետութեան մայրաքաղաք մը ընտրել՝ Փարիզը էն յարմարը պիտի թուէր մեզի...:

ՊՈԼԻՍ 1958 – 1960

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Դ.

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Պոլսոյ զանազան սանուց միութիւններու սրահներուն մէջ, տարեցներուն հետ հաղորդուելէ ետք, վարժարաններուն կատարուած այցելութիւնները բոլորովին տարբեր հրապոյր մը ունէին թէ՛ աշակերտներուն եւ թէ՛ արտասանողին համար: Արդարեւ, իսկական վայելք մըն էր տեսնել, մեր գրական դանձերուն ունկնդրութեան ժամանակ, հայ տղոց աչքերուն քաղցրաբոյր շլացումը եւ նկատել անոնց ուսուցիչներու դէմքերուն վրայ գոհունակութեան առիթը մեր բանաստեղծութեան կարեւորութիւնը փաստող բացառիկ առիթ մը: Դպրոցականներու համար դասաւանդութեան եւ պարտաւորիչ հարցաքննութեան նիւթ դարձած կտորներ՝ ճարտասանութեան եւ առոգանութեան կանոններու հետեւողութեամբ՝ կը դառնային մէջ մէկ խօսուն ու կենդանի պատկերներ, հոգիները ալեկոծող ու մտքերը ներշնչող բացառիկ պատրուակ մը:

Արդէն մեր ընթերցողները տեղեակ են կարեւորագոյն վարժարաններուն տրուած այցելութեանց նկարագրութեան: Բայց դեռ կային ուրիշ դաստիարակչական օճախներ, նոյնչափ նուիրական, ինչպէս Սաղըր Աղաճի Վենետիկի Մխիթարեանց վարժարանը, որուն աշակերտած էր ժամանակին Դանիէլ Վարուժան: Հայր Յակոբոս, Հայր Նիկողոս եւ Հայր Անտոն, հակառակ իրենց սահմանափակ նիւթական միջոցներուն, հարիւրի հասնող աշակերտներուն կը ջանան բաշխել հայեցի դաստիարակութիւն: Հայր Յակոբոսը, իր անմեղուկ դէմքով ու ֆիզիքով եւ լայնամիտ կրօնաւորի նկարագրով՝ կարծես 1900-ական թուականներէն մնացած տիպար մըն էր: 1958, Շաբաթ, Մայիս 10-ին անոնց քով եղայ, իսկ արտասանական պահէն ետք, Հայր Յակոբոսի եւ Հայր Նիկողոսի հետ այցելութեան գացինք Շիշլիի հայ կաթողիկէներու գերեզմանոցը, տեսնելու համար Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի եւ Պետրոս Ադամեանի շիրիմները, քով քովի կանգնած:

Պոլսոյ մէջ կը գործեն նաեւ Անարատ Յղութեան Քոյրերու Վարժարաններ, որոնց տուած այցելութիւններուս ընթացքին կը հանդիպէի նոյնպէս Հայր Յովհաննէս Չօլաքեանին, որ այժմ հայ կաթողիկէ համայնքին վիճակաւորն է, այն ժամանակ, երիտասարդ վարդապետ, որուն հետ, ես ալ իրեն տարեկից, հայկական աշխարհի գունագեղ կենցաղի յայտնութեանց առիթով, զուարթախոհ գաղափարներ փոխանակելու պահեր ունեցանք: Այնպէս որ այս թուականէն քանեւհինգ տարի ետք, երբ ան արդէն վիճակաւոր եպիսկոպոս, Վենետիկէն Ս. Ղազար գացող նաւակին մէջ, Հալէպի Հայկազեան Վարժարանի ուսուցիչ՝ Վարուժան Հանէսեանին հետ փոխադարձ ծանօթութեան առիթը կը յայտնուի, եւ երբ այս վերջինն ալ անոր ծանուցած կ'ըլլայ ինծի հետ ունեցած ազգականական կապը, խկոյն Յովհաննէս Եպիսկոպոսի խայտուն բացադանչութեան կ'ընկերանայ լուսավառ ժպիտ մը, անտարակոյս քաղցր անցեալի մը վերյիշումով:

Օր մըն ալ առիթն ստեղծուեցաւ այցելելու Կէտիկ Փաշայի Աւետարանական Վարժարանը, ուր մեծ թիւով դաւառէն եկող տղաներ կը հոգացուէին: Իսկ տարեցներուն համար, սրահի չգոյութեան պատճառաւ, 1960 Փետրուար 14-ին, հոգաբարձութեան անդամները որոշեցին ունկնդրութիւնը կազմակերպել Այնալը Չէշմէի ժողովարանին մէջ, կիրակնօրեայ պաշտամունքէն ետք: Բնականաբար ընտրած կտորներս ալ պատշաճեցան սրբավայրին: Ամէնքն ալ գոհունակ էին եւ ընծաներ ալ մատուցին:

Միեւնոյն պայմաններու տակ արտասանած էի Վիէննայի գաղութին համար 1957 Դեկտեմբեր 28-ին, վեցերորդ յարկը գտնուող Հայոց Ս. Փրկիչ մատրան մէջ, պատարագէն ետք: Այն առենուան հոգեւոր հովիւը՝ Եղիշէ Ծ. Վարդապետ Իւթիւճեան հայրական անխառն գուրգուրանքով մը զիս ընդունեցաւ, տեղւոյն եկեղեցական վարչութեան նախագահ Ս. Վարդեանի աջակցութեանը դիմելով: Իրիկուն մըն ալ Պր. Վարդեանը զիս իր տունը ճաշի հրաւիրեց: Թոյլ տուէք, համբերատար ընթերցողներ, որ արտասանութեան հետ կապ չունեցող բան մ'ալ պատմեմ ձեզի այս առիթով, կը յուսամ հետաքրքրական:

Բարեխառն Մարսէյլէն Վիէննա գացող հայ արտասանողը ո'չ թանձր կօշիկ ունէր ոտքերուն, ո'չ ալ գլխուն գլխարկ: Խափշիկի պէս կը դողդղար: Այլեւս լոյսերու մէջ պառկող Եղիշէ Վարդապետը՝ Աւստրիոյ մայրաքաղաքին մէջ ութ օրուան անոր ժամանումին նիւթականը ապահովելէ ետք, խրատեց հայրաբար.

-- Եկուր տղաս, երթանք մեր ոտանին վայել քեզի յարմար կօշիկ եւ գլխարկ գնենք:

Ես Մարսէյլի մէջ, մխթոալը փչած օրերուն, պէռէով դուրս կուգայի: Եղիշէ վարդապետը փէշերը հաւաքեց եւ Ս. Ստեփանոս կաթողիկէի կողքին գտնուող Քայզըն Էլիզապէթ պանդոկէն դէպ առնելով՝ ուղղուեցանք մեծ պողոտայի խանութներուն շքեղազարդ ցուցափեղկերը դիտելու: Ան ներքնապէս բուրդով պատած սեւ կօշիկներ ընտրեց փափուկ ոտքերուս եւ սառած գլխուս համար ալ լուսաշող խանութ մը մտնելով, հագայ փորձէ ետք, վայել դտաւ սեւ թաղիք գլխարկ մը (շափօ մու) հանդչեցնել գլխուս վրայ, բոլորակ ժապաւէնին կըցուած նոր փետուրով մը. մերժեց երկար փետուրները, թեթեւ մը ծիծաղ յառաջացնող:

-- Տղա'ս, գլուխդ եղի'ր, Վիէննայի «Հայիկ»ը ամենաընտիր մարքան է:

Դեռ ականջիս մէջ է անոր չեշտակի կրկնութիւնը:

Այլեւս տաքուկ ոտքերով ու Հայիկի գլխարկը ձեռքիս, դուրը զարկի Վարդանեաններու սքանչելի յարկաբաժինին:

Ծառայ մը դուռը բացաւ եւ զիս առաջնորդեց հիւրանոց: Գորգապատ լայնածիր սրահ մը, վարդագոյն կարասիներով կահաւորուած. հազար ու մէկ նրբին առարկաներ բեհեզեայ ծածկոցներու վրայ, աչք շլացնող դիւրաբեկ ամաններ ներդաշնակօրէն տեղաւորուած: Միս մինակս փորձեցի թաւշապատ բազկաթոռ մը նստիլ ու դիտել շրջապատս աչշահար: Այդ պահուն տեսողութեան կարողութիւնս միայն ի զօրու էր. Մէյ մըն ալ ականջիս հասան թռչունի ճռվռոցներ: Գլուխս դէպի առաստաղ ուղղելով՝ ի՞նչ տեսնեմ. մէկ, երկու, երեք, հինգ, տասը, քսան, յիսուն, հարիւր գունագեղ թռչնակներ մէկ ծայրէն միւսը կը սուրան: Տան մը մէջ այսքա՞ն թռչուն ազատ համարձակ, ըլլալի՞ք բան է: Եւ անոնց արագաշարժ երթուդարձը այնպիսի կանոնաւորութեամբ կը կատարուի որ հիւրանոցին մէջ տեղ գրաւած հազարումէկ իրերուն բնաւ չեն դպչիր այլ մասնաւորաբար պատէ պատ ամրացուած նուրբ թառերը միայն կ'օգտագործեն. ոմանք մինչեւ վար ալ կ'իջնեն, բայց քանի մը շրջանէ ետք կը սուրան դէպի վեր անսայթաք շարժումներով:

-- Աստուած իմ, եթէ հիմա բան մը փըշրեն ի՞նչ պիտի ընեմ:

Տասը վայրկեան անցած, մուտք գործեցին Տիկին եւ Պարոն Վարդեանը: Տիկինը՝ պարսկահայ, թործոշ գեղեցկութեան մէկ տիպարը, լայնօրէն շպարեալ, ձեռքերը օդին մէջ բարձրացուց եւ տասնեակ մը դեղձանիկներու տեսակներ խուժեցին անոր վրայ ու թառելու փորձեր կատարեցին անոր արագաշարժ մատներուն, թեւերուն, ուսերուն ու նոյնիսկ մազերուն վրայ. Տիկինը ամէն մէկին անունը կուտար, կը ձայնէր անոնց նման եւ անոնք վիրար կը հրմշտկէին, անոր դուրգուրանքին արժանանալու համար: Այս զարմանահրաշ խրախճանքը տեւեց դոնէ կէս ժամ, որմէ ետք, Տիկինը իր թռչնակի եղանակով հրաման արձակեց

որպէսզի անոնք խուժեն դէպի ոսկեհուս վանդակները, բաւական դժկամակութեամբ: Եղան մէկ քանի անհատներ, որոնք ստիպուեցան իրենց ընկերներուն միանալ, եւ իսկոյն սեղան պատրաստուեցաւ:

Այս հազուագիւտ միջադէպէն ետք վերադառնալով Վիէննայի մատուռ յարկաբաժինին մէջ, պատարագի սկիզբին: Բուրվառակիր փոքրիկ դպիրի մը հետ զգեստաւորեալ վարդապետին առեանը գալը տեսնելով, իսկոյն դպրութեան շապիկը կոնակս անցուցի, սարկաւագի բաժինը կատարելու համար: Իսկ պատարագի աւարտին, շապիկը վրայէս հանելով, գրակալին առջեւը կեցած՝ համառօտ ուղերձով մը հրամցուցի ներկայ հաւատացեալներուն: Հայկական աղօթքն ու հայ բանաստեղծութիւն իրարու յաջորդեցին նոյն երդիքին տակ:

Այնալը Զէյմէի ժողովարանին եւ Վիէննայի հայ մատուռին մէջ կատարուած կրօնա-դրական արարողութիւնները հայկական կենսագրութիւնը ապացուցանող սրտայոյզ օրինակներ են, որոնք յանուանական բաժանմունքներէն շատ վեր կը դասուին: Այս հաւաստումն ալ կատարելու համար, ստիպուեցանք Պոլիսէն յանկարծ Վիէննա ցատքել: Եւ կրկին Պոլիս:

Պատրիարքանիստ Գումգափուն, հին օրերու իր աշխուժութիւնը եւ ժողովրդական խանդավառութիւնը դեռ պահած ըլլալ կը թուի, շնորհիւ դաւառէն ժամանող հայրենակիցներուն: Եւ Պէզճեան Մայր Վարժարան այցելութեան օրն ալ, Պոլսահայ ուսուցչական մարմինը մամուլով հրաւէր ուղղած էր որպէսզի քաղաքին բոլոր ուսուցիչներն ալ ներկայ գտնուին հաւաքոյթին, 1958 Մայիս 9, Ուրբաթ, կէսօրէ ետք ժամը 4-ին:

Այդ օրը, վարժարանի մեծ սրահին առաջին եօթը կարգերը լեցուած էին հաւաքոյթի մօտ դասախարակներով: Անմոռանալի պահ մը. տարեց ուսուցիչներ, ինչպէս Պօղոս Շապոյեան, Հաճեան, Վահրամ Պուրմայեան, Գաբրիէլ Գաբրիէլեան, Օր. Զալըքեան, Պոստանեան, կողք կողքի նստած իրենց կրտսեր գործակիցներուն հետ, «օրիորդութիւն» ընող պարզ հագուած տիկիններ, հոգեմայլ եւ ժպտուն, Մխիթարեան հայրերու եւ Անարատ Յղութեան քոյրերու եւ Նորահաս Մեծասաքեան խունկ մատուցանողներուն հետ: Իսկ վերջին կարգերուն մէջ, Պէզճեանի աշակերտութիւնը իր տնօրէն Զօպեանի առաջնորդութեամբ:

Արդարեւ, այդքան հայերէնի ուսուցիչներ կարծես մասնաւորաբար հաւաքուած ըլլային փաստելու համար որ դեռ կանգուն են հայ լեզուի պաշտպաններն ու լուսաւորողները: Ա՛խ — խոր ա՛խ մը քաշենք — առանց այս հաւատաւոր առաքեալներուն, մեր լեզուն ի՞նչպէս պիտի ապրէր: Սրահին մէջ նշմարեցի նաեւ հեղինակաւոր տաքթոր Գէորգեանը: Անոր պէս բազմաթիւ ալ բժիշկներ, ուսուցիչներու սովին պատճառաւ, թէ՛ գրականութիւն, եւս առաւել գիտութեան դասերը սիրայօժար կը ստանձնեն, եւ այս կէտը արդէն ինքնին թէ՛ գովելի է թէ՛ յուզիչ:

Այս նուիրական բազմութեան առջեւ, մէկ մինակս բեմ բարձրացայ եւ կանանչով ծածկուած սեղանին կրթնած, (չէին մոռցած բաժակով ջուրը), հայ դաստիարակին պաշտպան փաստաբանի դերը ըստանձնեցի սէնտիգալիստի հոգեխառով թոնով մը: Հրաւէր կարդացի մեր թաղական եւ ազգային մարմիններուն, որպէսզի հայ դասատուներուն թոքէն ու սրտէն ժայթքող ջանքերը համեմատաբար վարձատրուին: Ի սէր դաստիարակութեան եւ մշակոյթին, Խրիմեան Հայրիկի սրտայոյզ խօսքերը յիշեցի, մանաւանդ անոր նշանաւոր կտակին մէկ նախադասութիւնը.

«Մի գոմէշի ձագ հոգեբաժին տա՛ր Վարագայ վանքին, քանզի այդ վանքի շնորհիւ մենք կարդալ գրել սորված ենք»:

Եւ սկսայ անոնց պատմել թէ ինչ պայմաններու տակ Մարսէյլի մէջ սորված եմ հայերէն լեզուն, ցուցաբերել երախտագիտութիւնս տարագրութեան զոհ գործաւոր հօրս հանդէպ, որ իր որդին միշտ հայ վարժարան ղրկած էր, ականջի օղ ըրած ըլլալով 1929-ին Մարսէյլի Ազգային վարժարանի տնօրէնին խօսքը վճռական.

— Դուն անօթի կեցիր, բայց տղադ դըպրոց ղրկէ՛:

Կարելի էր այլեւս երեւակայել այս արտայայտութեանց յաջորդող ծափահարութիւններուն տարափը: Հայ ուսուցիչներուն համար, նման առիթներ բարեբեր կը նկատուէին հանրային կարծիքը արթնութեան կոչելու եւ իրենց աշակերտներուն ալ ջանասիրութեան դիմել տալու:

Անձնական անեկդոտներ եւ արտասանութիւններ կը յաջորդէին իրարու եւ ո՛չ անոնք կը մտածէին թէ տուն տեղ, ամուսին, զաւակներ ունէին, իսկ ես՝ թէֆ գլուխս՝ բոլորովին անտարբեր: Ու երբ «Հէմ կիւլ, հէմ վարդ, հէմ նարկիզ»ով ուզեցի վերջ տալ հաւաքոյթին, իսկոյն Կէտիկ Փաշայի տնօրէնը՝ Պօղոս Շապոյեան, ան ալ ինծի պէս Արաբկիրի զաւակ, ծաղկեփունջ մը ձեռքը բեմ բարձրացաւ, (ա՛խ, Պոլսեցիներուն այդ ծաղկեփունջերը) ուսուցչութեան կողմէ շնորհակալութիւն յայտնելու: Իմ կարգին, ես ալ այդ տասնեակ մը հարամանիքի կողմներուն յատուկ սպիտակափայլ նուիկները տարեց ուսուցչուհիներուն բաժնեցի:

Երեսունեւհինգ տարի ետք, լուսանկարիչ Բարունակին կողմէ քաշուած տասնեակ մը պատկերները շա՛տ բան կ'ըսեն այդ օրուան խանդավառութեան մասին: Միայն այդ օրուան հոգեկան անխառն վայելքին համար կ'արժէր որ Պոլիս երթայի:

Դեռ ծայրն են ծրարոց...

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 8, 1993

ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ՄԸ ՈՐ ՉԻ ԼՔԵՐ ԻՐ ԱՐՄԱՏՆԵՐԸ

Աւելի քան ութսուն տարիներու կեանք մը եւ աւելի քան ութսուն հատորներ որոնք իր ստորագրութիւնը կը կրեն: Հանդարտ, համեստ, նորոյթներու հանդէպ անտարբեր, լրատուներու դիմաց ամբողջովին խուլ, դպրոցներէ ու տաճարներէ հեռու Թրուայեան չի դադրեցներ արտադրութեան թափը: «Միակ փոփոխութիւնը որ բերած է տարիքս, այն է որ այլեւս ոտքի կեցած չեմ գրեր»: Կ'ըսէ թէ գրելէ ուրիշ ոչինչ կ'ընէ, բացատրելու համար արտադրելու իր տրամադրութիւնը: Ոչ կը դասախօսէ, ոչ յօդուած կը գրէ, ոչ ընթրիքներու կը մասնակցի ու շատ հազուադէպօրէն կը ճամբորդէ: Երկաթեայ կարգապահութեան մը կը հետեւի. առաւօտուն ժամը 5-ին ոտքի է ու Պոնափարթ փողոցի երեք սենեակնոց իր գրասենեակ — յարկաբաժնին մէջ արդէն աշխատանքի լծուած: Նոյնիսկ երբ ինքն իրեն արձակուրդ կուտայ ու Լուառէի տունը կ'երթայ, օրը միշտ ութ ժամ կ'աշխատի:

Միակ պերճանքը զոր թոյլ կուտայ իրեն, երթալ հետեւիլ է Ֆրանսական Ակադեմիային բառարանային նիստերուն: Ան ալ ոչ ամէն Հինգշաբթի: Թէ ինչո՞ւ հոն մուտք գործած է. որովհետեւ «այդպիսի պատիւ մը մերժելու իրաւունքը չունէի. մանաւանդ մօրս ու հօրս հանդէպ որոնք տքնեցան ուսումի պայմաններս ապահովելու համար» կը բացատրէ: Այս առթիւ կը յիշէ մօրը այն յատկանշական խօսքը կուլթեան տունը տեսնուելու. ինք կը վախ-րութեան օրը. «հիմա, պէտք է շարունակել»:

Գրողներու, ցարերու կեանքին պատումին ընդմէջէն, ան իր տաղանդով ու սովորական մարդկայնութեամբ Ռուսաստանի Գրականութեան ամէնէն շքեղ շրջանը կը վերակենդանացնէ: Երկար ատեն այս դաղթականը խուսափած է իր ծագումի հայրենիքին մասին խօսելէ. ան կը բացատրէ. — «Առաջին հատորներուս մէջ բնաւ չէի ուզեր ռուսական անձնաւորութիւններու եւ անցքերու տեղ տալ: Կ'ուզէի ֆրանսացի գրագէտ մը ըլլալ: Միայն 1939-ին համարձակեցայ գրել գիրք մը որ Ռուսաստանի առընչուած էր»:

Իր ծննդավայր երկրէն մնացած է միայն Ր գիրը իւրայատուկ շեշտով մը արտասանելու ազդեցութիւնը: 1920-ին մեկնած է անկէ ու երբեք չէ ուզած հոն վերադառնալ: Նոյնիսկ համայնավարութենէն ետք: Իր մեծ եղբայրը գացած է իրենց մանկութեան տունը տեսնելու. ինք կը վախնայ: Կը վախնայ իր ներքին Ռուսաստանը դէմ յանդիման բերելու իրականութեան ու անկէ քաղելու գրօսաշրջիկի տպաւորութիւններ: Կը վախնայ որ օր մը այլեւս չի կրնար երազել ու գրել:

Զգրել, իրեն համար ամէն բանի վախճանը կը նշանակէ: Ատիկա իրեն համար ամէն բանէ աւելի հաճոյք կը պատճառէ եւ կը հետաքրքրէ: «Երջանկութիւն կը պատճառէ ինծի, երեւակայական անձնաւորութիւններու մորթին մէջ մտնել» կ'ըսէ ան:

Երբ կը հարցուի թէ զղջումներ ունի՞, կը մրմնջէ. — «թերեւս չափէն աւելի աշխատեցայ ու բաւականաչափ ժամանակ չտուի կեանքը ապրելու» առանց մեծ համոզումի: Յետոյ անմիջապէս կ'աւելցնէ լայն ժպիտով մը. — «այնքան հաճոյք կը զգամ որ...»:

ԲԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱԹԷՆՔ Կ'ԱՅՑԵԼԷ

Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան կողմէ ղրկուած Պր. Վլադիմիր Տիլանեան եւ Ելմտական նախարարութեան կողմէ ղրկուած Պր. Վահան Սարգսեան, Երկուշաբթի, Ապրիլ 12-ին, ընկերակցութեամբ Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան Յունաստանի ժամանակաւոր ներկայացուցիչ Պր. Կարապետ Գալֆաեանի, ընդունուեցան Յունաստանի Ազգային Տնտեսական Նախարարութեան փոխ-նախարար Պր. Քասիմիսի կողմէ, ինչպէս նաեւ Յունաստանի Արտաքին Նախարարութեան զանազան բաժիններու վարիչ դեսպաններէ: Խօսակցութիւնները եղան սիրալիր մթնոլորտի մէջ, յունական կողմը՝ յանձինն պետական պատասխանատու ներկայացուցիչներու փոխանցեցին հայ ներկայացուցիչներուն Յունաստանի քաղաքական որոշումը նպաստելու Հայաստանի: Այլ ուղղութեամբ եղան կարգադրութիւններ եւ ըստորագրուեցան համաձայնութիւններ: Հայաստանի ներկայացուցիչներու այցելութեան պատճառներէն մէկն ալ Հայաստանի Արտաքին Նախարար՝ Պր. Վահան Փափազեանի Յունաստան այցելութեան ծրագրի դասաւորումն էր: Այցելութիւնը հաւանաբար տեղի ունենայ Մայիսի վերջ:

Արտաքին յունական նախարարութեան կողմէ յանձնուեցաւ հայկական ներկայացուցչութեան՝ փոխանցուելու համար Հայաստանի կառավարութեան նոթ վերպալներ, որոնց համաձայն անմիջապէս կը սկսին Սելանիկի օդակայանէն մթերքներու առաքումը Հայաստան:

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Ապրիլ 19-20-ին թշնամին զօրացուց ռմբակոծումը: Ան օրական շուրջ 500 ռումբ կ'արձակէր ու կ'աւերէր Հայերու դիրքերը եւ ամրութիւնները: Միաժամանակ կը սաստկացնէր հրացանային կրակը: Բայց Հայերը հակառակորդի քանդած ամրութիւններն ու դիրքերը կրկին կը վերականգնէին ու արիաբար կը պաշտպանուէին:

Ապրիլ 20-ին, սպայ մը խրամատէն, առանց յայտնուելու, դիմեց հանրայայտ հայդուկ, անվրէպ կրակող Շատախցի Աւոյին, ըսելով որ Ճէվտէթ պէյի կողմէ կ'ուզէ իմանալ թէ ինչ կը պահանջեն Հայերը: Աւոն պատասխանեց որ ինք լեռնցի մարդ է, այդ կրնան ըսել Հայոց հոգեւորական եւ կուսակցական ղեկավարները: Երբ սպան յամառեցաւ եւ փափաք յայտնեց գոնէ տեսնել անոր երեսը, Աւոն յայտարարեց. — «Էսօր մեր Նամուսի համար թվանք ձեռքիս կը կռւիմ, մեր օլուխ չոճուխ չեն թողուր որ անամօթաբար մնան ձեր ձեռքը, խաղաղութիւն չկայ, քանի Ճէվտէթ կայ, կ'ուզեմ անոր գլուխը, հասկցա՞ր»:

Դժուար է ըսել, թէ սպան իրօք այդ խօսակցութիւնը կը վարէր Ճէվտէթ պէյի յանձնարարութեամբ: Բայց յայտնի է որ Ապրիլ 21-ին կուսակալը երկու հայ կանանց միջոցով նամակ ուղարկեց Զինուորական մարմնին, որով կը պահանջէր զինաթափուիլ ու յանձնուիլ, այլապէս կը սպառնար կոտորել: «Եթէ առաջարկներս չընդունիք — կը գրէր ան, — այսօր կէսաւչէն եկող հրետանիները հոս հասնելուն պէս, ամբողջովին քաղաքի վրայ պիտի ուղղեմ եւ ողջ քաղաքը տակն ու վրայ պիտի ընեմ: Գթացէք գոնէ ձեր ընտանիքներուն»: «...Ձեզի փրկութիւն չկայ»:

Հայերը սակայն, չվախցան Ճէվտէթ պէյի սպառնալիքներէն, չհաւատացին անոր կեղծ խոստումներուն եւ որոշեցին կռիւը շարունակել մինչեւ վերջին մարդը, մինչեւ վերջին փամփուշտը: Ապրիլ 22-ին կուսակալը կրկնեց իր պահանջները, բայց դարձեալ մերժում ստացաւ: Ան ատեն ան գործի լծեց թնդանօթները եւ սկսաւ անխնայ ռմբակոծել Քաղաքամէջը: Ծուխն ու փոշին պատեցին երկինքը եւ փակեցին արեւի ճամբան: Վառօդի հոտը տարածուեցաւ ամէն տեղ: Սակայն Հայերը մնացին իրենց դիրքերուն վրայ եւ հերոսաբար դիմադրեցին:

Անյաջողութեան մատնուած Ճէվտէթ պէյը փորձեց հոս ալ կատարել այն, ինչպէս Այգեստան, այսինքն գաւառները հաւաքած տարաբախտ Հայերը (500 հոգի) քշեց դէպի Քաղաքամէջ, նպատակ ունենալով պաշարուածներու մէջ առաջացնել սով ու տարափոխիկ հիւանդութիւններ: Բայց իր ձգտումներն ալ ապարդիւն մնացին:

Մայիսի սկիզբին ռուսական զօրամասերու ու հայ կամաւորական գունդերու առաջխաղացման հետեւանքով Ճէվտէթ սկսաւ թողուլ ինչպէս Այգեստանի, այնպէս ալ Քաղաքամէջի պաշարումը եւ բռնել փախուստի ճամբան: Փախուստէն առաջ ան տանջամահ ըրաւ ու գնդակահարեց ձերբակալուած ու Վանի բանտը փակուած Հայերը:

Պաշարումէն ազատած Հայերը սկսան հետապնդել թշնամին եւ այրել անոր ամրոցները: Անոնք մոխիր կը դարձնէին 600 տարուան բռնակալութեան յիշատակները ու կը հռչակէին իրենց ազատութիւնը: Սահակ Ճանկոյեանը բարձրացաւ Վանի նշանաւոր բերդի գագաթը, վար շպրտեց դարերէ ի վեր բռնութեան խորհրդանիշ հանդիսացած թրքական դրօշակը եւ անոր փոխարէն ամրացուց ազատութեան դրօշակը:

Մայիս 4-ին Այգեստանի ու Քաղաքամէջի հերոսամարտերուն մասնակիցները հանդիպեցան իրարու: Անոնք շնորհաւորեցին մէկզմէկու յամառ պայքարով ու զոհերու գնով ձեռք բերած յաղթանակը: Ճառ մը խօսեցաւ Փանոս Թերլեմէզեան ու ըսաւ. — «Ողջո՛յն քաղաքացի հերոս ժողովուրդին, պարծանք բոլոր կռուողներուն, որոնք խիզախօրէն կուրծք տուին թշնամիին եւ յաղթանակեցին: Մենք ձեզի բերեր ենք Այգեստանի ձեր զինակից ընկերներու համբոյրն ու հիացմունքը: Երկու տեղն ալ փառքով յաղթանակեցինք, թշնամին անզօր ու խայտառակուած փախաւ: Ռուսական բանակը՝ կամաւորներու առաջնորդութեամբ ... մտած է երկիր: Չխորհինք թէ զէնքը վար պէտք է դնել: Ոչ, այժմ աւելի քան առաջ պատրաստ պէտք է գտնուինք հաւանական բոլոր անակնկալներու հանդէպ: Փախչող թշնամին հեռու չէ, կրնայ վերադարձի ու յարձակման փորձեր ընել»:

Շուտով Քաղաքամէջ եկան հայ կամաւորական խումբերու եւ ռուսական զօրամասերու հրամանատարները: Հրամանատար Նիկոլաեւը զարմացաւ, երբ տեսաւ Հայերու կառուցած դիրքերն ու ամրութիւնները: Ան հարցուց. — «Արդեօ՞ք ձեր շարքերու մէջ զինուորական ամրութեան կառուցումի մասնագէտներ եղած են: Որովհետեւ այս դիրքի ներկայ վիճակը (նկատի ունէր Թէքալիֆ Հարպիէի ամրոցը), անոր նկուղային ամրացումը շատ կողմերով կը յիշեցնէ Փորթ-Արթիւրի բերդային ամրութիւնները, Մանջուրիոյ մէջ»: Երբ պատասխանեցին՝ ոչ, այդ ստեղծուած է կռիւի պայմաններու թելադրանքով, զօրավարը չհաւատաց, ըսելով «կարելի չէ ... որովհետեւ փորձառու, հմուտ մասնագէտի գործ կը նմանի ներքին ամրացումը»: Կրկին հարցուփորձէ յետոյ, զօրավարը երբ համոզուեցաւ որ ամրոցները իրօք, Հայերն են կառուցած իրենց հնարամտութեամբ, գովեց զիրենք:

(Տար. 8)

(suite de la 1ère page)

DELAIS DE DISTRIBUTION :

à EREVAN :

Pour les lettres :

distribution à domicile le surlendemain de l'arrivée de l'avion

Pour les colis :

mise à disposition dans les 115 bureaux distributeurs le surlendemain de l'arrivée de l'avion

à PARIS :

Pour les lettres :

75% distribuées le lendemain de l'arrivée de l'avion

Pour les colis :

distribution le surlendemain de l'arrivée de l'avion

FREQUENCE

Compte tenu de l'utilisation du vol charter de Sabératours, cette liaison est hebdomadaire. Il est donc conseillé de poster les envois au tout début de la semaine pour qu'il puissent être embarqués le mercredi ou le jeudi..

Si d'autres vols réguliers étaient organisés, la fréquence d'expédition serait alors augmentée.

LE TRANSIT

En outre, LA POSTE s'est engagée à assurer dans les meilleurs conditions le transit du courrier expédié par voie aérienne par l'administration postale de la république d'Arménie à destination des pays qu'elle aura choisis. Elle proposera de plus aux autres administrations postales d'assurer le transit de leurs envois vers l'Arménie. .

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

EGLISE DES REFORMES
MARSEILLE

Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետութիւնը, հաւատարիմ իր աւանդութեան, կ'ոգեկոչէ 78-րդ տարելիցը հայ ազգի բիւրաւոր Նահատակներուն։

Հայրապետական պատարագը կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

Կը քարոզէ՝

ԺԱՆ ՇԱՊԷՐ

Արքեպիսկոպոս Փերփինեանի

Արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի Սէն Վէնսան տը Փօլ Եկեղեցւոյ մէջ

(Eglise St. Vincent de Paul,
LES REFORMES, CANEBIERE)

Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 15·30-ին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

*ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՐ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՕԺԱՆԴԱԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ*

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ

ՄԱՅԻՍ 22 – 23

Մանրամասնութիւնները կը հաղորդուին յետագային։

ՊՈԼՍԱՀԱՅ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
-- Մարսէյլ --

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 23, ժամը 16-ին։

Պ. Անրի Պետրոսեան եւ աղջիկը,
Պ. Ռոպէր Պետրոսեան եւ զաւակները
իր զաւակներն ու թոռները
Պ. Ջաւէն Մելքոնեան եւ զաւակները
Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Մելքոնեան եւ զաւակները
Տիկին Քրիստին Համբարձումեան եւ աղջիկը
Տիկին Անդրէն Մելքոնեան եւ զաւակները
իր եղբայրները, քոյրը, հարսը, եղբօր եւ քրոջ զաւակները
ինչպէս նաեւ Թադէոսեան, Պօտիւ, Օհաննեան, Տէրտէրեան ընտանիքները
իր զարմիկներն ու ազգականները
ցաւով կը ծանուցանեն

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Գեղանոյշ Մելքոնեան)

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 10-ին, 80 տարեկանին, Ալֆորվիլի իր բնակարանը։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Ապրիլ 19, ժամը 10·30-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին,
4 ռիւ Կոմիտաս
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ընդունիլ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գրիգոր Լ. Գարեգինեանի (*Երեւան*) եւ Խաչիկ Տիւզեանի (*Ալֆորվիլ*) *յիշատակին, Տիկին Արեգնազ Քէպէլեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. -- 500 Ֆր. «Խափուած փուր լ'Արմենի»ի, 500 Ֆր. Քօօփերասիոն -- Արմենիի (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 ֆրանք «Յառաջ»ին։*

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուքեան 100 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման եւ 100 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան,

LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

*ORGANISE UNE SOIREE
CULTURELLE EXCEPTIONNELLE*

SOUVENIR ET ESPOIR

vendredi 23 avril à 20h30

en l'église Saint Nom de Jésus
91, rue Tête d'Or, angle rue Bugeaud
Lyon 6e

au programme :

Message des survivants du génocide, brève allocution en français
Monsieur Vaghinag Miskdjian
Message d'espoir
en arménien et en français
deux élèves
de l'école Papazian de Lyon
Chants populaires et patriotiques
la cantatrice Hermine Yeritzian
de Paris
Poèmes en arménien
Ardachès Voskanian de Paris
Musiques populaires
l'ensemble instrumental Spitak
Poèmes en français
Sarkis Tcheumlekian
Khai
nouvelle tirée du livre «Sur le chemin de la Liberté» de Avédis Aharonian interprétée par l'Association théatrale du Regard, direction Georges Chapel, collaboration artistique Jean Hagopian Salvian

Le public est invité à communier à travers sa culture, avec son passé et son présent.

**Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris**

— ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ —

ԿՈՉ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս համագաղութային կազմակերպութեամբ կ'ոգեկոչուի 1915 Ապրիլ 24-ի Մեծ Եղեռնը։

Մեր գաղութի քաղաքական, ազգային եւ եկեղեցական պատասխանատուները պատրաստեցին Ապրիլ 24-ի ոգեկոչման մանաւոր յայտագիրը, զոր կը ներկայացնենք առ ի գիտութիւն մեր համայն ժողովուրդին։

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ապրիլ 23, ժամը 18-էն 20 Ռատիօ «Կայեն»ի մանաւոր հաղորդում նուիրուած Մեծ Եղեռնի տարեդարձին։

Ժամը 20-ին՝ Երիտասարդներու հսկումի հաւաքոյթ.

ա. -- Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Յուշարձանի բոցի արծարծում.
բ. -- Հսկումի արարողութիւն.
գ. -- Մոմավառութիւն.

Ապրիլ 24, ժամը 13-էն 15 Ռատիօ «Տիալոկ»ի մանաւոր հաղորդում.

Ժամը 15-ին՝ Յարգանք Նահատակաց. -- Յուշարձանի բոցի պաշտօնական արծարծում։

Ժամը 15·30-ին՝ Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Կը պատարագէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԵՐԷՃԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնը կը կատարէ ՍԱՀԱԿ -- ՄԵՍՐՈՊ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի։

Ժամը 17-ին՝ ծաղկեպսակներու զետեղում եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն Յուշարձանին առջեւ։

Ժամը 17·30-ին Պահանջատիրական ցոյց մը՝ որ տեղի կ'ունենայ Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռ.Ա.Կ.-ի կազմակերպութեամբ։ Ժողովուրդը կը հաւաքուի Ռոն Բուէն տիւ Փրատօ, ուր խօսք պիտի առնեն քաղաքական եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ պահանջելու՝ ճանաչումը 1915-ի Հայկական Ցեղասպանութեան, ճանաչելու՝ Հայաստանի եւ Արցախի շրջափակումը, զօրավիգ կանգնելու՝ Արցախի ինքնապաշտպանութեան։

Ներկայիս կոչ կ'ուղղենք մեր ազնիւ ժողովուրդին խուռներամ բազմութեամբ մասնակցիլ Ապրիլ 24-ի վերոյիշեալ բացառիկ յայտագրին եւ ցոյց տալ մեր ազգային արժանապատուութիւնը եւ վճռականութիւնը՝ պաշտպանելու մեր ժողովուրդի արդար իրաւունքները։

ՄԵՐ ՈՒԺԸ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ Է, ԳՈՐԾՈՎ ԱՐՏԱՅԱՅՏԵՆՔ ԶԱՅՆ.

Կարգադիր Յանձնախումբ
Հ. Յ. Դ.-ԵԱՆ եւ Ռ. Ա. Կ.-ի

COLLOQUE
SUR

L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE

Sa théologie, son histoire, son présent

Organisé par :
La Fédération Protestante de France et l'Eglise Apostolique Arménienne
Jeudi 22 Avril - 20 h 45 - *Mairie du VIe*, 78, rue Bonaparte.

CONFERENCE PUBLIQUE D'OUVERTURE
par Sa Sainteté
K A R E K I N E I I
Catholicos de la Grande Maison de Cilicie
«LE CREDO DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE»
— entrée libre —

Vendredi 23 Avril - 21 h - *Temple de l'Oratoire du Louvre*
145, rue St. Honoré, Paris Ier

GRAND CONCERT PUBLIC
Sous le haut patronage de
Monsieur JACQUES CHIRAC
Ancien Premier Ministre, Député-Maire de Paris
Chants liturgiques arméniens par la Chorale S i p a n - K o m i t a s
sous la direction de *Garbis Aprikian*
— entrée 50 F —

Tebrotzassère

Le Collège Tebrotzassère rappelle qu'il est habilité à percevoir la TAXE D'APPRENTISSAGE.

Toutes sociétés, après avoir versé la Taxe d'Apprentissage auprès d'une Chambre de Commerce et qui rencontreraient des difficultés, sont priées de prendre immédiatement contact avec le Collège au : 43. 81. 01. 72.

ASSOCIATION NAREG

— ENGHIEN —

LA TROUPE DE DANSE NAREG
S'AGRANDIT !

Jeunes Arméniens qui aimez la danse traditionnelle arménienne, venez partager votre arménité dans une ambiance dynamique et motivante.

Répétitions : Lundi soir ou mercredi selon âges et niveaux

Renseignements : Faites le premier pas et appelez Myriam au 48. 41. 49. 37.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 20
MARDI
20 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.043
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.043

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ

Աւելի ճիշդ՝ բանաձեւ մը եւս:

Ապահովութեան Խորհուրդը, ընդառաջելով Ֆրանսայի պահանջին նիստ գումարեց եւ ... բանաձեւ մը քուէարկեց Պոսնիոյ – Հերցեկովինի առթիւ: Ամիսներէ ի վեր յաջորդական ազդարարութիւնները ոչ մէկ արդիւնք տուած էին: Սերպերը կը շարունակէին ասպարէզ կարդալ, օրէ օր աւելի սաստկացնել զինուորական գործողութիւնները: Մեռեալները բազմացան: Աշխարհը դիտեց, երբեմն երբեմն ձայնը բարձրացնելով խիղճերը հանդարտացնելու համար:

Մեռեալները բազմացան: Գաղթականներու շարանները երկարեցան: ՄԱԿ-ի «պաշտպանողական» ուժերը ոչ իսկ կրցան պաշտպանել անմեղ բնակչութիւններ, որոնց միակ յանցանքն էր հող ծնած ըլլալ: Ոչ մէկ կապ ունէին մեծերու հաշիւներուն հետ: Ուրիշ միամիտ կամ գոնէ՝ բարեմիտ ժողովուրդներու պէս հաւատացած էին որ միջազգային հաւաքականութիւնը անտարբեր չի մնար անկախացած Պետութեան մը նկատմամբ: Հաւատացած էին: Երբ ՄԱԿ-ի ուժեր հասան, կրկին հաւատացին որ անոնք արդելք են կոխումներու սաստկացման, ջարդերու, «ցեղային մաքրագործումներ»ու: Սխալած էին, ինչպէս ուրիշ ժողովուրդներ: Եկած էին պատերազմը դիտելու:

Պոսնիան՝ Քուէյթ չէ: Ինչպէս Ղարաբաղը Քուէյթ չէ:

Ուրեմն, ապրիլ 17-ին, մինչ սերպ եւ մահմետական զինուորական ղեկավարները հրադադար մը կը ստորագրէին նոյն օրուան կէս գիշերէն սկսեալ, Նիւ – Եորքի «15»երը նիստ կը գումարէին, որոշելով խստացնել նախորդ ազդարարութիւնները: Այս անգամ ամբողջական ամպարգօ մը կը քուէարկուէր (Չինաստան եւ Ռուսաստան ձեռնպահ կը մնային) Սերպերու դէմ: Բայց, հոս ալ, անհրաժեշտ էր զիջումներ ընել, այսինքն այնպէս ընել որ ոչ ոքի սիրտը կոտրի կամ հաշիւները խանգարէ: Ուրեմն այդ ամպարգօն կը գործադրուի միայն Ապրիլ 26-էն ետք, որպէսզի Ելցին կարենայ հանդարտ դլխով կատարել Ապրիլ 25-ի իր հանրաքուէն եւ ոչ մէկ բան խոչընդոտէ անոր ընթացքը: Մինչ այդ, ի՞նչ կրնայ պատահիլ: Մեռեալները կրնան աւելնալ եւ գաղթականներու շարանները երկարիլ:

Ցաւելին է նաեւ նկատել որ մեծերը չեն ծածկեր իրենց ընդվզումը: Ազուոր – ազուոր խօսքեր կ'արտասանուին: Ոմանք ամօթ իսկ կը զգան այն տպաւորութիւնը թողլով որ այդ Ապահովութեան Խորհուրդը, այսինքն Միացեալ – Ազգերու այդ անօգուտ կազմակերպութեան մէջ որոշում տուողները իրենք չեն, այլ անծանօթ մոլորակէ մը իջած մարդիկ:

Հրադադարը պէտք է գործադրուի որպէսզի ՄԱԿ-ի ուժերը, Կարմիր Խաչը, Գաղթականաց Բարձր Գրասենեակը կարենան պարպել վիրաւորներն ու հիւանդները: Հարկ է նաեւ որ ապազինուին մահմետական ուժերը, հակառակ պարագային Սերպերը կրնան վերսկսիլ յարձակումը:

Ապրիլ 19-ին, Սրեպրենիցա ինկած էր: Սերպերը փառաւոր յաղթանակ մը տարած էին եւ Միացեալ Ազգերն ալ՝ փառաւոր պարտութիւն մը:

Սրեպրենիցա ամէնէն յատկանշական խորհրդանիշն է մեծերու կեղծաւորութեան, ՄԱԿ-ի անկարողութեան եւ մանաւանդ Եւրոպայի քաղաքական սնանկութեան: Նահատակ քաղաք մը՝ Սրեպրենիցա, որու տրուած մարդասիրական օժանդակութիւնը կը ծառայէր առաւելապէս քօղարկելու քաղաքականութեան մը բացակայութիւնը:

Կը մնայ կրկին հաստատել, եթէ հարկ է, որ միայն ուժին կը պատկանի վերջին խօսքը, որու դիմաց, ի՞նչ կ'ընէ աշխարհ, ժողով մը կը գումարէ եւ բանաձեւ մը կը քուէարկէ:

«ՅԱՌԱՋ»

ԷՕԶԱԼԻ ՄԱՀԸ

Շաբաթ, Ապրիլ 17-ին, կեդրոնական Ասիոյ հինգ մահմետական Հանրապետութիւններու յոգնատանջ այցելութենէն (վերջինը՝ Ազրպէյճան) վերադարձին, Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահը՝ Թուրկութ Էօզալ զոհ գնաց սրտի սուր տագնապի մը: 66 տարեկան էր: Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի Հինգշաբթի օր, Պոլիս: Արեան ճնշումի յանկարծական անկումի մը հետեւանքով հիւանդանոց փոխադրուած էր, ուր քիչ ետք իր մահկանացուն կը կնքէր: Քանի մը տարի առաջ – 1987-ին – սրտի երակներու եռապատիկ «կամրջում»ի վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուած էր Եուսթըն (վիրաբոյժն ալ Հայ էր): Ազգային սուգ հռչակուած է մինչեւ Հինգշաբթի եւ դրօշները կէս պարզուած նաեւ Կիպրոսի «Թուրք Հանրապետութեան» մէջ:

Առժամեայ նախագահութիւնը կը վարէ, ըստ Սահմանադրութեան, Խորհրդարանի նախագահը՝ Հիւսամէթթին Ճինտորուք:

Էօզալ Հանրապետութեան նախագահ ընտրուած էր 1989 Հոկտեմբեր 31-ին եւ իր գլխաւոր արժանիքը եղած է վերականգնել Թուրքիոյ տնտեսութիւնը: Արդէն, որպէս քաջ տնտեսագէտ, անցեալին ալ կարեւոր աշխատանք տարած է այդ ուղղութեամբ: 1980-ի զինուորական պետական հարուածէն առաջ է որ պատրաստած էր ծրագիր մը եւ զինուորականներն ալ իրեն կը յանձնէին տնտեսութեան մատակարարումը: Երկար չմնաց սակայն անոնց հրամանին տակ եւ հիմնեց իր կուսակցութիւնը՝ Անաւաթան (Մայր Հայրենիք), որ յաղթեց յետ պետական հարուածի առաջին ընտրութիւններուն եւ դարձաւ վարչապետ (1983) եւ աջ բազուկը՝ Սիւլէյման Տէմիրէլի, բայց անկէ վերջ արդէն բուռն մրցակցութիւն մը ծայր կուտար երկուքին միջեւ: Հակառակ իր տնտեսական ձեռնհասութեան, չկրցաւ դրամահոսութեան առաջքն առնել (70% տարեկան), բայց եւ այնպէս այդ շրջանին էր եւ մինչեւ նախագահական ընտրութիւնը որ Թուրքիա օժտուած էր հեռաձայնային գերարդիական կազմածներով: Էօզալ նաեւ առաջին քաղաքական դէմքն է որ ընդունեցաւ քիւրտ ինքնութիւնը երկրի մը մէջ, ուր միշտ «թապու» կը մնար:

«Լիպերասիոն», այս մահուան առընչութեամբ, կ'անդրադառնար Էօզալի վերջին յայտարարութեանց, վերջինները՝ Բաքու: Ան ըսած էր, կը յիշէ թերթը, «Թուրքիա պէտք չէ վարանի ակռայ ցոյց տալու Հայաստանի» եւ ըստ թերթին նման յայտարարութիւնները կոչուած էին վերահաստատելու իր նուազած ժողովրդականութիւնը եւ ոչ թէ գործնական հետեւանքներ ունենալու, քանի որ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը Ֆրանսայի Դ. Հանրապետութեան նախագահէ մը աւելի իշխանութիւն չի վայելեր (այլ խօսքով՝ ոսկեծաղիկի – քրիզանթէմ – բացումներ կատարել):

1991-ին իր կուսակցութիւնը ընտրութիւններուն ծանր պարտութիւն մը կը կրէր եւ հակամարտութիւնը նոր վարչապետին՝ Ս. Տէմիրէլի հետ աւելի կը շեշտուէր, բաւական դժուար համակեցութեան մը վերածուելով: Ամէն պարագայի մէջ, կողմնակից թէ հակառակորդ կ'ընդունին, կը գրէ «Լիբերասիոն», որ Քեմալէն ի վեր Թուրք քաղաքական կարեւորագոյն դէմքն էր:

Ծնած էր Մալաթիա, կ'ըսէր թէ քրտական ծագում ունի (մայրը Քիւրտ էր):

Հըու – հնազանդ եղած է միշտ Ուաշինկթընի, սերտ բարեկամութիւն կը մշակէր Պուշի հետ եւ իր հաւատարմութիւնն ալ ցոյց տուաւ Ծոցի պատերազմի առթիւ: Այսօր, Թուրք թերթերը կը նկատեն որ այդ պատերազմին «հերոսները» կ'անհետանան քաղաքական բեմէն (Պուշ պարտըւած, Էօզալ՝ յանկարծամահ) ու կը մնայ Սատտամ Հիւսէյնը:

Գծուած պատկերներու (պանտ-Տէխնէ) սիրահար էր, մանաւանդ Լըքի լըքի, նաեւ համակարգիչի:

Յաւակցական հեռագիրներ ղրկած են պետական ղեկավարները՝ Քլինթըն, Միթերան, Պուշ, Ժ. Տըլոր եւայլն:

Երեք հաւանական թեկնածու կայ իր աթոռին՝ Հ. Ճինտորուք, Ինէօնիւ եւ Տէմիրէլ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՐԵՊՐԵՆԻՑԱ ինկաւ: Հրադադար մը ստորագրուեցաւ սերպ եւ մահմետական զինուորական ղեկավարներու միջեւ, որու համաձայն ՄԱԿ-ը պէտք է ապազինէ մահմետական ուժերը: Քաղաքին վիճակը աննկարագրելի է, իսկական դժոխք կը վկայեն վերջին մնացողները: Ապրիլ 19-ին, բոլոր յօդուածագիրները իրենց վրդովումը կ'արտայայտէին: Հետաքրքրական էր նաեւ եուկոսլաւ դաշնակցային Հանրապետութեան փաստաբանին յօդուածը (Ֆիկառօ, Ապրիլ 19), ուր ան բաւական առարկայական վերլուծումը կ'ընէ ՄԱԿ-եան քաղաքականութեան եւ կը նկատէ որ առանձին մարդ մը -զօր. Մօրիյոն- աւելին կրցաւ ընել քան այդ հսկայ կազմակերպութիւնը:

ՊԱԼԱՏԻՒՐ, նոյն խրատեսութեամբ արտայայտուեցաւ 7/7 յայտագրէն (Ապրիլ 18) պարզելով Ֆրանսայի ծանր կացութիւնը եւ զոհողութիւններ պահանջելով ժողովուրդէն: Տուրքերը, անուղղակի եւ ուղղակի յաւելում պիտի կրեն: Յոյս չկայ որ գործազրկութիւնը նուազի, թերեւս գալ տարի (արդէն Աշխատանքի նախարարը ըսած էր թէ 200 հազար նոր գործազուրկներ պիտի աւելնան): Նախարարապետը անգամ մը եւս զօրավիգ կեցաւ իր Ներքին Նախարարին՝ Փասքուային: Անդրադառնալով, այս առընչութեամբ, Հանրապետութեան նախագահին արտայայտած «վերապահութեանց» Փասքուայի նկատմամբ, ճշդեց. – «Նախագահը իրաւունք ունի արտայայտուելու եւ այս իրաւունքը խնդրոյ առարկայ չեմ ըներ: Ես ալ իրաւունքն ունիմ պաշտպանելու իմ կառավարութեանս քաղաքականութիւնը»: Հակառակ անոր որ անմիջական ոչ մէկ բարելաւում կը խոստանայ կամ թերեւս ճիշդ այդ պատճառով իսկ, Պալատիւր կը մնայ Ե. Հանրապետութեան ամէնէն ժողովրդական նախարարապետը, ինչպէս կը հաստատեն բոլոր հարցախոյզերը:

ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ պատճառ եղաւ որ Մշակոյթի եւ Ֆրանսախօսութեան նախարարը անտեղի կերպով պարծենայ ուղղագրական իր գիտութեամբ եւ խայտառակուի: Արդարեւ Հինգշաբթի առտու, Լիպերասիոն խորագրած էր – Pasqua interpellé par Mitterrand» եւ Իվան Լըվայի հաղորդ դիտողութենէն ետք, Ուրբաթ իրիկուն Պուլոն տը Քիւլթիւր յայտագրին ընթացքին է որ Ժաք Թուպոն ինքնավստահ ամբարտաւանութեամբ կը հպարտանար.– Այս առաւօտ ամբողջ անձնակազմիս մէջ միակը եղայ նկատելով Լիպերասիոնի խորագրին ուղղագրական սխալը՝ էնթէրփըլէ երկու «լ»ով...: Փիփօ որ ուղղագրութեան մրցում ալ կը կազմակերպէ դիտել չտուաւ թէ ուղղագրական սխալ չկայ, էնթէրփըլէ երկու «լ» կ'առնէ, հաւանաբար զոհ իր քաղաքավարութեան: Անհասկնալի է որ մարդիկ, Իվան Լըվայ եւ մանաւանդ Մշակոյթի նախարար մը նախ բառարան մը բանալու տարրական իմաստութիւնը չունենան նախքան բանդիտութիւն ծախելու մարմաջ մը ցուցաբերելը...: Ապրիլ 19-ին, Ժ. Թուպոն կը բացատրէր իր սխալը եւ յետքայլ կ'ընէր...:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Քրեթէյլի: Այժմ դիրքը զգալի կերպով բարելաւուած է, քանի 4-րդ է դասաւորման մէջ, 35 կէտով: Գլուխը կը մնայ Մարթիկ 40 կէտով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ԹՌԱՆ ՄԸ ՎԱՐ Կ'ԱՌՆՈՒԻ

12 ՄԵՌԵԱԼ

Շաբաթ օր, Ապրիլ 17-ին, Շահումեանի շրջանը վար առնուած է թռան մը որ վիրաւորներ կը փոխադրէր: 12 մեռեալ կայ, որոնց մէջ Շահումեանի շրջանի ուժերուն հրամանատարը՝ Շահէն Մեղրեան, որ բաւական մեղադրանքներու թիրախ եղած էր անցեալին, Շահումեանի պարպումին առթեն:

– Ուաշինկթընի մէջ, Ժ. Լիպարիտեան գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցած է Թ. Ղասիմովի հետ:

– Ինչպէս բոլոր պետութեանց, Հայաստանի Արտաքին Նախարարութիւնն ալ ստացած է Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութենէն Թ. Էօզալի վերաբերող տեղեկատուութիւնը յուղարկաւորութեան մանրամասն ծրագրով: Երկուշաբթի առտու (Ապրիլ 19) դեռ ոչ մէկ որոշում տրուած էր մասնակցութեան մասին:

Պոլսոյ Գասըմփաշա թաղի հայկական եւ լատինական գերեզմանատուները անծանօթներու յարձակումին թիրախ դարձած են: «Ճումհուրիյէթ»ի շաբաթական թիւը կը տեղեկացնէ թէ պահապանները տեսած են 3 անձեր որոնք սկսած են շիրիմները քանդել, իսկ երբ իրենք ջանացած են արգելք ըլլալ, չարագործները պատասխանած են. «դուք կեաւուրներ էք, անշուշտ պիտի կոտրենք»: Պահապանները բնականոն համարած են գործուած յարձակումը, քանի որ «մամուլն ու հեռատեսիլը ամէն օր հակահայ գրութիւններու, սփռումներու տեղ կուտան»: Պահապանները աւելցուցած են թէ հակառակ որ քանիցս ոստիկանութենէն օգնութիւն խնդրած են, ոչ ոք հասած է դէպքին վայրը: Հայկական գերեզմանատան մէջ կոտրած են 12 շիրմաքարեր, իսկ լատինական գերեզմանատան մէջ, վեց:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Շաբաթավերջի Թուրք մամուլը նախագահին մահուան լուրին պատճառով սովորականէն նուազ տեղ կու տայ Ղարաբաղի անցքերուն: Միշտ արձագանգելով հայկական խժդժութիւններու, անօգնական մնացած Ազրպէյճանցիներու, գաղթականներու եւլն., թրքական թերթերը կը գրեն նաեւ թէ Ազրպէյճան որոշ յուսախաբութիւն մը կրած է Թուրքիոյ բռնած դիրքէն: Երկրին Արտաքին նախարարը Ղասիմով ըսած է թէ Անգարայի մէջ ինք վարչապետ Տէմիրէլը զգուշացուցած է Քելբաջարի անկումին վտանգին դէմ, բայց Թուրքիա ոչ մէկ քայլ դիմած է արգելք ըլլալու համար: Ան դառնօրէն անդրադարձած է Բաքուի կողմէ Թուրքիոյ ներկայացուած ուղղումներու խնդրանքին տրուած մերժողական պատասխանին:

Ազրպէյճանի քաղաքական ներքին կեանքն ալ բոլորովին հանդարտած չէ. շաբաթավերջին հրաժարած է Ներքին նախարարը Իսքէնտէր Համիտով որ ծանօթ էր իր բիրտ միջամտութիւններով. իսկ Թուրք մամուլը կը գրէ նաեւ թէ երկրին

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆՈՐ ՈՒՂՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մարտ 24-ի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը կ'արձագանգէ Արտաքին գործերու նոր նախարար Վ. Փափազեանի անդրանիկ մամուլի ասուլիսին որ տեղի ունեցած է նախորդ օրը:

Խօսելով այս շատ կարեւոր նախարարութեան կառոյցին ու գործունէութեան մասին, նախարարը կը մատնանշէ ակներեւ պակասներ. տակաւին Հայաստան չէ ունեցած ինքնուրոյն արտաքին յարաբերութիւններ: Կառոյցները, պաշտօնատարները նոր նոր սկսած են ձեւաւորուիլ:

Վ. Փափազեան այս նշումներէն ետք կ'անդրադառնայ այն կէտին որ երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը մինչեւ այսօր իրականացուած է «նախագահական կառոյցի միջոցով». կ'աւելցնէ ապա թէ իր արժեւորումով ճիշդ չէ այս ձեւը: Հոս կը յայտնուի նորութեան առաջին փափաքի կամ ձգտումի երեւոյթ մը: Ճիշդ է որ անկախութեան հռչակումէն ի վեր Հայաստանի արտաքին գործերը ընթացան -- կամ չընթացան -- առաւելաբար նախագահէն տրուած ուղղութեամբ: Այդպէս էր որ ամերիկամէտ շրջան մը բոլորեց այդ ոլորտը, Թուրքիոյ հետ անպայման լեզու գտնելու չեշտակի մղումով. այդ ուղղութենէն իր անուղղակի բաժինը ստացաւ Ղարաբաղն ալ, մշակութային ինքնավարութեան նման գիջումներու շուրջ դարձող արտայայտութիւններով, խնդիրը անպայման խաղաղութեամբ ու բանակցութեան ճամբով լուծելու յանկերգներով որոնք միայն յապաղեցուցին անհրաժեշտ ու իրապաշտ քայլերը, ինչպէս բանակի կազմութիւն, հակառակորդին հետ անոր հասկցած լեզուով խօսելու յանդգնութիւն եւայլն: Այս ուղղութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ Ա. Բլէեանի նախաձեռնութեամբ որ դէպքերու ընթացքէն գատելով, տուաւ ակնկալուածին ճիշդ հակառակ արդիւնքը. Բաքուի մեծութեան, չքեղութեան ու հզօրութեան բլէեանական ներբողը ոչ մէկ ազդեցութիւն ունեցաւ Ղարաբաղի շրջաններէն ետք Հայաստանի սահմանամերձ գօտիին եւս ռմբակոծութեան վրայ: Ոչ ալ անկէ թելադրուած գիջումի դիծը որդեգրեց առանց ջերմութեան, առանց հացի ու տակաւին բազմաթիւ «առանց»ներու մտերմութեան մէջ լքուած ժողովուրդը: Թէ Բլէեանի արարքը ո՛ր չափով ազդեցութիւն կրած էր նախագահին խաղաղարար կեցուածքէն, ապագայ պատմաբանը կամ մեկնաբանը պիտի բսեն հաւանաբար. բայց այսօրուան համար որոշ է թէ խաղաղութեան կողմնակիցի դերը լքուեցաւ ամերիկամէտ ուղղութեան հետ երբ ոչ մէկ շօշափելի արդիւնք ձեռք ձգուեցաւ անկէ. գրեթէ շրջադարձային այս փոփոխութեան յայտարար մէկ նըշանը եղաւ Ր. Յովհաննէսեանի Արտաքին նախարարի պաշտօնին վերջակէտը: Իսկ, աւելի ետք, օրինակի համար Փարիզի հայութեան հետ հանդիպումի ձառին Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի արտայայտութիւնները՝ Ռուսաստանի ընծայած աջակցութեան ու անոր նախագահին բարեացակամութեան եւայլնի մասին, աւելի յըստակօրէն յայտնեցին թէ փոխուած բաներ կային Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան մէջ:

Վ. Փափազեանի արտայայտութեան մէջ կայ երկրորդ կէտ մը եւս որ կը մատնէ փոփոխութեան երեւոյթը. ան կ'ըսէ թէ իր նախարարութեան ամէնէն կարեւոր հարցը պէտք է ըլլայ Արցախի հիմնահարցը: Կ'ըսէ մինչեւ իսկ թէ «աշխատանքները պէտք է շարունակուեն եւ պիտի հասնել նրան որ Արցախն էլ էդ (միջազգային) բանակցութիւններին ներկայանայ ու մասնակցի պատշաճ ձեւով»:

Քելպաջարի ռազմական վերջին գործողութիւնները պէտք է հաւանօրէն նկատել գործնականացումը Վ. Փափազեանի «բանակցութիւններին պէտք է զուգորդել նաեւ այլ միջոցներ» արտայայտութեան. միջոցներ որոնց շուրջ համաձայն են ոչ միայն նախագահն ու Արտաքին նախարարը, այլ նաեւ անշուշտ պաշտպանութեան նախարարը:

Աւելի վճռական ու աւելի ինքնուրոյն արտաքին քաղաքականութիւն մը վարելու տրամադրութենէն ետք, Վ. Փափազեան կ'ըսէ թէ «Արտաքին քաղաքականութիւնը անպայման պէտք է խարսխուի ներքին իրավիճակի վրայ»: Իր բնականութեամբ զարմանք պատճառող նման հաստատումի մը քօղարկած ակնարկութիւնը կը յայտնուի ընթերցումին շարունակութենէն, ուր Վ. Փափազեան կ'ըսէ. - «Ազգային տեսիլքների վրայ յենուած արտաքին քաղաքականութիւն գոյութիւն ունենալ չի կարող: Հոգեկան մղումները պէտք է լինեն մեր ներսում, ազգային զգացումները բոլորիս մէջ էլ նստած են, բայց դրանց վրայ յենուելով քաղաքականութիւն վարել հնարաւոր չէ»:

Յստակ է որ այս ակնարկութիւնը գըլխաւորաբար թիրախ ունի Հայաստանի Թուրքիոյ հանդէպ վարած քաղաքականութիւնը որ մինչեւ այսօր, կարելի չէ ըսել թէ հետեւեցաւ հաւասարակշռուած, իրապաշտ ուղղութեան մը: Ան տատանեցաւ գրեթէ ամէն գնով Թուրքիոյ բարեկամութիւնը ունենալու, դիւանագիտական փոխյարաբերութիւններ հաստատելու ջանքերուն ու այս կեցուածքին ուղղուած՝ ազգային խնդիրները ուրանալու ամբաստանութիւններու միջեւ. ամբաստանութիւններ որոնք եղան ընդդիմադիր խմբաւորումներու կողմէ:

Ուշագրաւ պարագայ մըն է այս կէտին մատնանշումը Վ. Փափազեանի կողմէ որպէս Հայաստանի Արտաքին նախարար, մինչ 1992 Փետրուար 4-ին ինք էր որ Պոլսոյ մէջ յայտարարած էր. «Ցեղասպանութեան պնդումներէն հրաժարած չենք» (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետրուար 6) երբ նախագահի խորհրդական էր միայն: Դիւանագիտական այս ճկուն անցումէն ետք որ բաւական հաղուադէպ է Հայաստանի յատկապէս արտաքին քաղաքականութեան մէջ, նախարարը կը պարզէ հետեւեալ կէտերը. -- «Պէտք է փորձել բըռնականոն յարաբերութիւններ հաստատել մերձակայ հարեւանների հետ, որից յետոյ աշխարհի ցանկացած պետութեան հետ որը շահագրգռուածութիւն կը ցուցաբերի երկուստեք յարաբերութիւնների զարգացման»: Ապա կ'աւելցնէ էական կէտ մըն ալ. «ինչ խօսք, Հայաստանի կեցուածքից է կախուած, թէ որքանով պետութիւնները այդ շահագրգռուածութիւնը կ'ունենան»:

Վերջին պարագայ մը որ մատնանշուած է Արտաքին նախարարին կողմէ եւ որ կը մատնէ հիմնական ուղղութեան մը վերադարձը, կը վերաբերի Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւններու. ան կ'ըսէ. -- «շատ էական են Ռուսաստանի հետ մեր ունեցած յարաբերութիւնները եւ ինչպիսի քաղաքական տեղաշարժեր էլ լինեն այս երկրում, Հայաստանը պէտք է ձգտի պահպանել աւանդական կապերը»:

Շատ իրապաշտ մօտեցում չէ անշուշտ, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտնուած գաղափարները որոնք տեսականին կը պատկանին, ընկալել որպէս յետագայ քաղաքականութեան, գործնական քայլերու գրաւական. այսուհանդերձ, Վ. Փափազեանի արտայայտութիւնները կը ներշնչեն յոյսը թէ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը, անկասկած մօտակայ անցեալի սխալներէն ալ քաղուած փորձառութեամբ, պիտի հետեւի աւելի ճիշդ ընթացքի մը: Իսկ առոր գոհունակութիւնն ու արդիւնքները ունենալու համար անհրաժեշտ է սպասել կիրարկելի քայլերուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՔԻՉ ՄԸ ԱՄԷՆ ԻՆՉ

ՆՐԱՆՔ ԼՈՒՌ ԷԻՆ ՈՒ ՀԻՄԱ... ՔՍԱՆԵՐԿՈՒՍՆ ԵՆ

Քսաներկու քաջակորով այրեր (համայնավարներ) Հայաստանի տարբեր վայրերից մի օր Գերագոյն Խորհրդում յանկարծ հրապարակաւ ասացին, որ չէ՛, չէ՛ մենք եղել ենք, կանք եւ չենք դարձել դաշնակցականներ, ռամկավարներ: Ու եթէ սպասել ենք -- թաքստոցներում չենք մրափել -- սպասել ենք համայնավարութեան ուրուականին առանց ջանքի կեանքի կոչելուն: Ու գոնէ հիմա ... հաստատ «ծառեր» պիտի տնկենք՝ մեր բացած «Նայիրիտ»ի Հայոց երկնքում պարզ ու գուլալ: Ու բացի կեանքի կոչելուց, իրար պիտի ընկեր կոչենք -- պարոնայք --, որ չկորչենք: Ու փրկենք Հայաստանը: Ու մեր տնկած ծառերից իւրաքանչիւրի վրայ կախուած կարմիր լաթի վրայ գրենք. «Այստեղով ՀՀՇ-ն է անցել»:

ՄՍԷ ... ԱՆՁԵՌՆ ՄԽԵԼԻՈՒԹԻՒՆ

Խորհրդարանի նիստերի քուրումը վերջնականապէս ապահովելու համար, Հայաստանի կառավարութիւնը որոշել է Գերագոյն Խորհրդի նիստերի դահլիճում կազմակերպել ... ռուսական եւ թուրքական մսէ կերակրատեսակների վճարովի ցուցահանդէս համտեսում:

Ըստ գործող պարենային օրէնսդրութեան, խորհրդարանի մշտական յանձնաժողովների նախագահների, փոխ - նախագահների համար սահմանուած են զեղչ գներ:

Առ ձեռն ապահովւում է նաեւ տասից մէկ խորտիկի համտեսման ... անձեռն մխելիութիւնը: Այսպէս:

ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
(Հնօրեայ, մերօրեայ)

Ի սկզբանէ ... դանակն էր, յետոյ Աստուած արարեց ... ոսկորը: Ու Աստուած ասաց. «Դանա՛կ, հասի՛ր ոսկրին»: Ու դանակը ... ոսկորին է հասել:

ՋԱՐՈՒԱԾ ՀՈՒՄՈ՞Ր ԹԷ ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՎՐԻՊԱՆՔ

Իշխանամերձ, ընդդիմադիր մամուլի օրկաններից մէկում, ըստ ոչ պաշտօնական, բայց երից հաւաստի տուեալների, թերթի լոյս ընծայումից տառացիօրէն վայրկեաններ առաջ հազիւ է կանխուել ... Գերագոյն Խորհրդի նախագահի ազգանուան ուղղակի սխալ տպագրութիւնը: Փաստն այնքան արտառոց կարող էր լինել որ վրիպակի սրբագրման դէպքում նոյն թերթը յաջորդ իսկ համարում բնականաբար պիտի տպագրէր հետեւեալ հերքումը. «Գերագոյն Խորհրդի նախագահի ազգանունը սրբագրիչի մեղքով տըպագրուել է ... Բ. բռնԱրարքցեան, որը չի համապատասխանում իրականութեանը»:

ԻՐԱԶԵԿ

Հայաստանեան ԺՊԻՏ

Դէմքն ու ձեռքերը վիրակապերով կապուած անթացուպով մարդ մը ակնոցավաճառին կ'երթայ.

- Զիս ճանչցա՞ք, - կը հարցնէ, - երէկ եկայ եւ ակնոց մը գնեցի:
- Կը յիշեմ, ի՞նչ պատահեցաւ ձեզի:
- Կառավարական օթօբուսի մը վերնայարկը մագլցիլ ուզեցի եւ ինկայ:
- Բայց կառավարական օթօբուսները վերնայարկ չունին:
- Ունին, պարոն, եթէ ինծի ծախած ձեր ակնոցով դիտէք...

ԻՐԱՔԻ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԻՆ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ

Իրաքցիներ մտերմական հանդիպումներու ընթացքին, ուր անդաղտնապահութեան վախը չկայ, յաճախ կը կրկնեն թէ երկրին շրջափակումը նպաստած է Ս. Հիւսէյնի: Անոր հաստատումէն շուրջ երկու տարի ետք, Իրաքի ժողովուրդը յուսահատութեան եզրը հասած է. ան կ'ապրի կտրօններով: Ատոնցմով պէտք է ունենայ թէյ, շաքար, բրինձ, ձէթ եւայլն: Նոյնիսկ եթէ նպաստը լաւ է, ժողովուրդը մեծ օգուտ մը չի ստանար անկէ. վեց ամիսը մէկ ակռայի խիւս կը տրուի անոնց ու երեք ամիսը անգամ մը՝ օճառ, եթէ անշուշտ հրապարակին վրայ կը գտնուին այս ապրանքները:

Մնաց որ կտրօններով ոչ կարելի է միս, ոչ հաւ, ոչ ալ հաւկիթ ստանալ: Այս բաները կը ներածուին սեփական մարզի առեւտրականներուն կողմէ, որոնք մենաշնորհը ունին այս անդեղէնները ներածելու: Անոնց քով հաստատ առած են խառն տնտեսութեան ընկերութիւններ. անոնց մէկ մասին տէրը պետութիւնն է, իսկ մնացածը կը պատկանի իշխանութեան մօտիկ առեւտրականներու: Ասոնցմէ մէկն է Հողագործական արտադրութիւններու ընկերութիւնը որուն դրամագլուխին մեծ մասը կը պատկանի Սատտամ Հիւսէյնի անդրանիկ մանչուն: Երկու տարուան մէջ ներածումի արտօնութիւններուն շնորհիւ այս ընկերութիւնները ահռելի շահեր բրած են: Հողագործական արտադրութեան ընկերութիւնը նկատի առնելով մեծ պահանջքը, Սուտանէն միս կը ներածէ ու շատ բարձր գիներով կը ծախէ շուկային վրայ:

Հոն Իրաք անասնաբուծարաններ հիմնած է, նաեւ սպանդանոցներ: Մասնաւոր անասնաբոյծերու հակակշիռին տակ կը գտնուին անոնք: Հակառակ շրջափակումին, միսը յատուկ օդանաւերով ՄԱԿ-ի յատուկ արտօնութեամբ Իրաք կը բերուի: Միայն կաշառք տալու կարող Իրաքցիները կրնան միս գնել: Պաշտօնական գինը 17 տինար է, բայց շուկային վրայ 25-էն աւելիի կը ծախուի: Նոյնն է պարագան այլ անդեղէններու: Տուփ մը հաւկիթը 55 տինար է, մինչ պատերազմէն առաջ 1 տինար կ'արժէր (պաշտօնեայի մը միջին աշխատավարձը 200 տինար է, շուրջ 350 ֆրանք):

Բնականաբար, այս ապրանքներէն ունենալու համար պէտք է բրգաձեւ նուիրապետութիւններու հակակշիռէն անցնիլ. անոնց գագաթը իշխանութեան մօտիկ ազդեցիկ անձ մը կը գտնուի իսկ ամէնէն վարը, պարզ պաշտօնեայ մը: Սակայն եթէ մարդ վերնախաւէն մէկուն հովանաւորութիւնը չի վայելեր, ամէն պարագայի երկրին տնտեսական օրէնքները բռնաբարողի հետապնդումի կրնայ ենթարկուիլ: Այդպէս էր որ Յուլիսին 43 առեւտրականներ կախաղան հանուեցան, սարսափ պատճառելու համար այն ափ մը ճարպիկներուն որոնք ժողովուրդին շահագործումով հարստութիւն կը դիզէին: Անոնք նաեւ տրամաբանական հետեւանքն էին ներածումներու մարզին տիրող անիշխանութեան որ գիներու տարապայման յաւելումին եւ տեղական դրամին անհամեմատ թաց անկումին պատճառ կ'ըլլայ:

Հարուստներու այս նոր խաւը ուղղակի ծոցի պատերազմին արտադրութիւնն է: Ոչ շուկայի հիմնական սկզբունքներուն ծանօթ է ան, ոչ ալ առեւտրական օրէնքներու կամ արհեստի բարոյականին: Իրենց միակ նպատակը կարելի ամէնէն կարճ ժամանակին մէջ առաւելագոյն շահը ապահովել է: Այսօր, Քուէյթի պատերազմէն երկու տարի ետք Պաշտպանութեան նախարարը որ Հիւսէյնի զարմիկն է, իր մթերանոցներուն մէջ տակաւին Քուէյթէն թալանուած թոններով ապրանք

ունի։ Այս խաւը բաղկացած է նախկին զինուորականներէ, անգործներէ, դասալիքներէ, եւ բազմաթիւ կիներէ որոնց գերը հազուագիւտ ապրանք գտնել ու շուկային վրայ կրկնապատիկ գիներով ծախել է։

Քանի մը ամսուան ընթացքին այս առեւտրականները կայծակի արագութեամբ բարգաւաճեցան ու միլիոնատէր դարձան. կ'ըսուի թէ 10 հազար է անոնց թիւը։ Այս նոր դասակարգը կրցած է կաշառել երկրորդ մակարդակի ղեկավարներ. սակայն, աւելի վերինները անհավանելի (?) զանգ հնչեցուցած են ու իշխանութիւնը յանկարծ անդրադարձած է թէ իր իսկ ստեղծած այս խաւը իր հակակշիռէն խուսափելու մօտ է։

Իրաքի իշխանութեան ու ՄԱԿ-ի միջեւ ծագած տագնապը որուն նիւթն էր Հողամշակութեան նախարարութեան մէջ կատարուելիք քննութիւնը, անուղղակի պատրուակ ծառայեցին մաքրագործումին։ Դաշնակիցներու նոր յարձակումի մը վախով ժողովուրդը խուժեց սննդեղէնի վաճառատուններուն վրայ։ Բայց, նախապէս, որպէսզի չահարկումը առաւելագոյն ըլլայ, առեւտրականները հրապարակէն վերցուցած էին ապրանքները։ Ու յուլիսեան առաւօտ մը մայրաքաղաքին բնակչութիւնը ելեկտրականութեան ձողերէն կախուած գտաւ այդ առեւտրականները. անոնց վիզերէն կախուած էր նոյն արձանագրութիւնը. «ահաւասիկ ընչաքաղցութեան փոխարժէքը»։ Նոյն օրը կէսօրէ ետք, 43 առեւտրականներ ալ գլխատուեցան (?): Երեկոյեան հեռատեսիլի պաստառին վրայ Սատտամ Հիւսէյն կը հարցնէր Թարէք Ազիզի. «այսօր որքան էր բրինձին գինը» ուան կը պատասխանէր. «չորս տինար, պր. Նախագահ»։ Յաջորդ օրը բոլոր առեւտրականները խանութները փակ պահեցին. բայց ոստիկանութիւնը միջամտեց, բանալ տուաւ։

Մահապատիժներէն ետք ամէնէն կենսական ապրանքները բոլորովին հազուադէպ դարձան. գրեթէ անգտանելի։ Պատիժներէ վախնալով, առեւտրականները մերժեցին ապրանք ներածել։ Պետութիւնը 3 ամիս պայմանաժամ տուաւ իրենց։

Այսօր Իրաքեան քաղաքներու մէջ շրջագայող մը կ'անդրադառնայ պերճանքի ապրանքներ նկատուած անհրաժեշտ նիւթերու – բամպակ, թուղթէ թաշկինակ, զգեստեղէն, կօշիկ, չափիկ, ելեկտրական գործիքներ – բացակայութեան։

Վերջապէս, 18 միլիոն Իրաքցիներն են որ կը կրեն շրջափակումին հետեւանքները. դժուարութիւն ունին սննդեղէն, ըզգեստեղէն ճարելու, դարմանուելու, մինչ Ս. Հիւսէյնի հովանաւորած խմբակը անհաւատալի գումարներ կը դրպանէ սննդեղէնի ներածման մենաշնորհը իրեն վերապահելով։

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԱՐԵԿ

Նարեկ գիւղը կը գտնուի Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, Վանայ լիճին հարաւը։

Այգիներով եւ բարեբեր դաշտերով շրջապատուած այս գիւղը կը հաշուէր շուրջ 105 տուն հայ բնակիչ։ Նարեկի բնակիչները կը զբաղէին այգեգործութեամբ, բայց մանաւանդ՝ հացահատիկի մշակումով։ Գիւղին շնորհալի կիները կը զբաղէին շալագործութեամբ։ Անուանի եւ շատ փնտռուած էին Նարեկի շալերը Վանի կուսակալութեան քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ։

Թ. եւ Ժ. դարերուն, Նարեկ գիւղը մեծ կարեւորութիւն ստացաւ, երբ մշակութային դեր կատարեցին գիւղին մօտ գտնուող Նարեկավանքը եւ անոր դպրոցը։

1895-ին, Թրքական յարձակումներու պատճառով զոհուեցան 130 Հայեր։ Ողջ մնացողներուն մեծ մասը բռնի իսլամացաւ։

ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔ

Նարեկավանքը Ժ. դարու հայկական ճարտարապետութեան գոհարներէն է։ Համալիրը կազմուած է երկու եկեղեցիներէ՝ Ս. Սանդուխտ եւ Ս. Աստուածածին, գաւիթէ, զանգակատունէ, մատուռէ, պարիսպէ եւ անոր կից բնակելի շէնքերէ։ Ուղղանկիւն քառամոյթ գաւիթը կառուցուած է 1787-ին, Բարսեղ վարդապետին կողմէ։ Հոն թաղուած են Գրիգոր Նարեկացիի եղբայրը՝ Յովհաննէս վարդապետը եւ փիլիսոփայ Անանիա Նարեկացին։

ՆԱՐԵԿԱՎԱՆՔ ԴՊՐՈՑԸ

Այս դպրոցը հիմնուած է Ժ. դարուն, Անանիա Նարեկացիի ջանքերով։ Ստեփանոս Ասողիկի վկայութեամբ, հռչակաւոր էր իր «...բազմադարդ պաշտօնապայծառ երգեցողօք եւ գրական դիտողօք...»։ Դպրոցին աշակերտներէն անուանի են՝ Խոսրով Անձեւացիի որդիները՝ Սահակը, Յովհաննէսը, Գրիգորը։

Գրչութեան այս կեդրոնէն մեզի ծանօթ առաջին գործերը Սահակի, ապա Գրիգորի կատարած ընդօրինակութիւններն են (իրենց հօր պատարագի մեկնութեան), որոնք գրիչներու յիշատակարաններով միասին պահպանուած են։ Այսպէս, մեզի հասած են նաեւ Անանիա եւ Գրիգոր Նարեկացիի ստեղծագործութիւնները։

Նարեկավանքէն մեզի հասած առաջին ձեռագիրը 1069-ին գրուած Աւետարան մըն է, զոր Յովհաննէս գրիչը արտագրած է Անանիայէն Գրիգոր Նարեկացիին փոխանցուած հին ձեռագիրէ մը, Մեսրոպ Մաշտոցի մէկ գործն է։

ԱՆԱՆԻԱ ՆԱՐԵԿԱՑԻ

Հայ մատենագիր, փիլիսոփայ, Նարեկավանքի առաջնորդ եւ դպրոցի հիմնադիր, Անանիա Նարեկացին Գրիգոր Նարեկացիի ազգականն է։ Անոր գործերէն են «Գիր Խոստովանութեան»ը, «Հակաճառութիւն Ընդդէմ Թոնդրակեցւոց»ը եւ «Հաւատարմատ»ը։ Այս գործերը կարեւոր աղբիւրներ են Թոնդրակեցիներուն գաղափարախօսութիւնը ուսումնասիրելու համար։

Իբրեւ մանկավարժ, Անանիա Նարեկացի մեծ տեղ տուած է գրականութեան եւ երգեցողութեան։ Դաստիարակման մէջ ան կարեւոր համարած է ուսուցիչին անձնական օրինակը եւ գիտելիքներու հարըստութիւնը։

Ա. Նարեկացիին աշակերտներէն անուանի են Գրիգոր Նարեկացին եւ անոր եղբայրը՝ Յովհաննէսը։

Պատրաստեց՝
ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՄԱԽՍԱՍԱՋԱԼԵԱՆ

ՌՈՒԲԼԻՆ ԱՆԴՈՒՆԴԻՆ ԵԶՐԻՆ

«Կաթի համար պէտք է Արբաթ փողոցին կոզմը երթալ. միսը քիչ մը աւելի աժան է «Ունիվերմակ»ին մէջ քան ուրիշ տեղ։ Երէկ պանիրը 700 ռուբլի էր Տրետիակով փողոցին վրայ, բայց աճապարեցէք երկար չի տեւեր»։ Մոսկուացիի մը համար այս թանկագին տեղեկութիւնները կը տրուին համալսարանի փրոֆէսէօրի մը կողմէ որ բարեկեցիկ կեանք մը կը վարէր, բայց այսօր 14 հազար ռուբլիի իր թոշակով հազիւ կրնայ ընտանիքը կերակրել։ Ամէն օր ան իր հինցած «Լատա»յով կը շրջի քաղաքը, բաղդատելով ապրանքներու բոլոր պիտակները։ Տակաւին տարի մը առաջ ջերմ հետեւորդ նախագահ Ելցինի, վեց ամիսէ ի վեր գնելու կարողութեան հետ հետզհետէ կորսնցուցած է հաւատքը։ Համաձայն է գոտիները սեղմելու, բայց պայմանով որ ատիկա բանի մը ծառայէ։ Երկիրը ճիհաւոքի մը կը նմանցնէ որ քառարշաւ կը սուրայ, առանց ձիերը սանձող մը ունենալու։ Ու այս ընթացքը ան վազք մը կը նկատէ դէպի անդունդ։

1991-ին արդէն ծանրացած կացութիւնը վատթարացած է 1992-ի ընթացքին. Յունուար 2-ին գիները ազատ ձգուելէն ետք, 12 ամսուան մէջ բազմապատկուած են 1500 անգամ։ Աւելի ծանրակշիռ բաներ կը սպասուին 1993-ի համար։

Կացութեան գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի նախկին փոխ – վարչապետը որ ծայր աստիճան ազատական քաղաքականութիւն մը վարեց, մինչեւ որ Դեկտեմբերին վերջ տրուեցաւ իր պաշտօնին։ Այսօր, ներկայ քաոսը տեսնելով, արեւմուտքցի շատ մը մասնագէտներ այն կարծիքը կը յայտնեն որ անոր մեթոտը միակ կարելի ձեւն էր վիճակը վերջապէս կարգի բերելու եւ որուն վերջ տրուեցաւ այն պահուն որ արդիւնք պիտի տար։

Կայտարի ծրագիրը երկու մասէ կը բաղկանար. առաջինը կը վերաբերէր տնտեսական գործունէութեան ազատականացման. աստիճանաբար պիտի վերնային գիներու հակակշիռները, պիտի սկսէր պետական ստացուածքի սեփականաշնորհումը։ Երկրորդ մասը դրամական եւ պիւտճէի խստակեցութեան նախատեսումն էր որոնք պէտք է պատուար կանգնէին ազատական միջոցառումներու հաւանական վտանգներուն։ Պետական յատկացումները որոնք արհեստականօրէն կ'երկարաձգէին ձեռնարկութիւններուն կեանքը, դադրած են այսօր։ Դրամահոսքը մէկ անգամէն հասած է 300% համեմատութեան, իսկ թոշակներու իսկական արժէքը 20% համեմատութեամբ պակսած է, հնչուն դրամի նեղութեան պատճառով։ Մասնագէտները կ'ըսեն թէ ընկերային պայթում մը նախատեսելի էր որպէս հետեւանք, սակայն գրեթէ հրաշք մըն է պատահածը որ ժողովուրդը չպոռթկաց ու հանդուրժեց հարուածին։

Տնտեսութիւնը այսօր կը գործէ փոխանակումի սկզբունքով ու տոլարին հիմնըւած։ Ամերիկեան դրամանիշը աւելի քան 700 ռուբլի կ'արժէ։ Պիւտճէի բացը կը մեծնայ, արտադրութիւնը կը նուազի։ Մինչ այդ, նախագահը ուքազներ կը ստորագրէ որոնք կը մերժուին Խորհրդարանին կողմէ։ Ընդհանուր անիշխանականութեան մէջ հանրապետութիւնները, շրջանները, քաղաքները, ձեռնարկութիւնները կը վարուին որպէս անկախ ամբողջութիւններ։ Գրեթէ ամէն տեղ կը յայտնուին աւատապետական միջնաբերդեր։ Առանց որեւէ հակակշռի, ճարտարարուեստի կեդրոնները կ'անցնին պաշտօնատարներու եւ ապարաչիկներու ձեռքը։ Անոնք կ'օգտուին սեփականաշնորհումի նորելուկ երեւոյթին վերաբերող օրէնքներու բացերէն։ Այլ խօսքով ամէն մարդ ինքզինքը տէր ու տիրական կը հռչակէ։ Գուշակ ըլլալու պէտք չկայ տեսնելու համար որ երկիրը օրէ օր վառօդի տակառի մը կը վերածուի ու ամէն օր կը մօտենայ ողբերգութեան։

ՎԱՆԻ 1915 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԸ

Ա. Ս. ՀԱՄԲԱՐԵԱՆ
Պատ. Գիտ. Տոքթոր

Ամբողջ կռիւներու ընթացքին թշնամին Հայերու վրայ արձակեց մօտ 16 հազար հրանօթային արկ, որուն 10 հազարը՝ Քաղաքամէջ, իսկ 6 հազարը՝ Այգեստան։ Ինչ կը վերաբերի զոհերուն եւ վիրաւորներուն, անոնց թուական քանակութեան մասին տարբեր տեղեկութիւններ կան։ 1915 Մայիս 31-ին Վանի իտալական հիւպատոսական գործակալը կը նշէր որ Թուրքերը Հայերէն սպաննած են մօտ 100 կին ու երախայ եւ քանի մը տղամարդ, իսկ իրենք զոհերէն միայն մէկուն ժամանակ կորսնցուցած են 60 – 70 հոգի։ Ա – Դոն կը գրէր որ Քաղաքամէջի Հայերէն զոհուած են 34 (12-ը՝ զինուորներէն, 22-ը՝ ժողովուրդէն), եւ վիրաւորուած 69 հոգի (16-ը՝ զինուորներէն, 53՝ ժողովուրդէն)։ Ա. Եկարեանի վկայութեամբ Այգեստանի մէջ Հայերու կորուստները կազմած են մօտ 250 հոգի, որոնցմէ 145-ը կռուողներէն։ Թուրքերու կորուստներուն մասին լրիւ տեղեկութիւններ չունինք։

Ցամենայն դէպս, Հայերու կորուստները քիչ էին։ Իրենց խիզախութեան եւ արիութեան շնորհիւ անոնք ոչ միայն ազատեցան կոտորածներէն, այլ նաեւ փրկեցին գաւառներու հազարաւոր գիւղացիները, ապաստան տալով անոնց քաղաքին մէջ։ Ապրիլ 29-ի վիճակագրութիւնը ցոյց տուաւ որ Վանի բնակչութիւնը արդէն հասեր էր 70 հազարի, աւելցած էր զինուորներու եւ ամրաշէն բանուորներու քանակը, հրացաններու եւ փամփուշտներու թիւը։ Հ. Երամեան կը գրէր, որ Վանեցիները ոչ միայն քաջարար մղեցին կռիւը, այլեւ իրենց մօտ տեղաւորեցին ու կերակրեցին «40.000-ի չափ մերկ ու անօթի փախստականներ»։ Այդ անշուշտ մեծ նուաճում էր։

Ինչո՞վ պայմանաւորուած էր այդ նըւաճումը, որո՞նք էին Վանեցիներու յաղթանակի պատճառները։ Տեսնելով որ թշնամին անողոք է ու դաժան, կը վարէ հայաջինջ քաղաքականութիւն, անոնք կատարեցին ճիշդ ընտրութիւն մը. գերադասեցին պատուաբեր մահը անպատուաբեր ստրկութենէն եւ հերոսաբար հանդէս եկան թշնամիին դէմ։ Այս բանին մէջ իրենց օգնեց 1896-ի փորձը։ Անոնք չկրկնեցին անցեալի սխալները. այլեւս չխաբուեցան օսմանեան ոճրագործներու կեղծ խոստումներէն եւ խիզախօրէն շարունակեցին պայքարը. Քաղաքամէջը չէզոք չմնաց, ընդհակառակն՝ արագօրէն ոտքի կանգնեցաւ եւ թէեւ անկախ Այգեստանէն, բայց անոր հետ միաժամանակ արիաբար դիմադրեց թշնամիին։

Վանեցիներու միաւորման զգալիօրէն նպաստեց ազգային ուժերու համախմբումի այն քարոզչութիւնը, որ տասնամեակներ շարունակ կը վարէին հայ հասարակական – քաղաքական տարբեր շրջանները, ազգին ճակատագրով մտահոգուած գործիչները։ Տեղ - տեղ մարմնացում գտած այդ գաղափարը թէեւ խաթարուեցաւ 1908-ի յեղաշրջումին կեղծ պատրանքներէն, բայց եւ այնպէս վերադարձնեց Առաջին աշխարհամարտի նախօրեակին եւ որոշ տեղեր, նախ Վանի մէջ, ու կենսագործուեցաւ պատերազմի օրերուն։

Հերոսամարտի սկիզբէն իսկ Վանեցիները ընտրեցին կռուի ճիշդ ռազմավարութիւն, որոշելով հիմնականին մէջ պաշտպանուիլ եւ այդ նպատակով կառուցեցին ու վերակառուցեցին այնպիսի ամրութիւններ ու դիրքեր, որոնք կրնային ըլլալ փորձառու ռազմական մասնագէտներու մտքի արգասիքը։

Հերոսամարտի մասնակցողներուն ուժ ու եռանդ կը ներշնչէր ռուսական զօրամասերու եւ հայ կամաւորական խումբերու մօտալուտ ժամանումին եւ օգնութեան յոյսը։ Իրաւ է, անոնք կտրուած էին արտաքին աշխարհէն, դեռ ոչինչ գիտէին այդ մասին, բայց եւ այնպէս կը տոկային ու կը սպասէին։ Վերջին հաշւով ռուսական ուժերը լուծեցին գլխաւոր հարցը, անոնք փրկեցին սովի ու կործանումի դատապարտուած պաշարուածները։

Վանի հերոսամարտը գեղեցիկ էջ մըն է հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ։ Ան բարձրացուց հայ ժողովուրդի պայքարի ոգին ու ցոյց տուաւ, որ ան գիտէ պաշտպանել իր մարդկային ու ազգային արժանապատուութիւնը, կը գերադասէ մեռնիլ պատնէշներու վրայ, քան յանձնըւիլ հակառակորդի ողորմածութեան։ Ան ապացուցանեց որ կարելի է նոյնիսկ փըրկուիլ ահեղ թշնամիի կոտորածներէն, եթէ համախմբուին, միաւորուին, կազմակերպուին ու վճռական պայքար մղեն անոր դէմ։ Վանեցիներու օրինակը թեւ բեւս օգնեց Արեւմտահայերուն, որ անոնք երկրի շարք մը շրջաններուն մէջ եւս գործօն կերպով դիմադրեն Թրքական ջարդարարներուն ու որոշ չափով ազատին բնաջնջումէ։ Վանի հերոսամարտին շնորհիւ կոտորածներէն փրկուեցան 150 – 200 հազար Հայեր, որոնց մեծ մասը, հաստատուելով Արեւելեան Հայաստանի մէջ, յետագային դարձաւ Խորհրդային Հայաստանի շինարարութեան գործօն մասնակիցը։

(Շար. 9 եւ վերջ)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան,
Տէր եւ Տիկին Այէն Համբարձումեան,
Տէր եւ Տիկին Տանիէլ Համբարձումեան
եւ ընտանեկան համայն պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԵՒԳԻՆԷ -- ՆԷԼԼԻ ԿԻՒԼԼԷՍԷՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Համբարձումեան)

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 11-ին 86 տարեկանին, Ս. Զատկուան առաւօտը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ նեղ ընտանեկան շրջանակի մէջ, Հինգշաբթի, Ապրիլ 15-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին ու մարմինը ամփոփուեցաւ Պանեէօ -- Փարիզէնի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

**

Այս առթիւ եղան հետեւեալ նուիրատուութիւնները. --

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան եւ պաւակները 3000 Ֆր. «Յառաջ»ին,
3000 Ֆր. Քաթրային:

Օր. Սիրան Մուրատեան 500 ֆրանք «Յառաջ»ին:

Տէր եւ Տիկին Ա. Ապտալեան 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մարկոսեան 500 ֆրանք «Յառաջ»ին:

Պ. Վիքթոր Պրօնչթայն 500 Ֆր. «Յառաջ»ին,

Տիկին Մարի - Ժան Գոմփար 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեանի:

(Շար. Ա. էջէն)

մէջ պառակտումը զօրացնելու համար Մոսկուա եւս ջանք չի խնայեր ու Ելցինի «ծագումով հայ» (!) խորհրդականը Գ. Ստարովոյտովա մինչեւ Ազրբէջան գացած է իշխանութեան դէմ գրգռելու համար լեզգի փոքրամասնութիւնը որ վերջերս քանիցս ինքնավարութեան պահանջք ներկայացուց:

Ազրբէջան - Նախիջեւան յարաբերութիւններն ալ լարուած ըլլալ կը թուին, քանի որ Նախիջեւանի ղեկավարը Հ. Ալիեւ մերժած է նախագահ Էլչիպէյի կողմէ յայտարարուած արտակարգ վիճակը կիրարկել իր Հանրապետութեան մէջ եւս, ըսելով թէ այդ յայտարարութիւնը ի զօրու չէ Նախիջեւանի մէջ:

ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

«Միլլիյէթ» Ապրիլ 17, 18, 19-ի թիւերով կու տայ Երեւան ղրկուած երկու թղթակիցներու տպաւորութիւնները. անոնք կը գրեն թէ հակառակ ուժանիւթի մեծ տագնապին, քաղաքին մէջ բնականոն կեանքը կը շարունակուի. իսկ Ղարաբաղի մասին դժգոհութիւն յայտնողներ գտնուելով հանդերձ, ընդհանուր կեցուածքը այն է որ երեւանցիները հրաժարած չեն Ղարաբաղը պահանջելէ ու «վճռական կը թուին ներկայի պայմաններուն մէջ իսկ, տակաւին երկար ատեն դիմադրելու»:

Թուրք լրագրողները հանդիպումներ ունեցած են նաեւ քաղաքական ղեկավարներու հետ. թէ՛ ՀՅԴ-ի, թէ՛ ՀՌԱԿ-ի պատասխանատուները ըսած են թէ կամայական սահմանները պէտք է սրբագրուին ու Ղարաբաղի համար անկախութենէն տարբեր օրինավիճակ կարելի չեն նկատեր: Թղթակիցները կ'ըսեն թէ ակներեւ է կեցուածքի փոփոխութիւն մը հայ առաջնորդներու մօտ, որոնք անցեալ տարի չէին խուսափեր ըսելէ թէ Ղարաբաղ ազրբէջանական հող է:

Թուրք լրագրողները հայ ղեկավարներու հետ խօսած են նաեւ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու մասին. իրենց տպաւորութիւնը այն է որ կառավարութիւնը դիւանագիտական կապեր հաստատելու փափաք ունենալով հանդերձ, ընդդիմադիր ճակատը վճռակամ է վառ պահելու ցեղասպանութեան հարցը ու անիկա փոխադարձ յարաբերութիւններու հաստատումին մէջ որպէս ազդակ գործածելու: Այս մասին տեղ կը տրուի ՀՅԴ-ի պատասխանատու Հրայր Կարապետեանի խօսքերուն որ ջայլամի քաղաքականութիւն կը նկատէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի անցեալը ներկայի յարաբերութիւններուն միջամուխ չդարձնելու կեցուածքը: Իսկ Հայաստանի հանրային կարծիքը հայեւ-թուրք յարաբերութիւններու եւ յատկապէս ցեղասպանութեան հարցին մասին, աւելի մեղմ կը նկատուի քան Սփիւռքի Հայութեան կեցուածքը:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

EGLISE DES REFORMES MARSEILLE

Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդապետութիւնը, հաւատարիմ իր աւանդութեան, կ'ոգեկոչէ 78-րդ տարելիցը հայ ազգի բիւրաւոր նահատակներուն:

Հայրապետական պատարագը կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի կաթողիկէ Հայոց

Կը քարոզէ՝
ԺԱՆ ՇԱՊԷՐ
Արքեպիսկոպոս Փերփինեանի

Արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի Սէն Վէնսան տը Փօլ Եկեղեցւոյ մէջ
(Eglise St. Vincent de Paul,
LES REFORMES, CANEBIERE)
Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 15.30-ին:

**

NOTRE DAME DE PARIS

Կիրակի, Ապրիլ 25, ժամը 15.30-ին հայածէս պատարագ ի յիշատակ 1915-ի ապրիլեան նահատակներուն:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ

Կը քարոզէ՝
ԳԵՐՊ. ԺԱՆ ՀԵՐՄԻԼ
Վիվիէի Առաջնորդ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Աշխէն Աւետիսեանի մահուան առթիւ Սարա Նազարեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին,

LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

ORGANISE UNE SOIREE
CULTURELLE EXCEPTIONNELLE

SOUVENIR ET ESPOIR

vendredi 23 avril à 20h30

en l'église Saint Nom de Jésus
91, rue Tête d'Or, angle rue Bugeaud
Lyon 6e

au programme :

Message des survivants du génocide,
brève allocution en français
Monsieur Vaghinag Miskdjian
Message d'espoir
en arménien et en français
deux élèves
de l'école Papazian de Lyon
Chants populaires et patriotiques
la cantatrice Hermine Yeritzian
de Paris
Poèmes en arménien
Ardachès Voskanian de Paris
Musiques populaires
l'ensemble instrumental Spitak
Poèmes en français
Sarkis Tcheumlekian
Khai
nouvelle tirée du livre «Sur le chemin de la Liberté» de Avédis Aharonian interprétée par l'Association théatrale du Regard, direction Georges Chapel, collaboration artistique Jean Hagopian Salvian

Le public est invité à communier à travers sa culture, avec son passé et son présent.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

— ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ —

PARIS

MANIFESTATION

LE SAMEDI 24 AVRIL

—— Messe de Requiem en l'Eglise Apostolique Arménienne, à 11 h 30
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
—— Rassemblement Place (de l'Etoile) Charles de Gaulle, angle avenue Kléber à 18 heures
—— Dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat inconnu, Place de l'Etoile
—— Défilé vers l'Ambassade de Turquie par la Place des Droits de l'Homme, Esplanade du Trocadéro.

- La C.O.P.A.F. (Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France) est invitée à prendre la parole Place du Trocadéro;
- Participation de personnalités;
- Le Comité d'Organisation prend la parole devant l'Ambassade de Turquie

ԼԻՈՆ

— ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ —

Պատուոյ Նախագահութեամբ՝
Ռոն Ալփի Շրջանային Խորհուրդի Նախագահ՝
ՇԱՌԼ ՄԻՅՈՆ-ի
Պատուոյ կնքահայրութեամբ՝
Լիոնի Քաղաքապետ՝
ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՐ-ի
եւ
Վիլէօրպանի Քաղաքապետ՝
ԺԻԼՊԷՐ ՇԱՊՐՈՒ-ի

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ժամը 14.30-ին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ
(40, Արմէնի փողոց, մեթրօ Կարիպալտի)
Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ
եւ Աւետարանական համայնքներու հովանաւորութեամբ

Ժամը 16-ին՝ հաւաք Պէլքուր հրապարակին վրայ
1915-ի Եղեռնի զոհերու յիշատակին
ծաղկեպսակի զետեղում Յուշարձանին առջեւ
Տողանցք դէպի «Ռամօ» սրահը

Ժամը 17-ին՝ հանրաժողով «Ռամօ» սրահին մէջ
(5 Հիփոլիթ Ֆլանտրէն փողոց -- Լիոն 1)
Ֆիլմ. -- Հատուածներ «Հայու Յիշողութիւններ»
Միրէյ Պարտաքճեանի եւ Ժագ Քէպատեանի շարժանկարէն
Խօսք կ'առնեն. --
ՀԻԼՏԱ ՉՈՊՈՅԵԱՆ (հայերէն)
ԳԷՈՐԳ ՔԷՓԷՆԷԿԵԱՆ (ֆրանսերէն)
Զօրակցութեան Բանաձեւի Ընթերցում. -- Տարբեր համայնքներու եւ Մարդկային Իրաւանց կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներու կողմէ:

ԿՈՉ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս համագաղութային կազմակերպութեամբ կ'ոգեկոչուի 1915 Ապրիլ 24-ի Մեծ Եղեռնը:

Մեր գաղութի քաղաքական, ազգային եւ եկեղեցական պատասխանատուները պատրաստեցին Ապրիլ 24-ի ոգեկոչման մասնաւոր յայտագիրը, զոր կը ներկայացնենք առ ի գիտութիւն մեր համայն ժողովուրդին:

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ապրիլ 23, ժամը 18-էն 20 Ռատիօ «Կազել»ի մասնաւոր հաղորդում նուիրուած Մեծ Եղեռնի տարեդարձին:

Ժամը 20-ին՝ Երիտասարդներու հսկումի հաւաքոյթ.

ա. -- Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Յուշարձանի բոցի արծարծում.
բ. -- Հսկումի արարողութիւն.
գ. -- Մոմավառութիւն.

Ապրիլ 24, ժամը 13-էն 15 Ռատիօ «Տիալոկ»ի մասնաւոր հաղորդում.

Ժամը 15-ին՝ Յարգանք Նահատակաց. -- Յուշարձանի բոցի պաշտօնական արծարծում:

Ժամը 15.30-ին՝ Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Կը պատարագէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնը կը կատարէ ՍԱՀԱԿ -- ՄԵՍՐՈՊ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմազեանի:

Ժամը 17-ին՝ ծաղկեպսակներու զետեղում եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն Յուշարձանին առջեւ:

Ժամը 17.30-ին Պահանջատիրական ցոյց մը՝ որ տեղի կ'ունենայ Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռ.Ա.Կ.-ի կազմակերպութեամբ: Ժողովուրդը կը հաւաքուի Ռոն Բուէն տիւ Փրատօ, ուր խօսք պիտի առնեն քաղաքական եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ պահանջելու՝ դատապարտումը 1915-ի Հայկական Ցեղասպանութեան, դատապարտելու՝ Հայաստանի եւ Արցախի շրջափակումը, զօրավիգ կանգնելու՝ Արցախի ինքնապաշտպանութեան:

Ներկայիս կոչ կ'ուղղենք մեր ազնիւ ժողովուրդին խուռներամ բազմութեամբ մասնակցիլ Ապրիլ 24-ի վերոյիշեալ բացառիկ յայտագրին եւ ցոյց տալ մեր ազգային արժանապատուութիւնը եւ վճռականութիւնը՝ պաշտպանելու մեր ժողովուրդի արդար իրաւունքները:

ՄԵՐ ՈՒԺԸ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ Է, ԳՈՐԾՈՎ ԱՐՏԱՅԱՅՏԵՆՔ ԶԱՅՆ.

Կարգադիր Յանձնախումբ
Հ. Յ. Դ.-ԵԱՆ եւ Ռ. Ա. Կ.-ի

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 21
MERCREDI
21 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ·

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18·044 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 18.044

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

Մեր նախորդ թիւով հաղորդած էինք որ թռան մը վար առնուած է եւ զոհերուն մէջ է Շահէն Մեղրեան։ Այս առընչու-թեամբ սակայն, հակասական են լուրերը։ «Արմէնփրէս», Ապրիլ 19-ին կը հաղոր-դէր որ Ապրիլ 17-ին Ատրպէյճանցիք վար առած են Հայաստանի քաղաքացիական օդուժի մէկ թռանը որ Ղարաբաղէն Երեւան վիրաւորներ պիտի փոխադրէր։ Թռ-անը ինկած էր Մարտակերտի շրջանը եւ զոհ գացած էր ամբողջ անձնակազմը։ Միւս կողմէ, միշտ ըստ «Արմէնփրէս»ի, ատրպէյճանական հրասակներու դէմ անհա-ւասար կռիւներու ընթացքին զոհ գացած են ինքնապաշտպանութեան ուժերու յա-տուկ ջոկատի հրամանատար՝ Շահէն Մեղրեան եւ ջոկատի ութ մարտիկներ։ Երեքշաբթի, Ապրիլ 20-ին, Երեւանէն կարելի չեղաւ ստոյգ տեղեկութիւն մը առնել Շ· Մեղրեանի մահուան պարա-գաներուն մասին։

-- Ազերիները բուռն հակայարձակման անցած են Քելպաճարի շրջանը եւ յաջո-ղած էին վերագրաւել Մռաւ լերան բար-ձունք մը։ Հայկական ինքնապաշտպանու-թեան ուժերը կը փորձեն կրկին տիրանալ բարձունքին։

-- Ապրիլ 18-ին ալ Ազերիները յարձա-կումներ գործած են սահմանամերձ գիւ-ղերու վրայ։ Կրասնոսելսկի շրջանը հայ-կական ուժերը ոչ միայն կրցած են ետ մղել հակառակորդը, այլեւ՝ գրաւել քանի մը ռազմական կարեւոր բարձունքներ։ Գրադներէ վիրաւորուած են Կրասնոսելս-կի շրջանային կեդրոնի եւ Ճամբարակի խաղաղ բնակիչներ։

-- Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան ցաւակցա-կան հեռագիր մը ղրկած է Թուրքիոյ Խոր-հրդարանի նախագահին Օզալի մահ-ուան առթիւ։

-- Քելպաճարի գրաւումէն ի վեր 4-էն 10 հազար Ազերիներ անհետացած կ'ըլլան ըստ Քելպաճարի կառավարիչին (Գանձա ապաստանած, Ատրպէյճան) եւ 10 -- 15 հա-զար ալ միշտ պաշարուած մնացած կ'ըլլան շրջանը, ըստ ատրպէյճանական այլ աղ-բիւրի մը։

-- Բաքու Թեհրանի դիմած է որպէսզի օգնէ իրեն Ֆիզուլին պաշտպանելու։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՇԱՒԱՅԷՆ սկսեալ եւ աշխարհի գրեթէ ամէն կողմերը Հրեայ համայնքը ոգեկոչեց Վարշաւայի կեթթոյին ապըս-տամբութեան յիսնամեակը։ Շուրջ քսան հազար հոգի, որոնց մէջ վերապրողներ Իսրայէլէն գացած էին, Ապրիլ 19-ին։ Հոն էին նոյնիսկ Իսրայէլի վարչապետը՝ Ռապին եւ Միացեալ -- Նահանգներու փոխ -- նախագահը՝ Էլ Կոր։ 50 տարի առաջ, Ապրիլ 19-ին, Վարշաւայի կեթթոյին մէջ մնացած Հրեաները անակնկալ ապստամ-բական շարժումի մը կը դիմէին նացիա-կան յարձակման դէմ եւ շարժումը բիրտ կերպով կը ճզմուէր։ Ոգեկոչման ընդհա-նուր մթնոլորտը կը խռովէին, Կիրակի օր, շուրջ 100 սքինհէտներ (ծայրայեղ աջ խմբակի մը կոչին պատասխանելով) որոնք հակահրեայ ցոյց մը կ'ընէին, մինչ արար ուսանողներ կը բողոքէին որով-հետեւ խիստ խուզարկութիւններու են-թարկուած էին համալսարանի իրենց ներ-ջարանները, ապահովութեան համար։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութենէն վերջ-նապէս հեռացաւ Ժ· Փ· Շըվէնըման, մինչ ինք կը փափաքէր արտաքսուիլ եւ ամէն բան ըրած էր այդ ուղղութեամբ, բայց ապարդիւն։ Ի վերջոյ, ինք առաւ նախա-ձեռնութիւնը։ Արդէն հիմնած էր «քաղա-քացիական Շարժում» մը որ, երեւի, կուսակցութեան պիտի վերածուի։

ՊՈՍՆԻՈՅ մէջ եւ մասնաւորաբար Սը-րեպրենիցա կռիւները կը սաստկանան։ Աւելորդ է ըսել որ հրադադարը չի յար-գուիր եւ Սերպերը կը շարունակեն ռմ-բակոծել։

Ն· ԽՐՈՒՇՉՈՎԻ տղին ալ վերջնապէս կ'արտագաղթէ Ամերիկա։ Ինք խոստովա-նած է որ նման լուր մը, շատ հաւանա-բար, պիտի կատղեցուցած ըլլար հայրը, քանի ինք է որ ըսած էր Նիքսընի· -- «Ձեր թոռները համայնավար Ամերիկայի մը մէջ պիտի ապրին» եւ Նիքսըն պատասխա-նած էր· -- «Ո՛չ, ձեր թոռներն են որ դը-ըմոկրատական Ռուսաստանի մը մէջ պի-տի ապրին»։ Սերգէյ Խրուշչով ամերիկ-եան քաղաքացիութիւն ստացաւ։

ԵՂԵՐԱԿԱՆ ՑԻՄԱՐԱՊԱՏՈՒՄ

ՈՒԱՔՈՅԻ ԱՂԱՆԴԸ

ԵՕԹԸ ՇԱԲԱԹՆԵՐՈՒ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԵՆԷ ԵՏՔ՝ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

86 ՄԵՌԵԱԼ

Եօթը շաբաթ է, Փետր· 28-էն ի վեր, որ «դաւիթեան»ները բերդի վերածած էին Ուաքոյի (Թեքսաս) ագարակը ուր քաշ-ուած էին, մերժելով տեղի տալ ոստիկա-նութեան։ Ամէն ինչ կը սկսէր Փետրուար 28-ին, երբ զէնքի, ալքոլի եւ ծխախոտի գրասենեակի ոստիկանները ներկայացած էին ագարակը խուզարկութեան լիազորա-գրերով եւ «դաւիթեանները» գնդացիր-ներու տարափով մը ընդունած էին, տեղն ու տեղը սպաննելով չորս դաշնակցային ոստիկաններ։ Ըստ երեւոյթին, էՖ -- Պի -- Այ-ը լուատեղեակ չէր, մանաւանդ ինչ կը վերաբերէր աղանդաւորներու զինամըթերքին։

Ո՞վ են այս դաւիթեանները։ Աղանդը ծնունդ առած է 7-րդ օրուան «ադւենտեան-ներու» (ադվանթիստ) մէկ հերձուածն է, զոր հիմնած է Վիքթոր Հուիթեֆ, պուլկար գաղթող մը 1934-ին։ Կը նախատեսէ աշ-խարհի անմիջական վախճան մը։ Շուրջ 2000 հետեւորդ ունի։ Անառարկելի պետը դարձած էր Դաւիթ Քորէշ 1987-ին հրա-ցանաձգութեան մը հետեւանքով մրցակից խմբակներու դէմ։ Բուն անունով՝ Վեր-նոն Հաուէլ, իշխանութիւնը ձեռք առած էր վաթսունական թուականներուն գլխէ հանելով պետին այրին եւ յարձակելով անոր զաւկին եւ ժառանգորդին վրայ։ Ամբաստանուած իր մրցակցին սպանու-թեամբ անպարտ արձակուած էր եւ որո-շած էր իր հաւատացեալները տեղափո-խել Գալիֆորնիայէն Թեքսաս, Ուաքոյէն 15 քիլոմեթր հեռու, գիւղական առանձ-նացած շրջան մը։ Գոց գիտէր Աստուա-ծաշունչի բոլոր գլուխները, ինքզինք կը ներկայացնէր որպէս նոր Յիսուսը («Եթէ Աստուածաշունչը ճշմարտութիւնը կ'ըսէ, Քրիստոս եմ») եւ կը բացատրէր թէ Քրիստոսի հակառակ պէտք է օգտուէր կեանքի լաւ բաներէն։ Աղանդին մէջ միակն էր որ խմելու, ծխելու եւ բոլոր կիներուն հետ սեռային յարաբերութիւն-ներ ունենալու իրաւունք ունէր, ներառ-եալ 13 տարեկան աղջնակ մը որու հետ ամուսնացած էր։ Ռաֆօ Թրիպիւն Հե-րըլտի համաձայն, հաւատացուցած էր պարմանուհիներուն որ· -- «միայն Աս-տուծոյ Գառնուկը առաքելութիւնն ստա-ցած է աճեցնելու եւ բազմացնելու Դա-ւիթի Տունը»։

51 օրուան պաշարումէ ետք, արդարա-դատութեան Նախարարուհին հրահանգ կուտար արտասուաբեր ռումբեր գոր-ծածել, կարծելով թէ տեղի կուտան, մինչդեռ Քորէշ եւ իր հետեւորդները կը-րակի կուտային բերդը եւ հսկայ հրդեհ մը կը բոցավառէր երկինքը։ 95 հոգի էին ներսը, կ'ըսուէր թէ միայն 9 հոգի փրկը-ւած է։ Զոհերուն մէջ 17 մանուկ կայ։

Արդարադատութեան Նախարարուհին կը ստանձնէ ամբողջ պատասխանատուու-թիւնը եւ իր հրաժարականը առաջարկած է Նախագահ Քլինթընի։

ԻՏԱԼԻԱ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՇԵՄԻՆ

ՈՒԹ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ ՈՒԹ «ԱՅՈ»

Առժամեայ արդիւնքներու համաձայն (Ապրիլ 20-ի առաւօտը) Իտալացիք զան-գուածային մասնակցութիւն մը բերած էին Ապրիլ 18-ի եւ 19-ի առաւօտեան հան-րաքուէին, աւելի ճիշդ՝ ութ հանրա-քուէներուն, քանի որ ութ հարցումներ կ'ըլլային Իտալացիներուն։ Քուէարկող-ներու համեմատութիւնը 80% կը նկատ-ւէր։

Ներկայացուած ութ հարցումներուն կարեւորագոյնները կը նկատուէին ծերա-կոյտի քուէարկութեան դրութեան փո-փոխութիւնը (կ'առաջարկուէր մէկ շըր-ջանի մեծամասնութեան դրութեան անց-նիլ, ջնջելով համեմատականի դրութիւ-նը), կուսակցութեանց նիւթականի հայ-թայթումը Պետութեան կողմէ, պատիժի ջնջումը թմրեցուցիչ գործածողներուն։

Բոլոր պատասխանները դրական եղած են 80-էն 90% համեմատութեամբ, բացի թմրեցուցիչ գործածողներու վերաբերող պատասխանը որ 53-էն 55% միայն ձեռք ձգած է։ Այլեւս հետեւեալ փոփոխու-թիւնները կ'արձանագրուին· --

Ա· -- Ծերակոյտի 238 անդամները (315-ի վրայ, այսինքն՝ 3 / 4-ը) պարզ մեծա-մասնութեամբ կ'ընտրուին, մէկ անգա-մէն։ 77 միւսները՝ համեմատականի դը-րութեամբ, ինչպէս անցեալին։

Բ· -- Կուսակցութեանց նիւթականը այլ-եւս չապահովեր Պետութիւնը։

Գ· -- Բանտարկութեան պատիժը կը ջնջուի թմրամոլներուն համար, որոնք սակայն կրնան վարչական պատիժներ կրել։ Վաճառորդները միշտ ենթակայ կը մնան պատիժներու։

Դ· -- Գիւղատնտեսութեան Նախարարու-թիւնը կը ջնջուի եւ շրջանները կը վայե-լեն այդ նախարարութեան բոլոր իրա-ւասութիւնները։

Ե· -- Զբօսաշրջիկութեան Նախարարու-թիւնը կը ջնջուի· անոր ալ իրաւասու-թիւնները շրջաններուն կը փոխանցուին։

Զ· -- Շրջապատի վերաբերող հակակը-շիռները, ներկայիս ենթակայ առողջա-պահական տեղական հոգատարութեանց, կ'անցնին Շրջապատի Նախարարութեան ձեռքը։

Է· -- Խնայողութեան սնտուկներու նա-խագահներն ու փոխ -- նախագահները պի-տի ընտրուին ուղղակի վարչական խոր-հուրդներուն կողմէ եւ ոչ թէ Գանձի Նա-խարարութեան կողմէ նշանակուին ինչ-պէս անցեալին։

Ը· -- Պետութեան Մասնակցութիւննե-րու Նախարարութիւնն ալ կ'անհետանայ եւ իր պաշտօնները կը փոխանցուին ճար-տարարուեստի Նախարարութեան։

Քուէարկութենէն ետք, Իտալիոյ վար-չապետը Ճուլիանօ Ամաթօ ... Քուիրինալ փութացած է եւ իր հրաժարականը ներկայացուցած Նախա-գահ Սքալֆարոյի։ Համաձայնած են որ վարչապետ Ամաթօ Խորհրդարանին ներ-կայանայ քննելու համար «վաղուան հե-ռանկարները»։

Դեռ կանուխ է անշուշտ անդրադառնա-լու համար թէ ի՞նչ են այս քուէներուն հետեւանքները, բայց կը մատնանշեն մէկ հիմնական իրողութիւն՝ Իտալացիք փո-փոխութիւն կ'ուզեն եւ լուրջ փոփոխու-թիւն։ «Այո» քարոզողները կը խոստովա-նին թէ արդիւնքները գլած անցած իրենց բոլոր յոյսերը (Սի-ի քարոզիչ կոմիտէն կը վարէր Մարիօ Սենեքի եւ 60%-ի շուրջ էին բոլոր ակնկալութիւնները)։ Գալով «ոչ»ի (ծայրայեղ ձախ, նոր Ֆաշիստ) քարոզիչներուն չէին լսուած իրենց իսկ շարքերուն մէջ, ըստ հարցախոյզի Տոքսա հիմնարկին։

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ· Կաթո-ղիկոսը Փարիզ ժամանեց Երկուշաբթի, Ապրիլ 19-ին։ Ինչպէս ծանօթ է, ան, Հինգ-շաբթի Ապրիլ 22-ին, բացման դասախօսու-թիւնը կը կատարէ Հայաստանեայց Առա-քելական Եկեղեցւոյ նուիրուած քոլոքին (Le Credo de l'Eglise Apostolique Arménienne)։

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Շա-բաթ առաւօտ ալ ժամը 11·30-ին (Ապրիլ 24) կը քարոզէ Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, Ապրիլեան նահատակ-ներու նուիրուած պատարագի ընթացքին։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ ՊԻՏԻ ՋԱՆԱՅ ՔԻՉ ՄԸՆ ԱԼ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼ

Շաբաթ իրիկուն, Քրէթէյլի վրայ իր տարած յաղթանակէն յետոյ (2 -- 0), Վա-լանսի Հ· Մ·-ը դասաւորումին վրայ, կ'անցնի 6-րդէն 4-րդ տեղը· պիտի ջանայ քիչ մըն ալ բարձրանալ, ո՛չ թէ հասնե-լու համար առաջատարի դիրքին, այլ՝ գրաւելու երկրորդ գիծը։ Ատոր համար, անհրաժեշտ է յաղթել, յառաջիկայ Ուր-բաթ իրիկուն իսկ, Նանսիի, անոր քանի մը հազար համակիրներուն առջեւ։

Վալանսի մէջ Հ· Մ·-ը յաղթած էր 2 -- 1, շուրջ հինգ հազար հանդիսատես-ներու ներկայութեան։ Ուրբաթ իրիկուն, պէտք պիտի ըլլայ անկասկած կազմակեր-պել սեղմ պաշտպանողական գիծ մը այս խումբին դէմ՝ որուն պետն է Զաւարով, Կիեւի համբաւաւոր Դինամոյին նախկին աստղերէն մէկը։

Վալանս եւ Նանսի ունին միեւնոյն թի-ւով յաղթանակներ, հաւասարութիւններ, պարտութիւններ՝ 13-9-8։ Հետեւցնե՞նք որ Ուրբաթ իրիկուան հանդիպումն ալ հաւասարութեամբ մը պիտի վերջանայ։ Անհաւանական չէ։

Վալանսի վերջին երեք մրցումները· --

Ապրիլ 28՝ Վալանս -- Անժէ, Մայիս 1՝ Սըտան -- Վալանս, Մայիս 8՝ Վալանս -- Պաստիա։

Հ· Մ·-ին պահեստին, անցեալ շաբաթ, Ռոաննի դէմ՝ 0 -- 0։ Շաբաթ իրիկուն, մրցում Լուհանսի դաշտին վրայ։ Երթ մրցման՝ 2 -- 2։

Վալանս (3), լիկի ախոյենութեան մէջ, Ռիոմի դէմ՝ 1 -- 1։

ԻՍԻ՝ ՀԻՆԳ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵԽՍ

Փարիզեան շրջան· Իսիի խմբակին մէջ, 12 մրցակիցները, բոլորն ալ, խաղացած են 17 մրցումներ։ Անցեալ Կիրակի, Հ· Մ·-ին համար հանգիստի օր էր, ախոյե-նական գծով։ Իսի միշտ առաջատար է Սարսէլի ընկերակցութեամբ, նոյն գծին վրայ։

Յառաջիկայ հինգ մրցումներուն ըն-թացքին է որ պիտի որոշուի թէ ո՛ր ա-կումբը, յառաջիկայ Սեպտեմբերին, պի-տի մտնէ լիկի բարձրագոյն, պատուոյ դասակարգին մէջ։

Վալ -- տը -- Մառնի մէջ, Ալֆորվիլի Հ· Մ·-ը պարտուած է Շամփինեիի դաշ--

(Շար·ը Դ· էջ)

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Հայկական Հարցը քաղաքական ու հողային խնդրի մը դիւանագիտական բանաձեւումը չէ միայն այլ է նաեւ հոգեբանական տագնապ մը որ մենք Հայերս կ'ապրինք այս դարուն եւ որուն արմատները աւելի հեռու կ'երթան քան 1878-ի Պերլինի Վեհաժողովը: Դարերով սնած քրիստոնէական բարոյականով եւ հաւատքով, համոզուած որ հայ ծնիլը շատ տարբեր, բացառիկ ճակատագիր մըն է քան ուրիշ ազգի մը զաւակինը, մենք չենք կրցած շարքի անցնիլ միւս ազգերուն պէս եւ այսօր դուրսը մնացածի տպաւորութիւնը ունինք: Օտար ենք մենք օտար աշխարհի մը մէջ (հազար տարի է Սփիւռքը ուրիշ բան չէ եղած բայց այս կացութեան զգացական գիտակցութիւնը -- յուսալու է որ հասակ առնող նոր սերունդներ բարեխառնեն այս թթու համը եւ առաւելագոյն չափով վայելեն աշխարհ մը՝ որ իրենք ալ շատ լաւ չի գիտեր թէ ինչ է եւ ուր կ'երթայ) եւ հակառակ որ «խաղին օրէնքները» շատ լաւ գիտենք՝ կը յամառինք չընդունիլ զանոնք: Ո՞ւր կը տանի այս կեցուածքը մեզ -- Աստուած գիտէ, սակայն մենք մարդերս գոնէ կրնանք ըսել թէ «հայկական տագնապը» դեռ շատ երկար ատեն պիտի չարչրկէ մեզ: Ի՞նչ կը նշանակէ հայ ըլլալ Պատմութեան ընթացքին ու մանաւանդ հիմա, մեր ժամանակներուն -- ահա մէկ երեսը այդ տագնապին:

Այս քանի մը մտածումներուն տուն տուող պատրուակը Պր. Արամ Այվազեանի անցեալ տարի հրատարակած հատորն է Armenia, usurped by genocide and treachery (a documentary-protest by a survivor) Montreal, 1992. Գիրք մը որ անխտիր ամէն Հայու սրտին կը խօսի որովհետեւ ամէնքս ալ պատճառ մը ունինք անոր ընդվզումին ու բողոքին մեր ձայնն ալ միացնելու: Աշխարհը ծուռ է եւ կեանքը անարդար է -- մինչ մարդոց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը համակերպի այս ահաւոր իրականութեան հետ ու կը ջանայ առաւելագոյն շահը ապահովել՝ կան սակայն մարդիկ, ու նաեւ ազգեր, ինչպէս մենք, որ չեն ընդունիր այս վիճակը: Հերոսային (ոմանք պիտի աւելցնէին՝ «քիչ մը տղայական ու պարզամիտ» բառերը բայց ատիկա պիտի նշանակէր չթափանցել գրքին հոգեբանական ներուժ թափին, գեր -- բանական տագնապին ուրկէ կը խօսի հեղինակը) երանգ մը կայ այս կեցուածքին մէջ որ անկախ է իր գործնական արդիւնքէն, որ բողոքն է պարզապէս որովհետեւ կը մերժէ անբարոյական լուծումները: Հեղինակը շատ լաւ գիտնալու է որ իր այս գործը որ տասնամեակներու քրտինք եւ արիւն արժած է իրեն՝ իր ծայր աստիճան զգացականութեան հետեւանքով համալսարանական ուսարտաճառերու էջատակի նոթագրութեանց պիտի չանցնի իբրեւ աղբիւր (եւ ինքը նախաբանին մէջ կ'ակնարկէ ատոր): Եւ շատ ալ հոգը չէ ու պէտք չէ որ ըլլայ: Երբ խելքը գլուխը, չափահաս ու բանիմաց մարդ մը գլուխ կը բռնէ միջազգային դիւանագիտական ամբողջ համակարգի մը դէմ, իր գայրոյթը կը պոռայ անբարոյութեան աչք գոցող նոյնքան բանիմաց, կրթուած մարդկութեան մը հանդէպ, խիղճը կը հակադրէ լռելեայն ընդունուած օրէնքին դէմ՝ հոս այլեւս կը գտնուինք մտածումի տարբեր մակարդակի վրայ: Այվազեան ամբողջ ազգի մը արդարութեան պահանջին ճիչը կ'ուզէ ըլլալ ու կը խօսի ոչ միայն ապրող կամ Եղեռնին զոհուած Հայերու անունով՝ այլ պատմութեան ընթացքին աշխարհը քալած ու տառապած բոլոր Հայերուն կողմէ: Բանականութենէն անդին ուրիշ ոլորտներ կան ուր մարդկային սիրտը ինքզինքը կ'իրագործէ, ու մենք ազգովին լաւ ծանօթ ենք այդ մակարդակի աշխարհագրութեան: Հոնկէ է որ կը խօսի: Ինչպէս Լեւոն Սիւրմէլեան «Սասունցի Դաւիթ»ի իր անգլերէն թարգմանութեան նախաբանին մէջ կ'ըսէ, փորձելով բացատրել գործնամիտ ու բանապաշտ իր ընթերցողներուն թէ ինչ է Հայ ըլլալն ու ինչի կը համապատասխանէ հայ «Ծուռ»երուն ճշմարտութիւնը՝ «Հայերը քալած են պատմութեան դժուար ճամբան՝ այդ պատմութեան օրէնքները կոտրելով»: Նոյն իմաստը ունի Կոստան Զարեանի «Նաւը Լերան Վրայ» վէպին անունը -- «Հայը տրամաբանութեան օրէնքներուն դէմ երթալով ու իր կեանքին նաւը լեռն ի վեր հրելով է որ ապրած է»: Armenia, usurped by genocide and treachery գիրքին բովանդակութիւնը խտացած է արդէն իր անունին մէջ. շատ գրուեցաւ այդ մասին մամուլի էջերուն եւ հոս չենք անտեսար ատոր վրայ: Սրտի գործ էապէս, ինչպէս եւ բանահաւաքութեան անխոնջ կամքի փաստ՝ այս հատորը հեղինակին երազին իրականացումը ըլլալէ անդին է նաեւ հայութեան խիղճին ձայնը: Չկայ աւելի մեծ արժեւորում ու վարձատրութիւն, շատերու համար, քան այս իրողութիւնը:

Երկրորդ հատորը որ հայութեան ճակատագրով կը զբաղի, կուգայ եօթը պորտ օտարէ -- Խոկար Հիլսընրաթ կը կոչուի հեղինակը ու գիրքը՝ Le conte de la pensee derniere, Paris, 1992. բնագիրը գերմաներէն է, հրատարակուած Միւնիխ, 1989-ին: Այս գրքին գրական քրոնիկներու մէջ մտնելը իր պզտիկ պատմութիւնը ունի: Անցեալ տարուան Դեկտեմբերին, Փարիզ դասախօսական հաւաքի մը աւարտին, անծանօթ մը եկաւ քովս ու ինծի տրցակ մը յանձնեց: Փասքալ Կիւլ կը կոչուէր ան ու տուածը գիրք մըն էր: «Կարդացէք, անպայման» ըսաւ ու անյայտացաւ: Կարդացի մեծ հետաքրքրութեամբ 480 էջնոց պատկառելի գիրքը: Նիւթը 1915-ի Ցեղասպանութիւնն էր բայց գրուած այնպիսի ուշադրաւ ոճով ու թեքնիք գիւտերով որ որոշեցի կապ հաստատել հեղինակին հետ. Գրեցի իրեն Միւնիխի իր հրատարակիչի հասցէով, հարցնելով ինչ որ ոեւէ Հայ պիտի ուզէր գիտնալ -- ինչո՞ւ հայութեան մասին գրած էր, ի՞նչ կապ ունէր մեր ազգին հետ եւ որքա՞ն կը ճանչնար մեզ, ի՞նչ աղբիւրներ օգտագործած էր եւայլն: Երկու շաբաթէն եկաւ ձեռագիր պատասխանը որմէ ահա քանի մը տող, առ ի լուսաբանութիւն՝ «Այսօր ձեզի ղրկեցի անգլերէն թարգմանութիւնը «Վերջին մտածումին հէքեաթ»ին որ հրատարակուած էր Անգլիա Մաքսուէլի կողմէ: ... Ձեր հարցումը՝ ինչո՞ւ գրեցի այս գիրքը: Նոյնանման (Հայ եւ Հրեայ) մեր ճակատագրին պատճառաւ: Եւ ինչպէ՞ս իրագործեցի: Իսկապէս չեմ գիտեր: Ներսէս ձայն մը թելադրեց ինծի»:

Հէքեաթի եւ սրտաճմլիկ իրականութեան խառնուրդ այս գիրքը որ կրնայ Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը»ին քով դրուիլ շատ մը կողմերով շահեկան է մեզի Հայերուս համար: Պատմութիւնն է մի ոմն Վարդան Խատիսեան կրթուած հողագործի որ Միացեալ -- Նահանգները կը գաղթէ Ջարդերէն առաջ, բայց որ 1914-ին երբ Թուրքիա կը վերադառնայ ընտանիքը տեսնելու՝ կ'ամբաստանուի Թուրքերուն կողմէ իբր Սարաեւոյի մէջ Դուքս Ֆրանսուա Ֆէրտինանտի ահաբեկիչը (ահաբեկչութիւն՝ որմէ ծայր առաւ Համաշխարհային Ա. Պատերազմը): Վարդանի բռնուիլը, դատավարութիւնը, իր եւ ընտանիքին գաղթականութիւնն ու սպանութիւնը ընդհանուր առանցքն ու համածիրն են ուր Հիլսընրաթ կը ներկայացնէ հայութեան տառապանքն ու հերոսութիւնը եւ Թուրքին խորագոյն էութիւնը իր սեռային ու բնազդային ամբողջ այլասերումով: Կուտայ հայ ազգին գիւղական կենցաղը իր աւանդութիւններուն, ծէսերուն եւ ֆոլքլորին ամբողջ ճոխ, սրտառուչ բնականութեամբ: Եւ այս բոլորը՝ առանց որակական ու զգացական ածականներու որոնց այնքա՜ն վարժուած ենք (տեսնել Արամ Անտոնեանի «Այն Սեւ Օրերուն» եւ «Մեծ Ոճիրը»): Ահա հայ կեանքի այս տարածուն եւ առարկայական ներկայացումովն է որ, միանալով նոյնքան անզգացական պատկերացումին Թուրք ու քիւրտ խժդժութիւններուն որ հեղինակը կը յաջողի բաւական ամբողջական վիպականացումը կատարել Մեծ Եղեռնի միլիոնուկէս Հայերու հաւաքական ապրումին: «Ինչն է վիպական արուեստի տեսական կառոյցը որ արտօնէր վիպասանին տալ Եղեռնը՝ առանց զոհելու միլիոնուկէսին անհատական փորձառութիւնները» — այս հարցը կը դնէր Պր. Մարկ Նշանեան, խօսելով Օշականի «Մնացորդաց»ին» կապակցութեամբ, եւ այս անյաղթահարելի դժուարութեան կը վերագրէր Եղեռնի վէպին բացակայութիւնը. «Վերջին Մտածումին Հէքեաթը» հատորը հէքեաթն ու իրականութիւնը միախառնելով, Հայուն տալով առասպելային, նոյնիսկ դիւցազներգական նկարագիր մը ու Թուրքը մարդկայնացնելով՝ բաւական կը մօտենայ մօգական փորմիւլին որուն կ'ակնարկէր Պր. Նշանեան: Կարելի է խորհիլ նաեւ որ հէքեաթային ու մօգական տարրերը որ կը թափանցեն վէպէն ներս՝ կը ստեղծեն հոգեբանական ու նաեւ գեղագիտական մթնոլորտը որու մէջ Ջարդի եւ անգթութեան տեսարանները կարելի կ'ըլլայ արուեստի մակարդակին բերել եւ «մարսելի» դարձնել:

Վէպը հրէական աշխարհիմացութեան հետ ալ կապեր ունի, ինչպէս էր պարագան «Մուսա Լերան Քառասուն Օրերուն» համար: Եթէ նեղը մնան, Հայն ու Հրեան իրար օգնութեան պիտի գան:

«-- Ես Հայերը լաւ կը ճանչնամ, ըսաւ Հրեան: Եւ անշուշտ՝ գիտեմ Հրեաները: Այս երկու ժողովուրդները իրենց չարիք ընողը երբեք չեն մոռնար: Չեն մոռնար մանաւանդ անոնք որ բարիք ըրած են:

-- Ճիշդ է, ըսաւ Վարդան Խատիսեան:

-- Այո, ճիշդ է, ըսաւ Հրեան»:

Վէպի վերջաւորութեան, Թովմաս Խատիսեանը որ Վարդանին զաւակն է, իր մահուան մայրկեանին կը կերպարանափոխուի ու կը նոյնանայ Հայկ Նահապետին հետ: Ու իր վերջին մտածումը (այն մտածումն է որուն կ'ակնարկէ վէպին անունը) կը սկսի հայ ազգին կեանքը նորէն, տեսակ մը յաւիտենութեան անիւը ստեղծելով ու հայութեան անյաղթահարելիութիւնը, անմահութիւնը թելադրելով: Եւ անշուշտ՝ նոյն արժանիքով օժտելով Հրեայ ժողովուրդը:

Մարտ 23, 1993
Քիլլարա, Աւստրալիա

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿՐԻԿԻ ԴԱՇՆԱԿԻ ԳՈՆՉԷՐԹՕՆ

Ձայներիզին վրայ Կրիկի դաշնակի գոնչէրթօն է որ կը նուագէ: Քիչ առաջ ձայներիզներու հաւաքածոյէս հատ մը պատահմամբ դուրս քաշեցի ու դրի գործիքին վրայ: Երբ լսեցի որ Կրիկին գոնչէրթօն էր, ուրախացայ: Ո՞վ չի սիրեր այս անմահ գոնչէրթօն. Անգերազանցելիօրէն գեղեցիկ մեղեդիներով լեցուն, տեղ տեղ մելամաղձոտ, տեղ տեղ աշխոյժ ու խանդավառ, այս գործը, ամէն անգամ որ մտիկ կ'ընեմ, զիս կը տանի դէպի երեւակայական խորհրդաւոր ու մշուշոտ աշխարհ մը, որուն անունը չեմ կրնար գտնել: Ուրկէ կուգայ այս գործին այն կախարդական ու դժուար բացատրելի խորհուրդը, որ կարծես զիս կ'անջատէ իրական աշխարհի սովորականութենէն, իրական աշխարհի անմիջականութենէն, եւ կը փոխադրէ դէպի բանաստեղծական ու ներաշխարհային ապրում մը: Վեհափառ եւ հանդիսաւոր շեշտ մը կայ այս գործին մէջ, մանաւանդ քանի կը մօտենայ դէպի իր վախճանը: Ես սարսուռներ կը զգամ երբ կը լսեմ այդ շեշտը եւ ինծի այնպէս կը թուի թէ կը թռիմ ամպերուն մէջ ականջ տալով տիեզերքին անհունութենէն հասնող ձայներու...

Սեղա Դանիէլն է նուագողը: Շատ սիրելի եւ տաղանդաւոր դաշնակահարուհի մը: Ո՞ւր է արդեօք սա պահուն եւ ի՞նչ կ'ընէ: Դաշնակի մը առջե՞ւ նստած է դարձեալ եւ կ'աշխատի իր յաջո՞րդ ձայնապնակին համար. Ա՜խ, երանի թէ գիտնար որ սա պահուն իր նուագը հոս, այս սենեակին մէջ, դարձեալ կեանքի կոչուած է եւ զիս կը տանի ապրումէ ապրում:

Քանի քոնչէրթօն կը յառաջանայ, ես այնքան կ'ուզեմ մի առ մի ողջունել աշխարհի բոլոր այն արուեստագէտները, որոնք բանով մը կը ճոխացնեն մեր ներաշխարհը: Դաշնակին ընկերացող սա նուագախումբին մէջ ո՛վ գիտէ ինչ վարպետ նուագածուներ կան, որոնց ներկայութիւնը հազիւ զգալի է ամբողջական ներդաշնակութեան մէջ: Կ'ուզեմ ողջունել զանոնք այն վայրկեանին համար, զոր անոնք սա պահուն կուտան ինծի: Ամբողջ հաւաքածոյ մը լեցնող հարիւրաւոր ձայնապնակներուս ու ձայներիզներուս մէջ քանի՞ հազար հոգիի վաստակը ամփոփուած է արդեօք: Անոնցմէ քանինե՛ր այսօր այլեւս չեն շնչեր մեր երկրագունտին վրայ, բայց չեն սրբուած, կատարելապէս չեն ոչնչացած, որովհետեւ անոնցմէ բան մը կ'արձագանգէ սենեակիս մէջ եւ իմ աշխարհէս ներս շատ աւելի կենդանի ներկայութիւն կը դառնայ, քան այսօր շրջապատիս մէջ խոտի նման ապրող առօրեական եւ անտաղանդ մարդ մը: Գեղարուեստին հմայքն է այս, եւ արուեստագէտին ալ առաքելութիւնը. Բան մը կը թողուս մթնոլորտին մէջ եւ այնուհետեւ կը մեկնիս, վստահ՝ թէ պիտի գտնուին քեզ բաժնող, քեզի հետ ապրող, քեզմով խանդավառուող մարդիկ: Եւ այդ արդէն կը բաւէ քեզի:

Կը մտածեմ թէ արուեստագէտ մը քանի՞ երկար տարիներ աքնած է որպէսզի օր մը կարենայ բան մը թողուլ մարդկութեան: Որքա՜ն արցունք, որքա՜ն աշխատանք, որքա՜ն տառապանք, որքա՜ն մարմնական յոգնութիւն կայ սա իւրաքանչիւր ձայնապնակին, սա իւրաքանչիւր ռէսիթալին կամ նուագահանդէսին, պալէի կամ օփերայի սա իւրաքանչիւր ներկայացումին մէջ: Արուեստը այնքան հրաշալի ու կատարեալ է, որքան կը թաքցնէ, զգալի չի դարձներ այդ տարապայման աշխատանքն ու յոգնութիւնը: Երբ կը նայիս սա ջութակահարին, որ ամենադժուարին կտորը այնքան դիւրին ու հանգիստ կը նուագէ, որքան դիւրին ու հանգիստ հաց կ'ուտենք մենք ճաշասեղանին վրայ, կրնանք երբեք չգիտնալ թէ որքա՜ն դժուար է արուեստը: Կրնանք չգիտնալ, որովհետեւ մեր կեանքին մէջ երբեք ջութակ մը չենք առած մեր ձեռքը, կամ չենք տեսած թէ այդ ջութակահարը ի՛նչպիսի անախորժ եւ անհանդուրժելի ձայներ կը հանէր, երբ կ'առնէր ջութակի իր առաջին դասերը: Որովհետեւ մենք երբեք ամբողջ կեանք մը չենք քալած այդ ջութակահարին կողքէն, երբեք ամբողջ կեանք մը չենք տառապած այդ ջութակահարին հետ: Ան օր մը մեր դիմաց ելած է երբ արդէն հասած է իր բարձունքին: Այդքան: Կը ծափահարենք իր այսօրը. Իսկ ան, բեմին վրայ, երբ կ'ընդունի մեր ծափողջոյնները, ո՛վ գիտէ ինչպիսի տառապանքով կը յիշէ իր երէկները:

Դաշնակին վճիտ հնչիւնները կը թռչտին սենեակիս մէջ եւ ես շնորհակալութեամբ կ'ողջունեմ ինծի ծանօթ ու անծանօթ բոլոր արուեստագէտները, այսօր ապրին կամ ոչ: Ո՛վ գիտէ ինչեր կը պարտիմ անոնց, ո՛վ գիտէ ինչեր շահած եմ անոնցմով, առանց որ ես ալ ուղղակի բան մը տուած ըլլամ անոնց: Փոյթ չէ: Անոնք արդէն մեծ բան մը չեն սպասած մեզմէ: Կամ սպասած են պարզապէս մէկ բան. սպասած են որ ներշնչուինք իրենցմէ եւ մենք ալ բաներ մը տանք ուրիշներուն: Մենք ալ բաներ մը տանք ուրիշներուն, առանց մեծ բան մը սպասելու այդ ուրիշներէն: Սպասած են որ իրենցմէ մեզի փոխանցուած կայծը նոյնութեամբ փոխանցուի ուրիշներու, եւ հոգիներու հրդեհումը շարունակուի այսպէս սերունդէ սերունդ:

Այսպէս է որ կը գոյատեւէ ազնիւ արուեստը ժխորներով ու աժան հաճոյքներով լեցուն սա երկրագունտին վրայ:

Ռ. Հ.

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ԱՊՐԻԼ 8 / 14)

ՄՈՍԿՈՒԱ -- ՖՐԱՆՔՖՈՒՐԹ ԹՌԻՉՔԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՎՐԱՅՈՎ

Հայաստանի հաղորդակցութեան դատախազութիւնը քրէական հետապնդում մը ձեռնարկած է վերջերս Երեւանէն Գերմանիոյ Ֆրանքֆուրթ քաղաքը մեկնած «Աէրոֆլոթ»ի թռիչքի մը առընչութեամբ: Այդ թռիչքին 123 ճամբորդները, որոնց մէջ կային Հնդիկներ, Փաքիստանցիներ եւ Սրի լանքացիներ, քաղաքական ապաստան խնդրած են ու գերման ոստիկանութիւնը ստուգած է որ անոնցմէ 48 անձեր կեղծ անձնագիր ու կեղծ հրաւիրագիրներ ունին:

Թռիչքը տեղի ունեցած է «Լեւոն Թրաւըլ» հայեւամերիկեան ձեռնարկութեան հաշւոյն: Վերջ տրուած է տնօրէնին ու աշխատակիցներէն մէկուն աշխատանքին. անոնք Մոսկուայի մէջ «գտած էին» Գերմանիա ապաստանիլ փափաքող արտասահմանցիներ ու զանոնք բերելով Երեւան, անկէ Հայաստանի օդային ընկերութեան վարձած օդանաւով փոխադրած էին Գերմանիա: Կը սպասուի հետաքննութեան աւարտին, որպէսզի պարզուի թէ ինչ ձեւով շրջանցուած են Հայաստանի մաքսային, սահմանապահ եւ արտասահմանեան ճամբորդութիւններու առնչըւած այլ ծառայութիւններ:

**

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի կառավարութիւնը շարք մը որոշումներ տուած է: Նախ, շրջանային թէլիշներու աշխատավարձերը 1993, Յունուար 1--էն 20 -- 60% կը բարձրանան: Որոշուած է նաեւ 40 հազարական ռուբլի օգնութիւն մը կատարել վերջերս Հիւսիսային Օսէթիա ձիւնահոսքի զոհերուն ընտանիքներուն: Եւ վերջապէս, որոշում ընդունուած է թաղումներու առնչուող կարգ մը ծախքերը հատուցելու:

**

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Ապրիլ 8--ին, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի ընդհանուր ժողովին, Ակադեմիայի նախագահ ընտրուած է Ֆադէյ Սարգսեան, 89--ի վրայ 50 ձայնով: 70 տարեկան է, մասնագիտութեամբ ճարտարագէտ: Երկար տարիներ Երեւանի հաշուիչ մեքենաներու գիտահետազօտական հիմնարկը վարելէ ետք, 1977 -- 89--ին Հայաստանի վարչապետ եղած է: Վերջին տարիներուն Ակադեմիայի Ֆիզիքա -- թէքնիքական գիտութեանց եւ մեքենագիտութեան բաժնի ակադեմիկոս -- քարտուղարն էր:

**

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹԵՐ

Պաշտպանութեան նախարարութեան «Զինուոր» շաբաթաթերթի առաջնահերթ նպատակն է անդրադառնալ ազգային բանակի ստեղծման կապուած հարցերուն։

**

«Հայրենի տուն»ը կոչուած է Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ միջնորդ ծառայելու:

**

«Նպատակ» պարբերաթերթը, որու առաջին թիւը լոյս տեսաւ Մարտ ամսուն, հիմնուած է Հայաստանի միջազգային գիտական Հիմնարկի եւ «Գիտելիք» ընկերութեան կողմէ: Նպատակն է նպաստել մրտաւորականութեան միաւորման, ներկայացնել Հայաստանի գիտա -- արտադրական կեանքը:

**

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հայաստան դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատած է Մալեզիոյ եւ Չիլիի հետ:

**

ՊԱՏԱՐԱԳ ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Խրիմեան Հայրիկի ծննդեան տարեդարձը, որ այս տարի կը զուգադիպէր Ծաղկազարդի տօնին, նշուած է Ս. Էջմիածնի մէջ տեղի ունեցած պատարագով մը, զոր մատուցած է Ներսէս Արք. Պոզապալեան:

**

Հայ առաքելական Եկեղեցւոյ Արարատեան թեմի առաջնորդարանին մէջ ալ, «Վասպուրական» Հայրենակցական Միութեան եւ առաջնորդարանի նախաձեռնութեամբ յիշատակի երեկոյթ մը կազմակերպուած է, որու ընթացքին խօսք առած են բանաստեղծ Լեւոն Միրիճանեան, թեմի առաջնորդի փոխանորդ Գարեգին Վրդ. գրականագէտ Սուրէն Տէլկեան, Սիլվա Կապուտիկեան եւ Սերօ Խանզադեան: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած է նաեւ կամերային երգչախումբը։

**

Ա. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿԱՆԻԻՆ Բ. ՀԱՏՈՐԸ

Ա. Խաչատրեանի ծննդեան 90--ամեակին առթիւ, իր անուան տուն -- թանգարանի տնօրէնուհի Գոհար Յարութիւնեան եւ Երեւանի Երաժշտանոցի փրոֆէսոր Մարկարիթ Յարութիւնեան ձեռնարկած են ծանօթ երգահանի նամականիի Բ. գիրքի պատրաստութեան: Առաջինը լոյս տեսած է 1983--ին, հայերէն եւ ռուսերէն:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Ապրիլ 1--ին իր մահկանացուն կնքած է գաղութի ծանօթ դէմքերէն՝ Թադէոս Գամէր որ երկար տարիներ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի եւ Պէյօղլուի Թաղական խորհուրդի ատենապետի պաշտօնը վարած է: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ապրիլ 7--ին, Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մէջ: Դամբանական խօսած է Շահան Արքեպիսկ. որ ծանրացած է մասնաւորաբար ողբացեալին տարած աշխատանքին վրայ Թօքաթլեան խանի շինութեան համար, Մկրտիչ Շէլլէֆեանի հետ:

**

ՌՈՒՍԷԻ (Պուլկարիա) Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 14--ին, յուզիչ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է, քանի տարիներու ընդհատումէ ետք, հայերէնի ուսուցման վերականգնումին առթիւ: Ներկայ եղած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ գլխաւորութեամբ թեմիս առաջնորդ՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեանի: Անդրադառնալով Ռուսէի հայկական դըպրոցին պատմութեան, հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Թորգոմ Տուլկերեան նշած է որ դեռ անցեալ դարու 30--ական թուականներէն, գոյութիւն ունեցած է Հայոց դպրոց մը: 1863--ին արդէն երկու դպրոցներ կային, իսկ մինչեւ 1900 թուականը՝ հինգ: 1909--ին կը սկսի գործել «Մեսրոպեան» վարժարանը որ կը գոյատեւէ մինչեւ 1966: Ապա, անոր տեղը կը կառուցուի «Փէյօ Եավորով» պուլկարական թիւ 12 դպրոցը, ուր մինչեւ 1971 -- 72 ուսումնական տարեշրջանը կը դասաւանդուէր հայերէն լեզու, առաջինէն մինչեւ ութերորդ դասարան: Շնորհիւ վերջին երկու -- երեք տարիներու ժողովրդավարական փոփոխութիւններուն, կարելի դարձած է մայրենին սորվիլ կանոնաւոր դպրոցի մէջ: Այս ամիսէն 45 մանուկներ կը սորվին արդէն այս դպրոցը. խօսք առած է նաեւ Տիրայր Արք. եւ շեշտած է դպրոցին դերը եւ իմաստը հայեցի դաստիարակութեան մարզին մէջ:

**

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Խորհրդարանը ձայներու մեծամասնութեամբ պուլկարական ազգային հեռատեսիլի գլխաւոր տնօրէն նշանակած է Խաչօ Պօյաճիեւ: Ծնած է 1930-ին Սոֆիա եւ յաճախած է Փլովտիւի Մխիթարեան վարժարանը: Աւարտած է Սոֆիայի թատերական բարձրագոյն հիմնարկի բեմադրութեան ճիւղը:

**

ՓԼՈՎՏԻՒԻ մէջ, Մարտ 27 -- 28--ին տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.--ի Պուլկարիոյ շրջանի առաջին պատգամաւորական ժողովը, մասնակցութեամբ 23 պատգամաւորներու եւ 7 հիւրերու: Աւելի քան երկու տարիներու ընթացքին Փլովտիւի, Պուրկազի, Սոֆիայի եւ Վառնայի մեկուսի մասնաճիւղերը հանրօգուտ գործունէութիւն ցուցաբերած են: Հ.Օ.Մ.--ի անդամներու թիւը հասած է 600--ի:

**

ՍՈՖԻԱՅԻ «Երեւան» կազմակերպութեան տեղւոյն մասնաճիւղը Մարտ 28-ին «Գ. Սունդուկեան» թատրոնը ներկայացուցած է նոր բեմադրութիւն մը՝ «Բարեկենդան» բեմադրութեամբ Միհրան Պօղոսեանի:

**

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ (Եգիպտոս) «Յուսաբեր» ակումբին «Ա. Մէօթէմէտեան» սրահին մէջ, Մարտ 19--ին տօնուած է Մայրերու օրը, նախաձեռնութեամբ Գահիրէի «Հայ կարիքի Խաչ»ին: Բացման խօսքը արտասանած է, յանուն վարչութեան, Օր. Սօսէ Պայրամեան, որ ներկայացուցած է Հ. Օ. Մ.եան (Հայ Օգն. Միութիւն) և Գահիրէի Հայ Կարիքի Խաչի գործունէութիւնը: Դասախօսութեամբ հանդէս եկած է Տիկին Նորա Զաքարեան որ սահմանած է «մայր» բառին խոր իմաստը: Պաշտօնական այս բաժնին յաջորդած է ճաշ մը:

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Շաւիլի երաժշտանոցի աշակերտ Արմէն Փանոսեան (12,5 տարեկան) այս տարի ալ մասնակցած է Լէոփոլտ Պէլան միջազգային մրցանքին, Մարտ 28--ին, դաշնակի ճիւղէն (միջին մակարդակ) եւ շահած երկրորդ մետալը:

Այս մրցանքը 1926-էն ի վեր տեղի կ՚ունենայ ամէն տարի եւ անոր կը մասնակցին ամէն երկրէ եւ ամէն տարիքէ թեկնածուներ։ Մրցանակ շահած անձ մը յաջորդ տարին ալ եթէ փափաքի մասնակցիլ, պարտաւոր է աւելի բարձր մակարդակ մը ընտրել: Արմէն Փանոսեան այս տարի մասնակցած է միջին մակարդակին, նուագելով Տիւսէքի «լա Մաքինէ»ն եւ Քրիսթիան Մանէնի «Ֆանֆոշ»ը։

Պէլան մրցանքի հրատարակած գրքոյկէն կը տեղեկանանք թէ ուրիշ Հայ մը, Պուռ -- լէ -- Վալանս քաղաքէն Պաղտասար Օհանեան, 1991 -- 92 տարեշրջանին երգի ճիւղէն շահած է Prix d'Honneur en degré Excellence, ինչ որ ամենաբարձր մակարդակի յաղթողին տրուող բարձրագոյն պարգեւն է (3500 Ֆր.):

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

Ծնած եմ 1878-ին, Փետրուար 4 -- 5 (յունական տոմար) առաւօտեան դէմ, Կ. Պոլիս, Սկիւտար, Սիլիհտարի պարտէզներ կոչուած թաղին մէջ:

Այդ նոյն գիշերը ռուս բանակը հասեր էր Սան Սթեֆանօ: Մայրս կը պատմէր որ ինքը երկունքի ցաւերու մէջ էր, երբ Փետրուար 4--ի երեկոյին, մունետիկներ թաղերէն անցնելով գոչեցին.

-- Թնդանօթներ պիտի արձակուին, մի՛ վախնաք:

Անտարակոյս կառավարութիւնը կարծեր էր որ Ռուսերը պիտի ռմբակոծեն մայրաքաղաքը։

Մայրս կը պատմէր որ այդ օրը ձիւնի բուռն փոթորիկ մը բարձրացաւ եւ որ տեւեց ամբողջ գիշերը: Մարդիկ տուներէն դուրս չէին կրնար ելլել, ճնշապատ կ՚ըլլային: Ցոյն դայեակը, որ մայրս կը խնամէր, Գատըգիւղ կը բնակէր: Ոչ մէկ կառապան կը յօժարէր ձիերը լծել կառքին: Երանիկ մօրաքոյրս կ՚աւելցնէր որ ամէն բանի վրայ հայրս տունը չէր եւ Տիգրան մօրեղբայրս տուն եկեր էր գինով վիճակի մէջ, «մէկ պատը ինծի, մէկ պատը քեզի...» եւ կէս ժամ տեւեր էր, մինչեւ յաջողեր էին հասկցնել անոր որ պէտք էր ճար մը գտնել, յոյն դայեակը բերել Գատըգիւղէն:

Տիգրան մօրեղբայրս նետուեր էր փողոց, անցեր էր Հայտար Փաշայի գերեզմանոցէն եւ քանի մը անգամ ճամբան կորսնցնելով, ձիւնի փոթորիկին կուրծք տալով, վերջապէս հասեր էր Գատըգիւղ, յոյն դայեակը հաներ էր անկողինէն եւ թեւէն բռնած քշեր բերեր էր Սկիւտար:

Մայրս կը պատմէր նաեւ որ կէս գիշերը անց, յոյն դայեակը եւ հայրս կրակարանին շուրջ նստած, սպասելով երեխայի ծննդեան, բուռն վիճաբանութեան բռնուեր էին իրարու հետ: Դայեակը այն յոյսը կը սնուցանէր որ երբ Ռուսերը գրաւեն մայրաքաղաքը, «քրիստոնեաները պիտի ազատագրուին», մինչ հայրս ոեւէ լաւ բան չէր սպասեր ռուս բանակի յաջողութենէն:

Ես ծներ եմ վտիտ եւ վատուժ: Տիգրան մօրեղբայրս նորածինը տեսնելով գոչեր է.

-- Աս ալ չոճո՞խ է, պէ՞ ... կարծես քիչ մը փրփուր է. մե՛ղք քաշած նեղութեանս...:

Մինչեւ ութ -- ինը տարեկանս Տիգրան մօրեղբայրս դեռ ինծ կ՚անուանէր փըրփուր:

Արդարեւ, մինչեւ այդ տարիքները եղած եմ շատ տկար, ենթակայ ամէն տեսակ մանկական հիւանդութիւններու եւ շարունակ տատանուեր եմ մահու եւ կենաց մէջ:

**

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Մեր բազմանդամ ընտանիքը բաղկացած էր զանազան խառներէ սերած մարդոցմէ, որոնք եկեր միացեր էին մէկ յարկի տակ: Այդ ժամանակները նման կացութիւնը տարօրինակ երեւոյթ չէր Կ. Պոլսոյ մէջ։

Մօրենական մեծ մայրս սերած էր պալաթցի հին ընտանիքէ. հայրը շնորհազուրկ պաշտօնատար էր: Տանը մէջ ամէնքը, ինչպէս եւ ազգականները եւ ծանօթները տուտու կ՚ըսէին մեծ մօրս: Ան հըպարտ եւ տխուր կին էր: Գրել կարդալ չէր գիտեր, բայց կը խօսէր մաքուր հայերէն եւ ընտրովի բառերով թրքերէն: Բարձրահասակ էր եւ սէգ կեցուածք ունէր: Կ՚ըսէին թէ շատ գեղեցիկ եղած էր: Ես զինքը ճանչցած եմ միշտ սեւազգեստ, տխուր սեւ աչքերով, որոնք իր մասունքի պէս ճերմկած եւ խորշոմած դէմքին վրայ կը կայծկլտային շատ բան տեսած եւ խորիմաց կնոջ յատուկ իմացականութեամբ: Մեծ մայրս կարծես անյաղթելի արհամարհանք ունէր ամէն բանի համար եւ ամէնուն նկատմամբ, նոյնիսկ իրմէ ծընած զաւակներուն նկատմամբ. այդ արհամարհանքը զինքը կը դարձնէր անմըտլիտ եւ սակաւախօս: Մեծ մայրիկս ինքզինքին հարկադրած խիստ վարքագծին մէջ զիջողաբար կ՚ունենար միայն հայրիկիս վերաբերմամբ, որուն հանդէպ ունէր յարգանք եւ սէր։ Ան կը սիրէր նաեւ իր զաւակները, մանաւանդ մանչերը, ցաւագին, տանջալի սիրով մը, որ իրեն թոյլ չէր տար ներողամիտ ըլլալ:

Իրողութիւնը այն է որ երբեք չթուլացող հետեւողականութեամբ, մեծ մայրս, իր բազմաչարչար կեանքի ընթացքին, պահպաներ էր սովորութիւններ, աւանդութիւններ, չճկող հպարտութիւն, որոնք չէին համապատասխաներ իր զաւակներու կենցաղին, իր նիւթական կացութեան, եւ այդ բոլորը կը դառնային տառապանքի աղբիւրներ:

Տասնըչորս տարեկանին զինքը ամուսնացուցեր էին, աճապարանքով, «առանց երեսը առաջ նայելու», Շիրին օղլու Յակոբի հետ, գեղեցկադէմ երիտասարդ մը, արհեստով կառապան, որ միջնորդ կին մը ճարեր էր Սկիւտարէն:

(Շար. 1)

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ապրիլեան Նահատակաց յիշատակին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց սիրեցեալ ծնողաց Գիզիրեան եւ Մուրատեան ընտանիքներուն եւ եղբօր՝ Ջօհրապի յիշատակին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Տէր և Տիկին Միքայէլեան (Մոնթրէօյլ) 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին Համասփիւռ Ինճիճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Կ. Կիրակոսեան իրենց քրոջը՝ Տիկին Արաքսի Կիրակոսեանի (Ծնեալ՝ Տօրումեան) կսկծալի մահուան առթիւ իր անմոռանալի յիշատակին 400 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

Նոյն առթիւ իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ներկայ եղան իր յուղարկաւորութեան, մասնակցելով իրենց խոր սուգին, ծաղկեպսակով կամ փոխան ծաղիկի նուէրներով։

(Շար. Ա. էջէն)

տին վրայ 3 -- 1, մինչ երբ մրցման հաւասար արդիւնք ձեռք ձգած էր՝ 1 -- 1։

*

Հ. Մ. Ը. Մ.
ՄԻՋԱԿ ԴԱՍԱԻՈՐՈՒՄԻ ՎՐԱՅ

Լիկի շրջանային առաջնութիւնները վերջանալու մօտ են։ Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն-Տէսին, իր դաշտին վրայ, հաւասար մընացած է Տիւշէրի հետ առանց կոլի։

Մնացեալ երեք մրցումները վճռական փոփոխութիւն մը չեն կրնար բերել Հ. Մ. Ը. Մ.-ի դասաւորումին վրայ, վեցերորդ է ներկայիս եւ վստահ պահելու իրաւունք մնալու համար, յառաջիկայ մրցաշրջանին ալ, այս դասակարգին մէջ։

Կիրակի, Ապրիլ 25, խումբը պիտի երթայ Սալոնա, էկուլանշ՝ ուր կրնայ հաւասարութիւն մը եւս ձեռք ձգել։

Նահանգային առաջնութիւններ՝ Ֆ. Ք. Լիոն --- Հ.Մ.Ը.Մ. (2) 1 -- 0, Սէն Մարթէն -- Հ. Մ. Վիէն 10 -- 0։

Հայանուն երկու խումբերն ալ կը վըտարուին բարձրագոյն դասակարգէն, յառաջիկային։

Վ. Ս.

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

EGLISE DES REFORMES
MARSEILLE

Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետութիւնը, հաւատարիմ իր աւանդութեան, կ'ոգեկոչէ 78-րդ տարելիցը հայ ազգի բիւրաւոր նահատակներուն։

Հայրապետական պատարագը կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

Կը քարոզէ՝

ԺԱՆ ՇԱՊԻՐ
Արքեպիսկոպոս Փերփինեանի

Արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի Սէն Վէնսան տը Փօլ Եկեղեցւոյ մէջ

(Eglise St. Vincent de Paul,
LES REFORMES, CANEBIERE)

Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 15·30-ին։

**

NOTRE DAME DE PARIS

Կիրակի, Ապրիլ 25, ժամը 15·30-ին հայածէս պատարագ ի յիշատակ 1915-ի ապրիլեան նահատակներուն։

Կը պատարագէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

Կը քարոզէ՝

ԳԵՐՊ. ԺԱՆ ՀԵՐՄԻԼ
Վիվիէի Առաջնորդ

Պատարագի աւարտին՝ ներկաները հրաւիրուած են եղբայրական հանդիպումի մը, Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնին մէջ։

Հասցէ. --
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Զատկուան պատարագ

ՔԱՆՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Ապրիլ 25, ժամը 10·25 Սէն -- Փօլ Եկեղեցւոյ մէջ։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն -- Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը կը ծանուցանէ յարգելի ծնողքներուն, թէ Կայանի (Պէլֆոնթէն) Յուլիս ամսուան արձանագրութիւնները սկսած են։ Հետաքրքրուողները մանաւոր տեղեկութեան համար կրնան հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն. --

Լ. Թումլեան. -- 78 -- 88 -- 92 -- 51
Հ. Ֆաքրիքեան. -- 78 -- 23 -- 54 -- 00

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

— ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ —

PARIS

MANIFESTATION

LE SAMEDI 24 AVRIL

— Messe de Requiem en l'Eglise Apostolique Arménienne, à 11 h 30
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

L'homélie sera prononcée par

KAREKINE II
CATHOLICOS DE LA GRANDE MAISON DE CILICIE

— Rassemblement Place (de l'Etoile) Charles de Gaulle, angle avenue Kléber à 18 heures
— Dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat inconnu, Place de l'Etoile
— Défilé vers l'Ambassade de Turquie par la Place des Droits de l'Homme, Esplanade du Trocadéro.

- La C.O.P.A.F. (Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France) est invitée à prendre la parole Place du Trocadéro;
- Participation de personnalités;
- Le Comité d'Organisation prend la parole devant l'Ambassade de Turquie

Ի Ս Ի

կազմակերպութեամբ՝
Իսի-ի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Շրջանի Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու Կազմակերպութիւններու

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՊՐԻԼ 25-ԻՆ

Ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ։
Ժամը 11·30-ին հաւաքոյթ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ։
Ժամը 11·45-ին Թափօրի մեկնում։
Ժամը 11·50-ին հաւաքոյթ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ։
Ժամը 12·10-ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ։
Ժամը 12·30-ին Ծաղկեպսակներու զետեղում։
Ժամը 12·50-ին ճառերու աւարտում։

ՄԻԽՌՆ ՎՐԴ. (հայերէն) Վերապատուելի ԼԵՒՈՆԵԱՆ (ֆրանսերէն) եւ Պր. Սանթինի

Լ Ի Ո Ն

— ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ —

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Ռոն Ալփի Շրջանային Խորհուրդի նախագահ՝
ՇԱՌԼ ՄԻՅՈՆ-ի

Պատուոյ ներկայութեամբ՝
Լիոնի Քաղաքապետ՝
ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՐ-ի
եւ
Վիլէօրպանի Քաղաքապետ՝
ԺԻԼՊԷՐ ՇԱՊՐՈՒ-ի

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Ժամը 14·30-ին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ
(40, Արմէնի փողոց, մեթրօ Կարիպալտի)
Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ
եւ Աւետարանական Համայնքներու հովանաւորութեամբ

Ժամը 16-ին՝ հաւաք Պէլքուր հրապարակին վրայ
1915-ի Եղեռնի զոհերու յիշատակին
ծաղկեպսակի զետեղում Յուշարձանին առջեւ
Տողանցք դէպի «Ռամօ» սրահը

Ժամը 17-ին՝ հանրաժողով «Ռամօ» սրահին մէջ
(5 Հիփոլիթ Ֆլանտրէն փողոց -- Լիոն 1)

Ֆիլմ. -- Հատուածներ «Հայու Յիշողութիւններ»
Միրէյ Պարտաքճեանի եւ Ժագ Քէպատեանի շարժանկարէն

Խօսք կ'առնեն. --
ՀԻԼՏԱ ՉՈՊՈՅԵԱՆ (հայերէն)
ԳԷՈՐԳ ՔԷՓԷՆԷԿԵԱՆ (ֆրանսերէն)

Զօրակցութեան Բանաձեւի Ընթերցում. -- Տարբեր Համայնքներու եւ Մարդկային Իրաւանց Կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչին կողմէ։

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

Ապրիլ 23, ժամը 18-էն 20 Ռատիօ «Կազել»ի մասնաւոր հաղորդում նուիրուած Մեծ Եղեռնի տարեդարձին։

Ժամը 20-ին՝ Երիտասարդներու հսկումի հաւաքոյթ.
ա. -- Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Յուշարձանի բոցի արծարծում.
բ. -- Հսկումի արարողութիւն.
գ. -- Մոմավառութիւն.

Ապրիլ 24, ժամը 13-էն 15 Ռատիօ «Տիալոկ»ի մասնաւոր հաղորդում.

Ժամը 15-ին՝ Յարգանք Նահատակաց. -- Յուշարձանի բոցի պաշտօնական արծարծում։

Ժամը 15·30-ին՝ Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Կը պատարագէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնը կը կատարէ ՍԱՀԱԿ -- ՄԵՍՐՈՊ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմազեանի։

Ժամը 17-ին՝ ծաղկեպսակներու զետեղում եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն Յուշարձանին առջեւ։

Ժամը 17·30-ին Պահանջատիրական ցոյց մը՝ որ տեղի կ'ունենայ Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռ.Ա.Կ.-ի կազմակերպութեամբ։ Ժողովուրդը կը հաւաքուի Ռոն Բուէն տիւ Փրատօ, ուր խօսք պիտի առնեն քաղաքական եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ պահանջելու՝ դատապարտումը 1915-ի Հայկական Ցեղասպանութեան, դատապարտելու՝ Հայաստանի եւ Արցախի շրջափակումը, զօրավիգ կանգնելու՝ Արցախի ինքնապաշտպանութեան։

Կարգադիր Յանձնախումբ
Հ. Յ. Դ.-ԵԱՆ եւ Ռ. Ա. Կ.-ի

COLLOQUE
SUR
L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE

Sa théologie, son histoire, son présent

Organisé par :
La Fédération Protestante de France et l'Eglise Apostolique Arménienne
Jeudi 22 Avril - 20 h 45 - *Mairie du VIe*, 78, rue Bonaparte.

CONFERENCE PUBLIQUE D'OUVERTURE
par Sa Sainteté
KAREKINE II
Catholicos de la Grande Maison de Cilicie
«LE CREDO DE L'EGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE»
— entrée libre —

Vendredi 23 Avril - 21 h - *Temple de l'Oratoire du Louvre*
145, rue St. Honoré, Paris Ier

GRAND CONCERT PUBLIC
Sous le haut patronage de
Monsieur JACQUES CHIRAC
Ancien Premier Ministre, Député-Maire de Paris
Chants liturgiques arméniens par la Chorale Sipan-Komitas
sous la direction de *Garbis Aprikian*
— entrée 50 F —

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 22
JEUDI
22 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.045
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.045

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՆՕ ՓԵՐՈՆ 79 օր, 6 ժամ եւ 20 վայրկեանէն աշխարհի շրջանը լրացուցած է առագաստանաւով ((մաքսի — քաթամարան) կատարելով Ժիւլ Վէրնի առասպելական հերոսին՝ Ֆիլէաս Ֆոկի մրցանիշը (աշխարհի շրջանը 80 օրէն) ինչպէս կը գրեն թերթերը, թէեւ «Քանառ — Անշէնէ» գիտել կու տայ որ Ժիւլ Վէրնի հերոսը քաթամարան չունէր իր տրամադրութեան տակ։ Պրինօ Փէրոն մեկնած էր Յունուար 31-ին Պրէսթէն չորս նաւորդներու հետ։ 37 տարեկան, Փէրոն նաւորդներու ընտանիքէ կու գայ եւ այսօրուան իր քաջագործութիւնը գինք կը դարձնէ ծովային առասպելական հերոս մը։ 1873-ին է որ Ժիւլ Վէրն երեւակայած էր աշխարհի շրջան մը 80 օրէն, երբ իր հերոսը՝ Ֆիլէաս Ֆոկ գրաւ դրած էր Ճամբայ կ'ելլէ, պնդելով որ կարելի է։ Ինչո՞ւ 80 օր։ Դիպուածի արդիւնք չէ, քանի Ժիւլ Վէրն բազմաթիւ ճամբորդութիւններ ունեցած է եւ ծովապտոյտներ ըրած Միջերկրականին վրայ, ինչ որ թոյլ տուած է իրեն գաղափար մը կազմել։

ԱՏԱՆԱՅԻ մէջ (Թուրքիա) դատախազ մը եւ իր վարորդը սպաննուած են զինեալ անծանօթներու կողմէ։ Էթհէմ Էքին, դատախազը, անցեալ տարի ներկայ եղած էր ոստիկանական գործողութեան մը ծայրայեղ — ձախ Տէվ — սոլ աղօրինի կազմակերպութեան դէմ եւ որու ընթացքին կազմակերպութեան երեք անդամներ սպաննուած էին։

ՈՒԱՔՈՅԻ (Թեքսաս) «դաւիթեան»ներու աղանդին եղերական վախճանէն ետք (հաւաքական անձնասպանութիւն կրակելով բերդի վերածուած իրենց ագարակը) սուր քննադատ ծագած է Միացեալ-Նահանգներու մէջ էֆ — պի — այ-ի գործողութեան պատճառաւ, որու հետեւանք կը նկատուի 86 հոգիի մահը։ Քլինթըն ամբողջովին նեցուկ է Արդարութեան իր նախարարուհիին եւ երկուքն ալ, հետեւելով երեւի ֆրանսական դժբախտ օրինակի մը, յայտարարած են որ պատասխանատու են բայց ոչ՝ յանցաւոր։ Նախագահին համար գլխաւոր պատասխանատուն աղանդին պետն է Դաւիթ Քորէշ, բայց եւ այնպէս քննութիւն պահանջուած է։ Մամուլը խիստ է եւ կ'ուզէ լուսաբանել եւ հասկնալ էֆ — պի — այ-ի այս գործողութեան դրդապատճառը։ Կ'ըսուի նաեւ թէ ոստիկանները ջղագրգիռ դարձած էին, 51 օրուան համբերութենէն ետք, քանի չէին իսկ փոխաբերուած։ Կ'ըսուի նաեւ թէ ըստ կարգ մը տեղեկութիւններու Քորէշ սկսած էր ծեծել 17 մանուկները (որոնք իր զաւակներն էին) եւ սպառնալիքներ ընել։ Դեռ մանրամասնութիւններ կը պակսին ողբերգութեան բուն պարագաներու շուրջ։ Կը կարծուի որ Քորէշ նախ սպաննած է չափահասները եւ թունաւորած մանուկները։

ԻՍՐԱՅԵԼԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Լեհաստան կատարած իր այցելութիւնը փակեց Աուշվից երթալով ու խօսք առնելով, շեշտած է. — «Յիսուն տարի ետք, իրենց աղաղակները դեռ կը հնչեն մեր ականջներուն մէջ։ Չենք մոռնար, չենք ներեր»։ Լրագրողները հարցապնդած են զինքը «Ըստ ձեզի Լեհերը իսկապէս այդքան հակահրեա՞յ են»։ Ռապին նախընտրած է խուսափիլ պատասխանելէ, բայց Սփիւռքի բազմաթիւ երիտասարդ Հրեաներ յայտարարած են թէ զարմանքով այդքան հակահրեայ արձանագրութիւններ գտած են Վարշաւայի պատերուն վրայ։

ԻՏԱԼԻՈՅ Հանրապետութեան նախագահը յաջորդ մը պէտք է գտնէ Ամաթոյի մինչեւ Շաբաթ, ինչ որ այնքան ալ դիւրին չի թուիր։ Կիրակի եւ Երկուշաբթի օրերու հանրաքուէներու վերջնական արդիւնքներն են. — Քուէարկողներ՝ 77%. Ա. — Ծերակոյտի ընտրութեան դրութիւն (մեծամասնութիւն, մէկ շրջան) 82,7%, մրցանիշ մը։ Բ. — Պետութեան կողմէ կուսակցութեանց նիւթականի հայթայթումի ջնջում՝ 90,3%։ Գ. — Պետութեան մասնակցութեան նախարարութեան ջնջում՝ 90,1%։ Դ. — Թմրամոլներու պատիժներու ջնջում՝ 55,3% Ե. — Զբօսաշրջիկութեան նախարարութեան անհետացում՝ 82,2%։ Զ. — Գիւղատնտեսութեան նախարարութեան ջնջում՝ 70,1%։ Է. — Շրջապատի նախարարութեան պականութեանց հսկողութեան յանձնում՝ 82,5%, հուսկ՝ Ը. — Խնայողութեան սնտուկներու նշանակումի ջնջում՝ 89%։ Նախագահը կ'ուզէ խուսափիլ քաղաքական «պարապ»է մը եւ անհաւանական չէ որ կրկին Ամաթոյի առաջարկէ նոր կառավարութեան կազմութիւնը։ Եւ այս նոր կառավարութիւնը պէտք է շարունակութիւն մը չըլլայ այլ՝ սկիզբ մը քաղաքական նոր շրջանի մը համար, թերեւս մինչեւ իսկ՝ Բ. Հանրապետութիւն մը։ Ներկայիս, Իտալիոյ ամէնէն ժողովրդական դէմքն է՝ Մարիօ Սեննի, նախկին Դեմոքրիսթիանի եւ մեծ յաղթականը հանրաքուէներու «այո»ներու արշաւին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ Նախարարութիւնը աւելի ընդլայնուած իրաւասութիւններ ունի այլեւս, քանի որ երկու մարզեր որոնք ցարդ Արտաքին Նախարարութեան կը վերաբերէին իրեն յանձնուած են։ Արդարեւ Մշակոյթի եւ ֆրանսախօսութեան նախարարութիւնը «ի գործ կը դնէ Պետութեան նախաձեռնութիւնները, ապահովելու համար ֆրանսական մշակոյթին եւ ֆրանսախօսութեան ճառագայթումը աշխարհի մէջ»։

ՊՐԱԶԻԼԻ մէջ աղքատներու թիւը օրէ օր կը բարձրանայ։ 62 միլիոն աշխատաւորի վրայ, 70%-ը շաբաթական 40 ժամէն աւելի կ'աշխատին եւ 53%-ը ամսական առաւելագոյն 120 տոլար կը շահին եւ միայն 3%-ը 2400 տոլարէն աւելի։ Անգրագիտութեան համեմատութիւնն ալ 30,1% է սեւամորթերուն մօտ, 29,3% խառնածիններուն եւ 12,1% սպիտակամորթերուն։ Այս էր երկրին պարզած պատկերը, երբ Պրազիլցիները քուէատուփ կը դիմէին ընտրելու համար երկրին վարչակարգը՝ Միապետութի՞ւն թէ Հանրապետութիւն։ Միապետականները կը պարծենային թէ 90 միլիոն քուէարկողի վրայ 20 միլիոնը միապետութեան կողմնակից է։ Պրազիլի մէջ, Հանրապետութիւն հռչակուած է, առժամեայ կերպով, 1889 Նոյեմբեր 19-ին եւ հրովարտակ մը կ'արգիլէր որեւէ վերադարձ միապետութեան։

ՊՈՍՆԻՈՅ կեդրոնը, Վիթէզի մէջ մահմետականներու եւ խրուաթներու միջեւ բուռն կռիւներ տեղի կ'ունենան եւ միայն վերջին չորս օրերու ընթացքին մեռեալներու թիւը շուրջ 200 էր։ Սկզբունքով այս երկուքը բնական զինակիցներ էին Սերպերու դէմ, բայց, հոս ալ կանոնաւոր կերպով բախումներ կը ծագին խառն բնակչութեամբ վայրերու հակակշռին համար։ Վիթէզի մէջ, բնակչութեան 41%-ը մահմետական է եւ շուրջ 46%-ը՝ խրուաթ։ Միւս կողմէ Սերպերն ալ կը շարունակեն հետապնդել իրենց նպատակը որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ «մեծն Սերպիա»։ Ուաշինկթընի մէջ, Նախագահ Քլինթըն Սերպերու «ցեղային մաքրագործումը» բաղդատեց նացիական ողջակիզումին։

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԵՒ Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ ԽՕՋԱԼԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՊԱՅԹՈՒՄ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ ԿԱՄՈՒՐՋԻ

ԲԱՑՈՒՄ ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ «ԱՐՄԵՆԻԱ» ՀԻՒՐԱՆՈՑԻ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 20-ին, Նախագահ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան, Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեան եւ Նախագահի խորհրդական ու Արտաքին Նախարարի Ա. տեղակալ Ժիրայր Լիպարիտեան Անգարա մեկնած էին մասնակցելու համար Նախագահ Էօզալի յուղարկաւորութեան։ Ի դէպ, ըստ Չորեքշաբթի առտուան առաջին լուրերուն, բացի Հայաստանէն, Ազրպէյճանէն (Էլչիպէյը կ'երթար) և Գերմանիայէն, 70ի վրայ միայն 7 Պետութիւն Նախագահի մակարդակով իր մասնակցութիւնը կը բերէր։ Ֆրանսա, օրինակ, կը ղրկէր Ժ. Լոնկէ որ Արտաքին առեւտուրի, Թղթատարի եւ Ճարտարարուեստի նախարար է, Մեծն — Բրիտանիա Արտաքին Նախարարին կցորդը ղրկած է որ կը ներկայացնէ թէ՛ կառավարութիւնը եւ թէ արքունիքը։ Միացեալ — Նահանգներն իսկ Արտաքին Նախարարութեան կցորդով կը ներկայանան պաշտօնապէս, նախկին Արտաքին նախարար Պէյքըրն ալ կ'երթայ։ Ըստ երեւոյթին, կարեւորագոյն պատուիրակութիւններէն է Հայաստանի պատուիրակութիւնը։

Նախքան մեկնումը Լ. Տէր — Պետրոսեան որու կ'ընկերանար Երեւանի քաղաքապետը՝ Վ. Խաչատրեան պաշտօնական բացումը կատարած են Արմենիա պանդոկին, բոլորովին վերանորոգուած։ Ըստ ականատեսներու շատ շքեղ պանդոկի մը վերածուած է։ Կը մնայ յուսալ որ նոյն վիճակին մէջ պահպանուի եւ շրջապատն ալ մաքրուի, որպէսզի անախորժ մթնոլորտ մը չստեղծուի եւ տարուած աշխատանքները ապարդիւն չըլլան։

Գերագոյն Խորհուրդը անսպասելի մեծամասնութեամբ մը քուէարկած է 1993-ի տնտեսական ծրագիրը եւ պիւտճէն։ Արդարեւ, 168 ձայնով է (2՝ դէմ եւ 5 ձեռնպահ) որ քուէարկուած է։ Նաեւ լայն մեծամասնութեամբ հաստատուած է 1991-ի հաշուետուութիւնը։

Ապրիլ 20-ի գիշերը Թիֆլիս — Երեւան երկաթուղիի Այրում — Սադախլօ հատուածի Հայաստանէն հինգ քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, պայթեցուցած են 5,5 մեթր լայնութեամբ կամուրջ մը։

Ապրիլ 21-ին, Չորեքշաբթի առտու մեր առած լուրերուն համաձայն, նոյն օրը վերջացած պիտի ըլլար վերանորոգումը։

Մռաւ լերան կռիւներու ընթացքին (որոնց արձագանգեցինք մեր նախորդ թիւով) Հայ երկու մարտիկներ մեռած են եւ քանի մը ուրիշներ ալ վիրաւորուած են։ Հակառակորդի կորուստները բազմապատիկ են։ Ազրպէյճանցիք նաեւ երկու հրասայլ կորսնցուցած են։

Շ. ՄԵՂՐԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 20-ին Երեւանի մէջ կատարուած է Շահէն Մեղրեանի եւ իրեն հետ զոհ գացած եօթը մարտիկներու յուղարկաւորութիւնը։ Սպայի տունը տեղի ունեցած արարողութեան ներկայ եղած են Նախագահ Լ. Տէր — Պետրոսեան, վարչապետ՝ Հ. Բագրատեան, Խորհրդարանի Նախագահ՝ Բ. Արարքցեան։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Թուրքիա, յատկապէս մամուլի էջերով ուր ամենայն առատութեամբ խօսեցան եղբայրութեան, զօրակցութեան, ճակատագրի միութեան ամէնէն սրտայոյզ լոզունգները, «Հայկ. յարձակումներ»ուն դէմ ճեցուկ կանգնեցաւ Ատրպէյճանի։ Օրաթերթեր, շաբաթաթերթեր յորդեցան «անարգ, անօթի Հայ»էն վրէժ լուծելու, այս յանդգնութեան համար զղջալ տալու ուխտերով. այնքան ծաւալուն էր փրթած փոթորիկը որ քաղաքական մարդոց հակազդեցութիւնները գրեթէ կը կորսուէին անոր մէջ։

Այս պոռթկումը մամուլի էջերէն իջաւ նաեւ փողոց. ոչ միայն Թուրքիոյ, այլեւ Արեւմուտքի այն քաղաքներուն մէջ ուր մեծ թիւով Թուրքեր կ'ապրէին, ինչպէս՝ Սթրազպուրկ, Քէօլն եւայլն, ազերի ժողովուրդին հետ զօրակցութեան բազմամարդ ցոյցեր կատարուեցան. անկարելի էր որ անոնք չյիշեցնէին մեր իբրեւ թէ ազգային դատ Ղարաբաղի համար հազար կանչով ու կոչով հազիւ քանի մը հարիւր հոգի խմբած ցոյցերը։

Այս մէկը չէր սակայն զուգահեռներու ամէնէն փշոտը. թրքական թերթերը ցոյցերու յայտարարութիւններուն հետ իսկ հրապարակեցին Եւրոպայի զանազան քաղաքներու դրամատուներուն մէջ բացուած հաշիւներու թիւեր. Եւրոպա ապրող Թուրքերը որոնք պիտի ուզէին լոզունգային ետք նիւթական նեցուկ ալ բերել ատրպէյճանցի իրենց եղբայրներուն, պիտի կրնային գերմանական մարքով, ֆրանսական ֆրանքով կամ թրքական լիրայով գումարներ յանձնել համապատասխան հաշիւներուն։

Այս բոլորը կատարուեցան քանի մը օրուան ընթացքին. օրեր, որոնց ամէն մէկը մերիններուն պէս 24 ժամէ կը բաղկանային։ Բայց անոնց քանի մը օրերու գումարը, շրջելով թուաքանութեան, տրամաբանութեան կանոնները, աւելի մեծ դուրս եկաւ քան մե՛ր տարին (*) որուն ընթացքին ի զուր սպասեցինք որ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամին դրամատան Ֆրանսայի հաշիւին թիւը հրապարակուի։

Տխո՛ւր տարեդարձ բայց եւ հայկական։

Թ. ԱՐՓԻ

(*) «Հայաստան» հիմնադրամին ստեղծումին մասին նախագահական հրամանագիրը լոյս տեսած էր «Յառաջ»ի 1992 Ապրիլ 23-ի թիւին մէջ...։

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Էտկար Հիլսընրաթի «Վերջին Մտածումին Հէքեաթը»ին մասին մեր գրած յօդուածը նոր աւարտած՝ Փարիզի «Ցառաջ»ի վերջին թիւերը եկան ու նոր տեղեկութիւններ բերին հեղինակին ու գրքին մասին: Այս յաւելեալ մանրամասնութիւնները տալով պիտի չուզէինք որ մարդիկ խորհին թէ Հայու աւանդական ստորակայութենէ մղուած, «երախտապարտութիւն կամ չափազանցեալ խանդավառութիւն» կը զգանք ի տես սա օտարին որ մեզմով լրջօրէն կը զբաղի։ Հարցը անշուշտ կը վերաբերի հայ ու հրեայ ժողովուրդներու ճակատագիրներուն մերձեցումին որով վէպը կ՚աւարտի: Հեղինակը ոչ մէկ ճիգ կ՚ընէ վերլուծելու երեւոյթը ու երեւան բերելու հանգիտութիւններ եւ ուշագրաւ զուգահեռներ՝ արդարացնելու համար իր արարքը: Արդէն հրէութեան մուտքը վէպին վերջին տասը էջերուն մէջ՝ բռնազբօսիկ կը թուի մեզի: Ամբողջ այդ հայ -- հրեայ զուգամերձութիւնը արդէն մակերեսային նմանութիւններու վրայ հիմնուած է, առաւել մի քանի չմեռնող սնապաշտութիւններ՝ աշխարհին տիրելու Սիոնական դաւի մը մասին: Անշուշտ խնդիրը արժանի է լրջամիտ քննութեան բայց այս հանգրուանին, անվարան կրնանք ըսել թէ հայ ժողովուրդն ու հրեայ ժողովուրդը շատ բան ունին իրարմէ սորվելիք, եւ իրարու փորձառութենէն եւ ամբարած իմաստութենէն օգտուելիք:

Արդ, ահա քանի մը տեղեկութիւններ, քաղուած «Ցառաջ»ի յօդուածէն զոր գրած է Պր. Արմէն Մութաֆեան: Էտկար Հիլսընրաթ ծնած է Գերմանիոյ Լայփցիկ քաղաքը, 1926-ին։ Հայրը լեհ -- հրեայ, մայրը՝ ռումանացի: Մասնակցած է Բ. Աշխարհամարտին, դերի ինկած, տարիներով թափառած Եւրոպայի մէջ, անցած Պոլիս, Երուսաղէմ, յետոյ Փարիզ, Միացեալ -- Նահանգներ եւ վերջապէս՝ Գերմանիա: Գալով «Վերջին Մտածումին Հէքեաթը» գրքին, աշխարհը պտըտած է, մէջն անելով Գալիֆորնիան՝ Հայոց մասին տեղեկութիւն հաւաքելու, երկու տարի անընդհատ Հայոց մասին կարդացած է ու 7 ամիս արդելափակելով ինքզինքը տան մէջ՝ մէկ շունչով գրած է վէպը...: Գիրքը թարգմանուած է բազմաթիւ լեզուներու -- անգլերէն, իտալերէն, հոլանտերէն: Արտօնութիւն տրուած է թարգմանելու յունարէնի, սպաներէնի, հունգարերէնի, լեթոներէնի։ Հայերէն թարգմանութիւնը արդէն եղած է Հայաստանի մէջ: Հիլսընրաթ դեռ Հայաստան չէ այցելած սակայն պտըտած է արեւմտեան Հայաստանի շատ մը շրջանները -- Վան, Ուրֆա, Կարին, Կարս, Անի։

Պիտի արժէ այս գրքին մասին աւելի երկար գրել անոր հայերէն թարգմանութիւնը ստանալէ ետք: Ուրիշ կոկիկ, մասնագիտական գիրք մը, մեծարժէք համալսարանականներու աշխատակցութեամբ հրապարակ իջած Artsakh, Histoire du Karabagh հատորն է, լոյս տեսած Փարիզէն 1991-ին: Հեղինակներն են՝ Փաթրիք Տօնապետեան, արուեստի պատմաբան, Անդրկովկասի միջնադարեան արուեստի մասնագէտ, եւ Գլօտ Մութաֆեան, ուսողութեան դասախօս Փարիզի համալսարանը բայց որ նաեւ վաստակ ունի հայ արուեստի ուսումնասիրութեան կալուածէն ներս:

175 էջնոց այս հատորը խտացումի բայց նաեւ խղճամիտ պատմագրութեան յաջող գործ մըն է որ կըցած է ի մի բերել Արցախի պատմութեան, արուեստին ու մըշակոյթի պատմութեան բաւական լիակատար տեղեկութիւններու հանք մը: Ինչպէս քիչ մը ամէն մարդ, այս բանասէրներն ալ յանկարծակիի եկան 1988-ի Փետրուարեան պայթումով որ շղթայազերծեց 70 տարուան զսպուած կիրքերը Ղարաբաղի սահմաններէն ներս: Ու բոլորին նման, անոնք ալ հարց տուին -- ուրկէ՞ եկաւ այսքան կիրք ու թափ, այսքան քաջարի ժողովուրդ՝ որուն մասին մինչեւ հիմա գրեթէ ոչինչ գիտէինք: Հատորը այս զարմանքի հարցումին պատասխանը կուտայ, գեղեցիկ քանի մը պատկերներով ու քարտէսներով։ Ադրբէջանցիներու պահանջատիրութեան բոլոր հիմերը մէկ առ մէկ քանդելէ ետք՝ հեղինակները Ղարաբաղի հարցին լուծումը միայն բանակցութիւններու եւ խաղաղ միջոցներու օգտագործման մէջ կը տեսնեն: Այս հատորը թէ՛ ուսանողներու եւ թէ ալ մասնագէտներու ուղղուած է եւ արժէքաւոր յաւելում մըն է այդ նիւթին մասին արդէն հրապարակ հանուած հատորներուն վրայ:

Documents of Armenian Architecture մատենաշարին թիւ 21-ը հրապարակ իջած է, շլացուցիչ ներկայացումով ու կատարեալ մատենագիտական տեղեկութիւններով: Համաշխարհին ծանօթ է անոր հրատարակիչը՝ Վենետիկի OEMME հիմնարկը որուն վարկը կը կոթնի ցարդ կատարուած հայ ճարտարապետական ու արուեստաբանական առաջնակարգ ալպոմ -- մենագրութիւն շարքին վրայ: Նիւթը՝ հայ ժողովուրդի ճարտարապետական գանձերը:

Ներկայ հատորին նիւթն է Nor/Djulfa, կամ ինչպէս մենք կ՚ըսենք Նոր Ջուղա: 125 մեծադիր էջնոց հատորը կը հետեւի աշխատանքի այլեւս դասական դարձած կարգին -- նախ՝ իտալերէն ու անգլերէն լեզուներով՝ պատմական հակիրճ մէկ ուսումնասիրութիւնը Նոր Ջուղա քաղաքի ու անոր հայ համայնքի պատմութեան: Ասոր կը հետեւի ժամանակագրութիւնը այդ համայնքի ընկերային կեանքին 1453-էն, այսինքն Պոլսոյ գրաւումէն մինչեւ 1979 թուականը եւ լիակատար ցանկը դպրոցներու, եկեղեցիներու, տըպարաններու եւայլն: Ասոր կը յաջորդէ մանրամասն մատենագիտութիւնը Նոր Ջուղայի պատմութեան:

Հատորին բացառիկ արժանիքը սակայն կը կայանայ անոր նկարներուն ու ճարտարապետական զանազան կոթողներու յատակագիծերուն մէջ: Քիչ անգամ մարդ կը հանդիպի այն ճաշակին ու արհեստագիտական հմտութեան որով 17-րդ դարու եկեղեցիներու (Ս. Ամենափրկիչ Վանք, Ս. Աստուածածին տաճար, Ս. Բեթղեհէմ Եկեղեցի, Ս. Գէորգ Եկեղեցի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի եւայլն) նկարները, անոնց ներքին պատերը գեղազարդող որմանկարները տրուած են այս հատորին մէջ: Ուշագրաւ են մանաւանդ գըմբէթները, իրենց սոխաձեւ արտաքին երեւոյթով (յատկօրէն ազդուած իսլամական ճարտարապետութեան ոճէն) ու ներքին նուրբ նկարազարդումով: Իրենց պարզութեան ու խոնարհութեան մէջ յուզիչ են այն արձանագրութիւնները որ բարերարներ, հարուստներ, ուխտաւորներ փորագրել տուած են եկեղեցիներու պատերուն վրայ: Մեծածաւալ ու գեղատիպ այս հոյակապ հատորը, իտալերէն եւ անգլերէն լեզուներով խմբագրուած, պատրաստած են Արմէն Հախնազարեան ու Վահան Մեհրապեան (պատմական ու նկարագրական բաժինները), Լեւոն Մինասեան (ժամանակագրութիւնն ու մատենագիտութիւնը), Ա. Հախնազարեան՝ չափագրութիւնները եւ լուսանկարները, Ա. Հախնազարեան, Արա Ցարութիւնեան, Արմէն Ստեփանեան եւ Նժդեհ Եաղուպեան՝ լուսանկարները: Իսկապէս մարդ հիացումով կը լեցուի ի տես արուեստի եւ արհեստագիտական այն նրբութեան որով 17-րդ դարու Նոր Ջուղայեցիները կը պճնէին իրենց կեանքն ու շինութիւնները:

Մարդու շունչը կը կտրի երբ կը տեսնէ Ս. Ամենափրկիչ վանքին ներքին զարդարանքները, գոյներու եւ նկարներու համադրումը գետնէն մինչեւ գմբէթ: Ազգային հպարտութեան վաւերական երաշխիքներ են արուեստի այդ բոլոր գըլուխ -- գործոցները: Մարդ ակամայ կը տարուի մտածել թէ արաբական աշխարհի մէջ մեր հայ գանգուածներու տասնամեակներու կեցութենէն քանի՞ կոթող պիտի մնայ իբրեւ փաստը մեր ներկայութեան՝ երբ աշխարհի հովերը մեզ առնեն տանին ուրիշ երկիրներ: Ինչո՞վ գեղեցկացուցած ենք Լիբանանը, Կիպրոսը, Իրաքը, Ֆրանսան, թողելու համար միայն քանի մը գաղութներ: Ի պատիւ պարսկահայ գաղութին՝ Նոր Ջուղան իր եկեղեցիներով, իր գործերով եւ ձեռարուեստի այլ նուաճումներով՝ գեղեցկացուցած է Պարսկաստանը:

Երբ մէկ դար յետոյ, 1772-ին, Գանտահարի Աֆղանները եկան գրաւեցին, կողոպտեցին Սպահանն ու Նոր Ջուղան եւ ստիպեցին որ բնակչութեան մէկ կարեւոր մասը արտագաղթէ՝ այդ մեծափարթամ, հայրենասէր, ջերմեռանդ եւ ձեռներէց խոճաներն էին որ ցրուեցան Ասիոյ արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք, Իզմիր ու Թրիէսթէ, Մոսկուա, Վենետիկ, Կալկաթա եւ Մատրաս ու գլխաւոր ազդակը դարձան մեր 18-րդ ու 19-րդ դարերու մշակութային վերածնունդի ենթակառոյցներու հաստատման մէջ: Ցաւալի է որ այդ մարդոց ու անոնց նմաններուն -- մահտեսիները, չէլէպիները, ամիրաները, աղաները, պատուելիները -- տեղն ու դերը մեր նոր պատմութեան մէջ շատ յստակ չէ (միակ անձերը որ կրնային այդ «մանր մտաւորականութիւնը» հմտութեամբ ու գորովով փրկել մոռացութենէ՝ Յ. Մրմրեանն ու Յ. Ճ. Սիրունին էին: Բայց անոնց գործը կիսատ է, այդ մարզին մէջ)։

Դեռ ինչքա՜ն աշխատանք կայ՝ որ գործաւորի կը սպասէ...:

ՅՈՒՇԵՐ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԷՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՒ ՈՒՍՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՏԻՐԱՆ Վ. ՔՐՄՈՅԵԱՆ

Կեդրոնականի առաջին տնօրէն նշանակուեց Մինաս Չերազը: Նա միեւնոյն ժամանակ անդամ էր առաջին խնամակալութեան, որը 1885-ին հրապարակեց վարժարանի նպատակն ու ծրագիրը բացայայտող նշանաւոր յայտարարութիւնը:

«Այսպիսի լուսաւորեալ դարու մը մէջ տեսնելով, որ ամէն ազգաց մէջ կրթական գործին մեծ մղում մը կը տրուի, հայ ազգիս համար երկրորդական բարձրագոյն կրթութեան չգոյութիւնն օր քան զօր զգալի կը լինէր, եւ ահա այս պակասը լրացնելու համար քանի տարիէ ի վեր հոգելոյս Ներսէս Պատրիարքի նախագահութեամբ յղացեալ գործոյն վերջապէս կը ձեռնարկուի: Ազգային Կեդրոնական Վարժարանը պիտի լինի այնպիսի հաստատութիւն մը, որ ոչ միայն համապատասխանէ մայրաքաղաքիս մէջ հաստատեալ բազմաթիւ վարժարանաց, այլ նաեւ իրեն եղական դիրքովն, ուղղութեամբն եւ հայ ուսանողին համար բացառիկ առաւելութիւններով տայ այն արդիւնքները, զոր անկարելի է յուսալ օտար կրթութեանց մէջ:

Խնամակալութիւնս զայս կէտ նկատի պիտի ունենայ միշտ իւր աչաց առջեւ, այն է լաւագոյնին հասնելու ջանալ, եւ վարժարանն այնպիսի վիճակի մէջ դնել, որով կարելի լինի մրցել նմանօրինակ հաստատութեանց հետ»։

Այս յայտարարութեան հեղինակները ոչ միայն տեսնում էին, թէ ինչի կարիք ունի ժողովուրդը, այլեւ այն, որ այդ կարիքը պէտք է բաւարարել լաւագոյնին ձգտելով։ Որակի նկատմամբ այս հարցադրումն իրօք մնաց բոլոր խնամակալութիւնների աչքի առաջ եւ ոչ միայն պատիւ է բերում խմբագրին, այլ նրանց, ովքեր այն իրագործին: Կեդրոնականի շուրջ համախմբուեցին հայկական լաւագոյն ուժերը: Թովմաս Թերզեան, Մինաս Չերազ, Մատթէոս Գարագաշեան, Ռէթէոս Պէրպէրեան, Մաղաքիա Օրմանեան, Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Գարեգին Սրուանձտեան, Մելքոն Կիւրճեան, Ցակոբ Պարոնեան, Ցովսէփ Ուսուֆեան, Գաբրիէլ Նորատունկեան, Ստեփան Կուրտիկեան եւ ուրիշներ:

Մօտեցումն այն աստիճան լուրջ էր, որ Մինաս Չերազը 1888 թուին այցելեց Թիֆլիս եւ Էջմիածին՝ ծանօթանալու համար արեւելահայ հայկական վարժարանների ուսումնական դրուածքին: Նա առանձնապէս բարձր գնահատեց Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը, որը նրա կարծիքով «ունի օրինակելի առաւելութիւններ»: 1890-ին Կեդրոնականի տնօրէնութեան պաշտօնին նշանակւում է տաղանդաւոր մի երիտասարդ իրաւաբան՝ Ցարութիւն Մոստիչեանը։

Կեդրոնականի 5-ամեայ շրջանը բաժանւում էր երկու ենթաշրջանների. առաջին եռամեայ՝ 7 -- 9-րդ դասարաններ, որն աւարտելուց յետոյ ուսանողները «գործի ասպարէզ» էին մտնում, երկրորդ երկամեայ՝ 10 -- 11-րդ դասարաններ։ Ցարութիւն Մոստիչեանը երկրորդ շրջանում ճիւղաւորում մտցրեց, ըստ որում ուսանողները կարող էին մասնագիտանալ գիտական կամ գրական ուղղութիւններում եւ պատրաստ լինել մասնակցելու եւրոպական համալսարանների մուտքի քննութիւններին: Ստանում էին նաեւ մասնագէտ ուսուցչի վկայական հայկական դըպրոցներում աշխատելու համար: Մոստիչեանի նպատակն էր ուսումը երկարացնել եւս երկու տարով եւ մի փոքրիկ համալսարան ստեղծել՝ աչքի առաջ ունենալով այն ուսանողներին, որոնք չէին կարող Եւրոպայում ուսանել եւ պատրաստուած կը լինէին աւելի որակեալ ուսուցիչներ լինելու եւ կամ իրաւաբանութեամբ զբաղուելու ստորին, քաղաքային դատարաններում, որի համար համալսարանական դիպլոմը պարտադիր չէր: Հայերին ընդհանրապէս արգելուած էր թուրքական համալսարանում իրաւաբանութիւն սովորել:

Սակայն ժամանակները յղի էին մեծ վտանգներով: Թուրքիան ոչ միայն չէր կատարում Պէռլինի Վեհաժողովի որոշումներ, այլ շարունակում էր ճնշել հայերին։ 1895 թուին սուլթան Ապտիւլ Համիտ 2-րդը հրամանագրով բարեփոխութիւններ էր խոստանում, սակայն գործնականում շարունակում էր անգթօրէն հարստահարել հայերին։ Սասունում, Պոլսում, այլ վայրերում զանգուածային բռնութիւններ էին տեղի ունենում: Կարելի է ասել, որ ողջ աշխարհը բորբոքուել էր: Հենց այս պայմաններում 1896 թուին փակուեց Կեդրոնականը, ձերբակալուեցին ուսուցիչները, ուսանողները, խնամակալներից Աբիկ Ունճեանը: Ցարութիւն Մոստիչեանը հեռացաւ Պոլսից եւ նրա գեղեցիկ ծրագրերը չիրականացան: Սակայն այս ազնիւ եւ խելացի մարդուն յաջողուեց աւելի կարեւոր մի արդիւնքի հասնել: Ստեղծուեց առողջ, զգօն, միասնական մի հոգեբանութիւն, որի շնորհիւ ուսանողները ձեռք բերին ներքնաբուխ կարգապահութիւն եւ սովորեցին իրենց ընդունակութիւնները ի սպաս դնել ընդհանուրի շահերին ու հեռու մնալ պատեհապաշտութիւնից:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆԱՑՈՒՄԻ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԻՆ ԱՌՋԵ՞Ի

Վերջերս Պոլսոյ ամէնէն շքեղ պանդոկներէն մէկուն սրահին մէջ նորաձեւութեան ցուցադրութիւն մը տեղի ունեցած է որուն ընթացքին ներկայացուած են իսլամական նորոյթի զգեստներ. երկար փէշով, երկար թեւերով, չադորներով հագուստներ։ Քաղաքին բարեկեցիկ թաղերու բնակիչները բաւական զուարճալի կը գտնեն երեւոյթը, աւելցնելով որ նոյնիսկ սպասուհիները պիտի չուզէին հետեւիլ այդ նորոյթին:

Վասփորի ափերուն վրայ այս դասակարգը եւ առհասարակ մեծամասնութիւնը հաւանական չի նկատեր թէ Թուրքիա Իրանէ, Սուտանէն, Ալժերիայէն ու Եգիպտոսէն ետք կրնայ յետադիմական կրօնամոլներու թիրախը ըլլալ: Այս շրջանակին մէջ տիրող կարծիքը այն է թէ ներկայի Թուրքիան հետամուտ է Եւրոպայի մաս կազմելու եւ Խորհրդային Միութիւնը փոխարինելու Կեդրոնական Ասիոյ մէջ. այնպէս որ Գուրանը այլեւս մէկդի դրուած է, եթէ նոյնիսկ արեւմուտքցիներ տակաւին Թուրքը կը գետեղեն անապատին խորը կորսուած Արաբներու քով:

Այսուհանդերձ, կան տուեալներ որոնց մէկտեղումով դիւրութեամբ կարելի է ցոյց տալ թէ Թուրքիա կը տատանի երկու բեւեռներուն միջեւ:

Անցեալ Նոյեմբեր 1-ի Պոլսոյ թաղապետական ընտրութիւններուն իսլամական Բարօրութեան կուսակցութիւնը քուէներու 27%-ը ստացաւ, թէեւ ճիշդ է որ անոր քուէարկողներու մեծ մասը կուգայ Պոլսոյ ամէնէն թշուառ արուարձաններէն: 1991-ի ընտրութիւններուն նոյ

կուսակցութիւնը ստացած էր քուէներու 17-ը, իսկ 1987-ին միայն 7%-ը:

Ուշագրաւ այլ պարագայ մըն է այն որ վերջին տասը տարուան ընթացքին տասը հազար նոր մզկիթ բացուած է, երկրին մզկիթներու թիւը 66 հազարի բարձրացնելով: Թէեւ պէտք է աւելցնել նաեւ որ անոնց մեծ մասը Սաուտի Արաբիոյ կողմէ հայթայթուած դրամով կառուցուած է ու մեծ ժողովրդականութիւն չի վայելեր:

Կան աւելի ծանրակշիռ պարագաներ եւս. կրթական համալսարանին մէջ երիտասարդ մը լինչի ենթարկուած է, Ռամազանին ծոմ բռնած չըլլալուն համար: Իսկ յայտնի գրող Ազիզ Նէսինի մահուան սպառնալիքներ կ'ըլլան, որովհետեւ որոշած է Ռուշտիի «Սատանայական տուներ»ը թրքերէն թարգմանութեամբ հրատարակել: Ամէնէն սարսափելին սակայն, Յունուար 24-ին սպանութիւնը եղաւ «Ճումհուրիյէթ»ի լրագրող Ուղուր Մումճուի որ միշտ պայքարած էր լաիք գաղափարականին ի նպաստ: Այդ ոճիրին պատասխանատուութիւնը ստանձնեց իսլամական ազատագրական կազմակերպութիւնը:

Ամէն բան սկսաւ 1980-ի զինուորական պետական հարուածով. ինչպէս 1960-ին եւ 1971-ին զինուորականները իշխանութեան գլուխ անցած էին պաշտպան կանգնելու համար քեմալական սկզբունքներուն. սակայն այս անգամուն զօրավար Էվրէն հասկցաւ թէ աթաթիւրքեան լոզունգները պիտի չզօրէին ամէն դուռ բանալու: Աթաթիւրք կ'ըսէր թէ ընկերային դասակարգներ չկային ու բոլորը իրարու համարժէք Թուրքեր են. մինչդեռ տնտեսական պայթումները ստեղծած էին բանուորներու լայնատարած խաւ մը: Ան կ'ըսէր թէ իսլամներ չկան, միայն Թուրքեր կան Թուրքիոյ մէջ: Սակայն դրացի Իրանի մէջ Խոմէյնիի յաջողութիւնը ցոյց տուաւ թէ կային տակաւին իսլամներ: Ան կ'ըսէր նաեւ թէ Թուրքիոյ մէջ զանազան ցեղախումբեր չկան, այլ միայն Թուրքեր: Մինչդեռ ամէն կողմ ակներեւ էր ազգայնականութեան զարթօնքը եւ յատկապէս Քիւրտիստանի մէջ: Ան կ'ըսէր վերջապէս թէ Թուրքիա ոչ ոքի պէտք ունի, որովհետեւ Թուրքեր կան, մինչդեռ գաղտնիք չէ որ Անգարա երկար ժամանակներէ ի վեր իր թելադրութիւնները կը ստանայ Ուաշինկթընէն:

Ուրեմն, զօրավար Էվրէն պարտաւոր էր ուրիշ բան գտնելու. տեսնուեցաւ որ Թուրք պետական ղեկավար մը իր ճառերուն մէջ Գուրանէն մէջբերումներ կ'ընէր, ինչ որ աննախընթաց էր խալիֆայութեան ջնջումէն ի վեր: Ատիկա ուղղուած էր արուարձաններու բանուորական զանգուածներուն ձախակողմեան հակումները հակակշռելու, անատոլցի գիւղացիներուն մօտ ժողովրդականութիւն շահելու, Քիւրտերուն ասպարէզ կարդալու եւ սպառնալու համար Արեւմուտքին որ չէր վաւերացուցած զինուորական այս նոր պետական հարուածը: Եւ առաջին անգամ ըլլալով Թուրք պետական նախագահ մը իսլամական վեհաժողովին մասնակցեցաւ:

Նոյն թուականէն ի վեր իսլամականներու կարեւոր պաշտօններ տրուեցան թէ վարչական գործերու եւ թէ ոստիկանութեան մէջ:

Այդ միջոցին Էվրէն հանրային դէմքի վերածեց Տէմիրէլի նախկին գործակից, բարձրաստիճան պաշտօնատար մը, Թ. Էօզալը որ յայտնի իսլամական էր: Զինուորական կառավարութեան մէջ ան գրաւեց Տնտեսութեան նախարարի եւ փոխ-վարչապետի աթոռները:

Այդ շրջանին Էվրէն գիտէր թէ ան փափաքած է Թիւրքէշի Ազգայնական կուսակցութեան միանալ, սակայն «չափ իսլամամէտ» նկատուած էր: Յետոյ Միացեալ — Նահանգներ կատարած ճամբորդութեան մը ընթացքին Մորմոններու հանդիպած ու իսլամական Նաքշիպենտի աղանդին ջերմ հետեւորդ դարձած էր:

Էվրէն արտօնեց որ Էօզալ կուսակցութիւն մը հիմնէ, մինչ աւանդական կուսակցութիւններու գործունէութիւնը արգիլուած էր. 1983-ին ան ընտրութիւնը շահեցաւ ու վարչապետ եղաւ: 1985-ին ընդդիմացաւ նախկին կուսակցութիւններուն քաղաքական բեմ վերադարձին, բայց պարտուեցաւ կատարուած հանրաքուէին: 1989-ին Էվրէն հեռացաւ պաշտօնէն ու Էօզալ Ազգային Ժողովի կողմէ նախագահ ընտրել տուաւ ինք զինքը, մինչ 1991-ի ընտրութեան Տէմիրէլի կուսակցութիւնը քուէներու 27%-ով յաղթանակեց, Էօզալի կուսակցութիւնը ունեցաւ 24%, իսկ Ինէօնիւ 21%: Էօզալի երկու հակառակորդները կազմեցին համախմբումի կառավարութիւն մը որ համակեցութեան դժուարին շրջան մը բացաւ նախագահին համար:

Վերջին տասնամեակի համառօտ այս ակնարկը ցոյց կու տայ թէ հակառակ իսլամականներու վայելած նեցուկին, անմիջապէս որ առիթը ներկայացաւ, Թուրք ժողովուրդը նախընտրեց Տէմիրէլի կեդրոնական աջը եւ Ինէօնիւի լաիք ընկերվար — ժողովրդավարութիւնը, քան Թ. Էօզալի կուսակցութիւնը որ խառնահաւաք մըն է իսլամականութեան շատ մօտիկ:

Այսուհանդերձ, տասը տարուան մէջ իսլամականները բաւական վարչական դիրքերու տիրացան. իսլամական չորս մեծագոյն եղբայրակցութիւնները ընկերակցութիւններ հիմնեցին, ինչպէս նաեւ աղքատ թաղերու մէջ Գուրանի դասընթացքներ: Էօզալի կառավարութենէն ընծայուած դիւրութիւններուն շնորհիւ, սաուտական 49 դրամական ընկերութիւններ կայք հաստատեցին Թուրքիոյ մէջ, Անոնք բացէ ի բաց նիւթապէս նեցուկ կը կանգնին իսլամական շարժումներու:

Եւ վերջապէս տասը տարիէ ի վեր յայտնուած են իսլամական ահաբեկչական խմբաւորումներ որոնք տէր կը կանգնին քեմալականութեան խորհրդանիշներու կամ լաիք մտաւորականներու դէմ գործուած ահաբեկումներուն:

Խալիֆայութեան ջնջումէն 70 տարի ետք, խալիֆան որոշ է որ վերադարձի ճամբան բռնած չէ հոն, բայց իսլամականները սկսած են գլուխ բարձրացնել ու ըսել թէ երկրին մէջ այլեւս ոչ ոք քեմալական է: Անոնք մոռցած ըլլալ կը թըւին թէ բանակը միշտ քեմալական է ու ան 500 հազար հոգիէ կը բաղկանայ. եւ եթէ նոյնիսկ ան երբեմն գործիք եղած է իսլամականներու, երբեք չէ վարանած պետական հարուածի մը դիմելու երբ վտանգուած է քեմալականութիւնը:

Յետոյ, ինչպէս կ'ըսէ պոլսեցի մը, այնքան ատեն որ Տիկին Մանուկեան առաջին հարկատուն է Թուրքիոյ, երկրին 72 հազար իմամին ու տասը հազար միւէզզինին կանչերը դատապարտուած են «ձայն բարբառոյ անապատի» մնալու: Տիկին Մանուկեան իսկապէս ամէնէն բարձր հարկը վճարողն է Թուրքիոյ. ան տէրն է Պոլսոյ ամենաշքեղ հանրատուներուն:

ԲԱՂՀԱՆ

ASSOCIATION ECOLE PLUS

COMMUNIQUE DE PRESSE

à la communauté arménienne de Paris et de sa région

L'Association Ecole Plus (Etablissement privé d'enseignement primaire et secondaire) est heureuse de vous annoncer la création, à la rentrée scolaire 93, de classes d'arménien LV1 (langue vivante 1) du CM à la 5ème.

Située en plein cœur de Paris, Ecole Plus dispensera des cours sous la responsabilité de M. Adamian Mesrop (ex-professeur d'arménien au Collège Samuel - Moorat de Sèvres).

L'objectif principal de cette association est d'accueillir des jeunes présentant des difficultés d'apprentissage souvent associées à des troubles de la communication et des troubles légers de comportement.

L'encadrement est assuré par une équipe ayant une vaste expérience et une solide formation.

La réussite du travail scolaire entrepris en Septembre 89 est le fruit d'une étroite collaboration entre pédagogues, orthophonistes, thérapeutes et parents d'élèves.

Si vous souhaitez recevoir des informations complémentaires, sur l'Association Ecole Plus, n'hésitez pas à prendre contact avec la Directrice Mme Ricardo.

Association Ecole Plus
3, rue de Palestro — 75002 Paris
Tél. : 40 - 41 - 05 - 39.

Paris, le 18 Mars

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ հայ կեդրոնին մէջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէին Յարաբերական յանձնախումբին եւ «Նիկոլ Աղբալեան» Կոմիտէին երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Ապրիլ 2-ին, նուիրուած՝ «Յուշամատեան Հ. Յ. Դաշնակցութեան ալբոմ — ատլաս»ին: Բացումը կատարած է յանուն Կեդր. Կոմիտէին Յարաբերական յանձնախումբին Վազգէն Մատէնըլեան, իրեն յաջորդած են Գրիգոր Աճըքեան, ապա՝ Յուշամատեանին խմբագրական կազմի անդամ Վրէժ — Արմէն: Հատորը, չորրորդը իր տեսակին մէջ, կը պարունակէ ցանկեր՝ տեղանուններու եւ անձնանուններու: Ներկայացուած են 38 քարտէսներ, 840 նկարներ, ամփոփուած 261 էջերու մէջ: Վերջին խօսքը տրուած է Յակոբ Մանճիկեանի որ տարիներու տքնաջան աշխատանքով հրապարակ հանած է այս գիրքը:

ՊՈԼՍՈՅ Թեքնիք համալսարանի որոշումով Ժան Գալայճը փրոֆէսէօրի տիտղոսին արժանացաւ: Ժ. Գալայճը ծնած է 1946-ին, Գասթամոնուի Տաշամ շրջանը եւ նախակրթութիւնը ըրած է Գարակէօզեան վարժարանը, 1964-ին ալ շրջանաւարտ եղած է Ս. Խաչ Դպրեվանքէն: Արձանագրուելով Պոլսոյ համալսարանի գիտութեանց ճիւղը, ուսած է բնագիտութիւն, թուաբանութիւն եւ վկայուած 1969-ին: Իբրեւ գիտական դասերու ուսուցիչ դասաւանդած է Սահակեան եւ Կեդրոնական վարժարանները եւ Ս. Խաչ Դպրեվանքը: 1978-ին մտած է Պողազիչի համալսարանի բնագիտութեան ճիւղը եւ նուիրուած ակադեմական աշխատանքներու: 1984-ին տոքթորի տիտղոս ստացած է: Ժան Գալայճը ցարդ հեղինակն է 22 գիտական ուսումնասիրութեանց, մասնակցած է բազմաթիւ գիտական համագումարներու: Ներկայիս կը դասաւանդէ եւ գիտական աշխատութիւններ կը վարէ Պոլսոյ Թեքնիք համալսարանը:

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Ահա թէ ի՛նչ պատահեր էր:

Այն ժամանակ, ենիչէրիները ահ ու սարսափի մէջ կը պահէին մայրաքաղաքի ազգաբնակչութիւնը: Ենիչէրիները մասնաւորաբար սանձարձակ էին Սթամպուլի եւ Ոսկեղջիւրի յունական թաղերուն մէջ: Մեծ մօրս ընտանիքը արդէն իսկ իրենց ազդեցութիւնը կորսնցուցած, դէօվլէդ դիւշկիւնի, եւ հետեւաբար անպաշտպան ընտանիք, իրենց աղջիկը, Լուսիկը, մինչեւ տասնըչորս տարեկան հասակը պահեր են տանը չորս պատերուն մէջ, որովհետեւ վախցեր են որ ոեւէ ենիչէրի ուշադրութիւն կը դարձնէ անոր: Բայց ժամանակի սովորութեան համեմատ պէտք էր որ արբունքի հասած աղջիկը առաջին անգամ դուրս գար եկեղեցի երթալու եւ հաղորդութիւն առնելու համար: Մեծ մայրս կը պատմէր որ այն ժամանակ կիները դուրս չէին ելլեր տունէն, իսկ տղամարդիկ, ամէն առաւօտ գործի երթալու համար, դրանը սեմին վրայ կանգ կ'առնէին, կը խաչակնքէին եւ տնեցիներուն հետ «հելալլամիշ» կ'ըլլային, որովհետեւ վստահ չէին որ պիտի վերադառնային իրիկունը: Քանի — քանի անգամներ, Սթամպուլի փողոցներուն մէջ, ենիչէրի մը իր եաթաղանի սրութիւնը փորձելու համար թռցուցած էր քրիստոնեայի մը գլուխը: Յոյն թէ հայ, տղամարդիկ իրենց պեխերը կը կտէին, իբրեւ նշան խոնարհութեան, լայնաբերան ֆէսը կը քաշէին իրենց ականջներուն վրայ: Փողոցներէն կը քալէին հեզիկ եւ կորաքամակ, որպէսզի իրենց նայուածքը չհանդիպի ենիչէրիի մը լիճխի ակնարկին: Գլուխը բարձր բռնել, չէչտակի նայիլ մարդոց, կը համարուէր լրբութիւն եւ կը դառնար առիթ ամէն տեսակ կամայականութիւններու: Մեծ մայրս կը յիշէր ընտանիքներ, որոնց տղամարդը անհետ կորած է: Կը խօսէր փարթամ ընտանիքներու մասին, որոնց զաւակները օրուան հացի կարօտ մնացած են: Նոյնիսկ վիւզեյան, նոյնիսկ սուլթանները կը դողային ենիչէրիներէն, որոնց պետերը միահեծան կ'իշխէին ոչ միայն իրենց օճախներուն, այլեւ իրենց թաղերուն, ամբողջ մայրաքաղաքին:

Ամէն անգամ որ մեծ մայրս վերյիշէր իր մանկութեան դաժան օրերը, Երանիկ մօրաքոյրս կը միջամտէր:

— Աման տուտո՛ւ, կ'ըսէր ան, քու հարդ, մարդ ալ խելք չունէի՞ն ... ատանկ գալիմ ժամանակ ինչո՞ւ քեզ ժամ ղրկեր են:

Մեծ մայրս կը բացատրէր որ ան ժամանակները Պատրիարքարանը զօրաւոր էր, «ձեռքը եկար էր», պատրիարքը ենիչէրիներու աղային հետ լաւ կապեր ունէր եւ ոչ միայն մօտէն կը հսկէր որ իր հօտը կրօնական պարտաւորութիւնները կատարէ, այլեւ անսաստողները եւ թերացողները խստիւ կը պատժէր:

— Զըսէ՞ս, տուտո՛ւ, կ'ընդհատէր Երանիկ մօրաքոյրս, երկու կրակի մէջ մնացած էիք:

Մեծ մայրս ուշադրութիւն չէր դարձներ Երանիկ մօրաքրոջս դիտումնաւոր ակնարկին եւ կը շարունակէր պատմել թէ ի՛նչ միջոցներով Պատրիարքարանը իր իշխանութիւնը կը գործադրէր:

Այն ժամանակ, եկեղեցիները պղինձէ զանգակներ չունէին: Լուսարարը, այգարացին, թոպով կը զարնէր տախտակի մը վրայ, իսկ ժամկոչը կ'անցնէր թաղերէն եւ երգելով հաւատացեալները կը հրաւիրէր եկեղեցի, առաւօտեան աղօթքի: Տղամարդիկ ստիպուած էին երթալ, կիները տան մէջ կ'աղօթէին: Պահքի օրերուն Պատրիարքարանի եասախճիները կը պտըտէին թաղերը, որոնք շուներու պէս հոտ կը քաշէին եւ եթէ տունէ մը միսի հոտ գար, տանտէրը կը ձերբակալէին, երբեմն տեղն ու տեղը կը ծեծէին, ֆալախան կու տային, մեղքնը կը գրուէին եւ տուգանք կ'առնէին: Երբեմն ալ կը տանէին եկեղեցիի բանտը եւ հոն կը ծեծէին ու կը բանտարկէին: Եթէ պատահէր որ մէկը ապստամբէր, դիմադրէր, կը տանէին Պատրիարքարանի զնտանը եւ ամիսներով կը պահէին, մինչեւ որ «յանցաւոր»ը մեղայի գար: Երբեմն ալ յիմարանոցը կ'արգելափակէին իբրեւ խենթ, եւ այլեւս իրենց մասին լուր չէր ըլլար:

Այն ժամանակ իբրեւ յիմարանոց կը ծառայէր Նարլը Գափուի Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցիին նկուղը: Խենթերը կը կապէին շղթայով եւ անոնց դաստակներուն եւ ոտքերուն լալէ կ'անցընէին: Այդպէս՝ անոնք կը մնային կեղտի եւ կղկղանքի մէջ: Յիմարապահ — բանտապահները, լռեցնելու համար այդ «եկեղեցւոյ սուրբ խորհուրդներուն եւ կարգերուն» հայհոյողները, անխնայ, երբեմն ցմահ կը ծեծէին: Բայց մեծ մայրս կ'ըսէր որ անոնք ա՛լ աւելի կը հայհոյէին:

Եւ օր մըն ալ մեծ մայրս պատմեց թէ ի՛նչ հանգամանքներու մէջ Գազազ Արթին Ամիրան որոշեր էր Եոթի Գուլէի Սուրբ Փրկիչ ազգային հիւանդանոցը կառուցանել իր ծախքով:

Արդ ուրեմն, մեծ տօնի մը առիթով, պատրիարքը հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէր Նարլը Գափուի Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցիին մէջ, շրջապատուած եպիսկոպոսներով եւ այն ժամանակի ամենաընտիր դպիրներով, որոնց ամէն մէկը որոշ թաղի մը սոխակը եւ փառքը կը հանդիսանար: Մեծ մայրս կը յիշէր ան նշանաւոր դպիրներուն անունները եւ մանաւանդ դպրապետին անունը, «որուն նմանը նորէն աշխարհ չէ եկեր»: Այդ հանդիսաւոր պատարագին ներկայ էին նաեւ մեծահամբաւ ամիրաները եւ անոնց շքախումբերը, որոնք կազմուած էին այն ժամանակի հարուստ վաճառականներով եւ թաղերու երեւելիներով:

(Տար. 2)

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ապրիլեան նահատակաց յիշատակին։

LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

ORGANISE UNE SOIREE CULTURELLE EXCEPTIONNELLE

SOUVENIR ET ESPOIR

vendredi 23 avril à 20h30

en l'église Saint Nom de Jésus
91, rue Tête d'Or, angle rue Bugeaud
Lyon 6e

au programme :

Message des survivants du génocide, brève allocution en français
Monsieur Vaghinag Miskdjian
Message d'espoir en arménien et en français
deux élèves de l'école Papazian de Lyon
Chants populaires et patriotiques
la cantatrice Hermine Yeritzian de Paris
Poèmes en arménien
Ardachès Voskanian de Paris
Musiques populaires
l'ensemble instrumental Spitak
Poèmes en français
Sarkis Tcheumlekian
Khai
nouvelle tirée du livre «Sur le chemin de la Liberté» de Avédis Aharonian interprétée par l'Association théatrale du Regard, direction Georges Chapel, collaboration artistique Jean Hagopian Salvian

Le public est invité à communier à travers sa culture, avec son passé et son présent.

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչման առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը՝ 11·30–ին։

Այս առթիւ կը քարոզէ եւ հայրական իր պատգամը կուտայ քաղաքս հիւրաբար գտնուող՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Կը հրաւիրուի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը յարգելու յիշատակը ապրիլեան մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն։

Ջաւկուան պատարագ

ՔԱՆՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Ապրիլ 25, ժամը 10·25 Սէն – Փօլ Եկեղեցւոյ մէջ։

Association du 7 Décembre

Réunion générale de l'Association du 7 Décembre; *Bilan et perspectives.*
le Vendredi 23 Avril à 20 h 30
6, ave. Bourgain, 92130 Issy-les-Mlx.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
– Մարսէյլ –

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 23, ժամը 16-ին։

"Fondation Léa et Napoléon Bullukian"

COMMUNIQUÉ

Suivant le testament en date du 29 décembre 1983, Monsieur Napoléon BULLUKIAN décédé à Lyon le 12 avril 1984, a laissé son actif successoral à la constitution d'une:

«FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN»

sous l'égide de la FONDATION DE FRANCE

ayant pour objectifs suivants :

— Encourager la recherche médicale et particulièrement sur le cancer;
— Participer aux œuvres sociales et d'entraide de l'Eglise Arménienne d'Etchmiadzine;
— Encourager les jeunes artistes suivant les décisions du Conseil de la Fondation.

Un secrétariat administratif fonctionne à
LA MALMAISON
18, rue Louis Tourte — 69410 CHAMPAGNE AU MONT D'OR
FRANCE

qui était le domicile de Monsieur et Madame BULLUKIAN, et qui pourrait être utilisé pour des expositions, conférences, colloques, séances culturelles et musicales, et à la constitution progressive d'une bibliothèque spécifiquement arménienne etc.

Il sera procédé à une nouvelle attribution de revenus de la Fondation en faveur de toutes associations qui pourraient prétendre à une aide selon les objectifs précités de la Fondation.

Les demandes doivent être adressées au secrétariat de la Fondation dans un délai expirant le 30 avril 1993.

Les attributions seront proclamées ultérieurement.

pour le Conseil d'Administration de la
FONDATION LEA ET NAPOLEON BULLUKIAN
Le Président
Professeur Pierre MARION

— ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ —

PARIS

MANIFESTATION

LE SAMEDI 24 AVRIL

—— Rassemblement Place (de l'Etoile) Charles de Gaulle, angle avenue Kléber à 18 heures
—— Dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat inconnu, Place de l'Etoile
—— Défilé vers l'Ambassade de Turquie par la Place des Droits de l'Homme, Esplanade du Trocadéro.

- La C.O.P.A.F. (Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France) est invitée à prendre la parole Place du Trocadéro;
- Participation de personnalités;
- Le Comité d'Organisation prend la parole devant l'Ambassade de Turquie

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսի-ի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Շրջանի Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու կազմակերպութիւններու
ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՊՐԻԼ 25–ԻՆ

ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ։
ժամը 11·30–ին համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ։
ժամը 11·45–ին Թափօրի մեկնում։
ժամը 11·50–ին համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ։
ժամը 12·10–ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ։
ժամը 12·30–ին Ծաղկեպսակներու զետեղում։
ժամը 12·50–ին ճառերու արտասանում։
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. (հայերէն) Վերապատուելի ԼԵՒՈՆԵԱՆ (ֆրանսերէն) եւ Պր. Սանթինի

ALFORTVILLE

COMITE UNITAIRE DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES D'ALFORTVILLE

DIMANCHE 25 AVRIL

- Messe de Requiem à 10 heures, en l'église arménienne, rue Komitas
- A 12h30 regroupement puis défilé à partir de l'église jusqu'au Khatchkar, Place Carnot
- Recueillement puis prises de parole.

ԼԻՈՆ

ՇԱԲԱԹ, ԱՊՐԻԼ 24

– ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ –

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Ռոն Ալփի Շրջանային Խորհուրդի նախագահ՝
ՇԱՐԼ ՄԻՅՈՆ–ի
Պատուոյ ներկայութեամբ՝
Լիոնի Քաղաքապետ՝
ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՐ–ի
եւ
Վիլէօրպանի Քաղաքապետ՝
ԺԻԼՊԷՐ ՇԱԲՐՈՒ–ի

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ժամը 14·30–ին՝ հոգեհանգստեան պաշտօն Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ
(40, Արմէնի փողոց, մեթրօ Կարիպալտի)
Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ
եւ Աւետարանական համայնքներու հովանաւորութեամբ
ժամը 16–ին՝ հաւաք Պելքուր հրապարակին վրայ
1915–ի Եղեռնի զոհերու յիշատակին
ծաղկեպսակի զետեղում Յուշարձանին առջեւ
Տողանցք դէպի «Ռամօ» սրահը
ժամը 17–ին՝ հանրաժողով «Ռամօ» սրահին մէջ
(5 Հիփոլիթ Ֆլանտրէն փողոց – Լիոն 1)
Ֆիլմ. – Հատուածներ «Հայու Յիշողութիւններ»
Միրէյ Պարտաքճեանի եւ Ժագ Քէպատեանի շարժանկարէն
Խօսք կ'առնեն. –
ՀԻԼՏԱ ՉՈՊՈՅԵԱՆ (հայերէն)
ԺՈՐԺ ՔԷՓԷՆԷԿԵԱՆ (ֆրանսերէն)
Զօրակցութեան Բանաձեւի Ընթերցում. – Տարբեր համայնքներու եւ Մարդկային Իրաւանց կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներն կողմէ։

EGLISE DES REFORMES MARSEILLE

Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետութիւնը, հաւատարիմ իր աւանդութեան, կ'ոգեկոչէ 78–րդ տարելիցը հայ ազգի բիւրաւոր նահատակներուն։

Հայրապետական պատարագը կը մատուցանէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի կաթողիկէ Հայոց
Կը քարոզէ՝
ԺԱՆ ՇԱՊԷՐ
Արքեպիսկոպոս Փերփինեանի

Արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի Սէն Վէնսան տը Փօլ Եկեղեցւոյ մէջ
(Eglise St. Vincent de Paul,
LES REFORMES, CANEBIERE)
Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 15·30–ին։

NOTRE DAME DE PARIS

Կիրակի, Ապրիլ 25, ժամը 15·30–ին հայածէս պատարագ ի յիշատակ 1915–ի ապրիլեան նահատակներուն։

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի կաթողիկէ Հայոց

Կը քարոզէ՝
ԳԵՐՊ. ԺԱՆ ՀԵՐՄԻԼ
Վիվիէի Առաջնորդ

Պատարագի աւարտին՝ ներկաները հրաւիրուած են եղբայրական հանդիպումի մը, Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնին մէջ։

Հասցէ. –
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 23
VENDREDI
23 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.046
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.046

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԵՑԱՒ ԷԼՉԻՊԷՅԻ, ՏԷՄԻՐԷԼԻ ԵՒ ՊԷՅՔԸՐԻ ՀԵՏ

Պետութեանց մեծ ղեկավարներու յուղարկաւորութիւնները միշտ ծառայած են դիւանագիտական հանդիպումներու, քանի անոնք լաւագոյն պատրուակներն են որպէսզի, յարգանքի արտայայտութիւններէն անդին, իրարու հետ տեսնուին մարդիկ որոնք չէն կրնար այլ կերպ պաշտօնական հանդիպումներ ունենալ: Այդպէս եղած էր անցեալին ալ Քենըտիի, աւելի ուշ՝ Տը Կոլի (Նոթր-Տամի հոգեհանգստեան արարողութեան) եւ այլ մեծերու յուղարկաւորութիւններու առթիւ: Ուրեմն կ'ակնկալուէր որ նոյնը ըլլայ Էօզալի յուղարկաւորութեան առթիւ ալ եւ Էօզալի մահը «ծառայէ» Լ. Տէր-Պետրոսեան -- Էլչիպէյ հանդիպումի մը: Ասիկա այնքան տրամաբանական եւ փափաքելի ակնկալութիւն էր որ հայկական կարգ մը շրջանակներու «ընդվզումը» բոլորովին անտեղի եւ զուտ զգացական հակազդեցութիւն մըն է, որ չարդարացուիր որեւէ կերպ: Ուրեմն, ինչպէս գրած էինք երէկ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան որուն կ'ընկերանային Վահան Փափազեան եւ Ժիրայր Լիպարիտեան Անգարա կ'երթար մասնակցելու համար Էօզալի յուղարկաւորութեան: Մասնաւոր արտօնութեամբ է որ նախագահ Տէր-Պետրոսեանի «Հայաստան» արձանագրութեամբ օդանաւը էջք կը կատարէր Անգարա (ծանօթ է որ Թուրքիա իր երկինքը «փակած» էր Հայաստանեան թռիչքներու):

Հինգշաբթի, Ապրիլ 22-ի փարիզեան օրաթերթերէն միայն Քոթիտիէն տը Փարին էր որ կ'արձագանգէր Էօզալի յուղարկաւորութեան ու նաեւ Տէր-Պետրոսեան -- Էլչիպէյ հանդիպումին: Կ'ըսէր թէ Տէր-Պետրոսեան Էլչիպէյի պանդոկը (Կրանտ Օթէլ) գացած էր, ապա յայտարարած՝ «Մեր առաջին հանդիպումն է եւ կրնամ ըսել որ գոհ եմ»: Թերթը անդրադառնալով Էօզալի յուղարկաւորութեան կը գրէր թէ տասնեակ հազարաւոր մարդիկ իրենց մասնակցութիւնը բերած էին: 66 երկիրներու պատուիրակութիւններ եկած էին, բայց Թուրքերը շատ դժգոհ են որ արեւմտեան երկիրները բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ չեն ղրկած, Ամերիկան իսկ փոխանակ իր փոխնախագահին որուն կը սպասուէր, ղրկած էր նախկին Արտաքին նախարարը՝ Պէյքըր: Ոչ-մահմետական օտար պատուիրակութիւնները ինչպէս՝ Պոլսոյ տիեզերական պատրիարքը, Հայոց Գարեգին պատրիարքը, Յունաստանի վարչապետը, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը, Իսրայէլի Արտաքին նախարարը չեն մասնակցած կրօնական արարողութեան: Խորհրդարանին մօտ Շոփէնի մահերգէն ետք, մզկիթին շուրջ Գուրանի տողերու ընթերցում եղած է: Էօզալի մարմինը կէսօրէ ետք Պոլիս կը փոխադրուէր:

❦

Երեւանէն մեր առած լուրերն ալ Հինգշաբթի առտու կը հաստատէին Լ. Տէր-Պետրոսեանի տեսակցութիւնները ոչ միայն Էլչիպէյի եւ Տէմիրէլի հետ այլեւ ամերիկեան պատուիրակութեան պետին (նաւանաւ՝ Պէյքըրի): Լ. Տէր-Պետրոսեան Երեւան կը վերադառնար Հինգշաբթի (Ապրիլ 22) ցերեկ: Նոյն օրուան Թուականը կրող Փարիզ ծախուող Թուրք թերթերը շատ կարճ կ'արձագանգէին (կը հրատարակուին Գերմանիա, եւ Թուրքիոյ անցուդարձերուն մանրամասնութիւնները յապաղում կը կրեն), բայց, Հիւրրիյէթ յատկանշական նկար մը կը հրատարակէր -- կողք կողքի՝ Շեվարնաձէ, Լ. Տէր-Պետրոսեան եւ Էլչիպէյ, որուն կ'ընկերանար սա տողը՝ «Ոտքի վրայ մանր վէճաժողովներ»:

Ստորեւ, այս հանդիպումներուն մասին, կու տանք Պոլսոյ մեր պաշտօնակից՝ Մարմարա-ի լայն տեղեկատուութիւնը, լոյս տեսած նոյն օրուան --Ապրիլ 22-- թիւին մէջ. --

«Նախագահ Էօզալի յուղարկաւորութեան արարողութիւնը պատճառ դարձաւ, որ Ապրիլ 21, Չորեքշաբթի օր Անգարայի մէջ դիւանագիտական տենդագին գործունէութիւն մշակուի հիւրաբար ժամանած դիւանագէտներու եւ ղեկավարներու միջեւ: Ասոնցմէ ամէնէն կարեւորը այն հանդիպումն էր, որ իրագործուեցաւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի եւ Էլչիպէյի միջեւ: Այս հանդիպումը ողջունուեցաւ որպէս երէկուան ամէնէն կարեւոր իրադարձութիւնը, որ նոր հեռանկարներ կը բանայ Ղարաբաղի հարցին լուծման առջեւ:

«Թուրք մամուլը շատ լայն տեղ կու տայ այսօր այս հանդիպումին եւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի երէկուան արտայայտութիւններուն: Մամուլը կ'ընդգծէ, թէ Լեւոն -- Տէր Պետրոսեան աւելի մեղմ քաղաքականութիւն մը ցուցաբերեց: Երէկուան անցուդարձերուն մէկ պըսակումն էր այն տեսակցութիւնը, զոր գիշերը ուշ ատեն ունեցան վարչապետ Տէմիրէլ եւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան: Երէկուան դէպքերը ընթացան հետեւեալ կերպով.

Հեռատեսիլի բոլոր կայանները արդէն յատուկ կարեւորութեամբ ընդգծած էին Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի Անգարա այցելութիւնը, Էօզալի յուղարկաւորութեան առթիւ: «Քանալ -- 6» հեռատեսիլի կայանը դիտել տուաւ որ յուղարկաւորութեան արարողութեան նախօրեակին ո՛չ ոք կը կարծէր, թէ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան պիտի ուզէր Անգարա գալ: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի ժամանումին լուրը մեծ անակնկալ մը նկատուեցաւ Անգարայի դիւանագիտական շրջանակներուն համար: Կայանը ցոյց տուաւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի ժամանման դրուագները, երբ Հայաստանի նախագահը կ'իջնէր հայերէն տառերով գրուած «Հայաստան» նախագահական սաւառնակին սանդուխէն: Արտաքին նախարար Հիքմէթ Չէթին զինքը կը դիմաւորէր սանդուխին տակ:

«Յուղարկաւորութեան պետական արարողութեան աւարտին, վարչապետ Տէմիրէլ կէսօրուան ընդունելութիւն մը սարքեց Անգարա ժամանած հիւր դիւանագէտներուն ի պատիւ: Ընդունելութեան ընթացքին Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ Էլչիպէյ յանկարծ դէմ առ դէմ եկան: Այս հանդիպումը, ըստ ոմանց կայացած էր Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի փափաքով, ըստ ուրիշներու՝ Վրաստանի նախագահ Շեվարնածէի պնդումով: Ի վերջոյ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան Արտաքին նախարար Վահան Փափազեանը ղրկեց Էլչիպէյի մօտ եւ ըսաւ, որ խօսիլ կ'ուզէ: Այնուհետեւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան մօտեցաւ Էլչիպէյին եւ կարճ տեսակցութիւն մը ունեցան: Իրենց շուրջ կը գտնուէին նաեւ Վրաստանի նախագահ Շեվարնածէ եւ Ուկրանիոյ նախագահ Կրաւչուք: Կը պնդուի, թէ այս տեսակցութեան ընթացքին Էլչիպէյ թելադրեց, որ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան իր իջեւանած պանդոկը գայ եւ տեսակցութիւն մը ունենան իրարու հետ: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան ընդունեցաւ: Այդ միջոցին լրագրող մը անգլերէնով Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանին հարցուց, թէ Անգարայի մէջ Էլչիպէյի հետ վիճաժողով պիտի գումարե՞ն: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան անգլերէն «այո» պատասխանեց:

«Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան միջոց մը կարճ տեսակցութիւն մըն ալ ունեցաւ վարչապետ Տէմիրէլի հետ: Վարչապետ Տէմիրէլ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանին ըսաւ. -- «Ինչո՞ւ պատերազմ ըլլայ: Մենք խաղաղութիւն, բարեկամութիւն կը ցանկանք: Հողատարածքի երկիրները այսպէս կը ցանկան, աշխարհի երկիրները այսպէս կը ցանկան: խօսեցէք, համաձայնեցէք, հաշտուեցէք, հաշտութիւնը միշտ օգտակար է»:

«ԹՌԹ հեռատեսիլի կայանը այս տեսարանը ցոյց տալով յայտնեց, թէ վարչապետ Տէմիրէլ շատ ճնշում բանեցուցած էր Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի վրայ, այնքան որ Հայաստանի նախագահը բաւական նեղ կացութեան մատնուեցաւ:

«Փոխ -- վարչապետ Էրտալ Ինէօնիւ եւս ընդունելութեան ընթացքին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանին հետ եւ ըսաւ, որ Թուրքիա կը ցանկայ, որ ժամ առաջ արդար հաշտութիւն մը գոյանայ կողմերու միջեւ: Ինէօնիւ մաղթեց որ այս հանդիպումը նախաքայլ մը ըլլայ դէպի հաշտութիւն:

«Այս զարգացումներէն վերջ, Էլչիպէյ ըսաւ որ իր երկիրը արիւնահեղութեան կողմնակից չէ, թէ իրենց ամբողջ ուժովը կը ջանան հաշտութիւն գոյացնել եւ թէ այս շրջանին ոչի՛նչ կարելի է շահիլ պատերազմի միջոցաւ: Էլչիպէյ աւելցուց, որ աշխարհի վրայ զանազան տեղեր պատերազմներ կը շարունակուին, իսկ ինք կը հաւատայ որ Հայաստանի հետ այս կռիւը պիտի վերջանայ հաշտութեամբ: Էլչիպէյ լրագրողներուն յայտնեց նաեւ, որ աշխատանք պիտի տարուի Ղարաբաղի ինքնավարութեան եւ հայ ազգաբնակչութեան իրաւունքներուն արնչութեամբ:

«Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ Էլչիպէյ իրիկուան ժամերուն Էլչիպէյի պանդոկին մէջ մէկտեղուեցան: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ Էլչիպէյ մօտաւորապէս կէս ժամ տեսակցեցան գլուխ գլխի: Առաջին հինգ վայրկեաններու ընթացքին միւս պատգամաւորներն ալ ներկայ գտնուած էին, բայց աւելի վերջ, երկու նախագահները ուրիշ մարդ չուզեցին իրենց շուրջ եւ տեսակցեցան գլուխ գլխի: Այս տեսակցութենէն վերջ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան լրագրողներու յայտարարեց, թէ առաջին անգամ ըլլալով հանդիպում կ'ունենան Էլչիպէյի հետ: Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան ըսաւ, որ այս տեսակցութենէն գոհ մնացած է, որովհետեւ այն տպաւորութիւնն ունեցած է, որ Ղարաբաղի հարցի լուծման մասին երկու կողմերն ալ հասարակաց հասկացողութիւն մը ունին: Պետրոսեան ըսաւ, որ երկու կողմերն ալ կողմնակից են, որ հարցը լուծուի ՍԷ -- ԷՍ -- ՍԷ -- Ը-ի շրջանակին մէջ եւ աւելցուց, որ իրենք պատրաստ են այդ բանակցութիւններուն:

«Ազրպէյճանի Անգարայի դեսպանն ալ, նախագահներու տեսակցութենէն վերջ հարցումի մը պատասխանելով լրագրողներուն յայտնեց, թէ երկու նախագահները կրնան դարձեալ նոր հանդիպում մը ունենալ: Ազրպէյճան հաշտութեան կողմնակից է, ըսաւ դեսպանը եւ աւելցուց, որ եթէ Հայերն ալ անկեղծ են, հակամարտութիւնը հաշտութեամբ կը լուծուի: Ան ըսաւ. - «Ինչ մեղք որ Հայերը մինչեւ այսօր անկեղծ չեղան, միշտ բանակցութիւններու ընթացքին յարձակեցան, մեր քաղաքները գրաւեցին, կը յուսանք, որ ասկէ վերջ կը հասկնան, որ այս պատերազմը պիտի չկարենան շահիլ»:

ՏԷՄԻՐԷԼԻ ՀԵՏ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Էլչիպէյի եւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի տեսակցութենէն քաջալերուած վարչապետ Սիւլէյման Տէմիրէլ արագացուց Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ իր ունենալիք տեսակցութիւնը եւ փոխանակ յաջորդ օրուան սպասելու, երէկ իրիկուն, ժամը 21.50-ին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ: Տեսակցութեան ներկայ գտնուեցան Հայաստանի Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան եւ Թուրքիոյ Արտաքին նախարար Հիքմէթ Չէթին: Այս տեսակցութիւնը տեւեց մէկուկէս ժամ: Տեսակցութենէն վերջ Տէմիրէլ լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով ըսաւ հետեւեալը. «Ամէն ինչ կ'ընենք, որպէսզի Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի հակամարտութիւնը լուծուի: Ժամ առաջ պէտք է հրադադար յայտարարուի, Հայերը պէտք է Քելպաջարէն հեռանան եւ վերջն ալ միւս հարցերը օրակարգի բերուին եւ հաշտութիւն գոյանայ: Լեւոն Տէր - Պետրոսեանն ալ ըսաւ, որ ինք տարբեր կերպ չի մտածեր»:

«Տէմիրէլ ըսաւ, որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Քելպաջարէն հեռանալու մասին որեւէ ապահովութիւն չէ տուած: Այդ մասին Մինսկի խորհրդաժողովն է, որ որոշումներ պիտի տայ: Երբ լրագրող մը հարցուց, թէ Հայաստան բան մը ուզե՞ց Թուրքիայէ, Տէմիրէլ պատասխանեց. «Ի՞նչ պիտի ուզէ, որ: Անոնք ալ աշխարհ ալ Թուրքիայ... Միայն թէ իրենք կ'ըսեն, որ Ղարաբաղի մէջ կռուողները միլիսներն են եւ իրենք հակակշիռ չունին անոնց վրայ: Նայեցէ՛ք. ասոնք կարեւոր խնդիրներ են: Մէկ-երկու ժամուան մէջ լուծուելիք հարցեր չեն: Կարեւորը այն է, թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Էլչիպէյի հետ խօսեցաւ եւ մենք ալ կը ջանանք օգնել իրենց»:

«Տէմիրէլի հետ տեսակցութենէն վերջ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան գոհ էր եւ ըսաւ, որ տխուր առիթով մը Անգարա եկած ըլլալով հանդերձ, գտած էր առողջ մթնոլորտ մը: Կը յուսայ, որ լաւ պայմաններ ծնունդ պիտի առնեն այս հանդիպումէն: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան դիտել տուաւ որ իր լաւատեսութիւնը հիմնուած է այն իրողութեան վրայ, որ այլեւս միւս պետութիւններն ալ սկսած են հասկնալ Ղարաբաղի հիմնահարցին էութիւնը: Էլչիպէյն ալ հասկցած ըլլալ կը թուի, ըսաւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան:

«Իսկ Էլչիպէյ, երէկ իրիկուն մամլոյ ասուլիսի ընթացքին կրկնեց, որ Ազրպէյճան միշտ կողմնակից կը մնայ ՍԷ -- ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի սկզբունքներուն: Էլչիպէյ եւս գոհ էր եւ յայտնեց, թէ կողմերը համաձայնած են, որ ամէն ինչ լուծուի հաշտութեամբ: ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի գործընթացէն տարբեր միջոց չկայ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանն ալ նոյն տրամադրութիւնը ունի: Ազրպէյճան արդէն միշտ ՍԷ -- ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի սկզբունքները պաշտպանեց եւ մեծ ճիգեր վատնեց մինչեւ այսօր:

«Էլչիպէյ, որ մինչեւ այսօր միշտ մերժած էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ հանդիպում ունենալ, երէկ Անգարայի մէջ աւելի մեղմ լեզու գործածեց եւ ըսաւ, որ Ազրպէյճան պատրաստ է Հայաստանի հետ ամէն նիւթի շուրջ համապարփակ տեսակցութիւններ վարելու: «Կարելի է Երեւանի եւ Բաքուի միջեւ հեռաձայնային կապ հաստատել եւ հեռաձայնի գծով դիւանագիտութիւն շարունակել Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ», ըսաւ Էլչիպէյ: Ան աւելցուց, որ ինք բարեացակամութիւն նկատած է Հայաստանի նախագահին մօտ: Կրկնեց, որ Հայաստան նախ պէտք է քաշուի Քելպաջարէն եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԱԳԻԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՓԱՐԻԶԷՆ ԱՆՑԱՒ

Հարաւային Ամերիկայէն Երեւան վերադարձի իր ճամբուն վրայ, Հինգշաբթի օր, Ապրիլ 22-ին Փարիզէն անցաւ Հայաստանի փոխ -- նախագահը՝ Գագիկ Յարութիւնեան: Խմբագրատունը մեր հանդիպման ընթացքին, մեկնաբանելով Լ. Տէր -- Պետրոսեանի տեսակցութիւնները Էլչիպէյի եւ Տէմիրէլի հետ յայտնեց թէ ասոնք շատ դրական երեւոյթներ են եւ իրենց նպաստը կրնան բերել Ղարաբաղեան հարցին խաղաղ կարգադրութեան:

ՈՒՐԱԽԱՑՆՈՂ ՀԱՐԻՒՐԻՆ ՄԷԿԸ

Հայաստանի բազմաթիւ ու բազմատեսակ հարցերը մեծ մասամբ հետեւանք են պատերազմին: Անիկա շատ անգամ կը ծառայէ նաեւ որպէս արդարացում: Այսպէս է շուկայի վիճակը: Ապրանք չկայ, գլոնուածը տարապայման գիներ ունի, որովհետեւ երկիրը շրջափակումի ենթակայ է ու ներածումները բնականոն պայմաններով անկարելի է կատարել: Նոյնն է պարագան վառելանիւթին ու կենսական այլ հարցերու համար: Ճիշդ է որ շրջափակումը, հետեւաբար պատերազմը ծանր հարուած հասցուցած են ոչ միայն տնտեսութեան, այլեւ ճարտարարուեստին ու նոյն իսկ բարոյականին, սակայն մինչեւ այսօր անպատասխան մնացած են որպէս բացառութիւն ներկայացածներու մասին ուղղուած հարցումները: Ու այս պարագան աւելնալով շրջափակումով ստեղծըւած տագնապին վրայ, բոլորովին չեչտելու կը ծառայէ գոյրոյթը:

Կայ սակայն նաեւ մետալին միւս կողմը, հոդ չէ թէ ոչ նոյն համեմատութեամբ. կը պատահի որ Հայաստանեան մամուլը այս կարգի երեւոյթներու կարգին երբեմն անդրադառնայ նաեւ գոհունակութիւն պատճառող պարագաներու, որոնց դըրդապատճառը նոյնպէս պատերազմն է: Ինչպէս ծանօթ է, Ղարաբաղեան դէպքերու սկիզբէն ի վեր, Հայաստան որպէս անոնց ուղղակի մէկ հետեւանքը, սփիւռեցաւ մէկէ աւելի յորձանքներով հասած գաղթականներ պատըսպարել: Աւելորդ է կրկնել անոնց ապրած տառապանքը գաղթելէ առաջ եւ ետք: Անոնց առաջին խումբերը հասան Ադրբեջանի հայաբնակ վայրերէն, երբ սկսան Հայերու կոտորածները, երկրաշարժէն անմիջապէս առաջ: Յետոյ հոսքը շարունակուեցաւ Շահումեանէն, Արծուաշէնէն, Գետաշէնէն խոյս տուածներով ու Ղարաբաղի գրաւեալ շրջաններուն մէջ տուն -- տեղ, պարտէզ -- այգի ձգած բազմութիւններով: Այսօր, ինչ որ ուրախալի լուրի մը առաջ կը հայթայթէ, այս գանգուածին մօտ դիտարկուած ետ դարձի տրամադրութիւնն է որ արդէն սկսած է գործնական քայլերու վերածուիլ:

Երեւոյթը լուրերու սեղմ տողերէն ետք աւելի լայն արձագանգ գտած է, օրինակ, «Ար» շաբաթաթերթի Մարտ 23 -- 31 թիւին մէջ ուր ամփոփ հարցազրոյց մը լոյս տեսած է Գաղթականներու հարցերու պետական վարչութեան պետի Ա. տեղակալ Ռուբէն Բարսեղեանի հետ:

Ան նախ կուտայ թուական տուեալներ. Հայաստանի մէջ արձանագրուած են 334 հազար գաղթականներ, հասած՝ Գետաշէնէն, Մարտունաշէնէն, Շահումեանէն, Ղարաբաղէն: Ասոնցմէ Ադրբեջանէն գաղթածներուն միայն տրուած է գաղթականի կարգավիճակ, իսկ միւսներուն, ոչ: Շահումեանէն, Ղարաբաղէն հասածները կը նկատուին ժամանակաւոր տեղահանուածներ:

Ազատագրուած շրջաններ վերադառնալու տրամադրութեան առջեւ, վարչութեան կողմէ ուսումնասիրուած է Մարտակերտի ետ առնուած գիւղերը վերականգնելու, բնակութեան պայմաններ ստեղծելու կարելիութիւնը: Առաջին կարեւոր քայլը կը նկատուի այս տարածքները ականազերծելու գործը. Ադրբեջանցիները երբ գիւղէ մը ետ կը քաշուին, մեկնելէ առաջ ոչ միայն կը թալանեն, կը քանդեն ու կը հրկիզեն, այլ նաեւ կ'ականապատեն շրջակայքը. այս պատճառով, եթէ համապատասխան քայլեր չառնուին, կրնան նորանոր դժբախտութիւններ պատահիլ: Ռուբէն Բարսեղեանի համաձայն այսօր, արդէն ետ առնուած բոլոր շըրջանները ականազերծուած են:

Գաղթականներու վերադարձի հարցը կը կատարուի կամաւոր սկզբունքներով:

Թէեւ, ինչպէս կ'ըսէ Ռ. Բարսեղեան՝ «յուրախութիւն մեզ, շատ -- շատերը դիմում են մեր օգնութեանը ետ վերադառնալու համար»: Ուրեմն, վարչութիւնը պէտք է կազմակերպէ վերադարձը. այսպէս, ամէն օր վարչութեան բակէն հանրակառքեր կը մեկնին դէպի Ղարաբաղ, որոնց մէջ 45--ի փոխարէն կը տեղաւորուի 55 -- 60 հոգի: Արդէն շուրջ 3000 հոգի մեկնած է. հետաքրքրական կէտ մըն է այն որ վերադարձի փափաք յայտնողներու միջեւ կան Ռուսեր, Վրացիներ, Յոյներ եւս որոնց ալ նոյն վերաբերումը ցոյց կը տրուի առանց խտրութեան:

Վերադառնալու տրամադրութեան գըլխաւոր դրդապատճառը Հայաստանի մէջ գաղթականի կեանքին դժուար տանելի պայմաններն են անկասկած, բայց նաեւ ինչպէս Ռ. Բարսեղեան կ'ըսէ՝ «չնայած պատերազմ է, ռմբակոծութիւն, բայց ապրելը Ղարաբաղում աւելի հեշտ է, քան այստեղ»: Մանաւանդ որ եղանակը գարուն է, այգիները, արտերը մշակելու ժամանակ է ու «Ղարաբաղցին գիտէ որ իր եկամուտի, ապրուստի հիմնական միջոցը սեփական այգին, տնամերձը մշակելն է»:

Որպէս պետական կառոյց, վարչութիւնը հրահանգներ պատրաստած ու ղրկած է բոլոր շրջանային, քաղաքային խորհուրդներուն: Բոլոր անոնք որոնք չունին մշտական տուն ու բնակարան, օգնութիւն կը ստանան, ինչպէս նաեւ բազմազաւակ եւ միայնակ մայրերը, հանդըստեան կոչուած անձերը, հաշմանդամները, ծնողազուրկ անչափահասները, զոհուած մարտիկներու անոք մնացած ծնողքները եւայլն:

Ներկայ անհրաժեշտութիւններու մեծ ծաւալին առջեւ, Ռուբէն Բարսեղեան կ'ըսէ թէ առաջարկած են կառավարութեան ու Գերագոյն Խորհուրդին որ համակեդրոնացնող մարմին մը կազմուի, կարգաւորելու համար գաղթականութեան ամէն տեսակի աշխատանքները:

Գաղթականութեան որպէս ընդհանուր թիւ տրուած 334 հազարէն 3000 մեկնողները հարիւրէն մէկ համեմատութիւն կը ներկայացնեն. մնացած 99--ին մէջ կա'ն անշուշտ վերադարձի մասին բնաւ չմտածողներ կամ մեկնումի բոլորովին այլ ուղութիւններ որոճացողներ: Այսուհանդերձ, «Մօտ 3000 հոգի վերադարձել է» խորագիրը դժուար ուրախութիւններու մեր առօրեային մէջ որոշ լաւատեսութիւն մը կը բերէ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀՐԱԲՈՒԽԻՆ ԴԻՄԱՑ, ՄԱՀՈՒԱՆ ՀԵՏ ԳԼՈՒԽ ԳԼԽԻ

Հեռատեսիլի լուրերուն մէջ կը լսեմ, որ Փիլիփփինեաններու մէջ հրաբուխ մը դարձեալ պոռթկացած է, սկսած է վըտանգաւոր լաւա հոսեցնել: Հրաբուխին մերձակայ կողերու ու հողատարածքի բնակիչները կը հեռացուին իրենց տուներէն:

Այո, բայց այդ խեղճ մարդիկը ինչո՞ւ արդեօք իրենց տուները հաստատած էին վտանգաւոր հրաբուխի մը մօտերը: Չէ՞ որ հրաբուխը հրաբուխ է միշտ եւ ուշ կամ կանուխ, օր մը կրնայ իր ամբողջ զայրոյթը պարպել մերձակայ մարդոց վրայ: Ինչո՞ւ երթալ ու այդպիսի վտանգաւոր ղետնի մը վրայ բոյն ու կայք հաստատել:

Երբ Լոս -- Անճըլըս կը գտնուէի, բարեկամ մը ցոյց կուտար մերձակայ բլուր մը եւ կը պատմէր թէ այդ բլուրի վրայի տուներ չափազանց արժէքաւոր պիտի ըլլային, եթէ բլուրը գտնուած չըլլար երկրաշարժի ու լեռնափլուզումի շրջանին մէջ: Հիմա տուները աժան էին հոն:

Տուները աժան էին եւ մեծ թիւով մարդիկ կը բնակէին հոն: Բայց ինչո՞ւ կը բնակէին հոն, քանի որ ամէն վայրկեան երկրաշարժ մը կամ լեռնափլուզում մը կրնայ պատահիլ: Տունը աժան է, բայց մարդուս կեանքը շատ սուղ: Ինչո՞ւ երթալ ու բնակիլ այդպիսի վայր մը:

Երկու օր առաջ, հեռատեսիլի մրցումներէն մէկուն մէջ հանդիսավարը մրցորդներուն կը հարցնէր թէ ո՞րն է այն ասպարէզը, ուր մարդ մահու կենաց պայքար կը տանի, այսինքն մահուան վտանգի ենթակայ է միշտ: Մրցորդներէն մէկը յիշեց հանքագործութիւնը: Ուրիշ մրցորդ մըն ալ յիշեց լարախաղացութիւնը, կրկէսի մէջ կատարուած օդային մարզախաղերը: Հանդիսավարն ալ յայտնեց թէ ամէնէն վտանգաւոր ասպարէզը ոստիկանին ասպարէզն է: Ոստիկան մը ամէն վայրկեան կրնայ մահուան հետ դէմ յանդիման մընալ: Ես տակաւին յիշեցի ռազմաճակատի զինուորը, սա կամ նա դատին համար պայքարող աչարեկիչը, գիտական վտանգաւոր փորձերով զբաղած բժիշկն ու գիտնականը, ռումբի մասնագէտ ոստիկանը որ կը ջանայ մեկուսացնել լարուած ռումբ մը, լեռնագնացը որ կը մագլցի ամէնէն ցից լեռներէն վեր, հրշէջը որ կը ջանայ մէկու մը կեանքը փրկել բոցերուն մէջէն, եւայլն:

Աստուած իմ, որքան շատ մարդիկ իրենց կեանքը վտանգի կը մատնեն սա կամ նա ասպարէզը ընտրած ըլլալով: Բայց ինչո՞ւ կ'ընտրեն այդ ասպարէզը, երբ առաջուց յայտնի է արդէն թէ ինչպիսի վըտանգներու պիտի ենթարկուին այդ ասպարէզը ընտրելով:

Սա մեր քաղաքին մէջ կան անհամար թաղամասեր, որոնք դեռ կը գտնուին ցած մակարդակի վրայ, եւ որոնք իրենց կըռնակը կուտան բարձունքներու: Ամէն անգամ որ յորդահոս անձրեւ մը տեղայ, բարձունքներէն գետի նման հեղեղ մը կ'իջնէ ու այդ ջուրը անտանելի վնասներ կը պատճառէ այդ տուներուն: Խեղճ բնակիչները իրենց մազերը կը փետեն, իրենց վնասուած կարասիներուն համար կ'ողբան, հոսկէ հոնկէ օգնութիւն կը մուրան: Յետոյ կը շարունակեն հոն ապրիլ: Հասկնալի է որ անոնք երթալիք ուրիշ տեղ չունին: Ճարահատ համակերպում մըն է այս: Ճակատագիր մը: Ճիշդ է որ ոմանք քաջութիւնը ձեռք պիտի առնեն ու պիտի փոխեն իրենց ճակատագիրը, այսինքն ուրիշ թաղամաս մը պիտի փոխադրուին ամէն զոհողութիւն ընելով: Բայց ոչինչ պիտի փոխուի, որովհետեւ իրենցմէ պարպուած այդ վտանգաւոր տունը անմիջապէս ուրիշ բնակիչ մը պիտի գտնէ, ինչպէս որ աւազակի մը կողմէ սպաննուած ոստիկանին տեղ անմիջապէս նոր թեկնածու մը պիտի ներկայանայ, կամ հանքային պայթումի մը զոհուած հանքագործներուն տեղ անմիջապէս նոր հանքագործներ պիտի յայտնուին:

Յաճախ կը ջանամ պատասխան մը գտնել սա հարցումին. խիզախութի՞ւն, յուսահատութիւնն ու անճարութի՞ւնն է արդեօք, որ մարդիկը կը ստիպէ վտանգաւոր դիրք մը ընտրելու, թէ ոչ բնութիւնը կերպով մը կը կուրցնէ մարդիկը, անոնց հոգեբանութեան մէջ կը դնէ չես գիտեր ինչ մը, որպէսզի սիրայօժար ընտրեն այդ վտանգաւոր դիրքը:

Այսպէս կամ այնպէս, ընկերութիւնը երբեք առանց հանքագործի կամ ոստիկանի պիտի չմնայ, եւ երկրագունտին ամէնէն վտանգաւոր վայրերն իսկ անպայման բնակիչ մը պիտի ունենան իրենց վրայ:

Եւ ինչ որ ամէնէն ցաւալին է այս խնդրին մէջ, այն է թէ մենք ալ եսասիրաբար փառք պիտի տանք, որ աշխարհի վրայ շատ են այն մարդիկը, որոնք կ'ընդունին աշխատիլ մահուան հետ գլուխ գլխի:

Ռ. Հ.

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀՆԱՐԱՒՈՐ ՀԻՆԳ ԲԵՄԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՌՈՔԱՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ընկերվարական կուսակցութեան ընտրական ջախջախիչ պարտութենէն ետք, ղեկավարութիւնը ձեռք առնելու Ռոքարի նախաձեռնութիւնը տակաւին հեռու է վերջնական յաղթանակ նկատուելէ. թէ ինչեր կրնան ըլլալ այդ քայլին յետագայ զարգացումները, «Նուվէլ Օպսէրվաթէօռ» շաբաթաթերթը հինգ կարելիութիւն կը ներկայացնէ:

Առաջինը կը հիմնուի յաջողութեան ազդակին վրայ. ինչպէս կուսակցութեան իշխանութիւնը ձեռք առած երեկոյեան մաղթած էր Ռոքար, կուսակցութեան շարքերուն մէջ կիրքերը կը հանդարտին ու բոլորը կը խմբուին իր պարզած պաստառին ետին: Միայն Ֆապիուս կը յամառի գինաթափ չըլլալ: Ռոքար այսուհետեւ կը լքէ միթերանեան ուղղութիւնը. աւելի բնական, աւելի ինքնավստահ նոր Ա. քարտուղարը կը գիտնայ օգտագործել ընկերվարականներու տկարութիւնները: Անոնք պարտուած են, արխնաքամ, պառակտուած ու վախ չեն պատճառեր այլեւս իրենց հաւանական դաշնակիցներուն: Համայնավարներէն, բնապահներէն համակիրներ եւ կեդրոնականներէն անոնք որոնք յուսախաբ են Պալատիւրի կառավարութեան առաջին սխալներէն, կը մօտենան ընկերվարականներուն: Այսպէս, Ռոքար որ 20 տարի ունեցած է պառակտողի համբաւը, կը դառնայ վերակազմեալ ձախի մը միացնող ուժը: Ատոր զուգահեռ, կը ձեռնարկէ իր պիկ-պանկին ու կըկին յոյս կը ներշնչէ ընկերվարութենէ յուսախաբներուն: Քանի մը ամսուան ընթացքին ձախի բնական թեկնածուն կը դառնայ կրկին. արդէն իր ժողովրդականութիւնը կը բարձրանայ ու նախագահական ընտրութիւններու հարցախոյզներուն մէջ Շիրաքի հաւասար դիրքի վրայ կը գտնուի:

Երկրորդ հաւանականութիւն մը ձախողութեան պարագան է. Ռոքար Ֆապիուսի սխալները կը կրկնէ: Չէ հասկցած թէ կուսակցութեան իսկական տէրն ու տիրականը ինք չէ, այլ ժոսփէնականները կը շարունակեն իրենց հակակշռին տակ պահել կազմակերպութիւնը: Անոնց ձեռքն են իշխանութեան բանալիները. դանձապահութիւն, դաշնակցութիւններ, բանբերի պաշտօնը: Իրականութեան մէջ անոնք գործիք ծառայեցուցած են Ռոքարն ու անոր բարեկամները, փրկուելու համար Ֆապիուսէն զոր կ'ատեն:

Իսկ Ռոքար իր կողմնակիցներու տկարնեցուկով, Ֆապիուսականներու մղած պայքարով Հիւսիսի կամ Փա-տը-Քալէի նման մեծ դաշնակցութիւններու անտեսումով չի յաջողիր ամբողջովին ձեռք անցընել կուսակցութեան ղեկը: Վերակառուցումի ու յեղաշրջումի իր ջանքերը ապարդիւն կը մնան ու Ռոքարի ժողովրդականութիւնը կը նուազի հարցախոյզներու մէջ: Ձախի ճակատէն միակ անուն մը կը յաջողի դիմադրել ընդհանուր վարկաբեկումին: Ժագ Տըլորն է ան որ կը մնայ որպէս վերջին յոյս:

Երրորդ վարկած մը կը զետեղուի առաջին երկուքին միջեւ: Ռոքար մեծամասնութիւն ունենալով հանդերձ, չի տիրապետեր կարեւոր բոլոր հանգոյցներուն: Բայց նոր առաջին քարտուղարը կը յայտնուի որպէս առաջնակարգ մարտավար մը: Վճռակամութեամբ ի դերեւ կը հանէ լարուած թակարդները ու իր կողմնակիցները կը տեղաւորէ: Դաշնակցութիւններու մէջ կը սկսի հող շահիլ ժոսփէնականներու եւ Ֆապիուսականներու դէմ: Ներքին երկարատեւ վէճերէ ետք կը դառնայ կուսակցութեան իսկական ղեկավարը: Սակայն ուշ կ'անդրադառնայ թէ սնամէջ պատեանի մը կ'իշխէ: Ոչ միայն կուսակցութիւնը վերականգնած չէ, այլեւ ինք առանձին մնացած է, առանց զօրակիցի, դաշնակիցի: Կուսակցութիւնը 1994-ի եւրոպական ընտրութիւններուն շատ ձախորդ արդիւնքներ ձեռք կը ձգէ: Ռոքարի պատկերը կը աժգունի: Նախագահական ընտրութեան նախօրեակին ինքզինքը կը գտնէ աչհելի երկընտրանքի մը առջեւ. պէտք է թեկ-

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԵԾ ՄԱՖԻԱՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԻ ՔԱՆԻ ՄԸ ՓՈՔՐ ԴԱՏԱՒՈՐՆԵՐԸ

Իտալիոյ քաղաքական ոլորտը մաֆիականներու ներկայութենէն մաքրագործելու շարժումը ամբողջ աշխարհին ուշադրութիւնը իր վրայ կեդրոնացուց երբ առաջ քաշուեցաւ Ճուլիօ Անտրէօթթիի: Արդէն այնքան ատենէ ի վեր Միլանօ, Հռոմ, Թորինօ, Ճենովա քաղաքները քաղաքապետ չունէին ու ներկայի վարչապետը հրաժարեալ նախարարներէ բաց մնացած գիրքերը փոխարինելու համար անդադար հոս ու հոն կը վազէ:

Օր չանցնիր որ քաղաքական մարդի ծանօթ անուն մը բանտ չառաջնորդուի. առռաւօտ կանուխ ժամերէն լրագրողներ խմբուած կ'ըլլան դրան առջեւ ու կը սպասեն որ հասնի բանտին ինքնաշարժը: Անոնք միշտ յարաբերութիւն կը պահեն Արդարութեան պալատին առջեւ խռնուած իրենց պաշտօնակիցներուն հետ, տեղեկանալու համար թէ նոր անձնաւորութիւն մը բռնած է բանտին ճամբան: Ու երբ կը հասնի ան զոր ժողովուրդը սովորութիւն ունէր Սքալային մէջ տեսնելու աւելի, բազմութիւնը «գողեր» պոռալով կը դիմաւորէ. ատիկա իտալական հանրային կեանքին վերջին նորոյթն է:

Ամբոխին ամէնէն աւելի հետաքրքրութեամբ սպասածներէն մէկը Պէթթինօ Քրաքսին էր որուն դէմ 41 ամբաստանութիւններ կային: Ան իր միջնաբերդին վերածած էր Միլանօ քաղաքը, ուր ձեռնարկուած ամէն մեծ գործէ իրք եւ իրենները պէտք է բաժին ստանային: Այդ գործերէն եղած են երկու օդակայանները, մեթրօն, երթեւեկի ընկերութիւնը, մարզադաշտ մը, եւայլն:

Զարաչահումները այնպիսի համեմատութիւններ առած էին որ ձերբակալուած անձնաւորութիւնները առանց դժուարութեան կը խօսէին. անոնցմէ մէկը նոյնիսկ գիրք մը հրատարակած է «Անպատիժները» խորագրով ուր կ'ամբաստանէ բազմաթիւ դէմքեր. կ'ըսէ թէ չարաչահումը, կաշառակերութիւնը այնպիսի համատարած բնոյթ առած էին որ իշխանութեան հասնողի մը համար կը վերածուէին գրեթէ ենթագիտակից ներկայութեան մը:

Մաքրագործումի ալիքը տարածուած է բոլոր շրջաններուն մէջ. այնքան որ քաղաքական դէտեր նոյնիսկ կը պնդեն որ երկրին մէջ քաղաքական ընթացքը կանգ պիտի առնէ, քաղաքական դէմքերու չգոյութեան պատճառով:

Մինչեւ այսօր 908 անձնաւորութիւններ հարցաքննուած են. 406-ին հետաքըննութիւնը կը շարունակուի. անոնց մէջ կան կուսակցութեան երկու քարտուղարներ, նախարար մը եւ երեք նախկին նախարար: Դատարանը պահանջած է 58 խորհրդարանականներու անձեռնմխելիութեան վերջ տալ, եւայլն: Արձանագրուած են նաեւ անձնասպանութեան եօթը պարագաներ:

Վերջին 15 տարուան հաշիւներուն համաձայն, կաշառակերութեան, իւրացուումին, պետութենէն գողցուածին գումարը կը հասնի 300 հազար միլիառ լիրի. ատիկա պետական պիւտճէին 30%-ն է, կամ իտալական հանրային պարտքին հինգէն մէկը:

Այս խառնաշփոթին մէջ դատաւոր Տի Փիէթրօ ուխտած է իր խաչակրութիւնը հասցնել վախճանին: Աղքատ գիւղացիներու զաւակ, նախ գաղթած է Գերմանիա, հոն ճաշարանի մը մէջ աշխատած, յետոյ Միլանօ վերադարձին մաս կազմած է ոստիկանութեան շարքերուն ու սկսած իրաւագիտական ուսումի: Ասիկա գինքը հասցուցած է դատաւորի գիրքին: Համակարգիչներու մասնագէտ մըն է նոյն ատեն ու օժտուած է հոյակապ յիշողութեամբ մը:

«Թոնինօ ջորիի մը չափ յամառ է ու համբերատար. որովհետեւ պէտք է համբերութիւն ունենայ գիւղացի մը. ու նաեւ պատուաւոր ըլլայ», կ'ըսէ մայրը:

Ինք հետաքրքրութիւններէ, ծախքերէ խոյս տուող մէկն է. սակայն ուր որ գըտնուի ժողովրդական խանդավառ ցոյցերու առարկայ կ'ըլլայ: Վերջերս իր նախագահած դատավարութեան հեռատեսիլէն ցուցադրութեան ութ միլիոն հոգի հետեւած էր: Ան գրեթէ վերածուած է ազգային հերոսի մը:

Փետրուարին կատարուած հարցախոյզի մը արդիւնքներուն համաձայն, պատասխանողներու 86%-ը վստահութիւն ունի Տի Փիէթրոյի. 70%-ը կը փափաքի որ ան պեղէ մինչեւ չարիքին խորագոյն արմատը. 70%-ը համոզուած կը յայտնէ որ անոր եւ նոյն կեցուածքին տէր այլ դատաւորներու ըրածը դրական ազդեցութիւն պիտի ունենայ Իտալիոյ համար:

ՔԱՂՀԱՆ

նածու ընտրել տալ իր անձը իր կուսակցութեան կողմէ զոր կը գլխաւորէ, բայց որ ոչ մէկ կչիռ կը ներկայացնէ, թէ պէտք է ապարէզը ձգէ Ժագ Տըլորի որ միակ ընկերվարականը մնացած է որուն տակաւին յաջողելու հաւանականութիւն մը կու տան հարցախոյզները:

Զօրաւոր ենթադրութիւն մը կը շեշտէ ձախողութեան ստուգանը. յուլիսեան համագումարը կրկնութիւն մը կ'ըլլայ Ռէնի համագումարին: Ռոքար ու Ֆապիւս կը ճակատին: Պայքարը այնքան բուռն կ'ըլլայ որ պատգամաւորներու ընտրութիւնը գաղտնի քուէարկութեամբ կը կատարուի: Ժոսփէն ու Ֆապիւս բաւական սուղ կը վճարեն Ռէնի եղբայրասապան պայքարը: Պարտուելով, Ռոքար կը կորսնցնէ ամէն բան. թէ' կուսակցութիւնը, թէ' նախագահ ընտրուելու հաւանականութիւնը: Ան եւս կրնայ ինքզինքը գտնել Ժոսփէնի ու Ֆապիւսի դիրքին մէջ, որոնք անուղղակի ծառայած էին Տըլորի յաջողութեան:

Վերջին պարագայ մը կը հիմնուի կուսակցութեան պառակտումին վրայ. Ֆապիւս եւ իր բարեկամները կը հեռանան. չեն ընդունիր Ռոքարի օրինականութիւնը: Դաշնակցութիւններուն մէջ մրցակից ղեկավարութիւններ գործի գլուխ կ'անցնին: Նախագահական թեկնածութեան համար ընկերվարական ճակատը երեք անուն կ'ունենայ. Ռոքարը որ միթերանեան մըն է, Ժագ Լանկը որ հաւկցուցած է թէ ասպարէզը առաջինին պիտի չձգէ, եւ Շըվէնըմանը: Մեծ է հաւանականութիւնը, այդ պարագային, որ կըրկնուի 1969-ի մղձաւանջը. այսինքն, նախագահական ընտրութեան Բ. հանգրուանին դէմ դիմաց մնան աջէն երկու թեկնածուներ. եւ այս անգամ վատթարագոյնը այն է որ այդ երկուքէն մէկը կըրնայ կոչուիլ Ժան-Մարի Լը Փէն:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ Հ. Յ. Դ. Ահարոնեան կոմիտէի դաստիարակչական յանձնախումբը հանդիսութիւն մը կազմակերպած է Մարտ 28-ին ներկայացնելու համար Գարեգին Նժդեհի կեանքն ու գործը: Օրուան հանդիսավարը եղած է Սեդա Սիմոնեան: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք խօսք տրուած է Անդրանիկ Ուրֆալեանի որ ծանրացած է Նժդեհի ազգային, կուսակցական եւ հանրային գործունէութեան վրայ, ի մասնաւորի Ամերիկայի մէջ իր տարած աշխատանքին եւ ցեղակըրօնութեան շարժումին վրայ, երբ 1933-ին ընդհանուր ժողովի պատգամաւոր էր: Անդրադառնալով ցեղակրօնութեան վրայ, Անդրանիկ Ուրֆալեան ըսած է. -- «Ան բազմօգուտ շարժում մըն էր. անով կարելի եղաւ վերականգնել մեր ժողովուրդի ռազմականութիւնը Սփիւռքի մէջ: Ան չի նմանիր գերմանական (նացիական) կամ իտալական մաֆիականութեան: Մեր ցեղակրօնութիւնը երբեք չեղաւ ծաւալապաշտական, այլ՝ ինքնապաշտպանական» («Յառաջ»՝ ի դէպ, եթէ իսկապէս այդքան «բազմօգուտ շարժում» մըն էր, ինչո՞ւ ճիշդ այդ պատճառով ալ Գ. Նժդեհ արտաքսուեցաւ Հ. Յ. Դ. շարքերէն)...»: Խօսք առած է նաեւ Արմէն Տօնոյեան որ ներկայացուցած է Նժդեհը իբրեւ զինուորական եւ ալարապետ: Ան ըսած է. -- «Հացի, ջուրի, լոյսի նման պէտք ունինք հպարտութեան: Այդ հպարտութիւնը՝ ազգային, ցեղային դաստիարակութեան ճամբով արթող հերոսը եղաւ Նժդեհ»: Երեկոյթը փակուած է հիւրասիրութեամբ:

*

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գոնգորտիայի Լօյոլա Զափըլի մէջ, Մարտ 18-ին Արցախի մասին դասախօսութիւն մը տուաւ փրոֆէսօր Ռիչըրտ Յովհաննէսեան Գոնգորտիա համալսարանի Հայ Ուսանողաց Միութեան հրաւէրով: Երեկոյթին բացումը կատարած է Ուսանողական Միութեան անդամներէն՝ Յոլեր Խաչերեան դաշնակի վրայ նուագելով Հայաստանի եւ Գանատայի քայլերգները: Օրուան հանդիսավարը եղած է Միջազգային Համայնքներու Միութիւններու Խորհուրդի ատենապետ՝ Նորայր Սէրէնկիւլեան որ շեշտած է թէ տարւոյն կարեւորագոյն հարցերէն մին եղած է Արցախի հարցին արծարծումը միջազգային շրջանակներու մէջ: Ապա, խօսք տուած է փրոֆ. Յովհաննէսեան որ անգլերէն, ձեռնհասօրէն ներկայացուցած է Արցախի պատմական անցեալը:

Հայաստանեան ԹՊԻՏ

- Մարիամ մօրաքոյր, կարելի՞ է ձեզ մի հարց տալ, - հարցնում է Վարդանիկը:
- Ի հարկէ, ի հարկէ, սիրելիս:
- Եւ դուք չէ՞ք նեղանայ:
- Ո՛չ, ո՛չ հարցրու:
- Մօրաքոյր, այդ դէպքում, ասացէք խնդրեմ, ձե՞զ էլ կարելի է համարել գեղեցիկ սեռի ներկայացուցիչ:

*

Հիւանդը գնում է բժշկի մօտ, բժիշկը դեղատոմս է գրում: Հիւանդը ստանում է դեղը եւ դուրս նետում պատուհանից:

- Ինչո՞ւ այդպէս արեցիր, -- զարմանում է ընկերը:

Հիւանդն ասում է.

- Ես գնացի բժշկի, որովհետեւ նա էլ է ուզում ապրել: Դեղորայք գնեցի, որովհետեւ դեղագործն էլ է ուզում ապրել: Իսկ դեղը դէն նետեցի, որովհետեւ ես էլ եմ ուզում ապրել:

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Բայց պատարագի սկիզբէն նկուղը բանտարկուած «խենթ»երը կը սկսին գոռալ իրենց հայհոյութիւնները այնքան միահամուռ թափով որ անոնց խուլ արձագանգները կը հասնին եւ կը խանգարեն պատարագուողը եւ ջերմեռանդ ժողովուրդը: Ի զուր հուժկու բարապանները, «որոնց ամէն մէկի պեխէն մէկ -- մէկ մարդ կը կախուէր», զայրացած պատարագուրին նշանին վրայ, կ'երթային նկուղ եւ յիմարապահներուն կը պատուիրէին «սաստեցնել այդ շուները»:

Արդելափակուածները անխնայ ծեծի տակ կը շարունակէին իրենց անէծքները եւ հայհոյութիւնները, գոռում -- գոչումով, օրհասական աճեղ ցասումով:

Այդ օրը վերջապէս, վերնատունէն, սամաթիացի արհեստաւոր կին մը, որ Խօճպսիդ Պայծառ կը կոչէին, որուն համար յետոյ կ'ըսէին թէ «այսահար» էր, զգածուելով նկուղի խենթերուն վիճակէն, նախ սկսեր էր բարձրաձայն լալ եւ յետոյ հայհոյել պատարագին եւ պատարագուողին եւ, ի նշան բողոքի, մինտէրները նետել «ջերմեռանդ ժողովուրդին» վրայ:

Պատարագէն յետոյ երբ պատրիարքը, արքեպիսկոպոսը, ամիրաները եւ անոնց հաւատարիմ երեւելիները հաւաքուած էին ժողովի մեծ սրահը եւ խոժոռ դէմքերով կ'որոճային օրուան պատահածներուն վըրայ, մէկը կը դիմէ Գազազ Ամիրային եւ կը մատնանշէ այն անպատեհութիւնը, որ կայ խենթերը պահելու պատրիարքանիստ եկեղեցւոյ մէջ:

-- Ժամանակները գէշ են, ամիրա՛ս, կ'ըսէ ան, երես անկեալ խոնարհելով եւ ձեր ոտքերը համբուրելով կ'ըսեմ թէ թաղերու մէջ անհնազանդներու եւ խենթերու թիւը օրէ օր կը շատնայ, մեր գնտանը նեղ կուգայ, դո՛ւն միայն ճար մը կրնաս ընել:

-- Ո՛վ Սուրբ Փրկիչ, կը գոչեն եկեղեցականները եւ ներկայ աշխարհականները միաբերան, ժամանակները գէշ են, մեզ փրկէ մեր բորոտ ոչխարներէն:

Այն ատեն Գազազ Ամիրա կ'որոշէ յիմարանոց մը շինել իր ծախքով, քաղաքի պարիսպներէն դուրս, Եէտի Գուլէ կոչուած ամայի վայրը եւ մատուռ մը՝ Սուրբ Փրկիչ անունով:

Երանիկ մօրաքոյրս այդ պատմութիւնները լսելով կը յուզուէր եւ՝ մտնելով այդ ժամանակի մարդոց հոգիներուն մէջ՝ կ'ըւէր զայրոյթով.

-- Քա տուտո՛ւ, ի՞նչ չսխըն մարդիկ են եղեր, կառավարութեան դուռը դիմէին, տաճկանային, բան մը ընէին, ազատէին:

Մեծ մայրս գլուխը կը շարժէր սրտմըտութիւնով եւ մօրաքրոջս ամբարիշտ մըտածումին հակադրելու համար կը խաչակնքէր եւ կ'ըսէր.

-- Ո՛ր կողմէ որ դառնայիր, ազատում չկար:

Սակայն կը պատահէր որ կաշառքով կամ ուրիշ միջոցով մը խնդրոյ առարկայ «յանցաւոր»ը խլամ պաշտպան մը գըտնէր եւ Պատրիարքարանը անզօր ըլլար իր պատժական միջոցները կիրառելու. այն ատեն, մօրս ըսելով, Պատրիարքարանը սոսկալի միջոցի մը կը դիմէր, բանադըրանք կ'արձակէր: Բոլոր թաղերու եկեղեցիներու բեմերէն քարոզիչները կը նզովէին եւ կը բանադրէին այդ մարդը եւ այլեւս ան, իր ամբողջ ընտանիքով, կը դառնար բորոտ, համայնքին համար: Ի՛նչքան դոռոզ գլուխներ, քանի մը ամիս խրոխտանալէ յետոյ, չդիմանալով այդ վիճակին, խոնարհեր էին, գացեր ծնրադիր ներում խնդրեր էին, իրենց բոլոր ունեցածը պատրիարքի գահին ստորոտը դրած էին, որպէսզի բանադրանքը վերնայ եւ կրկին «կենդանի մարդ դառնան»: Ոմանք ալ, կ'ըսէր մեծ մայրս, «կ'ուրանային իրենց լոյս հաւատքը եւ խլամ կը դառնային»:

Այսպիսի ժամանակներու մէջ է որ տուտուն, տասներորս տարեկանին, առաջին անգամ պառաւ ազգականներու հետ տունէն դուրս կ'ելլէ եկեղեցի երթալու համար: Այն ատեն Կ. Պոլիս քրիստոնեայ կիներ չէին կրեր եւրոպական տարազ, թուրք կիներու նման անոնք կը հագնէին ֆերաճէ կամ էնթարի եւ քօղարկուած էին եաշմագով կամ պարզ քօղով, ըստ իրենց պատկանած դասակարգին:

Եկեղեցիէն վերադարձին Լուսիկ եւ իր ազգականները կը հանդիպին ենիչէրիներու: Անոնք անմիջապէս կը յարձակին մատղաշ աղջկան վրայ, ֆերաճէն կը պատռեն այն առարկութեամբ որ կանանչ գոյնով վարդեր ունի. կանանչ գոյնը իսլամներու համար սուրբ գոյն էր եւ կեաւուրները իրաւունք չունէին կրելու: Բայց, ինչ որ աւելի ծանրակշիռ էր, այն էր որ Լուսիկի եաշմագը կը վերցնեն երեսէն ... պառաւները կը պոռան, ժամկոչ, լուսարար վրայ կը հասնին եւ օգտըւելով ենիչէրիներու միջեւ յառաջ եկած վէճէ մը Լուսիկը կը փախցնեն տուն:

Բայց հէք աղջիկը այլեւս անպատուուած էր: Ո՞վ կ'ամուսնանար աղջկան մը հետ, որուն երեսը տեսեր էին «հեթանոս»ներ: Ասկէ զատ՝ այլեւս վտանգաւոր էր այդ «նշմարուած» աղջիկը պահել տան մէջ: Մէկ օրէն միւսը ենիչէրիները կրնային գալ փախցնել: Լուսիկի ծնողքը, իրենց տունը եւ ընտանիքը փրկելու համար այդ հաւանական անպատուութենէն, կը դիմեն վարձկան միջնորդ կնոջ մը եւ կը պատուիրեն որ փեսացու մը գտնէ Լուսիկին համար:

Միջնորդ կինը եկեր էր Սկիւտար, ուր ենիչէրիները նուազ ազդեցիկ էին, ուր թաղերու խապատայիները (*) որոշ չափով կը զսպէին ենիչէրիներու սանձարձակութիւնները, երբեմն դաշինք կնքելով, երբեմն կուրծք կուրծքի, դանակ դանակի կռուելով -- իրենց եռեւն էին Անատոլուն եւ շրջակայ մօտիկ եւ հեռաւոր անտառները, ուր կրնային ապաստանիլ հարկ եղած ատեն -- եւ փնտռեր էր երիտասարդ մը, որուն ձեռքէն կինը խլել դիւրին չէր:

(*) Տեղական ոչ -- իսլամ հերոսներ:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

պէտք է շարունակուի Մինսկի գործընթացը:

«Էլչիպէյ կրկնեց, որ իր երկիրը դէմ չէ, որ Հայաստանի մարդասիրական օժանդակութիւն կատարուի, սակայն օժանդակութիւնը պէտք չէ պարփակէ քարիւղ եւ ռազմավարական այլ նիւթեր:

Ազրպէյճանի նախագահը կրկնեց, որ իր երկիրը Թուրքիայէ զէնք չէ առած եւ միայն բարոյական օժանդակութիւն կը պահանջէ Թուրքիայէ: Աւելցուց, որ Ազրպէյճան կ'ընթանայ ժողովրդավարական իրաւակարգի սկզբունքներով:

**

«Երբ Անգարայի մէջ այս զարգացումները տեղի կ'ունենային, Ազրպէյճանի իշխանութիւնները պնդեցին, թէ Հայաստան հրադադարէն օգտուելով կը պատրաստուի նոր եւ աւելի լայնածաւալ յարձակումի մը: Ազերիները պնդեցին, որ Հայերը նոր զինանիւթ փոխադրեցին Լաչինի միջանցքէն»:

Այս լրատուութիւնը հիմնուած ըլլալով միայն Թրքական աղբիւրներու վրայ, այն թիւր տպաւորութիւնը կը թողու որ Ազրպէյճան միշտ նման հաշտարար մօտեցում ունեցած է, մինչդեռ ճիշդ հակառակն է եւ դրական երեւոյթն այն է որ Էլչիպէյ վերջապէս այս դիրքը կը բռնէ:

**

Կռակոցներ շարունակուած էին Ապրիլ 21-ին եւ 22-ին Իջեւանի շրջանը, մինչ կռիւներ ալ կային Քելպաջարի շրջանի Մռաւ լերան բարձունքներուն համար, հակառակ հրադադարին, որու արձագանգած էր նաեւ «Լը Մոնտ» (Ապրիլ 22):

ՄԱԿ-ի ու ԱՄ -- ԵՄ -- ԱՄ -- Ը-ի դէտերու ապագայ տեղաբաշխման մասին ուսումնասիրութիւններ կատարելու նպատակաւ Բաքուէն Ստեփանակերտ գացած է դէտերու յառաջապահ պատուիրակութիւն մը: Ստեփանակերտէն հաղորդուեցաւ, թէ վեց հոգիէ բաղկացեալ խմբակը Ազգամէն Ասքերանի վրայով Ստեփանակերտ հասած ու հանդիպումներ ունեցած է Ղարաբաղի Ինքնապաշտպանութեան Ազգային Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի ու Պաշտպանութեան ուժերու հրամանատարին հետ: Պատուիրակները խօսակցութեան նիւթ դարձուցին մասնաւորաբար ապագային դալիք դէտերու կապուած ինչ ինչ թէքնիք հարցեր:

Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդը պաշտօնական հաղորդագրութիւն մը հրատարակելով յայտնեց, թէ Ղարաբաղ միշտ պատրաստ է խաղաղ բանակցութիւններով լուծում մը գտնելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ այլ հարցերու կարգին, զբաղեցաւ նաեւ ընկերային ապահովութեամբ որու բացը աղէտալի համեմատութիւններու հասած է եւ ալ աւելի կը ծանրանայ այս տարի, մինչեւ 100 միլիառ ֆրանքի հասնելով 1993-ի վերջ: Վերջին երեք տարիներու ընթացքին (1990, 1991 եւ 1992) 42 միլիառ էր եւ այս տարի այդ գումարին վրայ պիտի աւելնայ 60 միլիառ եւս եթէ միջոցներ ձեռք չառնուին: Ի՞նչ միջոցներ: Պալատիւր Մայիս 5-ին պիտի ներկայացնէ ցանկը այն միջոցներուն զորս կառավարութիւնը պիտի առնէ երկրին տնտեսական վերականգնումը ապահովելու համար. ամէն ոք գիտէ որ այդ միջոցները ապաժողովրդական պիտի ըլլան եւ այդ առընչութեամբ է, հաւանաբար, որ կարգ մը որոշումներ առած են ինչպէս՝ Նախարարներու ամսականներու 10% նուազումը եւ պետական պաշտօնատարներու աշխատավարձքին ալ «սառեցումը»: Ներկայիս Նախարարներու ամսականն է՝ 38.337 Ֆր. 58, բայց ասոր կողքին բազմաթիւ նիւթական այլ տեսակի առաւելութիւններ կան (բնակութիւն, պաշտօնի կառք եւայլն, եւայլն, որոնք զերծ են տուրքէ): Այս խորհրդանշական կարգադրութիւնները որոնք մեծ վնաս մը չեն բերեր Նախարարներուն պէտք է ծառայեն ցոյց տալու ժողովուրդին որ «զոհողութիւնները» վերէն կը սկսին...:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ պաշտօնազրկեց ոճրային հարցերու եւ ներումներու տնօրէնը՝ Ֆրանք Թէրիէ, որու գործունէութիւնը բաւական խնդրոյ առարկայ էր վերջերս եւ այս որոշումն ալ նախատեսելի էր: Մտերիմ մը Փիէր Արփայանժի եւ Պերնար Թափիի բաւական քննադատուած էր իր բացայայտ «ընկերվարական յանձնառութեան» համար: Երբ կառավարութիւնը կը փոխուէր, ներումի անմիջական վճիռներ արձակած է, առանց իսկ տեղեկացնելու իր նոր նախարարին: Այդ ներումներէն մէկը կը վերաբերի Թրաժէր հարցին որ խնդրոյ առարկայ կ'ընէր Ժորժինա Տիֆուա եւ ամուսինը:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ «իր մարդիկը» կը տեղաւորէ: Այսպէս, Փարիզի նոր ոստիկանապետ նշանակուեցաւ Ֆիլիփ Մասոնի: 57 տարեկան, Մասոնի «ընդհ. Տեղեկութեանց» (ռանսէնեռմաճ ժինեռօ) նախկին տնօրէն էր (1987 -- 88) եւ ինք է որ Աֆսիոն տիրէֆթի ցանցը քակած է:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ սահմանադրական Ատեանը որոշում մը տուաւ որ շատ կը նպաստէ Ելցինի Կիրակի օրուան հանրաքուէին: Արդարեւ, բեկանեց Խորհրդարանին որոշումը ըստ որուն հարկ էր ձեռք ձգել արձանագրուած քուէարկողներու ձայներու մեծամասնութիւնը (ինչ որ հակասահմանադրական է) եւ որոշեց որ քուէարկողներու ձայներու կէսէն աւելին անհրաժեշտ է միայն:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔԼԻՆԹԸՆ ծանր պարտութիւն մը կրեց, Քոնկրէն (թէեւ մեծամասնութեամբ՝ Դեմոկրատ) մերժեց իր տնտեսական ծրագիրը որու շնորհիւ, սկզբունքով աշխատանքի 500 հազար տեղ պիտի ստեղծուէր:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչման առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը՝ 11.30-ին:

Այս առթիւ կը քարոզէ եւ հայրական իր պատգամը կուտայ քաղաքս հիւրաբար գտնուող՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Կը հրաւիրուի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը յարգելու յիշատակը ապրիլեան մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներուն:

Ս. ՍԱՀԱԿ - ՎԱԼԱՆՍ

Շաբաթ, Ապրիլ 24, ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ապրիլեան նահատակաց յիշատակին:

Association du 7 Décembre

Réunion générale de l'Association du 7 Décembre; *Bilan et perspectives.*
le Vendredi 23 Avril à 20 h 30
6, ave. Bourgain, 92130 Issy-les-Mlx.

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ՝
Հ. Մ. Ը. Մ. Կ'ԱՊԱՀՈՎԷ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Մարսէյլի շրջանին մէջ ալ, ախոյենական մրցաշարքերը կը մօտենան իրենց վերջաւորութեան:

Լիկի պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէնթ Անթուանի Հ. Մ.-ը պիտի կրնայ, կը կարծենք, իր տեղը պահել: Ներկայիս 8-րդ է, բաւական հեռու վերջիններէն:

Անցեալ Կիրակի, պարտուած է Վիթրոլի դաշտին վրայ, ինչ որ անակնկալ մը չէր: Յառաջիկայ Կիրակի, Հ. Մ.-ը կը հիւրընկալէ Օրանժ քաղաքին խումբը՝ որմէ պարտուած էր 2 -- 0: Առիթ մը փոխ -- վրէժի, թէեւ հաւասարութիւն մը աւելի հաւանական է:

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, Փրովանսի ախոյեանութեան մէջ, այլեւս վստահ է որ վար պիտի չիջնէ: Կիրակի օր, իր դաշտին վրայ, շուրջ ժամուան մը հաւասար խաղարկութենէ վերջ, ցոյց տուած է իր առաւելութիւնը՝ 3 -- 0:

Կոլերը նշանակած են՝ Դերձակեան, Եանտեան եւ Պապայեան:

Յառաջիկայ Կիրակի՝ Արծիւ -- Քասիս: Երբ մրցման խաղը ընդհատուած էր լուրջ միջադէպերու պատճառաւ: Մաղթենք խաղաղութիւն...

Վ. Ս.

— ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ —

PARIS
MANIFESTATION
LE SAMEDI 24 AVRIL

—— Rassemblement Place (de l'Etoile) Charles de Gaulle, angle avenue Kléber à 18 heures
—— Dépôt de gerbes sur la tombe du Soldat inconnu, Place de l'Etoile
—— Défilé vers l'Ambassade de Turquie par la Place des Droits de l'Homme, Esplanade du Trocadéro.

- La C.O.P.A.F. (Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France) est invitée à prendre la parole Place du Trocadéro;
- Participation de personnalités;
- Le Comité d'Organisation prend la parole devant l'Ambassade de Turquie

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսի-ի Հայ Առաքելական եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու ու Շրջանի Կուսակցութիւններու, Միութիւններու ու Կազմակերպութիւններու
ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՊՐԻԼ 25-ԻՆ

ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:
ժամը 11.30-ին համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ:
ժամը 11.45-ին Թափօրի մեկնում:
ժամը 11.50-ին համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ:
ժամը 12.10-ին Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ:
ժամը 12.30-ին Ծաղկեպսակներու զետեղում:
ժամը 12.50-ին ճառերու ասարտում:
ՄԻԻՌՈՆ ՎՐԴ. (հայերէն) Վերապատուելի ԼԵՒՈՆԵԱՆ (ֆրանսերէն)
եւ Պր. Սանթինի

ALFORTVILLE

COMITE UNITAIRE DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES D'ALFORTVILLE

DIMANCHE 25 AVRIL

- Messe de Requiem à 10 heures, en l'église arménienne, rue Komitas
- A 12h30 regroupement puis défilé à partir de l'église jusqu'au Khatchkar, Place Carnot
- Recueillement puis prises de parole.

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ապրիլ 23, ժամը 18-էն 20 Ռատիօ «Կազել»ի մասնաւոր հաղորդում նուիրուած Մեծ Եղեռնի տարեդարձին:

ժամը 20-ին՝ Երիտասարդներու հսկումի հաւաքոյթ.

ա. -- Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Յուշարձանի բոցի արծարծում.
բ. -- Հսկումի արարողութիւն.
գ. -- Մոմավառութիւն.

Ապրիլ 24, ժամը 13-էն 15 Ռատիօ «Տիալոկ»ի մասնաւոր հաղորդում.

ժամը 15-ին՝ Յարգանք Նահատակաց. -- Յուշարձանի բոցի պաշտօնական արծարծում:

ժամը 15.30-ին՝ Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Կը պատարագէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԻՃԵԱՆ

Իսկ երգեցողութիւնը կը կատարէ ՍԱՀԱԿ -- ՄԵՍՐՈՊ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմազեանի:

ժամը 17-ին՝ ծաղկեպսակներու զետեղում եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն Յուշարձանին առջեւ:

ժամը 17.30-ին Պահանջատիրական ցոյց մը՝ որ տեղի կ'ունենայ Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռ.Ա.Կ.-ի կազմակերպութեամբ: Ժողովուրդը կը հաւաքուի Ռոն Բուէն տիւ Փրատօ, ուր խօսք պիտի առնեն քաղաքական եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ:

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 24-25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.047 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 68e ANNEE — N° 18.047

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Ապրիլ 24

Ժողովուրդի մը պատմութեան վերջին երեք քառորդ դարը կ'ամփոփուի այս թուականով. ամբո՛ղջ ժողովուրդի մը, որովհետեւ առանց անոր անկէ իբրեւ թէ դերծ մնացած կէսն ալ տարբեր տեղ սփիւռք դառնալէր այսօր, քան՝ ուր որ է: Սեւին բոլոր երանգներուն հոմանիշն է Ապրիլ 24-ը որուն երեք քառորդ դարու սուգի տիրակալութեան կ'ենթադրենք նաեւ ինչ որ կայ ծաղկած, բարոր ու յուսառու: Այդպէս եղած է միշտ վերյուշը անոր. ա՛յդ տիրակալութեան տակ սորված ենք յիշել ու նաեւ սիրա՛ծ՝ մեր սերունդը: Խաչ - պատարագ - հոգեհանգիստ ու չատ, չատ ոգեկոչումի ա՛լ ծամուելէն տափակցած կաղապարներ կը շրջանակեն տարեկան մեր նշումները. կ'անդրադառնա՞նք երբեք թէ անհորիզոն, անել կրկնութիւններ ա՛լ գրեթէ ընթացիկ բանի մը վերածած են զայն. տարիկա՝ մեծով ու պստիկով հազարներու Ծիծեռնակաբերդ դիմող շարաններէն մինչեւ Սփիւռքի հայ գաղութին գլխուն կարդացուած ճառերն ու քարոզները: Զե՞նք տեսներ թէ ամէն Ապրիլ 24-ի ինքնակամ անկարներու մեր ազգային թափօրներով մինչ պարտականութիւնը կատարածի գոհունակութեան կը փարինք չորս ձեռքով, խորքին մէջ մեր անէացումի վճիռին հեղինակն է որ կը փառաբանենք. ամէն տարի աստղ մը եւս կ'աւելցնենք անոր թեւատ յաղթանակին:

Մինչդեռ, այնքա՛ն բաներ կան որոնք տասնամեակներէ ի վեր, բայց յատկապէս այս վերջին 3-4 տարուան ընթացքին գոնէ, պէտք է զօրէին ուրիշ դէմք, ուրիշ իմաստ տալու Ապրիլ 24-ին. ան հանուած պէտք է ըլլար ոգեկոչումի միասնական ճակատ մը ձեւացնողի խղճալի աթոռակէն, զոր յաջողութիւններու ամէնէն չողչողունը կը նկատենք, սովորամոլութեան ու միայն վերապրողի պատմուճանին փաթթուած:

Անծայրածիր ցրումին ու հայրենիք կոչուած հողը ամրացնելու պայքարին թեւեններուն մէջ բռնուած ներկայութիւն ենք այսօր. առաջինը ամէն օր կ'ընդլայնէ սահմանները, «պահել»ու, «պահպանելու» նշանախօսքով. երկրորդը իր ամբողջ բեռը դրած՝ ժողովուրդի մը անըսպառ կարծուած համբերութեան վրայ, կը ձգտի անկախ երկիր, դերիշխան պետութիւն դառնալ: Հակադիր, հակընդդէմ այս թեւերուն համար այսօր, երբ Ապրիլ 24-ի կերտիչը «անցեալի դասը չըմոռնա՛լ» կը հրահանգէ, ո՞ւր է Ապրիլ 24-ը: Միասնական, միաճակատ մեր ոգեկոչումները, քարոզները, ճառերը, լոզունգները, օրհնութիւններն ու անէծքները, երգերը, ուխտերը բաւարա՞ր են «չե՛նք մոռցած» պատասխանելու:

Թէ՞ վիճելու արարքին գումարուած ապրելո՛ւ դրաւականը ու վերապրողի դերը՝ ապրո՛ղ Հայու իրավիճակով փոխարինածի ապացոյցը պէտք է տուած ըլլայինք. որպէս նշումի լաւագոյն տարբերակ եւ որպէս խաղաղութիւն մեր մեկնողներու միլիոնին:

Ա. Թ.

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – ԷԼՉԻԲԷՅ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԷՆ ԵՏՔ
ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Ինչպէս գրած էինք, Ապրիլ 22-ին, Անգարայէն Երեւան վերադարձաւ Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան. Խօզալի յուղարկաւորութիւնը առիթ տուած էր նաեւ որ հանդիպումներ ունենայ Էլչիպէյի եւ Տէմիրէլի հետ: Աւելցնենք որ մեկնումի պահուն իսկ, Անգարայի օդակայանին մէջ, նոր հանդիպում մըն ալ տեղի ունեցած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ Ա. Էլչիպէյի միջեւ, երբ առաջինը Երեւան կը վերադառնար եւ միւսն ալ Պոլիս կ'երթար ներկայ ըլլալու Խօզալի թաղման արարողութեան: Երեւան վերադարձին, Լ. Տէր-Պետրոսեանի մամուլի քարտուղարը՝ Ա. Աբրահամեան ասուլիս մը տուած է, որու կ'արձագանգէ «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Ապրիլ 23-ի իր թիւով: Արամ Աբրահամեան ասուլիսին խօսած է Լ. Տէր-Պետրոսեան - Էլչիպէյ հանդիպումներուն մասին որոնցմէ բխած է թէ պէտք է յանգիլ հետեւեալ եզրակացութեան. «առաջին, զինուած հակամարտութեան աւարտը եւ խնդրի քաղաքական լուծումը հնարաւոր կը դառնայ մօտ ժամանակներում. երկրորդ՝ պէտք է բացառուի երրորդ ուժի միջնորդութիւնը հակամարտութեան կարգաւորմանը, եւ երրորդ՝ խնդրի խաղաղ կարգաւորումը պէտք է լինի մէկ միասնական գործընթաց եւ շահագրգիռ բոլոր կողմերը պէտք է հանդէս գան համաձայնեցուած առաջարկներով, ծրագրերով, միջնորդութիւններով, ի հարկէ ԱԷ - ԷՍ - ԱԷ - Ը-ի շրջանակներում», Ա. Աբրահամեան նշած է նաեւ թէ Ռուսաստանի, Հայաստանի Թուրքիոյ, Միացեալ-Նահանգներու, Իրանի, Ուկրանիոյ, Վրաստանի ղեկավարներուն հանդիպումները եւս վճռորոշ էին, քանի որ բոլորն ալ նաեւ Ս. Տէմիրէլ եկան այն համոզման որ այսօր Ղարաբաղի մէջ անհրաժեշտ է անյապաղ զինադադար հաստատել:

**

Այս հանդիպումներուն առթիւ, ֆրանսական մամուլն ալ կ'արտայայտուի, բաւական հակիրճ կերպով, բայց դրական մօտեցումով: Արձագանգող մեր տեսած թերթերն են՝ «Լը Մոնտ», «Լիպերասիոն», «Քոթիտիէն», «Իւմանիթէ» (Ապրիլ 23):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼԱՏԻՒՐ արտասահմանեան իր առաջին այցելութիւնը կատարեց, Ապրիլ 22-ին, Պոն երթալով, ուր հանդիպեցաւ Քոհլին: Երկու վարչապետները աւելի համաձայնութեան կէտեր ունէին քան տարակարծութեան եւ լաւ «բարի գալուստ» մըն էր Պալատիւրի գերմանական դրամատան (Պունտըսպանք) որոշումը իջեցնելու «ղեկավար» սակերու իր 2 տոկոսները՝ զեղչի սակը 0,25 կէտ, կ'իջնէ ուրեմն 7,25%-ի եւ Լոմպարը կէս կէտ, այսինքն՝ 8,50%: Առաջին (զեղչ) սակը կը վերաբերի տոկոսի այն սակին զոր Պունտըսպանքը կը շնորհէ առեւտրական դրամատուներու տուած դրամին պարտամուրհակներու փոխարէն: Երկրորդը՝ (Լոմպար) այն սակն է զոր դրամատուները կը վճարեն Պունտըսպանքին երբ ստիպողաբար դրամի պէտք ունին: ԿԱԹԹԻ շուրջ, սակայն, ամէն ինչ չէ հարթուած:

ԲԱՑՈՒՄ ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՔՈԼՈՔԻՆ

Ինչպէս ծանուցուած էր շաբաթներէ ի վեր, Փարիզի մէջ, Ապրիլ 22-24-ին տեղի պիտի ունենար քոլոք մը նուիրուած Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսայի բողոքական Դաշնակցութեան եւ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ միացեալ նախագահութեամբ պատուելի Ժ. Սթիուըրթի եւ կաթողիկոսական պատուիրակ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի:

Բացումը տեղի ունեցաւ, Հինգշաբթի օր, Ապրիլ 22, Փարիզի 6-րդ թաղամասի քաղաքապետարանը, ժամը 18.30-ին կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեան:

Բարի գալուստի խօսքը արտասանեց թաղամասին քաղաքապետը՝ Ֆրանսուա Քոլէ որ հակիրճ ակնարկով մը կրցաւ ամփոփ գաղափար մը տալ Հայոց պատմութեան Տիգրանէն ցայսօր, ոգեկոչեց Քուչակը եւ յիշելէ ետք թէ Հայաստան եղաւ առաջին քրիստոնեայ Պետութիւնը, չէշտեց նաեւ թէ այդ մարտիրոս երկիրը տոկաց շնորհիւ իր Եկեղեցիին, իր այբուբենին, իր մշակոյթին, իր գրականութեան: Հարկ էր նեցուկ մը որպէսզի այդ ժողովուրդը դիմադրաւէ յուսահատութիւնը: Իր կարճ ելոյթին վերջին բաժնին մէջ, քաղաքապետը անդրադարձաւ Ֆրանսայի եւ Հայերու կապերուն, նշելով թէ Ֆրանսա աւելի քան որեւէ ուրիշ երկիր կրնայ գնահատել Հայերը, քանի կապերը շատ հին են եւ Ֆրանսայի հայ

(Շար.ը Դ. էջ)

Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՏԱՍՆՕՐԵԱՅ ԱՅՑԸ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Հայաստանի Հանրապետութեան փոխ-Նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեան Հարաւային-Ամերիկայէն Երեւան վերադարձի ճամբուն վրայ Փարիզէն անցաւ: Միայն օրուան մը կեցութեան այդ ընթացքին ան կրցաւ ժամանակ յատկացնել ու համառօտակի տեղեկութիւն տալ մեզի տասնօրեայ իր շրջապտոյտին անցքերուն մասին:

Ան ըսաւ թէ հիմնական երեք նպատակներով մեկնած էր այդ երկիրները. առաջինը պետական - պաշտօնական հանդիպումներն էին ղեկավարներու հետ. անոնց ընթացքին քննարկուած էին միջպետական յարաբերութիւններու հարցերը, քաղաքական խորհրդակցութիւններ կատարուած միջազգային շարք մը խնդիրներու եւ յատկապէս Հայաստանի տարածաշրջանին մէջ ստեղծուած իրադրութեան շուրջ:

Երկրորդ նպատակը հանդիպումներ ունենալ էր «Հայաստան» հիմնադրամի տեղական յանձնախումբերուն հետ, ժողովներ գումարել ու քննարկել աշխատանքին արդիւնաւէտ կազմակերպումի պարագաները:

Այցելութիւնը առիթ տուած էր նաեւ աւելի լայն հանդիպումներու հայ համայնքներու լայն շրջանակներուն հետ: Ու Գ. Յարութիւնեան գոհացուցիչ կը նկատէր ձեռք ձգուած արդիւնքները:

Արժանթինի, Պրազիլիոյ եւ Ուրուկուէյի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան փոխ-Նախագահը հանդիպում ունեցած էր նախագահներուն եւ Արտաքին նախարարներուն, Արժանթինի եւ Ուրուկուէյի Ծերակոյտի անդամներու հետ: Արժանթինի հետ ստորագրուած էր տնտեսական համագործակցութեան միջպետական համաձայնագիր զոր ստորագրած էր Արտաքին փոխ-Նախարար Գէորգ Ղազինեան որ կ'ընկերանար Գ. Յարութիւնեանի:

Փոխ-Նախագահը ըսաւ թէ պետական-պաշտօնական հանդիպումներու ընթացքին յատկապէս քննութեան առարկայ եղած էին Ղարաբաղի խնդիրը եւ խաղաղ լուծումի մը համար Ռիոյի խումբի երկիրներու կողմէ կարելի մօտեցումներու մշակման եւ միջնորդութեան հարցերը:

Գ. Յարութիւնեանի տեղեկատուութեան մէջ աւելի լայն տեղ գրաւեց «Հայաստան» հիմնադրամին առընչութեամբ տարուած գործունէութիւնը. ան ըսաւ թէ արդէն կազմուած են եւ կը գործեն տեղական յանձնախումբեր, վերոյիշեալ երեք երկիրներուն մէջ ալ: Ամենակարեւորը նկատեց այն երեւոյթը որ այս գաղութները խորապէս իւրացուցած են ազգային տուրքի գաղափարը որ հետզհետէ կը դառնայ հիմնադրամի գործելակերպի հիմնական սկզբունքը. Արժանթինի հայութեան կողմէ մէկ տարուան ընթացքին արդէն հաւաքուած է շուրջ երկու միլիոն տոլար: Հետաքրքրական նախաձեռնութիւն ունեցած է Պրազիլիոյ յանձնախումբը որ որոշած է որ ամէն հայ ամսական նուազագոյն 5 տոլար պէտք է փոխանցէ որպէս ազգային տուրք. առկէ զատ, իւրաքանչիւր գործատէր նուազագոյն 100 տոլար տայ ամսական եւ հայկական բոլոր կազմակերպութիւնները իրենց շահաբեր ձեռնարկներու եկամուտին 10%-ը յատկացնեն հիմնադրամին հաշիւին: Պրազիլիոյ հայ գաղութը կը նըկատուի շուրջ 18 հազար, իսկ Արժանթինինը շուրջ 120 հազար:

Կարեւոր այլ հանգամանք մըն ալ այն է որ Հարաւային-Ամերիկայի տեղական յանձնախումբերուն մէջ ընդգրկուած են գաղութներու բոլոր կազմակերպութիւններն ու կուսակցութիւնները: Գ. Յարութիւնեանի այցելութիւնը առիթ եղած էր որ այդ գաղութներուն մանրամասն ներկայացուին իրականացուող ծրագիրները, գործադիր վարչութեան եւ տեղական յանձնախումբերու գործունէութեան եւ համագործակցութեան կարգը, ճշգրտուին գաղափարներու եւ ծրագիրներու քարոզչութեան միջոցներն ու կարելիութիւնները, յետադարձ կապի ձեւերը. որոշուած է որ համայնքներուն պարբերական տեղեկութիւններ տրուին հիմնադրամի գործունէութեան ընթացքին, իրականացուող ծրագիրներու, միջոցներու օգտագործումին մասին:

Գ. Յարութիւնեան Փարիզէն անցքի առիթը օգտագործած էր հիմնադրամի Փարիզեան շրջանի յանձնախումբին հետ ալ ժողով մը գումարելու համար եւ քննարկելու Ֆրանսայի մէջ հիմնադրամի գործունէութեան առընչուած պարագաները: Ան Փարիզի մէջ հանդիպում ունեցած էր նաեւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին հետ: Խօսակցութեան գլխաւոր թեման եղած էր Մերձաւոր-Արեւելքի երկիրներուն մէջ հիմնադրամի կազմակերպումի խնդիրը եւ որոշուած էր որ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ տեղական յանձնախումբեր կազմաւորելու նպատակով Հայաստանէն յատուկ յանձնաժողով մը այցելէ այդ երկու երկիրները:

ՎԿԱՅԱՐԱՆ - ՎԿԱՅԱՐԱՆ - ՎԿԱՅԱՐԱՆ - ՎԿԱՅԱՐԱՆ

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

(ՆԱՄԱԿՆԵՐ)

ԽՄԲ. -- 1915-ին, երբ թուրք կառավարութիւնը կը ձերբակալէ հայ մտաւորականները, մէկ գիշերուան մէջ (Ապրիլ 11/24) ու կը խափանուի «Ազատամարտ»ը, որու խմբագիրն էր Շաւարշ Միսաքեան, ան կը մտնէ թաքստոց, ուրկէ օրը օրին (մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1916, Մարտ 26, զոհ պուլկար լրտեսի մը մատնութեան) թղթակցութիւններ կը ղրկէ Սոֆիայի «Հայաստան»ին: Գաղտնի ճամբով հասցուցած իր այս «նամակները» փաստաթուղթի արժէք կը ներկայացնեն, ցայսօր: Հասկընալի պատճառներով, Շ. գործած է զանազան ծածկանուններ (Ռազմիկ, Վարազ): Անոնք լոյս տեսած են «Մեծ Ճգնաժամը» ընդհանուր խորագրին տակ: Ստորեւ կը հրատարակենք անոնցմէ նոր շարք մը (առաջին մաս մը հրատարակեցինք 1989, Ապրիլ 22/23-ի եւ 1990, Ապրիլ 24-ի թիւերով): Պատճէնները --1957ին-- ձեռք ձգած ենք շնորհիւ Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան «մեր բանիբուն աշխատակցին» ինչպէս որակած էր զինք նոյնինքն Շաւարշ, Հայր Եփրեմ Վ. Պօղոսեանի:

■

ՊՈԼԻՍ, Յուլիս 12

«Ազգային» տօն էր, նախընթաց օր, օսմանեան երկրին համար:

Եւ տօնեցին մեր հարեւանները՝ սովորական հանդիսաւորութեամբ, պաշտօնատուները դրօշազարդելով, լուսավառութիւններ սարքելով, պաշտօնական հանդէսներ կատարելով:

Սահմանադրութեան եօթներորդ տարին էր. եւ Իթթիհատը անգամ մըն ալ բարձրաբարբառ հռչակեց իր բովանդակ աշխարհայեացքը, -- համխալամական հնոցի մէջ ձուլել ամէն բան:

Սրբապղծութիւն կը համարուէր մանաւանդ այս տարի -- յիշել նոյնիսկ անմեղունակ բառը, «օսմանեան»: Միայն Թուրք եւ իսլամ, միայն Գուրանի հետեւողներ ... «հէփիմիզ տէ օսմանըլը» ... Չէ՛, այդ երէկ էր, երբ երիտասարդ Թուրքիան տակաւին անչափահաս՝ կը հակէր մէկ այս, մէկ այն կողմ: Այժմ ան իր տարիքին եւ ուժին լրութեան մէջ է, կը բաւէ ինքնիրեն, գիտէ իր ըսելիքը, կարօտ չէ «բաղկացուցիչ տարրերու»:

Ով որ համբերութիւն ունեցաւ Յուլիս 10-ի առտուան Թուրք թերթերը կամ թռուցիկները թղթատելու, տողերու մէջէն ուրիշ բան չէր գտեր՝ բայց միայն թունաւոր շունչ մը, մութ ակնարկներ, համխալամական բարկ հոտ մը: Եւ մարդ այնքա՛ն օտար կը զգար ինքզինքը այս միջավայրին մէջ, լոյսին, արեւին այսքան մօտիկ ... Երբեք աւելի որոշ, աւելի պերճախօս արտայայտութեամբ մը պարզուած չէր ահաւոր խրամատը՝ իսլամի եւ քրիստոնեայի, տիրապետողի եւ հպատակի, տնեցիի եւ պանդուխտի միջեւ, խրամատ մը, որ եօթը տարի առաջ պիտի լեցուէր, համբոյրներու եւ ժպիտներու տարափի մը տակ, եւ որ, բարեբախտաբա՞ր թէ դժբախտաբար, չգիտեմ, փորուեցաւ, փորուեցա՛ւ լայնքէն ու երկայնքէն, եւ այսօր սարսափ կ'ազդէ արդէն:

Եօթնամեայ տարուան աշխատանքն էր որ քանդուեցաւ եօթը տարուան ընթացքին, շնորհիւ ափ մը շոշորթներու: Աւելի լաւ:

Երբեք «ազգային» տարեդարձ մը տօնուած չէր այսքան ողորմելի, այսքան ծիծաղաշարժ. Ողջ մնացած մէկ -- երկու հայ թերթերն անգամ, դասը նոր սորված մանուկներու պէս, քիչէ պարբերութիւններու շարքով մը փութացեր էին աւետել թէ ամբողջ օսմանեան երկիրը կը ցնծայ Յուլիս 10-ի մեծ տօնին առթիւ ... Եւ մարդ ակամայ կը յիշէր նախասահմանադրական օրերը, երբ դարձեալ բոլոր թերթերը, գոց եղած խօսքերու մէկ մէկ շանքարող կը տպէին: Համիտի ծնունդը կամ գահակալութիւնը փառաբանելու համար::

Դժխա՛խտ երկիր ...

*

Եօթը տարի ...

Եւ ի՛նչ դաժանքէժ անկում, ազգային վերածնութեան պատրուակով: Եօթը տարի առաջ՝ յետաշրջականներու դէմ, քաղաքական հակառակորդներու դէմ իրենց թանկագին մորթը պաշտպանելու համար հայկական հովանին մուրացող երիտասարդ Թուրքերն են, երէկուան «յեղափոխականները», որ ահա վագերային մոլեղնութեամբ մը կը խոյանան մեր վրայ, կը կտրեն մեր բազուկները, կը ստոցեն մեր ողնայարը, յանուն հայրենիքի վերածնունդին, ի փառս թրքական անկախութեան...

Անո՛նք են Մարտ 31-ի շարժման առեն, նոյնիսկ Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի բերնով՝ հայերէն լեզուպատառ ռումբ մուրացողները, որ եօթը տարուան մեր միամտութիւնը ահա քաւել կուտան իբրեւ անյարդ բորենիներ. Թեւ - թեւի համխտական բոլոր գործակալներուն հետ, որդեգրած ու բազմապատկած անոնց բոլոր հաւատաքննական միջոցներն ու գործիքները: Կերպարանքներ կան, որ հազիւ ազատեցան յետաշրջականներու կամ հակառակորդներու բռկտումէն, եւ այսօր արհամարհանքով կամ ատելութեամբ կը նային իրենց բարեկամներուն վրայ:

Եւ իրաւունք ունին. Չէ՞ որ նոյն ինքն Թալաաթ պէյը կը խոստովանէր թէ իրենց լայն օրերն են հիմա, եւ պիտի ընեն ինչ որ կրնան, ի՛նչ որ կ'ուզեն:

Ահա ապացոյց. -- Ամբողջ ժողովուրդ մը ողջակիզել՝ կանգուն պահելու համար պետութիւն մը, զոր Հայերը կրցեր էին յենարաններու կռթնցնել եւ քաշքշել, եւ որուն ահագնադղորդ փլուզում մը կը սպառնայ, շնորհիւ որդիներու անհնարին տգիտութեան եւ արիւնկզակ բարբարոսութեան:

Եաթաղանը մխած մեր կուրծքին, մագիլները մեր կոկորդին, ոճրախանձ աչքերով չոքեր են մեր վրայ եւ կ'ուզեն տրորել, քամել մեր նահատակ մարմինը, որպէսզի Թուրքիան ապրի, որպէսզի Օսմանի գահը անսասան մնայ...

Անմի՜տնե՛ր.

Զարկէ՛ք, զարկէ՛ք, եւ մեր արիւնը լակելով արշալոյսէն մինչեւ վերջալոյս, ապահովաբար կը հասնիք ձեր երազին, տօնելու ձեր Յուլիս տասը:

Կուգայ օրը, և երբ ձեր Յուլիս 10-ը անկասկած կը դառնայ մեռելոցի օր մը բոլոր բռնապետներուն համար, երիտասարդ ըլլան թէ ծեր, հարազատ իսլամ թէ տէօնմէ:

ՎԱՐԱԶ

«Հայաստան»
Յուլիս 18, 1915

■

ՊՈԼԻՍ, Յուլիս 16

Ահա վերջապէս, իրենց խոէշալի ճամբուն վրայ...

Երիտասարդ Թուրքերը խելայեղ մոլեռանդութեամբ մը փարած են գործի, կատարելու համար սուլթան -- Սելիմի ծրագիրը: Զուլո՜ւմ: Այս է իրենց պետական իմաստութեան ալֆան ու օմեկան:

Վերջին եօթը տարիներու ընթացքին, զանազան առգնապներու, Ներքին հոգեբու պահուն Թուրք մամուլը յաճախ կ'ափսոսար որ սուլթան Մէհմէտը կամ աւելի հզօր խալիֆաներ խելք չէին ըրած ատենին թրքացնելու, ձուլելու բոլոր քրիստոնեայ տարրերը, որով այսօր ազատ պիտի մնային ծանր տաղտուկէ մը, ներքին տրտունջներէ եւ պոռթկումներէ: Դեռ շատ չըներ որ «Թանին»ը, «կարմիր կոմիտէ»ին պաշտօնաթերթը, ահաւոր ըսպանալիքներու կարգին, կը յիշէր սուլթան Սէլիմի ծրագիրը:

Եւ ահա, իրենց ուժին ու մոլեգնութեան գագաթնակէտին հասած, կը գործադրեն այդ սպառնալիքները, խալամացնելով ամբողջ հայ ժողովուրդը:

Նախ ծրագրած էին ջարդել արմատապէս, ինչպէս կ'երեւայ բոլոր նշաններէն. բայց թերեւս շատ արկածալի գտնելով այդ միջոցը, ձեռք առին երկրորդ ծրագիրը -- բռնի գաղթ եւ թրքացում:

Բռնի գաղթը փաստ է արդէն. միսը անոր անմիջական հետեւութիւնը պիտի կազմէ եւ արդէն կիսովին յաջողած կը թուի: Տարաթներ առաջ, իբրեւ պատասխան խոնարհ զանգատի մը, որ Գում -- Գափուէն մինչեւ Պապը - Ալի կրցած էր հասնիլ. Թուրք նախարար մը կը յայտարարէր՝ թէ կառավարութիւնը ոչ մէկ թշնամական զգացում կը տածէ հայ ժողովուրդին դէմ, թէ Զէյթունը պարպեցին, որովհետեւ ապստամբած էր, իսկ Կարինը կը պարպէին, որովհետեւ Թրշնամին յարձակման սկսած է. Մէկ խօսքով, բոլոր այդ վայրագութիւնները կը ներկայացնէին իբրեւ առժամեայ կարգադրութիւններ, իբրեւ զինուորական անհրաժեշտութիւն:

Շատ չանցաւ, եւ տեսանք որ բռնի տեղահանութիւն մը կ'ընդգրկէ բոլոր հայկական շրջանները, Պոլսէն մինչեւ Մալաթիա: Կարինէն յետոյ կատարուած բռնի գաղթերը ուրիշ բան չեն պատմեր արդէն: Եթէ Տրապիզոնը զինուորական տեսակէտով պարպեցին, Սեբաստիան, Խարբերդը, Մալաթիան, կամ հարեւան Նիկոմիդիոյ գիւղե՞րը ինչ մեղք ունէին: Տրամաբանութեան արտասովոր ճիգ մը փորձելու պէտք չկայ: Ուր որ կը տանկընան, ատրճան մը ապա են. ո՛ւր որ կը դիմադրեն՝ կոտորածը կը հասնի՝ իբրեւ գերագոյն պատասխան: Իսկ անոնք, որ կը քշուին զարհուրելի դաժանութեամբ մը, սահմանուած են կամ սովամահ մեռնելու, կամ սրամահ կոտորուելու, եւ կամ լաւագոյն պարագային, զանգուած -- զանգուած թրքանալու:

Արդէն այնպէս է կարգադրուած գաղթը, որ զանազան վայրերէ հասնող եւ յաճախ իրար դաւաճարբբասի անծանօթ ընտանիքներ մէկով -- երկուքով կը տեղաւորեն իսլամական օճախներու մէջ, մօրեմերկ, անարգուած եւ նոյնիսկ հայկական խեղճուկ «Տէր Ողորմեա»ի մը կարօտը քաշելով:

Շատերու մէջէն պերճախօս փաստ մըն է սա երկտող նամակը, գրուած Արաբկիրէն Պոլիս, -- Յունիս 25 թուականով -- քոյրն է որ կը գրէ եղբօրը:

...«Քիչ գրովս շատ բան հասկցիր, եղբայրս. մենք ալ քաղաքէն պիտի ելլայինք, բոլոր կալուածներնիս ծախեցինք: Բայց հիմա հոս մնացինք: Այս նամակս լալով եմ գրեր, չնեղանաս. չեմ գիտեր, չուաբեցայ մնացի. կարծեմ հիմա դուք ալ տատանկ եղաք, բոլոր քաղաքը թրքութիւն ընդունելով. մենք ալ ընդունեցինք, դուն ալ ընդունէ եւ շուտով հեռագիր տուր որ հոստեղ չըլլայ թէ ուրիշ խօսք մը առաջարկեն...»: Այդ ուրիշ խօսքը, կռահեցի՞ք արդեօք, այն է՝ որ կը սպառնան կինը ամուսնացնել ուղղափառ իսլամի մը հետ...:

Աւելի սրտաճմլիկ է տասնամեայ մանուկի մը խոստովանութիւնը, դարձեալ նոյն քաղաքէն.

«Հայրի՛կ, այս անգամ թագաւորին հրամանով ընդհանուր աշխարհ օսմանցի ըլլալու ենթարկուեցաւ, մենք ալ ընդունեցինք»:

Իսլամացման կարգախօսը վաղուց է տրուած նոյնիսկ հասարակ պաշտօնեաներու: Չի բաւեր որ խուզարկութեանց պահուն բոլոր եկեղեցիներն ու հոգեւորականները անարգեցին անհնարին խայտառակութեամբ, չի բաւեր որ թոյլ չտուին նոյնիսկ կաթիլ մը միւռոն ուղարկելու Սուլթանիէյի 6-7000 թշուառ Զէյթունցիներուն, -- այժմ ամէն մէկ քայլին կը պոռան Հայերու երեսին:

-- Տաճկցէ՛ք...

Կամ՝

-- Ահա՛ մզկիթ, աղօթեցէ՛ք...

Շատ խորերը երթալու պէտք չկար. Պոլսոյ զուարճութեան մէկ կայանը, Ալէմտաղին, պարպեցին շաբաթներ առաջ: Իբր 35 ընտանիք քշուեցան, իրենց տէրտէրին հետ Ատափազարի Խէնտէք թըրքանակ գիւղը, անկէ բաժնուելու համար Թուրք եւ չերքէզ գիւղերու մէջ, իւրաքանչիւր գիւղի երկու ընտանիք յատկացնելով: Թուրքերէն ալ երաշխաւոր առնուած է՝ որ չփախցնեն թշուառ հալածականները: Տէրտէր քահանան վարդավառի կիրակին կը համարձակի երթալ մօտակայ հայաբնակ գիւղ մը պատարագելու: Վրայ կը հասնին երկու ոստիկաններ եւ զինքը ձերբակալելով՝ կը տանին միւտիրին քով. Երբ խեղճ քահանան կը փորձէ բացատրել թէ աղօթելու համար միտքուած էր երթալ հայ գիւղը, միւտիրը կը պատասխանէ կատարեալ սառնասրտութեամբ.

-- Հոս մզկիթ կայ, գնա՛ աղօթէ ուզածիդ չափ...:

ՎԱՐԱԶ

«Հայաստան»
1915, Յուլիս 25

LES DEFINITIONS DU GENOCIDE

S. BALIAN

La loi ou plus exactement la Convention Internationale relative au génocide n'a pas manqué de définir ce terme, contrairement à certains autres que la loi ne définit pas estimant dans ces cas cette opération inutile ou inopportune, voire impossible.

Consacrant le néologisme du Professeur Raphaël LEMKIN, elle a pris la précaution de tracer les limites de la notion qui constitue d'abord et surtout une incrimination pénale prévue et sanctionnée par la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (1).

Originairement caractérisée par l'Assemblée Générale des Nations-Unies: *«Le génocide est le refus du droit à l'existence à des groupes humains tout entiers, de même que l'homicide est le refus du droit à l'existence à un individu; un tel refus bouleverse la conscience humaine, inflige de grandes pertes à l'humanité, qui se trouve ainsi privée des apports culturels ou autres de ces groupes, et est contraire à la loi morale ainsi qu'à l'esprit et aux fins des Nations-Unies»* (2), la notion, ainsi entrée dans le vocabulaire courant, fait en réalité l'objet de multiples définitions qu'il n'est pas inutile de sommairement dénombrer et de comparer.

Loin d'être simple, la définition fondamentale donnée par le texte innovateur de la Convention Internationale de 1948 en comporte en réalité quatre. Elle énumère quatre séries de faits par quatre formules génériques, qui, chacune, à soi seul, constitue le crime de génocide. Distinguées en tant que définitions secondaires dans leur présentation par des lettres (a, b, c, d), elles visent des hypothèses très différentes les unes des autres et il suffit que les faits dénoncés entrent dans l'une ou l'autre de ces sous-définitions pour que soit constitué le crime de génocide. Ensemble, ces définitions subordonnées concourent à donner à la notion de génocide une physionomie complexe et très large allant de la destruction de groupes entiers (a) à l'entrave des naissances (d).

Entrée dans l'ordre juridique français par une loi en date du 1er Août 1950 (3) qui a autorisé la ratification de la Convention Internationale de 1948 à laquelle la France était signataire, cette définition vient d'être reprise par l'article 211-1 du nouveau code pénal consacré par les lois n° 92-683 à 686 du 23 juillet 1992 dont l'entrée en vigueur a été reportée en 1994.

Mais en intégrant le crime de génocide

dans son texte même, le code pénal français ne s'est pas borné à reproduire la définition de la Convention Internationale. Il l'a formulée en élargissant encore ses limites. Ce surcroît d'extension résulte de la substitution de certains mots ou tournures par de nouvelles plus générales, plus compréhensives: ainsi, «meurtre» est remplacé par «atteinte volontaire à la vie»; «devant entraîner» est remplacé par «de nature à entraîner»; dans le même sens, la suppression de précisions, ne constituant désormais plus une condition d'application du texte, ouvre le texte à une virtualité d'applications plus importantes: ainsi tout transfert d'enfants et toute destruction tombent sous le coup de l'application de la loi (4).

Ces tendances extensives répondent à l'évidence au souci primordial de prévention du génocide par la dissuasion et la possibilité ménagée par une autorité d'intervenir à temps, avant que l'irréparable ne soit commis. A ce mouvement, et comme par contrepoids, s'opposent les définitions de la langue commune, plus restrictives, plus étroites, tournées, comme d'instinct, vers la répression et la réparation. Accrochées à l'étymologie du mot, inspirées par l'indignation et l'horreur d'un tel crime, la définition courante du génocide, elle-même pluriforme, est largement autonome par rapport à la définition légale et, par certains côtés, s'y oppose. Généralement plus brève, plus lapidaire, elle ajoute au texte tendant à être beaucoup plus restrictive: *«Destruction d'une race»* (5); *«Crime contre l'humanité. Extermination délibérée d'un groupe ethnique»* (6); *«Souvent employé à tort au sens général de massacre. Le vrai sens est: «extermination délibérée d'un peuple, d'un groupe ethnique»* (7); *«Extermination méthodique d'un groupe humain, ethnique, racial, religieux»* (8); *«Crime commis dans l'intention de détruire un groupe humain, national, ethnique, racial ou religieux»* (9); *«Destruction méthodique d'un groupe ethnique»* (10) etc. A ces formules, s'oppose dans l'ordre des définitions communes, un énoncé tiré d'un dictionnaire anglais, beaucoup plus proche de la définition légale et qui en est une formulation condensée: *«The use of deliberate systematic measures (as killing, bodily or mental injury, unlivable conditions, prevention of births) calculated to bring about the extermination of a racial, political, or cultural group or to destroy the langage, religion, or culture of a group»*.

Ainsi, définition légale et définition courante apparaissent comme les deux pôles opposés d'une même condamnation morale du crime, la première tournée vers la prévention, la deuxième vers la répression et la réparation, ce qui tend à laisser penser que même si un génocide échappe à la reconnaissance et à la sanction de la loi internationale, il sera saisi, comme par relais, par la conscience populaire qui finira avec le temps à faire justice.

S. B.

(1) *Adoptée par l'Assemblée générale des Nations Unies le* 9 *décembre* 1948 (*A/res*/260 (*III*)).

(2) *Résolution* 96 (*I*) *al.* 1 *de l'Assemblée générale des Nations Unies adoptée le* 11 *décembre* 1946.

(3) *D.* 24 *novembre* 1950, *J. O. p.* 12006, *D.* 1950. 274.

(4) *C'est le lieu de dire que cette extension de l'incrimination de génocide interdit (théoriquement) tout laxisme au sens originaire du terme. Par laxisme de leurs juges, c'est-à-dire par une interprétation trop restrictive des termes des textes incriminateurs,les accusés, passant à travers, échappaient à toute sanction.*

(5) *Quillet.*

(6) Littré, *Supplément*, *éd. Encyclopædia Britannicus*, 1983.

(7) Girodet Jean, *Pièges et difficultés de la langue française*, *Dictionnaire Bordas*, *Bordas*, 1981.

(8) Grand Larousse de la langue française, *Larousse*, 1972, *t. III*.

(9) Larousse, 3 *volumes*, 1966, *t. II*.

(10) Le Petit Robert, *éd.* 1977.

ԱՆՎԵՀԵՐ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐ

Մինչեւ այսօր դժբախտաբար հայ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը անծանօթ կը մնայ ճշգրիտ կենսագրութեանը բոլոր հայ հերոսներուն որոնք 1890-ական թուականներէն ի վեր զոհուեցան Հայկական ազատագրութեան համար: Տարօնը որ ազատագրական շարժման ոգին եղած է եւ հայ յեղափոխութեան ու մարտնչողներու հնոցը, անթիւ զոհ տուած է այդ սուրբ գործին: Անոնցմէ ո՞ր մէկը յիշել. Արաբօ՞ն, Վաղարշա՞կը, Հրա՞յրը, Սեբո՞րը, Ջնտօ՞ն, Սէյդօ՞ն, Սեդրա՞կը, Սարօ՞ն, Ղազա՞րը, Գալէ՞ն, Մակա՞րը, Կորի՞ւնը, Մջօ՞ն, Գուրգէ՞նը, Սուրէ՞նը...: Անոնք բոլորն ալ մէկը միւսէն անձնուէր ու պարտաճանաչ էին իրենց գործին մէջ: Ասոնց կարգին էր մեր անմահ Գէորգ Չաւուշը որուն եկաւ Կովկասէն միացաւ փորձառու, թրծուած Ռուբէն Տէր-Մինասեանը: Այս երկուքը միասին Տարօնի մէջ ստեղծեցին Հ. Յ. Դ. բանակ մը:

Որպէս այդ երկրին հարազատ մէկ զաւակը, կը յիշեմ կռիւ մը որ տեղի ունեցաւ Կուռտուռ 1907-ին: Գէորգ քանի մը ընկերներով կ'երթայ Կուռտուռ, տեղական կոմիտէն կազմակերպելու: Վասակ Մակար (դժոխքի բաժին ըլլայ իր հոգին) լուր կուտայ Մշոյ վալիին եւ ահա Թուրք վալին ալ արդէն տոռր կը սպասէր: Կը հաւաքէ Թուրք, քիւրտ, չէրքէզ ու կ'երթան չորս կողմէն կը պաշարեն գիւղը:

Գէորգ Չաւուշ, Սեդրակ, Սարօ, Բարսեղ միջոցներ կը մտածեն որպէսզի կռիւի ընթացքին գեղացիներ չկոտորուին: Կ'որոշեն գիւղէն դուրս գալ, տեղացի զինուած երիտասարդներու հետ: Ծառաստաններուն մէջ կը սկսի ճակատագրական ահեղ կռիւ մը, որուն յիշատակը կ'ոգեկոչէ հետեւեալ երգը. —

Երկինք ամպեց կրակ տեղաց,
Փայլակ զարկեց անձրեւ ցողաց,
Վալու սիրտը ուռի պէս թողաց,
Մինչեւ Մուշը շան պէս սողաց:

Գէորգ Չաւուշ կրակ տուաւ,
Շուն ղումանտան գետի զարկաւ,
Ոտքն ու գլուխը ցեխը մտաւ,
Մինչեւ Մուշը լուրը հասաւ:

Գէորգ Չաւուշ շատ քաջ մարդ էր,
Լեռներ ձորեր կը թնդացնէր,
Ուր որ Քիւրտ պէյ մը տեսնէր,
Իրեն ձեռքէն չէր խալըսեր:

Շուն ղումանտան ու ալային,
Գէորգ կոտորեց բոլորին,
Արար աշխարհ լսեց ամէն,
Արեւելքէն փչեց քամին:

ՅԱԲԵԹ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ
Սորտարցի

ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ

Ամերիկայի մէջ հրատարկուող Journal of Political and Military Sociology *վեցամսեայ ակադեմական հանդէսը նոր հրապարակ հանած իր վերջին թիւին մէջ կը պարունակէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը փրոֆէսէօր Վահագն Տատրեանի կողմէ, հետեւեալ նիւթին շուրջ՝* Թուրք զինուորականներու դերը Օսմանեան կայսրութեան բնակիչ Հայերու բնաջնջումին մէջ: Պատմական շարայարութեան յատուկ ուսումնասիրութիւն մը (The Role of the Turkish Military in the Destruction of Ottoman Armenians : A Study in Historical Continuities)*: Այս գործը հիմնուած է Անգլիոյ Պետական սայի, Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ Պետական արխիւներու մէջէն պեղուած փաստաթուղթերու լայնածաւալ ուսումնասիրութեան մը վրայ: Երկասիրութիւնը մաս կը կազմէ Եյլ էֆ Կուկկընհայմ Գիտահետազօտական Հիմնարկին կողմէ հովանաւորուած պրպտումներու ծրագրի մը, որուն վարիչ տնօրէնն է Տոքթոր Տատրեան: Գործին գլխաւոր առանցքը կը կազմէ քննարկումը այն դասակարգի Թուրք սպաներուն, որոնք կը յանուեցան քաղաքականութեան մէջ, սայթաքուեցան մոլեռանդ գաղափարախօսներու կողմէ եւ վճռական ազդեցութեամբ մը մասնակցեցան Հայերու սատկճանական եւ ապա վերջնական բնաջնջման գործին:*

Աշխատասիրութիւնը կը յայտնաբերէ նաեւ նոր մանրամասնութիւններ 1894-96 թուականներու համիտեան ջարդերուն առընչուած գաղտնի հրամաններու հաղորդման, նախճիրներու կազմակերպման եւ ընդհանուր աւերածութեան տարողութեան մասին: Այս կապակցութեամբ հեղինակը կը վերլուծէ այս ջարդերու ներգործիչ ազդեցութիւնը Ա. աշխարհամարտին Հայերու դէմ կիրարկուած ցեղասպանութեան վրայ այն իմաստով որ ջարդարարներու անպատիժ մնալը 1894 — 96 թուականներուն, տեսակ մը անուղղակի վարձատրութեան դեր խաղաց եւ այդ ձեւով քաջալերեց ապագայ ջարդարարութիւնը:

Աշխատասիրութեան այլ ուշագրաւ մէկ կէտը այն է որ հեղինակը կը վերլուծէ ջարդերը կառավարող սպաներու այն հոյլը, որոնք Պալքանեան 1912 — 13 պատերազմէն առաջ եւ այդ պատերազմի տեւողութեան իրենց մշակած վայրագութիւնները կիրարկեցին հայկական ցեղասպանութեան յատուկ ջարդերուն եւ որ այդ սպաները Պալքաններու մէջ գործադրած էին յոյն, մակեդոնացի եւ պուլկար ապստամբ եւ ազատակռիւ խումբերու դէմ:

Այս հանդէսը ոչ միայն ակադեմական հանգամանք ունի այլեւ ուշադրութեամբ կը կարդացուի պետական դիրք ունեցող դիւանագէտներու եւ անոնց մասնագէտ խորհրդատուներու, բայց յատկապէս այն զինուորական փորձագէտներու կողմէ, որոնց մասնագիտութիւնն է պրպտել միջազգային կնճիռներ, որոնք ամէն տեսակ պատերազմներու կը յանգին:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Մեծ հայրս, Յակոբ, սերած էր իրենց անվեհերութեամբ եւ ճարպիկութեամբ ծանօթ կարաւանի առաջնորդներէ: Այդ հին օրերուն Սկիւտար տրանզիտի քաղաք մըն էր եւ նշանաւոր էր իր կարաւանսարայներով եւ արագոտն ձիերու կայաններով: Յակոբի հայրը՝ Տիրին եւ հօրեղբայրը՝ Ֆարհատ, կարաւաններ կ'առաջնորդէին մինչեւ Պաղտատ, Պասրա, Պարսկաստան, «մինչեւ Հինդիստան, Չինումաչին», կ'ըսէր Երանիկ մօրաքոյրս: Միեւնոյն ատեն Տիրին աչուղ էր եւ Ֆարհատ՝ մեստան ().*

Տատս շատ դժբախտ եղած է այդ ամուսնութեամբ: Ոչ միայն ան յանկարծակի ինկած է իր սովորած կեանքէն բոլորովին տարբեր միջավայրի մէջ, այլեւ Տիրին օղլու Յակոբ եղած է տարօրինակ եւ անկարգ մարդ: Ան իր կարգին աչուղ էր եւ կառապան — այլեւս չկային կարաւաններ: Գինետունի հերոս, կռուազան, արկածախնդիր, անխկա երբեմն անսալով անդիմադրելի մղումի մը, կը թողուր կնիկ, տուն, կին, երեխայ, եւ ձի հեծնելով կը մեկնէր սրարշաւ Փոսայի ճամբէն: Իր հետքը կը կորսուէր Չամլըճայի եռեւը տարածուող հովիտին մէջ: Ո՞ւր կ'երթար, ի՞նչ կ'ընէր, ոչ ոք կարողացած է որոշ բան մը ըսել իմ հետաքրքրութեանս: Հաւանաբար կ'երթար Անատոլուի մերձաւոր եւ հեռաւոր քաղաքները եւ տօները կը մասնակցէր իր աչուղի հանգամանքով: Թերեւս պարզապէս որոշ վայր հասնելէ ետքը ձին պահ կուտար տեղ մը եւ իբր տերվիշ կը թափառէր անծանօթ ճամբաներու վրայ, աներոշ նպատակով ... Ամէն պարագայի իմ պատանեկան տարիներուս Սկիւտարի ծերերը կ'ըսէին թէ Տիրին օղլու Յակոբ աննման աչուղ էր, մանաւանդ երբ անպատրաստ կ'երգէր կամ կ'արտասանէր: Թուրքերը այնքան կը գնահատէին իր աչուղական արուեստը որ կ'աշակերտէին իրեն: Ան, ըստ վկայութեան, երբեմն գրի կ'առնէր իր երգածը՝ հայատառ թրքերէն: Բայց այդ գրութիւններէն ոչ մէկ բան չեմ կրցած գտնել: Միայն լսած եմ մեծ հօրս երեք աչուղական բանաստեղծութիւնները ուրիշ աչուղի մը՝ Հագոբի (ազգով հայ) այրի կնոջ բերնէն, որոնք ինծ թուած էին գմայլելի: Բայց այն ատեն հազիւ տասներկու տարեկան էի:

Նոյնպէս չեմ կարողացած գիտնալ թէ Տիրին օղլու Յակոբ ի՞նչ նուագարանի վրայ կը նուագէր: Մեծ մայրս իր ամուսնոյն մահէն յետոյ ոտքերուն տակ ջախջախեր էր այդ գործիքը, այրեր էր բոլոր թուղթերը եւ կը մերժէր որեւէ տեղեկութիւն տալ իր ամուսինին աչուղի հանգամանքին մասին, որ իր տառապանքներուն պատճառը կը համարէր:

Տիրին օղլու Յակոբ կը վերադառնար իր խորհրդաւոր ճամբորդութենէն յոգնած, սպառած: Անխկա անշշուկ կ'ենթարկուէր կնոջը խնամքներուն, կը կազդուրուէր, կը սկսէր գլուխ բարձրացնել եւ ահա օր մըն ալ կը նետուէր ձիուն նիւսին եւ ճամբայ կ'ելլէր:

Իր կինը այդ անհետացումներու միջոցին կը մնար անտէր եւ երբեմն կը մատնուէր ծայրայեղ չքաւորութեան: Միշտ յղի՝ ան կ'անիծէր իր ամուսինը, կ'անիծէր իր բախտը եւ կ'ապաստանէր եկեղեցի:

Այս պայմաններուն մէջ ան ունեցած էր տասներեք զաւակ, որոնցմէ իննը կ'ապրէին: Մայրս վերջինթերն էր այդ զաւակներուն:

Ես ունէի ուրեմն հինգ մօրեղբայր եւ երեք մօրաքոյր: Իմ ծնած ատենս միայն Նահապետ մօրեղբայրս ամուսնացած էր եւ իր ընտանիքով կ'ապրէր Ենի Մահալլէ: Անիկա եւ Խաչիկ մօրեղբայրս, որ կը բնակէր Բերա, երկաթագործ էին: Միւս մօրեղբայրներս եւ մօրաքոյրներս՝ բանուորուհի, եւ կ'ապրէին մեր տան մէջ:

*

Իմ մանկութեան առաջին օրերէն իմ աչքերս հանգչած են հօրս անդորր եւ պայծառ դէմքին վրայ: Անոր ժպտուն եւ կապոյտ աչքերը, թանձր շրթները, կանոնաւոր դիմագծերը քիչ մը ցցուած այտոսկրներով, բարձր հասակը, պատրիկեան ձեռքերը կը ներշնչէին բարութեան ու վայելչութեան զգացում: Անիկա ունէր առողջ դատողութիւն եւ օժտուած էր հաւասարակշիռ իմացականութեամբ: Իր կեանքին մէջ յառաջ եկած յանկարծական փոփոխութիւնները կարող էին ընկճել զինքը եւ դառնացնել, բայց ան իր բարոյական ուժերով յաղթեր էր այդ բոլորին եւ լաւատեսութիւնով կը դիմաւորէր ամէն կացութիւն: Իր ծերութեան օրերուն ունէ մէկը, որ տեսնէր անոր անխռով դէմքը, ճերմակ, բայց առատ մազերը լայն ճակատին վրայ, եւ լսէր անոր հանդարտ եւ կշռաւոր խօսքը, կ'ունենար այն տպաւորութիւնը՝ թէ ան մարդ մըն էր որ հասած էր իր բոլոր նպատակներուն եւ որուն կեանքը անցեր էր անվրդով, հեդասահ գետի մը նման:

Իր հայրը, Յովհաննէս, եղեր էր դատաւոր Ռումէլիի մէջ: Ցխտնըրհինդ տաբեկանէն կուրցեր էր եւ քսան տարի ապրեր էր կոյր վիճակի մէջ շարունակելով իր աշխատանքը: Հօրենական մեծ հօրս ծագումը շրջապատուած է խորհրդաւորութեամբ: Օտար արիւն մտեր էր ընտանիքին մէջ, հաւանաբար՝ սլաւական: Այդ մասին կ'ըլլային ակնարկութիւններ հօրս ընտանիքի ծերերուն կողմէ, բայց հայրս չէր սիրեր խօսիլ այդ նիւթին վրայ: Միայն կը հաստատէր, երբ առիթ ներկայանար, որ իրաւամբ «օտար արիւն մտած է մեր ընտանիքին մէջ»:

(*) Դիւցազներգական պատմութիւններ պատմող:

(Շար. 4)

(Շար. Ա. էջէն)

գաղութին ներմուծումը լաւագոյն փաստերէն մէկն է: Գաղութ մը որ համբաւաւոր անձնաւորութիւններ ալ տուած է Ֆրանսայի: Քաղաքապետը առանձնաշնորհ մը կը նկատէր որ իր քաղաքապետարանը կատարուի այս ֆոլոքին բացումը եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէր բողոքական Դաշնակցութեան եւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, պատուելի Սթիւըրթի եւ Գիւտ Արք.ի, պատուելի Սահակեանի եւ Գեղամ Թորոսեանի ու իր բարի գալուստին կը միացնէր մաղթանքներ որպէսզի յաջողութեամբ պսակուի այս ինքնատիպ ձեռնարկը:

Պատուելի Սահակեան իր եւ Գ. Թորոսեանի անունով կը բացատրէր թէ ինչո՞ւ կազմակերպուած էր այս ֆոլոքը: Ինծի համար, կ'ըսէր պատուելին, երազ մըն է որ կ'իրականանայ ու խօսքն ուղղելով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, կ'աւելցնէր՝ «շնորհիւ ձեր ներկայութեան մանաւա՛նդ»: Պատուելի Սահակեան, շարունակելով իր բացատրութիւնները, կը յիշէր որ հայ ժողովուրդին 90-էն 95%-ը կը պատկանի Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ թէ վերջին շրջանին երկու դէպքեր իրենց անդրադարձը ունեցած էին Հայերու վրայ՝ երկրաշարժը եւ անկախութիւնը: Եւ յետ -- համայնավար այս շրջանին, անհրաժեշտ էր նշել Հայց. Եկեղեցւոյ կարեւոր դերը, ծանօթանալ անոր յատկանշական եւ ինքնատիպ բնոյթին: Կը յիշէր թէ նոյն օրը վերադարձած էր Հայաստանէն: Վերջաւորութեան պատուելի Սահակեան կը յայտնէր նաեւ թէ բոլոր դասախօսութիւնները լոյս պիտի տեսնեն գրքոյկով:

Իրեն կը յաջորդէր պատուելի Ժագ Սթիւըրթ, Ֆրանսայի բողոքական Դաշնակցութեան նախագահը, որ կը շեշտէր թէ Բողոքական Դաշնակցութիւնը պատւուած է եւ իր ուրախութիւնը կ'արտայայտէր այս ֆոլոքին առթիւ, աւելցնելով իր երախտագիտական զգացումները Գարեգին Բ.ի եւ Գիւտ Արք.ի: Նկատած էր որ մեծ մեդիաները քիչ կը խօսին Հայաստանի մասին, Ղարաբաղի, շրջափակման ողբերգութեան: Քիչ կը խօսուի անոր մշակոյթին, Հայց. Եկեղեցւոյ մասին, մինչ կարիքը կայ ծանօթանալու այս հարստութեանց եւ դժբախտութեանց որոնք դրոշմած են իր պատմութիւնը: Այս ֆոլոքը հաղորդութեան եւ համախոհութեան պիտի ծառայէ: Պատուելին եզրափակիչ իր խօսքին մէջ մաղթեց որ այս օրերը մաքի հաղորդութեան մը վկայութիւնը բերեն:

Պատուելի Սահակեան հրաւիրեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը որ իր խօսքը բերէ:

Գարեգին Բ. գոհունակութեամբ եւ ուրախութեամբ է որ ողջունեց այս ֆոլոքը որ այնքան հարուստ կը թուէր: Շեշտեց թէ ծանօթութիւն (ֆոնէսանս) չի նշանակեր միայն տեղեկատուութիւն, այլ՝ հաղորդութիւն, մեծ ուրախութեամբ է, ուրեմն, որ կ'ողջունէ այս նախաձեռնութիւնը: Յիշեց որ 31 տարի առաջ, այս նոյն քաղաքին մէջ, 1962 Օգոստոս 11-ին էր որ Հայց. Եկեղեցին կ'ընդունուէր Եկեղեցիներու Էքիւմէնիք խորհուրդին մէջ եւ այս առընչութեամբ ողեկոչեց Էքիւմէնիք շարժումին մեծ ռահվիրան՝ տոքթ. Վիսթըրհոֆ որ այս առթիւ կը յայտարարէր՝ «Մեծ պահ մըն է, որովհետեւ կ'ընդունինք քրիստոնեայ առաջին եկեղեցին»: («Յառաջ». -- Յիշենք որ ժողովը գումարուած էր Օգոստոս 8 -- 11 *Սիթէ Ինիվերսիթէրի* Միջազգային Տան մէջ եւ օրակարգի նիւթ էր խորհրդային հինգ Հանրապետութիւններու ի շարս որոնց՝ Հայաստան, Եկեղեցիներուն անդամակցութիւնը: Օգոստոս 11-ին է որ բացարձակ միաձայնութեամբ կ'ընդունուէին Էջմիածնի եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւններու դիմումները որոնք այս առթիւ միացեալ յայտարարութիւն մը կը կատարէին: Յանուն Էջմիածնի ժողովին կը մասնակցէին. -- Կոմիտաս Եպիսկ. Տէր -- Ստեփանեան, Պարգեւ Վրդ. Գէորգեան, եւ Սերովբէ Արք., յանուն Կիլիկիոյ Աթոռին, Դպրեվանքի տեսուչը՝ Գարեգին վարդապետ):

Գարեգին Բ.ի այս կարճ ելոյթէն ետք, Գիւտ Արք. կը կարդար Վազգէն Ա.-էն ստացած ողջոյնի գիրը, ուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կ'ըսէ. --

«Խորին գոհունակութեամբ ստացանք Ձեր հաղորդումը ի մասին Հայ Առաքելական Եկեղեցուն նուիրուած Գիտաժողովի, որը տեղի կ'ունենայ Փարիզում Ապրիլի 22 -- 24 օրերին, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսիայի Բողոքական Եկեղեցիների Ֆեդերացիայի:

«Բարձրօրէն սրտանց կը գնահատենք սոյն նախաձեռնութիւնը եւ կը խնդրենք, որ հաճիք Մեր ողջոյնը եւ հայրական սէրը բաշխել Գիտաժողովի նախագահութեան եւ զեկուցումներով հանդէս եկող յարգարժան անձնաւորութեանց:

«Մեր օրերին, երբ ժողովուրդները թէ՛ Արեւմուտքում եւ թէ առաւելապէս Արեւելեան Եւրոպայում, ապրում են հոգե -- բարոյական տագնապալի ժամանակներ ու ծարաւը ունեն իրենց ընտանեկան եւ ընկերային կեանքը բարեշրջելու ոգեկանութեան իրաւ արժէքներով, կը խորհինք թէ մենք՝ հոգեւոր սպասաւորներս, պարտինք մեր նպաստը բերելու՝ Քրիստոսի լոյսով՝ նոր խօսք ասելով մեր օրերի մարդկութեան:

«Քրիստոնէական ոգեկանութեան արժէքներով՝ մարդկային ընկերութիւնը բարեշրջելու ճանապարհի վրայ, նաեւ առաքելահիմն Հայ Եկեղեցին, հազար եւ եօթը հարիւր տարիների ընթացքում կերտած իր ոգեկան արժէքներով, կոչուած է իր ուրոյն նպաստը բերելու:

«Վստահ ենք, թէ Փարիզում տեղի ունենալիք յարգանքի արժանի այս Գիտաժողովը, ինչ որ չափով պիտի ծառայի այս նպատակին, վեր հանելով Հայ Առաքելական Եկեղեցու ոգեկանութեան արժէքները:

«Մեր Սուրբ Եկեղեցու բազմադարեան կենտրոն Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից բերում ենք Գիտաժողովի բոլոր մասնակիցներին Մեր բարի մաղթանքները եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը:

«"Այսուհետեւ եղբարք իմ սիրելիք, հաստատուն եղերուք, անշարժ կացէք, առաւել լերուք ի գործս Տեառն յամենայն ժամ, գիտասջիք զի վաստակքն ձեր ոչ են ընդունայն առաջի Տեառն" / Ա. Կորնթ. ԺԵ. 58 / »:

Գեղամ Թորոսեան շնորհակալութիւն կը յայտնէր ու կը հրաւիրէր ներկաները հիւրասիրութեան մը, որուն պիտի յաջորդէր Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին դասախօսութիւնը:

*

Այս դադարէն ետք, Գիւտ Արք. խօսելու կը հրաւիրէր Գարեգին Բ.:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին դասախօսութեան նիւթն էր՝ «Le Credo de l'Eglise arménienne», *որ խիստ հետաքրքրութեամբ ունկնդրուեցաւ (կ'անդրադառնանք առանձին):*

Գիւտ Արք. փակեց առաջ հաւաքոյթը ներկաներուն առաջարկեց հարցումներ ընել, եթէ հարկ տեսնեն ու երեկոյթը փակուեցաւ «Հայր Մեր»ով:

Ա. Մ.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՔԼՈՎԻՍ. (Միացեալ -- Նահանգներ). -- Տաղանդաւոր երաժիշտ -- երգահան՝ Տիրան կառվարենցի *վաղաժամ մահուան առիթով, Յովիկ Էթեմեզեան 25 տոլար կը նուիրէ «Յառաջ»ին եւ այս տխուր առիթով, խորազգած ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր կնոջ՝ Այտային, իր մօր՝ Տիկին Նուարդին ու քրոջը՝ Մարիին:*

*

Յովիկ Էթեմեզեան իր սիրելի զարմիկին՝ Վահրամ Ոսկանեանի *դառնաղէտ մահուան առիթով 25 տոլար կը նուիրէ «Յառաջ»ին եւ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Պետրոսեանի եւ զաւակներուն:*

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ -- ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

նիւթ. -- ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻ

կը ներկայացնէ՝
ԶՈՒԱՐԹ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ուրբաթ, Ապրիլ 30, ժամը 20.30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան
Զարուհի եւ Տիգրան Տէմիրեան
սրահը
17, rue Bleue, Paris 9e

Դասախօսութենէն ետք ըմպելիք:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. -- Այրի Տիկին Նուարդ Գույումճեան եւ զաւակներն ու թոռները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ -- հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի *մահուան 14-րդ տարելիցին առթիւ 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:*

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիրան Կառվարենցի *թարմ յիշատակին, Վալանսէն Պ. Յակոբ Կօչկարեան 200 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՆՈՐԸՆԾԱՅՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆ. -- Պ. Հայկազ Ասատուրեան 300 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Զահերու գործի համար շրջուն ներկայացուցիչի մը պէտք կայ:
Հեռ. -- 46 -- 66 -- -61 -- 78
136, Avenue A. Briand - 92160 Antony

Présentation de l'ouvrage de H. SIRANYAN

Monseigneur *Norvan Zakarian*, ainsi que la *Maison de la Culture Arménienne* de Villeurbanne vous invitent à la présentation de l'ouvrage de *Henri Siranyan* :

«L'HISTOIRE DES PRINCIPALES ETAPES DE LA LITTERATURE ARMENIENNE»
suivie du
«DICTIONNAIRE DES PRINCIPAUX AUTEURS ARMENIENS»
le Vendredi 30 Avril à 20 h 30
à l'Espace Arménien
40, rue d'Arménie — Lyon 3e

ARMENIE

VOLS DIRECTS
à bord d'avions récents d'une compagnie aérienne française

MARSEILLE - EREVAN

- 2 990 F. -

Prix Aller/Retour incluant l'assurance annulation
Séjour supérieur à 1 mois + 500 F.
Aller simple 1 990 F.
Tarif enfant 1 990 F.

1 *Aller/Retour tous les 15 jours en juillet août*
en juillet : le 6 et le 20
en août : le 3, le 17 et le 31

LES NOUVEAUX ESPACES
1, Rue Adolphe THIERS, 13001 MARSEILLE
Tél. : (16) 91 92 55 11
Fax : (16) 91 92 55 46

Lic, 1 13 216

ASCENSION

4 JOURS EN NORMANDIE
AU CENTRE DE VACANCES
DE LA
CROIX ROUGE ARMENIENNE
Les 20, 21 ,22 et 23 Mai
Départ de l'autocar :

Jeudi matin
— ALFORTVILLE
Place Carnot à 8 h
— ISSY-LES-MOULINEAUX
Eglise Arménienne à 8 h 30
— GARE SAINT LAZARE
25, rue de Rome, Paris à 9 h
Participation aux frais :

Voyage + Séjour de 4 jours en pension complète + Excursions Deauville, Mont Saint Michel etc.........680 F.

*

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 7 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements téléphoner à :
NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69
A partir du 4 Juillet téléphoner au *Centre de Vacances* 16 — 31 21 77 63

Dans le cadre de la commémoration du 78ème Anniversaire du génocide arménien de 1915

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

organise une soirée
CINEMA
en collaboration avec
La Maison Méditerranéenne de l'Image
Jeudi 29 Avril à 20 h 30
Cinéma Odéon
(La Canebière)
Projection de

NOSTALGIE

Un film de *FROUNZE DOVLATIAN*

Ce film retrace la fuite vers l'Arménie soviétique, la découverte de la collectivisation des terres, le stalinisme, les méthodes du KGB et la nostalgie d'un paysan qui veut revoir son village natal et les pierres sur lesquelles rien n'a repoussé. Des images saisissantes sur les massacres et les rapports avec les combattants kurdes.

Un chef-dœuvre parlant arménien et sous-titré

Cette manifestation a reçu le soutien de la Ville de Marseille et du Centre Georges Pompidou.

— Participation aux frais : 30 F.—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 27
MARDI
27 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ -- Թիւ 18.048
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
68e ANNEE — N° 18.048

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐ ՔԱՐՈԶԵՑ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԵՐԵՒԱՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 24, վաղ առաւօտէն, խուռներամ բազմութիւն մը կը փութար Ծիծեռնակաբերդ, անգամ մը եւս խոնարհելու Ապրիլեան մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակին առջեւ։

Երթը սկսած էր Ազատութեան Հրապարակը (Օփերա), ուր տեղի կ'ունենար սուգի համախմբում մը։

Ժամը 11-ին, նահատակներու յիշատակը յարգելու կուգային, Ծիծեռնակաբերդ, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան, Խորհրդարանի նախագահ՝ Բաբգէն Արարքցեան, վարչապետ՝ Հրանտ Բագրատեան, բազմաթիւ քաղաքական այլ դէմքեր եւ երեսփոխաններ։ Ծաղկեպսակներ դրուեցան յանուն Հանրապետութեան նախագահին, Խորհրդարանին եւ կառավարութեան։ Պետական անձնաւորութիւններու ժամանումէն անմիջապէս ետք կը հասնէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որուն կ'ընկերանային եպիսկոպոսներ եւ կը կատարուէր հոգեհանգստեան պաշտօն մշտնջենական բոցի առջեւ, մինչ Վազգէն Ա. Հոգւոցը կ'արտասանէր։

Ծաղկեպսակներ դրին նաեւ օտար երկիրներու դեսպաններ, դիւանագիտական ներկայացուցիչներ, ձեռնարկութիւններ, կուսակցութիւններ, նախարարութիւններ, Սփիւռքահայեր եւ բազմահարիւր անհատներ։

– Շիրակի դաշտավայրի բնակիչները ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակին իրենց տուրքը մատուցանելու համար, ամէն տարուան պէս, եկած են Ջաջուռ գիւղի մերձակայ Ջարդի ձորը, ուր նոյնպէս հոսած է հարիւրաւոր անմեղներու արիւնը։ Մեծ Եղեռնի զոհերու յիշատակի ոգեկոչումը սկսած է հոգեհանգստեան պաշտօնով ու երգչախումբի հոգեւոր երգերով։ Յուշաղբիւրին ծաղկեպսակներ դրուած են Գիւմրիի քաղաքային, Ախուրեանի շրջանի տեղական իշխանութիւններու կողմէ։

– Հայկական ցեղասպանութեան դէմ պայքարի Միութիւնը հանդէս եկած է Ծիծեռնակաբերդ Հայոց Մեծ Եղեռնի թանգարան-յուշահամալիրի «Ուխտատան» ստեղծման նախաձեռնութեամբ որ պիտի ամփոփէ հայ ժողովուրդի նկատմամբ օսմանեան Թուրքիոյ, նաեւ այսօրուան Ազրպէյճանի գործադրած վայրագութիւնները փաստող ամբողջ աշխարհը ցրուած պատմափաստագրական, իրաւաբանական, բազմատեսակ եւ բազմալեզու վաւերագրերը եւ նկարներ։ Թանգարան-յուշահամալիրը, նախատեսուած է կառուցանել հանգանակութիւններու եւ այլ միջոցներով, Հայաստանի եւ Սփիւռքի մասնակցութեամբ։

– Ապրիլ 24-ին, Եղեռնի 78-րդ տարելիցին առթիւ, ամբողջ օրը ապահովուած էր Երեւանի երթեւեկը եւ փոխադրական միջոցները ձրի էին։ Այս կարելի եղած է Մեծ Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան, քաղաքային Խորհուրդի եւ Փոխադրական ու Հաղորդակցութեան նախարարութեանց դրամական օժանդակութեան շնորհիւ։

– Կազի աղէտալի պակասը իր հետեւանքներն ունեցած է մինչեւ Ծիծեռնակաբերդ, ուր շատոնց մարած էր «Անմար բոցը»։

– Ապրիլ 24, ամբողջ օրը հեռատեսիլը կը բանէր եւ կարելի եղաւ ուղղակի սփռումներ կատարել Ծիծեռնակաբերդէն, ինչպէս նաեւ ապրիլեան նահատակներու նուիրուած պատարագը էջմիածնէն։ Ցաւալին այն է միայն որ յայտագրին կրնան հետեւիլ միայն այն շրջաններու բնակիչները, որոնք ելեկտրականութիւն կը ստանան։

– Ելոյթ ունենալով ճարտարագիտական համալսարանը, ապրիլեան ոգեկոչման ընթացքին, Արտաքին նախկին նախարար՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան յայտարարած է որ հայ ժողովուրդի հաստատ դիրքորոշումը ցեղասպանութեան հարցին նկատմամբ խոչընդոտ չէ Հայաստանի պետականութեան ճամբուն վրայ։ Նախկին նախարարին հրապարակային առաջին ելոյթն էր իր հրաժարումէն ի վեր։

ՓԱՐԻԶ

Փարիզի մէջ Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը, ինչպէս ամէն տարի, սկսաւ եկեղեցական արարողութեամբ։ Ս. Յովհ.-Մկրտիչ Մայր տաճարին մէջ պատարագեց Վիեննայի առաջնորդը Մեսրոպ Եպիսկոպոս Գրիգորեան, իսկ քարոզեց Գարեգին Բ. Կաթողիկոս։

Ան նախ շեշտեց քրիստոնէութեան մէջ վկայութեան հանգամանքը, անկէ անցնելու համար ազգային պատկանելիութեան ու ըսաւ.– «կամ Հայ ենք ու հայութեան, հայրենիքին վկան, կամ հայութիւնը անուն մըն է, հետք մըն է մեր վրայ դրուած»։ Ապա որպէս հայութեան ու անոր 1.5 միլիոն նահատակներուն վկաները, հրաւիրեց ներկաները մէկդի ձգելու իրենց սեփական ինքնութիւնները ու մասնակցելու հաւաքական ինքնութեան, ըլլալու մասնիկը ընդհանուրին։ Յիշեց որ նոյն պահերուն «Հայաստանի սուրբ հողին վրայ մեր հազարաւոր եղբայրները նախագահով, կաթողիկոսով Ծիծեռնակաբերդ կը բարձրանային շաղախուելու մեր նահատակներէն ցոլացող կենդանարար լոյսով»։ Ոչ պարտականութիւն էր, ոչ ալ պատշաճութիւն որ Հայութիւնը Ապրիլ 24-ին կը դիմէր իր նահատակներուն, կը դիմէր իր կարիքին համար, քանի որ նահատակները պէտք չունէին այլեւս մեզի, այլ՝ մենք իրենց։ Անոնք իրենց մահով ոչ միայն անցեալ մը կտակած էին մեզի, այլ մեռած էին մեզի եւ գալիք սերունդներուն ապագան ապահովելու համար։

Ապա Կաթողիկոսը անդրադարձաւ կեանքի, ապրելու թելադրանքին որ կը բխէր Ապրիլ 24 թուականէն, յատկապէս Եղեռնի յիսնամեակէն ի վեր։ Անմիջական սերունդին հետ վերջ գտած էր լալու, ողբալու հոգեբանութիւնը ու այլեւս սուգի օր մը չէր Ապրիլ 24-ը, այլ արդարութեան պահանջքին օրը։

Այս ընդգծումին հետ Գարեգին Բ. յիշեց Տէր Զօրի մէջ կատարուած արարողութեան մը ընթացքին պատահած յուզիչ պարագայ մը. գլուխը, երեսը գրեթէ ամբողջութեամբ ծածկուած 90-ամեայ մամիկ մը բերեր էին իր առջեւ. անոր խլամ տղան ներկայացուցեր էր զայն, ըսելով թէ մայրն է ու Հայ։ Կինը երբ թեզանիքը բացած էր, Կաթողիկոսը թեւին վրայ կարդացեր էր անոր Սրբուհի անունը. Տղան աւելցուցեր էր որ մայրը զիրենք ծնած, սնած էր առանց օր մը իսկ մոռնալու իր հայութիւնը։ Հարիւր թոռներու տէր այդ մեծ մայրիկը եկեր էր իր տուրքը տալու բիւրաւոր նահատակներուն։

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը իր քարոզին վերջաբանին մէջ կրկին անդրադառնալով Ապրիլ 24-ի նորոգուած բնոյթին, փառք տուաւ Աստուծոյ, որ կ'ապրինք ոչ միայն որպէս ժողովուրդ, այլեւ որպէս անկախ ու պետականութեան տէր ազգ։ Այս իրողութիւնը տեղ պէտք չէ ձգէր անմիաբանութեան ու անտարբերութեան, ան կոչ ուղղեց յատկապէս երիտասարդ սերունդին որ պէտք է ճիշդ ըմբռնէր նահատակներուն պատգամը. մահ չէր անոնց ուզածը այլ կեանքը. հայ երիտասարդը պէտք է պատգամը իրագործէր իր կեանքով. ապրեցնելով հայութիւնը, Մեսրոպի բարբառը, Հայուն հոգեւոր, ազգային, մշակութային արժանիքները։

Խուռներամ բազմութիւն մը որուն մաս կը կազմէր նաեւ Հայաստանի գործավար Վահան Տէր-Ղեւոնդեան, հետեւեցաւ պատարագին ու հոգեհանգստեան պաշտօնին. յատկապէս մեծ տպաւորութիւն գործեց օրուան քարոզը որ փարիզահայ իրականութեան մէջ հազուադէպ էջ մըն էր երկնայինին ու երկրայինին ամուր շաղախումով, գաղափարին ու խանդավառութեան դժուար զուգորդումով, իր հօտին մտահոգութեամբ պարուրուած քաջ հովիւի անկեղծութեամբ ու ներկան ապրող հայերէնով մը։

ՑՈՅՑԸ ԵՒ ԱՆՏԵՂԻ ԵԼՈՅԹ ՄԸ

Նոյն իրիկունը, ինչպէս ամէն տարի, տողանցք եւ ցոյց տեղի կ'ունենային Անծանօթ Զինուորի (Էթուալ) շիրիմէն մինչեւ Թրքական դեսպանատուն։ Այս անգամ, ի հրճուանք գաղութին նախաձեռնողն էր նորածին՝ COPAF (Coordination des Organisations Politiques Arméniennes de France), այսինքն Հ.Յ.Դ., Ս.Դ. Հնչակեան եւ ՌԱԿ, որոնց այս, թէկուզ յապաղած, միասնականութիւնը, մանաւանդ Ապրիլեան ոգեկոչման առթիւ դրական տպաւորութիւն գործած էր։

Ուրեմն, նախ ժամը 18-ին ծաղկեպսակ կը դրուէր Անծանօթ Զինուորին շիրիմին, ապա քանի մը հազարի հասնող բազմութիւն մը, հակառակ տեղատարափ անձրեւին Ավընիւ Քլէպէրէն կը հասնէր նախ Թրոքատէրոյի հրապարակը (մարդկային իրաւանց) ուր յանուն կազմակերպիչ յանձնախումբին, այսինքն երեք կուսակցութիւններուն, խօսք կ'առնէին Ժան Կիւրեղեան (ֆրանսերէն) եւ Արմէն Գույումճեան (հայերէն)։ Այս ելոյթները, աւուր պատշաճի, կը համապատասխանէին օրուան ոգեկոչման, որու կը միացուէր բնականօրէն Արցախեան հարցը եւ շրջափակման ողբերգութիւնը։ Բազմութիւնը շարունակելով երթը կը հասնէր Թրքական դեսպանատան մօտ (լաւ պաշտպանուած ապահովութեան ուժերու կողմէ) ուր խօսք կ'առնէր ֆրանսերէն՝ Մուրատ Փափազեան։ Հոս, պարտինք ճշդել որ երեք բանախօսներն ալ, եթէ իրենց անձով կուսակցութիւն մը կը ներկայացնէին (Ժան Կիւրեղեան՝ ՌԱԿ, Արմէն Գույումճեան՝ Ս.Դ. Հնչակեան եւ Մ. Փափազեան՝ Հ.Յ.Դ.) կը խօսէին յանուն կազմակերպիչ մարմնին, ինչպէս ճշդուած էր արդէն ծանուցումին մէջ, թէեւ ան ալ շատ յստակ չէր եւ թիւրիմացութիւն կը ստեղծէր քանի հոն կ'ըսուէր թէ COPAF-ի (3 կուսակցութեանց) ներկայացուցիչները կը խօսին Թրոքատերօ եւ կազմակերպիչ յանձնախումբի ներկայացուցիչն ալ՝ Թրքական դեսպանատան առջեւ։ Ամէն պարագայի մէջ, անհամութիւնը չըսելու համար աւելին, հոս պիտի պատահէր քանի որ Դաշնակցական բանախօսը Ապրիլ 24-ը չփոթելով կուսակցական հաշուեյարդարի իր բեմերուն հետ, ընդհանուր վրդովում ստեղծեց (անոնց մօտ գոնէ որոնք կը լսէին) իր մաղձը թափելով Հայաստանի Հանրապետութեան ազգընտիր առաջին նախագահին հասցէին, քննադատելով նախ անոր այցելութիւնը Անգարա, Եօզալի յուղարկաւորութեան առթիւ, ապա Հրայր Մարուխեանի արտաքսումը Հայաստանէն։ Բողոքի ձայներն ու սուլոցները չյաջողեցան լռեցնել բանախօսը։

Երկար չենք ուզեր խորհրդածել նման տմարդի երեւոյթի մը առջեւ որ նաեւ քաղաքական տհասութեան բաւական ցայտուն խորհրդանիշ մըն է։ Արդարեւ, ելլել եւ քաղաքական մեր ճղճիմ հաշիւները մաքրելու համար ընտրել իբրեւ թուական Ապրիլ 24-ը եւ իբրեւ վայր՝ Թրքական դեսպանատունը՝ Il faut le faire, կ'ըսեն Ֆրանսացիք։

ՆՈԹՐ-ՏԱՄԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, այս տարի ալ, Ապրիլ 24-ի մերձաւոր Կիրակին, այսինքն՝ Ապրիլ 25-ին պատարագ մը կը մատուցանուէր Փարիզի Նոթր Տամ Մայր տաճարին մէջ։

Կը պատարագէր Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապլոյեան որ արարողութեան սկիզբն իսկ հայերէն եւ ֆրանսերէն կը բացատրէր օրուան ոգեկոչումը։ Պատարագի ընթացքին, էքիւմէնիք բնոյթ տալով արարողութեան, աւետարանական ընթերցումներ կատարեցին նաեւ պատուելի Լեւոնեան, Նարեկ Եպիսկոպոս եւ Գերպ. Ժան Հէրմիլ որ նաեւ արտասանեց օրուան կրօնական ճառը։ Վիվիէի Եպիսկոպոսը լաւագոյնս բնորոշեց հայ ժողովուրդին տառապանքը, ոգեկոչեց դարուս առաջին ցեղասպանութիւնը, յայտնեց թէ միշտ փափուկ է խօսիլ ուրիշներու տառապանքին մասին, լռութիւնը լաւագոյն է։ Հէրմիլ Եպիսկոպոսը անդրադառնալով այսօրուան պարզուած ողբերգական պատկերներուն, շեշտեց թէ անոնք անկասկած կը վերաբանան 1915-ի վէրքերը։ Այսօր, ոգեկոչումն է հայկական յիշողութեան։ Ինչ որ կատարուեցաւ Հայերուն դէմ ցեղասպանութեամբ, միաժամանակ յարձակում մըն էր անոր մշակոյթին դէմ, քանի որ ցեղասպանները կը շփոթեն քաղաքացի, ազգ, կրօնք եւ մշակոյթ։ Իր եզրակացութեան մէջ, Եպիսկոպոսը յորդորեց հայ ժողովուրդը որ վստահութիւն ունենայ, զուգահեռ ընելով մերձաւոր Զատկուան, քանի մահուան յաջորդեց յարութիւնը։

– Ապրիլ 24-ի «Լը Մոնտ»ի մէջ, Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ Արմէնիէն քառորդ էջնոց (էջ 5) յայտարարութիւն մը հրատարակած էր, ուր կը շեշտուէր թէ 78 տարի է Հայերը կը սպասեն...։ Նշմարելի էր որ առաջին անգամ ըլլալով վրան չէր ճշդուած փիւպլիսիթէ ինչպէս կ'ըլլայ ընդհանրապէս նման պարագաներու։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՑԻՆ յաղթական դուրս ելաւ իր հանրաքուէէն, ըստ առաջին արդիւնքներուն։ Նախնական լուրերու համաձայն մասնակցողներու համեմատութիւնը 60% եղած է (105 միլիոն էր քուէարկողներու թիւը) եւ շուրջ 70%-ը դրական պատասխան տուած է գրեթէ բոլոր հարցումներուն, թէեւ ոմանց պատասխանները կրնան չընդունուիլ քանի որ նոյն դրութիւնը ի զօրու չէր բոլոր հարցումներուն համար. առաջին մասին համար քուէարկողներու մեծամասնութիւնը կը բաւէր, մնացեալին համար անհրաժեշտ էր արձանագրուածներու մեծամասնութիւնը։ «Այո»ներու այս մեծամասնութիւնը չի նշանակեր, ինչպէս կը գրեն Մոսկուայի թղթակիցները որոնք հարցափորձեր ըրած են, որ ժողովուրդը խանդավառ է Ելցինի քաղաքականութեամբ, այլ ուրիշ ելք չի տեսներ։ Եթէ երթայ, ո՞վ պիտի գայ։ Այլ խօսքով կոյրերու աշխարհին մէջ, միականին թագաւոր է։

ՊՈՍՆԻՈՅ Սերպերու Խորհրդարանը մերժեց Վէնս–Օուըն ծրագիրը Կիրակի գիշեր։ Ապրիլ 26-էն, ուրեմն, կը գործադրուի ՄԱԿ-ի թիւ 820 բանաձեւը որ խիստ շրջափակման կ'ենթարկէ Սերպիան։

(Շար.ը Դ. էջ)

ԿԱՏԱՐՈՒԱԾՆ ՈՒ ԿԱՏԱՐԵԼԻՆ

ԸՍՏ ՀՐԱՆՏ ԲԱԳՐԱՏԵԱՆԻ

Հայաստանի ներկայի վարչապետը՝ Հ. Բագրատեան տնտեսագէտ է: Որպէս այդ, ծաւալուն հարցազրոյց մը տուած է «Ար» շաբաթաթերթին Մարտ 23 -- 31 թիւին մէջ ուր կը խօսի տնտեսական քաղաքականութեան իր տեսակէտներուն մասին. հոն ամփոփելով այս մասին իր դիրքորոշումը, կ՚ըսէ. «Լիպերալ տնտեսագիտական հայեացքներից չեմ հրաժարուել եւ գտնում եմ որ մենք լեռների մէջ փակուած եւ կիրճերի մէջ ամփոփուած մի երկիր ենք ու հնարաւորութեան առաւելագոյն սահմաններում միշտ պայքարելու ենք բաց տնտեսական քաղաքականութիւն վարելու համար: Մեր ուժը մեր աշխատանքի մէջ է, արտահանելու մէջ: Առանց այդ էլ մենք բնութեան կողմից պատժուած ենք, այսպէս կոչուած, փակ եւ քիչ մատչելի տարածքներով»:

Ազատական տնտեսութիւն վարելու հրամայականը վարչապետը կը բացատրէ անով որ «մենք շփուելու ենք մի աշխարհի հետ, որտեղ 90 տոկոսով տիրում են այս յարաբերութիւնները»:

Աւելի ընդհանուր հարցերու մասին իրեն հետ կատարուած տարբեր հարցազրոյց մըն ալ լոյս տեսած է Մարտ 23-ի «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ: Հոն ուշագրաւ մատնանշումներ կը կատարէ ներկայի կարգ մը երեւոյթներուն մասին. առաջինը՝ ամէն ձախողութեան, անմիջապէս յանցաւոր փնտռելու եւ մեղքը անպայման ուրիշին վրայ բարդելու մղումն է. «փոխանակ առկայ եզնաժամը փորձենք յաղթահարել, ընկնելով նեղ վիճակի մէջ, պարզապէս սկսում ենք մեր մէջ կռիւ փնտռել» կ՚ըսէ Հ. Բագրատեան:

Ատոր կը յաջորդէ յաճախ բանաձեւուած քննադատութեան մը պատասխանը. շատեր, տեսնելով ներկայի կառավարող կամ վարչարարող մարդերէն մին կամ միւսը, հարց կու տան թէ ինչո՞ւ իշխանութիւնը չի դիմեր նախկին պաշտօնատարներու, օգտուելու համար անոնց փորձառութենէն. ճիշդ է որ Հայաստան, որպէս երկիր մը որ նոր բռնած է անկախութեան ճամբան աշխարհի քաղաքական ներկայ խառնիճաղանճին մէջ, յաւելեալ՝ պատերազմի մը կուգն ալ ունենալով իր կռնակին, ապասելի ու անըսպասելի դժուարութիւններու կը բախի իր պետականութեան կայունացումը ապահովելու կենսական գործընթացին մէջ: Ատոր պատասխանատուութեան կարեւոր մէկ բաժինն ալ կը վերագրուի քաղաքական նորակոչ դէմքերու որոնք յաճախ չունին խիթին պայմաններու մէջ դժուարին պարտականութիւններ վարելու համար հարկաւոր անհրաժեշտը. այս պարագան յաճախ ուշադրութիւնը կը դարձնէ անցեալի դէմքերուն, գոնէ փորձառութիւն ունեցողներ գտնելու ապահովութեամբ:

Հ. Բագրատեան «միամտութիւն» ու աւելին՝ «մոլորութիւն» կ՚անուանէ այս հակումը, բացատրելով որ «հարցն այստեղ բնաւ էլ «նախկին»ի անձը չէ, այլ այն որ ժամանակներն են այլ, խնդիրների բնոյթն է ուրիշ եւ դրանց լուծման ուղիներն ու բուն մեթոդիկան որակապէս տարբերւում են նախկինից»: Այս պարագան կը բացատրէ այն օրինակով որ կարելի է օդային փոխադրութեան բնագաւառին մէջ գործի կոչել նախապէս հոն աշխատած մէկը, բայց անցեալին պարզապէս «կատարող» անձ մը այսօր պէտք է փոխակերպուի որոշում կայացնողի: Ան պէտք է կարենայ Հայաստանի օդային գիծը մտցնել միջազգային շուկայ, մրցակցութեան տոկալու արժէքներով օժտել զայն, միեւնոյն ատեն գոհացնէ պետութեան, հանրութեան պահանջքը:

Նոյնն է պարագան որ կը մէջբերուի գրոյցին մէջ, Առեւտուրի Նախարարին մասին: Անցեալին այդ պաշտօնը վարողին «խնդիրն էր գնալ, պոկել, բերել: ... Այսօրուայ առեւտուրի նախարարի խնդիրը պոկել -- բերելը չէ, որովհետեւ չկայ մէկը, որից պէտք է պոկել: Այսօրուայ առեւտուրի նախարարի գործը ստեղծելն է»:

Հ. Բագրատեան կը դանդաղի քննադատելու համատարած կեցուածքին որ «ամենահեշտ կեցուածքն է այսօր»: Խնդրոյ առարկայ է երկիր մը որ 70 -- 100 տարի այլ կանոններով ապրելէ ետք պէտք է փոխէ զանոնք. եւ մարդիկ «փոխանակ իրենք իրենց հոգեբանութիւնը փոխեն, մտածեն կառուցուածքները փոխելու մասին, ընտրել են հեշտ ճանապարհ՝ կողքին կանգնել ու քննադատել»: Կեցուածք որ անընդունելի է անշուշտ անձի մը համար որ կոչուած է հարկաւոր փոփոխութիւնները գլխաւորելու. մինչդեռ, ինչպէս կը մէջբերէ վարչապետը, Հայաստանի ներկայ քաղաքական ոլորտը տուած է այս մասին նոյնիսկ ծայրայեղ օրինակներ. ան կ՚ըսէ. «ես փաստեր գիտեմ, երբ նախարարը, իմանալով, որ իր վատ աշխատանքի համար պիտի ազատուի, «ընդդիմադիր» կերպարանք է ընդունել, որպէսզի իբրեւ «հերոս» հեռանայ»: Ակնարկութիւնը բաւական յստակ է եւ տեղին, սակայն չի կրնար շրջանցել այն հարցումն ալ թէ նման «հերոս»ներու ընտրութեան ու նշանակումին պարագաներն ալ մեղքի բաժին մը չունի՞ն այս կարգի երեւոյթներու մէջ:

Մտայնութեան փոփոխութեան դժուարութիւններու մասին բաւական բան կ՚ըսէ յաջորդ պարբերութիւնը: Հ. Բագրատեան կը յիշէ գործատան աշխատողներու հինգ տարի առաջուան պահանջքը. «գործարանների ազատութիւն տուէք, մենք ինքներս կը տնօրինենք մեր շահոյթը, իսկ պետութիւնը մեզանից թող հարկեր վերցնի»: Մինչդեռ այսօր երբ կատարուած է այդ փափաքը, «քչերն են ընդունում որ իրաւունքների հետ իրենց է անցել նաեւ պատասխանատուութիւնը, ուրեմն ազատութիւնն իբրեւ շնորհ չի տրուել, այլ իբրեւ պարտականութիւն: Մեծ մասի հակազդեցութիւնն այլ է. նորից գալիս են պետութեան դուռը, թէ մեզ վերցրու քո հովանաւորութեան տակ, քեզ հետ հեշտ է. ուզում ես մեր ամբողջ եկամուտը տար, միայն թէ մեզ երաշխաւորուած աշխատանք տուր»:

Հայաստանի պայմանները դժուար են, իրենք զիրենք պարտադրած պարագաներու, -- ինչպէս՝ պատերազմը, քաղաքական, տնտեսական արմատական ու ընդհանուր փոփոխութիւններու ստեղծած քաոսը -- եւ նոր ղեկավարներու անփորձութեան հետեւանքով գոյացած թերիներու, կատարուած սխալներու պատճառով. ինչպէս կ՚եզրակացուի վարչապետին ալ արտայայտութիւններէն, ամէնէն կարեւորը ձեռնհաս ուժերու պակասն է որմէ կը տառապին գրեթէ բոլոր մարզերը: Այս պայմաններուն մէջ Հ. Բագրատեանի գլխաւորած կառավարութիւնը, ինչպէս ինք կ՚ըսէ, «կանգնած է իսկապէս իրական գործեր անելու անհրաժեշտութեան առջեւ»: Ան աւելցնելէ ետք թէ հին կառավարութենէն առնուած են ամենալաւերը եւ թէ «հիմնական սկզբունքը եղել է նուիրուածութիւնը գործին», հիմնահարցեր կը նկատէ տնտեսութեան զարգացումը, աղէտի գօտին, շրջափակումը, ուժանիւթի հարցը, մարդասիրական օգնութիւնը, գաղափարախօսութիւնը, խորհրդարանի հետ կապը, եւայլն:

Հայաստանի վարչապետը բաւական իրապաշտ գիծերով կու տայ կացութեան պատկերը. իսկ իր կառավարութեան յետագայ ընթացքին մասին խօսումներէ, շողշողուն հեռանկարներէ աւելի պերճախօս ու յուսադրող է ընտրուած բանաձեւը. «Մնացեալը կ՚երեւայ աշխատանքում»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ԳԼԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԿ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՅՑԸ ՍՈՒՐԻԱ

ԴԱՄԱՍԿՈՍ. -- («Յառաջ»). --

Անկասկած, «պատմական» պէտք է որակել յիշատակելի այն օրերը, զորս ապրեցաւ Դամասկոսի փոքրաթիւ հայ գաղութը, Ապրիլի առաջին շաբթուն, երբ սուրիական մայրաքաղաքին մէջ պաշտօնապէս բացումը կատարուեցաւ Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան նորահաստատ դեսպանատան, իր տեսակին մէջ երկրորդը՝ արաբական աշխարհի տարածքին, Եգիպտոսէն ետք:

Հայկական դեսպանատան բացումը առիթ մը եղաւ նաեւ մերձեցման նոր օղակ մը աւելցնելու հայ -- սուրիական արդէն իսկ ամուր կապերուն, որոնք հաստատուած էին ճիշդ տարի մը առաջ, նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի Դամասկոս կատարած այցելութեամբ (Ապրիլ 26 -- 28, 1992): Արդարեւ, հայկական բարձրաստիճան պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Արտաքին Նորանշանակ Նախարար Վահան Փափազեանի, հնգօրեայ պաշտօնական այցով մը (Ապրիլ 4 -- 8) գտնուեցաւ Դամասկոս, ուր հանդիպումներ կայացան Սուրիոյ Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, Արտաքին գործոց նախարարին եւ պետական պատասխանատու այլ անձնաւորութեանց հետ:

Սոյն շփումները, Հայաստան -- Սուրիա դիւանագիտական յարաբերութեանց նոր տարողութիւն մը տալէ ետք ու անկէ անդին՝ հայրենի պատասխանատուներուն ընծայեցին նաեւ բացառիկ առիթներ՝ սուրիական կողմին ու արաբ հանրային կարծիքին բացատրելու ղարաբաղեան հարցին էութիւնը ու ատոր նկատմամբ Հայաստանի որդեգրած քաղաքականութիւնն ու դիրքը, յատկապէս ա՛յս օրերուն, երբ իսկական պատերազմ մը կը կը մղուի շրջանին մէջ ու հարցը տակաւ կը զգենու միջազգային բնոյթ մը:

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՌԱԳՈՅՆ ԴՐՕՇԻ

Կիրակի, Ապրիլ 4-ի առաւօտուն, Ծաղկազարդի օրը, Դամասկոսի Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ մէջ, յընթացս պատարագի, տեղի ունեցաւ հայկական Եռագոյն դրօշի օրհնութեան խորհրդանշական արարողութիւն մը, ձեռամբ՝ Թեմին Առաջնորդական տեղապահ Գնէլ Արք. Ճէրէճեանի եւ ի ներկայութեան Հայաստանի հիւր պատուիրակութեան, Սուրիոյ Արտաքին Նախարարութեան պաշտօնատարներուն, համայնական մարմիններու ներկայացուցիչներու եւ աւելի քան 1500 ներկաներու: (Ծիսական պարզ արարողութիւն մը ըլլալէ անդին՝ մեծապէս յուզիչ եւ խորհրդանշական իրադարձութիւն մը, մանաւա՛նդ Դամասկոսի Թեմի պարագային, ուր հակադիր զգացումները միշտ «արթուն» մնացած են -- ու դեռ կը մնան -- տասնամեակներէ ի վեր, յաճախ նոյն այդ Եռագոյնին համար...):

Դրօշի օրհնութենէն ետք, Եկեղեցւոյ շրջափակը խճողած բազմութեան ողջոյնի խօսքեր ուղղեցին Գնէլ Արք., Դամասկոսի Կաթողիկէ Հայոց Պատրիարքական փոխանորդ Գէորգ Ծ. Վրդ. Թայրոյեան (արաբերէն) եւ հուսկ Սուրիոյ մօտ Հայաստանի դեսպանը՝ Դաւիթ Յովհաննիսեան, անդրադառնալով օրուան պատմական բնոյթին ու վեր առնելով հայութեան նկատմամբ արաբական երկիրներու ցուցաբերած ասպնջական ոգին՝ Եղեռնէն մինչեւ այսօր:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 5-ի առաւօտուն, նախքան հայկական դեսպանատան բացման արարողութիւնը, Դամասկոսի Արտաքին Նախարարութեան շէնքին մէջ Հայաստանի պատուիրակութիւնը պաշտօնական հանդիպում մը ունեցաւ Սուրիոյ Արտաքին Գործոց Նախարար Ֆարուք Շարէհի հետ:

Վահան Փափազեանի կողքին, սոյն տեսակցութեան ներկայ եղան Հ. Հ. Նախագահի աշխատակազմի պետը՝ Շահէն Գարամանուկեան, նախագահական խորհրդատու Վահան Աւագեան, Արտաքին Նախարարութեան Արաբական Երկիրներու բաժնի վարիչ՝ Արշակ Փօլատեան, դեսպան Դաւիթ Յովհաննիսեան եւ Հալէպի հիւպատոս՝ Պօղոս Սարաֆեան: Իսկ սուրիական կողմէ, Ֆ. Շարէհի կողքին՝ Արտաքին փոխ -- Նախարար Բըշըռ Ալլուչ եւ Արեւելեան Եւրոպայի բաժնի վարիչ՝ Ղասսան Բըլան:

Պատուիրակութիւնները քննարկեցին երկկողմանի յարաբերութեանց ամրապնդման կարելիութիւնները եւ մտքերու փոխանակում ունեցան Կեդրոնական Ասիոյ նորանկախ հանրապետութեանց եւ յատկապէս հայ -- ազերի մերօրեայ տագնապին շուրջ: Տեղական «Սանա» պաշտօնական լրատու գործակալութեան համաձայն՝ «Սուրիական կողմը իր մտահոգութիւնը արտայայտեց Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ ծաւալող զինուորական վերջին զարգացումներուն համար ու շեշտեց՝ խաղաղ միջոցներով հարցին լուծում մը բերելու անհրաժեշտութիւնը»:

ԲԱՑՈՒՄ՝ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ

Նոյն օրը յետմիջօրէին, Դամասկոսի կեդրոնական «Մալքի» շրջանին մէջ, պաշտօնապէս բացումը կատարուեցաւ Հ. Հ. նորահաստատ դեսպանատան: Պաշտօնական այս արարողութիւնը զգեցաւ նաեւ ժողովրդային բնոյթ մը, այն հարիւրաւոր Հայերու ներկայութեամբ, որոնք փութացած էին խճողել դեսպանատան մուտքն ու շրջակայքը եւ ականատես ըլլալ տարիներու իրենց երազանքին՝ հայկական դրօշի ծածանման...:

Բացման հանդիսութեան ներկայ եղան պաշտօնական բազմաթիւ անձեր, ի շարս որոնց՝ Սուրիոյ Հանրապետութեան նախագահին յատուկ պատուիրակը՝ պետական Նախարար՝ Ուահիպ Ֆատէլ, Արտաքին փոխ -- Նախարար՝ Բըշըռ Ալլուչ, Դամասկոսի Նահանգապետ Ուալիտ Համտիյէ, Բերիոյ Թեմի Հայոց Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան (Հալէպէն), Դամասկոսի Թեմի (էջմիածնական) Առաջնորդական Տեղապահ Գնէլ Արք. Ճէրէճեան, Կաթողիկէ եւ Բողոքական Եկեղեցիներու հոգեւոր պետեր, ինչպէս նաեւ յատկապէս հրաւիրուած օտար դիւանագիտական ներկայացուցիչներ:

Արարողութեան սկիզբը, խանդավառ ծափերու եւ ցնծութեան անօրինակ մթնոլորտի մը մէջ, Վահան Փափազեան եւ դեսպան Դաւիթ Յովհաննիսեան միասնաբար հայկական ներկայացուցչութեան վերեւ բարձրացուցին նախորդ օրը եկեղեցւոյ մէջ օրհնուած Եռագոյնը, մինչ գաղութին «Քնար» երգչախումբը (ղեկավարութեամբ՝ Սարգիս Քէչիչեանի) կ՚երգէր Հայոց Ազգային Փառերգը:

Այնուհետեւ, Պետական Նախարար Ֆատէլ անձամբ կտրեց դեսպանատան մուտքի ժապաւէնը ու բացուած յայտարարեց զայն: Շնորհակալութեան եւ ողջոյնի կարճ ելոյթ մը ունեցաւ Վահան Փափազեան: Իր կարգին, Նախարար Ֆատէլ հայ -- սուրիական բարեկամութիւնը դրուատող արձանագրութիւն մը ձգեց դեսպանատան պատուոյ մատեանին մէջ:

Բացման այս արարողութենէն անմիջապէս ետք, Վ. Փափազեան եւ հայկական պատուիրակութեան միւս անդամները ճաշի հիւրը եղան Սուրիոյ Արտաքին Նախարար Ֆարուք Շարէհի: Նոյն օրը երեկոյեան ալ, հայկական նորաբաց դեսպանատունը պաշտօնական քոքթէյլ -- ընդունելութիւն մը սարքեց «Շամ» պանդոկին մէջ, ի պատիւ պետական, դիւանագիտական, համայնական եւ մամլոյ ներկայացուցիչներու:

Սուրիական հեռատեսիլը, նոյն օրուան երեկոյեան լուրերու ընթացքին տեսապատկերներով անդրադարձաւ դեսպանատան բացման արարողութեան:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՍԱՏԻ ՀԵՏ

Երեքշաբթի, Ապրիլ 6-ի յետմիջօրէին, Վահան Փափազեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը ընդունուեցաւ Սուրիոյ Հանրապետութեան Նախագահ Հաֆէզ Ասատի կողմէ, ի ներկայութեան Արտաքին Նախարար Ֆարուք Շարէհի:

Պաշտօնական բանբեր մը յայտնեց, թէ Վ. Փափազեան Հայաստանի Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի մէկ նամակը

յանձնեց նախագահ Ասատի, որ իր կարգին՝ փոխանցեց պատասխան — նամակի մը: Խորհրդակցութեան նիւթ եղան յատկապէս երկկողմանի յարաբերութիւնները, Լեռնային Ղարաբաղի այժմու վիճակը: Շեշտը դրուեցաւ Սուրիոյ եւ Հայաստանի պատմական կապերը անխախտ պահելու ու զանոնք առաւել եւս ընդլայնելու անհրաժեշտութեան վրայ:

ՄԱՄԼՈՅ ԱՍՈՒԼԻՍ

Նախագահ Ասատի հետ իր ունեցած տեսակցութենէն անմիջապէս ետք, Վահան Փափազեան տուաւ մամլոյ ասուլիս մը, տեղական, արաբական եւ միջազգային օտար լրատու գործակալութեանց եւ թերթերու շուրջ երեք տասնեակ թղթակիցներու ներկայութեան: Արդարեւ, բացառիկ պատեհ առիթ մը Հայրենի նախարարին համար, որ միջին — արեւելեան կարեւոր կեդրոնէ մը (իմա՛ Դամասկոս) Հայաստանի ձայնը հասցուց օտար բեմերուն եւ պարզաբանեց Ղարաբաղեան հարցին նկատմամբ Երեւանի տեսակէտներն ու որդեգրած քաղաքականութիւնը:

Այսպէս, հարցումի մը պատասխանելով Վ. Փափազեան ըսաւ, թէ Ղարաբաղի հարցը Ազրպէյճանի եւ տեղացի Հայերու միջեւ լուծելի խնդիր մըն է եւ թէ զինուորական վերջին գործողութիւնները (Քելպաջարի գրաւում եւայլն) կը կատարուին Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան տեղական ուժերուն եւ ազերի բանակայիններու: «Հայաստանը չի մասնակցիր այդ գործողութիւններուն»: Փափազեան նաեւ աւելցուց, թէ իրենք հողային պահանջքներ չունին Ազրպէյճանէն, այլ կը ջանան խաղաղ լուծում մը բերել հարցին, որ ընդունելի ըլլայ Ղարաբաղի ղեկավարութեան կողմէ ու վայելէ միջազգային հովանաւորութիւն մը:

Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի օդային սահմանները փակելու որոշումին մասին հարցադրուելով, Փափազեան ըսաւ, թէ «ատիկա առաջին հերթին Թուրքիան շահագրգռող հարց մըն է», աւելցնելով, թէ «արդէն միշտ չէ որ Թուրքիոյ օդային սահմանները բաց եղած են Հայաստանի դիմաց»: Այսուհանդերձ, շարունակեց ան, Հայաստան ջանադիր է բարելաւել իր յարաբերութիւնները Թուրքիոյ հետ, ցանկալով դիւանագիտական կապեր ալ հաստատել:

Վ. Փափազեան այնուհետեւ խիստ կերպով քննադատեց Թուրքիոյ ազրպէյճանամէտ կողմնակալ կեցուածքը ու դիտել տուաւ, թէ Անգարա ո՛չ միայն ազերի զինուորականներ կը մարզէ իր հողերուն վրայ, այլեւ՝ թուրք սպաներ մասնակից կը դառնան Ղարաբաղի մէջ մղուող մարտերուն: Այս առթիւ, ան թարգման հանդիսացաւ Արցախի հայ բնակչութեան տասնամեակներու զրկանքին եւ ընդգծեց՝ վերջին տարիներուն Ազրպէյճանի կիրարկած «պետական ահաբեկչութեան քաղաքականութիւնը»:

Այլ հարցումի մը պատասխանելով, Հայրենի նախարարը դիտել տուաւ, թէ Հայաստան սերտ կապեր մշակած է Իրանի հետ ու ինք անձնապէս հրաւէր մը ունի պարսիկ իր պաշտօնակիցէն՝ Թեհրան այցելելու: Ինչ կը վերաբերի Քիւրտերու հետ Հայութեան ունեցած կապերուն, Վ. Փափազեան ըսաւ, թէ «այդ յարաբերութիւնները լաւ են ու մենք կը յարգենք բոլոր փոքրամասնութիւնները»:

Վերջին հարցում մը կը վերաբերէր Ղարաբաղեան կնճիռին մէջ Իսրայէլի ենթադրեալ դերին: Հայաստանի դիւանագիտութեան պետը պատասխանեց, թէ «այդ դերին համար ենթահող չկայ, որովհետեւ Ազրպէյճան կարիք չունի իսրայէլեան զէնքերու: Մինչդեռ քանիցս ապացուցած ենք, թէ թրքական միջամտութիւն մը առկայ է Ազրպէյճանի մէջ...»:

ԱՅՑ՝ ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԱՐԱՆ

Նոյն օրը, Վ. Փափազեան պաշտօնական այցելութիւն մը տուաւ Դամասկոսի Նահանգապետարանը, ուր սիրալիր ընդունելութեան արժանացաւ նահանգապետ Ուալիտ Համամիյէի եւ Նահանգային Խորհուրդի անդամներուն կողմէ: Խօսակցութիւնները կեդրոնացան Հայաստանի եւ Սուրիոյ բարեկամական կապերու ու զանոնք առաւել ամրապնդելու կարելիութեանց շուրջ: Մտքերու փոխանակում եղաւ Դամասկոս — Երեւան տնտեսական եւ մշակութային գործակցութեան մը հեռանկարներուն շուրջ:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Դամասկոս իր կեցութեան վերջին օրը, Ապրիլ 7-ին, Վ. Փափազեան իր ընկերակիցներով ընդունուեցաւ Սուրիոյ վարչապետ Մահմուտ Զուպիի կողմէ: Հանդիպման ընթացքին նախարարապետին տեղեկութիւններ տրուեցան Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային այժմու կացութեան եւ Լեռնային Ղարաբաղի իրավիճակին մասին ու մտքերու փոխանակում եղաւ՝ Հայաստան — Սուրիա յարաբերութեանց շրջագիծին մէջ Դամասկոսի հայկական նորաբաց դեսպանատան կատարելիք դերին շուրջ:

Հայրենի պատուիրակութիւնը Սուրիայէն հրաժեշտ առաւ յաջորդ օրը, Ապրիլ 8-ին:

**

Ինչպէս դիտել տուինք արդէն, մեծապէս օգտակար եւ արդիւնալից այցելութիւն մըն է որ իրականացուց Հայաստանի պատուիրակութիւնը, ոչ միայն հայկական դեսպանատան բացման մասնակցելով, այլեւ իր հաստատած բազմակողմանի շփումներով, ուր արծարծուած գլխաւոր հարցերէն մին եղաւ Հայաստանի «արիւնալի վէրքը»՝ Արցախը, որուն մասին մի՛շտ ալ հաւասարակշռուած ու անաչառ մօտեցում ցուցաբերած է — ու կը ցուցաբերէ — սուրիական բերանացի թէ գրաւոր մամուլը, հինգ տարիէ ի վեր:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑԻ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Ապրիլ 16, Փարիզի Եան'ց Ակումբը իր ծոցին կ'ընդունէր Էսաեանցիներու եւ համակիրներու բազմութիւն մը, որ եկած էր արտասանական եւ երաժշտական ելոյթի մը ներկայ գտնուելու:

Երեկոն սկսաւ ընթրիքի սեղաններու շուրջ, Էսաեան Սանուցի վարչական անդամ Տիկին Անահիտ Թէրզեանի բարի գալուստի խօսքերով:

Ժամը 22-ին հանդիսականները բարձրացան երկրորդ յարկ, ուր սկսաւ երեկոյթին գեղարուեստական բաժինը: Ատենապետուհի Տիկին Հիլտա Գալֆաեան — Փանոսեան ներկայացուց Պր. Սարգիս Փօղոսեանը, ըսելով թէ Սփիւռքի արտասանողներուն մէջ հազուագիւտ արհեստավարժ մըն է ան, հետեւած ըլլալով թատերական — արտասանական արուեստի դասընթացքներու, որմէ յետոյ արտասանական շրջապտոյտներու ձեռնարկած է Եւրոպայի մէջ, իր արուեստը տանելով մինչեւ հայկականութեան կենդանի ոստանը՝ Պոլիս, ուր ունեցած է արտասանական ելոյթներ, հաստատած է բանաստեղծական մրցանակներ, նախագահած՝ միջ — վարժարանային արտասանական մրցումներու դատակազմերուն: Ցեղային իր արուեստը ամփոփած է երեք ձայներիզներու մէջ, որոնք հանրութեան տրամադրութեան տակ են: Ս. Փօղոսեան հրապարակ հանած է նաեւ հայկական պատկերագրութեան ստուար հատոր մը (Iconographie arménienne), որ նոյնպէս ժողովուրդի տրամադրութեան տակ է:

Ծանօթացման այս խօսքերէն յետոյ բեմ գալով, Պր. Սարգիս Փօղոսեան ամբողջացուց իր կենսագրականը, բացատրելով թէ ինչպէ՞ս թատերական — արտասանական արուեստի իրացումէն յետոյ ուզած է զայն կիրարկել հայերէնին եւ ուրեմն հայ գրականութեան կալուածէն ներս իր ըրած փնտռտուքներու ընթացքին հետըզհետէ հակուած է հաւաքելու ոչ միայն հայկական ձեռագիրներ, գրութիւններ, այլ նաեւ նկարներ, փորագրութիւններ, որոնք դարերու ընթացքին օտարներու կողմէ Հայերու եւ Հայաստանի մասին պատրաստուած են: Այդ առթիւ ցոյց տուաւ նկարներ, տարազներ, տիպարներ եւ մանաւանդ 15-րդ դարու Հայաստանի քարտէս մը, որ առանձինն 15.000 ֆրանք կ'արժէ:

Հայկական պատկերագիտութեան մասին այս սեղմ բացատրութիւններէն յետոյ Սարգիս Փօղոսեան անցաւ արտասանական բաժնին: Առաջին կտորը Ռուբէն Որբերեանի «Գիւղիս ճամբան» էր, որմէ յետոյ արտասանեց Դանիէլ Վարուժանի «Օրհնութիւն»ը, յետոյ անցաւ միջնադարեան բանաստեղծութեան, արտասանելով Յովհաննէս Կրօնաւորէն «Թռչուններ» սիրուն կտորը, Նահապետ Քուչակէն «Ո՞ւր էիր, ուսկի՞ց եկար»ը եւ Սայաթ Նովայէն «Քամանչա» հանրածանօթ գործը:

Իրեն յատուկ ոճով, ամբողջ կէս ժամ ներկաներուն գրական — գեղարուեստական հաճոյք առթելէ յետոյ, Ս. Փօղոսեան բեմը թողուց կիթառահար Սիրիլ Տէր — Գրիգորեանին:

Տիկին Հիլտա Գալֆաեան — Փանոսեան ներկայացուց այս 17 տարեկան շատ լուրջ պատանին, որ նուիրուած մըն է երաժշտութեան, տասը տարեկանէն ի վեր կը հետեւի Սէն - Տընի քաղաքի երաժշտանոցի դասընթացքներուն, աշակերտելով հանրածանօթ կիթառահար Օսքար Քասէրէսը, օրական հինգ — վեց ժամ կը տրամադրէ կիթառին, միաժամանակ պատրաստուելով Պաքալորէայի քննութիւններուն: Սիրիլ Տէր — Գրիգորեան թոռն է հայ մշակոյթի եւ հայ գրքի մեծ երկրպագու եւ տարածիչ, պոլսահայ հրապարակագիր ողբացեալ Տիգրան Պալեանի:

Բեմ գալով, Սիրիլ Տէր — Գրիգորեան մեծ յաջողութեամբ նուագեց Պախէն երկու gavotte-ներ՝ լա մինէօր սիւիթէն առնուած, դարձեալ Պախէն փրէլիւտ, Փրէսթօ եւ Ալլըմանտ՝ մի մինէօր սիւիթէն առնուած, այս երեք կտորներն ալ Վինի համար գրուած (luth): Յետոյ անցաւ սպանական դասական երաժշտութեան, ուր առաւել ուղղակի կիթառի համար գրուած գործերը: Այսպէս, յաջորդաբար նուագեց El Colibri (*Julio Sagreras*), Recuerdos dela Alhambra և Capricio Arabe (*Fransisco Tarega*), Sonatine méridionale (*Manuel Ponce*) եւ իր յայտագիրը վերջացուց Ալպէնիզի հանրածանօթ Ասթիւրիաս-ով:

Զգայուն, կիթառի թէքնիքին տիրապետող եւ արդէն իսկ կազմուած կիթառահար մըն է Սիրիլ Տէր — Գրիգորեան, որ ապրումով կը նուագէ եւ ներկաներուն կը փոխանցէ իր ապրումը: Ներկաներուն պահանջքին վրայ, յայտագրէ դուրս նուագեց Նափոլէոն Քոսթի Պոլէրօն, եւ դարձեալ ներկաներու խնդրանքը չմերժելով մաքուր հայերէնով մը յայտնեց թէ դասական կիթառի երաժշտութենէն դուրս ելլելով պիտի նուագէ սպանական Ֆլամէնքօ մը: Այս վերջին կտորը գագաթնակէտին հասցուց ներկաներու խանդավառութիւնը եւ անոնք, հակառակ ուշ ժամուն, դժուարաւ բաժնուեցան երաժըշտական այս խնջոյքէն:

Երեկոն սակայն չէր վերջացած եւ շարունակուեցաւ՝ երիտասարդներու համար կազմակերպուած պարանցիկ երեկոյթով: Փափաքողները իջան ներքեւի յարկը եւ եւրոպական ու հայկական աշխոյժ պարերը շարունակուեցան մինչեւ առտուան կանուխ ժամերը:

ԷՍԱԵԱՆՑԻ

ԿԱՐՕ ՎԱՆԵԱՆ
ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԷԳԷՈՆԻ ԱՍՊԵՏ

ԽԱՐԹՈՒՄ. — Սուտանահայ գաղութին համար հանրածանօթ Վանեան գերդաստանի վերապրող շառաւիղներէն մին է խարթումահայ բնակիչ՝ Կարօ Շաւարշի Վանեան, որ վերջերս արժանացաւ ֆրանսական Հանրապետութեան Ազգային բարձր շքանշանի՝

Chevalier de l'Ordre National
de la Légion d'Honneur

Պատուոյ Լէգէոնի տուչութեան արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Ապրիլի 25-ին, ֆրանսական դեսպանատան մէջ, անձամբ արտակարգ եւ լիազօր դեսպան՝ Claude Losguardi-ի կողմէ:

Կարօ Վանեան նախագահն է Սուտանի «ԱՐԱՐԱՏ» Միջազգային Ընկերակցութեան եւ միեւնոյն ատեն սուտանահայ գաղութի տասնեմէկ տարուան Ազգային Վարչութեան ատենապետ:

Մայր Հայրենիքէն դուրս, ի ծագս աշխարհի ցրուած հայորդիները, գոյատեւման պայքարին մէջ, ինչպէս անցեալին այսօր եւս կը ձգտին բարձր պահել իրենց ազգային պատկանելիութիւնը, ձեռք բերելով զանազան ասպարէզներուն մէջ բացառիկ յաջողութիւններ եւ անձանձիր ծառայութիւններ:

Երկար կեանք եւ արեւշատութիւն կը մաղթենք մեր արժանաւոր հայրենակիցին, որ հիւրընկալ Սուտանի մէջ բարձր կը պահէ հայութեան պատիւը:

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒ

**

Կարօ Վանեան ծնած է Խարթում 1937-ին եւ նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն հայկական Ազգային վարժարանը, բարձրագոյն ուսումը եւ համալսարանական կրթութիւնը կատարած է Անգլիա (հետեւած է ճարտարարուեստի եւ առեւտուրի ճիւղին): Տնօրէնն է բազմաթիւ վաճառատուներու, գլխաւորաբար՝ Խարթումի Արարատ հաստատութեան:

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Հայրս, Սկիւտարի ճեմարանը աւարտելէ ետք, գացած է Թիֆլիս, ճամբորդած է Տաղստան ի խնդիր ազգականներու, որոնց հետ ժառանգական հարցեր ունէր լուծելիք: Ան գիտէր ռուսերէն եւ քիչ մըն ալ վրացերէն եւ այդ լեզուներով նամակագրութիւն ունէր: Հօրս ստացած նամակներէն ոմանք դեռ կը մնան իր թողած թուղթերու ծրարին մէջ:

Իր ծնողքը ջերմօրէն ցանկացեր են որ իրենց տղան բարձրագոյն կրթութիւն ստանար Ռուսաստանի մէջ, «ուր պաշտօնեաներ կ'ունենար»: Հայրս կը ձգտէր հետեւիլ բժշկութեան եւ նախապատրաստուած էր այդ ուղղութեամբ: Բայց ընտանեկան պատճառներով մայրը զինք բերել տուած է Կովկասէն եւ այլեւս հայրս չէ կրցած հեռանալ Կ. Պոլսէն:

Հօրենական մեծ մայրս՝ Երանուհի սերած է ակնցի ընտանիքէ մը, որ կապեր ունեցած է արքունիքին հետ: Հայրը պետական հայթայթիչ էր: Հօրս մօրեղբօր աղջիկները, Մելիքեան քոյրերը, Սուլթան Ազիզի օրով եղած են վալիտէ սուլթանին պատուոյ տիկիններէն: Երկու քոյրերը երբեմն կուգային Խասգիւղ, իրենց ծնողքին այցելութեան, արքունական կառքով եւ սեւամորթ ներքինիի մը ընկերակցութեամբ: Այն ատեն հայ կիները արդէն կը կրէին եւրոպական տարազ, բայց Մելիքեան քոյրերը պալատի էտիկէտի համեմատ կը հագնէին եաշմագ — Ֆերաճէ, բայց անոնք պահած էին իրենց ազգութիւնը եւ կրօնը: Երբեմն Ծնունդի եւ Զատկի տօներուն, արտօնութիւն կը ստանային մինչեւ մէկ շաբաթ մնալու իրենց ծնողքին հետ: Այդ միջոցին ազատ էին եւրոպական հագուստ կրելու եւ երեսնին բաց դուրս ելլելու: Որոշուած օրը ներքինին կուգար կառքով եւ զիրենք կը տանէր պալատ:

Մեծ մայրս, Երանուհի, մեռած է ութսունըչորս տարեկան, թողելով վիճելի ժառանգութիւն մը: Հայրս չորս քոյր եւ մէկ եղբայր ունէր եւ, հակառակ որ կրտսերն էր, իր վրայ առած էր ամբողջ ընտանիքին գործերու կարգադրութիւնը: Իմ հօրաքոյրերէն ես ճանչցած եմ միայն Անիկ հօրաքոյրս, որ բռնաւոր կին էր, որ իր չափահաս զաւակները կը պահէր իր խիստ հրամաններուն տակ, որ անոնցմէ ոչ մէկուն թոյլ չէր տուած ամուսնանալ, որպէսզի օտար մարդ չմտնէ տունէն ներս, որ տունին մէջ հաստատած էր կարգ ու կանոնի կատարեալ պրոտոկոլ եւ ունէր մաքրութեան հիւանդութիւն: Կ'ըսէին որ նոյնիսկ վառարանի մէջ վառելիք փայտերը օճառ ջուրով լուալ կուտար:

Հօրս ազգականները լուրջ եւ ծանրախոհ մարդիկ էին: Տղամարդիկ ստացած էին երկրորդական կրթութիւն, մեծ մասամբ Կալաթա Սարայի լիսէին մէջ: Լաւ գիտէին թրքերէն եւ ֆրանսերէն եւ ոմանք դարձեր էին պետական պաշտօնեայ: Այր թէ կին ուժեղ խառնուածքի տէր էին: Իրենց բնաւորութեան լաւ եւ վատ գիծերը չեչոտուած էին: Հօրեղբայրս բացառութիւն կը կազմէր իր մեղմ եւ բարեհամբոյր բնաւորութեամբ, որուն համար հագիւ զսպուած արհամարհանքով կ'ըսէին թէ «անմնաս» մարդ է եւ կարծիք չունի: Այդ ընտանիքի անդամները ընտանեկան կամ հասարակական դէպքի մը առթիւ, պատուոյ խնդիր կը համարէին իրենց դիրքը որոշել եւ մեծապարծանօք արտայայտել իրենց կարծիքը: Յաճախ յառաջ կուգային բախումներ, նոյնիսկ անհաշտ ատելութիւններ մէկ մէկու հանդէպ: Այրերը ընդհանրապէս լիբերալ էին եւ կանգնած էին ֆրանսական յեղափոխութեան սկզբունքներուն վրայ: Այդ էր իրենց բարոյական հէնքը: Կիները ընդհակառակն պահպանողական եւ աւանդապահ էին ու զինուած էին յարձակողական առաքինութիւններով, «որոնցմով, կ'ըսէր հայրս, ոչ միայն ուրիշները անհանգիստ կ'ընեն, այլ իրենք ալ անհանգիստ են»:

Այր թէ կին հոգածու էին վայելչութեան, ամէն ինչ կարգով կանոնով ընելու, բացի հօրմէս, որ կը սիրէր գծուած ճամբաներէն դուրս գալ, անձնատուր ըլլալ իր ֆանթազիային: Անոնք բարձրահասակ էին, նիհար, շատ ճերմակ մորթով, խարտեաշ մազերով, խաժակն, բայց դէպի իրենց ծերութիւնը կը ստանային ընտանեկան յատուկ դիմագիծը, թաթարական դիմակը:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

Սերպերու պահանջն է հաւաքական Պետութիւն մը եւ այդ առընչութեամբ արդէն «Ժողովրդական Խորհրդարան» մը կազմած են, հասարակաց Խրուաթիա եւ Պոսնիա ձեռք ձգուած հողերով, ինչ որ, օրէ օր, ճամբան կը բանայ Մեծն Սերպիոյ:

ՌՈՔԱՐ կրցաւ մեծամասնութիւն մը ապահովել եւ Յուլիսի ընդհանուր ժողովի իր ծրագիրը խնդրոյ առարկայ չընել, հակառակ Ֆապիուսի եւ Ֆապիուսականներու բռնած դիրքին: Ֆապիուս ոչ միայն չէր մասնակցած Շաբաթ, Ապրիլ 24-ի, ժողովին, այլեւ գացած էր Միթերանին հետ Օվերնեը, ուր այս վերջինը յարգանքի այց մը կը կատարէր Փարանի քաղաքապետ իր բարեկամին որ մեռած էր Մարտի ընթացքին: Ֆապիուս, անգամ մը եւս, ռազմագիտական մեծ սխալ մը գործած էր, քանի ոչ միայն ժողովը խափանելու իր կոչը չէր լսուած, այլեւ Մօռուա եւ մանաւանդ ընկերվարական բերդը՝ Փա-տը - Քալէի դաշնակցութիւնը զօրավիգ կը կենային Ռոքարի:

ԼՈՆՏՈՆ բաւական ցնցուեցաւ շաբաթավերջին յաջորդական ռմբարձակներու հետեւանքով, որոնց առաջինն ալ ծանր հետեւանքներ ունեցաւ: Շաբաթ առտու է Սիթիի ծոցը, այսինքն Անգլիոյ ելմտական կեդրոնը որ ռումբ մը կը պայթէր խախտիամ քառս մը ստեղծելով: Մէկ մեռեալ եւ 45 վիրաւոր կար: Երկու ականուած թաքսիներ ալ կը պայթէին Շաբաթէն Կիրակի գիշերը, միայն նիւթական վնասներ կային այս անգամ: Ահաբեկչական արարքներուն տէր եղաւ ԻՐԱ.-ն (Իրլանտական Հանրապետական Բանակ): Կը պարզուի որ այս վերջինը նոր ռազմավարութեան մը կը դիմէ որ տնտեսական բնոյթ ունի:

ՊԱՊԸ որուն կ'ընկերանայ մայր Թերեզա (ծագումով ալպանացի) Ալպանիա հասան ուր խանդավառ ընդունելութեան մը արժանացան, թէեւ երկիրը 80%-ով մահմետական է, 20%-ին ալ հազիւ կէսը կաթողիկէ: Համայնավար ոչ մէկ երկիր այնքան հալածած է կրօնքը, որքան Ալպանիոյ վարչակարգը, ուր եկեղեցի, մզկիթ քարուքանդ եղած են եւ եկեղեցականներն ալ դատուած ու դատապարտուած: Պապը չորս եպիսկոպոս ձեռնադրեց, առնցմէ մէկը՝ Գերալ. Իլիա նոյն օրը կ'ոգեկոչէր իր մահուան դատապարտումին 25-ամեակը որ ցկեանս արգելափակման վերածուած էր Էնվէր Հոճայի իշխանութեանց կողմէ: 75 տարեկան է:

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ, Միշէլ Սարտուի տակից երդահանդէսը աղէտէ մը փրկուեցաւ, համերգէն երկու ժամ առաջ, երբ տաղաւարը որ 6000 հոգի պիտի ընդունէր տապալած է, չորս բանուոր վիրաւորելով: Փլուզումէն ժամ մը առաջ, ապահովութեան սպասարկութիւնը եկած ու հաստատած էր թէ ամէն ինչ կարգին է: Կարելի է երեւակայել թէ ինչ կրնար ըլլալ եթէ արկածը համերգին ատեն պատահէր: Հակասական տեղեկութիւններ շատ կան այս արկածին առթիւ: Մեղաւորը՝ հովը կը նկատուի որու ուժը ժամական 50 - 60 քիլոմեթր եղած է, մինչ ապահովութեան քննիչ մարմինը վստահեցուցած է որ տաղաւարը 100 քիլոմեթրի կը դիմանայ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ, Ապրիլ 25-ին, մէկ միլիոն միասեռական, այր եւ կին, փողոց իջած են պահանջելու համար որ Քլինթըն յարգէ ընտրական շրջանի իր խոստումները, այսինքն օրինականացնէ իրենց վիճակը, «քաղաքացիական իրաւունքներ» շնորհէ: Ամերիկա նման ծաւալի ցոյց չէր տեսած իր պատմութեան ընթացքին: Ցոյցին մաս կազմած են բոլոր դասակարգերը, եւ բոլոր տեսակները, այսինքն՝ դրամատան տնօրէններ, փաստաբաններ, «Իլլինուայի կէ ոստիկաններն ու լէզպիէններ», լատինօ - Ամերիկացիներ, հաշմանդամներ, միասեռականներու ծնողներ, «մորմոնկէ»ներ, սեւեր, հրեայ կրօնաւորներ, եւայլն, եւայլն: Քլինթըն միասեռականներու քուէները ապահովելու համար խոստումներ ըրած էր, հարկ է հիմա տէր կանգնիլ...:

ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ ՏԷՄԻՐԷԼ պաշտօնապէս յայտարարած է թէ թեկնածու է Հանրապետութեան նախագահութեան: Մինչեւ Ապրիլ 28, կուսակցութիւնները կրնան ծանօթացնել իրենց նախընտրութիւնները: Եթէ մինչեւ Մայիս 27 (40 օր Էօզալի մահէն ետք) ընտրութիւնը կարելի չըլլայ, Խորհրդարանը պէտք է լուծուի: Առաջին երկու շրջաններուն Տէմիրէլ 450 երեսփոխաններուն 300-ին ձայներուն կարիքն ունի: Երրորդ շրջանին, 226 ձայներ կը բաւեն (այսինքն՝ բացարձակ մեծամասնութիւն):

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ վրայ ռմբակոծութիւններ ըրած է Իրան, նպատակ ունենալով հարուածել իրանեան Քիւրտիստանի Դեմոկրատ կուսակցութեան դիրքերը: Այդ շարժումին Փարիզի մէկ բանբերին համաձայն, շուրջ 5000 իրաքցի Քիւրտ եւ իրանցի Քիւրտ գաղթականներ խոյս կուտան ծաւալուն հրետակոծութիւններէն, Սիւլէյմանիէի հիւսիսային շրջանը: «Լիպերասիոն» կը գրէ թէ իրանեան այս յարձակումները կրնան զարմանալի թուիլ, խնդրոյ առարկայ շարժումին պարագլուխները սպաննուած ըլլալով (1988-ին, 1992-ին Վիէննա եւ Պէրլին) եւ շարժումը մասնաւոր վտանգ մը չի ներկայացներ Թեհրանի համար: Կը թուի որ ուղերձ մըն է Իրաքի Քիւրտերուն հասցէին հասկցնել տալու համար որ Իրան իր տեղն ունի բանակցութիւններու մէջ եւ պէտք չէ անտեսուի ի նպաստ Թուրքիոյ:

ԱՏՐՊԵՋԱՆ երկու ամիսէն պիտի հրաժարի ռուբլիէն իր իսկ դրամին ի նպաստ: Մանաթը ներկայիս կը տպուի Ֆրանսա:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ – ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Նիւթ. - ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻ

կը ներկայացնէ՝
ԶՈՒԱՐԹ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ուրբաթ, Ապրիլ 30, ժամը 20.30-ին

Հայ Մշակոյթի Տան
Զարուհի եւ Տիգրան Տէմիրճեան
սրահը
17, rue Bleue, Paris 9e

Դասախօսութենէն ետք ընթրիք:

Centre Culturel ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris V[e]

Vendredi 30 Avril à 20 heures 30
l'*Union des Ecrivains arméniens de France*
reçoit

RAYMOND KEVORKIAN

pour son livre récent
«LES ARMENIENS DANS L'EMPIRE OTTOMAN A LA VEILLE DU GENOCIDE»

Présentation : MARC NICHANIAN

— ENTREE LIBRE —

Présentation de l'ouvrage de H. SIRANYAN

Monseigneur *Norvan Zakarian*, ainsi que la *Maison de la Culture Arménienne* de Villeurbanne vous invitent à la présentation de l'ouvrage de *Henri Siranyan* :

«L'HISTOIRE DES PRINCIPALES ETAPES DE LA LITTERATURE ARMENIENNE»
suivie du
«DICTIONNAIRE DES PRINCIPAUX AUTEURS ARMENIENS»
le Vendredi 30 Avril à 20 h 30
à l'Espace Arménien
40, rue d'Arménie — Lyon 3[e]

Dans le cadre de la commémoration du 78ème Anniversaire du génocide arménien de 1915

LA MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

organise une soirée
CINEMA
en collaboration avec
La Maison Méditerranéenne de l'Image

Jeudi 29 Avril à 20 h 30
Cinéma Odéon
(La Canebière)

Projection de

NOSTALGIE

Un film de *FROUNZE DOVLATIAN*

Ce film retrace la fuite vers l'Arménie soviétique, la découverte de la collectivisation des terres, le stalinisme, les méthodes du KGB et la nostalgie d'un paysan qui veut revoir son village natal et les pierres sur lesquelles rien n'a repoussé. Des images saisissantes sur les massacres et les rapports avec les combattants kurdes.

Un chef-dœuvre parlant arménien et sous-titré

Cette manifestation a reçu le soutien de la Ville de Marseille et du Centre Georges Pompidou.

— Participation aux frais : 30 F.—

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Զահերու գործի համար շրջուն ներկայացուցիչի մը պէտք կայ:
Հեռ. - 46 - 66 - 61 - 78
136, Avenue A. Briand - 92160 ANTONY

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

TEBROTZASSERE

UNION DES ANCIENS ELEVES

MOORAT RAPHAEL

présentent
en hommage à

KEVORK YANBEKIAN

- TAXY
- RAFFI
- PATRICK BOUCHON
- LA CHORALE TEBROTZASSERE direction *Haïg Sarkissian*

avec la participation exceptionnelle de
DANYEL GERARD

et pour la première fois en Europe les jeunes stars de la chanson arménienne :

- ARAMO
- Inna CHILINKARIAN
- Anahid MANOUKIAN
- Nouné YESSAYAN
- Armen MARDIROSSIAN
- Araxie MOUCHERIAN
- Chouchane PETROSSIAN

sous la direction d'*Arthur Krikorian*, producteur à la Télévision d'Arménie, en accord avec *Raffi Bakian*

Dimanche 16 Mai à 15 heures

Salle Thierry Le Luron — 9, Bd. du Midi - 93340 Le Raincy

Renseignements et réservations : 43 81 01 72 (Le Raincy)
46 08 11 60 (Boulogne)

SAISON 93
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU
le Jeudi 29 Avril à 20 h 30

10[EME] CONCERT QUATRA

Concert de Gala du XXIe Anniversaire

Concertos de P. I. TCHAÏKOVSKI

A l'occasion du centenaire de sa mort (1840-1893)

JEAN TER-MERGUERIAN
Concerto pour Violon et Orchestre

SUREN BAGRATUNI
Variations Rococo pour Violoncelle et Orchestre

VARDAN MAMIKONIAN
Concerto N °1 pour Piano et Orchestre

L'ORCHESTRE JEUNE PHILHARMONIE
Direction
JEAN-JACQUES WERNER

Prix des places : 200 F. — 130 F. — 100 F. — Etudiants 50 F.
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 28
MERCREDI
28 AVRIL
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (սովորական առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

68րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 18.049 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.049

ՌԱԶՄԱԴԱՇՏԸ ԱԹՈՌԱՄԱՐՏԻ ՀՐԱՊԱՐԱ՞Կ

Հ.Յ.Դ. Արցախի Կեդր. Կոմիտէին կողմէ Ապրիլ 20 թուակիր յայտարարութիւն մը բոլորովին աւելորդ փոթորիկ մըն ալ աւելցուցած է, թշնամիին ռումբին ու լեռնային ձմեռուան մը ցուրտին ու ձիւնին տակ մնացած արցախցիին գլխուն :

Այդ յայտարարութեան համաձայն, «վերջերս, լրատուական գործակալութիւններ տարածած են լուրեր, ըստ որոնց քանի մը օր առաջ Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած են բանակցութիւններ՝ Հայաստանի եւ Ադրբէջանի միջեւ որոնց մասնակցած է նաեւ Ղարաբաղի պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահին խորհրդականը : Բանակցութեան ընթացքին զինադադարի համաձայնութիւն կայացած է : Սակայն այդ համաձայնագիրը կը նախատեսէ ազատագրուած հողային մեծ տարածքներու զիջումներ» ու Կեդր. Կոմիտէին համար «անընդունելի շարք մը պայմաններ» : Ըսելէ ետք թէ Ղարաբաղի ներկայացուցիչը առանց «Գերագոյն խորհուրդի նախագահի տեղեկութեան եւ չճշդուած կարգավիճակով» մասնակցած է բանակցութիւններուն, Կեդր. Կոմիտէն կ՚աւելցնէ. «Եթէ նման համաձայնագիր մը գործադրուի, Արցախի ժողովուրդին մեծ հարուած կը հասցուի» : Ապա կը դատապարտուի «Ղարաբաղի ազգընտիր իշխանութիւններէն ու հետեւաբար ժողովուրդէն գաղտնի առաջ բերուած որեւէ համաձայնագիր» եւ կը յայտարարուի թէ Կեդր. Կոմիտէն «իր բոլոր ուժերով դէմ պիտի կենայ բոլոր այն պայմանագրերու ընդունման որոնք կրնան ի զուր դարձնել հայրենիքի ազատագրման համար պայքարող մարտիկներու թափած արիւնը» :

Յայտարարութիւնը մտահոգութիւն ալ կ՚արտայայտէ այն հանգամանքին որ «Ղարաբաղի պաշտպանութեան պետական Կոմիտէն կամայ թէ ակամայ ներքաշուելով Հայաստանի իշխանութիւններու քաղաքական խաղերուն, սկսած է ինքնակամ արտաքին քաղաքականութիւն վարել» :

Յայտարարութիւնը կ՚աւարտի «Հանրապետութեան այս բախտորոշ պահուն, ազգային միասնութեան եւ համագործակցութեան կոչով մը որ կ՚ուղղուի ամբողջ հայ ժողովուրդին, իշխանութիւններու բարձրագոյն մարմիններուն եւ ինքնապաշտպանութեան ուժերուն. ունի վերջաբան մըն ալ ուր կ՚ազդարարուի. «Պատմութիւնը պիտի չների մեզի, եթէ թոյլ տանք որ անհատներու կամայական գործողութիւնները հայրենիքի կործանման պատճառ դառնան» :

«Լրատուական գործակալութիւններ»ու «վերջերս տարածած լուրեր»էն մեկնած յայտարարութիւնը անդրադարձը գտած է Ապրիլ 24-ի «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ ուր կը կարդանք թէ Ղարաբաղի Հանրապետութեան լրատուութեան ու մամուլի բաժինը «լիազօրուած է յայտարարելու թէ այդ յայտարարութիւնը բացայայտ կեղծիք է զուգակցուած իրաւական անգրագիտութեան հետ, որը նպատակամիտուած է Լ. Ղարաբաղի կացութեան ապակայունացման եւ ԼՂՀ օրէնսդիր ու գործադիր իշխանութիւնների միջեւ նկատուող երկխօսութեան վիժեցմանը» :

Այս թափանցիկ ախտորոշումէն ետք կը բացատրուի թէ Ղարաբաղի կառավարութիւնը ԼՂՀ-եան անտեսումով կատարելի բոլոր բանակցութիւններն ու պայմանագիրները անթոյլատրելի համարած ու Մոսկուա ղրկած էր իր ներկայացուցիչը : Պաշտպանութեան պետական Կոմիտէին բանագնացը վերադարձին անմիջապէս Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան տեղեկացուցած է բանակցութեան

ԱՐՑԱԽ

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԱԾ ՄԻՆՉԵՒ ԱՊՐԻԼ 28

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

Դիտորդ պատուիրակութեան Արցախ, Երեւան եւ Բաքու քննական շրջապտոյտին առթիւ հաստատուած 48 ժամուան հրադադարը երկարաձգուած է մինչեւ Ապրիլ 28, մինչ Փրակայի մէջ ԱԷ - ԷՍ ԱԷ - Ը-ի ատելողական նիստ գումարուած է, ընդառաջելով Ադրբէջանի դիմումին որ 17 Պետութիւններու նեցուկը կը վայելէ :

-- Ապրիլ 27-ին, Երեքշաբթի օր, Ղարաբաղի մէջ բացուեցաւ խորհրդարանական նստաշրջանը որուն մասնակցելու համար Երեւանէն գացած է խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը բաղկացած Ս. Շահինեանէ, Գ. Բալայեանէ, Դաւիթ Շահնազարեանէ եւ Արամ Մայիլեանէ :

-- Ապրիլ 26-ին, Երեւանի մէջ, Խորհրդարանի գոնփակ նիստի մը ընթացքին 40 վայրկեան ելոյթ ունեցած է Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան, պարզելով քաղաքական վերջին իրադարձութիւնները :

**

Ապրիլ 25-ին, Արարատի սահմանագիծը, Նախագահի յատուկ յանձնարարութեամբ, հանդիպում ունեցած են Դաւիթ Շահնազարեան եւ Նախիջեւանի Միլլի Մեճլիսի (Խորհրդարան) առաջին փոխնախագահ՝ Ռաշիտ Հասանով եւ փոխ-նախագահ Անար Սաֆարով : Խօսակցութեան նիւթն էր սահմանային միջադէպերը դադրեցնելու հարցը :

**

Արաքս գետի ջուրերու դարնանային վարարումի հետեւանքով, Ապրիլ 24-ին

(Շար.ը Դ. էջ)

մասին ու ներկայացուցած կողմերու քննարկման առաջարկուած փաստաթուղթերը :

Յայտարարութիւնը կը ճշդէ. «որեւէ պայմանաւորուածութիւն, առաւել եւս տարածքների շուրջ, չի եղել : Բանակցութիւններում ԼՂՀ կառավարութեան ներկայացուցչի դիրքորոշումը և դրանց մասնակցելու գործելակերպը առարկութիւններ չեն յարուցել նախագահութիւնում» : Դատապարտելով «Գերագոյն խորհրդի նախագահութեան ինքնակոչ դատապաշտպանի դեր» ստանձնած ՀՅԴ-ի Արցախի Կեդր. Կոմիտէն, Լրատուութեան ու մամուլի բաժինը կը յիշեցնէ թէ «Պաշտպանութեան պետական կոմիտէի գործունէութիւնը դրականօրէն է գնահատուել Գերագոյն խորհրդի նստաշրջանի կողմից, որը, փաստօրէն, ընդլայնելով նրա լիազօրութիւնները, դրանք երկարաձգել է մինչեւ տարեվերջ» :

Ապրիլ 24-ի նախօրեակին յարմա՛ր նը՞ւէր Արցախցիին՝ անոր ռազմադաշտ դարձած հայրենիքէն աթոռամարտի ցեխափիտ հրապարակ ալ ձեւելու սա փորձը :

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԱՐՑԱԽ

Ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակը ոգեկոչուեցաւ ԼՂՀ-ի մայրաքաղաքին մէջ : Ստեփանակերտի Սումգայիթեան նահատակի զոհերու յուշակոթողը այցելեցին եւ ծաղկեպսակներ զետեղեցին Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահի պաշտօնակատար Գէորգի Պետրոսեան, Պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Քոչարեան, կառավարութեան անդամներ :

Անոնք իրենց յարգանքը մատուցեցին եւ ծաղկեպսակներ դրին նաեւ Արցախեան ազգային - ազատագրական պայքարի զոհերուն շիրիմներուն :

Հանրապետութեան բոլոր շրջաններուն ու ազատագրուած գիւղերուն մէջ տեղի ունեցան սգոյ արարողութիւններ ու յիշատակի այցեր :

ՄԱՐՍԷՅԼ

Ապրիլեան ոգեկոչումները սկսան Ապրիլ 23--ին :

Ժամէն 18--էն 20, «Կազէլ» ձայնասփիւռէն յատուկ հաղորդում մը սփռուեցաւ նուիրուած Մեծ Եղեռնի տարեդարձին եւ որուն մասնակցեցան Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան ներկայացուցիչները՝ Վանիկ Խըլոյեան եւ Փիէռ Մաշոյեան :

Ժամը 20--ին, Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ Հսկումի կրօնական արարողութիւն Նախագահութեամբ Հար. Ֆրանսայի Համար Կաթ. Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի : Ցաւարտ պաշտամունքին, Եկեղեցւոյ բակին մէջ, տեղի ունեցաւ Նահատակաց Յուշարձանին բոցի արծարծումը եւ սկսաւ հսկումի հանգոյթը երիտասարդներու կողմէ որոնք կատարեցին իրենց յարգանքի տուրքը մինչեւ առաւօտեան առաջին ժամերը : Ժողովուրդը խումբ առ խումբ եկաւ, ամփոփուեցաւ եւ վառեց իր մոմը նահատակաց հոգիներու յաւերժութեան :

Ապրիլ 24--ին, ժամը 11--ին, Մոպիլի (Լա Քանըպիէռ) հրապարակին վրայ Մեռեալներու Յուշարձանին շուրջ գտնըւող եւ նուիրուած Հայ Ռազմիկներու, դիմադրականներու եւ նահատակներու յուշաքարին առջեւ, տեղի ունեցաւ յատուկ արարողութիւն, կազմակերպութեամբ՝ ծագումով հայ ֆրանսական բանակի նախկին ռազմիկներու եւ դիմադրականներու Բարեկամականին : Զետեղուեցան ծաղկեպսակներ : Յարգանքի եւ յիշատակի խօսքեր արտասանեց Բարեկամականին նախագահը՝ Կարապետ Տէրտէրեան, ներկայութեամբ ֆրանսական նախկին ռազմիկներու զանազան միութիւններու դրօշակիրներու եւ ներկայացուցիչներու :

Ժամը 13--էն 14.30, «Տիալոկ» ձայնասփիւռէն, որ ձայնասփիւռն է Մարսէյլի Քրիստոնեաներուն, տեղի ունեցաւ մասնաւոր հաղորդում նուիրուած հայ ժողովուրդի պատմութեան ընդհանրապէս եւ որուն նիւթն՝ 1915--ի հայկական ցեղասպանութեան 78-րդ տարելիցին : Մասնակցեցան՝ Սիմոն Աթիլադեան, Ալէն Պօյաճեան եւ Կարօ Յովսէփեան : Ապա, ռատիօ «Տիալոկ»ը իր հայկական հաղորդումներու յայտագրին մէջ, զոր կը դեկավարէ՝ Անահիտ Հացագործեան, սկսաւ սփռել պատարագը ուղղակի Մայր Եկեղեցիէն :

Ժամը 15.30--ին, հովանաւորութեամբ՝ Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր պատարագ զոր մատոյց՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան եւ որուն մասնակցեցան Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ բոլոր հոգեւոր հովիւները, Հայ Աւետարանական Եկեղեցիէն՝ Վեր. Ժոէլ Միքայէլեան : Ներկայ եղաւ Մարսէյլի քաղաքապետը Ռ. Վիկուռու իր շուրջը ունենալով իր կցորդներէն՝ Էլիզ Յակոբեան եւ Րաֆֆի Նազարեան : Խուռներամ բազմութիւն մը լեցուցած էր եկեղեցին եւ բակը : Պատարագը երգեց Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երմադեանի : Օդը աննպաստ ըլլալով, ուժեղ, շարունակական եւ ցուրտ անձրեւ մը կ՚իջնէր, հոգեհանգստեան արարողութիւնը որ նախատեսուած էր Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ կատարուեցաւ Եկեղեցւոյ մէջ :

Ապա, ժամը 17.30--ին, ժողովուրդը բռնեց ուղղուիլ եւ լեցնել Ռոն Բուէն Տը Փրատոյի հրապարակը ուր տեղի ունեցաւ համախմբում -- ցոյց կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռ.Ա.Կ.--ի կողմէ : Խօսք առին՝ Վանիկ Խըլոյեան (Հ. Յ. Դ.), Կարօ Յովսէփեան (Հար. Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ու Շրջանային Խորհուրդ եւ գաղութ), Փիէռ Մաշոյեան (Ռ.Ա.Կ.) : Խօսնակները կատարեց փրոֆ. Ռ. Ասատուրեան որ կարդաց բանաձեւը ուղղուած Ֆրանսական կառավարութեան վարչապետ Է. Պալատիւրի եւ այլ բանաձեւեր ղրկուած նախագահ Ֆ. Միթերանի, եւրոպական Խորհրդարանին եւայլն... : Ներկայ եղան երեսփոխաններ՝ Ռընօ Միւզըլիէ եւ Ժան Լեգիա : Միշտ անձրեւին տակ, ժամը 18.30--ին բազմութիւնը թափօր կազմած ուղղուեցաւ դէպի Թրքական հիւպատոսարանը պաշտպանուած եւ շրջապատուած ոստիկանական կարեւոր ուժերով : Թափօրին առջեւ լայնածաւալ պաստառ մը՝ «Թուրքիան պէտք է ճանչնայ 1915--ի հայկական ցեղասպանութիւնը» արձանագրութեամբ եւ հայկական եռագոյն դրօշակ մը : Ցետոյ, կուսակցութիւնները, եկեղեցականները, կազմակերպիչներն ու միութիւններու ներկայացուցիչները եւ բազմութիւնը շուրջ հազար հոգի : Լոզունգներով՝ «Թուրք եւ ազերի ոճրագործ», «Ղարաբաղը կ՚ուզենք, զէնք, զէնք» եւայլն... : Թափօրը հասաւ Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, ուր դարձեալ իր պահանջատիրական լոզունգները արտայայտեց : Երկու կուսակցութիւններէ բաղկացած պատուիրակութիւնը որ նախապէս նամակով ունկնդրութիւն մը խնդրած էր Թուրք հիւպատոսէն, ներկայացաւ դրան առջեւ, որ մնաց փակ, եւ բաց սովորութեան բանաձեւը դրուեցաւ նամակատուփը : Ժամը 19--ին շուրջ ժողովուրդը սկսաւ ցրուիլ առանց որեւէ միջադէպի :

Ժամը 15.30--ին, Հայ Կաթողիկէ Ժողովրդապետութեան կազմակերպութեամբ, Մարսէյլի Սէն Վէնսան տը Փօլ (Ռէֆորմէ) Եկեղեցւոյ մէջ, չորրորդ անգամ ըլլալով, Հայրապետական հանդիսաւոր պատարագ տեղի ունեցաւ, զոր մատոյց Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան՝ Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց : Խորանին վրայ սպասարկեցին Անտոն Վրդ. Սարրոյեան ժողովրդապետը եւ Սամուէլ Վրդ. Աճէմեան : Պատարագը մեկնաբանեց Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը ղեկավարութեամբ քոյր Արուսեակ Աչըգեանի : Ընդարձակ Եկեղեցւոյ նստարանները գրեթէ բոլորովին գրաւուած էին : Փերփինեանի Արք.ը՝ Շապէօ Եպիս. որ յատկապէս հրաւիրուած էր արտասանեց օրուան հոգեւոր ճառը : Ի մէջ այլոց, ըսաւ. «Les massacres, le génocide

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ

ԲԻՒՐԱԿԱՆԻ ԱՍՏՂԱԴԻՏԱՐԱՆԻ ԳԻՏՆԱԿԱՆ ԱՐՏԱՇԷՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Աշտարակի շրջանը, Արագածի հարաւային լանջերուն, Բիւրական գիւղին մօտ կը գտնուի Աստղադիտարանը, Հայաստանի Հանրապետութեան աստղաբնագիտական գիտահետազօտական աշխարհահռչակ հիմնարկը:

Օգտուելով Մարսէյլ իր կեցութենէն որպէս հրաւիրեալ դասախօս – փրոֆէսէօր Մարսէյլի Աստղադիտարանը, հարցազրոյց մը ունեցանք երիտասարդ գիտնականին հետ:

Հ. – Կրնա՞ք ներկայանալ:

Պ. – Ծնած եմ Երեւան 1952-ին: Աւարտած եմ Երեւանի բնագիտութեան եւ ուսողութեան (ֆիզիք եւ մաթեմաթիք) յատուկ դպրոցը, 1969-ին: 1974-ին բարձրագոյն կարգի մկայականը ստացած եմ Երեւանի բնագիտութեան համալսարանը եւ մտած եմ Բիւրականի Աստղադիտարանը: 1980-ին, պաշտպանած եմ աքթորայի աւարտաճառը՝ «կրկնակի միջուկ ունեցող Մարգարեանի կալաքթիկաների մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն»: 1984-էն ի վեր գիտական խումբի ղեկավար եմ, «Senior astronome» (աւագ աստղագէտ):

Հ. – Ե՞րբ եւ ի՞նչպէս Բիւրականի Աստղադիտարանը ստացաւ միջազգային հռչակ:

Պ. – Հիմնուեցաւ 1946-ին երբ Վիկտոր Համբարձումեան Մոսկուայէն վերադարձաւ ու հաստատուեցաւ Հայաստան, իրեն հետ բերելով իր համբաւը եւ մանաւանդ իր նոր «Թեզ»ը որ կը տարբերէր միւս դասական «Թեզ»երէն այն բանով որ կու տար տիեզերական մարմիններու (կալաքսի, աստղ, աստղային համակարգեր) առաջացման նոր տեսութիւն: Այս տեսութիւնը դրաւ փաստեր որոնք առաւել բարձրացուցին Բիւրականի համբաւը, նաեւ, 1967-ին Ակադեմիկոս Մարգարեանի յայտնաբերումը տիեզերական արտակարգ երիտասարդ կալաքթիկաներու ամբողջութեամբ, եւ որուն աշխատանքները աւարտեցան 1979-ին, նոյնպէս նպաստեց Բիւրականի համաշխարհային համբաւին: Բռնկուող աստղերու յայտնաբերումը եւ ուսումնասիրութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցան ժամանակակից աստղագիտութեան զարգացման վրայ: Տիեզերքի մէջ կան բազմաթիւ մարմիններ որոնք կը կրեն հայ աստղագէտներու անուններ՝ Առաքելեան կալաքթիկաներ, Ղազարեան կալաքթիկաներ, Պարսամեան – Պետրոսեան կիսաւորաձեւ միգամածութիւններ, Շահպազեան կալաքթիկաներու խումբեր եւայլն...:

Հ. – Այս շրջանին, ի՞նչպէս կ'ընթանան աշխատանքները Բիւրականի Աստղադիտարանին մէջ:

Պ. – Ներկան ծանր է: Կապուած է երկրի տնտեսական դժուարութիւններուն, վառելանիւթի տագնապին հետ: Դիտողական աշխատանքները դադրած են: Սակայն խանդավառ աստղագէտներ կ'աշխատին: Կ'աշխատին ծանր պայմաններու մէջ: Լաւագոյնս կ'օգտագործեն օրուան մէջ տրուած մէկ կամ երկու ժամ ելեկտրականութիւնը: Կը կատարեն տեսական բնոյթի աշխատանքներ եւ հակառակ այս բոլոր դժուար պայմաններուն, գիտական աշխատանք դուրս կու գայ: Այս նպատակաւ, կը ջանամ կազմակերպել փորձաշրջաններ երիտասարդ աստղագէտներու համար, հոս ու հոն, փորձաշրջաններ որոնք կը վերաբերին դիտողական աշխատանքներուն:

Այս է քիչ մըն ալ առաքելութեանս նպատակներէն մին:

Հ. – Ի՞նչ է ձեր գիտական աշխատանքի բնագաւառը, Բիւրականի մէջ, այսօր:

Պ. – Որպէս գիտական խումբի ղեկավար, կը զբաղիմ երիտասարդ կալաքթիկաներու հետազօտութեամբ: Երկնքի 2-րդ շրջահայեցութեան ընթացքին Բիւրական յայտնաբերուած անչափ երիտասարդ կալաքթիկաներու հետազօտութեան նպատակով կը կազմակերպեմ միջազգային համագործակցութիւն: Ներկայիս համագործակցութիւններ կան Մարսէյլի Աստղադիտարանի փրոֆ. Ժորժ Քոմթի եւ Ժաք Պուլեքոթէքսի հետ, Փարիզի Աստղաբնագիտական Հիմնարկի փրոֆ. Տանիէլ Քոնթի հետ, Փատովայի (Իտալիա) Աստղադիտարանի փրոֆ. Մասիմօ Թուաթոյի հետ, Փունայի (Հնդկաստան) փրոֆ. Կոբալ Գրիշնայի հետ, Միացեալ – Նահանգներու տիեզերական դիտակի կեդրոնական հիմնարկի փրոֆ. Ճոն Մաք Քէնթիի եւ Պրայն Մաք Լինի հետ, ինչպէս նաեւ մեքսիքացի աստղագէտներու հետ: Այս համագործակցութիւնը ընդարձակուելու վրայ է:

Հ. – Ձեր յաճախակի այցելութիւնները եւ կեցութիւնները զանազան երկիրներու մէջ ի՞նչ հիմնական նպատակ ունին եւ ի՞նչ կը սպասէք ձեր ունեցած հանդիպումներէն եւ հաստատած յարաբերութիւններէն:

Պ. – Այցելութեանս նպատակները նըշուած խիստ երիտասարդ կալաքսիներու հետազօտութեան դիտողական հնարաւորութիւններու օգտագործումն է, տուեալ երկիրներուն մէջ: Օրինակ Ֆրանսա, այդ երիտասարդ կալաքսիները դիտած եմ Փիք տիւ Միտիի եւ Նանսէի աստղադիտարանները: Նոյնպէս, այս ուղղութեամբ աշխատանքներ կատարեցի Միացեալ – Նահանգներու Պալթիմոր քաղաքի տիեզերական դիտակի կեդրոնական հիմնարկը, երեք ամիս, եւ ապա քանի մը շաբաթ ի վեր Մարսէյլի Աստղադիտարանը:

Աշխատանք կը տանիմ կապեր հաստատելու Հայաստանի Գիտութիւններու եւ ՍԷ – ԷՆ – ԷՌ – ԷՍ-ի միջեւ: Արդէն պատրաստութեան մէջ է գիտական հիմնադրամ մը որուն կը մասնակցին յայտնի աստղագէտներ՝ Տանիէլ Քունթ եւ Ժորժ Քոնթ ՍԷ – ԷՆ – ԷՌ – ԷՍ-ի համար եւ ես Հայաստանի համար: Յարաբերութիւններն ու բանակցութիւնները լաւ ընթացքի մէջ են: Յաջողութեան պարագային, ինչ որ շատ հաւանական է, ՍԷ – ԷՆ – ԷՌ – ԷՍ-ը մեծ օգնութիւն ցոյց կրնայ տալ, մանաւանդ նիւթական սարքաւորումներու տեսակէտէն:

Ամբողջ ջանքերը որ կը կատարուին ու կը կատարեմ, որպէսզի այսօրուան ծանր պայմաններուն մէջ Բիւրականի գիտական ուժը չկորսուի:

Հ. – Իսկ ապագա՞ն:

Պ. – Լաւատես եմ Բիւրականի գիտական ապագային, ինչպէս նաեւ ընդհանուր առմամբ Հայաստանի գիտական ապագային նկատմամբ. Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի առաջարկով ստեղծուեցաւ երիտասարդ ու հռչակ վայելող գիտնականներու խումբ մը որուն առաքելութիւնն է բերել առաջարկներ, մշակել եւ ներկայացնել զանոնք Հանրապետութեան նախագահին: Այնպէս, գիտութեան կազմակերպման ձեւափոխումն է որ պիտի կատարուի հին համայնավարական գործելաձեւէն նոր ազատ գործելակերպ:

Այս ալ իմ կոչելու եւ ծառայելու ձեւն է Հայաստանին համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԸ ՀԱՐԻՒՐՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԵԿԱՆ Է (1843 – 1993)

1993 տարին 150-ամեակն է Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան պաշտօնաթերթ՝ «Բազմավէպ»ին:

Հայ Իմացական Մտքի եւ Հայ Մամուլի Պատմութեան մէջ «Բազմավէպ»ը ունի իր մասնայատուկ դիմագիծը եւ դերը թէ՛ իբր աշխարհաբար երեւցագոյն պարբերական եւ թէ՛ իբր հայագիտական որակաւոր հրատարակութիւն, որ տակաւին գործօն հանդամանքով ու հեղինակային վարկով կը շարունակէ իր գոյութիւնը:

«Բազմավէպ»ի առաջին թիւը լոյս տեսած է Վենետիկ՝ 1843-ին, «Օրագիր բընական, տնտեսական եւ բանասիրական գիտելեաց» ընդհանուր առաջադրանքներով: Առաջին խմբագրապետը եղած է Հայր Գաբրիէլ Այվազովսքի (1843-1848), իսկ երկրորդը՝ Հայր Ղեւոնդ Ալիշան (1849 – 1851): Յարդ ունեցած է երեսունչորս ներհուն խմբագիրներ:

Սկզբնական շրջանին, մինչեւ 1858, «Բազմավէպ»ը եղած է երկշաբաթաթերթ, սակայն յաջորդաբար դարձած է ամսաթերթ, աւելի ուշ երեքամսեայ. բայց երկար ատեն հրատարակուած է իբր ամսաթերթ: Բ. Համաշխարհային պատերազմէն յետոյ՝ վերածուած է երկամսեայի եւ ապա դարձեալ ամսաթերթի:

Նկատի առնելով նոր ժամանակներու ուսումնագիտական ընդհանուր պահանջները՝ բանասիրական ու գրաւորական աշխատանքներու զարգացումին հանդամանքը, անոնց ընդարձակ ծաւալը, խորութիւնը եւ ծանրութիւնը ուսումներու, ինչպէս նաեւ աշխատակիցներու բաւաբար ժամանակամիջոցի տրամադրումը, 1991-ին՝ «Բազմավէպ»ը ստացաւ նոր ընթացք մը: Արտաքին չափի ու ծաւալի փոփոխութեան կողքին, անիկա դարձաւ եռամսեայ պաշտօնաթերթ, տարեկան չորս թիւերու եւ կամ համապատասխան մէկ ծաւալուն թիւի հրատարակութեամբ:

«Բազմավէպ»ը, իր հարիւր յիսուն տարիներու ընթացքին (անընդհատ գոյատեւելով), կրած է նաեւ պարունակութեան ներքին փոփոխութիւններ ալ, մշակելով այլազան նիւթեր եւ հարցեր՝ գիտնականը եւ ժողովրդական խաւը հետաքրքրող, ուղղութիւն մը՝ որ յատակ կը նշմարուի մանաւանդ անոր առաջին շրջանին: Սակայն, անոր հիմնական նկարագիրը կազմեցին գիտական, պատմական, լեզուական եւ գրական (բանասիրական), հնախօսական, տեղագրական, եկեղեցական, կրօնական, հայրախօսական, ուսումնակրթական եւ այլ նիւթերու քննական մշակումները:

Գիտական այդ գործիքին (հրատարակութեան) մէջ, կ'անդրադարձնէ Մխիթարեան գրական պատմութեան լաւատեղեակ՝ Հայր Բարսեղ Սարգիսեան, Վենետիկի Մխիթարեան Վարդապետները ուզած են «աստղաբաշխականին հետ դուգել երկրաբանականը, բնաստեղծութեան հետ՝ բնապատմականը, քաղաքականին հետ՝ տնտեսականն ու կրօնականը, բանասիրականին հետ՝ բարոյականը, պատմականին հետ՝ աշխարհագրականը եւ ժամանակագրականը, դաստիարակութեան հետ՝ միսպասանութիւնն ու դիցաբանութիւնը, կենցաղօգուտ գիտելիքներու հետ՝ գիտերն ու գեղարուեստը: Մէկ խօսքով՝ Բազմավէպը իր բազմակարօտ ազգին ուզած է հաղորդել ո՛չ միայն ի՛ր եւ նախնեաց, այլ նաեւ Եւրոպայի գրականութիւնը եւ մշակոյթը»:

Հիներու կողմէ մշակուած հայկական ուսումներու (հայագիտութեան) մարզը, համաձայն նոր միտքերու կարողութեան եւ պահանջներուն, ստացած է այսօր նոր կերպարանք, գիտական ու քննական նոր մշակում, նոր ուղղութիւն եւ արտայայտչական նոր եղանակ: «Բազմավէպ»ը, գիտակ իր պատասխանատու առաքելութեան ու դերին, կը փորձէ քալել ժամանակակից շունչով ու գիտական չափանիշներով: Մեր տոհմային հին ու նոր մշակոյթը, արժէքներն ու արժանիքները վերբերելու, քննարկելու եւ գնահատելու պաշտօնը՝ կը կատարուի մեծագոյն լըրջութեամբ ու պատասխանատու ոգիով:

Մխիթարեան անթիւ ու բազմարդիւն Վարդապետներու կողքին՝ «Բազմավէպ»ի էջերուն մէջ կը գտնենք նաեւ հայ եւ օտար մասնագէտ աշխատակիցներ ալ, որոնք պատիւ նկատած են միշտ երեւիլ հոն. այսպէս՝ Մ. Պէշիկթաշլեան, Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Աճառեան, Գր. Խալաթեանց, Լէօ, Կ. Բասմաջեան, Միք. Փորթուգալ Փաշա, Ա. Ալպօյաճեան, Զէյթունի, Դ. Վարուժան, Յ. Քիւրտեան, Ճէվահիրճեան, Յ. Անասեան, Ա. Սաճեան, Մ. Մինասեան, Հ. Տէր – Ղեւոնդեան, Կ. Ուլուհոճեան, Գր. Պըլտեան եւայլն: Իսկ օտար հայագէտներէն՝ Տիւրիէ, Թէգա, Ծանոլլի, Ֆ. Տէն Ուտեների, Լ. Լըլուար, Ֆ. Ֆէյտի, Ֆրասոն, Թիէր եւայլն, հիներէն ու նոր շրջանի ուսումնասէրներէն ու գրագէտներէն: Պարբերաբար հոն են նաեւ Հայաստանի որոշ մասնագէտներու աշխատութիւններն ալ:

Թէ հարիւր յիսուն տարիներու ընթացքին ի՛նչ մեծ նպաստ ու դեր կատարած է «Բազմավէպ»ը հայ կեանքին, հայ մշակոյթին, հայ եւ օտար գիտական աշխարհի մարդերէն ներս, պէտք է յետ դարձ երկար ակնարկ մը տալ հայ պարբերական մամուլի եւ հայագիտական ուսումներու պատմութեան՝ հասնելով մինչեւ ներկայ օրերը: Գործ մը՝ որ մի քանի թերթերը չեն կրնար թոյլատրել: Սակայն, ընթերցողներու ուշադրութեան կարելի է յանձնել գոնէ երկու նշանակալից պարագաներ, որոնք կրնան բաւարար լոյս սփռել խնդրոյ առարկայ հարցին վրայ: Առաջին՝ «Բազմավէպ»ի ծնունդը եւ հրատարակութեան օրինակը, անոր տեսական, գիտական ու գործնական լոյսը եւ զարգացումը՝ ժամանակին ծնունդ տուած է շարք մը ուրիշ թերթերու, որոնք հերթաբար յայտնուած են գլխաւորաբար Զմիւռնիա, Թիֆլիս ու Պոլիս (Հայրենիք, Կովկաս, Հայաստան, Եւրոպա, Մասիս, Մասեաց Աղաւնի, Բանասէր եւ ուրիշներ): Երկրորդ՝ Հայ Մտքին յեղաշրջումի պատմութիւնը, բացուածքը դէպի արեւմտեան քաղաքակրթութեան, մշակոյթին, գրականութեան, գիտութեան եւ գեղարուեստի կալուածներուն՝ անժխտելիօրէն օղակուած է «Բազմավէպ»ի կեանքին հետ: Այս կողքին, երբ նկատի առնուին նաեւ անոր հայագիտական անհամեմատ ծառայութիւնները, արդէն կարելի կը դառնայ որոշ կերպով չափել տարողութիւնը եւ դերը այն հսկայ աշխատանքներուն, որոնք «Բազմավէպ»ի ճամբով յաջողած են իրագործել Վենետիկի Մխիթարեան Վարդապետները:

Այսօր, երբ անոր հարիւր յիսուն տարիներու ուսումնագիտական եւ հրատարակչական կեանքի վաստակը եւ արժէքը կ'ուզենք գնահատել, կը նշմարենք՝ որ Մխիթարեան Միաբանութիւնը եւ «Բազմավէպ»ի պատասխանատու Միաբանները՝ հիմնական ու մշակուած ծրագիրով մը վճռած են նպաստել Հայ Մտքի ընդհանուր կազմաւորումին, վերելքին ու բարգաւաճումին:

Շնորհիւ Միաբանութեան այդ վճռական քայլին ու գիտակից նուիրումին՝ «Բազմավէպ»ը կը շարունակէ մնալ ոտքի եւ գործել հայագիտութեան յառաջապահ դիծերուն վրայ:

Յարգանք՝ Վենետիկի Մխիթարեաններու երեք հարիւր տարիներու ուսումնագիտական վաստակին:

Յարգանք՝ Մխիթարեան պաշտօնաթերթ՝ «Բազմավէպ»ի 150-ամեայ գոյութեան:

Զ. Տ. ՊԱՐՏԱՄԵԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

Է. ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ ՃԱՌԻՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լոնտոնի «Թհը Ինտիփէնտընթ» թերթի Ֆրանսայի նոր վարչապետին ընդհանուր քաղաքականութեան յայտարարութեան մէջ ամէնէն զարմանալին կը նկատէ արտաքին քաղաքականութեան մասին ըսածները: Եւրոպայի կացութիւնը կայունացնելու ու հաւասարակշռութիւն հաստատելու նպատակով միջազգային ժողով մը հրաւիրելու Պալատիւրի տրամադրութիւնը ուշագրաւ մեկնաբանութիւններու պատճառ կ'ըլլայ: Ատիկա նախ ազդանշան մը կը նկատուի, ուղղուած նախագահ Միթերանի, թէ նոր կառավարութիւնը անոր պիտի չձգէ արտաքին քաղաքականութեան ղեկը: Վարչապետը կ'ուզէ նաեւ Եւրոպայի եւ յատկապէս Գերմանիոյ ցոյց տալ թէ իր կառավարութիւնը մտադիր է գործօն մասնակցութիւն բերելու Եւրոպայի կառուցումին: Եւ վերջապէս, իր կեցուածքին մէջ կայ նախկին Եուկոսլավիոյ եւ նախկին Խորհրդային Միութեան կարգ մը շրջաններու բախումներուն վերջ տալու առակ, չինէ դիւանագիտութիւն մը վարելու նպատակը:

Հետաքրքրական կը նկատուի զուգահեռը զոր Է. Պալատիւր գծած էր 1815-ի Վիեննայի եւ 1945-ի Եալթայի ժողովներուն միջեւ: Երկուքն ալ տեղի ունեցած են պատերազմներու աւարտին, մինչ իր առաջարկած ժողովը պիտի յաջորդէ չյամարտի շրջանի մը:

Պալատիւրի առաջարկը բարոյական մեծ ուժ կը պարգեւէ Ֆրանսայի, բայց մերժումի պարագային բաւական խոցելի կը դարձնէ անոր դիրքը: Աւելի դիւրին է բացայայտ պատերազմէ մը ետք վերականգնել Եւրոպան, քան վերջ տալ խորքին մէջ քաղաքացիական բնոյթով պատերազմներու որոնց արմատները կ'իջնեն մինչեւ միջնադարեան դարաւոր պայքարներու եւ ատելութեան խորքը: Կառավարութիւնները շատ չեն սիրեր մասնակցիլ ժողովներու որոնց յաջողութեան հաւանականութիւնը տկար է:

Ներքին ճակատին վրայ Պալատիւրի քաղաքականութիւնը անզիջող է ապօրինի կացութեամբ օտարականներու հանդէպ, մինչ «լայնախոհութիւն եւ օրինաւորութիւն» կը խոստանայ օրինաւոր պայմաններ ունեցողներուն: Գաղտնօրէն Ֆրանսա ապրող օտարականները արտաքսելու վճռակամութիւնը յայտնուած էր երեք կասկածելիներու մահէն ետք. անոնցմէ երկուքը որոնք գաղթականներ էին, սպաննուած էին ոստիկաններու կողմէ: Ոմանք որոշ կապ մը կը նշմարեն այս պատահարներուն ու Շ. Փասքուայի Ներքին Նախարար նշանակումին միջեւ, այս վերջինը ծանօթ ըլլալով որպէս անզիջող դէմք:

Պալատիւրի ճառին տնտեսական եւ ընկերային հարցերու մասին վստահութիւն ներշնչող ու լուրջ ոճը կը մատնէ նոր կառավարութեան վայելած մեծամասնութենէն առաւելագոյն աստիճանի օգտուելու իր փափաքը: Ան մինչեւ իսկ յայտարարած է թէ, ինչպէս կ'ընէր զօրավար Տը Կօլ, ինք միայն կուսակցութիւն մը չի ներկայացներ, այլ ամբողջ Ֆրանսացի ժողովուրդը եւ թէ պիտի չանտեսէ անոնք որոնք չեն ներկայացուած Ազգային Ժողովին մէջ: Այս տրամադրութեան կարելի չէ այլ մեկնաբանութիւն տալ, քան այն որ Պալատիւր կը փորձէ Նախագահ Միթերանը մղել մեկնումի:

ԲԱՂՀԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ -- ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՔՈՅՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ՓԱՌԱՏՕՆ

Ուաշինկթընի մերձակայ Ալեքսանդրիա քաղաքին մէջ Ապրիլ 17-ին տեղի ունեցաւ փառատօն մը որ նուիրուած էր Ալեքսանտրիա -- Գիւմրի քոյր քաղաք հռչակման Գ. տարեդարձին: Քաղաքապետարանին հրապարակը զարդարուած էր դրօշներով, ցուցատախտակներով իսկ յատուկ տաղաւարներու մէջ կը վաճառուէին հայերէն գիրքեր, ձայներիզներ, թերթեր եւայլն:

Բացումը կատարեցին քաղաքապետուհի Փաթրիսիա Տայըրն եւ Հայաստանի դեսպանը Ռուբէն Շուգարեան: Առաջինը դըրուատեց Հայերու բերած նպաստը երկրին տնտեսական ու մշակութային զարգացման, իսկ Ռ. Շուգարեան շնորհակալութիւն յայտնեց Հայաստանին եւ յատկապէս Գիւմրիի ցոյց տրուած բարոյական ու նիւթական օժանդակութեան:

Երկու ելոյթներէն ետք տեղի ունեցաւ գեղարուեստական ծրագիր մը, մասնակցութեամբ «Վասպուրական» պարախումբին, երգիչ Լոուին Ալպերեանի: Փառատօնը որուն ներկայ եղան աւելի քան հինգ հազար հոգի, փակուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով:

Ալեքսանտրիա -- Գիւմրի քոյր քաղաք հռչակման թուականէն՝ 1990 Մարտ 27-էն ետք հինգ հայ ճարտարապետ հրաւիրուած էին Վիրճինիայի Թէքնիք համալսարանի Ալեքսանտրիայի մասնաճիւղը, իրենց մասնագիտութիւնը խորացնելու համար: Իսկ 1991-ին բացուեցաւ ցուցահանդէս մը ուր ներկայացուեցան Հայաստանի պատանիներու թանգարանէն 90 պաստառներ:

Փառատօնին նիւթական հասոյթը կը յատկացուի Գիւմրիի մէկ դպրոցին:

Վ. ՄԱԿԱՐԵԱՆ

Հայաստանեան ՖՊԻՑ

Ռեստորանում.
- Մատուցող, ինչու՞ է սուրճը դառը:
- Դուք երեւի շաքարը հակառակ կողմով էք խառնել:

*

Տօներից մէկի ժամանակ մի կոլտընտեսուհի Ստալինին հարցնում է.
- Ասացէք, խնդրեմ, ո՞րն է Ձեր հոբին:

Ստալինը պատասխանում է.
- Անեկդոտներ եմ հաւաքում իմ մասին:
- Եւ շա՞տ էք հաւաքել:
- Երկու ճամբար:

*

Լուսանկարիչը պատրաստւում է նըկարել մեծահասակ մի մարդու իր ուսանող որդու հետ: Վարպետն առաջարկում է այսպիսի դիրք. հայրը նստած է, իսկ որդին կանգնած է նրա կողքին, ձեռքը դրած հօր ուսին:
- Ներեցէք, - ասում է հայրը լուսանըկարչին, - իրականութեանն աւելի հարազատ կը մնանք, եթէ տղաս ձեռքը ոչ թէ ուսիս դնի, այլ մտցնի գրպանս:

*

Դատաւորը հարցնում է մեղադրեալին.
- Դուք խոստովանու՞մ էք, որ հարբած վիճակում փորձել էք թատրոն մտնել:
- Խոստովանում եմ: Լուրջ վիճակում այդ մասին չէի էլ մտածի:

*

Որսորդը հարցնում է ընկերոջը:
- Ի՞նչն է գլխաւորը վագրի որսում:
- Գլխաւորն այն է, որ վագրի չհանդիպես, - ասում է ընկերը:

«ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԻՇԽԱՆ»Ի ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՑԱՆՁՆՈՒՄ Ն. ԳԸՆԱՃԵԱՆԻ

Փետրուար 19-ի մեր թիւին գաղութային լուրերուն մէջ (Գ. էջ) արձագանգած էինք այն արարողութեան որ կատարուած էր նոյն ամսուան 7-ին Անթիլիասի մէջ: Նախ հոգեհանգստեան պաշտօն Մայր տաճարի բարերար՝ Սարգիս Գրնաճեանի յիշատակին, ապա անոր կիսանդրիին բացման, ողբացեալին չիրիմին վրայ, անոր մահուան 50-ամեակին առթիւ: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, առ ի երախտագիտութիւն Կիլիկեան իշխանի շքանշանը կը շնորհէր անոր փարիզաբնակ զաւկին՝ Նուրհան Գրնաճեանի: Այս վերջինը չէր կրցած, այն ատեն, Պէյրութ երթալ եւ ուրեմն, Փարիզի մէջ է որ Գարեգին Բ. շքանշանի տուչութիւնը կատարեց, Ապրիլ 20-ին, օգտուելով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ քոլոքին առթիւ՝ իր այցելութենէն:

Երեքշաբթի իրիկուն, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ առաջնորդարանին մէջ, մեծարեալին բարեկամներու եւ հիւրերու ներկայութեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, նախ քանի մը խօսքով ոգեկոչեց Անթիլիասի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարի բարերարը՝ Սարգիս Գրնաճեան, յիշեց, թէ մինչեւ անոր մահը՝ 1943-ին, Կիլիկեան Աթոռը չէր գիտցած իր այդ ազնիւ բարերարին անունը, քանի Սարգիս Գրնաճեան որ, Պոլսէն թերթի մը մէջ կարդալով այն ատենուան կաթողիկոսին՝ Սահակ Բ.-ի կոչը՝ «Ի՞նչ ընեմ ես առանց Մայր տաճարի», անմիջապէս պատասխանած էր ու ստանձնած տաճարին կառուցումը, բայց մնացած էր՝ անանուն: 1943-ին է որ Պոլսոյ Պատրիարքը կը հաղորդէր Կիլիկիոյ Աթոռին Ս. Գըրաճեանի մահը, միաժամանակ տեղեկացնելով թէ մահուան առթիւ յայտնուած էր թէ ան էր Անթիլիասի տաճարին բարերարը: Նորվան Եպիսկոպոս կարդաց Գարեգին Բ.ի, այս առթիւ հանած կոնդակը, ապա Գարեգին Բ. Նուրհան Գրնաճեանի կուրծքը զարդարեց Կիլիկեան իշխանի շքանշանով, փոքր շքանշան մըն ալ յանձնելով Տիկին Գրնաճեանի:

Զգալապէս յուզուած, Պ. Նուրհան Գրնաճեան նախ հայերէն, յետոյ ֆրանսերէն շնորհակալութիւնները յայտնեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին: Այս պաշտօնական մասը փակուեցաւ խմբովին երգուած՝ «Կիլիկիայով»:

Ջերմ մթնոլորտի մը մէջ շարունակուեցաւ այս մտերիմ եւ հաճելի հանդիպումը, հիւրասիրութեամբ:

Ա.

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՄԵՐ ՏՕՒՆԸ

Հայրս՝ դեռ ամուրի՝ կը բնակէր Վըլանկա, Աննիկ հօրաքրոջս տունը, որ վաղուց այրի էր: Անոր մէկ աղջկան հիւանդութիւնը պատճառ եղեր էր որ բըժիշկի խորհրդով փոխադրուին Սկիւտար: Քիչ յետոյ Աննիկ հօրաքոյրս գըժտուեր էր հօրս հետ, որովհետեւ հայրս խորհուրդ տուեր էր քրոջը թոյլ տալ աղջկանը ամուսնանալ իր սիրած տղուն հետ: Աննիկ հօրաքոյրս համարեր էր որ աս հրաւէր է ընտանիքը անպատուելու: Այդպէս էին բարքերը մայրաքաղաք Կ. Պոլսոյ մէջ: Երիտասարդներ, որ թերեւս իրարու հետ խօսելու առիթ իսկ չէին ունեցեր, կը բաւէր որ ակնարկներ փոխանակէր էին եւ սիրոյ փոխադարձ զգացումէ մղուած ձգտեր էին ամուսնանալ, կը համարուէին արատաւորուած: Դեռ մինչեւ իմ պատանեկան տարիներուս լսեր եմ որ որոշ մեղադրանքով խօսին ընտանիքի մը մասին ըսելով՝ թէ «անոնք սիրահարելով ամուսնացած են»:

Հայրս թողեր էր Աննիկ հօրաքրոջս տունը եւ փոխադրուեր էր իր մօրենական ժառանգութիւնը եղող տունը, որ նոյնպէս Սկիւտար կը գտնուէր եւ ուր կը բընակէին իր երկու քոյրերը:

Եւ իրիկուն մը հայրս, այն ատեն քառասուն տարեկան, բարեկամ տան մը մէջ հանդիպեր էր մօրս, տասնութամեայ դեռատի աղջիկ, եւ ուզեր էր ամուսնանալ հետը:

Հօրաքոյրերս դիմադրեր էին մերժելով խնամութիւն հաստատել «առապաճի Յակոբ»ի ընտանիքին հետ: Բայց հայրս հաստատ մնացեր էր իր դիտաւորութեան մէջ: Ամուսնութենէն ութ ամիս յետոյ, ստիպուեր էր կնոջը հետ գալ զոքանչին տունը «մինչեւ երեխայի ծնունդը» եւ այլեւս մնացեր էր հոն:

Իմ ծնած ժամանակս հայրս իր ունեցածը կորսնցուցեր էր յանկարծակի, քոնսոլիտի մէջ: Այդ կարգի կործանումներ յաճախ կը պատահէին Կ. Պոլսոյ մէջ: Բայց հայրս մեծ պաղարիւնութիւնով դիմաւորեր էր այդ անակնկալ կացութիւնը: Իր քենիները թեզկեահի վրայ եազմա կը բանէին: Ան հետաքրքրուեր էր այդ գործով եւ անմիջապէս ձեռնարկեր էր արհեստանոց մը բանալ, ուր եազմայի սեւ գծագրութիւնը կը կոխէին: Ինքն ալ սորվեր էր արհեստը եւ անայլայլ հոգիով անցեր էր մէկ վիճակէն միւսը: Ամբողջ օրը կ'աշխատէր եւ երեկոները անձնատուր կ'ըլլար ընթերցանութեան: Հետամուտ էր նաեւ գտնելու նոր գոյներ եազմայի գործի վերաբերեալ, եւ այդ ուղղութեամբ փորձեր կը կատարէր աշխատանոցի մը մէջ, որ կառուցեր էր մեր պարտէզին մէկ անկիւնը:

Հայրս շռայլ էր եւ կը սիրէր առատութեամբ ծախսել: Բայց իր բնաւորութեան այդ մղումին զոհացում տալու համար չէին բաւեր ոչ իր իբր արհեստաւոր վաստըկածը, ոչ ալ ժառանգութեան վերջին բեկորները: Հետզհետէ հայրս սորվեցաւ պարտքեր ընել վաշխառուական տոկոսներով: Մեր ընտանեկան կեանքը այսպիսով ունէր յանկարծական վերելքներ եւ անկումներ: Երբեմն անհաշիւ ճոխ, երբեմն չքաւորութեան հասնող նեղութիւն: Պարտքերու պայմանաժամերը ոչ թէ կը հասնէին այլ կը պայթէին ռումբերու պէս, որովհետեւ մինչեւ ժամկէտը հայրս կը մնար անայլայլ եւ կը վարուէր, ինչպէս եթէ անյատակ գանձ մը ունենար իր տրամադրութեան տակ: Եւ եթէ պատահէր որ սիրտը նեղուէր եւ ընթերցանութիւնը բաւական չըլլար իր հոգեր ցրուելու, կը մտնէր պարտէզ եւ կը զբաղէր ծաղկամըշակութեամբ:

Ահա այսպիսի այլազան տարրերէ կազմուած եւ տնտեսական անհաւասար վիճակներու ենթարկուած ընտանիքի մը մէջ ծնած եւ ապրած եմ իմ մանկութեան եւ պատանեկութեան տարիներս:

ՏՈՒՆԸ

Տունը, ուր ծնած եմ, երկյարկանի, փայտաշէն եւ կարմիր ներկուած սովորական տուն մըն էր, որուն փողոցի վրայ նայող պատուհաններու վարագոյրները գրեթէ միշտ փակ կ'ըլլային, որովհետեւ ճիշդ մեր տան դիմաց կար յոյն նպարավաճառի խանութ մը, որ միեւնոյն ատեն գինետուն էր:

Մեր տնեցիները օրը կ'անցընէին տանը ետեւի սենեակները, որոնց պատուհանները կը բացուէին իրարու յաջորդող այգիներու վրայ:

Այգիներէն անդին, Թրքական թաղերն էին իրենց հոյակապ մզկիթներով, որոնց սլացիկ եւ ճերմակ մինարէները կ'ընկերանային սեւ նոճիներու: Հեռուէն կ'երեւէր նաեւ Վոսփորի կապոյտ եւ փայփլուն ժապաւէնը, ուրկէ անդին Սթամպուլի սիլուէթը, որ, առաւօտները վարդագոյն, օրուան մէջ ոսկեգոյն եւ իրիկունները կապտորակ մշուշի մէջ շղարշուած, կը թուէր յարափոփոխ, երանգաւոր ու երազային երկիր մը:

Իմ մանկական աչքերս շլացեր են այն ճաճանչներէն, որոնք մզկիթներու ոսկեզօծ գմբէթներուն վրայ իյնալով լոյսի հրդեհներ կը վառէին. իմ առաջին տեսողական տպաւորութիւններս կրեր եմ այդ գունագեղ եւ միեւնոյն ատեն նրբօրէն երանգաւոր շրջանկարէն, որ խոր ազդեցութիւն գործեր է իմ վրաս: Դեռ անգիտակից եւ անբարբառ՝ լացեր կամ խընդացեր եմ կրած տպաւորութիւններուս առթած ուժգին յուզումով եւ յետագային, երբ կրկին տեսեր եմ նոյն տեսարանները, զգացեր եմ որ անոնք արդէն տեսնուած ու զգացուած են ինձմէ:

Կը յիշեմ գարնան առաւօտները, երբ այդ այգիները, Սիլիհտարի պարտէզները, կը դառնային բոցավառ վարդաստաններ: Այդ վարդերը կը խուժէին տունէն ներս, կը զարդարէին անզարդ սենեակները, բուրում եւ երանգ կը բերէին ճերմակութիւնով պատած սենեակներու մէջ, կը դառնային խաղալիք երախաներու ձեռքին եւ անոնց թերթիկները կ'անձրեւէին ամէնուն եւ ամէն բանի վրայ:

(Շար. 6)

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ ԵՐԿԱՐԱՑԳՈՒԱԾ

(Շար. Ա. էջէն)

կտրուած է Հայաստանն Իրանի միացընող առժամեայ կամուրջի լարերէն մէկը եւ կամուրջը շարժած է դէպի իրանեան ափ: Երթեւեկը դադրած է: Աշխատանքները երեք օր կը տեւեն:

**

ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Ապրիլ 23-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Հայաստան պաշտօնավարող օտար դիւանագէտներն ու անոնց կարգ մը տեղեկութիւններ տուած Թուրքիա իր ունեցած հանդիպումներուն մասին: Անդրադառնալով Արցախի հարցին, նախագահը յայտնած է իր համագրգռութիւնը՝ հրադադար հռչակելու եւ խնդիրը խաղաղ միջոցներով լուծելու ուղղութեամբ եւ աւելցուցած թէ կ'ակնկալէ իրենց երկիրներուն աջակցութիւնը իբրեւ միջնորդ այս նպատակին իրագործման:

**

ԷԼՉԻՊԷՅ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Էլչիպէյ Թուրքիայէն վերադարձին, հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտարարած է թէ հայ իր պաշտօնակիցին հետ համաձայնած է երկու ժողովուրդներու միջեւ թշնամութիւնը վերացնելու անհրաժեշտութեան շուրջ: Ան ընդգծած է որ շրջանի խաղաղութեան ջանքերը պէտք է երաշխաւորուին Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի միջնորդութեամբ: Էլչիպէյ աւելցուցած է նաեւ որ ծրնեւի յաջողութեամբ ընթացող ժողովը ընդհատուած է Մինսկի խումբի անդամներու որոշումով, որոնք համաձայն են դայն վերսկսելու միայն այն պարագային, երբ հայկական ուժերը քաշուին Քելբաջարէն: Ատրպէյճանի նախագահը նշած է որ, ինք եւ Լ. Տէր-Պետրոսեան պատրաստ են ընդունելու Սէ ԷՍ . Սէ Ը-ի որոշումները եւ կիրարկելու զանոնք:

**

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ - ՊԱՔՈՒ ԹՌԻՋՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ատրպէյճանի պետական «Ազալ» օդային ընկերութեան փոխ-նախագահ Իլհասով յայտարարած է թէ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութիւնը Հայաստանի օդային տարածքը Նախիջեւան - Պաքու թռիչքներուն արգիլելու մասին ոչինչ ըսած է իրենց: Ան աւելցուցած է թէ այդպիսի որոշումի մը պարագային ի բնաց կարելի կ'ըլլայ ,ինչպէս անցեալին, գիծը ապահովել Իրանի վրայով: Փոխ-նախագահը հերքած է նաեւ այն լուրերը, ըստ որոնց Թուրքիա-Նախիջեւան օդային ճամբով ռազմական օժանդակութիւն կը կատարուի Պաքուի:

**

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ ԶՕՐԱԿՈՉԻ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 23-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան հրամանագիր մը ստորագրած է 1993 Մայիս-Յունիսի զօրակոչին կապակցութեամբ: Կը զինուորագրուին բոլոր անոնք որոնց տարիքը 18-էն վեր է, ինչպէս նաեւ այն քաղաքացիները, որոնք կը կորսնցնեն իրենց նախապէս ստացած պայմանաժամի իրաւունքը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՍՆԵՐԸ ձայներու աւելի քան 58%ով է որ իրենց վստահութիւնը արտայայտեցին Ելցինի: Արձանագրուածներուն աւելի քան 60%-ը քուէարկեց, բայց Ելցին արձանագրուածներու միայն 44,63%-ով իրաւունք չստացաւ Խորհրդարանը լուծելու, քանի որ այս հարցումին համար քուէարկողներու համեմատութիւնը չէ որ ի զօրու էր, այլ՝ արձանագրուածներու: Վերջնական արդիւնքները ծանօթ պիտի ըլլան Մայիս 5-ին: Արեւմտեան շրջանակները գոհ են, բայց Շեւարնածէ կը խորհի որ յաղթանակը հարկ եղածին չափ համոզիչ չէ: Կը կասկածի որ քաղաքական կայունութիւն ըլլայ Ռուսաստան: Առժամեայ արդիւնքները հետեւեալ պատկերը կը պարզեն.- 1) Վստահութիւն ունի՞ք Ելցինի հանդէպ: Պատասխանը «այո» է 58-էն 60%-ով: 2) Համաձա՞յն էք ընկերա-տնտեսական քաղաքականութեան, զոր կը վարեն Ելցին եւ կառավարութիւնը 1992-էն ի վեր: Պատասխան՝ «այո», 54%: 3) Կանխահաս նախագահական ընտրութիւններ անհրաժեշտ կը գտնէ՞ք: Պատասխան՝ 28.5% միայն: 4) Անհրաժեշտ կը գտնէ՞ք երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ: Պատասխան՝ 45% միայն:

ԻՏԱԼԻՈՅ կառավարութեան կազմութիւնը յանձնուեցաւ քաղաքական աշխարհին անծանօթ դէմքի մը՝ Գարլօ Ածելիօ Ջիամփիի, իտալական Դրամատան կառավարիչ, ճանչցուած որպէս «լիոի պաշտպանը»: 73 տարեկան, Ջիամփի շատ դնահատուած անձ մըն է դրամական միջազգային շրջանակներուն մէջ:

ԷՏՈՒԱՐ ՍԱԳԸՉԻ հետ, նախագահ Իւֆյաֆ-Ռուսէլի, հարցազրոյց մը հրատարակած է Լը Մոնտ (Ապրիլ 27) որ կը վերաբերի գլխաւորաբար RU 486 վիժումի դեղահատին տարածման Միացեալ - Նահանգներու մէջ, քանի այս առընչութեամբ Ամերիկա վերապահ է: Տոքթ. Սագըզ կը ճշդէ որ դեղահատը քանի մը տարիէն միայն տրամադրելի կ'ըլլայ Ամերիկա:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

(Շար. Ա. էջէն)

qu'ont subis les Arméniens en raison de leur Foi et de leur attachement à leur patrie est un crime ignoble, une cicatrice honteuse au flanc de l'Europe, et il est juste de garder la mémoire pour vous et pour nous. Il est juste que vous réclamiez les droits qui sont les vôtres et d'avoir la place qui vous revient au sein des Nations»: Նախապէս, Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան հայերէն եւ ֆրանսերէն տուաւ օրուան իմաստը՝ յիշողութիւն եւ հաւատարմութիւն եւ մասնակցութիւն մեր նորաստեղծ Հանրապետութեան վերելքին: Ու ապա շնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ հիւրերուն եւ ժողովուրդին:

Ժամը 20.30-ին, Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ Անի Մշակ. կեդրոնին մէջ կազմակերպուեցաւ ոգեկոչման երեկոյթ մը հետեւեալ յայտագրով՝ - Անցեալը, Ապրիլ 1915, կը վկայեն... Ներկան, Ապրիլ 1993, վերադարձ Հայաստանէն, կը պատմեն... ապագան, Հայաստանը... նոր ճակատամարտ մը: Տեղի ունեցան լուսարձակումներ եւ տրուեցաւ զեկուցում «Յոյս Հայաստանի Համար» գործողութեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍէՓԵԱՆ

ԼԻՈՆ

Ապրիլեան ոգեկոչումներու շարքը սկըսաւ Ուրբաթ, Ապրիլ 23-ին երիտասարդներու ցոյցով մը: Շաբաթ, Ապրիլ 24-ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուէր Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին, ուր նաեւ խօսք կ'առնէին վերապատուելի Յակոբեան, Մալճեան Վրդ. եւ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան: Այս վերջինը կը ձաղկէր մասնաւորաբար տիրող ընդհանուր անտարբերութիւնը: Արարողութեան աւարտին բազմութիւնը կ'ուղղուէր Պելքուր հրապարակը ուր ծաղկեպսակներ կը դրուէին Մեռեալներու յուշարձանին: Ծաղկեպսակ մը կը դրուէր նաեւ Տիկին Միթերանի կողմէ, յանուն իր Ֆրանս - Լիպերթէ կազմակերպութեան: Տիկին Միթերան, միշտ նոյն հանդամանքով ներկայ էր արարողութեան այս մասին, փլաս Պելքուր: Ծաղկեպսակները կը դըրուէին Ընդհ. Խորհուրդի, Վիլէօրպանի քաղաքապետութեան եւ շրջանի այլ մարմիններու կողմէ: Հոս, խօսք կ'առնէր Տոքթ. Պասմաճեան:

Ապա, բազմութիւնը (շուրջ 1.000 հոգի) թափորով կ'երթար դէպի Սալ Ռամօ, ուր տեղի կ'ունենար հանդիսութիւնը.

Սկիզբը կը ներկայացուէր Միրէյ Պարտաքճեանի եւ Ժագ Քէպատեանի պատրաստած ֆիլմը՝ «Հայու յիշողութիւններ»: Յաջորդաբար խօսք կ'առնէին Երեւանէն «Երկիր»ի խմբագիր Ա. Վարդանեան, ուկրանական ընկերութեան ներկայացուցիչ տիկինը, Նոր Սերունդի կողմէ՝ Յարութ Մարտիրոսեան, Սամուէլ Թիլպեան կը կարդար չորս բանաձեւեր ուղղուած ՄԱԿ-ի, նախագահ Միթերանի եւ միջազգային այլ կազմակերպութեանց, Հիլտա Զոպոյեան (հայերէն) եւ Տոքթ. Քէփէնէկեան (ֆրանսերէն): Բոլոր խօսողներու թեմաները կը վերաբերէին Ապրիլեան ցեղասպանութեան, զոր պէտք չէ մոռնալ եւ այսօրուան կացութեան՝ Ղարաբաղ թէ Հայաստանի շրջափակում:

Ֆուավիէռի մայր տաճարին պատարագն ալ զոր կը մատուցանէր Կ. Վ. Մալճեան անցեալ տարիներէ շատ աւելի բազմութիւն համախմբած էր:

ՔԷՕԼՆ

Ոգեկոչումի օրը սկսաւ եկեղեցական արարողութեամբ, քաղաքին հայկական եկեղեցիին մէջ. ապա նոյն տեղը շարունակուեցաւ հանդիսութիւնը. նախ խօսք առաւ Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեան (հայերէն) ապա Միհրան Տապազ (գերմաներէն): Երկուքն ալ շեշտեցին յիշելու կարեւորութիւնը որպէս վաղուան յոյսերու ծնուցիչ. «ժողովուրդները ոչ թէ միայն մօտիկ ապագայի հեռանկարով, այլ նաեւ հազար տարուան երազը ունենալով պէտք է ապրին» ըսաւ Կոմիտաս Վրդ.:

Իսկ Մ Տապազ «մոռացումը կը ծառայէ մութը ու փրկութիւնը յիշելուն մէջ է» թեմայով կեդրոնացաւ օրուան թելադրանքին վրայ:

Քէօլնի Հայ երիտասարդաց յանձնախումբին խնամքով պատրաստուած օրուան հետեւեցաւ շուրջ 400 հոգինոց բազմութիւն մը. ապա հատուածներ ներկայացուեցան Վարդգէս Պետրոսեանի Արեւմտահայաստանի ճամբորդական յուշագրութենէն, եղան արտասանութիւններ ու վերջին բաժնին մէջ Մինու Նիքրայ եւ Անոյշ Աճէմեան վերապրողներու վկայութիւններէն հատուածներ կարդացին մեծ տպաւորութիւն գործելով: Այդ վկայութիւններ որոնք հաւաքուած ու թարգմանուած են Պոխումի Հայկ. ուսմանց հիմնարկին կողմէ, լոյս պիտի տեսնեն անջատ հատորով:

Պոննի մէջ ալ շուրջ 200 հոգի լուռ ցոյցով մը քալեցին մինչեւ Թրքական հիւպատոսարանը:

Présentation de l'ouvrage de H. SIRANYAN

Monseigneur *Norvan Zakarian*, ainsi que la *Maison de la Culture Arménienne* de Villeurbanne vous invitent à la présentation de l'ouvrage de *Henri Siranyan* :

«L'HISTOIRE DES PRINCIPALES ETAPES DE LA LITTERATURE ARMENIENNE»

suivie du

«DICTIONNAIRE DES PRINCIPAUX AUTEURS ARMENIENS»

le Vendredi 30 Avril à 20 h 30

à l'Espace Arménien

40, rue d'Arménie — Lyon 3e

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հ. Բ. Ը. Միութեան ցկեանս պատուոյ նախագահ Ալեք Մանուկեանի կնոջ, բարերարուհի նորոգ հանգուցեալ՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

հոգւոյն խաղաղութեան համար, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Նիսի, Մարսէյլի, Վալանսի, Լիոնի, Վիէնի եւ Սէն - Շամօն / Սէն - Թ'էթիէնի մասնաճիւղերը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան վերոյիշեալ քաղաքներու Հայ Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ, Կիրակի, Մայիս 2, առաւօտեան, յաւարտ պատարագի:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 2

ՏՕՆ՝ ԿԱՐՄԻՐ ԿԻՐԱԿԻ

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30-ին:

Պատարագ ժամը՝ 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԵՐԷՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի:

Centre Culturel ST. MESROB

10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Vendredi 30 Avril à 20 heures 30

La Société des Gens de Lettres Arméniens de France reçoit

RAYMOND KEVORKIAN

pour son livre récent

«LES ARMENIENS DANS L'EMPIRE OTTOMAN A LA VEILLE DU GENOCIDE»

Présentation : MARC NICHANIAN

— ENTREE LIBRE —

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Զահերու գործի համար շրջուն ներկայացուցիչի մը պէտք կայ:

Հեռ. -- 46 -- 66 -- 61 -- 78

136, Avenue A. Briand - 92160 ANTONY

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935

SIRET : 51027317 A R.C. Paris

TÉMOIGNAGES DE MÉDECINS ET DE JOURNALISTES SUR L'ARMÉNIE

Soirée placée sous la présidence des pasteurs

MICHEL BERTRAND Président de l'Eglise Réformée de France

SAMUEL SAHAGIAN Président de Solidarité Protestante France Arménie

Table Ronde

animée par ALAIN DUHAMEL

avec

Le Professeur ALEXANDRE MINKOWSKI

Le Docteur MICHEL RUSSO

Le Professeur CATHERINE SALLES (Paris X — Nanterre)

MICHELE CHAMPENOIS (Le Monde)

YVES PITETTE (La Croix)

ROGER TREFEU (Témoignage Chrétien)

JEAN ALEXANDRE (Missions et Réforme)

et d'autres journalistes . . .

26 journalistes et médecins de retour d'un voyage en Arménie, organisé par *Solidarité Protestante France Arménie*. .

MERCREDI 5 MAI à 20 heures 30

Eglise Réformée de Paris-Luxembourg — 58, rue Madame, Paris VIe

Tél. : 45 48 13 50

— *entrée libre* —

Collecte au profit de la Maison d'enfants «*Mangadoun*» à Gumri.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 29
JEUDI
29 AVRIL
1993

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· - Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթ-ական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ·

68ՐԴ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18·050 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 68e ANNEE — N° 18.050

ՀԱՅԱՍՏԱՆ — ԱՐՑԱԽ

ԼՂՀ-Ի ՈՒԺԵՐԸ ՔԵԼԲԱՋԱՐԷՆ ՄԱՍՆԱԿԻՕՐԷՆ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ ՊԵՏԸ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ «ՕԹԱՆ»Ի ԺՈՂՈՎԻՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԸ ԿԸ ՄԵՐԺՈՒԻ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը առաջին ընթերցումով մերժած է քաղաքացիութեան օրէնքը որ երկու մաս ունէր եւ կը վերաբերէր թէ՛ Հայաստանի բնակչութեան եւ թէ՛ Սփիւռքահայերուն (արտասահմանի մէջ թէ երբ Հայաստան կը հաստատուէին) : Օրինագիծին դէմ քուէարկած են ՌԱԿ, Հ·Յ·Դ·, ԱԺՄ, ձեռնպահ մնացած են համայնավարները : Ելոյթներ եղած են, ըստ երեւոյթին բաւական ամբոխավար (ամէն Սփիւռքահայ Հայ է, հայրենիքը բոլորինն է եւլն·, եւլն·), այսինքն ընդդիմադիրները սահմանափակ գտած են ներկայացուած նախագիծը : Ի դէպ, առանց իրաւաբանական բարդ հարցերու մէջ մխրճուելու, հարկ է քիչ մը իրապաշտ ըլլալ եւ նախ անդրադառնալ որ Հայաստանի վճիռը՝ ամէն Սփիւռքահայու քաղաքացիութիւն տալ, ոչ մէկ իմաստ ունի եթէ այդ Սփիւռքահայուն ապրած երկիրը չընդունիր կրկնակի քաղաքացիութիւնը : Ամէն մէկ Պետութիւն իր օրէնքը ունի այդ առնչութեամբ եւ այլ Պետութիւններու հետ պայմանագրութիւններ, ուրեմն լաւ է որ զգացականէն հեռանանք եւ տրամաբանութիւն ցոյց տանք :

— Որեւէ ժամանած է Հայաստանի սպայակոյտի պետը՝ զօր· Նորատ Տէր-Գրիգորեան, որու կ՚ընկերանան Արտաքին նախարարութեան Եւրոպայի բաժնի վարչութեան պետը՝ Գրիգոր Բաղալեան եւ ռազմաքաղաքական վարչութեան պետ՝ Լեւոն Էյրամճեան, մասնակցելու համար Հիւսիսային Ատլանտեանի ռազմական կոմիտէի ժողովին որ տեղի կ՚ունենայ Ապրիլ 28-ին :

Առաջին անգամն է որ Հայաստան հրաւիրուած է մասնակցելու նման ժողովի մը : Նաեւ առաջին անգամն է որ Հայաստան հրաւիրուած է Յունաստան, մասնակցելու զինուորական տեսչութեան ժողովին :

❦

Փրակայի մէջ տեղի ունեցող ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի ժողովին մասնակցող հայկական պատուիրակութիւնը կը բաղկանայ Արտաքին նախարարի տեղակալ՝ Խաչատուր Պէզիրճեանէ եւ Սուրէն Զոլեանէ · կը մասնակցի նաեւ Աւստրիոյ առժամեայ ներկայացուցիչը՝ Արման Նաւասարդեան :

❦

Արմէնփրէս կը հաղորդէր Ապրիլ 27-ին որ վերջին 24 ժամերու ընթացքին ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան ուժերը պետական կոմիտէի հրամանով մասնակիօրէն քաշուած են Քելբաջարի շրջանի այն կէտերէն ուր վերջ դրած են ԼՂՀ-ի եւ խաղաղ բնակչութեան ապահովութեան գործողութիւնները : Անդրադառնալով Քելբաջարի շրջանէն ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան ուժերը մասնակիօրէն ետ քաշելու որոշումին, Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան մամուլի քարտուղարը նշած է որ Հայաստան կ՚ողջունէ ԼՂՀ-ի ղեկավարութեան այս քայլը, հոն տեսնելով երկու իրողութիւն· նախ՝ այդ կը փաստէ որ Ղարաբաղի ինքնապաշտպանական ուժերը կացութեան տէրն են, ապա՝ ԼՂՀ-ի ղեկավարութիւնը այս ձեւով կը հերքէ «հայկ· ակրեսիա»ի մեղադրանքները եւ կը հաստատէ անցեալին ըրած իր այն յայտարարութիւնը, թէ ինքնապաշտպանական ուժերու նպատակն է ոչ թէ ազրպէջանական տարածքի գրաւումը, այլ՝ Քելբաջար զետեղուած եւ հայկ· կողմերուն մեծ վնասներ հասցնող կրակակէտերու չէզոքացումը : Ի դէպ, Ղարաբաղի համար, Ռուսերը ծրագիր մը ներկայացուցած են, ըստ Ֆիկարօ-ի (Ապրիլ 28) տուած կարճ լուրի մը : Հոն կ՚ըսուի թէ Ազրպէջանի Թուրան գործակալութիւնը հաղորդած է որ Ռուսերը Բաքուի առաջարկած են ծրագիր մը նմանահանուած Վէնս - Օուըն ծրագրին վրայ Պոսնիոյ համար : Երեւի Ռուսերը քաջալերուած են անոր գտած «յաջողութենէն»··· :

❦

Լ· Տէր-Պետրոսեանի մամուլի քարտուղարը՝ Ա· Աբրահամեան յայտարարած է նախագահին Թուրքիա այցելութեան դէմ տուած արձագանգներուն մասին, որ ընդհանրապէս «խոհեմ, համարձակ եւ միաժամանակ անհրաժեշտ քայլ» նկատուած է, բացի··· Թեհրանի Հայոց Առաջնորդարանէն որ բոլորովին այլ կարծիք յայտնած է : Ա· Աբրահամեան տեղեկացուցած է նամակին բնագրին մասին եւ զարմանք յայտնած որ Առաջնորդարանը այդ ձեւով կը փորձէ ազդել Հայաստանի պետական քաղաքականութեան վրայ : Ի դէպ, բաւական տարօրինակ է այս լուրը, քանի չենք կրնար հասկնալ թէ Թեհրանի Հայոց Առաջնորդարանը ի՞նչ անհրաժեշտութիւն տեսած է իր կարծիքը յայտնելու այդ մասին, ինչ որ թիւրիմացութիւն ալ կրնայ յառաջացնել ինչ կը վերաբերի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, որու կարծիքը չէ, որքան գիտենք (Գարեգին Բ· Փարիզ էր անցեալ շաբթու) :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԵՐՊԵՐԸ ոչ մէկ կարեւորութիւն կու տան արեւմտեան հանրային կարծիքին, ոչ ալ՝ ՄԱԿ-ի խստագոյն բանաձեւին (թիւ 820-ը ամէնէն խիստն է զոր Ապահովութեան Խորհուրդը ցարդ քուէարկած ըլլայ) եւ կը թուի նոյնիսկ որ նման արգելքներ կամ պատժական միջոցներ աւելի կը խթանեն : Այս անգամ, յարձակման անցած են Պիհակի վրայ, ուր՝ 300 հազար բնակիչ կայ : Օուըն յայտարարեց թէ Սերպերուն բնաւ հոգը չէ միջազգային հաւաքականութիւնը որու քիթին կը խնդան : ՄԱԿ-ի բանագնացը հարցագրոյց մըն ալ տուած է «Լիպերասիոն»ի ուր դեռ կը կարծէ որ՝ «Սերպերը չեն կրնար այլեւս անպատիժ գործել» : Ան կը խորհի թէ պէտք է խաղալ Սերպերու ներքին տարակարծութեանց վրայ եւ կը մերժէ ընդունիլ թէ Սերպերը արդէն շահած են պատերազմը :

ԳԱՐԼՕ ԱԶԵԼԻՕ ՉԻԱՄՓԻ, Իտալիոյ նոր վարչապետը որոշած է իր կառավարութիւնը կազմել հիմնուած Սահմանադրութեան 92-րդ յօդուածին վրայ որ իրեն կը թողու նախարարներու ընտրութիւնը : Այլ խօսքով պիտի չխորհրդակցի քաղաքական կազմակերպութեանց հետ ոչ իր ընտրած մարդոց մասին կարծիք առնելու, ոչ ալ իր վարելիք քաղաքականութեան :

ՏԱՍԸ ԱԼՊԱՆԱՑԻՆԵՐ որոնք կը փորձէին ապօրինի կերպով Եուկոսլաւիա մտնել սպաննուած են սահմանին վրայ, բանակի ուժերուն կողմէ, որոնց ազգաբարութեանց ականջ չեն տուած :

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՄԻԼԱՆՕ

Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ եւս իր ճիշդ թուականին, Ապրիլ 24-ի օրը, Միլանոյի մէջ կատարուեցաւ Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը : Առաւօտեան, Ս· Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Եկեղեցիին մէջ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր պատարագ եւ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն մեր բիւրաւոր նահատակներուն համար որոնց յիշատակը, խորապէս ներշնչուած քարոզով մը ոգեկոչեց Իտալիոյ եւ Համայնքիս հոգեւոր հովիւ՝ Սարգիս Քահանայ Սարգիսեան :

Յաւարտ կրօնական արարողութեանց Եկեղեցին հաւաքուած բազմութիւնը խմբովին եւ սեփական միջոցներով ուղղուեցաւ Սանթ Ամպրոճիօ հրապարակը ուր կանգնած է ցեղասպանութեան զոհերուն նուիրուած հայկական խաչքարը : Սարգիս Քհնյ·ի աղօթքին և խմբովին երգուած Տէրունական աղօթքին յաջորդեց ղամբարասակի զետեղումը որմէ վերջ ներկաները մեր նահատակներու պատգամով հաղորդուած ցրուեցան երեկոյեան կրկին ժամադրուելու համար Հայ Տունի սրահներուն մէջ :

Այս տարի, Ապրիլեան հրապարակային ոգեկոչումին համար ընտրուած էր Անրի Վէրնէօյի «ՄԱՅՐԻԿ» ֆիլմին ցուցադրութիւնը : Հայ Տունի սրահներուն մէջ հաւաքուած բազմութեան մը հոգեւոր հովիւ Սարգիս Քահանայ հակիրճ ներածականով մը կատարեց հանդիսութեան բացումը : Պր· Հրանդ Բամպակեան ամփոփ կերպով բացատրեց այս տարուան Ապրիլ 24-ի առթիւ «Մայրիկ»ի ցուցադրութեան պատճառը նշելով որ, Անրի Վէրնէօյ, հայազգի Աշոտ Մալաքեան իր այս շարժանկարով, «Մայրիկ»ին հանդէպ տածած որդիական սիրոյն միջոցաւ ազդու բողոք մը կը բարձրացնէ 1915-ին Թալէաթներու, Էնվէրներու եւ Իթթիհատական վոհմակներու կատարած հայկական ցեղասպանութեան հանդէպ քաղաքակիրթ կոչուած աշխարհին ցուցաբերած աններելի անտարբերութեան դէմ, Աշոտ Մալաքեանի այս ֆիլմը ձօն մը եւ երախտագիտութեան տուրք մըն է այն բոլոր հայորդիներուն որոնք Ապրիլեան արհաւիրքէն ետք իրենց ապաստան տուող երկիրներուն մէջ ապրած տառապանքի ու վեհանձն կենցաղով միշտ բարձր պահեցին իրենց ազգային վարկն ու պատիւը տէր կանգնելով իրենց նախնիքներուն կտակին, աւանդութեանց ու փառքին :

Հ· Բ·

❦

ՆԻՍ

Ապրիլեան Եղեռնի Յուշատօնի կազմակերպիչ յանձնախումբի կոչին ընդառաջելով, 400-ի մօտ ազգայիններ մէկտեղուեցան Մերիտէն պանդոկի հանդիպակաց ծովափի հրապարակը, Ապրիլ 24, առաւօտ ժամը 9·45 : Անցեալ տարուան բաղդատմամբ կրկնապատիկ, շնորհիւ հետեւողական աշխատանքի : Փութով կազմուած թափօրը յառաջացաւ Մեռեալներու Յուշարձանին ուղղութեամբ, քանի մը քիլոմեթր անդին : Շարքով՝ հոգեւոր հովիւը՝ Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու անդամները իրենց դրօշներով, մեր ազգային գոյները պարզող երիտասարդներ, առանց շարքին՝ դպրոցականներ երկու սեռէ եւ միջին -- տարեց տարիքի անձեր : Մեծ ու փոքր պաստառներ՝ անշուշտ :

Մեռեալներու Յուշարձանին առջեւ ներկայ խուռներամ բազմութիւնը վայրկեանի մը լռութեամբ յարգեց մեր Նահատակներուն յիշատակը՝ փողերգին հընչիւնին տակ : Դրօշներու խոնարհում, այնուհետեւ ծաղկեպսակներու զետեղում · առաջինը՝ ծերակուտական -- քաղաքապետ Օ· Պէյէի անունով, յաջորդաբար Ընդհ· Խորհուրդ, Կրօն· Ընկ· Վարչութիւն, Հայ Նախկին Ռազմիկներ եւ Դիմադրականներ : Պաշտօնական հրաւիրեալներէն ներկայ էին Ալփ Մարիթիմի նահանգապետին ներկայացուցիչը՝ Ալպէր Հանոյեան, Ժօզէֆ Կրամաթիկօ՝ ներկայացուցիչը ծերակուտական -- քաղաքապետի, Կասթոն Ռոպօ, Քաղաքի Ընդհ· Խորհուրդի եւ մօտ տասնեակ մը ուրիշներ :

Տիկին Անոյշ Սերովբեան, Յուշատօնի վարիչ Ռոպէր Գանձանակեանի հրաւէրով, իբրեւ կազմակերպիչ յանձնախումբի բանբեր, ֆրանսերէն, յիշեց թէ մեր դարու առաջին ցեղասպանութիւնը իրագործուած է Թուրքիոյ կողմէ 1915-ին : Քաղաքական աշխարհը այլազան նկատումներով կը ձգտի լուռ մնալ այս բացայայտ իրողութեան վրայ : Թուրքիա կ՚ուրանայ : Նոյնը կը պատահի այժմ Ազրպէջանի ի գործ դրած անմարդկային շրջափակումին նկատմամբ : Յիշեցուց Ստրազպուրկի Եւրոպական Խորհրդարանի 1987 Յունիս 18-ի որոշումը՝ ծանօթ բոլորին : Մենք վրէժխնդիր չենք· կը պահանջենք միայն որ Թուրքիա ընդունի ոճիրը եւ համապատասխան հետեւութիւններու յանգի : Ծաղիկներ դպրոցականներու կողմէ : Ապա՝ Տէրունական Աղօթք հոգեւոր հովիւին կողմէ :

Վերջին հոգեհանգստեան պաշտօն Նիսի Հայոց Եկեղեցին : Ծայրէ ծայր լեցուն : Քարոզեց Խաչատուր Քհնյ· Պօղոսեան : Յատկապէս ըսաւ, հայերէն եւ ֆրանսերէն, թէ Մեծ Եղեռնէն երեք տարի ետք մեր ժողովուրդը իր կենաց եւ մահու գուպարով իր Անկախ Պետութիւնը ապահովեց : Այժմ եւս գոյամարտ յանուն Արցախի, յանուն մեր գոյատեւման :

Մէկ օր առաջ՝ Հսկում, նոյնպէս եկեղեցին :

❦

ՔԱՆՆ

Սքուար տ՚Արմէնի : Նոյն օրը, յետ միջօրէին : Փոքր անկիւնը ճաշակով դրօշազարդուած ֆրանսական եւ հայկական ազգային գոյներով : Երկու ծաղկեպսակներու զետեղում · մէկը՝ քաղաքապետին անունով · միւսը՝ քաղաքիս հայկական միութիւններու կողմէ առաքուած : Այնուհետեւ փողերգի հնչում, Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու դրօշներու խոնարհում :

Պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած քաղաքապետ Միշէլ Մույոյի ներկայացուցիչը՝ Պր· Հաչաչ Հայկական Ցեղասպանութեան յիշատակութեամբ դատապարտեց Թուրքիան : Նոյնը՝ Գասպար Գայաճանեան կազմակերպիչ մարմնի անունով : Այս վերջինը խօսեցաւ նաեւ Արցախի ինքնապաշտպանութեան համար այնտեղի հայութեան մղած ծանր գոյամարտին մասին :

Այնուհետեւ աղօթք Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեանէ :

Ժ· ՄԻՐԻՃԵԱՆ

❦

ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Ժամը 11·30-ին, շուրջ երկու հարիւր հոգիի ներկայութեամբ «Հայաստան Հրապարակ»ին վրայ ուր կանգնած է Նահատակաց Յուշարձանը, նախ հնչեց «Բամ Փորոտան»ը եւ ապա Արտաւազդ Համ--

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՖԻԱ՞Ն Կ'ԸՍԷԻՔ...

Հայաստանի անկախութեամբ բացուած շրջանը հիմնական իրագործումներու կողքին, բաւական պաղ ջուր ալ լեցուց այլազան ակնկալութիւններու վրայ. պէտք է խոստովանիլ որ անոնց մեծ մասը տասնամեակներու, դարերու կարօտով պրահուած, տեղ չէր ձգած իրապաշտ մօտեցումներու. տիրական էր այն կարծիքը թէ անգամ մը որ իրականանար ցանկալի հանգրուանը, մնացեալը պիտի ընթանար ճիշդ մեր ուզածին պէս. երկինքին մէջ փնտռածը երկրի վրայ, իր ձեռքին տակ գտնողի խանդավառութեամբ ու զգացականին ալ աւանդական մեղսակցութեամբ, անտեսեցինք էականը:

Այսօր, երբ անկախ Հայաստանը տակաւին կը գտնուի խարխափումներու շրջանին մէջ, իրականութիւնը ա՛լ տեղ չէ ձգած երազ ու կարօտի նման «թշնամի»ներու: Կացութիւնը կը թելադրէ ըլլալ ծայր աստիճան սթափ, բաց աչքերով նայելու համար ներկային ու մանաւանդ տեսնելու զայն խմորող բոլոր դրականներն ու ժխտականները, որպէսզի յետադայ դար մըն ալ ախտանքով ու ծունկ ծեծելով չանցնի։

Ինչ որ ժխտականներով աւելի հարուստ մեր ներկային ամէնէն դժուար ընդունելի տուեալը կը նկատուի, ո՛չ պատերազմն է, ոչ ալ անոր հետեւանքները. այլ ընկերային — բարոյական այն գահավէժ անկումն է որուն օրէ օր ծանրացող թափին ու որպէս բացատրութիւն կամ արդարացում տրուածները անհամոզիչ անհամեմատական են իրարու: Ոչ ոքի համար այլեւս գաղտնիք է թէ Հայաստան վերածուած է թալանի, չհասակութեան, ապազգային գործունէութեան գրեթէ անարգել ասպարէզի մը ուր նուիրականութիւն, արժանապատուութիւն, արժանաւորութիւն հաւանօրէն միայն ծիծաղ պատճառող խրտուիլակներ են: Իսկ երեւոյթին որպէս բացատրութիւն առաջ քշուած տարազները — եթէ գտնուի լուութիւնը խզելու տրամադրութիւն—, իրենց անզօրութեամբ միայն կը ծառայեն աւելի մթագնելու պատկերը: Համայն թերթերը լեցուն են փողոցային կողոպուտներէ մինչեւ մեծղի չափերով կատարուած թալաններու լուրերով. անոնց «հերոս»ներուն մէջ այլեւս զարմանալի իսկ չէ իշխանութեան դիրքերէ — նախարար, շրջանային պատասխանատու — կամ մշակոյթի մարզէն չափորուած անուններու եւ անոնց մանկլաւիկներու թափօրին հանդիպիլ. եւ խորհիլ որ պատմական նման անկիւնադարձի մը գլխաւոր դերակատարները կամայ, ակամայ ստանձնողներն են նաեւ անկախ Հայաստանի ապագայ սերունդին օրինակ հանդիսանալու պարտականութիւնը...:

Պարտի ու պահանջքի այս հակոտնեայ արշաւին մէջ, մարդ որքան ալ յագեցած ըլլայ անընդունելիով, անկարելի է անտեսել փաստեր, չանդրադառնալ տուեալներու որոնք կուգան ամէնէն հեղինակաւոր դիրքերէ:

Այսպէս է Ապրիլ 3-ի «Երկիր» օրաթերթին «Հայկական մաֆիան՝ իտալական ոգով» խորագրուած էջը ուր ցաւին բաւական մերկ մէկ ուրուագծումը կը կատարուի «կազմակերպուած յանցագործութիւններու դէմ պայքարի գլխաւոր վարչութեան» պետ Հրաչեայ Ցարութիւնեանի կողմէ: Անոր բառերուն մէջ ծանրակշիռը, յանցագործ տարրերու գոյութեան հաստատումէն աւելի, «կատարելագործում»ի, «զարգանալ»ու անոնց հակումն է:

Խօսքը կը վերաբերի յանցագործ խմբաւորումներու. անոնք «ճանաչել են իրաւապահ մարմիններից պաշտպանուելու յստակ մեխանիզմ: Աչքի են ընկնում գաղտնիութեամբ, կաշառուածութեամբ, յանցագործ գործունէութեան մեծ ծաւալով, միջազգային մաֆիայի հետ կապերով»: Հետաքրքրական տեղեկութիւն է այն որ «նման յանցագործութիւններին երբեմն մասնակցում են արտասահմանեան քաղաքացիներ»:

Գալով չօշափելի տուեալներու, Հ. Ցարութիւնեան կ'ըսէ 1992-ի համար. «Ներքին գործոց նախարարութեան եւ դատախազութեան հետ վնասազերծել ենք 26 յանցագործ խմբաւորում, 136 յանցագործ ենք ձերբակալել: Մաքսատան հետ կանխել ենք 300 թոն գունաւոր մետաղների հանրապետութիւնից դուրսբերումը (արժէքը՝ մօտ 540 հազար տոլար)»: Ցանկը կը շարունակուի թմրանիւթերու, պատմական արժէքներու (100 միլիոն ռուբլի), ոսկիի, արծաթի, ադամանդի, զորքերու, նկարներու, սրբապատկերներու, զինամթերքի թւումով: Այս խմբակներուն վճռականութիւնը բաւադրյես կը չափէ հետեւեալ նախադասութիւնը. «հանրապետութիւնում ականապատուած 3 -- 4 վայր ենք վնասազերծել»...:

Աւելի մանրամասնութիւն ուզողներու համար ինչպէս «Երկիր»ի թղթակից Արմինէ Օհանեանը, վարչութեան պետը կը շարունակէ. «վերջերս Ներքին գործոց նախարարութեան հետ 10 հոգուց կազմուած խումբ ենք կալանաւորել, որը զբաղւում էր ճանապարհների վրայ թալանով: Կայ եւս մի խումբ որ Զուարթնոց օդակայանից տեղափոխուող բեռների թալանով է զբաղուած: ... Բացայայտել ենք մի յանցագործ խումբ որը բանկային եւ այլ փաստաթղթերի կեղծումով իւրացրել է 31 միլիոն ռուբլի»:

Օրէ օր մեծցող չարիքին դէմ երբ չկան հաւասարազօր միջոցներ, սկսած՝ երեւոյթին անպայման վերջ տալու տրամադրութենէն, կը մնայ բաւարարուիլ անզօրութեան խոստովանութեամբ. «կեանքը փոխուել է, օրէնքները՝ ոչ: ... Ցաջորդ պատճառը իրաւապահ մարմինների ոչ բաւարար աշխատանքն է: Աւելի ճիշդ՝ տեխնիկական միջոցների բացակայութիւնն է. հոսանք չկայ, մեքենաներ չկան, վառելիք չկայ...: Պետական աւելի լուրջ մօտեցման կարիք կայ»:

Այս «չկայ»ներուն գոյութիւնը լայնօրէն բացատրելի կը դառնայ երբ կը կարդանք «Ցանցագործ խմբաւորումների հետ պետական ապարատի եւ իրաւապահ մարմինների սերտաճման փաստեր չունէ՞ք» հարցումին պատասխանը. դրական է ան. «ունենք» կ'ըսէ Հ. Ցարութիւնեան ու կը շարունակէ. «գալով յանցագործ կազմաւորումների պաշտպանուածութեան մակարդակը բարձրանում է: Նրանք փորձում են ապահովագրել իրենց պետական կառոյցներում՝ պատգամաւորների, պետական պաշտօնեաների, ազատամարտիկների հովանաւորութիւնը ձեռք բերելով»: Այս մասին անոնց յաջողութեան մէկ փաստն ալ տրուած էր արդէն «Արմէնփրէս»ի Ապրիլ 7-ի լրատուութեամբ ուր կը յայտնուէր թէ «Հայաստանի դատախազութեան որոշումով սփիւռքահայ բանաստեղծ եւ հանրային գործիչ Վահրամ (Ժոզէֆ) Հանեանին վերադարձուած էին այն իրերը (գեղանկարներ, զարդեղէն) որոնք Երեւանի մաքսատան մէջ անկէ գրաւուած էին վեցուկէս ամիս առաջ, երբ Փարիզէն Երեւան կը հասնէր» (տե՛ս «Յառաջ», Ապրիլ 9): Դատախազութիւնը մաքսատան գործողութիւնները «անօրինական» համարելու եւ զանոնք կասեցնելու փոյթը տանելով հանդերձ, ոչ մէկ բացատրութիւն հաճած էր ընկերացնել այսքա՛ն անայլեւայլ զօրակցութեան որ հակառակ ներկայացուած չքմեղանքին, չէր յաջողեր պարտկել մաքսանենգութեան պարագայ մը:

Երբ կայ նման նախընթաց, կրնա՞յ զարմացնել Հ. Ցարութիւնեան երբ կ'ըսէ թէ 1992-ին «61 պատգամաւորների դէմ քրէական գործ յարուցելու համաձայնութիւն ստանալու հարցով մտել ենք խորհուրդներ եւ ի՞նչ էք կարծում, քանիսի՞ նկատմամբ ենք ստացել այդ համաձայնութիւնը. ընդամէնը 15-ի»:

Զրոյցին ընթացքին խօսք կ'ըլլայ անտեսուածեան փոխ -- նախարար Հայկ Սարգսեանի, Վանաձորի մէջ ձերբակալուած ու ապա «ապացոյցների պակաս»ի, «օրէնքների անկատարութեան» պատճառաւ ազատ արձակուածներու յանցագործութիւններուն ու «պետական յանցագործ» Արտաքին առեւտուրի նախկին նախարար Եսայի Ստեփանեանի մասին. այս վերջինին առընչութեամբ լուութեան մինչեւ այսօրուան միակտուր պատուարը կը խզուի հետեւեալ կցկտուր տեղեկութեամբ. «Ե. Ստեփանեանի իւրացրած գումարներից երեք միլիոնը վերադարձուել է: Հիմա նա Անգլիայում է, շէնք դդեակ ունի, Բուլկարիայում էլ գործունէութիւն է ծաւալել»:

Ցաւահարի՞լ, զայրանա՞լ, թէ ամենայն համբերութեամբ սպասել որ յաղթանակէ արդարութեան ու ազգային արժանապատուութեան գիտակցութիւնը: Ամէն պարագայի, հարուստ չեն այլընտրանքները...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՔՈՂՈՔԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՏՊԱՒՈՐԻՉ ՀԱՄԵՐԳԸ

Պէտք է ըսել որ երկար ատեն է Փարիզի հայ գաղութին չէր տրուած գեղարուեստական նման որակի վայելք մը:

Ուրբաթ, Ապրիլ 23-ին, ծայրէ ի ծայր լեցուած է Լուվրի Աղօթավայրին տաճարը, ուր Սիփան -- Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Կարպիս Ափրիկեանի կատար եկեղեցական երգերու համերգ մը, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ նուիրուած քոլոքին շրջագծին մէջ:

Ի դէպ, ըսենք նաեւ թէ այս քոլոքը իր տեսակին մէջ եզակի եւ շատ գնահատելի ձեռնարկ մը, քանի մը օր գոնէ, սթափեց գաղութ մը որ բաւական թմրած կը թուի: Ինչպէս գրած էինք (Ապրիլ 24) բացումը կատարուեցաւ Հինգշաբթի, Ապրիլ 22-ին, Փարիզի 6-րդ թաղամասի Քաղաքապետարանը եւ եթէ մեր թղթակցութեան, ճշդենք, թիւրիմացութիւններու տեղի չտալու համար որ այդ կոնկը կը վերաբերէր միայն առաջին ժամուան զուտ բացման բաժնին: Ժամը 20.30-ին արդէն խուռներամ բազմութիւն մըն էր եկած լսելու Գարեգին կաթողիկոսը եւ շատեր, արդէն, ոտքի ալ մնացին: Առանձին պիտի անդրադառնանք, անշուշտ, դասախօսութիւններու շարքին, բայց, այժմէն աւելորդ չենք նկատեր ըսել թէ ընդհանուր ձեւով Ֆրանսայի բողոքական Դաշնակցութեան եւ Փարիզի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ միացեալ նախաձեռնութեամբ իրագործուած այս ձեռնարկը լաւ կազմակերպուած էր, ինչ որ յաճախ չէ որ կը պատահի եւ կը թուի որ կազմակերպչական այս գնահատելի աշխատանքին գլխաւոր դերակատարներն էին պատուելի Սամուէլ Սահակեան եւ Պ. Գեղամ Թորոսեան:

Բայց, վերադառնանք Լուվրի Օռաթուարին տաճարը, ուր Ուրբաթ իրիկուն կը տրուէր եկեղեցական երգերու եզակի համերգ մը, որ աւելի խորհրդաւոր ընոյթ ալ կը ստանար շնորհիւ ընտրուած վայրին:

Երեկոյթը, զոր իր ներկայութեամբ կը պատուէր Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, կը վայելէր Ժաք Շիրաքի բարձր հովանաւորութիւնը:

Նախքան համերգը, Պ. Գեղամ Թորոսեան կարճ ելոյթով մը իր շնորհակալութեան խօսքը ըսաւ, նաեւ այն դիւթական վայրին համար որ տրամադրուած էր եւ խօսքը փոխանցեց Լիզ Նազարեանի որ հակիրճ պատմականին ըրաւ երգչախումբին, չեշտելով թէ անոր նպատակներէն մէկն ալ եղած է միշտ Հայ երգը ներկայացնել օտար շրջանակներու, Ֆրանսա թէ այլուր, այդ պատճառաւ ալ ֆրանսերէն փոքր բացատրութիւններ պիտի տար յայտագրին առնթեր:

Ու Կարպիս Ափրիկեանի ղեկավարութեան ներքեւ, մեզի կը հրամցուէր հայ եկեղեցական երգերու ընտիր փունջ մը: Ցաջորդաբար կ'ունկնդրէինք՝ «Տէր Ողորմեա», «Էակից հօր», «Խաչի քո Քրիստոս երկիրպագանեմք» (այս առաջին երեք երգերը միայն արական ձայներու կողմէ, ըստ աւանդութեան), «Յիշեսցուք ի գիշերի զանուն քո, Տէր», «Մեծացուցէ», «Այս խորհուրդ լցաւ», «Գովեա Երուսաղէմ զՏէր», «Սրբասացութիւն "ով է որպէս" Զատիկ օրուան», «Սուրբ Սուրբ», «Հայր Մեր», «Քրիստոս պատարագեալ բաշխի ի միջի մերում», «Ով զարմանալի», «Վերջին օրհնութիւն», հուսկ՝ «Մաղթերգ հայրապետական»: Բարձր որակի այս յայտագիրը կազմող երգերուն համապատասխան բացատրութիւնները կուտար, ձեռնհասօրէն, Լիզ Նազարեան:

Համերգը երբ հասաւ իր եզրափակիչ բաժնին, ներկաները խոր խանդավառութեամբ մըն է որ կը ծափահարէին Կարպիս Ափրիկեանը, մինչ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը, չկարենալով նոյնիսկ զսպել իր ոգեւորութիւնը, ոտքի կ'ելլէր քանի մը խօսք արտասանելու համար: Ան կ'ըսէր՝ սովորութիւն չէ խօսք առնել համերգի մը առթիւ, քանի համերգն է բուն խօսքը, բայց, կը խոստովանէր որ առաջին անգամն է որ նման վայելք մը կ'ունենար, միաժամանակ կրօնական եւ գեղարուեստական: Շատ բան կորսնցուցած կ'ըլլայինք, կ'ըսէր Գարեգին Բ., եթէ այս քոլոքին զուգահեռ, հոս չըլլայինք այս սրբազան երաժշտութեան համար: Կրօններուն միջեւ կան տարբերութիւններ եւ զանազանութիւններ, աղօթքն ու արուեստը չեն հանդուրժեր այդ տարբերութեան, հոդ է արուեստին ուժը: Թաբօր լերան վրան կը գտնուինք, Աստուծոյ ներկայութեամբ: Գարեգին Բ. յիշեց նաեւ ռուսական եկեղեցւոյ հազարամեակը, որու առթիւ Մոսկուա կը գտնուէր: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Ֆրանսերէն այս քանի մը խօսքերէն ետք, կ'արտայայտուէր հայերէն, չեշտելու համար թէ իր սիրտը լեցուած էր այս շարականներով որոնք գանձեր են եւ շատ յաճախ այնքան կը շարչըրկուին մեր եկեղեցիներուն մէջ ու կը բացադանչէր խօսքն ուղղելով երգչախումբին եւ իր ղեկավարին՝ Շատ ապրի՛ք: Բոլորովին յանպատրաստից, Գարեգին Բ. յիշելէ ետք թէ որքան տպաւորուած էր անցեալին լսելով Կարպիս Ափրիկեանի ճպոտին տակ, այս նոյն երգչախումբին երգած Կանաչեանի «Նանոր»ը, կ'որոշէր պարգեւատրել Կարպիս Ափրիկեանը Կիլիկեան Աթոռին Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանով, յիշելով նաեւ թէ Ափրիկեանի երգչախումբի ղեկավարութեան քառասնամեակն է: Կ'աւելցնէր թէ այս որոշումը նոյն պահուն տրուած ըլլալով, իր վրայ չէր կրեր շքանշանը զոր կը խոստանար ղրկել ի մօտոյ, որպէսզի ան յանձնուի Գիւտ Արքեպիսկոպոսի միջոցաւ:

Կարպիս Ափրիկեան, յայտնապէս յուզուած, կը խոստովանէր որ խօսող չէ, իր խօսքը՝ երգն է ու իր կոչումը ծառայել անոր եւ կը խոստանար շարունակել նոյն ոգիով:

Գեղամ Թորոսեան քանի մը խօսքով կը փակէր այս խիստ տպաւորիչ երեկոյթը:

**

Ինչպէս ըսինք՝ որակաւոր եզակի երեկոյթ մը, զոր կը պարտինք այն խստապահանջ եւ բծախնդիր ղեկավարին որ է Կարպիս Ափրիկեան: Իր իւրայատուկ արժանիքն է կարենալ, այս ժամանակաշրջանին, մեզի հրամցնել նման որակի համերգ մը: Թերագնահատած չենք ըլլար իր նախորդներուն վաստակը - ի մասնաւորի Գուրգէն Ալեմշահի որ ոգի տուաւ այս երգչախումբին -- ըսելով որ իր աշխատանքը շատ աւելի դժուար եղաւ այս քառասուն տարիներու երկայնքին, անսպառ ոքնելով, քանի երգչախումբի անդամները երթալով անհետացան, ուրիշներ ծերացան եւ դէմ յանդիման գտնուեցաւ նորերու, որոնք յաճախ հայախօս իսկ չեն (չենք անդրադառնար հայերէն չկարենալ կարդալու պարագային) եւ որոնց պէտք է փոխանցէր Հայ երգին -- եկեղեցական թէ աշխարհական -- ոգին ու հարազատութիւնը: Այդ իսկ պատճառով ամէն գնահատանքի արժանի է, ինչպէս գովասանքի արժանի են երգչախումբին անդամները, որոնք ամէնօրեայ իրենց տքնաջան աշխատանքէն ետք, յօժար են ժամեր տրամադրելու փորձերու, ապրեցնելու համար հայ երգը:

Կարպիսին եւ իր երգչախումբին կրնանք սրտանց ըսել՝ ձեր վարձքը կատար:

Չենք կրնար փակել այս թղթակցութիւնը առանց գնահատանքի խօսքեր ըսելու Լիզ Նազարեանին որ այնքան ձեռնհասութեամբ ներկայացուց երգերու իմաստն ու բնոյթը, եւ Գեղամ Թորոսեանի որ կազմակերպչական ծանր բեռան կողքին, այնքան բծախնդրութեամբ պատրաստած էր յայտագիրը հայերէն եւ ֆրանսերէն անհրաժեշտ լուսաբանող բնագրերով:

Ա. Մ.

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ Կ'ԱՐԺԵՒՈՐԷ ԻՐ ԿԱԶԸ

Նախկին խորհրդային երկիրներու քաղաքական անկայուն կառոյցը պատճառ կը կանգնի անոնց տնտեսական բարգաւաճումին. անոնցմէ Ռուսաստան որ իրեն ընդդիմադիր երկիրներու վրայ որպէս ճնշումի միջոց կը գործածէ իր բնական կազը, այնպէս կը թուի որ այդ մարզին առնչուած հարցեր պիտի ունենայ: Կացութիւնը նախատեսել կուտայ որ յառաջիկայ տարիներուն երկրին տարադրամի գլխաւոր աղբիւրը պիտի ըլլայ կազը: 1992-ին ութ միլիառ տոլար ապահովեց կազի արտածումը, իսկ զէնքը երկու միլիառ: Այսպէս, ռուսական կազի ընկերութիւնը եւրոպական շուկային մէջ հաստատ տեղ մը ունենալու նպատակը կը հետապնդէ: Ան աշխարհի կազ արտադրող մեծագոյն ընկերութիւնն է որ Ռուսաստանի կազին 94%-ը կը հայթայթէ:

Ռուսական կազին արտածումի ընթացիկ գինը, հազար խորանարդ մեթրին համար 85 տոլար է (466 ֆրանք) Սակայն մինչեւ որ անի հասնի սպառողներուն, այդ գինը 300% յաւելում կը կրէ: Ընկերութեան նախագահը կը յայտնէ թէ այսուհետեւ իրենք՝ հայթայթողները, միջազգային շուկային վրայ պիտի չզոհեն իրենց շահերը: Այս մարտավարութեամբ, ռուսական Կազի ընկերութիւնը — Կազպրոմ — եւրոպական բոլոր երկիրներուն մէջ առեւտրական գրասենեակներ բանալու գործին լծուած է. Գերմանիոյ մէջ անոնք սկսած են գործակցիլ տեղական ընկերութիւններու հետ ու առաջին պայմանագրեր ստորագրուած են արդէն: Ուրիշ երկիրներու մէջ Կազպրոմի մրցակիցները ամէն բան կ'ընեն աշխարհի մեծագոյն մենաշնորհին գործելու շրջանակը նեղցնելու համար: Օրինակ, Ֆինլանտիայի մէջ ռուսական ընկերութիւնը չի գործեր:

Մասնագէտներու նախատեսումով, այնքան դիւրին պիտի չըլլայ սահմանափակել Կազպրոմի գործունէութիւնը երբ Հիւսիսային ծովուն մէջ քարիւղի հետազօտութեան աշխատանքը մեծ դժուարութիւններու կը բախի, իսկ Եւրոպայի պահանջքը մինչեւ 2000 թուականը 250-էն պիտի բարձրանայ 300 միլիառ խորանարդ մեթրի: Իսկ Ռուսաստան կը նախատեսէ մինչեւ 2010 թուականը իր արտադրութիւնը 640-էն 1000 միլիառ խորանարդ մեթրի բարձրացնել:

Կայ նաեւ ներդրումներու հարցը. 1000 միլիառ խորանարդ մեթրի արտադրութեան համար անհրաժեշտ է 40 միլիառ ռուբլիի յատկացում կատարել: Եթէ այդ քայլը չառնուի, 1997-էն սկսեալ կազի արտադրութիւնը պիտի սկսի նուազիլ:

Կազի արտադրութիւնը մեծ շահ չի բերեր ներքին շուկային վրայ, որովհետեւ գիները դրամահոսքի համեմատութեան չեն հասնիր բնաւ: Այսուհանդերձ, Կազպրոմի պատասխանատուները շատ ջերմ մօտեցում ցոյց չեն տար արտասահմանեան ներդրումներու:

Սիպիրիոյ արեւմտեան շրջանի նաւթահորերը շահագործումի յանձնելու համար 9 միլիառ տոլարի պէտք կայ. Նման գումարի վարկ մը կրնայ տրուիլ միայն արեւմտեան դրամատուներու կողմէ որոնք սակայն մօտէն կը հետեւին ՀԱՊ-ի անկայուն քաղաքականութեան փուլերուն:

Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ 1992-ի աշնան պատահարը մեծ աղմուկի տեղի տուած էր: Ուկրանիա փակած էր Գերմանիա կազ հասցնող խողովակաշարին ծորակները: Կազպրոմի նախագահին համաձայն, նման սպառնալիք պիտի չկատարուի երկու — երեք տարիէն առաջ: Կազամուղները որոնք պիտի դիմեն արեւմտեան Եւրոպա, սկսած են կառուցուիլ. անոնք որպէս ամէնէն վստահելի ճամբայ, պիտի անցնին Բելառուսիայէն եւ Պալթեան երկիրներէն: Անգամ մը որ շինութիւնը աւարտի, կազը տեղ պիտի հասնի երկու օրէն եւ ոչ թէ 5 — 7 օրէն, ինչպէս է ներկայի պարագան:

Ասով հանդերձ, բացառուած չէ որ ժամանակի ընթացքին քաղաքական պատուարները դժուարացնեն ռուսական կազին սովորական փոխադրութիւնը: Այսօր, կան մասնագէտներ որոնք կ'առաջարկեն հեղուկ կազը ծովային ճամբով փոխադրելու կարելիութիւնները ուսումնասիրել: Գէչ չէ գաղափարը բայց նոյնպէս կը կարօտի մեծածաւալ ներդրումներու:

ՔԱՂՀԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄ

Հայաստանի կառավարութիւնը 1,4 միլիառ ռուբլի յատկացուցած է Հայաստանի կենսաթոշակներու եւ աշխատանքի հիմնադրամին: Այդ գումարը պիտի տրամադրուի տարբեր շրջաններու մէջ, կենսաթոշակներու եւ օժանդակութեան ուղղութեամբ գոյացած բացը գոցելու:

**

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԻՐԱՆԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐԻՆ ՀԵՏ

Ապրիլ 21-ին, Երեւանի մէջ, Հայաստանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Դաւիթ Շահնազարեան հանդիպում մը ունեցած է Իրանի գործավար Ահմէտ Սոպհանիի հետ, որու ընթացքին քննարկուած են երկու կողմերը հետաքրքրող հարցեր:

**

ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁՔԻ ՅԱՒԵԼՈՒՄ

Նախագահական հրամանագրով, Ապրիլ 1-էն 3000 ռուբլի սահմանուած է նուազագոյն աշխատավարձքը: Բարձրացած են նաեւ պիւտճէի հիմնարկներու պաշտօնեաներու աշխատավարձքերը, կենսաթոշակներն ու կրթաթոշակները:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՅԱՋՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

ԼԻՈՆ. — Յաճախ չէ որ Լիոնի հայ կաթողիկէ համայնքը ժողովրդական հանդիսութիւն մը կը կազմակերպէ. երբ կազմակերպէ, հաւաքոյթը կ'ըլլայ յաջող: Այդպէս ալ եղաւ Կիրակի, Ապրիլ 18-ի ձեռնարկը, ի յիշատակ ցեղասպանութեան զոհերուն:

Ճիշդ է որ կազմակերպութեան հոգերը իր վրայ առած էր Վարդան Քէչիչեան, շատ ծանօթ շրջանին մէջ՝ Ռատիօ Արմէնիէն իր ըրած սփռումներով եւ իր նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած հայաշունչ ցերեկոյթներով: Իր կազմակերպութիւնները մասնաւոր դրոշմ մը ունին. կը սկսին յայտարարուած ժամուն...

Ապրիլ 18-ի հաւաքոյթը կը վայելէր նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կից գործող Թէքէեան Մշակութայինին հովանաւորութիւնը:

Զարմանալի չէր ուրեմն որ Թրոնշէ փողոցի Ֆրանչիսքէն քոյրերու մատուռը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր եւ շարք մը թեկնածու հանդիսատեսներ չկրցան տեղ գտնել:

Պր. Քէչիչեան պատրաստած էր ճոխ, երկար յայտագիր մը՝ որուն կատարումը տեւեց աւելի քան երկու ժամ, անընդհատ եւ պատճառող գոհունակութիւն ունկնդիրներուն, կը կարծենք, քանի որ ծափահարութիւնները շատ էին, մերթ՝ հանդիսավարներուն դրդումով, մերթ՝ ինքնաբուխ եւ սրտանց, երկարատեւ:

Յայտագրին մէջն էին՝ խօսք, երգ, նուագ, արտասանութիւն:

Շատ երկար պիտի ըլլար եւ, անկասկած, ձանձրացուցիչ ընթերցողին համար թուել հոս մի առ մի դերակատարները իրենց ելոյթներուն մանրամասն նիւթերով: Կային հայածին դերակատարներու կողքին, ոչ — Հայեր ալ: Լեզուն մերթ հայերէն էր, մերթ ֆրանսերէն, բայց գրեթէ ամէն ինչ կը վերաբերէր հայ ողբերգութեան, հայ գրականութեան, երաժշտութեան:

Վազգէն Խաքիճեան, Յաթուն Մկրտիչեան, Ալպէր Անտոնեան, շատ վարժ արտասանութեան արուեստին ու արհեստավարժ դերակատարներ՝ Տիտիէ Պէնար, Ժորժ Շափէլ, ունկնդրել տուին, հայերէն կամ ֆրանսերէն, մեր բանաստեղծներուն հեղինակութիւններէն մասեր:

Կ'արժէ նշել Ժ. Ցակոբեան — Սալվեանի գործակցութիւնը Ֆրանսայի երկու դերակատարներուն հետ՝ որոնք — անոնց կողքին՝ ուրիշներ ալ — իր շնորհիւ քանի մը տարիներէ ի վեր կը ծանօթանան հետզհետէ հայ մշակոյթին:

Տիկին Մարկրիթ Վէքիլեան (դաշնակ), մոլտավացի Զարանու (ջութակ) նուագեցին միասնաբար «Կռունկ»ը: Իզապէլ Պիէրի (դաշնակ) եւ Ժէրալտին Ռամսէյէր (թաւջութակ) ունկնդրել տուին «Երեւան — Էրէբունի» եւ «Հայրենիքիս հետ»:

Խօսքի բաժնին համար հրաւիրուած էին Տիկին Ցամիկ Ստեփանեան, Հայաստանէն, Տոքթոր Հ. Գայայեան եւ Ֆ. Գաթանճեան՝ որոնք արտայայտուեցան 1915 — 1918-ի դէպքերուն, անոնց հետեւանքներուն եւ ներկայ կացութեան մասին:

Ճոխ եղաւ երգերու բաժինը. անգամ մը եւս Կոմիտաս երգչախումբը Յովհաննէս Պէրպէրեանի ղեկավարութեան տակ լայնօրէն գոհացուց ներկաները տասնեակ մը ելոյթներով: Վերջինը, «Մեր Հայրենիք» ... փակեց երեկոյթը:

Ներկաները հրաւիրուեցան յետոյ հիւրասիրութեան մը՝ որ անակնկալ էր շատերու համար, բայց՝ բարեդէպ, երկարատեւ յայտագրի մը ունկնդրութենէն յետոյ:

Լիոնի հայ կաթողիկէ համայնքը, գըլխաւորութեամբ Մալճեան վարդապետի եւ Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը կրնան գոհ ըլլալ իրենց ձեռնարկին գտած յաջողութենէն եւ քաջալերուիլ, կը կարծենք, ապագայ ծրագիրներու նկատմամբ:

Վ. Ս.

ՍԻԼԻՀՏԱՐԻ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԸ

ԶԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՏՈՒՆԸ

Կը յիշեմ կլիսիններու պահպանումը սարփինաներու վրայէն, որոնք պերճ պատմուճաններու պէս կը ծածկէին գահաւանդ տուներու խլխլիկ թշուառութիւնը: Արեւի լոյսը, մաղուելով սաղարթախիտ ծառերու մէջերէն, կը թափէր գետնի վրայ խուսափուկ պղպջակներով. Դոր սիւքը փայփայանքի պէս կ'անցնէր մարդոց եւ բոյսերու վրայէն եւ որուն հետ կարծես նազանքով կը խաղային նորածիլ ոստերը:

Կը յիշեմ տենդագին եւ գաղջ իրիկունները, գորտերու կռկռոցը աւազաններու մէջ, կայծոռիկներու ոստումները եւ արտեղեան հորերու անվերջ ճռինչը, որ մինչեւ իմ հիւանդոտ երեխայի խռոված քունիս մէջ կ'ընկերանար իմ երազներուս: Երբեմն ալ հովիւի սրինգ մը, Ռումելիի տափաստաններէն գաղթած պարտիզպանի մը ձեռքին, հեռաւոր եւ հայրենաբաղձ մեղեդի մը կ'երգէր:

Կը յիշեմ տառապանքս այդ բազմերես բնութեան գեղեցկութեան առաջ, անզօր բաղձանք ըմբռնելու, իւրացնելու ինչ որ ցրիւ բուրմունք էր, երանգ, լոյս եւ երազ...:

Կը սիրէի անհատալիչ նայիլ երկինքին, ուր ոսկեծիր ճերմակ ամպեր մեղմօրէն կը ձեւափոխուէին: Երբեմն ամպի ծուէն մը կ'անջատուէր եւ կը սուրար աւելի արագ կապոյտ երկնակամարին վրայ: Այդ բոլորը շունչ եւ կեանք կ'առնէին իմ աչքերուս տակ, իմ մանկական հասկացողութեամբ իմաստ կուտայի այդ շարժումներուն եւ ձեւափոխութիւններուն, երբ աչքերս կը սեւեռէի արեւմուտքի բոցավառ հորիզոնին եւ անոր վերեւ գծուող չէկ երիզներուն:

Կը յիշեմ մայիսեան զով անձրեւը, որ կը տեղար հալածեալ մրմունջով, պապակած բոյսերու եւ կարմիր կղմինտրներով ծածկուած տանիքներու վրայ: Ջրդոններէն անձրեւաջուրը ուղղօրէն կը հոսէր եւ թաց ու փխրուն գետնին վրայ իրեն համար ճամբայ կը բանար բազմաճիւղ առուակներ կազմելով: Բաց պատուհաններէն գոլացած օդի թարմ շունչը կը խուժէր ներս: Պարտէզներէն եւ այգիներէն հերկուած եւ պարարտ հողի եւ թրջուած կանանչի հոտը կը բռնէր մթնոլորտը: Եւ այգուն՝ անձրեւով յագեցած պարտէզները իրենց ցօղաթուրմ ծաղիկներով կը ժպտէին:

Կը յիշեմ ինքզինքս մեր պարտէզի արահետներուն մէջ, տոտիկ — տոտիկ քալելով լոյսի արատներու վրայ, որ կը դողդղային երերուն ճիւղերու թողած շուքին մէջ: Կը յիշեմ անորոշ մտատանջութիւնը, որ յանկարծ կը գրաւէր ինծ, երբ ուշադիր կը լսէի ծառերու սօսաւիւնը եւ առուակներու խոխոջը:

Այդ պարտէզներուն մէջ արքայական ծիրաններ իրենց ոսկեղոյն պտուղները կարկառած են ինծ, ծաղկեալ վարդենիներ իրենց քաղցր բուրմունքով օծած են իմ մանկութիւնս եւ վարդեր կարմիր, վարդեր ճերմակ իրենց գեղեցկութեան գերագոյն լրումին մէջ փոխանակ թառամելու, անհամար թերթիկներով, իմ զգայուն մատներուս թեթեւ հպումով, ինկած են ոտքերուս առաջ:

Իմ կեանքի ընթացքին տեսած եմ շատ երկիրներ եւ վայելած եմ բնութեան բազմատեսակ գեղեցկութիւններ, բայց Սիլիհտարի պարտէզներու յիշատակը մնացած է անջնջելի: Ինծ հետ տարեր եմ ամէնուրեք այդ պարտէզները եւ անոնց մէջ ապաստաներ եմ ամէն անգամ, երբ մութ եւ սպառնական ամպեր կուտակուեր են իմ կեանքիս հորիզոնին վրայ:

**

Ինչքան մեր տան պարտէզը, շրջակայ պարտէզները եւ այգիները ժպտուն եւ ծիծաղկոտ էին, այնքան մեր տան ներքնամասը խոժոռ էր եւ ցուրտ:

Մաքրութեան աններող սովորոյթներ, մեծ մօրս հրամայական պահանջով, վանել կուտային որեւէ առարկայ, որ կարող էր քիչ մը հաճելի անկարգութիւն, քիչ մը ֆանթազիա բերել մեր կենցաղին մէջ: Բոլոր սենեակներուն պատերը սուաղուած եւ ջնարակուած էին ճերմակ գոյնով: Գետինը տախտակ էր, բացի երկու սենեակէ, որոնք ծածկուած էին փսիաթով: Այդ տախտակները այնքան յաճախակի կը լուացուէին եւ աւազով կը շփուէին որ թաց տախտակի հոտը սովորական դարձած էր մեր ռունգերուն:

Սենեակներուն ճակատը մէկ պատէն միւսը կ'երկարէր բազմոցը, միշտ ծածկուած ձիւնաթոյր ծածկոցով: Պատուհանները ունէին ճերմակ, «արդուկին ծալքը վրան» զոյգ վարագոյրներ: Բոլորակ սեղան մը, ճերմակ քուշէ ծածկոցով, կը կրէր ջրաման մը եւ բաժակ մը, հակառակ կողմը դարձած բիւրեղեայ պնակի մը մէջ: Կը ճաշէինք բակը, որ սալարկուած էր ճերմակ մարմարիոնով եւ գիշերը ճերմակ գիշերանոցներով կը պառկէինք գետինը փռուած անկողիններու մէջ, որոնց սաւանները կը բուրէին վարդ կամ լաւանտ: Ուր որ մարդուս աչքը կը թափառէր, կը հանդիպէր անողոք սպիտակութեան:

Ոչ մէկ նկար պատերուն վրայ. ոչ մէկ ծաղկաման: Երբ մօրաքոյրերս պարտէզէն ծաղիկներ բերէին եւ տնկէին բաժակներու մէջ, Տուտուին կարծիքով «փիսութիւն» կ'ըլլար: Միայն վարդերու եղանակին էր որ դէզ առ դէզ վարդեր կը կուտակուէին սեղաններու եւ բազմոցներու վրայ: Տուտուն կը հանդուրժէր միայն վարդի բուրմունքին, որուն համար կ'ըսէր թէ «մաքրութիւն կը հոտի»: Մնացեալ բուրմունքները, բնական թէ արուեստական, իր կարծիքով պարկեշտ մարդոց համար չէին:

Ձմեռնամուտին, երբ պարտէզին դռները կը փակուէին, յուսահատութիւնը կը գրաւէր իմ մանկական հոգիս:

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

բարձունեան՝ նախագահը՝ էքս -- Ան -- Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութեան արտասանեց կուռ ճառ մը: Ցոյց տուաւ Թրքական յաջորդական վարչակարգերու հայ տարրին բնաջնջման քաղաքականութիւնը, ճաղկեց անոր ոչ դատապարտուիլը, անդրադարձաւ 1988--էն ի վեր Հայաստանի մէջ կատարուած յեղաշրջումներուն, շեշտեց Ղարաբաղի ինքնորոշման իրաւունքի պատմական, ընկերային եւ մարդկային պատճառները, Հայաստանի կառավարութեան դժուարութիւնները եւ վերջացուց շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր ներկայ քաղաքական դէմքերուն եւ ցաւ յայտնելով բացականներուն համար որոնք նոյն իսկ ներողամտութեան գիր անգամ չեն գրկած ըլլայ անհոգութեամբ, ըլլայ չահագրգռութեան պակասէն: Ցետոյ, զետեղուեցան ծաղկեպսակներ եւ խօսք առաւ էքս -- Ան -- Փրովանսի քաղաքապետը՝ Ժան -- Ֆրանսուա Փիշըրալ, իր կողքին ունենալով իր կցորդներէն՝ Ժաք Ցակոբեան, Փօլ Մարք եւ Պուշ -- Տիւ -- Ռոն-ի ընդհանուր Խորհուրդի անդամ՝ բժիշկ Պոնէ: Մակար Խչկր. Քհնյ. Նաճառեանի Հոգւոյով եւ օրուան խմաստը բնորոշող խօսքերով, հաւատարմութիւն եւ պահանջատիրութիւն, վերջ գտաւ այս ոգեկոչումը:

**

ՊՈՒՔ-ՊԷԼ-ԷՌ

Ժամը 15--ին, բազմութիւնը չուրջ հաւաքուր հոգի համախմբուեցաւ գերեզմանատան մայր մուտքին ուր կառուցուած է 1915--ի նահատակներուն նուիրուած Յուշարձանը:

Նախ, Պուք -- Պէլ -- էռ-ի Հայերու Բարեկամականին եւ քաղաքապետարանին կողմէ զետեղուեցան ծաղկեպսակներ: Ժորժ Անթիքաճեան՝ նախագահը Հայերու Բարեկամականին խօսք առաւ եւ առաւելապար շեշտեց թէ երէկուան արարքները այսօր եւս կը կրկնուին, որովհետեւ 1915--ի ցեղասպանութիւնը դեռ չէ դատապարտուած միջազգային աշխարհին կողմէ եւ ճանչցուած Թուրքիայէն: Ապա, վայրկեան մը լռութեամբ ժողովուրդը ամփոփուեցաւ: Պուք -- Պէլ -- էռի քաղաքապետը՝ Մայէ արտասանեց զօրակցութեան խօսքեր: Հուսկ, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան կարդաց Հոգւոցը եւ հակիրճ խօսքերով շեշտեց նահատակներուն խմացեալ մահը, վերապրողներուն պայքարը յանուն ազգային արժանապատուութեան, եւ մեր իրաւունքներու տիրացման:

**

ԿԱՐՏԱՆ

Ժամը 10--ին, բազմութիւնը չուրջ ութսուն հոգի, համախմբուեցաւ գերեզմանատան մուտքին եւ թափօրով ուղղուեցաւ դէպի Մեռեալներու Յուշարձանը:

Պր. Տալոյեան Կարտանի Հայերու Բարեկամականին անունով արտասանեց ճառ մը շեշտելով թէ Ապրիլ 24--ը ամէն բանէ առաջ ուխտի օր է: Ապա, զետեղուեցան ծաղկեպսակներ եւ ժողովուրդը ամփոփուեցաւ վայրկեան մը լռութեամբ: Քաղաքապետին ներկայացուցիչը Պր. Մէնֆի յայտնեց քաղաքապետարանին համակրութիւնը հանդէպ հայ համայնքին եւ իր համակրութիւնը հայ ժողովուրդի ապրելու եւ տեւելու իր պայքարին մէջ: Ներկայ եղաւ Պուշ -- Տիւ -- Ռոն-ի էՌ -- Փէ -- էՌ-ի ընդհանուր քարտուղարը՝ Ֆապըր Օպրէսփի: Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան «Հոգւոց»ով եւ պատշաճ խօսքերով փակեց ոգեկոչումը:

**

ԹՈՒԼՈՆ

Ժամը 11--ին, քաղաքին կեդրոնը գտնուող Մեռեալներու յուշարձանին առջեւ չուրջ հարիւր հոգի համախմբուեցան, կազմակերպութեամբ Թուլոնի Ապրիս Ակումբին: Տեղի ունեցաւ ծաղկեպսակներու զետեղում: Ռոպէր Զափուեթեան, փոխ - նախագահ Միութեան, բացաւ ոգեկոչումը յիշեցնելով օրուան նուիրականութիւնը: Ժան Գազէրեան՝ Ապրիս Ակումբի նախագահը 1915-էն Սումգայիթ, Կիրովապատ, Բաքու նոյն քաղաքականութիւնն է եւ նոյն ժողովուրդն է ըսաւ որ կ'ուզէ իրագործել բնաջնջման երազը: Ապա, վայրկեան մը լռութենէ յետոյ հնչեցին Ֆրանսական եւ Հայկական Ազգային փառերգները: Խօսք առաւ Թուլոնի քաղաքապետը Ֆրանսուա Թրիւսի: Պահելով ձեր հաւաքական յիշողութիւնը, ըսաւ, յարգած կ'ըլլաք ոչ միայն ձեր նահատակները, այլ կը յիշեցնէք աշխարհին որ նման դէպքեր պէտք չէ կրկնուին: Ներկայ եղան երեսփոխաններ՝ Մարսէլ Պայլը, Փիէռ Ժոֆառ. նոյնպէս փրոֆ. Լօրան Փէտինիէյի: Թուլոնի օրաթերթ «Վառ Մաթէն»ը Ապրիլ 23--ի եւ Ապրիլ 25--ի իր թիւերու մէջ լայն սիւնակներ, նկարներով, յատկացուց Ապրիլեան Եղեռնի 78--րդ տարեդարձին:

Վարուժան Կիւրեղեան
եւ
Լիտիա Պէզիքեան
եւ իրենց ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ -- հօր եւ ազգականին՝

ԱՐԱՄ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 27--ին, 89 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 30, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

եւ մարմինը կը փոխադրուի Նոժան -- Սիւռ -- Մառնի գերեզմանատունը ժամը 16.15--ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին զաւակներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Ռ. Աթոյեան 600 Ֆր.:

**

ԻՍԻ. -- Ցարութիւն Շիրվանեան 300 ֆրանք:

**

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. -- Տիկին Սահակեան 100 ֆրանք:

ON DEMANDE

Pour un atelier de lustres, on demande un représentant itinérant.

Tél. : 46 66 61 78

136, Avenue A. Briand - 92160 ANTONY

**

ՎԻԹՐՈԼ

Ժամը 18--ին, Ֆրեսքալի Թաղին մէջ, «1915 Ապրիլ 24 Հրապարակ»ի վրայ կանգնած Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ, հակառակ սաստիկ անձրեւին չուրջ եօթանասուն հոգի հաւաքուեցան: Ղաղաքապետարանի նուագախումբը մեկնաբանեց մահերգը, եղաւ վայրկեան մը լռութիւն եւ զետեղուեցան ծաղկեպսակներ: Վիթրոլի Հայերու Բարեկամականի նախագահուհին՝ Վուալի Սամուէլեան իր խօսքին մէջ ըսաւ թէ Արեւմուտքը համակրութիւններու հանդրուանէն պէտք է այլեւս անցնի գործնական զօրակցութեան եթէ կ'ուզէ որ անարդարութիւնները սրբագրուին եւ Հայաստանը որպէս Արեւմուտքի կեդրոն չարունակէ իր քաղաքակրթական առաքելութիւնը: Քաղաքապետարանի անունով Ֆրանսուա Քոլոմպանի վերյիշեց Հայերու Գողգոթան, աշխարհի անտարբերութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու ճանաչման: Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան «Հոգւոց»ով եւ հակիրճ խօսքերով փակեց արարողութիւնը:

Ոգեկոչման ներկայ եղան Ֆրանսական Կարմիր Խաչի ներկայացուցիչներ, քաղաքապետարանի անդամներ, Մանուկներու Քաղաքապետական Խորհուրդի ներկայացուցիչներ, Համայնավար կուսակցութեան անդամներ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հ. Բ. Ը. Միութեան ցկեանս պատուոյ նախագահ Ալեք Մանուկեանի վնոյ, բարերարուհի նորոգ հանգուցեալ՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ-Ի

հոգւոյն խաղաղութեան համար, Հ. Բ. Ը. Մ.--ի Նիսի, Մարսէյլի, Վալանսի, Լիոնի, Վիէնի եւ Սէն -- Շամօն / Սէն -- Թ'էթիէնի մասնաճիւղերը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան վերոյիշեալ քաղաքներու Հայ Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ, Կիրակի, Մայիս 2, առաւօտեան, յաւարտ պատարագի:

ARMENIAN BUSINESS FORUM

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախ ենք յայտնելու Սփիւռքահայ Գործարար Մարդոց որ Հայ Գործարարներու Ֆորումին տարեկան Ընդհանուր Ժողովը տեղի պիտի ունենայ Երեւան Մայիս 27--էն մինչեւ Յունիս 1993:

Նկատի ունենալով որ Հ. Գ. Ֆ.-ն կը վայելէ Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան հովանաւորութիւնը, Պր. Արմէն Եղիազարեան, Տնտեսութեան նախարար, միասնաբար Ֆորումիս վարչական կազմին հետ, սիրով կը հրաւիրեն Սփիւռքահայ բոլոր գործարար եւ ճարտարարուեստի տէր մարդիկ մասնակցելու համար այս հաւաքին:

Ձեր մեծ թիւով մասնակցութիւնը այս կարեւոր համաժողովին կ'երաշխաւորէ անոր հետապնդած նպատակը՝ Հայաստանի տնտեսական բարելաւումն ու բարգաւաճումը:

Մեր Հայրենիքը կարիքը ունի հայրենակիցներու աջակցութեան՝ դրամագլուխներու ներդրումներով, թէքնոլոժիի փոխանցումով ինչպէս նաեւ Սփիւռքի մէջ ձեռք բերուած թանկարժէք փորձառութեան եւ մասնագիտութեան:

Հաւաքուի'նք Երեւան եւ փորձենք գտնել յարմարագոյն միջոցներ թէ ինչպէ՞ս կարելի է անհատապէս կամ հաւաքաբար բարելաւել մեր Հայրենիքի տնտեսական մակարդակը ի չահ բոլորիս:

Համաժողովի երկօրեայ ծրագիրով նախատեսուած են Ֆորումի կատարած աշխատանքներու մասին զեկուցումներ եւ քննարկումներ, անհատական գործնական հանդիպումներ Հայաստանի Գործարարներու հետ, ինչպէս նաեւ Մայիս 28--ի անկախութեան օրուան տօնախմբութիւններուն մասնակցութիւն, այցելութիւն Ս. Էջմիածին եւ մշակութային ծրագիր:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել՝

ARMENIAN BUSINESS FORUM
c/o INMA FRANCE,
124, Rue de Verdun, 92816 Puteaux
FRANCE
Tél. : 45 06 23 23 - Fax : 45 06 09 10

ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՖՈՐՈՒՄ
Կեդրոնական Գործադիր Մարմին

CENTRE CULTUREL ARMENIEN
SAHAK - MESROP

R E C I T A L D E P I A N O

VARDAN MAMIKONIAN

Mercredi 5 Mai à 20 heures 30
à l'Odéon — *La Canebière*

R A V E L — L I S Z T
C H O P I N — B A B A D J A N I A N

Sous la présidence du Professeur
R. P. VIGOUROUX
Maire de Marseille —
Sénateur des Bouches-du-Rhône

Réservations :

- *Centre Culturel Sahak-Mesrop* — 339, ave. du Prado (8e)-Tél. 91 77 84 70
- *Massis* — 194, ave. du 24 Avril 1915 (12e) -Tél. 91 93 20 22
- *Maison «Arax»* — 27, rue d'Aubagne (1er) - Tél. 91 54 11 50.

P.A.F. : 100 F. — Etudiants : 60 F.

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 2
ՏՕՆ՝ ԿԱՐՄԻՐ ԿԻՐԱԿԻ

Առաւօտեան Ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30--ին:

Պատարագ ժամը՝ 10--ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐՉԷՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի:

Centre Culturel ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris Ve

Vendredi 30 Avril à 20 heures 30

La Société des Gens de Lettres Arméniens de France
reçoit

RAYMOND KEVORKIAN

pour son livre récent

«LES ARMENIENS DANS L'EMPIRE OTTOMAN A LA VEILLE DU GENOCIDE»

Présentation : MARC NICHANIAN

— ENTREE LIBRE —

LE COMITE DE PARIS
DE L'U. G. A. B.

vous invite à l'exposition de

HOVIV

«Vous trouvez ça drôle?»

Vernissage le mercredi 5 mai
à partir de 19h30

Exposition du 6 au 19 mai
Heures d'ouvertures : de 18h à 22h

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(M° COURCELLES) Tél. : 45 20 03 18

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

նիւթ. -- ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻ

կը ներկայացնէ՝
ԶՈՒԱՐԹ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ուրբաթ, Ապրիլ 30, ժամը 20.30--ին

Հայ Մշակոյթի Տան
Զարուհի եւ Տիգրան Տէմիրճեան
սրահը
17, rue Bleue, Paris 9e

Դասախօսութենէն ետք ընթրիք:

La Société *Europapier*
présente
les œuvres en pâte à papier de

Raffy Sarkissian

Sculpteur peintre

du 28 avril au 22 mai

GALERIE D'ORSAY
73 bis, quai d'Orsay, Paris 7e
Tél. : 47. 05. 82. 67
M° Alma Marceau

Ouvert le lundi de 14h à 17h
du mardi au jeudi de 9h30 à 17h
le vendredi de 9h30 à 16h
le samedi de 14h à 18h

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ ԱՊՐԻԼ 30
VENDREDI 30 AVRIL 1993
LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

68ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.051 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 68e ANNEE — N° 18.051

ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ԵՒ ՏԱԳՆԱՊ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 29-ին, Փարիզ զրկուած էր իր ազգային օրաթերթերէն, դիրքի Սէ-Ժէ-Թէ սենտիքային որոշած 24 ժամուան գործադուլին հետեւանքով: Մամուլը վերջին բերդն է ուր Սէ-Ժէ-Թէն դեռ լայն մենաշնորհ մը կը պահէ եւ կրնայ այսպիսի անընդունելի չարժումներու ձեռնարկել, մանաւանդ եթէ կայ անուր դրդապատճառը որ, ազդակի ոչ մէկ կապ ունի մամուլին հետ: Արդարեւ գործադուլի հրահանգը տրուած է իբրեւ հետեւանք Սոթրվիլ-լը-Ռուանի (Սէն-Մարիթիմ) Սոփալէնի գործատան պարպումին ապահովութեան ուժերու կողմէ, երկու ամսուան գրաւումէ ետք բանուորներուն կողմէ: Միայն Քոթիտիէն տը Փարի կրցած է լոյս տեսնել, ան ալ յայտարարելու համար որ ի մօտոյ այլեւս լոյս պիտի չկարենայ տեսնել: Ճիշդ է որ ամէնօրեայ մամուլին տագնապը տարիներու ընթացքին ծանրացաւ, ընթերցողի եւ ծանուցումի պակասին: Այս գործադուլին առթիւ Փարիզեան Մամուլի սենտիքային նախագահը՝ Ժ. Միյօ յայտարարեց թէ անընդունելի է եւ միայն քաղաքական բնոյթ ունի: Արդարեւ մամուլի բանուորները իրենք հարց չունին քանի որ հաւաքական պայմանագրութիւններ կան: Գալով Քոթիտիէն տը Փարիի, տնօրէնը՝ Ֆիլիփ Թէսոն կը բացատրէ թէ պայմանները այլեւս այնպէս են որ թերթը չի կրնար տոկալ եւ պիտի դադրեցնէ, բայց այն պարագային երբ հաստատութիւններ, ծանուցումներու թէ այլ միջոցներով զօրավիգ ըլլան: Արդարեւ, թերթի մը մահը միշտ տխուր է, քանի որ արտայայտութեան ազատութիւնն է որ հարուած մը կը ստանայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ մէջ, երկու օր յաջորդաբար օրակարգն էր՝ Քաղաքը, ինչ որ կը նշանակէ առաւելաբար ապահովութեան հարցերը: Մասնաւոր հրաշք լուծում մը չգտնուեցաւ, աւելի ճիշդ հարցը ծեծուեցաւ եւ հեռանկարներ գծուեցան: 54 երեսփոխաններու ելոյթներուն 10 նախարարներ պատասխանեցին: Փաստօրէն ծրագրած է «հողամասի ուղղութեան օրէնք» մը պատրաստել:

ՉԻԱՄՓԻ կազմեց Իտալիոյ կառավարութիւնը, որու մէջ ոչ երեսփոխան ոչ ալ ծերակուտական կայ, բայց 7 կուսակցութիւններ ներկայացուած են, ներառեալ նախկին համայնավար կուսակցութիւնը որ երեք նախարար ունի:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Ապրիլ 28-էն 29 լուսնալիք գիշերը զօրաւոր պայթում մը պատահած է Իւմրանիյէի հանրային աղբանոցը: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 16 մեռեալ կար, շուրջ 30 վիրաւորներ, բայց նաեւ անհետացածներ:

ԱՆՏՐԷՈԹԹԻԻ ծերակուտական անձեռնմխելիութեան ջնջումը այլեւս կասկած չի վերցներ: Արդարեւ Ծերակոյտի քննիչ յանձնախումբը 1-ի դէմ 10 ձայնով (11 ձեռնպահութիւն, որոնց մէջ 8 Դեմո-քրիսթիանի) արտօնեց խորհրդարանական անձեռնմխելիութեան ջնջումը, որու վերջնական վճիռը կուտայ Ծերակոյտը իր լիակատար նիստի ընթացքին, Մայիս 6-ին: Անտրէոթթի միշտ կ'ուրանայ ա-

մէն բան, որեւէ կապ մաֆիային հետ եւ կ'ըսէ թէ չի վախնար ճշմարտութենէն: Այս ամբողջը իրեն համար ահաւոր դաւ մըն է: Իտալացիները երկուքի բաժնուած են, կան որ կ'ուզեն հաւատալ իր անմեղութեան ուրիշներ որ յանցաւոր կը նկատեն: Առ այժմ միայն Եկեղեցին իր կողքին է:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ԱՊՐԻԼ 24 / 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ 3.722.300

Ըստ վիճակագրութեան պետական վարչութեան տուեալներուն 1993 Յունուար 1-ին Հայաստանի բնակչութեան թիւն էր 3 միլիոն 722 հազար 300 հոգի: 1992-ին ծնած են 71 հազար մանուկներ եւ մահացած՝ 25.400 հոգի: Բնակչութեան բնական աճը, նախորդ տարիներու բաղդատմամբ նուազած է. ոչ թէ միայն ծնունդները պակսած են, այլեւ աւելցած են մահերը:

**

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ՄԻԱՑԵԱԼ ՇԱՐԺՈՒՄ

Ապրիլ 24-ին Մոսկուայի մէջ հիմնուած է ցեղասպանութեան դէմ միացեալ շարժում մը, որուն նախաձեռնած են տեղւոյն հայկական, քրտական, յունական եւ պուլկարական գաղութները: Այս առթիւ հրապարակուած հռչակագրով կոչ կ'ուղղուի աշխարհի բարի կամքի տէր մարդոց եւ կազմակերպութեանց, որ միացեալ պայքար մղեն ցեղասպանութեան քաղաքականութեան դէմ:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՐՊԷՍ ԴԷՏ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ

Փաքիստանի մայրաքաղաք Քարաչիի մէջ բացուած իսլամական խորհրդաժողովին Հայաստան առաջին անգամ ըլլալով կը մասնակցի որպէս դէտ, յանձին՝ Եգիպտոսի առժամեայ ներկայացուցիչ՝ Եդուարդ Նալպանտեանի: Ան տարած է նաեւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ուղերձը ուղղուած՝ այդ կազմակերպութեան գլխաւոր քարտուղարին:

**

ՀԱՅ ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՅԱՏՈՒԿ ՃԱՄԲԱՐ

Ադրբեջանի Պաշտպանութեան նախարարի տեղակալ եւ գերիներու հարցերու պատասխանատու Նամըք Ալպասով յայտարարած է թէ մօտ ատենէն կը ստեղծուի յատուկ ճամբար մը, ուր կը համախմբուին հայ գերիները, որոնք այժմ կը գտնուին զինուորական ստորաբաժանումներու, Ներքին նախարարութեան բանտերու եւ յատուկ անձերու մօտ: Ճամբարը նախատեսուած է ստեղծել Բաքուէն 80 քիլոմեթր հեռաւորութեան Գոբուստանի մէջ:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻԱ

Շաբաթ, Ապրիլ 24-ի առաւօտեան ժամը 10-ին, բազմահարիւր Հայեր բողոքի ցոյց մը կատարած են Լոս-Անճըլըսի Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ:

Կէսօրէ ետք ժամը 1-ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Մոնթեպելլոյի Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ, թեմին զոյգ Առաջնորդներուն եւ յարանուանութեանց հոգեւորական դասուն մասնակցութեամբ:

Ժամը 2-ին սկսած է ոգեկոչման հանդիսութիւնը: Ներկայ եղած են շուրջ 3000 Հայեր: Երեք կուսակցութեանց կազմակերպած հանդիսութեան բացումը կատարած է Արա Ահարոնեան: Խօսք առած են Կարօ Այայըթուն (Ռ.Ա.Կ.), Շարլ Լուսաբարեան (Հ.Յ.Դ.) եւ Ժան Արոյեան (Ս.Դ.Հ.Կ.): Յայտագիրը վարած է Նորա Յովսէփեան:

**

Նախորդ իրիկունը, Յուշարձանին շուրջ կատարուած է հսկումի արարողութիւն մը եւ գործադրուած է յայտագիր մը:

Ապրիլեան ոգեկոչումի ձեռնարկներ տեղի ունեցած են նաեւ Ֆրեզնօ, Պըրպէնք, Կլէնտէյլ, Փասատինա եւ հայաշատ այլ շրջաններու մէջ:

**

Կիրակի, Ապրիլ 25-ի երեկոյեան, Կլէնտէյլի Հուվըր Հայ Սքուլի սրահին մէջ տեղի ունեցած ձեռնարկին դասախօսած է փրոֆէսէօր Ռիչըրտ Յովհաննէսեան:

ԹՂԹԱԿԻՑ

**

ՎԻԷՆ

Վիէնի գաղութը եւս ոգեկոչեց 1915-ի Մեծ Եղեռնի զոհերուն յիշատակը:

«Կան անջնջելի յիշատակներ, յատկապէս անոնք որոնք մարդոց եւ ազգերուն մորթին վրայ դրոշմուած են: Պատմութեան պատկանող այս ահաւոր էջերուն ոգեկոչումը մէկ նպատակ ունի՝ նորահաս սերունդները դաստիարակել որպէսզի անոնք չկրկնուին» -- այս քանի մը տողերով, «Լը Տօֆինէ Լիպէրէ» տեղական օրաթերթին լրագրողը կը սկսէր Մեծ Եղեռնին 78-րդ տարելիցին նուիրուած արարողութիւններուն նկարագրութիւնը:

Արդարեւ, հարիւրաւոր Վիէնցիներուն մասնակցութիւնը կու գար փաստելու որ անցող տարիները չեն մեղմացուցած «Մեծ ոճիրին» բնոյթը եւ ոչ ալ անկէ սերած անարդարութեան զգացումը որ սերունդէ սերունդ կը փոխանցուի եւ պէտք է ըսել որ Թուրքիոյ ղեկավարներուն վերջին յայտարարութիւնները ոչ միայն չփարատեցին այդ զգացումը, այլեւ՝ զայն վերակենդանացուցին:

Ոգեկոչումի այս օրը կը սկսէր առաւօտեան ժամը 10-ին Ս. Թէոդորոս Եկեղեցիին մէջ պատարագով: Զաւէն Վրդ. Աւետիքեանի բացակայութեամբ, քաղաքս ժամանած էր Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւորական դասէն՝ Ժիրայր Ծ. Վրդ. Թաշճեան: Իր բովանդակալից քարոզին մէջ պատարագիչը ներկայ հաւատացեալներուն կոչ կ'ուղղէր որպէսզի անոնք միշտ վեր պահեն Մեծ Եղեռնի զոհերուն յիշատակը եւ յանուն այդ ուխտին պահեն ու պաշտպանեն հայ լեզուն եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին որոնք մեր ժողովուրդին եղած բարձրագոյն պարգեւները պէտք է սեպել: Պատարագին աւարտին տեղի կ'ունենար հոգեհանգստեան պաշտօն:

Ժամը 12.30-ին հոծ բազմութիւն մը համախմբուած էր Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ ուր խօսք կ'առնէին Տիկին Վալերի Բարոնակեան, Պր. Վրէժ Գալուստեան եւ Պր. Լուի Մերմազ: Հուսկ տեղի կ'ունենար ծաղկեպսակներու զետեղում՝ Հողաբարձութեան, Քաղաքապետարանի եւ Մշակութային Տան անունով: Հաւաքոյթը կը փակուէր Ժիրայր Ծ. Վարդապետի արտասանած աղօթքով իր շուրջն ունենալով ներկայ բոլոր մանուկները:

ԿՈՐԻՒՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Հայաստանի ներկայ կացութեան հետեւանքով, մեզի համար անսպասելի էր հայ ծանրամարտիկներու մասնակցութիւնը Եւրոպայի ախոյենական մրցումներուն՝ որոնք տեղի ունեցան անցեալ շաբաթ Սոֆիայի մէջ:

Հոն էին սակայն Հայեր, Հայաստանցի մարզիկներ եւ նաեւ՝ Հայաստանցի մը, անդամ Քլէրմոն -- Ֆէրանի ակումբին:

Ան է որ լաւագոյն արդիւնքը ձեռք ձգած է: Շահած է ախոյեանի տիտղոսը: Անունն է Խաչատուր Քափանակցեան, Գիւմրիցի, 25 տարեկան: Կը հովանաւորուի, քանի մը ամիսներէ ի վեր, Քլէրմոն Ֆէրանի ակումբին նախագահին կողմէ: Սոֆիա, կը պայքարէր Հայաստանի խումբին մէջ:

Խաչատուր նորեկ մը չէ այս մարզաձեւին մէջ, քանի որ, 1990-ին արդէն, եղած էր, Լուգանոյի մէջ, Խորհրդային Միութեան ախոյեան: Իր մարզական արժէքը լաւագոյնս չէր օգտագործուեր այդ տարիներուն:

Սոֆիայի մէջ, Հայաստանի համար, գիւմրեցի մարզիկը շահած է իր առաջին տիտղոսը, եւրոպական մակարդակի վրայ: Կը պայքարէր քաշային 76 քլկրմ. դասակարգին մէջ: Բարձրացուցած է 362,5 քլկրմ. (165+197.5):

Միւս Հայաստանցիները նուազ յաջող եղած են եւ այդ հասկնալի է, կեանքի պայմաններուն բերումով, երկրին մէջ:

Օգսէն Միրզոյեան, Սէուլի Ոլիմպիականի ախոյեան, վեթերան մը արդէն -- 32 տարեկան յառաջիկայ Յունիս 11-ին -- բայց, կ'երեւի, միշտ խանդավառ 4-րդ է ելած 59 քլկրմ. դասակարգին մէջ: Երկամարտ՝ 280 քլկրմ. (125+155 առաջին թիւը՝ պոկում -- առաջէ -- երկրորդը՝ հրում -- էփոլէ-ժըթէ):

Չորրորդ նաեւ՝ Եդ. Դարբինեան, 23 տարեկան, Երեւանէն: Կը պայքարէր 64 քլկր. դասակարգին մէջ: Արդիւնք՝ 307.5 (140+167.5): Դարբինեան եղած էր աշխարհի ժիւնիոր ախոյեան 1991-ին:

Ուրիշ մը, Գագիկ Խաչատուրեան դասուած է 5-րդ 70 քլկրմ. դասակարգին մէջ՝ 330 քլկրմ. (150+180):

Քաշային այս դասակարգին մէջ, համաշխարհային վարպետը կը նկատուէր Իսրայէլ Միլիտոսեան ան ալ, հինգ տարիներ առաջ, ախոյեան Սէուլի Ոլիմպիական խաղերուն:

Միլիտոսեան Սոֆիա չէր: Անոր բացակայութեան, Սէուլի իր երկրորդը, պուլկար Եոթով շահած է առաջնութիւնը՝ 342.5 քլկրմ. (152.5+190):

Ծանր դասակարգերու մէջ ալ, ուրկէ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊԵՐՃ ԶԵՅԹՈՒՆՑԵԱՆԻ ՀԵՏ

Օգտուելով Պերճ Զէյթունցեանի Մարսէյլ կեցութենէն, Գեղամ Պաղտասարեան կեդրոնի տնօրէն Աքգար Արզումանեան եւ Ստեփան Պօղոսեան հանդիպում ունեցան գրողին հետ:

Մտածելով որ շօշափուած նիւթերը կրնան «Յառաջ»ի ընթերցողները հետաքրքրել, հրատարակութեան կու տանք սոյն հարցազրոյցը:

Ս. Պ.

⁂

ՀԱՐՑ. -- Դուք իբրեւ գրող եւ քաղաքացի, ապրեցաք խորհրդային վարչակարգը, տեսաք անոր փլուզումը, եւ իբրեւ Մշակութային նախարար մասնակցեցաք անկախութեան առաջին քայլերուն: Ի՞նչ է ձեր գնահատանքը երէկի եւ այսօրուան մասին:

ՊԵՐՃ ԶԵՅԹՈՒՆՑԵԱՆ. -- Հայաստանի մօտաւոր անցեալը եւ այսօրը կարելի է երկու ակնոցով դիտել. դուրսէն եւ ներսէն: Սա կարող է ոմանց համար մի քիչ հակասական երեւիլ: Բայց որովհետեւ բոլորս էլ Հայ ենք, ես պարտաւոր եմ ձեզ ճշմարտութիւնն ասել. դուք չսպասէք ինձանից իրերը գունազարդել:

Նախ մենք Հայերս, ինչպէս միշտ այս անգամ էլ շուտով հաւատացինք վերեւից հաջակուած պերեստրոյկային եւ կլազնոստին, *եւ առաջինը Խորհրդային Միութեան մէջ հրապարակ հանեցինք մեզ կրծող ցաւոտ հարցը, Ղարաբաղի հարցը: Յետոյ հրապարակ եկան Պալթեան երկիրները, եւ Միութեան մէջ 70 տարիներ կուտակուած էլի շատ ու շատ հարցեր: Ես չգիտեմ մեզ համար ի՞նչ կը լինէր եթէ առաջինը հրապարակ չելլէինք. բայց համոզուած եմ էլի Միութիւնը կը փլուզուէր:*

Այսօր Հայաստանում կացութիւնը անտանելի ծանր է. դուք գիտէք որ անունդի պակաս կայ, ելեկտրականութիւն չկայ, կազ չկայ, երկրորդ ձմեռն է ջեռուցում չկայ, երկրի տնտեսութիւնը անդամալոյծ է: Գուցէ ինչքան էլ լսէք, մարդ դրսից չի կարող պատկերացնել այն ահաւոր կացութիւնը որ ապրում ենք էս երկու տարին: Աստուած թշնամիիս ցոյց չտայ:

Հ. -- Ի՞նչ կ'ըսէք Հայաստանի քաղաքական կացութեան մասին:

Պ. Զ. -- Մենք ամբողջ 600 տարի պետականութիւնից զուրկ ենք եղել. եւ վերջին 70 տարիների Պետութիւնը գաղութատիրութեան ենթակայ Պետութիւն է եղել:

Այժմ մենք ունենք դրօշ, զինանշան, քայլերգ, Մ.Ա.Կ.--ի անդամ ենք փառք Աստուծոյ: Բայց մենք անկախութեան նախապատրաստուած չենք եղել: Մի օրից միւսը չի կառուցուի իրաւական Պետութիւն, երբ մանաւանդ ամբողջ 70 տարի չեն պատրաստուել կադրեր:

Իմ կարծիքով, մեր երկրի նոր ղեկավարութիւնը հինգ մեծ սխալներ է գործել որոնց հետեւանքները մենք ծանր կրում ենք. --

1) *Աթոմակայանի փակում: Սա, երկրաշարժի փաղորդայնին եղաւ ժողովրդական ճնշման ներքեւ. բայց հետեւանքները հաշուի չառնուեցին:*

2) *Նայիրիտի գործարանի փակումը: Նայիրիտը վայելում էր* մօնօփօլ *ողջ Միութեան մէջ, եւ եթէ ռուս նախկին վարչապետ Ռիժկովի մոտիկ անէինք, հաւանաբար Ռուսաստան Ազրբէջանի վրայ ճնշում կը բանեցնէր որ շրջափակում տեղի չունենար:*

3) *Ազգային բանակի չստեղծում: Չկայ անկախ պետութիւն առանց բանակի:*

4) *Արտաքին յարաբերութիւնների մէջ սխալներ, յոյս դնելով հեռաւոր Ամերիկայի եւ Թուրքիոյ բարի դրացիութեան վրայ:*

5) *Ցարդ սահմանադրութեան պակաս:*

Կարող էք ինձ ասել գուցէ սա քո կարծիքով միայն սխալ է, բայց ես հակառակ փաստերը կը բերեմ:

Աթոմակայանը օդը չի կեղտոտեր. այսօր վերաբանալու աշխատանքներ կը տարուեն, բայց ի գին մեծ ծախսերու եւ մէկ տարի եւս սպասումի:

Նայիրիտը վերաբացուեցաւ, բայց չունենալով նախկին շուկան, նոյն հզօրութեամբ չաշխատիր, քանի մանաւանդ Ռուսաստան դուրսէն կը գնէ անոր արտադրածը:

Բանակը ստեղծուեցաւ, որու շնորհիւ Հայաստան աւելի ազատ շունչ կը քաշէ:

Զանդեզուրի բարբառով կ'ասեն «Թուք Թուք է». տեսանք մինչեւ ո՞ւր կրնայ երթալ Թուրքին հետ բարի դրացնութիւնը եւ սխալ Ռուսաստանի հետ յարաբերութիւնները սերտացնել:

Վերջապէս այսօր աշխատում են սահմանադրութեան խմբագրութեան վրայ. կրկին ասեմ, առանց սահմանադրութեան չկայ իրաւական պետութիւն, չկայ դեմոկրատիա: Իսկ առողջ դեմոկրատիայի գրաւականն էլ ուժեղ եւ կազմակերպուած ընդդիմութիւնն է ցաւօք, մեզ մօտ կուսակցութիւնները թոյլ են:

Հ. -- Ի՞նչ է մտաւորականութեան դերը եւ դիրքը այս յեղաշրջումներուն շուրջ:

Պ. Զ. -- 1920--ից սկսեալ՝ որպէս անցեալի եւ վնասակար մարդիկ, «համաճարեղ» Լենինը իսկական մտաւորականութիւնը սկսեց չէզոքացնել, իսկ 1937--ին Ստալինը զայն ուղղակի գլխատեց: Փորձ արուեց «չմտածող մտաւորականութիւն» ստեղծել:

Պէտք է ասել որ անհատներն են որոնք ժողովուրդին կ'առաջնորդեն, եւ ցաւօք մենք Սախարովի նման մտաւորականներ շատ քիչ ենք ունեցել: Այժմ էլ մեր մտաւորականութիւնը դիտուած է որպէս անցեալի հին մարդիկ, եւ մեկուսացած վիճակում է:

Ես խորապէս համոզուած եմ որ չնչին բացառութեամբ՝ մեր մտաւորականութեան մէջ, համոզուած կոմունիստներ չեն եղել. նրանք ընդհանրապէս կուսակցութեան անդամաքարտը համարել են հացի գրքոյկ:

Գրականութիւնն էլ այժմ ծանր կացութեան մէջ է. ստեղծագործութիւն գրեթէ չկայ: Երեւի մենք ազատութիւնը վայելելու ձեւը տակաւին չենք գտել:

Հ. -- Ի՞նչ կ'ըսէիք իբրեւ Մշակութային նախկին նախարար:

Պ. Զ. -- Մեր մշակոյթը մեր մեծ հարստութիւնն է: Դժբախտաբար, նա էլ անմխիթար վիճակում է. երկրին ահաւոր կացութիւնը, աղութիւնը, կնդրիտի պակասը թոյլ չեն տալիս նոյնիսկ երկրի ներսում կանոնաւոր հիւրախաղեր կազմակերպել: Էլ չեմ խօսում դրսի հետ ուժեղ կապերի մասին: Շեշտեմ՝ առանց լայն շփումների, կարելի չէ մշակոյթ զարգացնել:

Ասեմ նաեւ որ՝ Մշակոյթի Նախարարութիւնը քաղաքական Նախարարութիւն չէ. Նա՝ Նախարարութիւնների ամէնից ապաքաղաքականն ու ազգայինն է: Ես ոչ մի կուսակցութեան անդամ չեմ ու ինձ երբեք քաղաքական մարդ չեմ համարել: Ես կարծում եմ ամէն մարդ իր մասնագիտութեամբ պէտք է զբաղուի: Գրիգոր Զօհրապներ մենք չունենք այժմ:

Հ. -- Իբրեւ ծնունդով սփիւռքահայ, անտարբեր չէք անշուշտ Հայրենիք -- Սփիւռք կապերուն: Ի՞նչ է ձեր գնահատութիւնը անոնց այսօրուան վիճակին, եւ ապագայ զարգացումներուն մասին:

Պ. Զ. -- Ընդարձակ, շատ ընդարձակ հարցում: Հայաստանում շատ էին խօսում Սփիւռքի մասին, բայց ինձ թւում է մի քիչ ձեւականօրէն: Սփիւռքը իսկապէս մեզ յայտնուեց երկրաշարժից յետոյ: Եւ այն որոշ չափով վերացական հասկացողութիւնը փոխուեց կոնկրետ վերաբերմունքին, շնորհիւ որը այսօր էլ մեր դժուարութեան պայմաններում շարունակում է Սփիւռքը:

Ես ցնցուած եմ որ երկրաշարժի օրերին մի երեխայ իր նախաճաշիկի երկու տոլարն է նուիրել, իսկ մի ամերիկահայ առանց անուն տալու 25 հազար տոլար նուիրաբերել: Մարդ չի կարող նման վերաբերմունքի առջեւ չի յուզուել:

Անցեալում յարաբերութիւնները եղել են միակողմանի, այսպէս ասած յառաջդիմական կազմակերպութիւնների հետ, միշտ նոյն դէմքերի հետ, իսկ միւս մասը անտեսուել է, անմաս է մնացել:

Այսօր ազատ պայմաններում ճամբաները բաց են բոլորի առջեւ: Ու մի քիչ անիշխանական դրութիւն է ստեղծուել, տարբեր նախարարութիւններ, տարբեր ճամբաներով աշխատում են: Ես կարծում եմ այս ամէնը պէտք է շուտով կանոնաւորուի որ Հայրենիք -- Սփիւռք կապերն ու գործակցութիւնը արդիւնաւոր լինեն: Գործնականօրէն եւ սա դժուար է խոստովանել Սփիւռքում տեղաշարժները շատ են. Սփիւռքը տարանջատուած է տարբեր գաղութների, ամէն գաղութ իր մէջ տարանջուած է տարբեր հոսանքների: Բայց միթէ փորձանք ու աղէտ են պէտք որ Սփիւռքը միաւորուի մի գաղափարի շուրջ: Պէտք է ամէնքով հաւաքուել հայրենիք հասկացողութեան շուրջ, ան լաւ լինի թէ վատ. սա է մեր միակ ճամբան:

Եկած երբեմն հակասական լուրերը չպէտք է Սփիւռքի հայրենասիրական ըզգացումներուն պաղելուն պատճառ դառնան: Պէտք է Հայրենիքը սիրել անկախ նրա քաղաքական թէ տնտեսական վիճակից:

Հ. -- Պր. Զէյթունցեան, մեր տեսակցութեան վերջաւորութեան ի՞նչ խօսք կ'ուզէիք ըսել Մարսէյլի հայութեան, եւ ինչո՞ւ չէ սփիւռքահայութեան:

Պ. Զ. -- Հաւատալ Հայրենիքի ապագային եւ նրանով հայութեան ապագային: Եւ սրա համար գործել մէկ սիրտ մէկ հոգի: Եթէ հայութիւնը երէկ բաժնուած էր եւ կար դրա պատճառը, (Սովետները) այսօր այդ պատճառը չկայ, ես այդ սխալը չտեսայ Մարսէյլի մէջ:

Այսօր հայութիւնը տարանջատելու բնաւ պատճառ չկայ. եթէ երէկ կռիւ կար, այսօր միայն վէճ կարող է լինել մեր մէջ: Մենք այլեւս այդպիսի շռայլութիւններ իրաւունք չունենք: Հայը պէտք է սորվի սփիւռքում թէ հայրենիքում շարքային զինուոր լինել, *ոչ թէ զօրավար լինել: Ամէն ոք պէտք է գիտակից կերպով, նախ թէպէս թէ բարոյապէս իր քարը բերէ հայրենիքի վերակառուցման սուրբ գործին: Եթէ ոմանք սա խենթութիւն են համարում, ապրելու միակ ճամբան ցոյց տուող խենթութիւնն է:*

Ա. Ա. եւ Ս. Պ.: Շնորհակալութիւն Պ. Զէյթունցեան եւ բարի վերադարձ:

Զրոյցը վարեց՝
ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ՔՈԼՈՔ

Ուրբաթ, Ապրիլ 23-ին, Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ նուիրուած քոլոքին շարունակութիւնը տեղի ունեցաւ Ս. Յովհ. -- Մկրտիչ Եկեղեցւոյ «Նուրհան Փրէնկեան» սրահին մէջ, ներկայութեամբ, աւելի ճիշդ հովանաւորութեամբ՝ Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, եւ նախագահութեամբ՝ Պատուելի Ժ. Սթիուըրթի եւ կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի:

Քոլոքի կազմակերպիչներէն՝ Գեղամ Թորոսեան, օրուան առաջին բանախօսին, Մոնփըլիէի համալսարանի պատմութեան փրոֆէսէօր՝ Ժէրար Տէտէեանի կենսագրականին հակիրճ կերպով անդրադառնալէ ետք հրաւիրեց բանախօսը, փրոֆ. Տէտէեանի նիւթն էր՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Պատմութեան ներածութիւնը: Ժէրար Տէտէեան ժամանակագրական կարգով ներկայացուց Հայ Եկեղեցւոյ պատմութիւնը: Ակնարկելէ ետք աթղէոս եւ Բարթուղիմէոս առաքեալներու Հայաստանի մէջ քարոզչութեան, հաստատեց թէ 2--րդ դարու վերջաւորութեան Հայաստանի հարաւը քրիստոնեայ համայնքներ կազմուեցան, Եդեսիայէն եկող ասորի միսիոնարներու ազդեցութեամբ, իսկ այլ տեղեր ալ՝ Կապադովկիոյ ազդեցութեամբ: Լայնօրէն խօսեցաւ քաղկեդոնական Հայերու մասին իսկ մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուց 11--րդ, 12--րդ եւ 13--րդ դարերուն վրայ: Նշեց թէ 1441--էն կաթողիկոսական Աթոռը ինչպէս վերադարձաւ Էջմիածին եւ թէ ինչ պայմաններով շարունակուեցաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը: Այս վերջին կէտը բաւական հետաքրքրութիւն ստեղծեց ներկաներուն մօտ հարցումներուն ժամանակ, որոնց շարքին, նաեւ Գարեգին Կաթողիկոսին:

Ըստ երեւոյթին Գրիգոր Մուսաբէգեանց Կաթողիկոսին Սիսէն Էջմիածին վերադարձի հրաւէրին բովանդակութեան մասին աղբիւրներ կը պակսին:

⁂

Հայր Ներսէս Բապուճեան, օրուան երկրորդ բանախօսը խօսեցաւ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ Ս. Գրքի կարեւորութեան մասին: Բաւական մէջբերումներ կատարեց օտար հեղինակաւոր գիտնականներէ, ի միջի այլոց աւելցուց թէ Աստուածաշունչի Հայոց թարգմանութիւնը «Թագուհի թարգմանութեանց» որակուած է:

⁂

Երրորդ դասախօսը՝ յայտնի շարականագէտ Հայր Շարլ Ռընուն, ներկայացուեցաւ Պ. Ութիէի կողմէ: Ան Հայ Եկեղեցւոյ պատկերը գծեց Շարականոցի եւ Ժամագրքի ընդմէջէն: Յայտնեց որ Հայաստանը իր երկրորդ Հայրենիքն է, որովհետեւ ըսաւ, կեանքիս մեծ մասը անցուցի եւ դեռ կ'անցընեմ Հայ ծիսագիտութեան եւ շարականներու ուսումնասիրութեան մէջ: Հետաքրքրական հարցումներ ուղղուեցան իր նիւթին կապակցութեամբ, որոնց պատասխանեց ամենայն ճշգրտութեամբ:

⁂

Պ. Ութիէ՝ յաջորդ դասախօսը, ունկնդիրներուն ներկայացուեցաւ Հայր Շարլ Ռընուի կողմէ: Պ. Ութիէ բարձր գնահատեց Հայ գրականութեան մէջ կատարուած թարգմանական աշխատանքը յոյն կլասիկ հայրաբաններու գործերուն: Շեշտեց թէ ինչպէս կարգ մը Հայերու գործերը, օրինակի համար Սէնթ Իրէնէի, Փիլոն Աղեքսանդրացիի գործերը ամբողջացան շնորհիւ հայերէն ձեռագրերու մէջ պահուած թարգմանութեանց: Վեր հանեց նաեւ արժէքը Հայ հայրաբանական գործերու, Եզնիկի, Կոմիտաս Կաթողիկոսի եւ այլոց: Հայրերը՝ Հայ հայրաբանութեան մէջ, եւ Հայ հայրաբանութեան հայրերը, հայերէնով, եւ այն ալ գրաբարով կարդալու եւ ճաշակելու կոչ ըրաւ ուղղեց բոլորին:

Գեղամ Թորոսեան, Պատուելի Սահակեան, Գիւտ Արք. յաջորդաբար շնորհակալութիւն յայտնեցին դասախօսներուն եւ քոլոքի մասնակցողները հրաւիրեցին ճաշի: Օրուան եզրանակը կ'օգնէր որպէսզի Տիեզերական Միութիւնը Եկեղեցւոյ բակին մէջ յաջողէր բացօթեայ հաճելի սպասարկութիւն մը ապահովել:

⁂

Այս ճաշէն ետք, օրուան յայտագրի երկրորդ բաժինը կը սկսէր, կեդրոնական Եւրոպայի Հայր. պատուիրակ՝ Մեսրոպ

Արք. Գրիգորեանի դասախօսութեամբ: Առաջարկուած նիւթն էր Հայ Եկեղեցւոյ մասնակցութիւնը էքիւմէնիք շարժման մէջ երէկ եւ այսօր: 325 թ. Նիկիոյ Տիեզերական Ժողովէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը հակիրճ նշումներով, երբեմն օտար աստուածաբաններէ մէջբերումներ կատարելով, հասցուց հոն ուր Հայ Եկեղեցին կ՚ունենայ բարերար ազդեցութիւն ոչ-քաղկեդոնականներու եւ քաղկեդոնականներու միջեւ գոյացած համաձայնութեան մէջ: Մեսրոպ Արք. աւելցուց թէ, կողմերը կ՚ընդունին որ Քրիստոսաբանական բանաձեւերը պահեն իրենց նախկին, պատմական ըսելաձեւը, իսկ բանաձեւերու տարբերութիւնը պէտք չէ արգելք հանդիսանայ միութենական աշխատանքներուն քանի որ մեկնաբանութիւնները միեւնոյն բանը կ՚ըսեն: Այս համաձայնութիւնը մեծ նուաճում մը կը նկատուի էքիւմէնիզմի ծիրէն ներս:

Այս նիւթը սակայն պէտք է ըսել որ բաւական շփոթութիւն յառաջ բերաւ մասնակցողներու մօտ: Գարեգին Կաթողիկոս ստիպուեցաւ մանրամասն բացատրութիւններ տալ, քանի որ ոմանք այդ համաձայնութիւններուն մէջ կը տեսնէին մարդորսութեան յետին նպատակներ: Կաթողիկոսը լուսաբանեց ըսելով թէ մարդորսութիւնը քննադատուած հարց մըն է Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի ծոցին մէջ:

**

Փաթրիք Տօնապետեան, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսէն ետք, սահիկներու ընդմէջէն ներկայացուց «Հայ Հոգեկանութիւնը Ճարտարապետութեան մէջ» նիւթը: Պաստառին վրայ լուսարձակուած վանքերու գունաւոր պատկերները այնքան թափանցիկ ու խօսուն էին Տօնապետեանի պարզ ու հաղորդական բացատրութիւններով, որ ներկաներուն կը մնար միայն հաղորդուիլ հայ վանքերու ճարտարապետութեան խորհուրդով:

Սուրճի դադարէ մը ետք Մարսէյլէն Տոքթոր Խազինէճեան ներկայացուց Եկեղեցւոյ վարչական երեսը: Խազինէճեան այն տպաւորութիւնը թողուց որ երբեմն իր տեսակէտները պատմական ճշգրտութիւններու եւ փաստերու վրայ հիմնուած չէին: Գիտական նման լուրջ համագումարի մը առթիւ կարելի չէ զգացական մօտեցում մը ունենալ հարցերուն նկատմամբ:

Օրուան յայտագիրը վերջ գտաւ Մէթր Սերժ Պալեանի դասախօսութեամբ, Հայ Եկեղեցւոյ վարչութեան հոգեւոր երեսը նիւթով: Պր. Պալեանի ուղղուելիք հարցումները խառնուեցան Տոքթոր Խազինէճեանի հարցումներուն հետ: Փափաքելի է որ Մէթր Պալեան այս նիւթի մասին անգամ մը եւս անդրադառնայ առանձին:

**

Շաբաթ առաւօտ, Ապրիլ 24-ին, առաջին ելոյթն ունեցաւ Պարգեւ Շահպազեան, Հայաստանէն, որ յայտնեց թէ դասախօսութիւն պատրաստած չըլլալով, պիտի գոհանար թուական տուեալներով Հայաստանի եւ նախկին Խորհրդային Միութեան տարածքը գտնուող հայկական եկեղեցիներու եւ թեմերուն: Նոյն նիւթը արծարծեց Գիտ Արք. այս անգամ Ֆրանսայի, Եւրոպայի եւ ընդհանուր ձեւով Սփիւռքի թեմերուն եւ հոգեւորականներու մասին:

Եզրափակիչ բաժնին մէջ նախ խօսք առաւ պատուելի Ս. Սահակեան. ան քննադատութիւնները յառաջիկային համար լաւագոյնս պատրաստուելու ազդակ նկատելէ ետք շնորհակալութիւն յայտնեց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին, Գիտ Արք.ին եւ Պր. Գեղամ Թորոսեանի: Յետոյ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը արտասանեց փակման խօսքը: Ան գոհունակութիւնն ու գնահատանքը յայտնեց կատարուածին մասին, ըսելով որ Հայերս յաճախ կ՚ըսենք թէ լաւ կը սկսինք, բայց լաւ չենք աւարտեր գործ մը. ան մաղթեց որ այդպէս չըլլայ այս անգամ ու դասախօսութիւնները հատորով մը հրատարակելու գործը չուշանայ: Ըսաւ նաեւ թէ պէտք է կատարուած աշխատանքին շարունակականութիւն տալ, եթէ ոչ առաջին այս հանդիպումը պիտի մնայ որպէս յուշ մը:

Այս Քոլոքը, հակառակ իր խճողուած եւ ծանրաբեռն յայտագրին, անկասկած Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ տարեգրութեան մէջ արձանագրուած պիտի մնայ իբրեւ յաջող եւ անմոռանալի ձեռնարկ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

IN MEMORIAM

Dr. N. Agadjaniantz

Le docteur Agadjaniantz est décédé le 12 avril dernier d'une longue maladie, à l'âge de 84 ans. Ses proches l'appelaient Golia.

Il a été notre médecin de famille et sans doute fût-il à l'origine de mon orientation vers la médecine générale. C'est pourquoi je voudrais aujourd'hui lui rendre hommage dans ces quelques lignes.

Nicolas Agadjaniantz est né en 1909 à Saint-Petersbourg.

Il est le fils de Karapet, natif d'Akhaltzig, ville frontière entre la Géorgie et l'Arménie, et d'Anna, originaire d'Armavir. Il était l'aîné de trois enfants. Il avait une sœur qui vécut en France. Elle épousa l'écrivain Pierre Gilles Weber et publia 15 romans sous le pseudonyme de Georgette Paul. Son fils, Francis Weber est un cinéaste connu. Le frère cadet de Nicolas émigra aux Etats-Unis où il fut professeur de lettres. Ils sont morts respectivement en 1970 et 1976.

Il vécut jusqu'en 1914 à Saint-Petersbourg puis jusqu'en 1916 à Armavir chez ses grands-parents.

Il ne fut scolarisé qu'à partir de 1918 à l'âge de 9 ans.. Auparavant il fit ses classes primaires chez lui avec l'aide d'un précepteur qui lui apprit le français et l'allemand. Pendant les vacances, il passait 2 mois chez ses grands-parents et 2 mois à Peatigorsk où son père exerçait la médecine thermale.

Toute la famille prend le bateau à Batoum fin 1920-début 1921 pour Constantinople. Nicolas y poursuit ses études au collège St.-Michel.

En janvier 1923 la famille passe en Bulgarie à Varna où Nicolas va au collège français jusqu'en avril, puis à Sofia où son père est nommé professeur de médecine légale et de neurologie. Le 23 septembre 1923 Karapet envoie sa famille en France qu'il rejoindra en juin 1924.

Nicolas a 14 ans, il entre en seconde au lycée Buffon avec son frère, sa sœur ira à Victor Duruy.

Nicolas passe ses 2 bachots en 1925 et 26 avec mention et prépare le PCB. Il épouse en 1932 Armig Petrossian.

Il soutient sa thèse en 1934 sur les «Retentissements anatomo-pathologiques de l'hypertension expérimentale». De 1933 à 35, il passe ses années d'internat à Villejuif puis à St.-Anne chez le professeur Guiraud et à Peret Vaucluse chez le professeur Courbon, puis chez le professeur Leniel Labastine à la Pitié où il restera attaché aux consultations externes jusqu'en 1939.

Il ouvre son cabinet au 85 avenue de Ségur le 1er janvier 1937 et prendra sa retraite le 1er avril 1982 après 45 ans d'activité sans compter son travail au dispensaire russe du 120, boulevard de Grenelle pendant 17 ans.

Il devient membre de l'UMA (union médicale arménienne, créée en 1921 et qui comptait 40 membres lorsqu'il y entra) en 1934 en même temps que les docteurs Findji et Der-Garabedian. Ce sont tous les trois des jeunes mariés accueillis par Boghos Cololian. Il participe aux consultations données à l'Eglise, rue Jean Goujon.

Pendant la guerre, il est réquisitionné dans un centre de neurologie de l'armée à Rodez jusqu'en juillet 1940. Il reprendra son travail pendant l'occupation sauf durant 6 mois en 1942 où il subira la suspension d'activité de tous les étrangers même naturalisés, sur ordre de Vichy. Soutenu par Archag Tchobanian, il passe devant une commission qui l'autorise à reprendre son activité médicale.

Par ordre de Vichy également, l'UMA est dissoute comme les autres associations étrangères en 1940. Elle renaît en 1946 et Nicolas est nommé secrétaire en 1947-48. En 1949, après l'échec de la création d'un dispensaire malgré la possibilité de fonds accordée par l'ONU, Nicolas fonde avec Nora Damlamian et Emile Aslanian, le foyer culturel des jeunes universitaires arméniens. Ce foyer organisera jusqu'en 1961-62 des conférences publiques mensuelles salle Rachmaninoff ainsi qu'à l'UGAB et dans d'autres salles.

De 1955 à 1960 le docteur Agadjaniantz fut nommé médecin de la société des gens de lettres. Au delà de nombreux travaux consacrés en particulier à la pharmacologie, ses recherches ont porté sur «les vitamines A et E dans les pathologies vasculaires», «les états de transes», «la maladie d'Alzheimer».

Après sa retraite, il n'a jamais cessé de s'informer des nouveautés médicales et a aidé de jeunes confrères arméniens dans leur travaux en leur traduisant des volumes entiers d'ouvrages écrits en russe. Ces médecins ont d'ailleurs tenu à rendre hommage à leur aîné lors d'une soirée mémorable où tous les membres de l'UMAF ont fêté son jubilé en 1985.

Je traite encore quelques patients de sa génération qu'il m'avait confiés à sa retraite. Ils ne manquent jamais de prendre des nouvelles du docteur et de son épouse. Ils me parlent souvent de sa rigueur pendant la consultation et de la plaisanterie qu'il avait toujours à la fin pour les détendre quoiqu'il arrive. A ces gens là, je ne dirai pas qu'il est mort.

ARA DANDIGUIAN

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Հ.Բ.Ը. Միութեան Փարիզի գրասենեակէն տեղեկացանք թէ յետ վիրաբուժական գործողութեան, Ապրիլ 22-ին, իր մահկանացուն կնքած է Տիկին Մարի Մանուկեան, կինը Հ.Բ.Ը. Միութեան ցկեանս Նախագահ Ալեք Մանուկեանի: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ապրիլ 26-ին, Տիթրոյթի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին:

**

Մարի Մանուկեան ծնած է 1902-ին Իզմիրի մէջ: Աղջիկն էր Տէր եւ Տիկին Պ. Թաթեանի: Թաթեան ընտանիքը 1910-ին փոխադրուած է Ամերիկա եւ հաստատուած է Նիւ-Եորք քաղաքին մէջ, ուր պարմանուհի Մարի ստացած է իր ուսումը: Ան փոքր տարիքէն ցուցաբերած է գեղարուեստական յատուկ ձիրքեր: Իր եղբօր՝ Առաքելի, որ շնորհալի երգահան ջութակահար մըն էր, եւ Արմենակի, ինչպէս քրոջը՝ Արշոյին, գործօն կերպով մասնակցած է Նիւ-Եորքի հայ համայնքի գեղարուեստական կեանքին: Ան բազմաթիւ դերեր վերցուցած է հայկական թատերախաղերու մէջ եւ դաշնամուրային ելոյթներ ունեցած է բեմերու վրայ:

1931-ին ամուսնացած է Տիթրոյթի անուանի ճարտարարուեստական, Մասքօ ընկերութեան հիմնադիր եւ բարերար Ալեք Մանուկեանի հետ եւ ունեցած են երկու զաւակներ՝ Լուիզ եւ Ռիչըրտ:

Երկար տարիներ ապրելէ ետք Տիթրոյթի մէջ, Մանուկեանները իրենց բնակարանը նուիրած են Տիթրոյթի քաղաքապետութեան, որ ներկայիս զայն կը գործածէ իբրեւ քաղաքապետի պաշտօնական բնակարան:

Մարի Մանուկեան գործունեայ էր հայ գաղութի մշակութային եւ բարեսիրական կեանքին մէջ: Ան մասնաւորաբար գործօն էր Բարեգործականի մէջ, որուն նախագահութիւնը 37 տարիներ ամբողջ վարեց իր ամուսինը՝ Ալեք Մանուկեան: Այսօր Մարի Մանուկեանի անունով կը գործեն երկու վարժարաններ՝ Լոս-Անճըլըսի եւ Պուէնոս-Այրէսի մէջ, Արժանթին:

Մանուկեան ամոլը իշխանական նուիրատուութիւններ կատարած է Միչիկընի համալսարանին, Տիթրոյթի Ուէյն նահանգային համալսարանին, Հարփըր հիւանդանոցին եւ բազմաթիւ այլ վարժարաններու, հիւանդանոցներու, եկեղեցիներու եւ մշակութային հաստատութեանց:

Տիկին Մանուկեան յամառ ընթերցող մըն էր. մինչեւ իր յառաջացեալ տարիքը հաւատարիմ հետեւող մըն էր հայ մամուլին. միշտ արթուն միտքով կը հետեւէր հայ թէ օտար գիրքերու հրատարակութեան եւ յափշտակութեամբ կը կարդար անոնցմէ շատերը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Հայաստանի Ձայնասփիւռի եւ Հեռատեսիլի սենեկային երգչախումբը Թ. Հէքէքեանի ղեկավարութեամբ մասնակցած է Մոնթրէօյի (Զուիցերիա) երգչախումբերու 29-րդ միջազգային մրցումին որ տեղի ունեցած է Ապրիլ 14-18 թուականներուն:

Այս առիթով տեղական «Լ'Էսթ Վօտուա» թերթը գովասանքի տողերով կ'անդրադառնայ հայկական խումբին մասնակցութեան. թերթին թղթակիցը Հելէն Թրիւպ կը գրէ. – «Հայկական երկսեռ խումբը իր գրաւիչ զգեստաւորումով ու իւրայատուկ ձայնային որակով աննշմարելի պիտի չմնայ: Թ. Հէքէքեանի ղեկավարութեամբ, խումբը բաշային քաղցրութեամբ մը ու մեղմաձայն բաժիններու ծայր աստիճան արտակարգ տիրապետութեամբ երգեց հինգ երգ: Նրբերանգներու անսահման կարելիութիւնները, ամանակի հոյակապ զգացողութիւնը ու արտայայտչական ճկունութիւնը ցայտուն կը դարձնեն անոնց մեկնաբանութիւնը»:

Հայկական երգչախումբը արդարացուցած է իրեն շռայլուած գովեստները, արժանանալով «Mention excellent avec distinction» մրցանակին:

ՆՈՐ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ ՄԸ

«LES NOUVELLES D'ARMENIE»

Զերօ թիւ մը, լոյս տեսած 1992 Յուլիսին այս պարբերաթերթին ծնունդը կ'աւետէր Սեպտեմբերի համար. ուրեմն բաւական մեծ յապաղումով է որ լոյս կը տեսնէ առաջին թիւը (Մայիս 1993): Թերթին տնօրէնն է Արա Թորանեան, անանուն ընկերութեան նախագահը՝ Ֆիլիփ Ֆրանկիւլեան, ընդհանուր տնօրէնը՝ Ռիչար Թագւորեան, խմբագրապետութիւնը յանձնուած է Սիմոն Տամոթի եւ Վալերի Թորանեանի, պարբերականը խմբագրապետ մըն ալ ունի Երեւան յանձին Վիգէն Շէթէրեանի: Զանց կ'ընենք խմբագրական կազմին եւ աշխատակիցներու անունները որոնք երկար ցանկ մը կը կազմեն:

Հակառակ իր անունին որ Հայաստանի կը սահմանափակէ թերթին բովանդակութիւնը, Լէ Նուվէլ տ'Արմէնի փոքր բաժին մըն ալ ունի Սփիւռքի, Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի վերաբերող: Ընդհանուր ձեւով այս առաջին թիւը ճոխ է իր բովանդակութեամբ եւ լրագրական գետնի վրայ ալ ներկայանալի հրատարակութիւն մը (70 էջ, նկարազարդ): Ըստ երեւոյթին մեծածախս ձեռնարկ մը: Արդէն Ա. թիւին -- բաշխուած 30 հազար օրինակով -- կ'ընկերանայ նամակ -- կոչ մը բաժանորդագրութեան եւ ծանուցումներու համար: Պարզ է որ նման հրատարակութեան մը կանոնաւոր լոյս տեսնելը, նոյն որակով, կը պահանջէ նիւթական լայն միջոցներ:

«Les Nouvelles d'Arménie»
38, rue Nollet
75017 Paris
Tél. : 43 87 41 64

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ
ՎԱՀՐԱՄ ՄԱՎԵԱՆ
Յառաջաբան՝ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
Անթիլիաս
1 9 9 3

**

ԱՆՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Քերթուածներ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
Մոնրէալ
1 9 9 3

(Շար. Ա. էջէն)

Հայերը ընդհանրապէս բացակայ էին, իրենց խօսքը ըսած են անոնք այս անգամ:

91 քլկրմ. 4-րդ՝ Կարապետեան, 385 քլկրմ. (175+210),

99 քլկրմ. 5-րդ՝ Աշուան Գրիգորեան 390 քլկրմ. (180+210):

108 քլկրմ. 7-րդ Պապեան 380 քլկրմ. (175+205):

Հակառակ սովորականէն նուազ փայլուն արդիւնքներու, հայ ծանրամարտիկները, այս տարի ալ, ցոյց տուած են թէ արհամարհելի մրցակիցներ չեն երբեք, եւրոպական մակարդակի հանդիպումներու ընթացքին: Կրնան իրենց մէջ ունենալ իսկական ախոյեաններ:

*

ԼՈՂ

ՓԱՌՔԻ ՕՐԵՐ ՔՐԻՍԹՈՖ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի ձմեռնային առաջնութիւններուն մէջ, կրկնակի յաջողութիւն՝ Քրիսթոֆ Գալֆայեանի համար: Մրցումները տեղի ունեցած, անցեալ շաբաթուան ընթացքին, Մէնըսի, Լուռ նահանգին մէջ, Փարիզի մօտ:

Անթիպի լողի ակումբին անդամ այս մարզիկը շահած է, յաջորդաբար, ախոյեանի տիտղոսը, ազատ լողի մէջ, 50 եւ յետոյ՝ 100 մեթրի վրայ: Իր ժամանակները՝ 22"68 եւ 50"32:

Այսպէսով, Գալֆայեան անգամ մը եւս հաստատած է թէ, Քարոնի մրցակցութենէ քաշուելէն ի վեր, ինքը կը մնայ Ֆրանսայի արագավազ լողորդը եւ, անկասկած, մէկը Եւրոպայի լաւագոյններէն:

Արդէն, 50 մեթրի վրայ, Ֆրանսայի մրցանիշը միշտ իրենն է՝ 22"50. իսկ 100 մեթրի վրայ մրցանիշը կը պատկանի միշտ Քարոնի՝ 49"18:

Անցեալ տարի ալ Գալֆայեան շահած էր տիտղոսը բայց միայն 50 մեթրի վրայ՝ 22"74: Միշտ մեծ աւազանի մէջ:

Գալֆայեան՝ որ 24 տարեկանը պիտի լրացնէ յառաջիկայ Մայիս 26-ին, վաղուց բարեկամ է ջուրին հետ: Լողալ սկսած է վեց տարեկանին, Իւժին, Սավուա:

Իր յառաջիկայ մարզական գլխաւոր նպատակն է Եւրոպայի ախոյեանութիւնները, Շէֆիլտի մէջ, Անգլիա, Օգոստոս 7-8-ին: Մինչ այդ՝ առիթներ պիտի ունենայ, անշուշտ, ցոյց տալու իր կարողութիւնը միջազգային հանդիպումներու ընթացքին:

Պիտի մասնակցի ալ, հաւանաբար, Միջերկրականեան երկիրներու խաղերուն՝ որոնք տեղի պիտի ունենան այս տարի Ֆրանսայի մէջ, Լանկըտոքի շրջան, Յունիս 16-27-ին, զանազան մարզաձեւերով:

Նշենք միջանկեալ, յուսալի է ներկայութիւնը այս մրցումներուն մէջ, քանի մը լիբանահայ մարզիկներու:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ՝ ՓՈԽ ՎՐԷԺ ԱՆՆԸՍԻԻ ԴԷՄ

Կը յուսայինք հաւասարութիւն մը Վալանսի Հ. Մ.-էն, Ուրբաթ իրիկուն, Նանսիի դաշտին վրայ: Պարտուած է՝ 2-1: Միշէլ Թէրզեան — մէկը խումբին երկու Հայ խաղացողներէն — ունեցած է դժբախտ միջամտութիւն մը. չէ կրցած լաւ հակակշռել Ջավարովի մէկ ազատ հարուածը եւ գնդակը մտած է Հ. Մ.-ին բերդը: Այդ եղած է Նանսիի երկրորդ կոլը, յաղթականը:

Այս պարտութիւնը ի դերեւ կը հանէ Վալանսի համակիրներուն յոյսերը տեսնելու իրենց սիրելի խումբը դասաւորումին երկրորդ աստիճանին վրայ, Մարթիկի ետեւը: Ներկայիս 6-րդ է, 31 մրցումներէ վերջ:

Մնացեալ երեք խաղերը կը կորսնցնեն իրենց կարեւորութիւնը, քանի որ Հ.Մ.-ը ուղիղ ճամբու մէջ է միշտ՝ ստանալու համար իրաւունք՝ մտնելու յառաջիկայ մրցաշրջանին, 22 ակումբներէ բաղկացեալ մեծ ախոյեանութեան մէջ: Կը պակսի իրեն մէկ կէտ միայն, հաւասարութիւն մը: Կէտ մը զոր կրնայ շահիլ — կէտ մը աւելի — այս շաբաթ իսկ Վալանսի մէջ, Աննըսիի դէմ:

Ճիշդ է, երբ մրցման, Հոթ Սավուայի խումբը յաղթած էր՝ 4-1, բայց, անկէ ի վեր, Հ. Մ.-ը բարելաւած է իր խաղը, ունի փորձառութիւն եւ պիտի կրնայ, կը յուսանք, մոռցնել այդ պարտութիւնը: Ներկայիս Աննըսի 16-րդ է 18 մրցակիցներուն միջեւ:

Ուրիշ արդիւնքներ.—

Ֆրանսայի 4-րդ դասակարգ, Լուհանս—Վալանս (2) 0-0:

Լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգ, Ֆրէս—Վալանս (3) 3-1:

Վալանս (2) 5-րդ է, երրորդ խումբը՝ 7-րդ:

**

ԻՍԻ՝ ՔԱՅԼ ՄԸ ԵՒՍ ԴԷՊԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Կիրակի, իր համակիրներուն առջեւ, Իսի-ի Հ. Մ.-ը յաղթած է իր գլխաւոր մրցակիցին, Սարսէլի՝ 1-0:

Հ. Մ.-ը առաջատար է, միայնակ այլեւս, եւ յուսալի է որ պիտի պահէ այս դիրքը՝ որ իրաւունք կու տայ իրեն մտնելու, յառաջիկայ մրցաշրջանին, Լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ՝ ուր Փարիզեան շրջանի ոչ մէկ հայանուն ակումբ հասած էր, Ալֆորվիլի վտարումէն յետոյ, շատ տարիներ առաջ:

Վալ-տը-Մառնի առաջնութիւն՝ Պրեանտ-Ալֆորվիլ Հ. Մ. 1-0:

**

Հ. Մ. Ը. Մ. ՅԱՋՈՂ

Հ. Մ. Ը. Մ., Սավուայի մէջ, յաղթած է, անակնկալօրէն, Մաքոյի՝ 1-0, ինչ որ կը մօտեցնէ Լիոն-Տէսինի խումբը դասաւորումին երրորդ աստիճանին: Անյուսալի էր այդ քանի մը շաբաթ առաջ՝ ուր անկումի վտանգը հեռու չէր:

Կը մնան միայն երկու մրցումներ, Մայիս 16-ին՝ Տէսինի մէջ Ամպէրիէօյի դէմ՝ որ առաջատար է եւ Մայիս 23-ին Պրոնի մէջ:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

Վարուժան Կիւրեղեան
եւ
Լիտիա Պէզիքեան
եւ իրենց ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ԱՐԱՄ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 27-ին, 89 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 30, ժամը 14.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին
15, rue Jean Goujon, Paris 8e
եւ մարմինը կը փոխադրուի Նոժան-Սիւռ-Մառնի գերեզմանատունը ժամը 16.15-ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Le Comité de Paris
de l'*UNION GENERALE ARMENIENNE de BIENFAISANCE*
vous invite au

FORUM - ETUDIANTS

le jeudi 6 mai à 20 heures 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
avec la présence exceptionnelle de
PAUL-LOUP SULITZER
(expert financier et auteur de nombreux livres à succès)
Thème :
«LE POUVOIR DES FINANCES SUR L'ECONOMIE ET LA SOCIETE AUJOURD'HUI»

A cette occasion
Lancement de son dernier livre
«L'enfant des 7 mers»
édité aux éditions Stock

Réservation obligatoire au 45 20 03 18
nombre de places limité à 150 personnes
—— *entrée gratuite* ——

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հ. Բ. Ը. Միութեան ցկեանս պատուոյ նախագահ Ալեք Մանուկեանի կնոջ, բարերարուհի նորոգ հանգուցեալ՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ-Ի

հոգւոյն խաղաղութեան համար, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Նիսի, Մարսէյլի, Վալանսի, Լիոնի, Վիէնի եւ Սէն-Շամօն / Սէն-Թ'էթիէնի մասնաճիւղերը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան վերոյիշեալ քաղաքներու Հայ Առաքելական Եկեղեցիներուն մէջ, Կիրակի, Մայիս 2, առաւօտեան, յաւարտ պատարագի:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 2
ՏՕՆ՝ ԿԱՐՄԻՐ ԿԻՐԱԿԻ

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30-ին:

Պատարագ ժամը՝ 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի:

Présentation de l'ouvrage de H. SIRANYAN

Monseigneur *Norvan Zakarian*, ainsi que la *Maison de la Culture Arménienne* de Villeurbanne vous invitent à la présentation de l'ouvrage de *Henri Siranyan :*

«L'HISTOIRE DES PRINCIPALES ETAPES DE LA LITTERATURE ARMENIENNE»
suivie du
«DICTIONNAIRE DES PRINCIPAUX AUTEURS ARMENIENS»
le Vendredi 30 Avril à 19 heures
à l'Espace Arménien
40, rue d'Arménie — Lyon 3e

ON DEMANDE

Pour un atelier de lustres, on demande un représentant itinérant.

Tél. : 46 66 61 78

136, Avenue A. Briand - 92160 ANTONY

TÉMOIGNAGES DE MÉDECINS ET DE JOURNALISTES SUR L'ARMÉNIE

Soirée placée sous la présidence des pasteurs
MICHEL BERTRAND Président de l'Eglise Réformée de France
SAMUEL SAHAGIAN Président de Solidarité Protestante FranceArménie

Table Ronde
animée par ALAIN DUHAMEL

avec
Le Professeur ALEXANDRE MINKOWSKI
Le Docteur MICHEL RUSSO
Le Professeur CATHERINE SALLES (Paris X — Nanterre)
MICHELE CHAMPENOIS (Le Monde)
YVES PITETTE (La Croix)
ROGER TREFEU (Témoignage Chrétien)
JEAN ALEXANDRE (Missions et Réforme)
et d'autres journalistes . . .

26 journalistes et médecins de retour d'un voyage en Arménie, organisé par *Solidarité Protestante France Arménie. .*

MERCREDI 5 MAI à 20 heures 30
Eglise Réformée de Paris-Luxembourg — 58, rue Madame, Paris VIe
Tél. : 45 48 13 50

—— *entrée libre* ——
Collecte au profit de la Maison d'enfants «*Mangadoun*» à Gumri.

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris